

TC
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

GAP BÖLGESİNDE ÇARPIK KENTLEŞME VE GECEKONDU SORUNLARI
(DİYARBAKIR, GAZİANTEP, ŞANLIURFA ÖRNEĞİ)

DOKTORA TEZİ

Hazırlayan
Ahmet KAYAN

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Kemal GÖRMEZ

Ankara-2012

ONAY

Ahmet KAYAN Tarafından hazırlanan “GAP Bölgesinde Çarpık Kentleşme ve Gecekondular Sorunları (Diyarbakır, Gaziantep, Şanlıurfa Örneği)” başlıklı bu çalışma, 12.04.2012 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Kamu Yönetimi Anabilim Dalında Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

(Başkan)

Prof. Dr. Eyüp Günay İSBİR

(Üye)

Prof. Dr. Burhan AYKAÇ

(Danışman)

Prof. Dr. Kemal GÖRMEZ

(Üye)

Prof. Dr. Ayşegül MENGİ

(Üye)

Doç. Dr. Mehmet Akif ÖZER

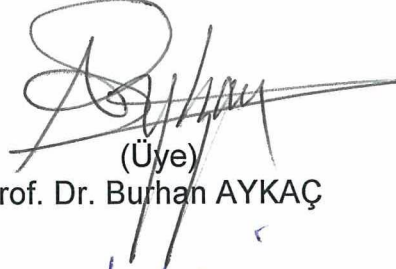
ONAY

Ahmet KAYAN tarafından hazırlanan “**GAP Bölgesinde Çarpık Kentleşme ve Gecekondu Sorunları (Diyarbakır, Gaziantep, Şanlıurfa Örneği)**” başlıklı bu çalışma, **12.04.2012** tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda **oybirliği** ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından **Kamu Yönetimi Anabilim Dalında Doktora** tezi olarak kabul edilmiştir.

(Başkan)

Prof. Dr. Eyüp Günay İSBİR

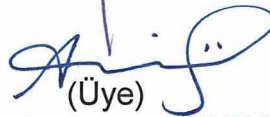
(Üye)

Prof. Dr. Burhan AYKAÇ

(Danışman)

Prof. Dr. Kemal GÖRMEZ

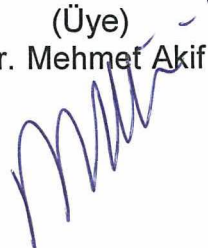

(Üye)

Prof. Dr. Ayşegül MENGİ

(Üye)

Doç. Dr. Mehmet Akif ÖZER

ÖNSÖZ

GAP Bölgesi 1980'li yılların başından itibaren hızlı kentleşme sürecine girmiştir. Bu yıllar, aynı zamanda GAP Bölgesinde hem barajların yapımının hem de terör olaylarının yaşanmaya başladığı yıllardır. Dolayısıyla 1980'li yıllardan itibaren hem ekonomik nedenlerden hem de terör olaylarından dolayı bölgede yoğun göç yaşanmıştır. Aşırı göç sonucu bölgedeki büyük kentlerin nüfusu kısa sürede ani ve aşırı şekilde artmıştır. 1980-2010 tarihleri arasında bölgenin metropol kentleri olan Diyarbakır, Gaziantep ve Şanlıurfa'da nüfus 3-4 kat artış göstermiştir.

Hızlı kentleşme sürecinde artan talebe bağlı olarak konut ve arsaların fiyatı artmaktadır. Bu süreçte kırsal alandaki olumsuz koşullardan dolayı kentlere göç eden yoksul ve dar gelirli aileler planlı ve düzenli konutları satın almadığından ya da kiralayamadığından barınma ihtiyacını gecekondular ya da kaçak konutlar yaparak gidermeye çalışmaktadır. Bu nedenle hızlı kentleşme sürecinde özellikle büyük kentlerde izinsiz/kaçak yapılaşma ve gecekondulaşma oranı artmıştır. Hızlı kentleşme sürecinde ortaya çıkan düzensiz yapılaşma ve gecekondulaşma bütün yasaklamalara rağmen artmaya devam etmiş, büyük kentlerin etrafını sarak planlı ve düzenli konutları geçmiştir. Belediyelerin yoksul ve dar gelirli vatandaşlara ucuz kiralık ya da satılık konut sunmaması plansız, düzensiz, kaçak yapılaşma ve gecekondulaşmanın artmasında etkili olmuştur. Ayrıca altyapısı bitmiş, kentteki değişik gelir gruplarına hitap eden planlı ve imarlı ucuz arsanın olmaması bölgede düzensiz yapılaşma ve gecekondulaşmanın gelişmesinde etkili olmuştur. Planlı, düzenli, ucuz konut ve arsanın, talebi karşılayamaması kadar, kent imar planlarının zamanında yapılıp uygulanmaması da plansız alanların yerleşime açılmasına sebep olduğu için düzensiz yapılaşma ve gecekondulaşmanın gelişmesine neden olmaktadır.

Bu çalışmada GAP Bölgesindeki kentlerde hızla gelişen ve düzenli kentsel yapılaşmayı tehdit eden plansız, düzensiz, kaçak yapılaşma ve gecekondulaşma konuları üzerinde durulmuştur. Bu çalışma, GAP Bölgesinde plansız, düzensiz, kaçak yapılaşma kısaca çarpık kentleşme ve gecekondulaşmanın nedenleri araştırmak ve çarpık kentleşme ve gecekondulaşmadan doğan sorunlara çözüm önerileri sunmak amacıyla yapılmıştır.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER	iv
KISALTMALAR DİZİNİ	x
TABLolar CETVELİ	xi
GİRİŞ	1
1. Çalışmanın Amacı	7
2. Çalışmanın Önemi	9
3. Çalışmanın Varsayımları	11
4. Veri Toplama Tekniği	11
5. Çalışmanın Planı	12

BİRİNCİ BÖLÜM

KENTLEŞMENİN TEMEL KAVRAMLARI VE TÜRKİYE'DE KENTLEŞME MEVZUATI	15
I. KENTLEŞME İLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR	15
A. Kent Kavramı, Kent Kuramları ve Kent Planlaması	16
1. Kent Kavramı ve Tanımı	16
2. Tarihsel Süreçte Kent	19
3. Kent Kuramları	24
4. Kent Planlaması Kavramı ve Kent Planlamasının Gelişimi	26
B. Kentleşme Kavramı ve Kentleşmenin Nedenleri	29
1. Kentleşme Kavramı	29
2. Kentleşmenin Tanımı	30
3. Kentleşmenin Tanımında Etkili Olan Fonksiyonlar	31
4. Kentleşmenin Gelişimi	32
5. Kentleşmenin Nedenleri	36
a) Klasik Kentleşme Nedenleri	36
b) Çağdaş Kentleşme Nedenleri	38
6. Çağdaş Kentleşmenin Özellikleri	39
C. Çarpık Kentleşme ve Nedenleri	41
1. Çarpık Kentleşme	41
2. Çarpık Kentleşmenin Nedenleri	43
a) Fiziki Yapılaşmadaki Düzensizlik ve Kentsel Yapı Standartlarına Aykırı Yapılaşma	44
(1) Kentleşme Politikasının Olmaması	46
(2) Kentlerin Kontrolsüz (Kısa Sürede Ani ve Aşırı Şekilde) Büyümesi	47
(3) Plansız Yapılaşma	48
(4) İzinsiz/Kaçak Yapılaşma	51
(5) Gecekondulaşma	51
b) Toplumun Ekonomik ve Sosyal Yapısında Kentlere Özgü Değişimin Olmaması	52
(1) Aile Yapısında (Hanehalkı Büyüklüğü) Kentlere Özgü Değişimin Olmaması	53
(2) Sosyal İlişkilerde Kentlere Özgü Değişimin Olmaması	54
(3) Ekonomik Faaliyetlerde Kentlere Özgü Değişimin Olmaması	54
(4) Kültürel Faaliyetlerde Kentlere Özgü Değişimin Olmaması	56
(5) Siyasal Tutum ve Davranışlarda Kentlere Özgü Değişimin Olmaması	57
c) Kentleşmeme Sorunu	58
D. Çarpık Kentleşmenin Değerlendirilmesi	59

II. TÜRKİYE'DE KENTLEŞME MEVZUATI	60
A. Türkiye'de Farklı Kent Tanımları ve Kentsel Gelişme	61
1. Farklı Yasa ve Kamu Kurumuna Göre Değişik Kent Tanımları	61
2. Kentsel Gelişme	63
B. Türkiye'de Kent Planlaması ve Gelişimi	64
1. Kent Planlaması.....	64
2. Kent Planlamasının Gelişimi.....	66
C. Türkiye'de Kentleşme Politikası	69
1. Türkiye'de Kentleşme	69
2. Türkiye'de Kentleşme Politikası	73
a) Planlı Dönemden Önce Kentleşme Politikası	74
b) Planlı Dönemde Kentleşme Politikası	74
D. Türkiye'de Kentleşmenin Özellikleri ve Değerlendirilmesi	78

İKİNCİ BÖLÜM

GAP BÖLGESİNDE KENTLEŞME, ÇARPIK KENTLEŞME VE NEDENLERİ	81
--	----

I. GAP BÖLGESİNDE KENT, KENT PLANLAMASI VE KENTLEŞME	81
---	----

A. GAP Bölgesinde Kent ve Kent Planlaması	81
1. Genel Olarak GAP	82
2. GAP Bölgesinde Kent.....	84
3. GAP Bölgesinde Kent Sayısındaki Gelişme	85
4. GAP Bölgesinde Ortalama Kent Büyüklüğündeki Gelişme	86
5. GAP Bölgesinde Kent Planlaması ve Gelişimi	88
a) GAP Bölgesinde Kent Planlaması	88
b) GAP Bölgesinde Kent Planlamasının Gelişimi	89
B. GAP'ın Kentleşme İle İlişkisi ve GAP Bölgesinde Kentleşmenin Gelişimi	91
1. GAP'ın Kentleşme İle İlişkisi	91
2. GAP Bölgesinde Kentleşmenin Gelişimi	92
a) Kentleşmenin Gelişimi Bakımından GAP Bölgesinde Nüfus Artış Hızının Türkiye'de Nüfus Artış Hızıyla Karşılaştırılması	93
(1) 1927-2010 Tarihleri Arasında GAP Bölgesinde Nüfus Artış Hızının Türkiye'de Nüfus Artış Hızıyla Karşılaştırılması.....	93
(2) GAP BKİT Kurulmasından Sonra (2010'na Kadar) Bölgedeki İl ve İlçelerde Nüfus Artış Hızının Türkiye'de Kentsel Nüfus Artış Hızıyla Karşılaştırılması	95
b) GAP Bölgesinde Kentleşme Hızı ve Oranındaki Gelişiminin Türkiye'de Kentleşme Hızı ve Oranındaki Gelişme İle Karşılaştırılması.....	111
(1) 1927-2010 Tarihleri Arasında GAP Bölgesinde Kentleşme Hızı ve Oranındaki Gelişiminin Türkiye İle Karşılaştırılması.....	112
(2) GAP BKİT Kurulmasından Sonra (2010'na Kadar) Bölgedeki İl ve İlçelerde Kentleşme Hızı ve Oranındaki Gelişiminin Türkiye İle Karşılaştırılması.....	115
C. GAP Bölgesine Has Kentleşme Nedenleri	132
1. Türkiye İçin Geçerli Olan Genel Kentleşme Nedenleri.....	133
2. GAP Bölgesine Has Kentleşme Nedenleri	135
a) GAP Bölgesinde Aşırı Nüfus Artışı ve Artan Nüfusun Kentlerde Yoğunlaşması..	136
(1) 1980-2010 Tarihleri Arasında GAP Bölgesindeki Doğurganlık Hızının Türkiye'deki Doğurganlık Hızıyla Karşılaştırılması	136

(2) 1927-2010 Tarihleri Arasında Bölgede Kentsel Nüfus Artışının Türkiye İle Karşılaştırılması	138
b) Bölgede Tarım Topraklarının Dengesiz Dağılımı ve Topraksız Çiftçilerin Kentlere Yerleşmesi.....	139
c) Bölgede Kırsal Alanların Mahrumiyet Yeri Olması ve İnsanların Kentlere Yerleşme İsteği.....	140
d) Bölgenin Feodal Toplum Yapısından Kaynaklanan Nedenler	141
e) 1980'li Yıllardan İtibaren Bölgede Yaşanan Aşırı Göç	142
(1) 1980-2010 Tarihleri Arasında GAP Bölgesinde Net Göç ve Net Göç Hızı... 142	
(2) 1980'li Yıllardan İtibaren Bölgede Terör Olaylarından ve Baraj Yapımından Dolayı Yaşanan Zorunlu Göç	143
D. GAP Bölgesinde Kentleşmenin Özellikleri ve Değerlendirilmesi.....	144
II. GAP BÖLGESİNDE ÇARPIK KENTLEŞME VE NEDENLERİ.....	146
A. GAP Bölgesinde Çarpık Kentleşme.....	146
B. GAP Bölgesinde Çarpık Kentleşmenin Nedenleri.....	147
1. Fiziki Yapılaşmadaki Düzensizlik ve Kentsel Yapı Standartlarına Aykırı Yapılaşma	147
a) Türkiye'de Bölgesel Düzeyde Kentleşme Politikasının Olmaması	150
b) Bölgede Kentleşme Hızının Sanayileşme Hızından Çok Fazla Olması	152
(1) 1980-2010 Tarihleri Arasında GAP Bölgesinde Büyük Kentlerin Kontrolsüz Büyümesi ve Kentleşme Hızındaki Gelişme	152
(2) 1980-2010 Tarihleri Arasında GAP Bölgesinde Sektörel Dağılımı ve Sanayileşmenin Gelişmesi	154
c) 1980'li Yıllardan İtibaren Kent İmar Planlarının Bölgedeki Kentleşme Hızı Karşısında Yetersiz Kalması ve Sık Sık Değiştirilmesi	158
d) Plansız Yapılaşma	159
e) 1980'li Yıllardan İtibaren Bölgede Yaşanan Aşırı Göçün Neden Olduğu İzinsiz/Kaçak Yapılaşma	164
f) İnşaat Yapı Ruhsatına Aykırı Yapılaşma	166
g) İskan Ruhsatı Alınmadan Yapıların Kullanılmaya Başlanması ve Belediyelerin Ruhsatsız Yerleşim Alanlarına Hizmet Götürmesi	168
h) Gecekondulaşma ve İmar Afları	169
2. Toplumun Ekonomik ve Sosyal Yapısında Kentlere Özgü Değişimin Olmaması..	170
a) Aile Yapısında (Hanehalkı Büyüklüğü) Kentlere Özgü Değişimin Olmaması.....	170
b) Sosyal İlişkilerde Kentlere Özgü Değişimin Olmaması.....	171
c) Ekonomik Faaliyetlerde Kentlere Özgü Değişimin Olmaması.....	172
(1) 1980-2002 Tarihleri Arasında GAP Bölgesinde Sanayide İstihdam Edilen Nüfusun Türkiye İçindeki Payı.....	173
(2) 1980-2002 Tarihleri Arasında Sanayide İstihdam Edilen Nüfusun Toplam Nüfus İçindeki Payı.....	174
d) Kültürel Faaliyetlerde Kentlere Özgü Değişimin Olmaması.....	175
e) Siyasal Tutum ve Davranışlarda Kentlere Özgü Değişimin Olmaması.....	178
3. Kentlileşmeme Sorunu	179

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE KONUT VE GECEKONU POLİTİKASI, GAP BÖLGESİNDE GECEKONDULAŞMA VE NEDENLERİ	180
I. TÜRKİYE'DE KONUT VE GECEKONU POLİTİKASI	180
A. Türkiye'de Konutla İlgili Düzenlemeler ve Konut Politikası	180
1. Konut, Konut İhtiyacı ve Konut Talebi	180
2. Konut ve Toplu Konutla İlgili Düzenlemeler	183
a) Anayasalarımızda Konutla İlgili Düzenlemeler.....	183
b) Diğer Yasalarda Konutla İlgili Düzenlemeler.....	184
c) Toplu Konut ve Toplu Konutla İlgili Düzenlemeler	185
(1) 2487 ve 2985 Sayılı Toplu Konut Yasası	185
(2) Toplu Konutla İlgili Diğer Düzenlemeler	186
(3) Toplu Konut Yapımında Belediyelerin Görev ve Yetkileri	188
(4) Toplu Konut ve Kooperatifçilik	189
3. Türkiye'de Konut Politikası.....	191
a) Planlı Dönemden Önce Konut Politikası	192
b) Planlı Dönemde Konut Politikası.....	193
4. Türkiye'de Toplam Konut Açığı.....	200
B. Türkiye'de Gecekondularla İlgili Düzenlemeler ve Gecekondular Politikası	201
1. Gecekonduların Niteliği ve Gecekondularla İlgili Düzenlemeler	202
a) Gecekonduların Niteliği	203
b) Gecekondularla İlgili Düzenlemeler	207
2. Gecekondular Politikası.....	209
a) Planlı Dönemden Önce Gecekondular Politikası.....	209
b) Planlı Dönemde Gecekondular Politikası.....	210
c) 775 Sayılı Gecekondular Yasasına Göre Gecekondular Politikası.....	212
3. Türkiye'de Toplam Gecekondular Sayısı.....	213
II. GAP BÖLGESİNDE KONUT, GECEKONDULAR VE GECEKONDULAŞMANIN NEDENLERİ	214
A. GAP Bölgesinde Barınma Koşulları ve Konut	214
1. GAP Bölgesinde Barınma Koşulları.....	214
2. GAP Bölgesinde Konut.....	215
a) 1990-2010 Tarihleri Arasında GAP Bölgesinde Verilen Konut Yapı ve İskan Ruhsatları.....	216
b) Anket Uygulamasının Yapıldığı Kentlerde 1990-2010 Tarihleri Arasında Konut İhtiyacı, Ruhsatlı Konut Üretimi ve Konut Açığı	218
c) GAP Bölgesindeki İllerde Konut Açığı.....	220
B. GAP Bölgesinde Gecekondular	221
1. GAP Bölgesinde Gecekondular.....	221
2. GAP Bölgesinde Büyük Kentlerde Gecekondular ve Gecekondulaşma Oranı ...	222
a) Adıyaman'da Gecekondular ve Gecekondulaşma Oranı.....	222
b) Diyarbakır'da Gecekondular ve Gecekondulaşma Oranı.....	223
c) Gaziantep'te Gecekondular ve Gecekondulaşma Oranı.....	224
d) Şanlıurfa'da Gecekondular ve Gecekondulaşma Oranı.....	225
C. GAP Bölgesinde Gecekondulaşmanın Nedenleri	226
1. Türkiye'de Bölgesel Düzeyde Konut Politikasının Olmaması.....	226
2. Bölgede Konut Arzının Konut Talebini Karşılایamaması.....	227
a) 1980'den Sonra GAP Bölgesinde Her 100 Kişiyeye Düşen Konut Sayısının	

Türkiye’de Her 100 Kişiyeye Düşen Konut Sayısı İle Karşılaştırılması	228
b) Konut Arzının Konut Talebi Karşılayamaması.....	229
3. Belediyelerin Sabit ve Dar Gelirli Vatandaşlara Ucuz Kiralık/Satılık Konut Sunmaması.....	229
4. Toplu Konut Yapımına Öncelik Verilmemesi.....	230
5. Konut Kooperatiflerinin Teşvik Edilmemesi.....	231
6. Belediyelerin Konut İhtiyacını Karşılayacak Kadar İmarlı Arsa Üretmemesi.....	235
7. Spekülatif Amaçlı Boş Bekletilen Arsalara Belediyelerin Müdahale Etmemesi....	236
8. Bölgeye Has Ekonomik Nedenler	236
D. GAP Bölgesindeki Gecekonduların Özellikleri ve Değerlendirilmesi.....	238

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

GAP BÖLGESİNDE ÇARPIK KENTLEŞME VE GECEKONDU SORUNLARIYLA İLGİLİ ALAN ARAŞTIRMASI: DİYARBAKIR, GAZİANTEP, ŞANLIURFA ÖRNEĞİ..... 240

I. ARAŞTIRMAYLA İLGİLİ TEMEL BİLGİLER.....	241
A. Araştırmanın Amacı, Önemi, Yöntemi, Kapsamı ve Hipotezleri.....	241
1. Araştırmanın Amacı.....	242
2. Araştırmanın Yöntemi	242
3. Araştırmanın Kapsamı, Sınırlılıkları ve Örneklemi	244
4. Araştırmanın Hipotezleri.....	246
B. Araştırmanın Uygulanması.....	248
II. ARAŞTIRMA BULGULARININ DEĞERLENDİRİLMESİ.....	248
A. Araştırmanın Bağımsız Değişkenlerine İlişkin Frekans Dağılımı.....	249
B. Kentleşmenin Mevcut Durumunu Tespit Etmeye İlişkin Görüşler	253
C. Plansız, Düzensiz, Kaçak Yapılaşma ve Gecekondulaşmanın Kentteki Yapılaşmanın Ne Kadarını Oluşturduğu İle İlgili Görüşler	256
D. Bölgede Aşırı Nüfus Artışı ve Göç İle Düzensiz Kentleşme Arasındaki İlişki İle İlgili Görüşler.....	256
E. Altyapının Mevcut Durumunu Tespit Etmeye İlişkin Görüşler	257
F. Üstyapının Mevcut Durumunu Tespite Etmeye İlişkin Görüşler	259
G. Düzensiz Kentleşmenin Nedenlerini (Arsa ve Denetim Eksikliği, Toplu Konutun Teşvik Edilmemesi, Gecekondu Afları) Tespite Yönelik Görüşler.....	262
H. Aile Yapısında Kentlere Özgü Değişime İlişkin Görüşler.....	265
I. Sosyal İlişkilerde Kentlere Özgü Değişime İlişkin Görüşler.....	267
İ. Ekonomik Faaliyetlerde Kentlere Özgü Değişime İlişkin Görüşler.....	275
J. Zorunlu Göç Sonucu Kentlere Gelenlerin Güvenliğin Sağlanması Durumunda Köye Geri Dönme İsteğiyle İlgili Görüşleri	281
K. Kültürel Faaliyetlere Katılma Bakımından Kentlere Özgü Değişime İlişkin Görüşler.....	282
L. Çocukların Okuması ve Eğitimi Bakımından Kentlere Özgü Değişime İlişkin Görüşler.....	284
M. Siyasi Tercihlerde Bulunma Konusunda Kentlere Özgü Değişime İlişkin Görüşler.....	286
N. Sivil Toplum Kuruluşlarına Üyelik Bakımından Kentler Özgü Değişime İlişkin Görüşler.....	288
O. Anket Uygulanması Sonucu Ulaşılan Bulguların Değerlendirilmesi.....	289

III. Kİ-KARE İLİŞKİ ANALİZİ YAPILARAK HİPOTEZLERİN TEST EDİLMESİ	294
A. Kentsel Yapılaşma Durumu İle Kent İmar Planları Arasındaki İlişki	295
B. Kentsel Yapılaşma Durumu İle İmarlı Arsa Arasındaki İlişki	295
C. Kentsel Yapılaşma Durumu İle Göç Arasındaki İlişki	297
D. Kentsel Yapılaşma Durumu İle Altyapı Hizmetlerinin Yeterliliği Arasındaki İlişki	298
E. Kentsel Yapılaşma Durumu İle Üstyapının Düzenliliği Arasındaki İlişki	301
F. Kentsel Yapılaşma Durumu İle Gecekondu Afları Arasındaki İlişki	308
G. Kentsel Yapılaşma Durumu İle Belediyelerin Konut İnşaatlarını Denetlemesi Arasındaki İlişki	310
H. Kentleşme İle Sosyal İlişkilerde Kentlere Özgü Değişim Arasındaki İlişki	311
İ. Kentte Göç Etme Nedeni İle Ekonomik Faaliyetlerde Kentlere Özgü Değişim Arasındaki İlişki	315
J. Kentte Göç Etme Nedeni İle Köye Geri Dönme İsteği Arasındaki İlişki	325
K. Kentleşme İle Kültürel Faaliyetlere Katılma Bakımından Kentlere Özgü Değişim Arasındaki İlişki	326
L. Kentleşme İle Eğitime Verilen Önem Bakımından Kentlere Özgü Değişim Arasındaki İlişki	327
M. Kentleşme İle Siyasi Tercihlerde Bulunma Bakımından Kentlere Özgü Değişim Arasındaki İlişki	329
N. Kentleşme İle Sivil Toplum Kuruluşlarına Üyelik Arasındaki İlişki	330
O. Hipotez Testlerinin Sonuçları	331
IV. GAP BÖLGESİNDE ÇARPIK KENTLEŞME VE GECEKONDULAŞMADAN DOĞAN SORUNLAR	336
1. Konut Sorunları	336
2. Arsa Sorunları	338
3. Altyapı Sorunları	339
4. Büyük Kentlerin Çevresindeki Tarım Arazilerinin Korunamaması Sorunu	341
5. Park, Bahçe, Çocuk Oyun Alanları ve Yeşil Alanların Yetersizliği Sorunu	342
6. Çevre Sorunları	343
7. Kentleşme Hızının Sanayileşme Hızından Fazla Olması Sorunu	344
a) 1980-2010 Tarihleri Arasında GAP Bölgesinde Kentleşme Hızı	345
b) 1980-2010 Tarihleri Arasında GAP Bölgesinde Sanayileşmenin Gelişimi	346
8. Küçük Kentlerin Gelişmemesi Sorunu	349
9. İşsizlik Sorunu	351
10. Kentleşmeme Sorunu	352
SONUÇ VE ÖNERİLER	356
KAYNAKÇA	370
EK-1 Anket Formu	395
EK-2 Alan Araştırmasının Yapıldığı Kentlerde Düzensiz Kentleşmeyle İlgili Görsel Örnekler	408
ÖZET	423
ABSTRACT	425

KISALTMALAR DİZİNİ

ADNKS	: Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi
AİD	: Amme İdaresi Dergisi
AÜSBFD	: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi
BELDES	: Belediyelerin Altyapısını Destekleme Projesi
BM	: Birleşmiş Milletler
C.	: Cilt
ÇATOM	: Çok Amaçlı Toplum Merkezi
Çev.	: Çeviren
Der.	: Derleyen
DİE	: Devlet İstatistik Enstitüsü
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
Ed.	: Editör
GAP	: Güney Doğu Anadolu Projesi
GAP-GİDEM	: GAP Girişimciyi Destekleme Merkezi
GAP-BKİT	: GAP Bölge Kalkınma İdaresi Teşkilatı
KÖYDES	: Köylerin Altyapısını Destekleme Projesi
Md.	: Madde
ÖDTÜ	: Ortadoğu Teknik Üniversitesi
STK	: Sivil Toplum Kuruluşları
SYDV	: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı
TDK	: Türk Dil Kurumu
TÇV	: Türkiye Çevre Vakfı
TOBB	: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TODAİE	: Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü
TMMOB	: Türkiye Mimarlar ve Mühendisler Odaları Birliği
TRC	: Türkiye İstatistiki Bölge Birimi C (GAP Bölgesi)
TRC1	: Türkiye İstatistiki Bölge Birimi C1 (Adıyaman, Gaziantep, Kilis)
TRC2	: Türkiye İstatistiki Bölge Birimi C2 (Diyarbakır, Şanlıurfa)
TRC3	: Türkiye İstatistiki Bölge Birimi C3 (Batman, Mardin, Siirt, Şırnak)
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TÜSİAD	: Türkiye Sanayici ve İşadamları Derneği
ÖİK	: Özel İhtisas Komisyonu Raporu

TABLOLAR CETVELİ

Tablo 1: 1927 Yılında Yapılan İlk Genel Nüfus Sayımından 2010'na (ADNKS) Kadar GAP Bölgesindeki Kentlerde (İl) ve Türkiye'de Toplam Nüfus ve Nüfus Artış Hızı.....	94
Tablo 2: 1990-2010 Tarihleri Arasında Adıyaman'daki Kentlerde Nüfus Artış Hızının Türkiye'deki Kentsel Nüfus Artış Hızıyla Karşılaştırılması.....	97
Tablo 3: 1990-2010 Tarihleri Arasında Batman'da Kentsel Nüfus Artış Hızının Türkiye'deki Kentsel Nüfus Artış Hızıyla Karşılaştırılması.....	99
Tablo 4: 1990-2010 Tarihleri Arasında Diyarbakır'da Kentsel Nüfus Artış Hızının Türkiye'deki Kentsel Nüfus Artış Hızıyla Karşılaştırılması	100
Tablo 5: 1990-2010 Tarihleri Arasında Gaziantep'te Kentsel Nüfus Artış Hızının Türkiye'deki Kentsel Nüfus Artış Hızıyla Karşılaştırılması.....	102
Tablo 6: 1990-2010 Tarihleri Arasında Kilis'te Kentsel Nüfus Artış Hızının Türkiye'deki Kentsel Nüfus Artış Hızıyla Karşılaştırılması.....	104
Tablo 7: 1990-2010 Tarihleri Arasında Mardin'de Kentsel Nüfus Artış Hızının Türkiye'deki Kentsel Nüfus Artış Hızıyla Karşılaştırılması	105
Tablo 8: 1990-2010 Tarihleri Arasında Siirt'te Kentsel Nüfus Artış Hızının Türkiye'deki Kentsel Nüfus Artış Hızıyla Karşılaştırılması	107
Tablo 9: 1990-2010 Tarihleri Arasında Şanlıurfa'da Kentsel Nüfus Artış Hızının Türkiye'deki Kentsel Nüfus Artış Hızıyla Karşılaştırılması.....	108
Tablo 10: 1990-2010 Tarihleri Arasında Şırnak'ta Kentsel Nüfus Artış Hızının Türkiye'deki Kentsel Nüfus Artış Hızıyla Karşılaştırılması.....	110
Tablo 11: 1927-2010 Tarihleri Arasında GAP Bölgesinde İl Konumundaki Kentlerde Kentleşme Hızı ve Oranındaki Gelişmenin Türkiye'de Kentleşme Hızı ve Oranındaki Gelişme İle Karşılaştırılması	113
Tablo 12: 1990-2010 Tarihleri Arasında Adıyaman'daki Kentlerde (İlçe) Kentleşme Hızı ve Oranındaki Gelişmenin Türkiye'de Kentleşme Hızı ve Oranındaki Gelişme İle Karşılaştırılması.....	116
Tablo 13: 1990-2010 Tarihleri Arasında Batman'daki Kentlerde (İlçe) Kentleşme Hızı ve Oranındaki Gelişmenin Türkiye'de Kentleşme Hızı ve Oranındaki Gelişme İle Karşılaştırılması.....	118
Tablo 14: 1990-2010 Tarihleri Arasında Diyarbakır'daki Kentlerde (İlçe) Kentleşme Hızı ve Oranındaki Gelişmenin Türkiye'de Kentleşme Hızı ve Oranındaki Gelişme İle Karşılaştırılması.....	120

Tablo 15: 1990-2010 Tarihleri Arasında Gaziantep'teki Kentlerde (İlçe) Kentleşme Hızı ve Oranındaki Gelişmenin Türkiye'de Kentleşme Hızı ve Oranındaki Gelişme İle Karşılaştırılması.....	122
Tablo 16: 1990-2010 Tarihleri Arasında Kilis'teki Kentlerde (İlçe) Kentleşme Hızı ve Oranındaki Gelişmenin Türkiye'de Kentleşme Hızı ve Oranındaki Gelişme İle Karşılaştırılması.....	124
Tablo 17: 1990-2010 Tarihleri Arasında Mardin'deki Kentlerde (İlçe) Kentleşme Hızı ve Oranındaki Gelişmenin Türkiye'de Kentleşme Hızı ve Oranındaki Gelişme İle Karşılaştırılması.....	125
Tablo 18: 1990-2010 Tarihleri Arasında Siirt'teki Kentlerde (İlçe) Kentleşme Hızı ve Oranındaki Gelişmenin Türkiye'de Kentleşme Hızı ve Oranındaki Gelişme İle Karşılaştırılması.....	127
Tablo 19: 1990-2010 Tarihleri Arasında Şanlıurfa'daki Kentlerde (İlçe) Kentleşme Hızı ve Oranındaki Gelişmenin Türkiye'de Kentleşme Hızı ve Oranındaki Gelişme İle Karşılaştırılması.....	129
Tablo 20: 1990-2010 Tarihleri Arasında Şırnak'taki Kentlerde (İlçe) Kentleşme Hızı ve Oranındaki Gelişmenin Türkiye'de Kentleşme Hızı ve Oranındaki Gelişme İle Karşılaştırılması.....	131
Tablo 21: 1980-2010 Tarihleri Arasında GAP Bölgesinde Doğurganlık Hızının Türkiye'deki Doğurganlık Hızı İle Karşılaştırılması.....	137
Tablo 22: 1927-2010 Tarihleri Arasında GAP Bölgesinde Kentsel Nüfus Artışının Türkiye'deki Kentsel Nüfus Artışıyla Karşılaştırılması.....	138
Tablo 23: 1980-2010 Arası GAP Bölgesindeki Kentlerde Net Göç ve Net Göç Hızını Gösteren Tablo.....	142
Tablo 24: GAP Bölgesinde, 2010 ADNKS Sonuçlarına Göre Toplam Nüfusu 100 Bini Geçen Kentlerde 1980-2010 Tarihleri Arasında Meydana Gelen Nüfus Artışı.....	159
Tablo 25: 1980-2010 Tarihleri Arası Ekonomik Faaliyete Göre Sektörlerde İstihdam Edilen Nüfus ve % Oranı.....	161
Tablo 26: 1955-2010 Arası GAP Bölgesindeki Kentlerde Ortalama Hanehalkı Büyüklüğü.....	170
Tablo 27: 1980-2002 Tarihleri Arasında GAP Bölgesindeki İmalat Sanayinde İstihdam Edilen Nüfusun Türkiye'de İmalat Sanayinde İstihdam Edilen Nüfus İçindeki Payı (%).....	173
Tablo 28: 1980-2002 Tarihleri Arasında GAP Bölgesinde Sanayide İstihdam Edilen Nüfusun Toplam İstihdam İçindeki Payı (%).....	174
Tablo 29: 1990-2009 Tarihleri Arasında GAP Bölgesinde Bulunan Kütüphane-Tiyatro-Müze-Sinema Salonu Sayısı ve Yıllık Yararlanan Kişi Sayısı.....	175
Tablo 30: 1990-2010 Tarihleri Arasında GAP Bölgesinde Vilayet Konumundaki Belediyelerin Verdiği Yapı ve İskan Ruhsatları.....	216

Tablo 31: Diyarbakır, Gaziantep ve Şanlıurfa'da 1990-2010 Tarihleri Arasında Konut İhtiyacı, Ruhsatlı Konut Üretimi ve Konut Açığı.....	218
Tablo 32: 1984-2000 Tarihleri Arasında 100 Kişi Başına Konut Sayısı.....	227
Tablo 33: Konut Kooperatiflerinin Bölgelere Göre Dağılımı ve Türkiye'deki Toplam Konut Kooperatifleri İçindeki Oranı.....	231
Tablo 34: 1997 Tarihi İtibariyle Bölgelerde Etkin Olan Konut Kooperatifi Sayısı ve Ortalama Üye Sayısı.....	232
Tablo 35: 2010 Sonu İtibariyle GAP Bölgesinde Bulunan Konut Kooperatiflerinin Kentlere Göre Dağılımı.....	233
Tablo 36: 1990-2010 Tarihleri Arasında GAP Bölgesinde Kişi Başına Yıllık GSMH, İthalat-İhracat Miktarı (\$).....	236
Tablo 37: Araştırmanın Uygulandığı Kentlere Göre Anket Dağılımı.....	248
Tablo 38: Katılımcıların Cinsiyet Dağılımı.....	248
Tablo 39: Katılımcıların Yaş Durumu.....	249
Tablo 40: Katılımcıların Eğitim Durumu.....	249
Tablo 41: Katılımcıların Doğum Yer.....	250
Tablo 42: Katılımcıların Meslek Durumu.....	251
Tablo 43: Kentteki Yapılaşmanın Durumu.....	252
Tablo 44: Kentteki Plansız, Düzensiz, Kaçak Yapılaşma ve Gecekondulaşmanın Durumu...	253
Tablo 45: Belediyenin Sunduğu Hizmetlerin Halkın İhtiyacını Karşılama Durumu.....	254
Tablo 46: Park, Bahçe, Yeşil Alan ve Çocuk Oyun Alanlarının İhtiyacı Karşılama Durumu....	255
Tablo 47: Oturulan Semtteki Altyapı Hizmetlerinin İhtiyacı Karşılama Durumu.....	255
Tablo 48: Kentteki Yollar ve Kaldırımların Yapılaşma Durumu.....	256
Tablo 49: Oturulan Semtte Caddelerin Genişlik Durumu.....	257
Tablo 50: Konutların Niteliği.....	257
Tablo 51: Oturulan Konutun Tipi.....	258
Tablo 52: Oturulan Evin Kullanım Alanı.....	259
Tablo 53: Oturulan Evin İskan Ruhsat Durumu.....	259
Tablo 54: Oturulan Binanın Yeşil Alan Durumu.....	260
Tablo 55: GAP Bölgesindeki Kentlerde Düzensiz Yapılaşmanın Nedenleri.....	260
Tablo 56: GAP Bölgesinde Nüfus Artışının Kentleşmeye Etkisi.....	262
Tablo 57: Kaçak Yapılaşma ve Gecekondulaşmanın Nasıl Önleneceği.....	263
Tablo 58: Geniş Aileden Çekirdek Aileye Geçme Durumu.....	264
Tablo 59: Çok Eşlilik Durumu.....	265
Tablo 60: Aile Planlaması Durumu.....	265
Tablo 61: Aile Bireylerinin Giyim Kuşamları ve Sokağa Çıkmaları Konusunda Karar Verme Durumu.....	266

Tablo 62: Çocukların Meslek Seçiminde Karar Verme Durumu.....	267
Tablo 63: Eşlerin Evlilik Durumu.....	267
Tablo 64: Çocukların Evlilik Durumu.....	268
Tablo 65: Kız Çocuklarının Evlilik Durumu.....	268
Tablo 66: Günlük Çöplerin Nereye Bırakıldığı.....	269
Tablo 67: Evdeki Halı, Kilim Gibi Ev Eşyalarının Nerede Yıkandığı.....	269
Tablo 68: Düğün, Sünnet, Nişan Gibi Sosyal Etkinliklerin Yapıldığı Yer.....	270
Tablo 69: Günlük Ekmek İhtiyacının Karşılanması Durumu.....	270
Tablo 70: Ailenin Gıda İhtiyacının Nereden Karşılandığı.....	271
Tablo 71: Bayanların Sanayi ve Hizmet Sektöründeki İşlerde Çalışma Durumu.....	271
Tablo 72: Ailevi Meselelerde Kadınların Sözü'nün Dinlenmesi Durumu.....	272
Tablo 73: Aileye Mal/Mülk Alım-Satımında Karar Verilme Durumu.....	272
Tablo 74: Çalışma Bakımından Köyle Bağlantı Durumu.....	273
Tablo 75: Kentleşme İle Sanayileşme Arasındaki İlişki.....	274
Tablo 76: Bulunduğu Kentte Ne Zamandan Beri Yaşama Durumu.....	275
Tablo 77: Kentte Göç Etme Nedeni.....	275
Tablo 78: Köyde Mal/Mülkün Varlığı Bakımından Köyle Bağlantı Durumu.....	276
Tablo 79: Zorla Göç Edenlerin Köye Geri Dönme Durumu.....	276
Tablo 80: Tarımsal Kesime Ait Mevsimlik İşlerde Çalışma Durumu.....	279
Tablo 81: Ailede Sanayi Sektöründe Çalışma Durumu.....	279
Tablo 82: Ailenin Aylık Toplam Gelir Durumu.....	278
Tablo 83: Borç Para İhtiyacının Karşılanması Durumu.....	278
Tablo 84: Ailenin Devletten veya Yardım Kuruluşlarından Yardım Alma Durumu.....	279
Tablo 85: Sosyal Güvence Durumu.....	280
Tablo 86: Sosyal Güvence Türü.....	280
Tablo 87: Kültürel Etkinliklere Katılma Durumu.....	281
Tablo 88: Periyodik Yayınları Düzenli Alma Durumu.....	281
Tablo 89: Evde İnternet Bulunma Durumu.....	282
Tablo 90: Günlük Haberlerin Öğrenilmesi Durumu.....	282
Tablo 91: Zorunlu Eğitimden Sonra Çocuğun Okuma Durumu.....	283
Tablo 92: Üniversite Eğitiminden Sonra Çocuğun Hayatından Beklenti Durumu.....	284
Tablo 93: Kız Çocuklarının Okutulması Durumu.....	284
Tablo 94: Siyasi Kararların Verilmesi Durumu.....	285
Tablo 95: Ailede Siyasi Tercihlerin Neye Göre Yapıldığı.....	286
Tablo 96: Halkın Siyasi Olaylara Duyarlılık Durumu.....	286
Tablo 97: Sivil Toplum Kuruluşlarına Üyelik Durumu.....	287
Tablo 98: Sivil Toplum Kuruluşlarına Üye Olmama Nedeni.....	287

Tablo 99: “Kentteki Yapılaşma” İle “İmar kurallarına aykırı yapılar, kaçak yapılaşma ve gecekondulaşmanın kentin % kaçını oluşturduğu” Değişkenleri Arasındaki İkili İlişki.....	294
Tablo 100: “Kentteki Yapılaşma” İle “Altyapısı Yapılmış İhtiyacı Karşılacak Kadar İmarlı Arsa” Değişkenleri Arasındaki İkili İlişki.....	295
Tablo 101: “Kentteki Yapılaşma” İle “GAP Bölgesinde Nüfus Artışının Kentleşmeyi Nasıl Etkilediği” Değişkenleri Arasındaki İkili İlişki.....	296
Tablo 102: “Kentteki Yapılaşma” İle “İçme/Kullanma Suyu Şebekesinin Yeterliliği” Değişkenleri Arasındaki İlişki.....	297
Tablo 103 “Kentteki Yapılaşma” İle “Yağmur/Atık Suyunu Uzaklaştıran Izgara Sisteminin Yeterliliği” Değişkenleri Arasındaki İkili İlişki.....	299
Tablo 104: “Kentteki Yapılaşma” İle “Oturulan Evin İskan Ruhsatının Varlığı” Değişkenleri Arasındaki İkili İlişki.....	300
Tablo 105: “Kentteki Yapılaşma” İle “Belediyelerin/Devletin Tolu Konut Üretimini Teşvik Etmemesi” Değişkenleri Arasındaki İkili İlişki.....	301
Tablo 106: “Kentteki Yapılaşma” İle “Altyapı (Yolar/Kaldırımların Yapılı Olması) Hizmetleri” Değişkenleri Arasındaki İkili İlişki.....	302
Tablo 107: “Kentteki Yapılaşma” İle “Yolların Genişliği” Değişkenleri Arasındaki İkili İlişki.....	303
Tablo 108: “Kentteki Yapılaşma” İle “Çocuk Oyun Alanları ve Parklar” Değişkenleri Arasındaki İkili İlişki.....	305
Tablo 109: “Kentteki Yapılaşma” İle “Bahçe ve Yeşil Alanlar” Değişkenleri Arasındaki İkili İlişki.....	306
Tablo 110: “Kentteki Yapılaşma” İle “Gecekondulu Afları” Değişkenleri Arasındaki İkili İlişki....	307
Tablo 111: “Kentteki Yapılaşma” İle “Gecekondulardan Rant Elde Edilmek İstenmesi” Değişkenleri Arasındaki İkili İlişki.....	308
Tablo 112: “Kentteki Yapılaşma” İle “Belediyelerin ve Kamu Kurumlarının Denetim Eksikliği” Değişkenleri Arasındaki İkili İlişki.....	309
Tablo 113: “Ne Zamandan Beri Bulunduğu Kentte Yaşamakta” İle “Aile Planlaması” Değişkenleri Arasındaki İkili İlişki.....	310
Tablo 114: “Ne zamandan Beri Bulduğunuz Kentte Yaşama” İle “Düğün, Sünnet, Nişan gibi Sosyal Etkinliklerinin Nerede Yapıldığı” Arasındaki İkili İlişki.....	311
Tablo 115: “Ne zamandan Beri Bulduğunuz Kentte Yaşama” İle “Bayanların Başkasına Ait Sanayi ya da Hizmet Sektöründe Çalışmasına Müsaade Etme” Arasındaki İkili İlişki.....	312
Tablo 116: “Ne zamandan Beri Bulduğunuz Kentte Yaşama” İle “Çocuklarınızın Eş Seçerken Neye Dikkat Etmelerini” Arasındaki İkili İlişki.....	313
Tablo 117: “Kentte Göç Etme Nedeni ” İle “GAP Bölgesinde Kentleşme İle Sanayileşme” Arasındaki İkili İlişki.....	314

Tablo 118: “Kentte Göç Etme Nedeni” İle “tarımsal Kesime Ait İşlerde Çalışma” Arasındaki İkili İlişki.....	315
Tablo 119: “Kentte Göç Etme Nedeni” İle “Sanayi Sektöründeki İşlerde Çalışma” Arasındaki İkili İlişki.....	316
Tablo 120: “Kentte Göç Etme Nedeni” İle “Borç Para İhtiyacını Karşılama Durumu” Arasındaki İkili İlişki.....	317
Tablo 121: “Kentte Göç Etme Nedeni” İle “Borç Para İhtiyacının Nereden Karşılandığı Durumu” Arasındaki İkili İlişki.....	318
Tablo 122: “Kentte Göç Etme Nedeni” İle “Borç Para İhtiyacının Nereden Karşılandığı Durumu” Arasındaki İkili İlişki.....	319
Tablo 123: “Kentte Göç Etme Nedeni” İle “Borç Para İhtiyacının Nereden Karşılandığı Durumu” Arasındaki İkili İlişki.....	321
Tablo 124: “Kentte Göç Etme Nedeni” İle “Yardım Alma Durumu” Arasındaki İkili İlişki.....	322
Tablo 125: “Kentte Göç Etme Nedeni” İle “Sosyal Güvence Türü” Arasındaki İkili İlişki.....	323
Tablo 126: “Kentte Göç Etme Nedeni” İle “Köye Geri Dönme İsteği” Arasındaki İkili İlişki....	324
Tablo 127: “Kentte Yaşama” İle “Kültürel Faaliyetlere Katılma” Arasındaki İkili İlişki.....	325
Tablo 128: “Kentte Yaşama” İle “Zorunlu Eğitimden Sonra Çocuğun Okutulması” Arasındaki İkili İlişki.....	326
Tablo 129: “Kentte Yaşama” İle “Zorunlu Eğitimden Sonra Kız Çocuklarının da Erkek Çocukları Gibi Okutulması” Arasındaki İkili İlişki.....	327
Tablo 130: “Kentte Yaşama” İle “Siyasi Tercihde Bulunma” Arasındaki İkili İlişki.....	328
Tablo 131: “Kentte Yaşama” İle “Siyasi Partilerin Gençlik Kolları, Dernek ve Vakıf..... Gibi Sivil Toplum Kuruluşlarına Üyelik” Arasındaki İkili İlişki	329
Tablo 132: 1980-2010 Tarihleri Arasında GAP Bölgesinde İl Konumundaki Kentlerde Kentleşme Hızı ve Oranındaki Gelişmenin Türkiye’de Kentleşme Hızı ve Oranındaki Gelişme İle Karşılaştırılması.....	344
Tablo 133: GAP Bölgesindeki Organize Sanayi Bölgeleri.....	346
Tablo 134: 1990-2010 Tarihleri Arasında GAP Bölgesinde Merkez Nüfusu 20 Binin Altında Olan Kentlerdeki Demografik Gelişme.....	348
Tablo 135: 1980-2010 Tarihleri Arasında GAP Bölgesindeki İşsizlik Oranındaki Artış.....	350

GİRİŞ

Kent, belli bir nüfus büyüklüğüne ulaşmış, üretimde iş bölümü, uzmanlaşma ve örgütlenmenin ileri düzeyde olduğu, tarım dışı üretimin yapıldığı, hinterlandındaki bütün üretimin kontrol edildiği, toplanan fazla ürünün depolandığı ve ihtiyaca göre dağıtıldığı/pazara sunulduğu, toplumsal ilişkilerin formel ve resmi olduğu, kendi sınırları içinde organize olmuş yönetime sahip olan yerleşim yerleri için kullanılmaktadır.

İlk kentlerin ortaya çıkışıyla ilgili bilgiler, arkeolojik kazılardan elde edilen bilgi ve belgeler ışığında verilmektedir. Kentler köy yerleşim yerinden sonra ortaya çıkmıştır. İlk kentlerin Mezopotamya'da M.Ö. 3500, Mısır'da M.Ö. 3000, Çin ve Hindistan'da M.Ö. 2500 yıllarında Neolitik Çağın sonunda ortaya çıktığı belirtilmektedir (Lampard, 1967: 532).

Kentlerin gelişmesi genel olarak tarih öncesi (prehistorya) döneme ait kentler, klasik dönem kentleri, Roma kentleri, Orta Çağ kentleri ve modern kentler şeklinde sınıflandırılmıştır (Taylor, 1949: 91).

Kentleşme kavramı, genel olarak kentlerin sayı ve nüfus bakımından artışını ifade etmek için kullanılmaktadır. Ancak kentleşme kavramı sadece kentlerin nüfus ve sayısının artışını ifade etmek için kullanılmamaktadır. Kentleşme kültürel ve sosyal ilişkiler bakımından organize olmuş bir yaşantıyı, ekonomik bakımından kırsal alandan daha ileri düzeyde olan karmaşık, seri ve organizeli bir üretim aşamasını göstermektedir. Bu nedenle kentleşme kavramı aynı zamanda toplumun ekonomik ve sosyal yapısında kentlere özgü değişimi ifade etmek için de kullanılmaktadır.

Kentleşme, ilk kentlerin ortaya çıkışı ve uygarlığın başlangıcı kadar uzun bir geçmişe sahiptir. Bu nedenle kentleşmenin başlangıcı ilk kentlerin ortaya çıkışıyla birlikte değerlendirilmektedir. Neolitik Çağın sonlarına doğru Ön Asya'da kent olarak nitelendirilebilecek olan ilk yoğun insan yerleşimleri ortaya çıkmıştır. Kentleşmenin ilk olarak tahminen M.Ö. 3000'li yıllarda aşağı Mezopotamya'da (Eridu Köyü'nün büyüyen kent ve kent devletçliğine dönüşmesi) ortaya çıktığı belirtilmektedir (Kezer, 1987: 197). Kent araştırmaları ile tanınmış İngiliz Arkeolog Gordon Childe, bundan önceki zaman diliminin "Neolitik Devrim" olarak isimlendirilmesine karşılık doğu kentlerinin ortaya çıkmasına tanıklık eden bu döneme "Kent Devrimi" isminin verilmesi gerektiğini önermiştir (Huot, Thalmann, Valbelle, 2000: 26).

İnsanlık tarihinde kentleşme ile ilgili iki büyük devrim yaşanmıştır. Bunlardan ilki tarım devrimidir ki bu devrimin sonunda köy denilen yerleşim yerleri ortaya çıkmıştır. Diğeri Sanayi Devrimidir ki bu devrimin sonunda bugünkü modern kentler ortaya çıkmıştır (Erkan, 2004: 113). Tarım Devrimi ile insanlar göçebe hayattan kurtularak toprağı işlemeye başlamış, yerleşik hayata geçmiş ve köy denilen yerleşim yerlerini kurmuştur. Köylerin ortaya çıkması, kentlerin ortaya çıkmasına zemin hazırladığından kentleşmenin gelişmesine etki eden bir gelişme olarak belirtilebilir. Sanayi Devriminden önce hava, su, insan ve hayvan kas gücüne dayalı olarak üretim yapılırken, Sanayi Devrimi ile fosil yakıt gücüne dayalı enerji ile seri üretime geçilmiş ve bugünkü modern kentler ortaya çıkmıştır. Kentleşmenin gelişimi ile ilgili olarak yaşanan bu iki olay insanların hayatını derinden etkilemiş ve çevresini köklü olarak değiştirmiştir.

Kentleşme, tarihsel gelişim ve gösterdiği özellikler bakımından kendi içinde genel olarak üç döneme ayrılmaktadır. Antik Çağda kentleşme, Orta Çağda kentleşme, Sanayi Devriminden sonra kentleşme olmak üzere üç dönem halinde incelenmektedir.

Antik Çağda kentlerin oluşumunda savunma ve güvenlik endişeleriyle birlikte dini tapınakların da etkili olduğu belirtilmiştir (Carter, 1983: 3). Ancak bu dönemin kentlerinde ekonomik ve sosyal alanda örgütlenme, uzmanlaşma ve işbölümü çok sınırlı olduğundan kentlerle kırsal alan arasındaki fark çok belirgin değildir. Bu dönemde, belirli kentler dışındaki diğer kentlerin nüfusunun çok az olduğu ve genel olarak kentleşme düzeyinin çok düşük olduğu belirtilebilir.

Orta Çağda kentleşmenin gelişmesinde, savunma ve güvenlik endişelerinin yanında ticaret ve ekonomik faaliyetler de etkili olmuştur. Antik Çağ kentlerinin aksine Orta Çağ kentlerinde kırsal alan ile kentler arasındaki farklılık belirgin hale gelmiştir (Pirene, 2000: 100). Orta Çağın karanlık dönemi olarak adlandırılan ilk döneminde kentler içine kapanık, durgun ve hareketsiz olmasına karşılık, bu çağın ikinci döneminde ticaret ve zanaatın gelişmesi ile kentler yeniden canlanmaya ve yükselişe geçmeye başlamıştır.

Sanayi Devriminden önce kentleşmenin gelişmesinde tarım tekniklerindeki gelişmeler etkili olduğu halde, Sanayi Devriminden sonra eğitim, sağlık, kültürel etkinlikler ve iş bulma imkanı gibi unsurlar etkili olmaktadır. Sadece kendi gıda ihtiyacını karşılayan bir kırsal toplumda kentleşme gelişemez. Kentleşmenin gelişmesi her şeyden önce kentli insanların gıda ihtiyacının karşılanmasına bağlıdır.

Sanayi Devriminden sonra tarımsal alana makinenin girmesi tarım ürünlerinde artışa neden olmuştur. Kırsal alanda artan gıda ürünleri kentlerde ticaret ve pazarlama yoluyla kentli insanların gıda ihtiyacını karşılamaya yettiğinden Sanayi Devriminden sonra kentlerin nüfusu ve kentleşme oranı hızlıca artmıştır.

Gelişmiş ülkelerde kentleşme doğal gelişme sürecini yaşamıştır. Bu ülkelerde kentleşmenin gelişimi sanayileşme, tarımda modernleşme ve kentleşme çizgisi şeklinde geliştiği için kentsel sorunlar bu süreçle birlikte çözüme kavuşturulmuştur. Bu ülkelerde kentsel sorunlar ortaya çıktığında çözüme kavuşturulduğu için içinden çıkılmayacak kentsel sorunlarla karşılaşmamaktadır ve söz konusu ülkelerde dengeli kentleşme gelişmektedir. Gelişmiş ülkelerde nüfus bölgeler ve kentler arasında dengeli dağıldığı için ülke içinde anormal derecede aşırı şekilde büyüyen sınırlı sayıda kent yoktur.

Gelişmekte olan ülkelerde kentleşmenin gelişimi, gelişmiş ülkelerdeki gibi sanayileşme, tarımda modernleşme ve kentleşmenin gelişmesi şeklinde olmadığından dengesiz ya da sorunlu kentleşme olarak nitelendirilmektedir (Ertürk, Sam, 2009: 22). Bu ülkelerde kentleşme hızı sanayileşme hızından çok fazla olduğundan ekonomik olarak üretim sanayi sektöründen çok hizmet sektörüne dayalı olmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde nüfus belirli bazı büyük kentlere yığılmakta, yerel yönetimler ekonomik, personel ve teknik donanım bakımından zayıf olduğundan ortaya çıkan kentsel sorunlar hemen çözülemediğinden birikmekte, biriken sorunlar da yeni sorunlara yol açmaktadır. Gelişmekte olan ilkelere kimi kentler sürekli göç alarak aşırı derecede büyürken kimi kentler sürekli göç vererek ya yerinde saymaktadır ya da gerilemektedir. Bu ülkelerde kentsel sorunlar belediyelerin gücünü aşarak ulusal sorun haline gelmiştir. Hükümetler bir yandan aşırı büyüyen kentlerin ulaşım, trafik, konut, arsa ve çevre gibi sorunlarını çözmeye çalışırken diğer yandan geri kalmış kentleri geliştirmeye çalışarak çarpık kentleşme sorunlarıyla karşı karşıya kalmaktadır.

Kentler, dolayısıyla kentleşme insan hayatına çok önemli ve anlamlı değerler katmıştır. Her şeyden önce medeniyet kent kökenlidir ve bütün insanların arzuladığı bir yaşam şeklidir. Bu nedenle kentleşme tarihi ile medeniyet tarihi aynı kabul edilmektedir. Dünyada kurulan ilk devletler kent devletidir ve kentler sayesinde insanlar ilk devleti kurabilmiştir. Orta Çağda nüfusun büyük bir çoğunluğunun esaret altında yaşadığı bir dönemde Avrupa'da kentlerde bir yıl ve daha fazla yaşayanlar özgürlüğüne kavuşabiliyordu. "Kentlin havası insanı özgür kılar" özdeyişi bu ilişkiden

ileri gelmektedir. Tarihte ilk kez Antik Yunan sitelerinde (kent) doğrudan demokrasi modeli uygulanarak ilkel düzeyde de olsa ilk demokratik yönetim sistemi kentler sayesinde uygulamaya konulmuştur. Dolayısıyla insanlar kentler sayesinde ilk demokrasiye ve demokratik sisteme kavuşmuştur. Antik sitelerin yıkılmasıyla başlayan feodalizmin kötü etkilerinden insanlık ancak kentlerdeki ticaret ve zanaatın gelişmesinin sağladığı zenginlik sayesinde kurtulabilmiştir. Kentler var olduğundan beri entelektüel aktivitelerin merkezi olmuştur. Rönesans, Reform ve Aydınlanma hareketleri kentlerde doğmuştur. İnsanlar kentler sayesinde hem zenginleşmekte hem de ekonomik ve sosyal yönlerden ilerleme kaydedebilmektedir. Sanayi Devrimi kentlerde biriken sermaye sayesinde gerçekleşmiştir. Antik Çağ düşünürlerinden Aristoteles, kentleri insanların daha iyi yaşam sürmek için toplandıkları yer olarak tanımlarken kentsel yaşantının kırsal yaşantıdan olan üstünlüklerine işaret etmiştir. Dolayısıyla kentsel yaşantının kırsal yaşantıdan birçok üstünlük ve avantajları vardır. İnsanlık kültür, medeniyet, sosyal ve siyasal alandaki kazanımları bakımından kentlere dolayısıyla kentleşmeye çok şey borçludur.

Günümüzde sanayileşmenin, gelişmenin, refah seviyesi yüksek ülkeler sınıfında yer almanın bir göstergesi de ülkelerin kentleşme oranıdır. Kentleşme oranı yüksek olan ülkeler aynı zamanda gelişmiş, refah seviyesi yüksek, demokratik, hukukun üstünlüğünü kabul etmiş ve hukuk ilkelerine bağlı devletler olarak görülmektedir.

Gelişmiş Batı Avrupa ülkelerine göre Türkiye sanayileşmeye 100 yıl geç başlamış (Coşkun, 2007: 54) dolayısıyla hızlı kentleşme sürecine de bu ülkelere çok geç girmiştir. 1900'li yılların başında İngiltere'de kentleşme oranı % 77, Almanya'da % 56.1, Fransa'da % 41 iken (İsbir, 1991: 19) aynı tarihlerde Türkiye'de (Osmanlı Devletinin son zamanlarında) kentleşme oranı %10-12 civarındadır (<http://kitaplar.ankara.edu.tr/dosyalar/pdf/074.pdf/2011>).

1950'de Türkiye'de kentleşme oranı % 25 iken (Keleş, 2010: 64) İngiltere'de % 81, Almanya'da % 71, Amerika Birleşik Devletlerinde % 64, Hollanda'da % 55.8, Fransa'da % 52 düzeyindedir (İsbir, Açma, 2005:13). Görüldüğü gibi 1950'de gelişmiş Avrupa ülkelerinde kentleşme oranı Türkiye'deki kentleşme oranınının 2 katından daha fazladır. Türkiye'de hızlı kentleşme süreci 1950'li yıllarda başlamış, 1960 ve 1970'li yıllarda artarak devam etmiş, 1980'li yıllardan itibaren bu süreç kısmen yavaşlamıştır (Keleş, 2010: 56) ama kısa süre sonra yine hızlı kentleşme

süreci devam etmiştir. Hızlı kentleşme sürecine paralel kent imar planları yapılmamıştır.

Bugün İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyük kentlerin yönetimi, plansız yapılaşma sonucu ortaya çıkan kentsel sorunlar karşısında çaresizlik içindedir. Ankara Büyükşehir Belediyesi'nin ulaşım sorununa çözüm getirmek için tünel yolları (<http://www.porttakal.com/haberler/gundem/gokcek-ankara-da-artik-tunel-yollarin-yapilmasin-zamani-geldi-17.1.2010>) yapmak istemesi, İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin aynı sorununa çözüm bulmak için havabus sistemini (http://www.istanbulburda.com/iETT_havabus_hitmete_giriyor/1.12.2010) getirmek istemesi söz konusu kentlerde yönetimin kentsel sorunlar karşısında içine düştüğü çıkmazı göstermektedir.

Plansız yapılaşma sonucu ortaya çıkan kaçak yapılaşma ve gecekondulaşmanın oranı büyük kentlerde hızla yükselmektedir. Günümüzde ilk beş büyük kentimizin nüfusunun % 50'sinin kaçak yapı ve gecekonduarda yaşadığı belirtilmektedir (Keleş, 2010: 495).

Ülkemizde nüfusun kentler ve bölgeler arasında dengeli dağılımı ile ilgili ciddi önlemler alınmamaktadır. 1950'li yılların başından itibaren başlayan hızlı kentleşme sürecinde büyük kentler sürekli göç alarak küçük kentler aleyhine büyümüştür. Bu gelişmenin neticesinde bir yandan büyük kentlerimizin ulaşım, trafik, konut, arsa, çevre gibi sorunları bütün çabalara rağmen çözülemiyor, gün geçtikçe ağırlaşıyor, ne zaman biteceği belirsizleşiyorken; diğer yandan gelişmiş kentlerin sürekli göç alarak büyümesi karşısında kentsel bölgelerin oluşmasına doğru gidilmektedir. Söz konusu kentsel bölgeler Düzce-Sakarya-İzmit-İstanbul-Tekirdağ kısaca İstanbul ve çevresi, Yalova-Bursa-Balıkesir kısaca Bursa ve çevresi, İzmir- Manisa, İzmir ve çevresi (Keleş, 2010:), Antalya-Burdur-Isparta kısaca Antalya ve çevresi, Osmaniye-Adana-Tarsus-Mersin kısaca Adana ve çevresi, Ankara-Kırıkkale ekseninde Ankara ve çevresi (Özer, 2000: 51), Nizip-Gaziantep-Oğuzeli-Kilis kısaca Gaziantep ve çevresi şeklinde gelişmektedir. Nüfus bu bölgelerin merkezindeki büyük kentlere gelmeye devam ederek söz konusu kentlerin daha da büyümesine yol açarken diğer yandan küçük kentlerin sürekli göç vererek içi boşalmasına neden olmaktadır. Yakın gelecek için önlem alınmazsa ve kentleşme konusundaki gelişmeler de böyle devam ederse yakın gelecekte İstanbul, Bursa, İzmir, Antalya, Adana, Ankara ve Gaziantep çevresindeki kentlerle birlikte kentsel bölge olabilirler.

Türkiye’de kentsel bölge gelişimine paralel olarak GAP Bölgesinde Gaziantep, kentsel bölge olmaya doğru hızla ilerlemektedir. Eğer nüfusun bölgedeki kentler arasında dengeli dağılımına yönelik politikalar geliştirilmezse Gaziantep önümüzdeki 30-40 yılda Nizip ve Oğuzeli ile birleşerek bir kentsel bölge olabilir. Bu gelişmelerin neticesinde nasıl ki 1980-2010 tarihleri arasında yani son 30 yılda Gaziantep’in nüfusu 3.5 kat artarak 375 binden(DİE, 1980: 4) 1.5 milyona ulaşmışsa (TÜİK, 2010: 3) gelecek 30-40 yılda 3 kat daha artarak 4-5 milyon olabilir. Bu çalışmada bu konuya da dikkat çekmek istenmiş ve bu tür gelişmeler karşısında alınması gereken önlemler belirtilmiştir.

GAP Bölgesi 1980’li yılların başından itibaren hızlı kentleşme sürecine girmiştir. Bu süreçte bölgede kent sayısı ve kent nüfusu önemli oranda artmıştır. Özellikle Diyarbakır, Gaziantep ve Şanlıurfa gibi büyük kentlerde nüfus artışı son 30 yılda 3-4 kat artış göstermiştir. 1980’li yıllarda hem ekonomik nedenlerden hem de terör olaylarından dolayı bölgede yaşanan aşırı göç nüfusu 100 binin üzerinde olan kentlere yönelmiştir. Bu nedenle 1980’li yıllardan itibaren nüfusu 100 binin üzerinde olan kentler gelişirken nüfusu 100 binin altında olan kentler gelişmemiş ve bu kentlerde kentleşme oranı düşük kalmıştır.

Herhangi bir yerde nüfusun % 30’u sanayileşmemiş kentlerde toplanmışsa söz konusu yerde sanayi dışı kentleşme ya da nüfus yığılması şeklinde kentleşmenin geliştiği söylenmektedir (Yıldız, 2008: 35). Bu niteleme tam anlamıyla GAP bölgesindeki kentleşmeye uymaktadır. Bölgede Gaziantep hariç kentleşme ile birlikte sanayileşmenin geliştiği başka hiçbir kent yoktur. Bölgede hala birçok kentte (il) organize sanayi bölgesi yoktur.

GAP Bölgesinde kentleşme sorunları sadece gecekondulardan ibaret değildir. Plansız, düzensiz, kaçak yapılaşma da en az gecekondulaşma kadar vardır. İşin ilginç tarafı gecekondu yapımı azalırken plansız, düzensiz ve kaçak yapılaşma artarak devam etmektedir. Bölgenin metropol kentleri olan Diyarbakır, Gaziantep ve Şanlıurfa’da konutların üçte ikisini oluşturan ve söz konusu kentlerin çevresini saran plansız, düzensiz ve kaçak yapılaşmanın olduğu semtlerde sokak ve caddeler o kadar dar ki içine asla iki araç yan yana giremez. Dar olan sokaklar, arsalar katmak için yapılan çalıntılardan sonra daha da dar hale gelmiştir. Bölgedeki metropol kentlerde merkezdeki en işlek caddelerin çoğu tek gidiş, tek geliş kadar dardır. Diyarbakır’da yeni yapılan binalar arasında bulunması gereken en asgari boşluk dahi bırakılmamaktadır. Nerede ise birbirine yapışık yüzlerce binanın arasında ne bir park

ne de en ufak bir yeşil alan bırakılmamıştır. Diyarbakır, Gaziantep ve Şanlıurfa'da kent merkezindeki en işlek caddelerin çoğu tek araçlık gidiş ve gelişi kadar dardır. Çok yoğun yapılaşmadan dolayı bu kentlerin merkezi nefes alamayacak duruma gelmiştir. Bu tür yapılaşmalardan dolayı bölgenin metropol kentleri olan Diyarbakır, Gaziantep ve Şanlıurfa'nın merkezi ve en eski yerleşim yeri en iyi imar ıslah planı ile dahi onarılamayacak derecede bozulmuştur. Bu tür nedenlerden dolayı GAP Bölgesinde kentleşme ile ilgili yeni çalışmalara ihtiyaç vardır ve bu çalışma bölgede kentleşmenin bu durumu göz önünde bulundurularak yapılmıştır.

2010 ADNKS sonuçlarına göre GAP Bölgesinde 80 kent bulunmaktadır. Bugün Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Gaziantep, Mardin ve Şanlıurfa'da ulaşım, trafik, konut, arsa, altyapı ve çevre sorunları gibi konularda büyük kentlerimizin yaşadığı sorunlara benzer sorunlar yaşanmaktadır. Nüfusun bölgedeki kentler arasında dengeli dağılımı konusunda şimdiden önlem alınmazsa yakın gelecekte şu anda GAP Bölgesinin orta büyüklükteki kentleri olan Kahta, Bismil, Ergani, Nizip, Kilis, Midyat, Nusaybin, Kızıltepe, Siirt, Siverek, Suruç, Viranşehir, Şırnak, Cizre, Silopi bugün büyük kentlerin yaşadığı sorunlara benzer sorunlar yaşayacaktır. Bu çalışmada bu konuya dikkat çekmek istenmiştir.

Bu çalışmanın asıl konusunu GAP Bölgesinde kentleşme ve kentleşmenin gelişimi oluştururken, çalışmanın temel problemi GAP Bölgesinde plansız, düzensiz, kaçak yapılaşma kısaca çarpık kentleşme ve gecekondulaşmanın nedenleri ve sorunları oluşturmaktadır.

Konuyu bir bütünlük içinde ortaya koyabilmek için konunun uzandığı yönlerde ilişkili olduğu diğer konuların da genel olarak tanımlanması gereğinden dolayı çalışmanın kapsamı biraz genişlemiştir. Ancak kentleşmenin ilişkili olduğu konular göz önünde bulundurulduğunda kentleşme konusunu bir bütünlük içinde ortaya koyabilmek için çalışma hacminin normal olduğu kabul edilebilir.

1. Çalışmanın Amacı

GAP Bölgesinde plansız, düzensiz, kaçak yapılaşma ve gecekondu yoğun kentleşme gelişmektedir. Bölgede kaçak yapılaşma ve gecekondulaşma sanılandan çok daha fazladır. Bölgenin metropol nitelikteki kentleri olan Diyarbakır, Gaziantep ve Şanlıurfa'da konutların yarısından fazlası gecekondu ve kaçak yapılaşmadan meydana gelmektedir. Diyarbakır'da konutların % 50'sinden fazlası imar dışı

yapılardan meydana geldiği belirtilmektedir. Diyarbakır'da mevcut altyapı ise nüfusun ancak üçte birinin ihtiyacını karşılayacak kadar olduğu belirtilmiştir (Bağlı, Binici, 2005: 129). Bölgenin diğer metropol kentleri olan Gaziantep ve Şanlıurfa, konut ve altyapı konusunda Diyarbakır'dan farklı değildir.

1980'li yıllardan itibaren bölgede yaşanan terör olaylarından dolayı zorunlu göç yaşanmıştır. 1980'den sonra zorunlu göçten dolayı Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde 3.000 yerleşim yerinin boşaldığı belirtilmektedir (Özer, 2000: 61). Ekonomik ve sosyal nedenlerden kaynaklanan göçe bir de zorunlu nedenlerden kaynaklanan göç eklenince bölgede başlayan yoğun yapılaşmadan dolayı gecekondulaşma ve kaçak yapılaşma çok artmıştır. 1990-2000 tarihleri arasında Diyarbakır'a 300 bin kişinin göç ettiği belirtilmiştir (Bağlı, Binici, 2005: 133). 10 yıl gibi çok kısa sürede kentlerin ani ve aşırı şekilde büyümesi ülkemizin ekonomik koşullarında ancak çarpık kentleşme kavramı ile açıklanabilir.

Bu çalışmanın amacı "GAP Bölgesinde plansız, düzensiz, kaçak yapılaşma; kısaca çarpık kentleşme ve gecekondulaşmanın nedenlerini araştırmak, çarpık kentleşme ve gecekondulaşmadan doğan sorunlara çözüm önerileri sunmaktır". Bu çerçevede çalışmada aşağıdaki sorulara cevap bulunması amaçlanmaktadır.

- Bölgede aşırı nüfus artışı ve 1980'li yıllardan itibaren yaşanan aşırı göç kentleşmeyi nasıl etkilemiştir?
- GAP Bölgesinde yapılan kent imar planları ile düzensiz kentleşme arasında nasıl bir ilişki vardır?
- Plansız, düzensiz, kaçak yapılaşma ve gecekondulaşma ile imarlı arsa üretimi arasında nasıl bir ilişki vardır?
- Plansız, düzensiz, kaçak yapılaşma ve gecekondulaşma kentsel yapılaşmanın % kaçını oluşturmaktadır?
- Türkiye'de bölgesel düzeyde kentleşme politikasının olmaması bölgedeki kentsel gelişmeyi nasıl etkilemektedir?
- Türkiye'de bölgesel düzeyde konut politikasının olmaması bölgede konut açığını nasıl etkilemektedir? Bölgede konut arzı konut talebini karşılayabiliyor mu?
- 1980'li yıllardan itibaren bölgede aşırı şekilde artan kentleşme hızına paralel sanayileşme alanında da gelişme olmuş mudur?
- Kanalizasyon, su şebekesi, atık ve yağmur suyunu uzaklaştıran ızgara sistemi, park, çocuk oyun alanları, bahçe, yeşil alanlar, kaldırımlar ve yollar gibi altyapı hizmetleri yeterli mi?

- Bölgede kentleşme ile birlikte toplumun ekonomik ve sosyal yapısında kentlere özgü değişim gerçekleşmekte midir?

2. Çalışmanın Önemi

GAP'ın uygulanmasıyla ekonomik, sosyal ve kültürel yönlerden Güneydoğu Anadolu Bölgesinde bir dönüm noktasının başlangıcı olduğu kabul edilebilir. GAP'ın Türkiye'nin bin yıllık rüyası olduğu gerçeği bölgedeki verimli ovaların sulu tarıma açılmasıyla ortaya çıkacak ekonomik potansiyelle daha iyi anlaşılmaktadır. Çünkü kuru tarımdan sulu tarıma geçmekle gelirin 15-20 kat artış göstereceği belirtilmektedir. GAP'ın uygulanması bölgede kentleşmeyi nasıl etkilemiştir. Bu çalışmada GAP ile kentleşme konuları arasındaki ilişki irdelenmiştir. Cumhuriyetin kuruluşundan sonra 1927'deki ilk nüfus sayımından 2010 ADNKS sonuçlarına kadar bölgede nüfus artış hızı, kentleşme hızı ve kentleşme oranındaki gelişmeler istatistiki verilerden yararlanılarak Türkiye ile karşılaştırmalı olarak anlatılmıştır. GAP Bölgesinde kentleşmenin gelişimini daha detaylı ortaya koyabilmek için GAP BKİT kurulmasından sonra 1990 genel nüfus sayımından 2010 ADNKS sonuçlarına kadar bölgede bulunan ilçe konumundaki 80 kentte tek tek nüfus artışı hızı, kentleşme hızı ve kentleşme oranındaki gelişme Türkiye'de nüfus artış hızı, kentleşme hızı ve kentleşme oranındaki gelişme ile karşılaştırmalı olarak anlatılmıştır. Böylece kentleşmenin demografik yönüne ilişkin son 20 yıla ait tüm istatistiki veriler bir arada kullanılmıştır.

Ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmelere bağlı olarak kentler ya gelişir ya da geriler. Bu tür nedenlerden dolayı kentler ve kentleşme ile ilgili çalışmaların yenilenmesi ya da yeni çalışmaların yapılmasına ihtiyaç vardır. Böylece yeni bilgiler kapsamında kentleşme sorunları tespit edilerek güncel bilgilerin ışığında sorunlara çözüm önerileri getirilir. Bu çalışmada GAP Bölgesinde kentleşmenin mevcut durumunu tespit ettikten sonra kentleşmenin sorunlarına güncel bilgiler ışığında çözüm önerileri sunmak istenmiştir.

Nüfus artışı kentleşmeyi etkilediğinden bölgede doğurganlık hızı Türkiye ile karşılaştırmalı olarak açıklanmıştır. GAP Bölgesinde doğurganlık hızı, dolayısıyla nüfus artış hızı Türkiye ortalamasının çok üstündedir. Bu durumun istatistiki verilerle desteklenmesi için 1955'ten 2010'na kadar GAP Bölgesindeki doğurganlık hızı Türkiye ile karşılaştırmalı olarak anlatılmıştır.

Ailelerin gelir durumu ve ekonomik gücü planlı ve düzenli konutlardan satın almayı dolayısıyla düzenli kentleşmeyi etkilediğinden bölgenin ithalat, ihracat durumu ve kişi başına düşen yıllık GSMH belirtilmiştir. Bölgenin ekonomik durumunu belirtmek için 1980-2010 tarihleri arasında kişi başına düşen yıllık GSMH ile ithalat ve ihracat rakamları tablo halinde verilmiştir. Bu çalışma GAP Bölgesiyle ilgili son 30 yıla ait ekonomik, demografik, sosyal ve kültürel gibi konularla ilgili tüm istatistiki veriler bir arada kullanıldığından bölge ile ilgili çalışmalarda başvurulabilecek bir referans niteliğindedir.

Ankette kullanılan kentleşmenin mevcut durumunun tespitine yönelik sorular ile düzensiz kentleşme ve gecekondulaşmanın nedenlerini bulmaya yönelik sorular Türkiye'deki bütün büyük kentler için genelleştirilebilecek niteliktedir. Bu nedenle kentleşmenin mevcut durumunu tespit etmeye yönelik sorular, düzensiz kentleşme ve gecekonduların nedenlerini bulmaya ilişkin sorular her ne kadar GAP Bölgesi ile ilgili ise de genelleşebilecek özelliklere sahiptir. Bu çalışmada kullanılan hem son 30 yıla ait istatistiki veriler hem de kentleşmenin mevcut durumunu tespit etmeye yönelik sorular bu konudaki araştırmacılara az da olsa katkı sağlayabilecek niteliktedir.

GAP Bölgesinde kentleşmenin sorunları sadece gecekondulaşma değildir. Bölgedeki kentlerde hem fiziki yapılaşmada düzensizlik ve kentsel yapı standartlarına aykırı yapılaşma var hem de toplumun önemli bir kısmının ekonomik ve sosyal yapısında kentlere özgü değişiklik olmamaktadır. Kırsal alandan kentlere göç eden insanlar kentlerde de kırsal alandaki alışkanlıklarını söndürmektedir. Bu tür gelişmelerden dolayı birçok kent (özellikle nüfusu 20 binin ve altında olan küçük kentler ki bu kentler bölgedeki kentlerin % 55'ni oluşturmaktadır) köye dönüşmüş durumdadır. Bu çalışmada çarpık kentleşmenin nedeni sadece kentlerde fiziki yapılaşmadaki düzensizlik ve kentsel yapı standartlarına aykırı yapılaşma olarak görülmemiştir. Kentleşme ile birlikte toplumun ekonomik ve sosyal yapısında kentlere özgü değişimin olmaması da çarpık kentleşmenin nedeni olarak görülmüştür. Kentleşme ile ilgili kuramsal çalışmalardan, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde kentleşmenin mevcut durumundan yararlanılarak tespit edilen çarpık kentleşmeye ilişkin bu yaklaşım hem düzensiz kentleşmeye ilişkin yeni bir yaklaşımdır hem de GAP Bölgesindeki çarpık kentleşmeyi gözler önüne sermektedir.

3. Çalışmanın Varsayımları

- 1- Demografik, ekonomik, sosyal ve siyasal (güvenlik) koşulların etkisiyle GAP Bölgesi 1980'li yılların başından itibaren hızlı kentleşme sürecine girmiştir.
- 2- Ekonomik ve sosyal nedenlerle birlikte 1980'li yıllardan itibaren başlanan terör olayları ve barajların yapımından dolayı bölgede kırsal alandan kentlere aşırı göç yaşanmaktadır.
- 3- Hızlı kentleşme sürecinde kentler arasında son derece orantısız ve dengesiz nüfus artışı yaşanmaktadır. Bu süreçte nüfusu 100 binin üzerinde olan, sınırlı sayıdaki büyük kentler sürekli göç alarak gelişirken nüfusu 100 binin altında olan küçük kentler gelişmemektedir.
- 4- Hızlı kentleşme sürecinde kırsal alandan kentlere göç eden yoksul ve dar gelirlili aileler planlı ve düzenli konutları satın alamadığından barınma ihtiyacını kaçak yapı ve gecekondular yaparak gidermektedir. Bu tür gelişmelerden dolayı bölgede kaçak yapılaşma ve gecekondulaşma oranı artmaktadır.
- 5- Kentleşme hızına paralel sanayileşme gelişmemektedir. Sanayileşme gelişmediği için insanlar kentlerde iş bulamadığından kırsal alandaki tarımsal işlerde mevsimlik işçi olarak çalışmaktadır. Bu durumdaki insanlar kentte yaşamasına rağmen kentlileşmemektedir.
- 6- Hızlı kentleşme sürecinde, kentleşme hızına paralel kent imar planları yapılmadığı için plansız, düzensiz, kaçak yapılaşma ve gecekondulaşma yoğun kentleşme gelişmektedir.

4. Veri Toplama Teknikleri

Bu çalışma genel olarak iki kısımdan oluşacak şekilde tasarlanmıştır. Çalışmanın birinci kısmı (ilk üç bölüm) daha önce yapılan araştırma ve çalışmalara dayalı kuramsal bilgilerden ve bölge ile ilgili istatistiki verilerden oluşmaktadır. İkinci kısmı (dördüncü bölüm) bölgenin metropol kentleri olan Diyarbakır, Gaziantep ve Şanlıurfa'da yapılan ampirik araştırmadaki bilgilerden oluşmaktadır.

Kentleşme ile ilgili literatür bir hayli kalabalıktır. Kentleşme sosyal bilimler, fen bilimleri, sağlık bilimleri ve çevre bilimleriyle ilişkili olduğu ve her bilim dalının da

kendi uğraş alanına göre kentleşme ile ilgili çalışma yaptığı için çok kapsamlı bir literatüre sahiptir. Kentleşme, tarihin her döneminde bilim insanlarının dikkatini çekmiş, dolayısıyla bilim insanları tarihin her döneminde kentleşmeyle ilgili çalışma yapmıştır. M.Ö. yaşayan ünlü düşünür Aristoteles kentleri, insanların daha iyi yaşam sürmek için toplandıkları yer olarak tarif ederken, Orta Çağda kentler özgürlüğün mekanı olarak belirtilmiştir. Sanayi Devriminden sonra kentler dolayısıyla kentleşme sanayileşme, kalkınma ve gelişmenin ölçülerinden biri olarak kabul edilmektedir. Kentleşme ile ilgili çalışmaların çok kabarık olması söz konusu çalışmaların tek bir çalışmada özetlenmesini çok zorlaştırmaktadır.

Kentleşme ile ilgili literatür çok kabarık da olsa kentleşmenin temel özelliklerini belirten bazı temel eserler bulunmaktadır. GAP Bölgesinde kentleşme, kentleşmenin gelişimi, nedenleri, çarpık kentleşme ve çarpık kentleşmenin nedenleri ile ilgili kuramsal veriler kentleşme ilgili temel eserlerden yararlanılarak elde edilmiştir. Kentleşmenin mevcut durumunu tespit ettikten sonra çarpık kentleşme ve gecekondulaşmanın nedenleri araştırmak istendiği için bu araştırmadaki veriler hem daha önceki kuramsal çalışmalardan hem de bölgede yapılan ampirik araştırmadan sağlanmıştır.

Kısaca bu çalışmada GAP Bölgesinde kentleşmenin mevcut durumu tasvir etmek istenmiştir. Bu nedenle bu çalışmada kuramsal çalışma yöntemi ile birlikte ampirik çalışma yöntemi de kullanılmıştır. Böylece araştırma sadece kuramsal düzeydeki soyut verilere dayalı olarak yapılmamış, aynı zamanda ampirik düzeydeki somut verilere de dayalı olarak yapılmıştır.

5. Çalışmanın Planı ve Temel Kavramları

“GAP Bölgesine Çarpık Kentleşme ve Gecekondu Sorunları” adlı tez çalışması giriş, sonuç ve öneriler kısmından ayrı olarak dört ana bölümden oluşmaktadır.

Giriş kısmında çalışmanın konusu, amacı, önemi, yöntemi ve veri toplama teknikleri açıklanmıştır. Giriş kısmında kentlerin ortaya çıkışı, gelişimi, kentleşmenin gelişimi, nedenleri, gelişmiş ülkelerde ve gelişmekte olan ülkelerde kentleşmenin gelişimi anlatılarak kısaca konu özetlenmiştir. Giriş kısmı çalışmanın temel kavramlarının belirlenmesiyle bitirilmiştir.

Çalışmanın birinci bölümünde kuramsal düzeyde kentleşmenin temel kavramları açıklanmıştır. Kentleşmenin temel kavramları kapsamında kent kavramı,

kent tanımı, ilk kentlerin ortaya çıkışı, kent kuramları, kent planlaması, kent planlamasının gelişimi, kentleşme kavramı, kentleşmenin gelişimi ve kentleşme nedenleri konularında açıklama yapılmıştır. Kentleşme ile ilgili bu temel kavramlar anlatıldıktan sonra çarpık kentleşme ve çarpık kentleşmenin nedenleri anlatılmıştır. Çarpık kentleşmenin nedenleri genel olarak fiziki yapılaşmadaki düzensizlik (alt ve üst yapı) ve kentsel yapı standartlarına aykırı yapılaşma ile ekonomik ve sosyal yapıda kentlere özgü değişimin olmaması şeklinde kategorize edilerek anlatılmıştır. Kentleşme ile ilgili bu genel bilgilerden sonra Türkiye’de kentleşme mevzuatı ve kentleşmenin gelişimi konuları anlatılmıştır. Türkiye’de kentleşme mevzuatının sadece Cumhuriyet Döneminde yapılan düzenlemelerle sınırlı olmadığı, Osmanlı Devletinin son döneminde çıkarılan bazı düzenlemelerin de Türkiye’de kentleşme mevzuatı kapsamında değerlendirildiği belirtilmiştir. Türkiye’de kent tanımı konusunda yasalar ve kamu kurumları arasında birlik yoktur. Yasaların ve kamu kurumlarının kent tanımına ilişkin farklı yaklaşımları belirtildikten sonra Türkiye’de kent planlaması ve gelişimi hakkında bilgi verilmiştir. Birinci bölüm Türkiye’de kentleşme, kentleşme politikaları ve kentleşmenin özellikleri anlatılarak bitirilmiştir.

İkinci bölümde GAP Bölgesinde çarpık kentleşme ve çarpık kentleşmenin nedenleri konusu anlatılmıştır. Ancak GAP bir bölge kalkınma planı olduğu için öncelikle bölge kavramı, bölge planlaması, bölge planlamasının kentleşme ile ilişkisi konuları anlatılmıştır. Genel olarak GAP anlatıldıktan sonra istatistiki verilerden de yararlanılarak GAP Bölgesinde kentleşme ve kentleşmenin gelişimi anlatılmıştır.

GAP Bölgesinde kentleşmenin gelişimini detaylı olarak ortaya koyabilmek için GAP BKİT’nin (Bölge Kalkınma İdaresi Teşkilatı) kurulmasından sonraki ilk (1990) genel nüfus sayımından 2010 ADNKS sonuçlarına kadar bölgede bulunan 80 kentte (ilçe) tek tek nüfus artış hızı, kentleşme hızı ve kentleşme oranı Türkiye ile karşılaştırmalı olarak açıklanmıştır. Böylece GAP Bölgesinde kentleşmenin gelişimi detaylı olarak anlatmaya çalışılmıştır. İkinci bölüm istatistiki verilerden yararlanılarak Cumhuriyetin kuruluşundan 2010 yılına kadar GAP Bölgesinde kentleşmenin gelişimi Türkiye ile karşılaştırmalı bir şekilde anlatılarak birinci bölümle bağlantısı sağlanmıştır. İkinci bölüm GAP Bölgesinde çarpık kentleşmenin nedenleri anlatılarak bitirilmiştir.

Üçüncü bölümde GAP Bölgesinde gecekondulaşma ve gecekondulaşmanın nedenleri konusu anlatılmıştır. Bu kapsamda önce Türkiye’de konut, konut politikası, gecekondu ve gecekonduların gelişimi anlatılmıştır. Bu

bölümde konut ve gecekondu kavramları kuramsal düzeyde anlatıldığı için birinci bölümle, Türkiye’de genel olarak konut ve gecekondu anlatıldığı için ikinci bölümle bağlantısı kurulmuştur. Böylece çalışmanın bölümleri arasında bağlantı sağlanmış ve konu bir bütünlük içinde sunulmaya çalışılmıştır. GAP bölgesinde konut ve barınma koşulları anlatıldıktan sonra gecekonduların nedenleri anlatılmıştır. Üçüncü bölüm GAP Bölgesinde çarpık kentleşme ve gecekondulaşmadan doğan sorunlar anlatılarak bitirilmiştir.

Dördüncü ve son bölümde çarpık kentleşme ve gecekondu sorunlarıyla ilgili yapılan alan araştırması anlatılmıştır. Alan araştırması Diyarbakır, Gaziantep ve Şanlıurfa kent merkezinde yapılmıştır. Bu bölümde GAP Bölgesinde kentleşmenin mevcut durumu tasvir yöntemi kullanılarak sorularla tespit edilmeye çalışılmıştır. Bunun için anket soruları genel olarak üç kısımdan oluşacak şekilde hazırlanmıştır. Birinci kısımda kentlerde alt ve üstyapının mevcut durumunu tespit etmeye yönelik sorular yer almaktadır. İkinci kısımda düzensiz yapılaşma ve gecekondulaşmanın nedenlerini bulmaya yönelik sorulardan oluşmaktadır. Üçüncü kısımda kentleşme ile birlikte toplumun ekonomik yapısı ve sosyal ilişkilerinde kentlere özgü değişimi ölçen sorular yer almaktadır. Alan araştırması bölümü sonuç ve öneriler kısmı ile bitirilmiştir.

Bu çalışmanın temel kavramları şu şekilde belirtilebilir:

Kent, Kent Kuramları, Kentleşme, Kent Planlaması, Konut, Gecekondu, Bölge, Bölge Planlaması, Bölgesel Gelişme Kuramları.

BİRİNCİ BÖLÜM

KENTLEŞMENİN TEMEL KAVRAMLARI VE TÜRKİYE'DE KENTLEŞME MEVZUATI

Kentleşme, genel olarak nüfusun kırsal alanda çözülmesi, kentlerde yoğunlaşması, kentlere göç edenlerin ekonomik ve sosyal yönlerden kentte uyum sağlaması süreci şeklinde belirtilebilir. Tarihsel süreçte kentleşme ile ilgili bazı kavramlar anlam daralmasına ya da anlam değişikliğine uğradığı gibi (Antik Çağda kentlerin devletçik anlamına gelmesi) yeni bazı kavramlar da ortaya çıkmıştır. Örneğin metropol kent, uydu kent, gecekondu, çarpık kentleşme gibi kavramlar Sanayi Devriminden sonra ortaya çıkan kentleşme ile ilgili çağdaş kavramlardır. Sosyal hayatın dinamikliği, gelişimi ve değişimi kentsel kavramlara da etki etmektedir. Kentleşme dinamik bir olgu olduğundan sürekli gelişme ve değişme ve yeniden oluşum halindedir (Oktay, 2007: 187).

Türkiye'de kentleşme mevzuatı sadece Cumhuriyet Döneminde yapılan düzenlemelerle sınırlı değildir. Osmanlı Devletinin son döneminde kentleşme mevzuatı ile ilgili bazı düzenlemeler yapılmıştır. Osmanlı Devletinin son döneminde çıkarılan Ebniye Nizamnamesi ve Ebniye Yasası kentleşme mevzuatıyla ilgili düzenleme olarak belirtilebilir.

I. KENTLEŞME İLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR

Kent, kent planlaması, kent kuramları, konut, gecekondu, kentleşme gibi kavramlar kentleşme ile ilgili temel kavramlar olarak belirtilebilir. Yukarıda da belirtildiği gibi Sanayi Devriminden sonra kentleşme ile ilgili yeni bazı kavramlar ortaya çıkmıştır.

Sanayi Devriminden sonra ortaya çıkan gecekondu kavramı gelişmekte olan ülkelerde kentleşme ile ilgili çalışmalarda en çok üzerinde durulan bir konudur. Genel olarak gecekondu kentlerin istenilmeyen yüzü, yoksul, sabit ve dar gelirli kalabalık ailelerin içinde yaşadığı, sağlık ve fen şartları bakımından içinde yaşamaya uygun olmayan dar, bakımsız ve izinsiz yapılardır.

A. Kent Kavramı, Kent Kuramları ve Kent Planlaması

Kentler, kırsal alandan ekonomik, sosyal ve kültürel ilişkiler bakımından farklılık arz ettiği gibi nüfusun yoğunluğu ve heterojenliği bakımından da farklılık arz etmektedir. Kırsal alanda nüfus az, insanlar arası ilişkiler dolaysız, ekonomik faaliyetler sade, basit ilişkilerden oluşmaktadır. Oysa kentlerde nüfusun yoğunluğu, ilişkilerin resmi ve menfaate dayalı olması, üretim ilişkisi ve biçiminin kırsal alandan farklılığı dikkat çekmektedir.

1. Kent Kavramı ve Tanımı

Kent kavramı, köy gibi küçük yerleşim yerlerinde çözülemeyen karmaşık sosyal sorunların çözümüne imkan tanıyan, sakinlerinin ekonomik ve sosyal faaliyetlerin çeşitliliğini gösteren ve kendine has özellikleri olan yerleşim yerleri için kullanılmaktadır. Kent kavramının tanımlanmasında nüfusun büyüklüğü, yoğunluğu, heterojenliği, üretim ilişkisi ve biçimi, kenttin sınırları gibi unsurlar dikkate alınmaktadır (Erjem, 2009: 11)

Kentlerin köy yerleşim yerlerinden farklı olarak kendine has sosyal yapıları, ekonomik faaliyetleri, sosyal sınıfları ve kurumları vardır. Kent kavramı köyün durgun olan yaşamına karşılık dinamik ve heterojen olan toplumsal yaşamı ifade etmek için kullanılmaktadır. Bu nedenle kentler her zaman toplumsal değişim ve dönüşümün merkezi ve toplumsal yaşamın en yoğun olduğu mekanlar olarak belirtilmektedir (Rich, handrıl, 2000: 9).

Kentlerin tanımı konusunda evrensel kriterler bulunmamasına karşılık özellikleri için ortak görüş birliği vardır. Genel olarak büyüklük, yoğunluk ve nüfusun heterojenliği kentlerin ortak özellikleri olarak belirtilmektedir (Wirth, 1969: 13).

Kent kavramı tarihsel süreçte farklı toplumlarda farklı anlamlarda kullanılmıştır. İlk ve Orta Çağda Batı Avrupa'da devletçik, şehir devletini ifade eden "Cite" anlamında, Yunanistan'da savunma gerekliliğinden dolayı devletçik ya da "Polis" anlamında, Araplarda uygarlığa karşılık gelen "Medine" anlamında kullanılmıştır. Günümüzde "Cité" ve "Polis" kavramı yerine "Bourg", "City", "Urban" ve "Ville" sözcükleri kullanılmaktadır (Karaman, 1998: 6).

Dikkat edilirse tarihsel süreçte kent kavramının anlamında bir daralmanın olduğu görülmektedir. Geçmişte "Cité"nin ya da "Polis"nin ifade ettiği geniş anlam

(devletçik, şehir devleti gibi) günümüzde hiçbir kent için kullanılmamaktadır. Geçmişte kent kavramının ifade ettiği kentlerin siyasi yönü önemini yetirmiş, günümüzde kentler daha çok idari fonksiyonlara sahip yerleşim birimleri olarak kabul edilmektedir. Kent kavramının tek tanımının yapılmasındaki güçlük farklı kent tanımlarının ortaya çıkmasına yol açmıştır (Yayınoğlu, Susar, 2008: 9).

Kent, Latince kentli ya da yurttaş anlamına gelen civitas sözcüğünden türemiştir. Arapçada kent sözcüğü medine kökünden gelerek medeniyetle aynı anlamda kullanılmaktadır (Topal, 2004: 277). Türkler İslamiyeti kabul etmeden önce kent sözcüğü yerine balık sözcüğünü kullanmıştır (İsbir, Açma, 2005: 27).

Kent sözcüğü bazen yönetsel örgüt anlamında kullanılmaktadır. İngilizcede kent anlamında kullanılan "City", Fransızcada kent anlamında kullanılan "La Cite-La Ville" sözcükleri kentin yönetsel ve siyasal içeriğine işaret etmektedir. Latince kullanılan "urbs" kentin yönetsel anlamına, "urbanus" ise kentin yerleşme anlamına işaret etmektedir (Keleş, 2010 : 99).

Kentin özellikleri ve tanımı çok eskiden beri bilim insanlarının dikkatini çekmiştir. M.Ö. yaşayan ünlü düşünür Aristoteles kenti, insanların daha iyi yaşam sürmek için toplandıkları yerleşim yeri olarak tanımlamıştır (Topal, 2004: 277).

Kentler, kırsal alanların sahip olduğu sade, dışa kapalı ve tek düze olan sosyal ilişkilerinin aksine karmaşık, iç içe ve çok yönlü faaliyet türlerine sahiptir. Kentler bünyesindeki farklı faaliyet türlerinin birbirleri ile ve çevresiyle olan ilişkisinden dolayı dışa açık bir sistem oluşturmaktadır (Yayınoğlu, Susar, 2008: 10).

Kentler çevresindeki diğer yerleşim birimlerine göre nüfus yoğunluğunun çok fazla olduğu yerleşim yerleri olarak tanımlanmıştır (Mills, 1972: 3). Nüfus yoğunluğu kentlerle köy, mezra gibi diğer yerleşim yerlerinin ayırt edici önemli bir unsurudur.

Kentler, heterojen toplum yapısı, ekonomik ve sosyal faaliyetlerinin çeşitliliği, bireysel düzeyde çözülemeyecek sorunlara çözüm getirmesine imkan sağlayan organizasyonların bulunması ve kendine has özellikleri bulunan yerleşim yeri olarak da tanımlanmıştır (Huot, Thalmann, Valbelle, 2000: 33).

Kentlerin birden çok işlevselliği, dinamik yapısı ve birden çok bilim dalıyla ilişkili olması, her bilim dalının da kendi uğraş alanına göre kent tanımını yapması farklı kent tanımlarının ortaya çıkmasına yol açmıştır (Kürşat, 1990: 18).

Demografik kritere göre herhangi bir yerleşim yerinin kent olarak tanımlanabilmesi için belli bir nüfus büyüklüğüne ulaşmış olması gerekir. Söz konusu nüfusun büyüklüğünün ya da alt sınırının ne kadar olacağı konusunda evrensel bir

kriter yoktur. Kent nüfusunun altı sınırının belirlenmesinde ülkelerin tercihi, geçirmiş olduğu tarihi tecrübe, sosyo-ekonomik ve sosyo-politik durumları etkili olmaktadır. Her hangi bir yerleşim yerinin kent olarak kabul edilmesi kamu kaynaklarının paylaşımını gerektirdiğinden genelde gelişmiş ülkelerde, gelişmekte olan ülkelere göre daha az nüfuslu yerleşim yerleri kent olarak kabul edilmektedir. Danimarka'da herhangi bir yerleşim yerinin kent olarak tanımlanabilmesi için en az 250 nüfusa sahip olması gerekirken, Kore'de herhangi bir yerleşim yerinin kent olarak tanımlanabilmesi için en az 40.000 nüfusa sahip olması gerekir (Ertürk-Sam, 2009: 42). İzlanda'da 500 nüfuslu, Hollanda ve Belçika'da 20.000 nüfuslu, Japonya'da 30.000 nüfuslu, Hindistan'da 100.000 nüfuslu yerleşim yerleri kent olarak kabul edilmektedir (Cole, 1958: 25-26). Ülkemizde 442 Sayılı Köy Yasasına Göre nüfusu 20 bin ve daha yukarı olan yerleşim yerleri kent olarak kabul edilmektedir. Kentin tanımı için nüfus kriterini Türkiye gibi Japonya, İngiltere, Tunus, Kanada ve Yunanistan da kullanmaktadır (Jones, 1976: 4). Görüldüğü gibi demografik kritere göre kent tanımı konusunda ülkeler arasında birlik yoktur.

Yönetim kriterine göre kent, belli bir yönetim biriminin sınırları içinde kalan ve bu sınırlar içerisinde özel bir yönetime sahip olan yerleşim yeri olarak tanımlanmaktadır (Erkan, 2004: 20). Yönetimsel sınırlarının tespiti ve ülke sistemiyle ilişkisi konusunda evrensel kriterler olmamakla birlikte ülkelerin siyasal sistemi bu konuda etkili olmaktadır.

Ekonomik kritere göre kent, nüfusun tarımdan ziyade zanaat ve ticaretle uğraştığı ve buralardan gelir elde ettiği (Weber, 1958: 65-66), kent içinde ve kent çevresinde üretilen mal ve hizmetlerin kontrol altına alındığı ve denetlendiği, toplumsal ihtiyaçların periyodik olarak karşılandığı mekanlar olarak tanımlanabilir (Şenyapılı, 1978: 5).

Ekonomik yönden kentler, tarım dışı üretimin yapıldığı, hinterlandındaki tarımsal ve tarım dışı üretimin kontrol edildiği, belirli teknolojik gelişme seviyesine ve nüfus büyüklüğüne ulaşmış, homojen olmayan, nüfus bakımından heterojenlik gösterdiği halde bütünleşme düzeyine varmış yerleşim yerlerinden biri olarak tanımlanmıştır (Kıray, 2007: 28). Bu yönüyle kentler statik değil, biyolojik birer varlık gibi sürekli gelişme ve değişme göstermektedir (Mumford, 1975: 114). Sanayi devriminden sonra kentlerdeki gelişme, büyüme ve değişme daha kısa süreli aralıklarla gerçekleşmektedir.

Sosyolojik kritere göre kent tanımının temelinde kentsel yaşam biçimi ile kırsal yaşam biçimi arasındaki fark bulunmaktadır. Sosyologlar, sosyolojik kent tanımında insan ilişkileri üzerinde durmakta ve kentsel alandaki insan ilişkilerinin formel, menfaat ilişkisine ve kurallara dayalı olmasına karşılık, kırsal alandaki insanların resmi olmayan, kurallara dayanmayan, yüz yüze ve samimi olan ilişkilerine dikkat çekmektedir (İsbir, 1991: 8). Buna göre kentler, örgütlenme, uzmanlaşma, iş bölümü ve insanlar arası ilişkilerin resmi kurallara göre belirlendiği ve insanlar arası ilişkilerin formel olarak gerçekleştiği mekanlardır.

Bütün bu tanımlar dikkate alındığında kent, belli bir nüfus büyüklüğüne ulaşmış, ekonomik ve sosyal ihtiyaçların mütemadiyen karşılandığı, üretimde iş bölümü, uzmanlaşma ve örgütlenmenin ileri düzeyde olduğu, tarım dışı üretimin yapıldığı, hinterlandındaki bütün üretimin kontrol edildiği, toplanan fazla ürünün depolandığı ve ihtiyaca göre dağıtıldığı/pazara sunulduğu, toplumsal ilişkilerin formel ve menfaate dayalı olduğu, kendi sınırları içinde organize olmuş yönetime sahip olan yerleşim yeri olarak tanımlanabilir.

2. Tarihsel Süreçte Kent

Kentlerin ortaya çıkması için her şeyden önce uygun ortamın olması gerekir. Kentlerin ortaya çıkışıyla ilgili uzun araştırmalar yapan Sjoberg'e göre kentlerin ortaya çıkması için üç koşul gereklidir. Söz konusu koşullar (1) ekolojik taban, (2) kent öncesi yerleşme biçimlerine göre gelişmiş teknoloji, (3) sosyal örgütlenme ve gelişmiş bir erk yapısı (Sjoberg, 1960: 27-29).

İlk kentlerin ortaya çıkışıyla ilgili bilgiler, arkeolojik kazılardan elde edilen bilgi ve belgeler ışığında verilmektedir. Kentler köy yerleşim yerinden sonra ortaya çıkmıştır. Nitekim M.Ö. 3500 yıllarında aşağı Mezopotamya'da Eridu Köyü'nün kent ve kent devletçğine dönüşmesiyle hem kentlerin ortaya çıktığı hem de uygar topluma geçildiği belirtilmektedir (Kezer, 1987: 197).

Kentlerin ortaya çıkışıyla ilgili diğer bir kaynakta ise ilk kentlerin dünyanın koşulları kent olmaya uygun olan değişik yerlerinde ve değişik tarihlerde ortaya çıktığı belirtilmiştir. Söz konusu kaynakta ilk kentlerin Mezopotamya'da M.Ö. 3500, Mısır'da M.Ö. 3000, Çin ve Hindistan'da M.Ö. 2500 yıllarında Neolitik Çağın sonunda ortaya çıktığı belirtilmektedir (Lampart, 1967: 532).

İnsanların yeryüzünde çok eskiden beri kültür sahibi olduğu bilinmesine rağmen eski kültür ve kentlere ait bilgilerin çoğu bulunmamaktadır. Kentlerin geçmişiyle ilgili en eski bilgiler Neolitik Çağa aittir (Göçer, 1979: 7). İnsanlık tarihinde kentsel yaşam tarzından önceki yaşam tarzının çok uzun bir süre olduğu, bu sürecin 500 bin yıl belki de 1 milyon yıl sürdüğü sanılmaktadır (Öztürk,2002:35).

Neolitik Çağın sonlarına doğru ön Asya'da kent olarak nitelendirilebilecek ilk yoğun insan yerleşimleri ortaya çıkmıştır (İnankul, 1985: 7). Böylece M.Ö. 4000-3500 yıllarında ilk kentlerin doğduğu sanılmaktadır. İngiliz Arkeolog Gordon Childe, bundan önceki zaman diliminin "Neolitik Devrim " olarak isimlendirilmesine karşılık Doğu kentlerin ortaya çıkmasına tanıklık eden bu döneme "Kent Devrimi" isminin verilmesi önerisinde bulunmuştur (Huot, Thalmann, Valbelle, 2000: 26).

İlk kentlerin çok küçük olduğu, köylerden bir az farklı olduğu, bu duruma tarımdaki verimin çok düşük olmasının neden olduğu belirtilmiştir (Duru, Alkan, 2002: 29). Konya'nın sınırları içinde bulunan Çatalhöyük'te M.Ö. 6800 yıllarında 9.000 kişinin yaşadığı sanılmaktadır (Henderson, Ledebur, 1972: 13). Bu bilge, Anadolu coğrafyasında çok eskiden beri toplu yerleşimin olduğunu göstermektedir.

Kentlerin tarihi ile ilgili yapılan bir araştırmada ilk kentlerin ortaya çıkışıyla ilgili belirtilen bir not dikkat çektiği ve konuya ışık tuttuğu için aşağıya alıntısı yapılmıştır.

"Çağdaş kentlerimizin doğrudan mirasçısı oldukları Sümer ve İndus Vadisi kentleriyle aramızda yaklaşık yüz seksen kuşak vardır.Beş bin yılda kentlerin işlevleri,boyutları,yapıları elbette değişikliğe uğramış, ancak kentsel yaşantıyı kırsal yaşantıdan farklı kılan genel hatlar özde aynı kalmıştır. Tarım devrimiyle başlayan bir süreci tamamlayan kentleşme devrimi insanoğlu ile doğa arasındaki dayanışma ve yakınlığa son vermesiyle yeni bir insan türü ortaya çıkarmıştır.Bu iki devrim tarım ve kentleşme uygarlığımızın dayandığı temelleri olmuştur" (Huot, Thalmann, Valbelle, 2000: 12)

Kentlerin ilk kez ortaya çıkması, gelişmesi ve devamlılık göstermesi kente yaşayan insanların gıda ihtiyacının karşılanmasına bağlıdır. Bu nedenle kent kuramları ilk kentlerin ortaya çıkışını, kentli insanların gıda ihtiyacının giderilmesine bağlamıştır (Goldthorpe, 1975: 15).

Kentlerin gelişimi genel olarak tarih öncesi (prehistorya) döneme ait kentler, klasik dönem kentleri, Roma kentleri, Orta Çağ kentleri, modern kentler şeklinde ayırma tabi tutmuştur (Taylor, 1949: 91)

Kentlerin gelişmesi ve büyümesi bakımından sanayi devrimi önemli bir milat olarak kabul edilebilir. Bu nedenle tarihsel süreçte kentlerin gelişimini genel olarak Sanayi Devriminden önce kentler ve Sanayi Devriminden sonra kentler şeklinde incelenmektedir (Sjoberg, 2002: 52).

Antik Çağdaki kentler, genelde dini ayınlar ve yönetsel fonksiyonların yerine getirildiği ekonomi, ticaret ve sanayi ile ilgili faaliyetlerin ikinci planda olduğu toplumsal yaşam mekanlarıdır (Benevole, 2000: 9). Antik Yunan kentleri genelde demokratik değerleri yerleştirme bakımından önemli fonksiyonlar yerine getirmesine (Rich, handrıl, 2000: 37) rağmen bu kentlerden günümüze yazılı kaynak bakımından çok az bilgi ve belge ulaşmıştır.

Antik Çağdaki kentlere ait bilgiler arkeolojik kazılardaki levhalardan, kullanılan taş aletlerden ve fosil gibi kalıntılardan elde edilmektedir (Rich, handrıl, 2000: 27). Bu nedenle bu dönemdeki kentler hakkında detaylı bilgi bulunmamaktadır. Ayrıca dünyadaki eski medeniyetlere ait tüm antik kentlerin arkeolojik kazıları yapılmamış, yapılan arkeolojik kazılar da söz konusu kentlerin çok küçük bir kısmını kapsamaktadır. Örneğin önemli bir antik kent olan "Çatalhöyük"ün 12 hektarlık alana yerleştiği, burada yapılan kazı çalışmalarının ise sadece yarım hektarı kapsadığı belirtilmektedir (Huot, Thalmann, Valbelle, 2000: 33). Bu nedenle Antik Döneme ait kentler hakkındaki bilgiler kısıtlı ve sınırlı olmaktadır.

Antik Çağdaki kentlere ilişkin yazılı bilgi ve belgelerin bulunmaması ya da çok kısıtlı olması bu dönmedeki kentlerde yerleşme, yapılaşma ve yaşama biçimiyle ilgili bilgiler çıkarsama yoluyla elde edilmiştir. Bu nedenle Antik Çağ kentlerinin daha sonraki çağların kentleriyle karşılaştırılması gerçeği tam yansıtmayacağından kaba bir tahminden ileri gitmeyecektir (Hatt, Reiss, 2002: 28).

Antik Çağ kentlerinin nüfusu hakkında fazla bilgi olmamakla birlikte bu dönemdeki kentlerin genelde 10 bin civarında nüfusa sahip oldukları belirtilmektedir. Antik Çağda M.Ö. 6. Yüzyılda Babil'in 350 bin, bundan iki yüz yıl sonra Syracuse'ün 400 bin nüfusa sahip olduğu belirtilmektedir. Antik Çağ kentlerinin en önemlisi 1.500 bin nüfusa sahip olan Roma kenti idi (Keleş, 2010: 28).

Antik Çağ sitelerinin çözülmesiyle feodal toplum ve Orta Çağ kentleri ortaya çıkmaya başlamıştır. Orta Çağda kentler genellikle içine kapanık, savunma ve güvenlik ihtiyacını karşılamak ve güzel görünmek amacıyla etrafı yüksek surlarla çevrili, savaş zamanlarında kente ait topraklarda çalışanların kapalı surların içine sığındığı mekanlardır (Pirenne, 2002: 48). Bu dönemdeki kentlerde genelde ya

tamamıyla siyasal ve kültürel işlevler ya da ekonomik fonksiyonlar hakimdi. Sanayileşme, teknoloji, ulaşım ve iletişim faktörlerini bünyesinde bulunduran ve geliştiren çağdaş kentleşme olgusu Orta Çağ kentlerinde görülmeyen özelliklerdir (Keleş, 1984: 3).

M.S. 375'te kavimler göçüyle başladığı kabul edilen Orta Çağ (www.tarihbilinci.com/sayfa/tarihbilimi/tarihdevirleri.htm), kendi içinde iki döneme ayrılmaktadır. Bu çağın karanlık dönemi olarak adlandırılan ilk döneminde kentlerde ticaret ve sosyal yaşantı gerilediğinden kentler de gerilemiştir. 395'te Roma İmparatorluğunun ikiye bölünmesi (Ankara Kalkınma Ajansı, 2011: 25), 476'da Batı Roma İmparatorluğunun yıkılması (<http://tarihe-gecenler.tr.gg/roma-devleti.htm>). Roma kentlerini olumsuz etkilemiştir. Roma İmparatorluğunun yıkılmasından kısa bir süre sonra 410 yılında Roma kentinin isyancı [Vizigotlar](#) tarafından üç gün boyunca, 455 yılında ise daha önce görülmemiş bir şekilde [Vandallar](#) tarafından on dört gün boyunca yağmalandığı belirtilmiştir (<http://tr.wikipedia.org/wiki/Roma>). Batı Roma İmparatorluğunun çökmesiyle Batı Avrupa'da merkezi otorite yıkılmış, kentleri bir birine bağlayan yolların ve ticaretin güvenliğini sağlayan merkezi otorite kalmadığından kentlerin gelişmesi durmuştur (Pirenne, 2002: 51).

Orta Çağın karanlık dönemi sona ererken, ticaret ve zanaatın gelişmesiyle birlikte kentler tekrar canlanmaya ve gelişmeye başladı (Begel, 1997: 14). 10. yüzyıldan itibaren zanaat ve ticaretin canlanmaya başlaması kentlerin gelişmesine, yeni kentlerin ortaya çıkmasına ve kentsel hayatın canlanmasına yol açmıştır (Erkan, 2004: 49). Ticaret yoluyla zenginleşen tüccar sınıfı feodal beyleri karşısında bağımsız ve güçlü bir sınıf olarak ortaya çıkmıştır. Ticaretin gelişmesi, sermaye birikiminin sağlanması, tüccarların surların dışında yeni yerleşim yerlerini kurması ve bu kentlere giriş çıkışların etrafı surlarla çevrili olan kentlere göre daha kolay olması yeni kurulan bu kentlerin hızla büyüüp gelişmesini sağlamıştır. Çoğu Akdeniz çevresine kurulan bu kentler birbirine örnek oluşturmuştur. Zanaat ve ticaretin canlanmasıyla çok gelişme gösteren Venedik 10. yüz yıl boyunca birçok kentin gelişmesine ilham kaynağı olmuştur (Pirenne, 2002: 70).

Orta Çağ kentlerinin sosyal yaşantı bakımından en önemli özelliği kentlerde yaşayanların özgür olmasıydı. Kentlerde bir yıldan fazla oturanlar esir olmaktan kurtuluyordu. Nüfusun büyük bir çoğunluğunun doğrudan ya da dolaylı olarak esaret altında yaşadığı bir dönemde kentlerde oturanların özgür olması bu dönemdeki kentlerin önemini ortaya koymaktadır (Öztürk, 2002: 48).

Orta Çağ kentlerinde ekonomik örgütlenme sade ve basittir. Her şeyden önce üretim insan ya da hayvan kas gücüne dayalı olarak gerçekleşmekteydi. Üretici, üretimini ya kendi oturduğu evinin altındaki küçük bir işyerinde ya evinin bir bölümünde ya da evine yakın küçük tezgahlarda yapar, üretimde iş bölümü ve uzmanlaşma fazla olmadığı için zanaatkar ürettiği malın satışıyla da uğraşır (İnankul, 1985: 8). Usta –çırak ilişkisiyle gerçekleşen üretimde usta çırak arasındaki ilişkiyi ve malların fiyatını loncalar denilen meslek örgütleri belirlerdi (Erkan, 2004: 53).

Orta Çağda nüfusu 100 bini geçen kentlerin sayısı çok azdır. 12. Yüzyılda Paris, Venedik, Milano ve Floransa nüfusu 100 bini geçen kentler olarak belirtilmektedir. 15. yüzyılda Londra ve Brüksel'in nüfusu 40 bin civarında olduğu belirtilmiştir (Keleş, 2010: 29).

Sanayi Devrimi Batı Avrupa'da ilk kez İngiltere'de ortaya çıkmış, İngiltere'de sanayileşmenin başlamasıyla kırsal alandaki nüfus kentlere akın etmeye başlamış, kentler gelen nüfusu barınmaya yetmeyince, yapıları daha fazla nüfusu barındıracak şekilde değişikliğe uğramıştır (Karabey, 1980: 56).

Sanayi Devriminden önce kesintisiz bir şekilde gelişme göstermeyen, zaman zaman gürleşen (Antik Yunanistan'da Polis ve Romanın yükselme dönemindeki kentleri gibi) zaman zaman cılızlaşan (Avrupa'nın Feodal dönemindeki kentleri gibi) kentler, uygarlık tarihi kadar eski olmasına rağmen bugünkü anlamda önemine (sanayileşme, gelişme, ekonomik ve sosyal olayların değişim merkezi olması) sanayi devrimi ile ulaşmıştır (Atalay, 1983: 26).

Sanayi Devriminden sonraki kentleri, daha önceki dönemin kentlerinden ayırt eden özellikleri genel olarak tek tek parça üretim yerine seri üretime geçilmiş olması, üretimde insan ve hayvan kas gücüne dayalı enerji yerine fosil yakıtlardan elde edilen enerjinin kullanılması, kentlerde nüfusun artması ve nüfus yoğunluğunun daha önceki dönemlere ait kentlerle kıyaslanamayacak kadar çok fazla olması, kentlerdeki sınıfların karışık ve heterojen olması ve sınıfların menfaati gereği belli konularda örgütlenmesi şeklinde belirtilebilir (Ertürk, Sam, 2009: 48-50). Sanayileşmiş ülkelerde ağır sanayide yabancı işçilerin çalıştırılması bu ülkelerdeki kent nüfusunun önemli bir kısmını oluşturmaktadır (Elkins, 1975: 30). Çalışmak için gelişmekte olan ülkelere göç eden işçiler kentlerde yaşadığı için gelişmiş ülkelere kentleşme oranının yükselmesine neden olmaktadır.

3. Kent Kuramları

Kuram, sistemli bir biçimde düzenlenmiş, birçok olayı açıklamayı amaçlayan ve ilgili olduğu bilim dalına temel teşkil eden yasalar, kurallar bütünü olarak belirtilebilir (<http://www.turkforum.net/-kuram-nedir>). Kuram aynı zamanda olgular arasındaki ilişkileri ortaya çıkaran, bunların belli bir düzen içinde meydana gelip gelmediğini belirten ve söz konusu olguların bağlı olduğu yasalar varsa bu yasaları bulup ortaya çıkarmaya çalışan bir düşünce sistemi olarak da tanımlanabilir (Keleş, 2010: 109). Kent kuramları bu düşünce doğrultusundan hareketle kent denilen olguyu ele alarak, tarihi süreçte kentlerin ortaya çıkışını, gelişmesini ve büyümesini konu alan düşünce sistemleridir (Karaman, 1998: 9).

Kent kuramları, kent denilen yerleşim yerlerinin neden var olduklarını, nasıl büyüdüklerini, temel öğelerinin neler olduğunu akla, mantığa ve bilimsel ilkelere uygun ifadelerle açıklamaya çalışan düşünce şeklinde de tanımlanabilir (Keleş, 2010: 109). Kent kuramları tek tek kentlerin gelişme süreci üzerinde durmak yerine kentlerin büyüme sürecinde ortaya çıkan kademelenmeyi açıklamaktadır (Richardson, 1969: 88-91). Kent kuramları klasik kent kuramları ve çağdaş kent kuramları şeklinde ikiye ayrılmaktadır.

Kent kuramlarının gelişmesinde Chicago Okulunun önemli etkileri olmuştur. Öncülüğünü R.E. Park ve Louis Wirth'ın yaptığı Chicago Okulu sosyoloji alanındaki çalışmalarıyla tanınmıştır (Park, 2004: 39). Sosyoloji ile kentleşme arasındaki yakın ilişkiden dolayı bu okulun çalışmalarının kentleşme ile ilgili olduğu belirtilebilir.

Chicago Okulunda bir araya gelen ve ilgi alanları kent olan Robert E. Park ve Ernest W. Burgess kentsel çalışmaları için Chicago kentini bir laboratuvar olarak kullanmaya başlamış, 1910'ların başında ilk kent analiz/araştırma okulunu kurmuştur. Robert E. Park ve Ernest W. Burgess ve öğrencileri 1940'lara kadar, profesyonel sosyologlar tarafından yazılmış ilk sistematik alan araştırması ve etnografya ile ilgili önemli çalışmalar yapmıştır (Gottdiener and Budd, 2005: 1). Dolayısıyla Chicago Okulunun çalışmaları kent kuramlarının geliştirilmesinde önemli rol oynamıştır.

Kent kuramları, kentleri tarihi, mekansal, ekonomik ve yönetsel açılardan ele alarak açıklamaya çalışmıştır. Kentleri halkalar ya da çemberler şeklinde açıklayan başka bir yaklaşıma göre kent merkezinde yani birinci halkada alış-veriş merkezleri, bankalar, çok katlı çalışma büroları, oteller, tiyatro ve müze gibi kuruluşlar bulunmaktadır. İkinci halkada vasıfsız işçilerin konutları ile yoksulluk (slum) yuvaları

yer almaktadır. Üçüncü halkada vasıflı işçilerin yaşadığı düzenli mahalleler bulunmaktadır. Dördüncü halkada orta sınıf konutları, son halkada gelir düzeyi yüksek olan sınıfların konutları ve lüks villalar yer almaktadır (Burges, 2004: 20-27).

Dilimler kent kuramı, kentlerin iş ve oturma bölgelerinin gelişmesi ve büyümesiyle ilgili öngörülerde bulunan kuram niteliğindedir. Bu kurama göre kentlerin büyümesi, temel ulaşım yolları çevresinde ve yıldız biçimindeki dilimlerden en az direnç gösteren yönlerde, söz konusu dilimlerin merkezinden çevresine doğru uzaması şeklinde gerçekleşmektedir. Bu kuram, kentleri beş ayrı dilimin oluşturduğu bir organizmaya benzetmektedir (Sezal, 1992: 46).

Kentsel topraklardan yararlanma ve kentsel sınıfları ayırma bakımından dilimler kuramı gelişmekte olan ülkelerin kentlerini tanımlamakta ortak merkezli çemberler kuramından daha çok uymaktadır. Ancak kuram sosyal sınıfları çok basitleştirdiğinden kentlerin karmaşık yapısını sade dilimler şekline indirgediğinden değişik yönlerden eleştirilmiştir (Keleş, 2010: 113).

Ortak merkezli kent kuramında her bir birimin kent merkezine yakın olması bakımından ödeyeceği rant miktarı değişiktir. En yüksek faydayı elde etme prensibine göre her bir alan kullanıcısı belli bir alanda yoğunlaşır. Bu yoğunlaşma homojen bir alanda çemberler şeklinde olmaktadır. Kent içi yerleşimi açıklamayı amaçlayan bu model ortak merkezli bölgeler modeli olarak belirtilmektedir (Nourse, 1968: 114-115).

Birden çok kentsel gelişme merkezinin ortaya çıkması bazı etkinliklerin bir birini itmesi, bazı etkinliklerin ise bir birini çekmesi veya birbirleriyle ikame ilişkisi içinde bulunmasından kaynaklanmaktadır. Kültürel ve sanayi etkinlikleri birbirlerini iten etkinlikler olduğundan kentin değişik merkezlerinde bulunmak zorundadır. Bazı kentsel etkinlikler ise kira gibi kentin yüksek rantını ödeyemedikleri için kentin dış kısmına itilmekte ve oralarda gelişme gösterebilmektedir. Böylece kentsel gelişme bir değil birden çok merkeze bağlı olarak gerçekleşmektedir (Erkan, 2005: 222). Bu kurama göre kentsel topraktan yararlanma biçimi altı farklı bölgeye ayrılmaktadır. 1- İş merkezi ve ticaret bölgeleri, 2- toptancılık ve hafif imalat sanayi bölgesi, 3- ağır sanayi bölgesi, 4- oturma bölgeleri, kültür merkezleri, parklar, 5- kentin küçük sanayi kuruluşların yer aldığı merkezler, 6- yöre kentler (Ertürk, Sam, 2009: 94-95).

Çağdaş kent kuramları kentlerin ortaya çıkışı, gelişimi ve büyümesini ekonomik yaklaşımlar ve toplumbilimsel yaklaşımlarla açıklamaktadır. Kentlerde oturanlar kırsal alandaki tarımsal uğraşlardan farklı olarak, ekonomik faaliyetler bakımından sanayi sektöründe çalışma, ticaret, zanaat ve hizmet işleriyle uğraşmak

durumundadır(Erkan, 2004: 226). Ancak sadece ekonomik faaliyetler kenti tanımlamak için yeterli olmadığından kentin tanımlanması için siyasi-idari özerkliğinin de olması gerekir. M. Weber kentleri siyasi ve idari yönden Prenslik kentleri ve Kale kentleri şeklinde ayırmıştır (Tuna, 1987: 35).

Kentleşme konusunda önemli çalışmaları olan ve kentleşmenin kuramsal temellerin oluşmasına büyük katkı sağlayan Chicago Okulu'nun kurucularından L. Wirth kentlerin özelliklerini büyüklük, yoğunluk ve heterojenlik olarak belirtmiştir (Wirth, 1969: 13). Kentlerin nüfusu arttıkça insanlar arasındaki farklılaşma da artar. İnsanlar arasındaki farklılaşma zorunlu olarak iletişim ve haberleşme ağının kurulmasını gerektirmektedir.

Çağdaş kent kuramları, kentsel gelişme için kentlerdeki iletişim sistemi kadar kent planlamasının da etkili olduğunu belirtmektedir. Bu kuramlar kentsel bölgeler içinde bulunan iletişim sisteminin incelenmesini metropolitan alanların planlaması için yeterli görmemektedir. Metropolitan alanının planlanması için kent boyutlarının gösterilmesi gerekir (Keleş, 1972: 16).

Klasik kent kuramları genelde kentlerin kuruluşu ve gelişimini tek bir faktöre bağlı olarak açıklamaya çalışırken çağdaş kent kuramları kenti sosyolojik bir olgu olarak ele almakta ve kentlerin kurulması ve gelişmesinde birden çok faktörün etkili olduğunu ileri sürmektedir (Erkan, 2004: 228).

4. Kent Planlaması Kavramı ve Kent Planlamasının Gelişimi

Planlama geleceğe yönelik işlemler ve eylemler dizisi olduğu için öncelikle amaçlar belirlenir, sonra politikalar saptanır daha sonra belirlenen amaçların ve saptanan politikaların gerçekleşmesi için izlenecek yöntem kararlaştırılır (Eryılmaz, 2002: 4). Kent planlaması ise kentin gelecekte alacağı şeklin, vereceği hizmetlerin, kentin gelişme ve büyümesi için gerekli olacak toprağın hesaplanarak önceden düzenlenmesi faaliyet ve işlemleri olarak belirtilebilir (Bademli,2005: 24).

Planlama geleceğe yönelik eylem ya da eylemler dizisi olduğundan gelecekte yapılacak işlerin formülasyonunu önceden ortaya koymaktadır. Bu yönüyle kent planlamasında iki unsur dikkati çekmektedir. Birincisi gelecekte varılmak istenilen bir hedefin olması, ikincisi belirlenen hedefe varmak için gerekli düzenlemelerin yapılmasıdır (Ersoy, 2007: 9).

Kentlerin birden çok işlevselliği ve birçok bilim dalıyla ilişkili olması, kent planlarının farklı uzmanlık alanlardan oluşan bir ekip çalışması olarak ortaya konulması gerekir. Kent planlamasının eksiksiz olması için grup çalışmasının yanında gruplarda yer alan bireylerin de ferdi olarak çalışması ve hünerlerini ortaya koyması gerekir (Bademli, 2005:3).

Kent planlaması kavramı soyut, genel ve bütün kentler için gerekli olan bir uğraş, sanat ve bilim alanını ifade etmektedir. Kent planlaması kavramıyla; kent planlaması nedir? kent planlaması neden yapılır? geçmişte kent planları nasıl yapılırdı? günümüzde kent planları nasıl yapılmaktadır? geçmişteki kent planlarıyla günümüzdeki kent planları arasında fark var mı? kent planlamasının uygulama araçları nelerdir? kent planları kentin sadece fiziki yönüyle mi yoksa kentin diğer yönleriyle mi ilgilenmelidir? gibi soruların cevapları bulmaya çalışılır (Gürel, 1980: 3).

Kent planlaması, insanların huzur ve mutluluğu için çalışan, bölge ve ülke planlaması ile ilgili olarak fiziki, ekonomik, sosyal, teknik, tarihi, hukuki ve estetik şartlar arasında en uygun düzenlemeyi arayan bir faaliyet şeklinde tanımlanabileceği gibi herhangi bir ülkedeki inşaat faaliyetlerini, ulusal bir yerleşme politikasını oluşturulacak şekilde plan, program ve projelere uygun olarak kontrol, sevk ve idare etme bilim ve sanatı olarak tanımlanabilir (Gürel, 1980: 16).

Kent planlamasında, kent plancıların, mimarların ve coğrafyacıların olduğu kadar peyzaj mühendislerinin, inşaat mühendislerinin, ekonomistlerin ve yöneticilerin de etkisi vardır. Bu nedenle kent planlaması ekip/grup çalışması olmak durumundadır. Kent planlaması birden fazla bilim dalının ilgi alanına girdiği için çıkacak kararın ilgili bilim dallarının asgari taleplerini karşılaması, uyum ve ahenk içinde ve bir ekip/grup çalışması olarak ortaya konulması gerekir. Çalışmalar bireysel de olsa kent planlaması için çıkacak kararın grup kararı olması gerektiği belirtilmiştir (Bademli, 2007: 39). Toplumsal olması, dinamik olması, zihni bir süreç olması, karar verme sürecini içermesi, geleceğe dönük olması, uygulamalı bir bilim olması ve takım çalışması zorunluluğu, kent planlamasının taşıması gereken asgari özellikler olarak belirtilmiştir (Gürel, 1980: 18).

Tarihte her toplumun kendine has uygarlığı ve kenti var olmuştur. İkel de olsa geçmiş dönemdeki kentlerin belli bir plana göre geliştiği belirtilmektedir. İkel düzeyde de olsa Antik Çağda kurulan eski uygarlıklara ait kentlerden Milet, Efes, Heraklia, Priene ve Bergama kentlerinin belli bir plana göre kurulduğu ve geliştiğini gösteren deliller bulunmaktadır (Keleş, 2002: 113).

Kent planlarını hayata geçirmenin ve sorunsuz kentler oluşturmanın zorluğunu gören bilim insanları ütopyalar kurarak hayalindeki ideal kente imar planı uygulayarak sorunsuz kentlerin nasıl oluşabileceğini topluma ve kent yöneticilerine göstermeye çalışmıştır. 1516'da yayımlanan Sir Thomas More'un kent "Ütopya"sı (Meyerson, 1996: 113) kusursuz bir kentin nasıl olacağını göstermesi bakımından bu duruma iyi bir örnek olarak gösterilebilir. İyi bir kent planının uygulanması sayesinde sorunsuz, düzenli ve rahat yaşanılabilir kentler oluşturulabilir. Thomas More'un ütopyasında aynı plan üzerinde kurulan 54 kent (Kurt, 2000: 162) hayali de olsa kusursuz ve düzenli kentlerin kent planları sayesinde oluşacağını göstermektedir. Kimi kent bilimcileri kenti tasarlayanları (planlayan), kentti inşa edenleri bir tür ütopyacı olarak görmektedir (Lefebvre, 1996: 187).

Kentler medeniyet kadar eski olsa da modern anlamda kent planlaması ve bu yolla kentsel yapılaşmada standartların oluşturulması Aydınlanma Felsefesiyle başlamıştır. Nitekim kent planlamasının 18. Yüzyılda ortaya çıkan aydınlanma felsefesiyle ortaya çıktığı belirtilmektedir (Tekeli, 2001: 9). Aydınlanma Felsefesinden sonra kent planlaması bilimsel yöntemlere göre yapılmaya başlanmıştır. Antik Yunan, Mısır ve Roma dönemindeki kentlerin belli bir plana göre kurulmuş olduğu belirtilse de kent planlamasının sistemli hale gelmesi ve bilimsel nitelik kazanması 19. yüzyılda olmuştur (Keleş, 2010: 104).

Klasik kent planlaması yaklaşımı, kent planlamasını üç aşamalı bir eylem ve işlemler dizisi olarak değerlendirmektedir. Bu işlem ve eylemler etüt ve araştırma aşaması, fiilen plan yapma aşaması ve planı uygulama aşamasıdır (Keleş, 2010: 143). Klasik plancılığın nihai amacı kentin gelecekteki toprak kullanımını gösteren bir plan elde etmek ve sağlıklı, rahat ve güzel kentler oluşturulmasını sağlamaktır. Klasik kent planlaması kısaca kentlerin sadece fiziki yönden planlanmasını esas alır (Abercrombie, 1959: 104)

Geniş kapsamlı kent planlaması 20-30 yıllık gibi uzun bir süreyi kapsayan, yerel yönetim birimleri tarafından hazırlanan ve ilgili yerin fiziksel gelişiminde başvurulan resmi belge niteliğindedir (Ersoy, 2007: 130).

Geniş kapsamlı kent planlaması toplumun gelecekteki istek ve amaçları temel alınarak hazırlanan ve bu istek ve amaçların gerçekleşmesi durumunda yerleşmenin nasıl bir biçim alacağını gösteren ve bu çerçevede kamusal işlem ve eylemlerde başvurulacak çok kapsamlı bir rehber şeklinde tanımlanmaktadır. Bu planlama

kentlerin sadece fiziksel yönünü değil, ekonomik, sosyal, kültürel ve politik işlevlerini de içeren planlama türüdür (Keleş, 2010: 130).

B. Kentleşme Kavramı ve Kentleşmenin Nedenleri

Her çağın kendine has kentleşme nedenleri vardır. Antik Çağda kentleşmenin gelişmesinde yönetim, dini ayınlar, tapınaklar ve düşman işgalinden korunma gibi faktörler etkili olmuştur. Orta Çağda kentleşmenin gelişmesinde bu faktörlerin yanında bir de ticaret etkili olmuştur. Sanayi Devriminden sonra ulaşım, iletişim, teknolojik gelişmeler, kentlerdeki iş imkanları kentleşmenin gelişmesinde etkili olmuştur.

1. Kentleşme Kavramı

Kentleşme kavramı, kent kavramı ile birlikte değerlendirilmekte ve kentin tanımı yapıldıktan sonra kentlerin bir ya da birden çok yöndeki değişimini ifade etmek için kullanılmaktadır (Erkan, 2004: 23). Bazen kent kavramı ile kentleşme kavramı bir birine karıştırılmakta, söz konusu iki kavramın aynı şeyi ifade ettiği sanılmaktadır. Oysa kent kavramı ile kentleşme kavramı ayrı anlamdadır ve iki ayrı durumu ifade etmek için kullanılmaktadır. Kent kavramı tekil bir durumu ya da olayı ve az çok tamamlanmış bir olguyu ifade etmek için kullanılırken, kentleşme kavramı genel bir durumu ve devam etmekte olan bir süreci ifade etmek için kullanılmaktadır. (Ertürk, Sam, 2009:11). Bu yönüyle kent statik ve yerel bir durumu arz ederken kentleşme dinamik ve genel bir süreci belirtmektedir.

Kentleşme olgusu farklı ülkelerde farklı özellikler gösterdiğinden kentleşme kavramına farklı anlamlar yüklenmektedir. Kentleşme ile birlikte birçok sorunun ortaya çıktığı konusunda görüş birliği bulunmasına rağmen kentleşme kavramının tanımı konusunda aynı görüş birliği yoktur (Aykaç, 1985: 252).

Günümüzde ülkelerin ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal alanlardaki gelişmişliğin ve gelişmiş ülkeler sınıfında yer almanın bir göstergesi de kentleşme düzeyi olarak kabul edilmektedir (İsbir, 1991: 4).

Sanayi Devriminden sonra gelişmiş ülkelerin yüksek kentleşme düzeyine sahip olması, gelişmekte olan ülkelerin düşük kentleşme düzeyine sahip olması bu görüşü doğrular niteliktedir. Bu nedenle kentleşme düzeyi aynı zamanda gelişmişliğin ya da geri kalmışlığın göstergelerinden birisi olarak değerlendirilebilir. Sanayileşme,

kentleşme ve gelişme ilişkisinden dolayı dünyanın kentleşmiş ve gelişmiş bölgeleri gelişmekte olan bölgeler için model olabileceği belirtilmiştir (Hele, 1996: 72).

Kentleşme kavramı tarımsal üretimden daha ileri bir üretim düzeyine geçişi ifade ettiğinden tanımlanmasında ekonomik uğraş ve faaliyetlere özel ağırlık verilmektedir (Keleş, 2002: 22). Kentleşmenin gelişmesi genel olarak ekonomik üretim düzeyinin ve toplumun refah seviyesinin yükselmesine yol açtığı için tanımlanmasında ekonomik ögenin üzerinde daha çok durulmaktadır.

2. Kentleşmenin Tanımı

Kentleşme sosyoloji, ekonomi, demografi ve yönetim bilimi gibi değişik bilim dallarıyla ilişkili olduğu için birden çok tanımlanmıştır. Değişik bilim dallarına göre yapılan tanımlarının her birisi kentleşmeyi bir yönüyle tarif ettiğinden tek başına kentleşmeyi tanımlamakta eksik kalmaktadır. Kentleşmenin tanımı kentleşmeye farklı bakış açılarının hepsini kapsayacak şekilde geniş olmalıdır(Kaya ve diğerleri2007:15)

Kentleşme dinamik özelliklere sahiptir ve dar ve geniş anlamda olmak üzere iki şekilde tanımlanmaktadır. Dar anlamda kentleşme, kentlerin nüfus ve sayı bakımından artışını ifade etmek için kullanılmaktadır (Erkan, 2005: 23). Bu tanımıyla kentleşmenin demografik özelliğine dikkat çekilmiştir. Kentsel nüfus bir yandan doğumların ölümlerden fazla olmasıyla diğer yandan kırsal alandan gelen göçlerle artış göstermektedir. Gelişmekte olan ülkelerde kırsal alandan kentlere gelen göçler kentsel nüfusun artışında önemli rol oynamaktadır. Kentleşme özü itibarıyla nüfusun kırsal alanda çözülmesi ve kentsel alanda yoğunlaşması, kırsal alandan kentlere göç eden nüfusun kente uyum süreci olarak belirtilebilir (Bağlı, Binici, 2005: 22).

Demografik özelliklere göre yapılan tanım tek başına kentleşmeyi açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Çünkü kentleşme toplumun ekonomik, sosyal, kültürel, demografik yapısındaki değişimi ifade etmek için de kullanılmaktadır (Mengi, Keleş, 2003: 12). Bu nedenle kentleşme olgusunun tam anlamıyla kavranması için geniş anlamda tanımlanmasına ihtiyaç vardır.

Geniş anlamda kentleşmenin tanımında toplumun ekonomik, kültürel, sosyal ve siyasal yönleri dikkate alınmıştır. Buna göre kentleşme, sanayileşme ve ekonomik gelişmeye bağlı olarak kentlerin sayıca artması, mevcut kentlerin büyümesi, sosyal alanda örgütlenmenin gelişmesi, işbölümü ve uzmanlaşmanın artması, bireyler arası davranış ve ilişkilerde kentlere özgü değişikliklerin olması, nüfusun kent adı verilen

yerleşme birimlerinde yoğunlaşması süreci olarak tanımlanabilir (Keleş, 2010: 27). Geniş anlamda kentleşmenin tanımında öne çıkan unsur kentleşme ile birlikte toplumun ekonomik ve sosyal yapısında kentlere özgü değişimin olmasıdır.

Nüfusun tarımsal alandan kentlere gelmesi ile toplumun istihdam yapısında sanayi ve hizmetlerin payı artarken tarımın payı azalmakta, bu gelişmelere bağlı olarak tarım toplumundan sanayi toplumuna geçiş sağlanmakta, sonuçta toplumun ekonomik yapısı değişikliğe uğramaktadır (Ertürk,Sam, 2009: 12). Ekonomi bilimi içinde kentleşme sorunlarına ilgi 1960'lı yıllardan itibaren duyulmaya başlanmıştır. Ekonomi biliminin kent sorunlarına olan ilgisinden dolayı son yıllarda kent ekonomisi, ekonomi biliminin önemli bir alt dalı olarak geliştiği belirtilmektedir(Richardson, 1978: 1)

3. Kentleşmenin Tanımında Etkili Olan Fonksiyonlar

Kentleşmenin ekonomik, demografik, sosyolojik ve kültürel gibi değişik fonksiyonları vardır. Geniş anlamda kentleşmenin tanımında bu fonksiyonların ayrı ayrı etkisi vardır. Ekonomik fonksiyonlar bakımından kentleşme, milli gelir ve istihdam yapısında toplumun tarımsal alandan kentlerdeki sanayi ve hizmet sektörüne ağırlıklı olarak geçtiğini belirtmek için kullanılmaktadır. Nüfusun tarımsal alandan kentlere gelmesi ile toplumun istihdam yapısında sanayi ve hizmetlerin payı artarken tarımın payı azalmakta, bu gelişmelere bağlı olarak tarım toplumundan sanayi toplumuna geçiş sağlanmakta, sonuçta toplumun ekonomik yapısı değişikliğe uğramaktadır (Ertürk,Sam, 2009: 12). Ekonomi bilimi içinde kentleşme sorunlarına ilgi 1960'lı yıllardan itibaren duyulmaya başlanmıştır. Ekonomi biliminin kent sorunlarına olan ilgisinden dolayı son yıllarda kent ekonomisi, ekonomi biliminin önemli bir alt dalı olarak geliştiği belirtilmektedir (Richardson, 1978: 1).

Demografik fonksiyonlarına göre kentleşme, bir yandan sağlık alanındaki gelişmelerden dolayı kentlerdeki nüfus artışını diğer yandan kırsal alandan gelen göçlerle kentlerin nüfusunun artmasını ifade etmek için kullanılmaktadır. Nüfusun artması sonucu kimi köy ve kasabalar zamanla kentlere dönüşerek toplumun kentleşme düzeyinin yükselmesine yol açmaktadır. Bu tür gelişmeler demografik fonksiyonlara göre kentleşmenin tanımı olarak belirtilebilir (Erkan, 2004: 23).

Sosyolojik fonksiyonlara göre kentleşme, kırsal alandaki kimi davranış ve değer yargılarının değişmesi ve yerine kent kültürüne ait davranış ve değer yargılarının benimsenmesi süreci şeklinde tanımlanmaktadır (Bağlı, Binici, 2004: 21).

Bu fonksiyonlara göre kentleşme, kentli insanların sanayi, hizmet ve zanaat alanlarında istihdam edilmesi, kırsal alana ait tarım ve hayvancılık işleriyle uğraşmaması, kentlere ait değer yargılar edinerek kente adapte olması süreci olarak belirtilebilir. Ancak gelişmekte olan ülkelerde kırsal alandan kentlere göç eden aileler genelde eski tutum ve davranışlarını kentlerde de sürdürme eğiliminde olduğundan ve kentlerde bu tutum ve davranışları engelleyecek ortam olmadığından bunların kentli tutum ve davranış edinmeleri birkaç kuşak alabilmektedir(Bağlı, Binici,2005: 22)

4. Kentleşmenin Gelişimi

Tarihte kentleşme bakımından insanlığın hayatını etkileyen, değiştiren ve yeniden şekillendiren iki önemli olay gerçekleşmiştir. Bu olayların ilki Tarım Devrimi diğeri ise Sanayi Devrimidir. Tarım Devrimi ile insanlar göçebe hayattan kurtularak toprağı işlemeye başlamış, yerleşik hayata geçmiş ve bugünkü köyler ortaya çıkmıştır. Sanayi Devrimi ile hava, su, insan ve hayvan kas gücüne dayalı enerji yerine fosil yakıt gücüne dayalı enerji kullanılmaya başlanarak seri üretime geçilmiş ve bugünkü modern kentler ortaya çıkmıştır. Her iki olay da insanların hayatını derinden etkilemiş ve çevresini köklü olarak değiştirmiştir (Erkan, 2004: 13).

Kentleşme ekonomi bilimi, siyaset bilimi, yönetim bilimi, sosyoloji, psikoloji, tarih, coğrafya, antropoloji gibi birçok sosyal bilim dalıyla doğrudan ilişkili olduğu için sosyal bilimlerin ilgi alanında ve kesişme noktasında yer almaktadır. Bundan önceki asırlarda telaffuzu dahi edilmeyen çevre sorunları günümüzde en önemli kentleşme sorunları arasında yer almaktadır. Aşırı miktarda linyit ve taşkömürü kullanılması sonucu 1973 yılının Aralık ayında Londra'da bir hafta içinde 700'den fazla insanın ölmesi (Mengi, 1999: 3) kent bilimcilerini çevre sorunları üzerinde düşünmeye ve bu sorunların kentler üzerindeki olumsuz etkilerini gidermeye yönelttiği gibi artık çevre sorunlarının da kentleşme sorunları arasında yer almasına yol açmıştır (Castell, 1997: 11). Sosyal hayatın değişmesi ve gelişmesine bağlı olarak kentleşme ile ilgili yeni sorunlar ve yeni hizmet alanları ortaya çıkmaktadır.

Neolitik Çağın sonunda ve Antik Çağın başlarında ilkel düzeyde de olsa ilk kentlerin ortaya çıktığı dolayısıyla kentleşmenin bu dönemde başladığı kabul edilmektedir. Antik Çağda kentlerin oluşumunda savunma, güvenlik endişeleri ve tapınaklar etkili olmuştur (Begel, 1996: 8).

Antik Çağdaki kentlerin nüfusu hakkında kesin ve net bilgiler olmamakla birlikte M.Ö. 6. yüzyılda Babil'in 350 bin nüfuslu olduğu, iki yüzyıl sonra Syracuse'nin 400 bin nüfuslu olduğu belirtilmektedir (Keleş, 2010: 28). Sanayi Devriminden önce nüfusu 100 bini geçen kentlerin sayısı çok azdır (Erkan,2004: 52). Hatta bu tarihten üç asır sonra Londra ve Brüksel gibi kentlerin nüfusu 40 bin civarındadır. Eski Yunan ve Roma kentleri kölelik düzenine dayanmasına karşılık Orta Çağ kentlerinde ekonomik ya da kültürel işlevler egemendi (Keleş, 2010: 29). Bu örneklerden anlaşıldığı üzere Antik Çağda belirli kentler dışındaki diğer kentlerin nüfusunun az olduğu ve genel olarak kentleşme oranının çok düşük olduğu belirtilebilir.

Orta Çağdaki kentleşmede savunma ve güvenlik endişelerinin yanında ticaret ve ekonomik faaliyetler de etkili olmuş, Antik Çağ kentlerinin aksine kent ile kırsal alan arasındaki farklılık belirgin hale gelmiştir (Pirene, 2000: 100).

Orta Çağın başlarında başlayan kavimler göçü neticesinde önce Roma İmparatorluğu'nun ikiye bölünmesi, ardından Batı Roma İmparatorluğu yıkılması feodalizm giden yolu açmıştır. Bu gelişmelerden sonra bir de Müslümanların güçlenmesi ve Akdeniz'deki ticareti ele geçirmesi Avrupa'da uzun süre kentlerin durgun, sesiz ve içi boş kalmasına sebep olmuştur (Erkan, 2004: 49). Dolayısıyla Orta Çağın ilk döneminde kentleşme uzun süre cılız ve durgun olmuştur.

Sanayi Devriminden önceki kentleşmeyi araştıran Sjoberg 10 yıl süren uzun araştırmasının sonucunda topladığı ampirik verilerine dayanarak sanayileşmenin gerçekleşmediği toplumlarda kentlerin yapısal özelliklerini göstermeye çalışmıştır. Sanayileşmeyi gerçekleştirilmeyen toplumlarda kentlerin özellikleri feodal dönemin kentlerine benzer özellikler taşımaktadır. Feodal toplumda sosyal tabakalaşma katı bir şekilde ortaya çıkmış, toplumun alt ve üst kesimleri kesin bir biçimde birbirinden ayrılmıştır. Sanayi öncesi toplumlarda nüfusun ancak % 5'i ile % 10'u kentlerde yaşadığı, bu dönemdeki kentlerin nüfusunun 5 000 ile 10 000 arasında değiştiği, nüfusu 25 000 ile 100 000 arasında olan kentlere seyrek rastlandığı belirtilmiştir (Tortop, Aykaç, Yayman, Özer, 2006: 4).

Kentleşme ile sanayileşme arasındaki ilişkiyi araştıran Sjoberg sanayi öncesi kentlerin sosyal ve mekansal özelliklerini belirtmeye çalışmıştır. Sanayi öncesi kentler teknoloji, örgütlenme ve sosyal kontrol yönden sanayileşmiş kentlerden ayrılmaktadır. Sanayi öncesi kentlerde üretim organik enerji ile yapıldığı için miktarı genel olarak azdır. Bu kentlerde ulaşım ve haberleşme gelişmediği için örgütlenmemiş mahalle ve sokaklar ortaya çıkmaktadır. Sanayileşme öncesi kentlerde güçlü olan geleneksel

sosyal kontrol sistemi, sanayi dönemi kentlerinde fazla etkili olmamaktadır(Sam, Ertürk, 2009: 96).

Orta Çağda Avrupa'da ticaretin canlanması, başta liman kentleri olmak üzere diğer kentlerde de genel bir canlanmanın olmasına sebep olmuş, bu canlanma neticesinde ortaya çıkan bankacılar, tüccarlar ve burjuvazi kesimi kentleşmenin gelişmesinde önemli rol oynamıştır (Pirene, 2000: 100).

Sanayi Devriminin başında fabrikaların çevresinde kurulan işçi konutları günümüzde gelişmekte olan ülkelerin gecekondularından çok da farklı değildir (Bumin, 1990: 68). Sanayi Devriminden önce herhangi bir işi olmayanlar üretimdeki önemli artışlar nedeniyle iş sahibi oldular. Fabrikaların sunduğu iş imkanları sayesinde kentlerde işçiler sayıca çok arttı ve diğer sınıfları geçti. Bu dönemdeki işçilerin yoksulluk, sefillik ve çok kötü çalışma koşulları onların kentlerde yaşadığı mekanlara da yansıdı (Pirene, 2000: 68). Fabrikaların çevresi sefil çalışma koşullarından dolayı içi kasvet (iç sıkıntı) dolu konutlardan oluşan kenar mahallelerle doldu; işçilere barınma imkanı sunan kalitesiz, çirkin, ucuz ve sağlıksız toplu konutlar, konut spekülörlerinin de gayretleriyle daha da arttı (Begel, 1997: 14).

Sanayi Devriminin gerçekleşmesi ve yaygınlaşmasıyla 18. yüzyılın sonları ve 19. yüzyılın başlarında gelişmiş ülkelerde kentleşme süreci hızlanmış ve bu ülkelerdeki kentleşme düzeyi yükselmiştir. Kırsal alandan kentlere gelen nüfus öncelikle sanayi alanında istihdam edildiği, daha sonra ihtiyaca ve toplumsal gelişmelere bağlı olarak hizmet sektöründe çalıştığı, bu gelişme çizgisinin tarımda modernleşme, sanayileşme ve kentleşme zincirini takip ettiği için gelişmiş ülkelerdeki kentleşme dengeli kentleşme olarak kabul edilmektedir (Ertürk, Sam, 2009: 22).

Gelişmiş ülkelerde Sanayi Devriminin başlarında ortaya çıkan bu düzensiz ve çok kötü koşullardaki konutlar uzun süren uğraş ve mücadeleler sonucu düzenli hale getirilmiştir. Bu nedenle gelişmiş ülkelerin dengeli, düzenli ve sorunsuz kentlere kavuşması, yaşadıkları olumsuz kentleşme sürecinden sonra gerçekleştiği söylenebilir (Kavruk, 2002: 43).

Günümüzde ülkelerin gelişmişliği sanayileşme ve kentleşme düzeyi ile eş anlamlı olarak değerlendirilmektedir. Sanayileşmek, ulusal gelir içinde sanayi mallarından elde edilen gelirin önemli yer tutması, tarımsal mallardan elde edilen gelirin ulusal gelir içinde önemsiz yer tutması ve ihracatın ağırlıklı olarak sanayi mallarına dayanması demektir (Erkan, 2004: 62).

Gelişmiş ülkelerde kentsel sorunlar birikmemiş, ortaya çıkan kentsel sorunlar büyük oranda zamanında çözüme kavuşturulduğundan dengeli ve düzenli kentleşme gerçekleşmiştir (Kavruk, 2002: 43). Gelişmiş ülkelerde nüfus belirli kentlerde yığılmak yerine alınan önlemlerle ülke düzeyine dengeli bir şekilde dağılmıştır. İngiltere’de nüfusun belirli merkezlerde toplanmasını ve büyük kentlerin çevresinde yığılmasını önlemek için 1946, 1965 ve 1968 yıllarında “Yeni Kentler Yasası” çıkarılmıştır. Kentleşmeyi denetim altında tutmak isteyen İngiltere bu yasal düzenlemelerle başarılı olmuş ve İngiltere, Galler, İskoçya ve Kuzey İrlanda da kurulacak yeni kentlerin belli bir arazi üzerine kurulmasına karar vermek için kentleşme ile ilgili bakanlıklara yetki verilmiştir. Ayrıca kurulacak yeni kentlerin planlanması ve kuruluşundan sorumlu “Gelişme Komisyonlarının” belirlenmesi yetkisi de söz konusu bakanlıklara verilmiştir (İsbir, 1991: 29). Amerika Birleşik Devletleri’nde nüfusun kentlerin merkezinde yığılmasını önlemek için İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra başlanan banliyöleşme süreci 1950’li ve 1960’lı yıllarda zirveye ulaşmıştır (Erkan, 2004: 70). Bu uygulama ile Amerika Birleşik Devletleri’nde hem nüfusun kentlerin merkezinde sıkışıp kalması engellenmiş hem de nüfusun kentlerin çevresinde dengeli dağılımı sağlanmıştır.

Gelişmiş ülkelerde kentleşmenin önemli özelliklerinden birisi de kentleşme oranının yüksekliği ve insanların önemli bir kısmının kentlerde yaşıyor olmasıdır. Gelişmiş ülkelerde 1800’lü yıllarda bile kentleşme oranı geliştirmekte olan ülkelere göre çok yüksektir. 1890’da İngiltere’de nüfusun % 49’u kentlerde yaşarken, 1900 yılında Almanya’da nüfusun % 56’sı, Fransa’da nüfusun % 41, ABD’de nüfusun % 39.7’si kentlerde yaşamaktadır. 1901 yılında İngiltere’de kentlerde yaşayan nüfusun oranı % 70 iken 1951’de % 81’e çıkmıştır. 1950’de Almanya’da kentleşme oranı % 71 iken, 1970 % 76’ya çıkmıştır. Aynı tarihlerde Fransa’da kentleşme oranı % 70, ABD’de % 64 olmuştur (İsbir, 1991: 20). Günümüzde ise gelişmiş ülkelerde kentleşme oranının % 90 civarında olduğu sanılmaktadır.

Gelişmekte olan ülkelerde kentleşme, gelişmiş ülkelerdeki gibi sanayileşme, tarımda modernleşme ve kentleşmenin gelişimi şeklinde olmadığından dengesiz kentleşme olarak nitelendirilmektedir (Ertürk, Sam, 2009: 22).

Gelişmiş ülkelerde kırsal alandan gelen nüfus kent merkezine yakın yerlere yerleşirken geliştirmekte olan ülkelere kırsal alandan gelen nüfus kentlerin mikroplu kıyısı olan gecekondu bölgelerine yerleşmektedir. Bunların içinde yaşadığı koşullar Batılı ülkelerdeki yoksulların içinde yaşadığı koşullarla kıyaslanamayacak kadar kötüdür (Giddens, 2000: 523).

Gelişmekte olan ülkelerde kentleşme sanayileşme ve ekonomik gelişmeden önde gitmekte, nüfus belirli bazı büyük kentlerine yığılmakta, yerel yönetimler ekonomik, personel ve teknik donanım bakımından zayıf oldukları için kentsel sorunları çözebilecek yeterlikte olmadığından kentsel sorunlar birikmekte, biriken sorunlar da yeni sorunlara yol açmaktadır. Bu nedenlerden dolayı gelişmekte olan ülkelerde plansız, düzensiz ve sorunlu kentleşme gelişmektedir (Kavruk, 2002: 43).

Gelişmekte olan ülkelerde kentleşmenin diğer önemli bir özelliği kentleşme oranının düşük olması ve imalat sanayinde çalışan nüfusun az olmasıdır. 1860- 1890 yılları arasında Avrupa ve Kuzey Amerika kentlerinde faal nüfusun % 22 ila % 45'i imalat sanayinde çalışırken, aşağı yukarı bir asır sonra, yani 1951-1961 yılları arasında Cezayir, Fas, Tunus, Panama ve Pakistan gibi gelişmekte olan ülkelerde faal nüfusun ancak % 6-7'si imalat sanayinde çalışabilmektedir (Keleş, 2010: 30). Çağımız bir nüfus patlaması ve kentleşme çağıdır. Sanayileşmenin ve kalkınmanın aracı kentleşme olduğu için gelişmekte olan ülkelerde nüfus kırsal alandan kentlere gelmeye ve kentleşme oranı yükselmeye devam edecektir.

5. Kentleşmenin Nedenleri

Kırsal alana yerleşmenin genelde toprağı işletmek veya hayvancılık yapmak gibi sınırlı nedenleri varken kentlere yerleşmenin ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel gibi birden çok nedeni vardır. Genel olarak kentleşmenin nedenlerini kategorize etmek gerekirse klasik kentleşme nedenleri ve çağdaş kentleşme nedenleri şeklinde belirtmek mümkündür.

a) Klasik Kentleşme Nedenleri

Klasik kentleşme nedenleri tarım tekniklerindeki gelişme, kentlerde çalışma imkanları, ulaşım alanındaki gelişmeler, kentlere göç etme eğilimi, hukuki ve siyasi nedenler şeklinde belirtilebilir (İsbir, Açma, 2005: 23).

Kentleşmenin gelişmesi her şeyden önce tarımda daha fazla ürünün elde edilmesi ve elde edilen ürünün kırsal alandaki nüfusla birlikte kentli nüfusu da besleyebilmesine bağlı olduğuna göre, tarımsal üretimde daha çok sermaye ve üstün teknolojinin kullanılması, modern tekniklerle üretimin yapılması ve birim toprak başına verimin artırılması gerekir (Keleş, 2010: 27).

Kentleşmenin ekonomik nedenleri kırsal alanın iticiliği, kentlerin çekiciliğinden kaynaklanmaktadır. İtici nedenler kırsal alandaki insanların içinde bulunduğu olumsuz koşullardan ileri gelmektedir. Tarımsal alana makinenin girmesiyle fazla işgücünün ortaya çıkması, emeğin değerinin düşmesi, belli bir artıştan sonra birim toprak başına elde edilen gelirin sabit olması, toprağın sabit olmasına karşılık nüfusun artması, toprak mülkiyetinin dengesiz dağılımı, miras yoluyla toprağın bölünerek küçük parçalara ayrılması ve elde edilen gelirin çiftçi aileleri geçindiremez duruma gelmesi kırsal alanın itici nedenleri olarak belirtilebilir (Kavruk, 2002: 39).

Ekonomik yönden kentleri dolayısıyla kentleşmeyi kırsal alandan üstün kılan yönler beş noktada toplanmıştır (Goodall, 1972: 30-41). Söz konusu üstünlükler uzmanlaşma (üretim maliyetinde düşme ve gelirden artışı sağlar), tasarruflar (tamamlayıcılık ilişkisi içinde olan işletmelerin birbirine sağladığı yararlar), kentleşme biriktirimleri (farklı ekonomik etkinlikler gerçekleştiren işletmelerin bir arada bulunmasının sağladığı yararlar), üretim faktörlerini kolayca bulabilme olanağı (kentlerde sermaye, emek, müteşebbis gibi üretim faktörleri kolayca bulunabilmektedir) ve sosyal imkanlar (eğitim, sağlık, eğlence gibi hizmetlere kentlerde rahat ulaşılabilir) şeklinde belirtilebilir.

Kentlerdeki çekici nedenler kırsal alanda geçinmek için yeterli geliri elde edemeyen ve gelecek için kırsal alanda güvence bulamayan nüfusun kentlere göç etmesine yol açan kentlerdeki iş, gelir ve değişik istihdam imkanlarıdır. Kentleri kırsal alandan üstün kılan bazı ekonomik üstünlükler vardır. Uzmanlaşmanın sağladığı fazla üretimden dolayı fazla gelir elde edilmesi, seri üretim nedeniyle üretim maliyetlerinin düşmesi ve işletmelerin elde ettiği karla yeni yatırımlar yapmasının sağladığı yeni istihdam alanları, farklı ekonomik etkinliklerde bulunan işletmelerin belli bir mekanda ve bir arada bulunmalarının sağladığı üretim kolaylığı, kırsal alanda bulunmayan kentsel hizmetlerden kolayca yararlanma imkanı, kentlerin kırsal alanlara göre ekonomik üstünlükleri ve çekici yönleri olarak belirtilebilir (Ertürk, Sam, 2009: 20).

Siyasi bir kararla stratejik konumda olan kentin başkent ilan edilmesi ya da gelişme potansiyeli olan yerlerde yeni kentlerin kurulması söz konusu kentlerin kısa sürede büyüyerek metropol kent haline gelmesine ve içinde bulunduğu bölgede kentleşmesinin gelişmesinde önemli rol oynayabilir. Örneğin 1920'lerde 20.000 nüfuslu olan Ankara'nın başkent ilan edilmesiyle kısa sürede metropol kent haline

gelmesi bu duruma örnek olarak gösterilebilir (Erkan, 2004: 85). Görüldüğü gibi siyasi kararlarla kentlerin dolayısıyla kentleşmenin geleceği belirlenebilmektedir.

Günümüzde sosyo-psikolojik nedenler de kentleşmenin gelişmesinde önemli rol oynamaktadır. Sosyo-psikolojik nedenlerle kent ile köy yaşamının kıyaslamasında kentin sahip olduğu üstünlükler ve kırsal alandaki insanların özendiği kentsel yaşam tarzı anlatılmak istenmektedir. Kentlerin sahip olduğu bir çok sosyal, kültürel ve sanatsal imkanlar kırsal alanda bulunmamaktadır. Ayrıca kentlerin sunduğu yüksek öğrenim, çeşitli sağlık hizmetleri, sportif, kültürel ve sinema, tiyatro ve gösteri gibi sanatsal etkinlikler kırsal alanda hem bulunmamakta hem de kırsal alanlardaki genç nüfus için çekici olmaktadır. Düzenli bir iş ve gelir sahibi olma, büyük bir gruba mensup olma ve kırsal alandaki insanların yanında kentli olmanın ayrıcalığı ve gururunu yaşama kentlerin kırsal alana göre sunduğu ayrıcalıklardan bazılarıdır (Ertürk, Sam, 2009: 22).

Kentlerdeki iş imkanlarının çeşitliliği ve sürekliliği, aile üyelerinin hepsinin çalışma imkanının bulunması, nitelikli eleman çalışmasını gerektirmeyen marjinal işlerin sağladığı çalışma imkanları kentlerin kırsal alana göre çekici ve üstün olan diğer ekonomik özellikleridir.

b) Çağdaş Kentleşme Nedenleri

Uluslararası ekonomik işbirliği teşkilatlarının kurulması, yabancı işçilerin çalıştırılması ve toplu taşıma imkanlarının gelişmesi çağdaş kentleşme nedenleri olarak belirtilmektedir (Kavruk, 2002: 38).

Sanayi Devriminden sonra teknolojik gelişmeler kentleşmenin gelişmesinde ve kentlerin nüfusunun artmasında olumlu rol oynamıştır. Yunanca kökenli bir kelime olan teknoloji, sanat ve bilmek sözcüklerin birleşimi olarak insanların ihtiyaçlarını gidermeye yönelik, üretime yardımcı alet ve araçların üretilmesi için gerekli bilgi ve yeteneği ifade etmektedir. Teknoloji aynı zamanda herhangi bir sanayi dalına ilişkin üretim metotlarını, ilgili sanayi dalında kullanılan araç, gereç ve aletleri kapsayan bilgi birikimi şeklinde de tanımlanmıştır (<http://www.tr.wikipedia.org/wiki/teknoloji>).

Sanayi Devriminden sonra toplumsal hayatın birçok alanında olduğu gibi kentleşme alanında da birçok teknolojik yenilik ve değişiklikler olmuştur. Teknolojik gelişmeler geleneksel birçok zanaat dalının (manüel işler) ortadan kalmasına yol açtığı gibi yeni birçok uğraş alanının (mekanik işler) ortaya çıkmasına yol açmıştır.

Sanayi devrimi ile seri üretime geçildiğinden bir yandan artan ürünler için yeni pazarlar bulma isteği, diğer yandan nakliye ve ulaşım alanındaki teknolojik gelişmelerin sağladığı hızlı ve ucuz nakliye büyük ticaret merkezlerinin ortaya çıkmasına yol açmıştır (Erkan, 2004: 84).

Teknolojik gelişmeler uluslararası ekonomik işbirliği topluluklarının oluşturulmasında etkili olmuştur. Uluslar arası ekonomik işbirliği toplulukları Sanayi Devriminden sonra gelişmeye ve gün geçtikçe önemi artmaya başlamıştır. Dünyada ilk örnekleri Fransa'da belirli alanlarda gümrük duvarlarının kaldırılması, İngiltere, İskoçya ve İzlanda arasında oluşturulan politik birleşme, Almanya'nın bazı ülkelerle gümrük birliğini oluşturması girişimleri olarak gösterilebilir. Uluslararası işbirliği toplulukları üretilen malları üye ülkelere ihracat ederek bu ülkelerde pazarlamaktadır. Pazarlama faaliyetleri ticaretin gelişmesine ve insanların bu ticari faaliyetlerde yoğunlaşmasına yol açtığı için kentleşmenin gelişmesine olumlu yönde etki etmektedir (İsbir, 1991: 32).

Gelişmiş ülkelerin yabancı işçi çalıştırması kentleşmenin gelişmesine etki etmektedir. Yabancı işçiler genelde fabrikalar ya da üretim tesislerinin yanında oturmak durumunda olduğu için işçilerin toplu yaşamı kentleşmenin gelişmesine olumlu olarak etki eder.

Ulaşım alanındaki gelişmeler ve kırsal alandaki insanların kentlerdeki hizmetlere ve eğlence merkezlerine ulaşma isteği kentleşmenin gelişmesine etki etmiştir.

6. Çağdaş Kentleşmenin Özellikleri

Her çağdaki kentlerin kendine has özellikleri, nedenleri, olumlu ve olumsuz yönleri vardır. Antik Çağdaki kentlerin genel olarak çok küçük olması, köy yerleşim yerlerinden çok az farklılaşmış olması, dini tapınakların ve yöneticilerin saraylarının etrafında kurulmuş olması, başlangıçta yöneticinin ve onun emrinde çalışan kişilerden ibaret olacak kadar küçük olması gibi özelliklerle dikkati çekmektedir.

Orta Çağda kentler, Orta Çağın karanlık dönemi olarak isimlendirilen ilk döneminde içine kapanık ve durgun olmuştur. Orta Çağın karanlık dönemi sona ererken ticaretin gelişmesiyle birlikte kentler yeniden canlanmaya ve gelişmeye başlamıştır. Çağımız bir nüfus patlaması çağıdır ve daha önce hiçbir çağda bu kadar nüfus artışı olmamıştır. Artan nüfus gelişmiş ülkelerde kentlerde toplanmış,

gelişmekte olan ülkelerde ise kentlere gelmeye devam etmektedir. Gelişmiş ülkelerde sanayileşmenin gelişimi tamamlandığından kentlere gelen nüfus sanayi ve hizmet sektöründe dengeli bir şekilde iş bulabildiğinden kentleşme açısından sorun olmamaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde ise sanayileşme yetersiz olduğu için kentlerde artan nüfusu istihdam etmek mümkün olmadığından bu ülkelerde nüfus artışı kentleşme bakımından sorun olmaktadır (Ertürk, Sam, 2009: 23).

19. yüzyılda gelişmekte olan ülkelerde büyük kentlerin çoğu ham madde kaynaklarına ve maden havzalarına yakın yerlerde kurulmuş, buralarda elde edilen ham maddeler Avrupa ve Amerika Birleşik Devletlerine düşük fiyatla ihracat edilerek karşılığında bu ülkelere getirilen sanayi malları satın alınmıştır. Rio De Janerio, Buenos Aires, Bombay, Calcutta ve Shanghai bu durumdaki kentlere örnek olarak gösterilebilir (Kavruk, 2002). Bu kentler aynı zamanda sömürgeci bir düzenin sonucu olarak yerli ve yabancı iş adamlarının toplandığı ve içinde buldukları ülkenin ekonomik gücünden daha yüksek güce ulaşmıştır. Söz konusu kentlerin ekonomik gücü ile içinde bulunduğu ülkenin ekonomik gücü arasındaki çelişkiyi gören bazı kent bilimcileri bu kentleşmeye “bağımlı kentleşme” adını vermektedir. Oysa aynı yüzyılda Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri’nde nüfus birikimi büyük sanayi kuruluşlarının bulunduğu kentlerin çevresinde olmuştur (Keleş, 2010: 30). Bu durum gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkeler arasındaki çağdaş kentleşmenin tezatlarından birisidir.

Kimi ülkeler yüksek gelişme düzeyine ulaşmış kimi ülkeler ise söz konusu gelişme düzeyine ulaşmak için çalışmaktadır. Gelişmekte olan ülkeler sanayileşmiş, kentleşmiş ve gelişmiş ülkelere yetişmek için bilinçli çaba sarf ettiği belirtilmektedir (Kongar, 1985: 247).

Nüfus yoğunluğu çağdaş kentleşmenin özelliklerinden birisi olarak kabul edilebilir. Kilometre kareye düşen insan sayısı çağdaş kentlerde çok fazladır. Kentlerin büyüklüğü ve sınırları konusunda çağdaş kentleşmede nerede ise sınır tanınmamaktadır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde gelişme potansiyeli olan kentlere nüfus akın etmekte ve bu kentler gün gittikçe büyümeye devam etmektedir.

Günümüzde insanlar eğitim, sağlık, kültürel hizmetlerden yararlanmak için de kentlere göç etmektedir. Yabancı işçi çalıştırma, uluslararası teşkilatlar kurma, bazı kentleri turizm kenti ilan etme, bazılarını kültür kenti olarak tanıtmaya çağdaş kentleşmenin özelliklerinden biri olarak belirtilebilir.

C. Çarpık Kentleşme ve Nedenleri

Çarpıklık, düzenli olmayan, eğri ya da standartlara aykırı olan olgu ya da durumu belirtmek için kullanılmaktadır. Türk Dil Kurumu'nun Türkçe sözlüğünde çarpıklık, düzgünlüğünü yetirmiş, gerçek niteliğini kaybetmiş, eğri-büğrü, düzenli olmayan olay, durum ya da kişi olarak tanımlanmıştır (TDK, 1998: 280).

1. Çarpık Kentleşme

Planı, projesi, inşaat yapma ruhsatı olmayan yapılar, planı olduğu halde plana kısmen ya da tamamen aykırı yapılan yapılar, iskan izni olmayan yapılar, parkı, bahçesi, yeşil alanı olmayan yapılar, caddelere, sokaklara, komşu yapılara yeterli boşluğu olmayan yapılar, caddeleri, sokakları, kaldırımları yapılı ve asgari standartlardaki genişlikte olmayan yapılar, altyapısı, içme-kullanma suyu şebekesi, atık ve yağmur suyunu uzaklaştıran ızgara sistemi olmayan yapılar, dış kısmı sıvasız, boyasız, yıkık-dökük ve çok kötü görünüm arz eden yapılar, hektar başına asgari yapılaşma standardını aşan birbirine yapışık, iç içe, çok yoğun, düzensiz ve çıkmaz sokaklı olan yapıların tamamı çarpık kentleşme olarak nitelendirilebilir. Bu nedenle çarpık kentleşme ile gecekondulaşma aynı şey değildir. Çarpık kentleşme gecekonduları da içine alan kentlerdeki yapı standart ve mevzuatına ve kent imar planlarına aykırı plansız, projesiz, düzensiz, sağlıksız ve kaçak yapıların tümünü kapsayan çerçeve bir kavram niteliğindedir.

Yapı ruhsatı alınmamışsa, yapı ruhsatı alındığı halde yapının tamamı ya da bir kısmı alınan ruhsata aykırı yapılmışsa, yapı bittiğinde iskan ruhsatı alınmamışsa yapılan yapı çarpık yapılaşma niteliğindedir. Gecekondu genelde tek katlı, standardı olmayan, düşük kaliteli malzemedен yapılan basit yapılar niteliğindeki konutlardır. Gecekondu tek başına çarpık kentleşmeyi izah etmekte yetersizdir. Çarpık kentleşme imar kurallarına aykırı yapılar, plansız yapılar, plana aykırı yapılar, kaçak yapıları da kapsamaktadır. Çarpık kentleşme kavramı gecekonduları da kapsayan kentleşmenin imar kurallarına aykırı, düzenli olmayan tüm yapılaşmasını açıklamak için kullanılmaktadır.

Kentleşmenin fiziki yönü kadar ekonomik ve sosyal yönü de var. Kentleşme ile birlikte toplumun ekonomik ve sosyal yapısında kentlere özgü değişimin olması gerekir. Eğer kentleşme ile birlikte kırsal alandaki değer yargılar terk edilip kentlere

özgü değer yargılar edinilmiyorsa, toplumun ekonomik ve sosyal yapısında kentler özgü değişim olmuyorsa, kentlerde fiziki yapılaşmada düzensizlik ve kentsel yapı standartlarına aykırı yapılaşma oluyorsa söz konusu yerde çarpık kentleşme gerçekleşiyor demektir. Bu çalışmada kentlerde fiziki yapılaşmadaki düzensizlik ve kentsel yapı standartlarına aykırı yapılaşma (alt ve üstyapı) ile toplumun ekonomik ve sosyal yapısında kentlere özgü değişimin olmaması çarpık kentleşme olarak nitelendirilmiştir. Diğer bir ifade ile çarpık kentleşme, kentlerde fiziki yapılaşmadaki düzensizlik ve kentsel yapı standartlarına aykırı yapılaşma ile toplumun ekonomik ve sosyal yapısında kentlere özgü değişimin olmaması çarpık kentleşme olarak değerlendirilmektedir.

Kentlerde, kırsal alanın aksine yerleşme ve yapılaşmanın belli kuralları ve yasakları vardır. Kentleri kırsal alandan ayıran en önemli özelliklerden birisi de kentlerdeki yerleşme ve yapılaşmanın kırsal alandaki gibi serbest değil önceden belirlenmiş ya da belirlenmesi gereken kurallara göre olması mecburiyetidir. Kentlerde yerleşme ve yapılaşmanın kuralları ve yasakları genel olarak kent imar planında belirtilmektedir. Kent imar planında bir hektarlık alana kaç konutun yapılacağı ve kaç insanın yerleşeceği, kaç tane sanayi ve ticari işletmenin kurulacağı belirtilerek kentlerde belirli alanlarda aşırı konut, nüfus ve ticari işletme yığılması önlenmektedir. Bir hektarlık alandaki konut ve nüfus yoğunluğu dikkate alınarak kent genelinde bulunması gereken kamu kuruluşları, yeşil alan, park, bahçe ve çocuk oyun alanları kent imar planında gösterilmektedir. Bu genel işlevlerinin yanında kent imar planında yapı ada ve parsellerinin genişliği ve derinliği yani ada ve parsellerin asgari büyüklüğü belirtilerek konutların asgari büyüklüğün altında yapılması önlenerek insanların sağlıklı konutlarda yaşamasına imkan veren düzenlemeler yapılmaktadır. Ayrıca yapı parsel ve adaların caddelere, sokaklara ve komşu parsellere asgari uzaklıkları belirtilerek konutların birbirine ve yollara yapışık olması önlenerek konutların rahat havalandırması ve güneş alması sağlanmaktadır. Kent imar planı hektar başına nüfus yoğunluğunu dikkate alarak kentlerde bulunması gereken kanalizasyon ve su şebekesinin niteliğini, günlük olarak insanların, eşyaların ve araçların gün içinde rahat hareket etmesi için caddelerin, sokakların ve kaldırımların olması gereken asgari genişliğini belirterek trafik tıkanması ve sorunların ortaya çıkmasını önlemektedir. Kent imar planları alt ve üst yapıların asgari büyüklüklerini/genişliklerini belirterek kentsel yapı standartlarını belirtmektedir.

Kentlerde düzensiz yerleşme ve yapılaşmayı önlemenin ya da düzenli yerleşme ve yapılaşmayı sağlamanın yolu kent imar planlarını yapmaktan ve uygulamaktan geçer. Çarpık kentleşme, kent imar planlarına uymayan, imar ve yapı kurallarına aykırı, plansız, düzensiz, sağlıksız ve gelişmiş güzel yapılaşmanın gerçekleştiği, sosyal tesislerin ve toplumsal yaşama alanların yetersizliği, sanayi tesisleri ile konut alanların iç içe girdiği ve kentleşme sorunlarının yoğun olarak yaşandığı yerleşim yerleri için de kullanılmaktadır. Çarpık kentleşme, gelişmekte olan ülkelerde kentleşme ile ilgili eğri bir durumun varlığını ortaya koyduğu (Keleş, 2010: 38) için bir değer yargısı olmaktan çok gerçek bir durumu göstermektedir.

Gecekondulaşma çarpık kentleşme sanılabilir ama çarpık kentleşme sadece gecekondulaşmadan ibaret değildir (Bulut, 2005: 1). Diğer bir ifade ile gecekondu tek başına çarpık kentleşmeyi açıklamakta yetersiz kalmaktadır.

Gecekondu kavramı özü itibarıyla başkasının arsası üzerine, sahibinin izni olmadan, imar kuralına aykırı ve bir gece gibi çok kısa bir sürede yapılan genelde tek katlı, fen ve sağlık şartları bakımından içinde yaşamaya elverişli olmayan konutlar için kullanılmaktadır (Yörükan, 2006: 55). Oysa çarpık kentleşmede konutların bir gece gibi kısa bir sürede yapılması söz konusu olmadığı gibi arsanın konut sahibine ait olmaması gibi bir durum da söz konusu değildir.

2. Çarpık Kentleşmenin Nedenleri

Çarpık kentleşme birçok nedenden kaynaklanmakta ya da birçok nedenin bir araya gelmesi sonucu ortaya çıkmaktadır. Sosyal olguların nedenlerini teke indirgemek mümkün değildir ama söz konusu olguların tetikleyici ve belirleyici nedenlerini açıklamak mümkündür (Coşkun, 2007: 56).

Sosyolojik olarak da her toplumsal olgunun birden çok nedeni olduğuna göre çarpık kentleşmenin birden çok nedenin bir araya gelmesi sonucu ortaya çıktığı söylenebilir (Bağlı, Binici, 2005: 7).

Çarpık kentleşme olgusu kentsel yapılaşma ile ilgili yeni bir gelişme olduğundan kavramlaştırılmasında ve tanımlanmasında bazı sıkıntılar vardır. Kentleşme ve gecekondu ile ilgili çok çalışma bulunmasına rağmen çarpık kentleşme konusunda kitap düzeyinde herhangi bir çalışma henüz yoktur. Çarpık kentleşme alanında örnek alınacak bir çalışma bulunmadığı için sistemli bir şekilde nedenlerin belirtilmesinde ve konunun kodifikasyonunda bazı sıkıntılar yaşanmaktadır.

a) Fiziki Yapılaşmadaki Düzensizlik ve Kentsel Yapı Standartlarına Aykırı Yapılaşma

Fiziki yapılaşma, kentlerde kanalizasyon, içme/kullanma suyu şebekesi, yollar, kaldırımlar parklar yeşil alanlar gibi altyapı birimleri ile müstakil konutlar, apartmanlar, kamu kurumları, ticari ve sınai kuruluşlar gibi üstyapının tamamını kapsamaktadır.

Kanalizasyon, su şebekesi, yağmur ve atık suyu uzaklaştıran ızgara sistemi, elektrik, telefon ve internet kabloları gibi yapı birimleri altyapı sistemini oluşturmaktadır. Kent imar planında bu yapıların her birisinin olması gereken asgari büyüklükleri/genişlikleri belirtilerek kentsel yapı standartları şeklinde ortaya konulmaktadır. Belirtilen asgari büyüklüğün altında yapılan yapılar kentlerde düzensizlik ve kentsel yapı standartlarına aykırı yapılaşmaya yol açmaktadır.

Kentlerdeki kanalizasyon, içme-kullanma suyu şebekesi, yağmur ve atık suyunu uzaklaştıran ızgara sistemi, telefon, internet, elektrik kablolarının ihtiyacı karşılaması ve sorunlara yol açmaması için belli bir plan, program ve düzen içinde, söz konusu yerlerde yapılaşma ve yerleşmeye başlanmadan önce yapılması gerekir.

Günümüzde kentlerdeki nüfus yoğunluğu, kırsal alandaki insanların çeşitli nedenlerle kente günü birlik giriş-çıkışları kentlerdeki üstyapı kadar altyapının da düzenli olmasını zorunlu hale getirmiştir.

Ülkemizde 1957'ye kadar belediyelerin alt yapı hizmetlerini planlama mecburiyeti yoktu. 1957 yılında yürürlüğe giren 6785 Sayılı İmar Yasasında nüfusu 5 bini geçen belediyelerin altyapı hizmetlerini planlama mecburiyeti olduğu belirtilmiştir. Daha önce belediyelerin altyapı hizmetlerini belli bir plan çerçevesinde yapma mecburiyeti yasal olarak bulunmamaktadır (Bağlı, Binici, 2005: 119).

Kentlerde kanalizasyon, içme suyu şebekesi, yağmur suyunu uzaklaştıran ızgara sisteminin olmaması ya da kentsel yapı standartlara aykırı olması çarpık yapılaşmaya yol açmaktadır. Kent nüfusunun artması ve kentlerin giderek büyümesi altyapı ihtiyacını artırmaktadır. Ancak altyapı hizmetlerinin pahalı olması, devletin ve belediyelerin bu hizmetler için ayırdığı ödenek sınırlı olduğundan yapılan alt yapı hizmetleri ile ihtiyaçlar arasındaki fark giderek açılmaktadır (Çezik, 1982: 59).

Altyapı hizmetlerinin pahalı olması, bu hizmetlerin kısa sürede siyasetçilere rant sağlamaması, söz konusu hizmetler için ayrılan ödeneğin sınırlı olması, yapılan hizmetlerle ihtiyaçlar arasındaki farkın artması, diğer yandan altyapı hizmetlerine olan ihtiyaçtan dolayı bu hizmetlerin giderilmesi mecburiyeti altyapı hizmetlerinin plansız,

programsız, düzensiz ve kentsel yapı standartlarına aykırı bir şekilde yapılmasına yol açmaktadır. Kentsel yapı standartlarına aykırı olan her altyapı birimi çarpık kentleşme kapsamında değerlendirilebilir. Böyle bir gelişme altyapıda düzensizliğe, altyapı hizmetlerinde yetersizliğe ve dolaylı olarak çarpık kentleşmeye yol açmaktadır.

Üst yapılaşma, kentlerdeki konutlar, kamu kurumları, fabrika, ticari işletme gibi yapıların tamamından oluşmaktadır. Günümüzde kentlerin iş ve nüfus yoğunluğu, caddeler, sokaklar ve kaldırımların belli genişlikte olmasını gerektirmektedir. Konutların, binaların, işletme ve fabrikaların belli büyüklükte ve birbirlerinden belli uzaklıkta olması bir zorunluluktur.

Evrensel bir kural olmamakla birlikte kent imar planlarında bir hektarlık alana ne kadar konutun yapılacağı ve kaç insanın yerleşeceği standartlar şeklinde belirtilmiştir. Bu konuda Birleşmiş Milletler tarafından belirlenen standartlarına göre bir hektarlık alana 124 kişinin yerleşmesi uygun görülmüştür. İngiltere’de kent imar planlarında bir hektarlık alana iki katlı teras tipi evlerden 30 tane konutun yapılması planlanmaktadır. Ortalama hanehalkı büyüklüğünün 4 kişi olduğu göz önünde bulundurulursa İngiltere’de bir hektara 120 kişinin yerleşeceği şekilde kent imar planlarının yapıldığı bunun da Birleşmiş Milletler tarafından belirlenen standartlara uygun olduğu anlaşılmaktadır (Eker, Ersoy, 1981: 73-73).

Caddelerin, sokakların ve kaldırımların genişliği konusunda kent imar mevzuatında her ülkenin kendi koşullarına göre belirlediği asgari standartları vardır. Ülkemizde Kara Yolları Genel Müdürlüğü tarafından belirlenen standartlara göre kentlerde yapı yoğunluğuna bağlı olarak değişmekle birlikte genelde caddelerin en az 9 metre, kaldırımların ise 2.25 metre genişlikte olması gerekir (Eker, Ersoy, 1981: 225).

Ülkemizde imar planlarında önerilen yol genişliği, iki katlı binaların olduğu semtlerde 7 metreden, üç katlı binaların olduğu semtlerde 9 metreden, dört katlı binaların olduğu semtlerde 12 metreden, beş katlı binaların olduğu semtlerde 12-15 metreden, yedi ve daha fazla katlı binaların olduğu semtlerde 21 metreden aşağı yol bırakılamaz (Gaziantep Büyükşehir Belediyesi, 2008: 37).

Konut inşaatı, kişi başına düşen metre kare inşaat alanı ve kullanım alanı konusunda da dünyada oluşmuş standartlar vardır. Almanya’da kişi başına brüt inşaat alanı 28 metre kare, kullanılan faydalı alan ise kişi başı 25 metre kare ile 40 metre kare arasında değişmektedir (Eker, Ersoy, 1981: 81). Ülkemizde ise üst gelir grubu ile alt gelir grubu için kişi başına önerilen standardı farklıdır. Alt gelir grubu için

önerilen standart inşaat alanı ortalama 20 metre kare, kullanım alanı ortalama 15 metre kare olarak belirlenmiştir (Eker, Ersoy, 1981: 67).

Kentlerde yeşil alanlar, çocuk oyun alanları, park ve bahçelerin yeterli miktarda bulunması insanların dinlenme ve eğlenmeleri için gerekli olduğu gibi kentleri beton yığını olmaktan da kurtarır. Kentlerde kişi başına yeşil alan İtalya'da 8 metre kare, İngiltere'de 14 metre kare, ABD 'de 34 metre kare standardı uygulanmaktadır (Eker, Ersoy, 1981: 143). Türkiye'de imar planlarında önerilen yeşil alan standardı kişi başına 8 metre kare olmasına rağmen her kentte farklı uygulanmakta, genelde kişi başına düşen yeşil alan standartların altında olmaktadır. Diyarbakır'da park ve yeşil alanlar çok yetersizdir; belediye sınırları içinde kişi başına ortalama 2.14 metre kare yeşil alan düşmektedir (Bağlı, Binici, 2005: 111).

Gaziantep'te yerleşme çok geniş bir alana yayılmıştır ama sosyal aktiviteler için park ve yeşil alanlar kent imar planlarında belirtilen standartların çok altındadır; belediye sınırları içinde kişi başına ortalama 2.34 metre kare standart dağılım, 2.43 metre kare yeşil alan düşmektedir (Eker, Ersoy, 1981: 81).

Bu standartlara uymayan üst yapılaşma kentlerde düzensizlik ve kent yapı standartlarına aykırı yapılaşmaya yol açtığından çarpık kentleşme olarak nitelendirilebilir.

(1) Kentleşme Politikasının Olmaması

Kentleşme politikası kırsal alandan kentlere göç eden nüfusun hızını, biçimini, coğrafi dağılışını, ülkenin kalkınmasına yardımcı olacak biçimde ulusal kalkınma planlarıyla uyumlu politikalara kentleşme politikaları denilmektedir (Keleş, 2010: 52). Kentleşme politikaları sayesinde nüfusun bölgeler ve kentler arasında dengeli dağılımı sağlanabilir. Nüfusun belirli bazı kentlerde toplanması buna karşılık bazı kentlerin sürekli göç vermesinin bir çok sakıncası vardır. nüfus belirli kentlerde birikince söz konusu kentlerde konut, arsa, ulaşım, altyapı ve çevre gibi birçok sorun ortaya çıkabilir. Kentlerde bu tür olumsuz sorunların yaşanmaması için kentleşme politikaları uygulanmaktadır.

Kentleşme politikaları hem gelişmekte olan ülkeler hem de gelişmiş ülkeler tarafından uygulanmaktadır. İngiltere nüfusun Londra'da yığılmasını engellemek ve fazla nüfusun orta büyüklükteki kentlere gelmesini sağlamak için 1946'da Yeni Kentler Yasası çıkarmıştır (Ankara Kalkınma Ajansı, 2011: 115). Böylece nüfusun

sadece bir merkezde toplanması yerine orta büyüklükteki birden çok merkezde toplanması sağlanmıştır. İngiltere zamanında aldığı bu tür önlemlerle Londra'nın İstanbul, Tahran, Karaçi gibi metropol kentlerin aşırı nüfus artışından kaynaklanan sorunlarla karşılaşmamasını sağlamıştır.

Kentleşme politikasının olmaması ya da kentleşme politikasının gereği gibi uygulanmaması nüfusun gelişme potansiyeli olan belli bazı kentlerde yığılmasına yol açmaktadır. Kentleşme politikasının olmamasının sonucu kimi kentlerin milyonlarca nüfusa sahip olması, kimi kentlerin de 3-5 bin nüfusa sahip olması dengesiz ve çarpık kentleşmeye yol açmaktadır.

(2) Kentlerin Kontrolsüz (Kısa Sürede Ani ve Aşırı Şekilde) Büyümesi

Kentlerin kısa sürede aşırı şekilde büyümesi çeşitli kentsel sorunlara yol açmaktadır. Kentlerin nüfusunun kısa sürede aşırı şekilde artması kaçak yapılaşma ve gecekondulaşma gibi nedenlerle kentlerin gereksiz yere geniş alana yayılmasına yol açtığı için kanalizasyon, su şebekesi, yağmur ve atık suyu uzaklaştıran ızgara sistemi, elektrik, telefon, internet kabloları gibi alt yapı hizmetleri, eğitim, sağlık, ulaşım gibi hizmetlerin maliyetini artırır. Nüfusun artması sonucu geniş bir alana yayılan kentlerde kamu hizmetlerini kentlerin en ücra köşesine kadar götürmek hem pahalı bir iştir hem de belediyelerin gücünü aşan büyük miktarda yatırım gerektirmektedir (Keleş, 2010: 47).

Kentlerin kısa sürede ani ve aşırı şekilde büyümesi hem kentsel hizmetlerin pahalılaşmasına hem de aksamasına yol açmaktadır. Büyük kentlerin merkezi bölgelerinde işe gidiş geliş saatlerinde oluşan trafik tıkanmaları, ulaşım hizmetlerinin pahalılaşmasına ve aksamasına neden olmaktadır (Borukhow, 1973: 1205-1215). Trafik tıkanması fazla yakıt, fazla alt ve üst geçit yapılması, fazla yol yapılması gibi nedenlerle ulaşım hizmetlerinin pahalılaşmasına yol açmaktadır.

Kentlerin kısa sürede ani ve aşırı şekilde büyümesi, kentlerde sunulan belediye ve diğer kamu hizmetlerinin pahalıya mal olmasına yol açtığı gibi söz konusu hizmetlerin aksamasına da yol açmaktadır. Kentlerin belli bir nüfusun üstüne çıkmaması ve belli bir büyüklüğü aşmaması gerektiği Milattan Önceki bilim insanlarının da dikkatini çekmiştir. Kentleşme alanında eser veren bilim insanları mükemmel bir kentin nasıl olacağı ve nüfusunun ne kadar olması gerektiği ütopyalar yazarak ortaya koymaya çalışmıştır. Kentlerin sınırı ve nüfusunun ne kadar olacağı

konusunda önemli bir eser veren Platon'un (M.Ö.) ütopyasında kentin nüfusunun 5040 olması gerektiğini belirtilmiştir. Platon'a göre bir kentin mükemmel olması için bu nüfus büyüklüğü idealdir ve kentin bu nüfusu değişmemelidir (Kurt, 2007: 162).

Çağımız bir nüfus patlaması çağıdır ve daha önce hiçbir çağda görülmemiş oranda nüfus artışı olmuştur. Sanayi Devriminin ekonomik ve sosyal yapılanmasına bağlı olarak artan nüfus gelişmiş ülkelerde kentlere yerleşmiş, gelişmekte olan ülkelere ise kentlere göç etmeye devam etmektedir. 20. yüzyılda gelişmiş ya da gelişmekte olsun bütün ülkeler nüfus artışı ve kentleşmenin etkileriyle karşı karşıya kalmıştır. 1800'de 990 milyon olan dünya nüfusu 1890'de 1 milyara, 1960'ta 3.3 milyara yükselmiştir. 21. yüzyılın başında dünya nüfusunun toplam 7 milyara çıktığı tahmin edilmektedir. Dünya nüfusundaki bu artış kentlerdeki nüfusun artışına da yansımıştır. 1800 yılında nüfusu 100 bini geçen kentlerde dünya nüfusunun sadece % 1.7'si yaşarken, 1900'da kentsel nüfus oranı % 5.5'e, 1970'te % 22'ye çıkmıştır. 1800'de 15 milyon olan kentli nüfus, 1980'de 800 milyona, 2000'li yılların başında 3.5 milyara çıkmıştır. 1980'lerde nüfusu 5 milyonu aşan kent sayısı 35 iken 21. yüzyılın başlarında bu sayı 60'ı geçmiştir (Keleş, 2010: 29-30).

Gelişmekte olan ülkelere gelişme potansiyeli olan ve gelişmiş ülkelerle ekonomik ve sosyal yönlerden ilişkili olan kentler kısa sürede aşırı şekilde büyürken diğer kentler gelişmemekte, dolayısıyla nüfus kentler arasında dengesiz dağılmaktadır. Gelişmekte olan ülkelere son yüzyılda İran'da Tahran'ın nüfusu 11 milyonu (<http://ansiklopedika.org/Tahran>), Pakistan'da Karaçi'nin nüfusu 18 milyonu (tr.wikipedia.org/wiki/Karaçi), Brezilya'da Sao Paulo'nun nüfusu 11 milyonu (<http://www.brezilyakonsoloslugu.com/brezilya-hakkinda>) geçmiştir. Ülkemizde 2010 ADNKS sonuçlarına göre nüfusu 13 milyonu geçen İstanbul'daki (TÜİK, 2010: 3) gelişme bu ülkelere farklı değildir. Gelişmekte olan ülkelere kısa sürede kentlerdeki aşırı nüfus artışı kentlerin kontrolsüz büyümesine, kentlerin kontrolsüz büyümesi ise çarpık kentleşmeye yol açmaktadır.

(3) Plansız Yapılaşma

Kentsel yapıların belli bir şekil ve düzen içinde gelişmesini sağlamak ve kentlerde düzensiz ve gelişmiş güzel yapılaşmaya meydan vermemek, kent imar planlarının yapılması ve uygulanmasıyla mümkündür. Kentlerde fiziki yapılaşmadaki

düzensizlik kent imar planının yapılması ve uygulanmasıyla giderilebilir. Kent imar planları kentsel yerleşme ve yapılaşmada hayati öneme sahip olmasına rağmen modern anlamda kent imar planlarının yapılmasını aydınlanma felsefesinden daha öncesine götürmek mümkün değildir (Tekeli, 2001: 9).

Kent yöneticileri ve bilim insanları çok eskiden beri düzenli ve sorunsuz kentlerin oluşması için çaba sarf etmiştir. Bunun için ideal kent planları yaparak, düzenli ve sorunsuz kentler oluşturulmaya çalışmıştır. Her ülke ve çağa uygun ideal kent planları hazırlamak Rönesans Döneminin kent planlamasına katkısı olarak kabul edilmektedir. Kentlerde düzenli ve görkemli meydanların oluşturulması, kentin içindeki bir orijinden dışa doğru çıkan düz, geniş ve düzenli yollar Rönesans Döneminin kent planlamasına katkılarıdır (Keleş, 2002: 114).

Kent planlamasında evrensel kuralların geçerliliği kadar yerel koşulların da göz önünde bulundurulmasına ihtiyaç vardır. Bu nedenle her hangi bir ülke, bölge ya da kent için hazırlanan kent planları ne kadar ideal olursa olsun evrensel ve genel kurallar haline gelmesi çok zordur. Herhangi bir kent için hazırlanan kent imar planının evrensel olacağı yaklaşımı yerine çerçeve kent imar planları hazırlanarak içi yerel koşullara göre doldurmak kent planlaması için daha gerçekçi bir yaklaşım olur. Nitekim Rönesans Döneminde getirilen ideal kent planlaması yaklaşımının her toplum ve her kent için aynı şekilde geçerli olamayacağı gerçeği geç de olsa fark edilmiştir (Keleş, 2010: 104).

Kent imar planları hem teknik bir iş hem de bir ekip çalışması işi olduğundan (Gürel, 1970: 18) yapılması ve uygulaması kent yöneticileri açısından en zor iş ve uygulamalardan birisidir. Gelişmekte olan ülkelerde kent yönetimi yerel çıkar grupları karşısında yeterince güçlü olmadığından kentsel yapılaşma genelde imar planlarına aykırı olmaktadır.

Kent nüfusunun artması ve kentlerin hızla büyümesi kentsel topraklara ve konutlara olan talebi artırır. Artan talep karşısında yetersiz kalan ya da artan talebi karşılayamayan konut arzı yasal olmayan yollarla giderilmeye çalışılır. Düzenli yapılaşmanın yetersiz kaldığı durumlarda çarpık yapılaşma kentsel yaşamı tehdit eden ciddi boyutlara ulaşabilmektedir (Kaya ve Diğerleri, 2007: 18).

Çarpık kentleşmenin geliştiği yerlerde rant kavgaları, düzensizlik, çekişme gibi sorunlar eksik olmaz. Bu özelliğinden dolayı gelişmekte olan ülkelerdeki kentleşme hızlı, düzensiz, sahte ya da genel anlamıyla çarpık kentleşme olarak kabul edilmektedir (Erkan, 2004: 28).

Gelişmekte olan ülkelerde kentlerin nüfusu kısa sürede hızla arttığı için kent imar planlarının uygulama süresi bitmeden yeni kent imar planlarının yapılmasına ihtiyaç duyulmaktadır. İmar planları araştırma gerektiren teknik bir iş olduğundan belediyeler istediği zaman kent imar planını yapamamaktadır. Diğer yandan kent imar planları olsa da olmada da barınma ihtiyacının giderilmesinden dolayı yapılaşmaya devam edileceğinden plansız gelişen yapılaşma çarpık kentleşmeye yol açmaktadır.

Kent imar planları teknik bir iş olduğundan belediyelerin bu planları hazırlaması için mühendislik gibi teknik düzeyde eğitim almış elemanları istihdam etmesi gerekir. Küçük belediyeler teknik eleman istihdam edemediğinden kendi imkanlarıyla kent imar planını hazırlamak teknik olarak mümkün değildir. Bir yandan yerel düzeyde böyle bir gelişme yaşanırken diğer yandan merkezi yönetimin yerel yönetimler yerine hazırladığı kent imar planında planı hazırlayan kurum ile uygulayan kurum farklılığı ortaya çıkmaktadır. Yerel ihtiyaç ve imkanlar merkezi yönetim tarafından yerinde tespit edilemediğinden hazırlanan planlar hem zaman almakta hem de yerel ihtiyaçları karşılayamamaktadır.

Kentlere gelen yoksul ve dar gelirli aileler kendi imkanları ile barınma ihtiyacını gideremediği ve devlet ya da yerel yönetimlerden barınma konusunda gerekli desteği alamadığı zaman kent imar planlarına aykırı konut yaparak barınma ihtiyacını giderme yoluna gitmektedir. İmar mevzuatına aykırı yapılar, yetkili idarelerin bilgisi olmadan yapılan yapı ya da imar mevzuatına göre uyulması gereken kurallara uyulmadan yapılan yapılar olarak belirtilmektedir (Ergen, Böke, 2006: 81).

Belediye ya da il özel idaresinden izin alınmadan yapılan yapılar ile imar mevzuatına uyulmadan yapılan yapılar kent imar planlarına aykırı yapılar olarak belirtilebilir. Plansız Alanlar İmar Yönetmeliğinin 4. Maddesinde imar mevzuatına aykırı yapıların tanımı yapılmıştır. Buna göre yetkili idareden izin alınmadan yapılan yapılar, ruhsatsız, ruhsat ve eklerine aykırı, fen ve sağlık şartlarına uygun olmayan, komşu mesafeleri, ön cephe hattı, bina derinliği gibi konularda mevzuat hükümlerine uygun olmayan yapılar, komşu parsel, yola, kamu hizmet ve tesisleri için ayrılmış alanlara tecavüz eden ve inşaat yapı yasağı olan yerlerde yapılan yapılar kent imar mevzuatına aykırı yapılar olarak tanımlanmıştır (Ergen, Böke, 2006: 81).

Kent imar planlarına aykırı yapılaşma, yapının tamamı ya da bir kısmı verilen yapı ruhsatına aykırı yapılar için kullanılmaktadır. Çarpık kentleşmenin önemli nedenlerinden birisi de plansız ve düzensiz yapılaşmadır.

(4) İzinsiz/Kaçak Yapılaşma

Kentlerde yapılan her yapı için inşaat yapı ruhsatı ya belediyeden ya da il özel idaresinden alınır. Yetkili mercilerden inşaat yapı ruhsatı alınmadan yapılan yapılar izinsiz yapılar ya da kaçak yapılar olarak belirtilmektedir. Nitelik olarak gecekondular kaçak yapılar olarak belirtilebilir ama kaçak yapılar sadece gecekondulardan ibaret değildir. Ayrıca yapının niteliği ve yapılış süresi bakımından kaçak yapılarla gecekondular ayrılmaktadır. Yapılış nedenleri bakımından da gecekondularla kaçak yapılar ayrılmaktadır. Genelde gecekondular barınmak amacıyla yapılırken, kaçak yapılar rant sağlamak, arsa kapmak veya vergi vermemek gibi nedenlerle yapılmaktadır.

Plansız Alanlar İmar Yönetmeliğinin 4. Maddesine göre imar mevzuatına aykırı yapılar, ruhsatsız yapılar, fen ve sağlık koşullarına aykırı yapılar, komşu mesafeleri, binaların ön cepheye uzaklığı ve derinliği gibi konularda imar mevzuatı hükümlerine uymayan yapılar kaçak yapı olarak nitelendirilmektedir (Ergen, Böke, 2006: 81).

3290 Sayılı Yasanın bazı maddelerini değiştiren ve bazı maddeler eklenen 2981 Sayılı Yasanın Uygulamasına Dair Yönetmeliğin 4. Maddesinde kaçak yapılaşmanın tanımı yapılmıştır. Buna göre kaçak yapı; imar mevzuatına aykırı yapı, ruhsatsız yapılar, ruhsat ve eklerine, fen ve sağlık koşullarına, kat kurallarına, taban alanına, komşu mesafelerine, yollara, ön cephe çizgisine, bina derinliğine, imar planı bölgeleme esaslarına aykırı yapılar, komşu parsellere, yol, yeşil alan, otopark gibi kamu hizmetlerine ayrılmış yerlere tecavüz eden yapılar ve kesin inşaat yasağı olduğu halde yapılan yapılar kaçak yapı olarak tanımlanmıştır (Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, 2007: 137). Kaçak yapılar kısaca izin alınması gerektiği halde izin alınmadan yapılan bütün yapılar için kullanılmaktadır. İzinsiz yapılaşma düzensiz yapılaşmaya yol açtığından çarpık kentleşme nedenlerinden biri olarak kabul edilebilir.

(5) Gecekondulaşma

Çarpık kentleşmenin önemli nedenlerinden birisi de gecekondulaşmadır. Kırsal alanda geçinemeyen, işsizlik ve yoksulluk yüzünden kentlere göç eden, dar gelirli aileler, kentlerde imarlı ve düzenli konutları satın alamadığından barınma ihtiyacını gecekondularla yapmakla gidermiştir. Gecekondular, kırsal alandan kentlere göç eden

yoksul ve dar gelirli ailelerin barınma ihtiyacına buldukları en ucuz çözüm yolu olarak belirtilmektedir (Alpar, Yener,1991: 6).

Gecekondu, komşu ve tanıdıklarının yardımıyla bir gecede yapılıp bitirilen plan, fen ve sağlık şartları bakımından içinde yaşamaya elverişli olmayan yapılar için kullanılmaktadır. Genelde başkasının arazisi üzerine imar mevzuatına aykırı yapılar olduğundan görüldüğü zaman hemen yıkılması gereken konut türü olduğu için gecekondu sahibi söz konusu tehlike ile karşılaşmamak için gecekonduyunu bir gece gibi kısa sürede yaparak içine yerleşmektedir. İçinde oturlan bir konutun yıkılması ise belediye encümeninin ve mahkemenin kararı gerektirdiğinden gecekondu sahibi çok kısa sürede yaptığı gecekonduya yerleştiği için söz konusu konutunu hemen yıkmaya tehdidinden kurtarmaktadır. Gecekondu deyiminin anlamı gecekonducuların çok kısa sürede yapılış şeklinden kaynaklanmaktadır (Yörükan, 2006: 55).

Gecekonducular bazı insanların genellikle kendilerine ait olmayan arsa ya da arazi üzerine, çok kısa sürede izinsiz, imar mevzuatına aykırı ve sağlık koşullarından yoksun yapılmış ya da yaptırılmış yapılardır (Yasa, 1966: 33). Bu tanıma göre gecekonducular sağlık koşulları bakımından içinde yaşamaya elverişli olmayan ama yoksul ve çaresiz insanların içinde yaşadığı yapılardır.

Gecekonducular, kentin planlanmış, alt yapısı yapılmış, düzenli alanlarında geliri barınma ihtiyacını gidermeye yeterli olmayan ailelerin, kent çevresinde ya da kente yakın olmakla birlikte henüz kentleşmemiş topraklar üzerinde, barınma ihtiyacını gidermek amacıyla kendi imkanlarıyla ve tanıdık ve komşularının desteği ile yaptıkları konut şeklinde tanımlanmıştır (Şenyapılı, 1978: 85).

Fen ve sağlık koşulları bakımından içinde yaşamaya elverişli konutlar olmasa da gelişmekte olan ülkelerdeki konut açığının önemli bir kısmı gecekonducularla kapatılmaktadır (Keleş, 2010: 482).

Gecekonducular plansız, izinsiz, imar mevzuatına aykırı ve düzensiz yapılar olduğundan çarpık kentleşmeye yol açan nedenlerden biri olarak kabul edilebilir.

b) Toplumun Ekonomik ve Sosyal Yapısında Kentlere Özgü Değişimin Olmaması

Kentleşme ile birlikte tarımdan daha ileri düzeyde olan sanayi üretimine geçilmesi gerekir. Kırsal alanda var olan üretim ilişkisi ve biçimi kentleşmeyle birlikte

değişmekte ve yeniden yapılanmaktadır. Ancak her ülkede kentleşme ile birlikte tarımsal üretimden daha ileri düzeyde olan sanayi üretimine geçilmediği gibi kırsal alandaki üretim ilişkisi ve biçimi de hemen değişmemektedir. Böyle ülkelerde (gelişmekte olan ülkeler) kentleşme, sanayileşmeye dayanmayan, nüfusun kentlerde yığılması şeklinde gelişmektedir. Eğer kentleşme ile birlikte toplumun ekonomik ve sosyal yapısında kentlere özgü değişim gerçekleşmiyorsa kentleşmede sorunlar var demektir ya da böyle bir kentleşme çarpık kentleşme olarak nitelendirilebilir.

(1) Aile Yapısında (Hanehalkı Büyüklüğü) Kentlere Özgü Değişimin Olmaması

Sosyal yapı ile öncelikle aile yapısı ve nüfus bileşimi kast edilmektedir. Kırsal alanda geleneksel geniş aile yapısı hakimdir ve aynı ailede birkaç kuşak insan bir arada yaşayabilmekte, aile ile ilgili birçok iş ve faaliyet aile içinde yapılmaktadır. Geleneksel toplumlarda birçok işlevi aynı anda yerine getirebilen aile, kentleşme ile birlikte temelden değişmektedir. Kentlerde ücret karşılığı işletmelerde ya da diğer işlerde çalışmak, iş yerinin aileden uzak olması, geleneksel olarak aile içinde yapılan birçok iş ve faaliyetin kentlerde özel kurumlar ve örgütler aracılığıyla yapılması kentleşme ile birlikte aile yapısında değişimi gerektirmektedir (Erkan, 2004: 247).

Kentleşme ile birlikte geleneksel geniş aile yapısı yerini modern çekirdek aile yapısına bırakmaktadır. Bugün ülkemizde kentleşme ile birlikte aile yapısında yaşanan değişim, geleneksel geniş aile yapısından modern çekirdek aile olan 4 kişilik aile yapısına doğru gidilmektedir (Kongar, Berksoy, 1990: 14).

Geleneksel ailelerde anne-baba ile birlikte büyük anne, büyük baba, amca, hala ve gelinler gibi aynı aileye mensup birçok kuşak bir arada yaşayabilme olanağına sahiptir. Kentlerdeki yaşam koşulları ne fiziki şartlar ne de sosyal imkanlar bakımından geniş ailenin yapısına uygun olmadığından geleneksel geniş aile yapısı yerini çekirdek aile yapısına bırakmak zorunda kalmıştır. Modern kentlerdeki çekirdek aile anne-baba ve evlenmemiş çocuklardan oluşmaktadır (Akşit, 1985: 51).

Modern aileler daha geniş ve daha hareketli işgücü sağlamaktadır. Eğitim ve öğretim büyük oranda aile dışındaki kuruluşlar tarafından yapılmakta, aile işletmeleri yerini profesyonelce sevk ve idare edilen işletmelere bırakmaktadır. İktisadi büyüme ile kadınlar ev işlerinden ev dışındaki işlere transfer olmaktadır (Lewis, 1955: 116).

Gelişmekte olan ülkelerde kentlerin çevresindeki düzensiz ve gecekondu semtlerinde geleneksel geniş aile yapısı devam etmektedir. Bu tür yerlerde aileler kentlerde yaşamasına rağmen kırsal alandaki yapı ve alışkanlıklarını devam ettirdiğinden ve aile yapısı bakımından kentlere özgü değişim olmadığından çarpık kentleşmeye neden olmaktadır.

(2) Sosyal İlişkilerde Kentlere Özgü Değişimin Olmaması

Sosyolojik anlamda değişim, sosyal ilişkiler ağının ve bunları belirleyen kurumların değişmesi olarak belirtilmiştir (Tolon, 1983: 276). Kentleşme ile birlikte birçok geleneksel kurum ve bu kurumlarla olan ilişkiler değişmektedir ya da değişmelidir.

Sosyal değişim ile sosyal yapıda, sosyal kurumlarda ve bu kurumlar arası ilişkilerdeki değişimler anlatılmak istenmektedir (Akkayan, 1979: 10). Sosyal yönden değişim, sonradan kentlere gelen kırsal alandaki insanların kentlere özgü değer yargılarını edinmesi, geliştirmesi, kırsal alandaki tavır ve davranışlar yerine kentlere özgü tavır ve davranış geliştirmesi süreci olarak belirtilmektedir (Kartal, 1992: 22).

Örgütlenme bakımından insan toplulukları basit cemiyetler ve karmaşık cemiyetler şeklinde iki gruba ayrılmaktadır (Durkheim, 1969: 11). Kırsal alanda sosyal ilişkiler geleneksel değerlere göre dolaysız, samimi, menfaate dayalı olmadan, yüz yüze şeklinde gerçekleşmektedir. Kırsal alanda toplum fertleri birbirine benzediğinden farklılıkların ortadan kaldırılması ve farklı toplumlardaki üyelerle bütünleşmesi söz konusu olmamaktadır. Oysa kentlerde toplum fertleri arasında benzerlikler kadar farklılıklar da vardır ve bu farklılıklar bir arada, uyum içinde bulunarak toplumun bütünleşmesine imkan sağlamaktadır (Mazrui, 1991: 70).

Çarpık kentleşmenin olduğu yerlerde kırsal alandan gelen insanlar eski alışkanlık ve tavırlarını değiştirmediklerinden (Yener, Alpar 1991: 66) içinde bulunduğu kentle bütünleşememekte, sosyal ilişkiler bakımından çarpık kentleşmeye neden olmaktadır.

(3) Ekonomik Faaliyetlerde Kentlere Özgü Değişimin Olmaması

Günümüzde ülkelerin gelişmişliği sanayileşme ve kentleşme düzeyi ile eş anlamlı kullanılmaktadır. Sanayileşmek ulusal geliri içinde sanayi mallarından elde

edilen gelirin önemli yer tutması, tarımsal mallardan elde edilen gelirin ulusal gelir içinde önemsiz yer tutması ve ihracatın ağırlıklı olarak sanayi mallarına dayanması anlamında kullanılmaktadır (Erkan, 2004: 62).

Kırsal alanda tarım ve hayvancılık faaliyetleri gibi basit yöntemlere göre örgütlenen ekonomik yapı, kentlerde yerini çeşitli kurallara göre örgütlenmiş sanayi, imalat, ticaret ve hizmet sektörlerine bırakmıştır. Kırsal alanda tarımsal ve hayvancılık faaliyetlerinde bulunmak için kimseden izin almaya gerek olmadığı gibi buralarda ekonomik örgütlenme de herhangi bir formaliteye bağlı değildir. Oysa kentlerde iş yeri açmak, işin devamını sağlamak ve gerekli organizasyonu kurmak için yetkili idareden (belediye, il özel idaresi) izin almak gerekir. Kentlerde iş yerlerinde çalışacak işçilerle işverenler arasındaki ilişkiler ve çalışanların ekonomik ve sosyal haklarının güvence altına alınması emredici yasaların çerçevesinde kalmak şartıyla işçi-işveren arasında yapılan sözleşmelerle belirlenmektedir. Kırsal alanda görülmeyen bu tür ilişkiler kentleşme ile birlikte ekonomik yapıda kentlere özgü değişimi ve kırsal alandan farklı bir yapılanmanın olduğunu göstermektedir (Bağlı, Binici, 2005: 9).

Kırsal alanda serbest çalışma koşullarına karşılık kentlerde sanayi, ticaret ve hizmet sektöründe çalışma, örgütlenme, işe giriş ve çıkışlar söz konusu iş yerlerindeki yönetim biriminin belirlediği kurallara göre olmaktadır. Tanınmış kent bilimci Henri Lefebvre kentlerdeki artık değerini iki şekilde dolaştığını belirtmektedir. Bunlardan birincisi sanayi üretimi üzerinden gerçekleşir. Diğer kentlerdeki mülk (gayri menkul özellikle arsa) üzerinden yapılan spekülasyondan ve sabit sermaye yatırımlarının paraya çevrilmesinden gerçekleşir. Kentlerde esas olan sanayi üretiminin gelişmesi ve artmasıdır. Sanayide oluşturulan ve gerçekleştirilen artı değer azaldığı yerlerde spekülasyon, inşaat ve emlakta gerçekleştirilen artı değer oranı artar. Kentlerde böyle bir durumda ikinci devre (sanayi dışı üretim) birinci devrenin (sanayi üretimi) yerini alır (Lefebvre, 1991: 220-235).

Kentlerde benzer iş yapan, benzer iş kollarında çalışan ve birbirine yakın özellik gösteren sınıflar menfaatini korumak, aralarındaki dayanışmayı sağlamak ve siyaset üzerinde etki yapmak için bir araya gelerek örgütlenirler. Kentleşme ile birlikte ekonomide verimlilik için iş bölümü ve uzmanlaşmanın gelişmesi gerekir (Keleş, 2010: 27). Kentlerin sayı ve nüfusunda artış olduğu halde ekonomide örgütlenme, iş bölümü ve uzmanlaşma olmuyorsa sorunlu kentleşmenin geliştiği söylenebilir.

Kısaca ekonomik bakımından kentleşmek insanların kentlere ait işlerde çalışması ve geçimini bu işlerden elde ettiği gelire sağlaması demektir (Kartal, 1992:

21). İnsanlar kentlerde yaşadığı halde kentte iş bulamadığı için kırsal alandaki işlerde çalışıyorsa, toplumda ekonomik faaliyetler bakımından kentler özgü değişim olmamış demektir. Ekonomik faaliyetlerde kentlere özgü değişimin olmaması çarpık kentleşme nedenlerinden bir olarak kabul edilebilir.

(4) Kültürel Faaliyetlerde Kentlere Özgü Değişimin Olmaması

Kültür, insanların toplumsal ve tarihsel gelişim sürecinde, çeşitli etkileşimler sonucu elde ettiği maddi ve manevi öğelerin toplamı şeklinde tanımlanabilir. Kültürün maddi öğeleri toplumsal gelişme sürecinde insanların elde ettiği bilgi, beceri, teknolojik gelişmeler, üretim araç ve gereçleri gibi unsurlarının tamamını kapsamaktadır. Kültürün manevi öğeleri ise sosyal hayatı düzenleyen yasalar, kurallar, inançlar, gelenekler, görenekler ve ahlak kurallarının tamamından oluşmaktadır (Erkan, 2005: 251).

Kültür kısaca toplum üyelerinin öğrendiği, öğrettiği, paylaştığı, yaşadığı müşterek hayat tarzı şeklinde belirtilebilir. Kültürel değişme kültürü oluşturan maddi ve manevi kültür ünite ve komplekslerindeki değişmeyi ifade etmektedir (Akkayan, 1979: 10).

Kültürün maddi ve manevi öğeleri genelde bir birleriyle uyum içindedir. Kültürde maddi alandaki bir değişim manevi alana da yansır. Örneğin ilkel dönemlerde karasabana dayalı üretimin yapıldığı bir kültürde, üretim için fazla iş gücüne ihtiyaç duyulması bu dönemde geniş aile yapısını gerektirmiştir. Günümüzde ekonomide modern üretim araçlarının egemen olduğu toplumlarda kentlerde aileler çekirdek aile yapısına uygun olmak durumundadır. Kültürün değişmesi, bir toplumun siyasi yapısında, idari kurumlarında, toprağa yerleşme ve iskan yapısında, bilgi sisteminde, tüketim maddelerinin alışkanlığındaki tüm değişimleri kapsayacak kadar geniştir (Ozankaya, 1982: 109).

Tarihte bütün toplumlarda kentleşme ile birlikte geleneksel kültür ile kentsel kültür karşı karşıya gelmektedir. Kentleşme etkilerinin ve değişme eğilimlerinin ağır bastığı toplumlarda geleneksel kültür, kent kültürünün lehine kolayca değişmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde yoksul ve dar gelirli insanlar kentlere göç ettiğinde kentlerin çevresindeki kenar mahallelere yerleştiğinden, kent kültürünün yaşadığı ortam bulamadığından kent kültürüne uyum sağlayamamaktadır. Kırsal alandan gelen bu insanlar kendi geleneksel kültürlerinden de tam kopamadıkları için ne tam

kent kültürü ne de tam kırsal kültürü yaşayabilmekte, genelde gecekonduların hakim olduğu bu tür yerlerde geleneksel kültür ile kent kültürünün karışımı olan “lumpen” denilen bir kültür yaşamaktadır (İsbir, 1991: 83).

Kırsal alandan kentlere göç eden insanlar gecekondularda da yaşasalar fiziki olarak kentli sayıldıkları için kent kültürüne uyum sağlamak durumdadır. İnsanlar, kentlerde yaşamasına rağmen kent kültürünü benimseyip yaşamıyorsa, kent kültürünü geleneksel kültürünün yerine koymuyorsa, kültürel bakımından toplumun yapısında kentlere özgü değişim olmamış demektir. Kentleşme süreci ile birlikte toplumun kültürel faaliyetlerinde kentlere özgü değişimin olmaması çarpık kentleşme nedenlerinden birisi olarak belirtilebilir.

(5) Siyasal Tutum ve Davranışlarda Kentlere Özgü Değişimin Olmaması

Kentleşme ile birlikte siyasal katılma düzeyinin yükselmesi beklenir. Siyasal katılma, bireyin üyesi olduğu toplumun siyasal sistemindeki otoritelerin aldığı ya da alacağı kararları etkilemek üzere yaptıkları eylemler şeklinde belirtilmektedir. Bireyler siyasi otoritenin aldığı kararlar, yaptığı yasa ve tüzükler gibi düzenleyici işlemleri etkilemeye başladığı andan itibaren siyasal yaşamda oluşan faaliyetlere katılmaya başlamış olmaktadır (Almond, Verba, 1963: 17-19).

Kentleşme ile siyasal davranışlar arasında yakın ilişki her zaman var olmuştur. Kentler ortaya çıktığından beri entelektüel aktivitelerin merkezi konumundadır. Antik Yunandan beri özgürlük ve demokrasi kent kökenlidir. “Kentlin havası insanı özgür kılar” özdeyişi ile demokrasinin kent kökenli olması kentler ile siyasi davranışlar arasındaki yakın ilişki olduğunu göstermektedir (Görmez, 1997: 36).

Kırsal alandaki insanların eğitim seviyesi genelde düşük olduğundan, gelenek, görenek, örf ve adetlere kısaca törelere bağlılık fazladır. Kırsal kesimde insanlar birbirini tanıdığından ve ilişkiler yüz yüze olduğundan farklı insanlarla karşılaşma ve farklı ortamlarda bulunma durumu pek olmamaktadır. Bu nedenle kırsal alanda insanların kendisini başkasının yerine koyması, olaylara başkasının bakış açısıyla bakması, başkalarının duygularını anlaması ve olayları objektif olarak değerlendirmesi çok zordur. Eğitim seviyesinin düşük olduğu yerlerde birbirine benzeyenlerden oluşan toplumlarda benzemeyenleri anlamak son derece zordur. Kırsal alanda eğitim seviyesinin düşüklüğü yeniliklerin ne getirip ne götüreceği bilinmediği için korkuya sebep olmaktadır. Korku ise insanların gerçeği görmesinin en

büyük engellerden birisidir. Herkesin birbirini tanıdığı ve tutumunu bildiği bir ortamda değişim ve dönüşümün olması beklenemez (Kışlalı, 2000: 64).

Kentlerin karmaşık toplumsal yapısı kişilerin siyasi davranışlarına etki ederek onların yeni durumlara ve değişimlere yönelmesinde rol oynayabilmektedir. Kentlerin özgür ortamı, eğitim seviyesinin yüksekliği ve her an başka insanlarla karşılaşma imkanının varlığı, hareketli ortamı, insanların tutum ve davranışlarını değiştirmesinde etkili olmaktadır. Modernleşmenin ölçülerinden biri olarak kabul edilen kentleşme aracılığıyla insanların siyasi tutum ve davranışlarını değiştirmesi daha kolay olmaktadır (Erkan, 2004: 260).

Siyasal tutum ve davranışlardaki değişimi gösteren sonuçlardan birisi de seçimlerdir. Normal koşullarda gelir seviyesi düşük, milli gelirden aldığı pay az olan gecekondulu bölgelerindeki insanların radikal ve değişim yanlısı partilere oy vermesi beklenir. Ancak ülkemizde gecekondulu bölgelerinde yapılan bazı araştırmalarda ve gözlemlerde bu bölgelerde kullanılan oyların radikal ve değişim yanlısı partilere gitmediğini göstermektedir (Özbudun, 1989: 58).

Kentleşme ile birlikte toplumun siyasi tutum ve davranışlarında kentlere özgü değişimin olmaması çarpık kentleşmenin nedenlerinden birisi olarak belirtilebilir.

c) Kentlileşmeme Sorunu

Kentlileşme öncelikle insanların kırsal alandan kentlere göç etmesi ve kırsal alandaki alışkanlık ve değer yargıların terk etmesiyle başlar (Coşkun, 2007: 53). Ancak kentlileşmek sadece nüfusun kırsal alandan kentlere göç etmesi ve yer değiştirmesi olayı değildir.

Kentlileşmek kentleşmeden sonra gerçekleşen bir durumdur ve kentlere göç eden insanların ekonomik ve sosyal yönlerden kentlere uyum sürecidir. Kentlileşmek kısaca kentin yaşam tarzının benimsemesi ve uygulanmasıyla başladığı belirtilmektedir (Bal, 2003: 11).

Kentlileşme, toplumsal değişim, uyum ve bütünleşme, kentlere göç edenlerin kentsel koşullara uygun ilişkiler geliştirme biçimi ve kentin bir ögesi olma süreci olarak belirtilmiştir (Erkan, 2004: 26).

Kentlileşme, bireylerin kentsel yaşam içindeki etkileşimden etkilenmesiyle ortaya çıkan bir kültür değişmesidir. Kentleşme ile birlikte genel olarak insanların eğitim ve kültür seviyesi yükseldiğinden olayları olduğu gibi kabul etmek yerine

sorgulayarak, eleştirerek ve seçerek kabul etme eğilimi gelişmektedir. Bu kapsamda kentleşme, sosyal olgular hakkında bilgi edinilmesi, onları sorgulaması, geçmişin olumlu değerlerinin benimsenmesi, söz konusu toplumsal değerlerden akıllıca ve eleştirel bir yaklaşımla yararlanması, içinde bulunulan durumun doğru olarak değerlendirilmesi bağlamında kent mekanıyla bütünleşme süreci olarak belirtilebilir. Kentleşme sürecinde üretilen ortak değerler aynı zamanda kent kültürünün oluşumuna katkı sağlamaktadır (Tankut, 2002: 5).

Eğer kentleşme ile birlikte toplumun kırsal alandaki alışkanlık ve değer yargıları değişmiyor ve bunların yerine kentlere özgü tavır ve davranışlar geliştirilmiyorsa ve kentlere göç edenlerin kendilerini içinde bulunduğu kentle bütünleşmiş hissetmiyorsa söz konusu yerde sorunlu kentleşme dolayısıyla çarpık kentleşmenin geliştiği söylenebilir.

D. Çarpık Kentleşmenin Değerlendirilmesi

Kentleşmenin sorunsuz olması ve kalkınmaya katkı sağlaması sanayileşme ile birlikte gelişmesine bağlıdır. Sanayileşme gelişmeden kentleşmenin gelişmesi değişik sorunlara yol açmaktadır. Bu tür kentleşme için hızlı, sahte, aşırı, düzensiz kentleşme terimleri kullanılmaktadır (Keleş, 2002: 35).

Çarpık kentleşmenin özellikleri maddeler halinde şöyle belirtilebilir (Keleş, 2010: 39):

- Kentleşme, sanayileşmeye dayanmadan demografik bir süreç olarak gelişmiş ülkelere oranla sürekli artmaktadır.
- Büyük kentler küçük ve orta büyüklükteki kentlerin aleyhine göç alarak sürekli büyümektedir.
- Nüfus kentler ve bölgeler arasında dengeli dağılmamakta, ülkenin belirli kentlerinde yığılmış bulunmaktadır.
- Demografik olarak aşırı büyüyen kentlerde yeterli kamu hizmetleri sunulmamaktadır.
- Kentleşmenin gelişmesi sanayileşmenin gelişmesine uygun olmadığından kentlerde biriken nüfus marjinal işlerde yoğunlaşmaktadır

Kentlerin, alt yapısı olmayan gecekondu ve kaçak yapılaşmanın hâkim olduğu yerleşim alanları, plansız, izinsiz ve gelişmiş güzel yerleşmelerin gerçekleştiği oturma alanları, kentsel sorunların sürekli yaşandığı, rant kavgalarının olduğu kentsel

bölgeler, imar mevzuatına uymayan, yapı yasalarına aykırı, denetimsiz ve niteliksiz yapılaşmanın gerçekleştiği yerler, insanların kentlileşmediği, yarı göçebe ve köylülük zihniyetin hakim olduğu yerleşim alanları, kentsel hizmetlerin modern kentsel hizmet standartlarına uygun olmayan yerleşim alanları çarpık kentleşme olarak nitelendirilmektedir (Bulut, 2005: 54).

Çarpık kentleşmede nüfus kırsal alandan kentlere kısa sürede çok hızlı göç ettiğinden, kentlerde bu nüfusu istihdam edecek yeterli sanayi ve ticari kuruluşları olmadığından insanlar doğrudan hizmet sektöründe çalışmaya yönelmektedir. Kentleşmedeki bu tür olumsuz gelişmeler aynı zamanda dengesiz kentleşme olarak da nitelendirilmektedir (Ertürk, Sam, 2009: 23).

Çarpık kentleşme hem fiziki yapılaşma bakımından hem de ekonomik ve sosyal ilişkiler bakımından normal kentleşmeden farklı ve istenilmeyen özellikler göstermektedir.

II. TÜRKİYE’DE KENTLEŞME MEVZUATI

Cumhuriyetin kuruluş yıllarından itibaren kentleşme ile ilgili yasal ve yönetsel düzenlemeler yapılmıştır. 1930 yılında çıkarılan 1580 Sayılı Belediye Eski Yasası, 1933’te çıkarılan Belediye Yapı ve Yollar Yasası, 1956 yılında çıkarılan İmar Yasası, 1966 yılında çıkarılan 775 Sayılı Gecekondu Yasası, 1984 yılında çıkarılan 2985 Sayılı Toplu Konut Yasası, 1985 yılında çıkarılan 3194 Sayılı İmar Yasası, kentleşme mevzuatıyla ilgili yapılan yasal düzenlemeler olarak belirtilebilir (İsbir, 1991: 48). 2005 yılında çıkarılan 5393 Sayılı Belediye Yasası ve 2004’te çıkarılan 5216 Sayılı Büyükşehir Belediye Yasası kentleşme mevzuatı çerçevesinde belirtilebilecek düzenlemelerdir. Ülkemizde ayrıca sağlık ve çevre sorunları ile ilgili yasalar da dolaylı olarak kentleşme ile ilgili düzenlemeler yaptığından kentleşme mevzuatı kapsamında değerlendirilebilir. Bu nedenle ülkemizde kentleşme mevzuatının çok geniş düzenlendiği belirtilebilir.

A. Türkiye’de Farklı Kent Tanımları ve Kentsel Gelişme

Genel anlamda kent, belli bir nüfus büyüklüğüne ulaşmış, tarım dışı üretimin yapıldığı, tarımsal ve tarımsal olmayan üretim ve dağıtımının örgütlendiği, insanların sanayi sektörü ile birlikte hizmet sektöründe de istihdam edildiği, iş bölümü, uzmanlaşma ve örgütlenme düzeyinin yüksek olduğu, sosyal ilişkiler bakımından

kentlere özgü davranış ve ilişkilerin söz konusu olduğu, yönetim teşkilatının bulunduğu yerleşim yeridir (Şenyapılı, 1978: 5).

Kentlerle ilgili bu genel tanımın unsurlarına bakılınca Türkiye’de kentler nüfus büyüklüğü ve yönetim yapısına sahip olma kriteri bakımından tanımlanmıştır. Kent tanımının diğer önemli unsurları olan tarım dışı üretimin yapılması, sanayide istihdam, toplumun ekonomik ve sosyal yapısında kentlere özgü değişim kriterleri kent tanımında dikkate alınmamıştır.

1. Farklı Yasa ve Kamu Kurumuna Göre Değişik Kent Tanımları

Türkiye’de ne 1961 Anayasasında ne de 1982 Anayasasında merkezi yönetimin taşra teşkilatı içerisinde “kent” adında bir kurumsallaşma belirtilmemiştir. 1982 Anayasasınının 126. maddesinde belirtilen il idaresi kavramı kent kavramı ile örtüşmemektedir. Dolayısıyla 1961 ve 1982 Anayasalarında kent kavramına tanım veya açıklık getirilmemiştir. Ülkemizde hangi yerleşim birimlerinin kent sayılacağı yerel yönetim mevzuatında belirtilmiştir (Gürpınar,1993: 11).

Kentlerin büyüklüğü ve sınırlarının tespiti konusunda evrensel bir tanım olmadığı için her ülkenin tarihsel geçmişi, kültürel özellikleri ve ekonomik durumuna göre kent tanımı yapılmıştır. Ülkemizde kent tanımı ve kentin sınırlarının belirlenmesinde 442 Sayılı Köy Yasası, 1580 Sayılı Belediye Eski Yasası ve 5393 Sayılı Belediye Yasası yol gösterici niteliktedir. Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, Devlet Planlama Teşkilatı ve Türkiye İstatistik Kurumunun görüşleri de kent tanımında etkili olmuştur.

1924 Tarihli ve 442 Sayılı Köy Yasasına göre nüfusu 2000’e kadar olan yerleşim yerlerine köy, nüfusu 2000 ile 20.000 arasında olan yerleşim yerlerine belde, nüfusu 20.000’den yukarı olan yerleşim yerlerine kent denilir. Köy yasasına göre herhangi bir yerleşim yerinin kent olabilme kriteri nüfus olarak belirtilmiştir. 1930 Tarih ve 1580 Sayılı Belediye Eski Yasasına göre herhangi bir yerleşim yerinde belediye teşkilatının kurulması için o yerleşim yerinin nüfusunun 2000’den fazla olması gerekir. Yine aynı yasaya göre nüfusu ne olursa olsun her il ve ilçe merkezinde belediye teşkilatının kurulması zorunludur (Keleş, 1994: 182). 1580 Sayılı Belediye Eski Yasası yerine çıkarılan 5393 Sayılı Belediye Yasası herhangi bir yerleşim yerinde belediye teşkilatının kurulması şartını 2.000’den nüfustan 5.000 nüfusa çıkarmışsa da il ve ilçe merkezinde belediye teşkilatının kurulması mecburiyetini korumuştur.

Türkiye’de ilçeler kent kabul edildiğine göre belediye yasasına göre kent tanımı için nüfus kriterinin yanında bir de yönetim kriteri kabul edilmiştir.

Türkiye İstatistik Kurumu kent tanımı konusunda yasal mevzuatı dikkate alarak sadece il ve ilçe merkezlerini kent kabul etmekte diğer yerleşim yerlerinin nüfusu ne olursa olsun kent kabul edilmemektedir. Bu duruma bir örnek vermek gerekirse Çorum’un 1.970 nüfuslu Boğazkale ilçesi kent olarak kabul edilirken, Denizli’nin 19.699 nüfuslu Kınık Beldesi il veya ilçe merkezi olmadığı için kent olarak kabul edilmemektedir (Topal, 2004: 289). Türkiye İstatistik Kurumu’nun bu yaklaşımı bilimsel ilkelere ve sosyal hayatın gerçeklerine uymamaktadır.

Türkiye’de kent planlaması konusunda merkezi yönetim adına yetkili olan Bayındırlık ve İskan Bakanlığı kent tanımı için 10.000 nüfus kriterini esas almaktadır (İsbir, Açma, 2005: 6). Kent tanımı konusunda Devlet Planlama Teşkilatı nüfus kriterini dikkate almakla birlikte tutarlı bir tutum sergilememektedir.

Kent tanımı konusunda nüfus kriterini dikkate alan Devlet Planlama Teşkilatı İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planında kent tanımı için gerekli olan nüfus büyüklüğünü 10.000 olarak belirtirken, 1982’de yapılan “Kent Eşiği Araştırması”nda ise kent tanımında aşılması gereken eşiğin 20 bin nüfus olduğunu belirtmiştir (Canpolat, 2002: 10, Geray, 2000: 270). Görüldüğü gibi kent tanımı konusunda Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, Türkiye İstatistik Kurumu ve Devlet Planlama Teşkilatı arasında görüş birliği olmadığı gibi Devlet Planlama Teşkilatının kendi içinde iç tutarlılığı da söz konusu değildir. Devlet Planlama Teşkilatı kent tanımı için kent eşiği araştırmasında 20.000 nüfusu kriteri esas alarak 442 Sayılı Köy Yasası ile kent tanımı konusunda uyum sağlamışsa da ikinci planda kent tanımı için belirttiği 10.000 nüfus kriteriyle çelişmiştir.

2. Kentsel Gelişme

Türkiye’de kentsel gelişme genel olarak ülkenin batısında yer alan büyük kentlerin göç alarak daha da büyümesi, doğudaki kentlerin ise göç vererek küçülmesi ya da çok az gelişmesi şeklinde olmaktadır (Coşkun, 2007: 55). Kent tanımı konusunda yasal düzenlemeler ve kurumsal yaklaşımlar birlikte değerlendirildiğinde farklı kent sayısı ve kentli nüfus oranı ortaya çıkmaktadır. Kent tanımı konusunda 442 Sayılı Köy Yasası ve Devlet Planlama Teşkilatının kent tanımı kriterleri dikkate alındığında Türkiye genelinde 348 kent ve % 76 oranında kentli nüfus ortaya çıkmaktadır. Türkiye İstatistik Kurumunun kent tanımı için il ve ilçe olma kriterleri

dikkate alındığında ise kent sayısı 915'e çıkmasına karşılık kentli nüfus oranı % 65'e düşmektedir (Topal, 2004: 291).

DPT kent sayısının artışını nüfus kriterine göre belirlemektedir. Ülkemizde nüfus artış hızı fazla olduğundan demografik olarak Türkiye'de kent sayısı sürekli artış göstermektedir. 1995 Yılında 254 olan kent sayısı, 2000 Yılında 309'a, 2005 Yılında ise 345'e yükselmiştir (DPT, 2005: 171).

Bazı kent bilimcileri kent sayısı konusunda DPT'den farklı değerlendirmede bulunmuştur. 1927'de 66 olan kent sayısı, 1950'de 102, 1960'ta 147, 1970'de 238, 1980'de 320, 1990'da 427, 2000'de 470, 2007'de 423'e yükseldiği belirtilmiştir (Keleş, 2010: 58). Kent sayısındaki bu fark DPT'nin kent tanımı için 20.000, araştırmacıların ise 10.000 nüfusu esas almasından ileri gelmektedir.

Bu çelişkili durumun giderilmesi ve "kent sayısı" ile "kentli nüfus oranı" kavramlarının karışıklığa meydan vermemesi için yasal ve kurumsal düzeyde kent tanımına açıklık getirecek yeni düzenlemelere ihtiyaç vardır.

2010 ADNKS sonuçlarına göre ülkemizin toplam nüfusu 73.722.988 çıkmıştır. İl ve ilçe merkezinin toplam nüfusu 56.222.356 bin, kentleşme oranı % 76.2 olmuştur (TÜİK, 2010: 2). Türkiye'nin bu kentleşme oranı gelişmiş Batı Avrupa ülkelerinin kentleşme oranına çok yaklaşmıştır.

Türkiye'de kent sayısındaki artış sadece nüfus artışı ve göçlerle gerçekleşmemekte aynı zamanda siyasi, askeri ve ekonomik nedenlerle de gerçekleşmektedir. Ankara'nın başkent ilan edilmesi siyasi nedenlerle, Şırnak'ın kent ilan edilmesi askeri ve güvenlik nedenleriyle, Karabük'ün il ilan edilmesi ekonomik nedenlerle Türkiye'de kent sayısının arttığını göstermektedir.

B. Türkiye'de Kent Planlaması ve Gelişimi

Türkiye'de kent planlamasının sistemli ve düzenli bir şekilde yapılmaya başlanması ve kent planı yapmanın belediyeler açısından bir zorunluluk haline gelmesi Cumhuriyet Dönemiyle birlikte başlamıştır. Türkiye'de Batı Avrupa ülkeleri gibi modern kent planlamasının çok uzun bir geçmişi yoktur. Osmanlı Devletinde 1882'de çıkarılan "Ebniye Yasası" kent planlamasından çok kentlerin yapı ve yollarının nasıl olacağını düzenleyen bir yasa niteliğindedir (Keleş, 2010: 211).

Osmanlı Devleti'nde kent planlamasının zorunlu olduğunu gösteren her hangi bir yasa olmadığı gibi ülke düzeyinde kent planlamasını yapacak bir kuruluş da yoktur. Oysa Batı Avrupa ülkelerinde bugünkü anlamda sistemli ve düzenli kent

planlamasının yapılmaya başlanması aydınlanma felsefesiyle birlikte ortaya çıkmıştır (Tekeli, 2001: 9). Türkiye’de sistemli ve düzenli olarak kent imar planlarının Batı Avrupa ülkelerine göre geç yapılmaya başlanması plansız yapılaşmanın gelişmesine neden olmuştur.

1. Kent Planlaması

Türkiye Cumhuriyeti Devleti, üç imparatorluğa başkentlik yapmış ihtişamlı İstanbul’u terk ederek Ankara’yı başkent ilan etmesi kentsel gelişme konusunda radikal bir değişikliğin göstergesi olarak değerlendirilebilir. Cumhuriyet Yönetimi modern kent planlaması yöntemlerine uygun, kent oluşturmanın yolunu başkent olarak İstanbul yerine Ankara’yı tercih etmekle, kent planlaması konusunda modernite projesinin temellerini atmış oldu (Tekeli, 2001: 75).

Kent planlamasında geleneksel yöntemler yerine akıl, bilim ve çeşitli tekniklerin kullanıldığı ve özünde insanın aklına, fikrine ve bilgisine güvenen modernite projesi Batı Avrupa’da Aydınlanma felsefesiyle birlikte gelişmesine rağmen bunun Türkiye’ye yansması Cumhuriyet Dönemiyle başlamıştır. Ankara’nın başkent olarak ilan edilmesi kararı emperyalist güçlerin ve ülke burjuvazisinin baskı ve karşı koymalarına rağmen alınmıştır. Bu nedenle ülkenin kent planlamasına öncülük etmesi için tasarlanan Ankara’nın kent planlamasının başarısı yeni rejimin başarısı olarak görülmüştür (Tekeli, Ortaylı, 1978: 28).

Günümüzde kent planları eskiden olduğu gibi sadece kentlerin fiziksel yapısını düzenlemeye ve kentsel toprakları kullanmaya yönelik sınırlı işlevleri olan düzenlemeler değildir. Artık kent planları disiplinler arası özelliğe sahip kentin sosyal, ekonomik, kültürel ve estetik yönlerini kapsayan çok işlevli ve çok yönlü olan sistemli çalışmalardır (Şenyapılı, 1978: 6).

Planlama eldeki bilgi ve organize eylemler arasında bağlantı kurmayı gerektirir. Bu nedenle tahminlerde hata payını azaltmak için planlamaya ilişkin bilgilerin doğru ve sistemli şekilde sağlanması, bilgilenme aşamasından uygulama aşamasına kadar ard arda ve sistemli değerlendirme yapılmalıdır (Suher, 1996: 71).

1928 Tarih ve 1351 Sayılı Yasa ile kurulan Ankara İmar Müdürlüğüne Ankara’nın kent imar planı yapma ve onaylama yetkisi verildiği gibi diğer kentlerin imar planını onaylama yetkisi de verilmiştir. Bu uygulama 1936 yılına kadar sürmüştü, aynı tarihte çıkarılan 2799 Sayılı yasa ile Ankara İmar Müdürlüğü’nün bu görevi Bayındırlık ve İskan Bakanlığına verilmiştir. 1956 yılında çıkarılan ve 1957 yılında da

yürürlüğe giren 6785 Sayılı İmar Yasası da kent planlarını onaylama yetkisini Bayındırlık ve İskan Bakanlığına vermiştir. 1958 Tarihinde 7116 Sayılı yasa ile kurulan İmar ve İskan Bakanlığı kuruluş yasasının 9/b maddesine göre bu görevi devralmıştır (Yavuz, Keleş, Geray, 1973: 334).

Ülkemizde kent planlarının onaylanması 1985'ten önce merkezi yönetim adına Bayındırlık ve İskan Bakanlığı tarafından yapılmaktaydı. Kent planı onaylama işlemi 1985'ten sonra belediye meclisi tarafından yapılmaya başlandı. İmar ve İskan Bakanlığının kent planlarını onaylama yetkisi 1984 yılında çıkarılan ve 1985 yılında yürürlüğe giren 3194 Sayılı İmar Yasasının uygulanmaya konulmasıyla son bulmuştur. 3194 Sayılı İmar Yasasının 8. maddesine göre imar planlarını yapma ve onaylama yetkisi belediye meclisine aittir ve merkezi yönetim adına Bayındırlık ve İskan Bakanlığının kent planlarını onaylama yetkisi artık kalmamıştır. Kent planı onaylandıktan sonra belediye başkanı tarafından halkın göreceği şekilde belirlenen yerde bir ay süre ile ilan edilerek halka duyurulur. Bu süre zarfında plana yapılan itirazlar belediye başkanı tarafından belediye meclisine getirilir, itiraz on beş gün içinde karara bağlanır ve ilgili kişiye yazılı olarak bildirilir. İlan süresi sonunda kesinleşen kent planının bir örneği bilgi için Bayındırlık ve İskan Bakanlığına bildirilir (3194/8-b Mad.). Büyükşehir Belediyesi'nin bulunduğu kentlerde, büyükşehir belediye meclisi 5216 Sayılı Yasaya göre anakentin nazım imar planı yapmak, yaptırmak ve onaylamak yetkisine sahiptir. Büyükşehir belediye meclisi, ilçe belediyelerinin anakentin nazım imar planına uygun olarak yapacakları uygulama imar planını onaylama yetkisine sahiptir (5216/7-b Mad.).

Planlamaya halk katılımı planın yapılması için araştırma, inceleme aşamasından başlayarak bilgi toplama, planlama süreci, planın yapılması, onaylanması, ilan edilmesi ve uygulanıp denetlenmesi aşamasına kadar ki süreçte halkın fikir, görüş ve bilgisine başvurulması ve plan yapılırken halkın görüş ve isteklerinin dikkate alınması aşamalarını oluşturmaktadır. Planlamaya halk katılımının etkili ve yararlı olması planlama sürecinin her aşamasında halkın istek ve ihtiyaçlarının dikkate alınmasıyla gerçekleşebilir (Suher, 1996: 111). Yönetimin demokratik olması, kararların alınması ve uygulanmasında halkın katkısının sağlanması demektir (Altaban, 1994: 5).

Günümüzde neoliberal yönetim anlayışı içinde devlet küçüldükçe ve kamu hizmetleri üretiminde devletin yeri daraldıkça, sivil toplum kuruluşlarına önem verilmekte, yerel demokrasi anlayışına uygun olarak yerel halkı temsil ettiği

varsayılan sivil toplum kuruluşlarının fikirlerine başvurulmaktadır (Mayer, 2006: 202-206). Böylece sosyal hayatta devletin bazı görevleri sivil toplum kuruluşları yerine getirerek yerel düzeyde kamu ile ilgili alınan kararlara halk katılımı sağlanmaktadır.

Ülkemizde genelde kent planları ve imar operasyonları buzlu camların arkasından gerçekleştiğinden kent plancılarının ve halkın istek ve görüşleri dikkate alınmamakta, kentlerin kaderi küçük ama etkili menfaat gruplarının istediği doğrultusunda şekillenmektedir (Okutan, 1995: 32).

2. Kent Planlamasının Gelişimi

Kent planlamasının geçmişi Avrupa'da 1850'lerden daha öncesine dayanmasına rağmen Osmanlı Devleti'nde kent planlamasının geçmişi bundan daha öncesine götürmek mümkün değildir. 1842'de Moltke ilk kez İstanbul'un imar planını yapmıştır. Moltke'nin bu çalışması sadece İstanbul'a yönelik olduğu için sınırlı bir çalışma olmakla birlikte Osmanlı Devleti'nin ilk genel imar düzenlemesi olan 1848 Tarihli "Ebniye Nizamnamesi"ne öncülük etmiştir. "Ebniye Nizamnamesi" 1882 çıkarılan "Ebniye Yasası" ile yürürlükten kaldırılmıştır. Osmanlı Devleti'nin imar mevzuatına temel teşkil eden "Ebniye Yasası"nda belediyelerin kent imar planı yapma zorunluluğu yoktur (İsbir, Açma, 2005: 43).

Türkiye'de 1923'ten 1928 yılına kadar geçen süre plansız dönem olarak kabul edilmektedir (Tekeli, Ortaylı, 1978: 37). Cumhuriyet Yönetiminin kurulmasından beş yıl sonra yani 1928'de Ankara için zorunlu hale getirilen kent planlaması, 1930'da çıkarılan 1580 Sayılı Belediye Eski Yasası, aynı tarihte çıkarılan "Umumi Hıfzıssıhha Yasası", 1933'te çıkarılan "Belediye Yapı ve Yollar Yasası" nüfus kriterine göre belediyeler için kent planı yapma zorunluluğu getiren yasalardır.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin ilk kent planlaması deneyimi başkent için Ankara olmuştur. 1928 yılında çıkarılan 1351 Sayılı Özel Yasa ile Ankara İmar Müdürlüğü kurulmuş ve Ankara'nın İmar Planını yapma veya yaptırma görevi bu müdürlüğe verilmiştir. Böylece Ankara uygulaması Türkiye'de kent planlamasına ve belediyecilik anlayışına öncülük etmiştir (Tekeli, Ortaylı, 1978: 37).

1930 Tarih ve 1593 Sayılı Umumi Hıfzıssıhha Yasası nüfusu 20.000'ni geçen belediyelerin, bu yasa yürürlüğe girdiği tarihten itibaren üç yıl içinde İmar Planını yapma zorunluluğunu getirmiştir. Bu yasadan üç yıl sonra 1933'te çıkarılan 2290 Sayılı Belediye Yapı ve Yollar Yasası, bütün belediyelerin beş yıl içinde gelecek 50 yıl için kent imar planını yapma zorunluluğunu getirmiştir. Ancak bu yasa 24 yıl gibi

uzun bir süre yürürlükte kalmasına rağmen bu süre zarfında belediyelerin ancak % 60'ı kent imar planı yapabilmiş, geri kalanı ise kent imar planı yapmamış ya da yapamamıştır (Keleş, 2002: 211). Yasanın ön gördüğü gelecek 50 yıl için kent imar planı yapma süresi çok uzun bir süredir. Nüfusu hızla artan ve kentleşme oranı gün geçtikçe yükselen ülkemizde kentlerin gelecek 50 yılda nüfusunun ne kadar olacağını tahmin etmek gerçekçi değildir.

2290 Sayılı Belediye Yapı ve Yollar Yasanın yetersiz kalması ve günün şartlarına cevap verememesinden dolayı yerine 1956 Yılında 6785 Sayılı İmar Yasası çıkarılmıştır. 6785 Sayılı İmar Yasası nüfusu 5.000'ni geçen belediyelerin kent imar planı yapma zorunluluğu getirmiştir. Söz konusu yasa nüfusu 5.000'nin altında olan belediyelerin ise yol ve istikamet planı yapmasını yeterli görmüştür. 6785 Sayılı İmar Yasası yerine 1984 tarihinde çıkarılan 3194 Sayılı İmar Yasası 1985'te yürürlüğe girmiştir. Bu yasaya göre belediyeler açısından imar planı yapma zorunluluğu şartı 5.000 nüfustan 10.000 nüfusa çıkartılmıştır. Yani son nüfus sayımına göre merkez nüfusu 10.000 ve üzerinde olan belediyeler kent imar planı yapmak zorunda, nüfusu 10.000'nin altında belediyelerde ise imar planına gerek olup olmadığına belediye meclisi karar verir (Keleş, 2010: 213).

Osmanlı Devleti'nden günümüze Türkiye'de kent planlamasının geçirdiği aşamalar dört dönem halinde incelemiştir (Tekeli, 2007: 66-69):

1850-1920 arasını kapsayan ve Osmanlı modernitesi olarak adlandırılan bu dönemde kent planlaması harita mühendisliği içinde yer almaktadır. Belirtilen dönemde kent planlaması henüz bir meslek haline gelmemiştir. Bu dönemde harita mühendisleri kent topraklarını parsellemiş, kentteki yolların şemasını göstermiş ve sınırlı düzenlemeler yapabilmıştır.

1925'ten-1950'li yılların sonlarına kadar olan dönemi kapsayan ikinci dönemde kent planları harita mühendislerinin ilgi alanından çıkarak mimarların ilgi alanına girmiştir. Cumhuriyet Döneminin radikal modernitesi olarak da adlandırılan bu dönemde kent planlaması, kenti parça parça olarak görmek yerine, bir bütün olarak görmüştür. Bu bakış açısında batıda kent planlaması konusundaki sanayi devriminden sonraki gelişmelerin etkisi olmuştur.

1955-1990'lı yılların ortalarına kadar süren üçüncü dönemde kent planlaması artık bir meslek haline gelmiştir. Cumhuriyetin popülist dönemi olarak da adlandırılan bu dönemde kent planlaması, harita mühendisliğinden ve mimarlıktan ayrı bir meslek alanı olarak gelişme göstermiş ve kent planlaması konusunda eğitim kurumları

oluşmuş ve meslek odaları kurumsallaşmıştır. Artık kent planlarını yapmayı bir kişiye bırakmak yerine disiplinler arası özelliğe sahip bir meslek alanı olarak görülmeye başlanmıştır. Bu dönemde modernitenin öngörülerine (kent planlarının disiplinler arası olması ve bir meslek olarak kabul edilmesi) göre hazırlanan kent planları nüfus artışı ve hızlı kentleşme gibi nedenlerle uygulanamamış sonuçta büyük kentlerin çevresinde gecekondular alanları oluşmuştur. Siyasetçilerin popülist yaklaşımlarından dolayı destek vermediği kent plancıların meslek saygınlığı da kalmamıştır.

1990'lı yılların sonlarından günümüze kadar sürmekte olan dördüncü dönemde yeni bir planlama yaklaşımı ortaya çıkmaktadır. Kent planlaması ile uğraşan bilim insanları modernite yaklaşımında öngörülen sabit süreler (örneğin 20 yıllık süreler gibi) yerine esnek süreli kent planlarının kentin sorunlarına daha iyi cevap vereceğini düşünmeye başlanmıştır. Küreselleşen dünyada bilgi toplumuna geçiş, yenilikçilik gibi kavramlar önem kazanırken, yönetim anlayışı yerine yönetim modeli gelişmektedir. Bu çok aktörlü modelde kent plancılarının, siyasetçilerin ve modelin diğer aktörlerin ayrı ayrı rolleri vardır. Böyle bir durumda başarılı kent planı yapmak için kent planlamasında etkisi olan aktörlerle görüşüp onların görüş ve eleştirilerini almak ve onları belli konularda ikna etmek gerekir.

C. Türkiye’de Kentleşme Politikası

Türkiye kentleşme geleneği ve kent geçmişi bakımından önemli bir birikime sahiptir. Dünyada ilk kentlerin çıkış yerlerinden biri olan Mezopotamya bölgesine sahip olan ülkemizde kentlerin M.Ö. çok uzun bir geçmişi vardır. Konya’daki Çatal Hüyük kazıları ve Diyarbakır’daki Aşıklı Hüyük kazıları buralardaki yerleşimin M.Ö. 6800’li yıllara dayandığını göstermektedir (İsbir, 1991: 35).

En az 2500 yıllık geçmişi olan ve üç imparatorluğa başkentlik eden, Orta Çağın ilk döneminde Avrupa’da kentler önemini yitirerek fakirleşirken, tarihi önemini, ticaretini ve zenginliğini koruyan İstanbul, Türkiye’nin sahip olduğu kent geçmişi ve kent kültürü bakımından önemli bir yerleşim yeri olarak belirtilebilir (Kavruk, 2002: 55).

1. Türkiye’de Kentleşme

Günümüzde sanayileşme ve kentleşme birbirini etkilemekte, sanayileşme kentleşmeyi tetiklemektedir. Batı Avrupa’da sanayileşme ve kentleşme birbirini etkilemiş ve birbirine paralel gelişme göstermiştir. Kentleşme sanayileşmeden

bağımsız gelişirse kentsel nüfusun istihdam edileceği alanlar olmayacağı için çeşitli kentsel sorunlar ortaya çıkmaktadır. Ülkemizdeki kentleşme bu nitelikte olduğundan yani sanayileşmeye dayanmadan geliştiği için farklı kentsel sorunlar yaşanmaktadır.

Türkiye sanayileşmeye Batı Avrupa ülkelerinden yaklaşık 100 yıl sonra başladığı için sanayileşme ve kentleşme sürecini henüz tamamlayamadığından sorunlu kentleşme yaşamaktadır (Coşkun, 2007: 54).

Osmanlı Devleti Batı Avrupa'daki ülkelerin aksine Sanayi Devrimini gerçekleştirmediğinden kırsal alandaki nüfus kentlere göç etmemiş ve kentleşmenin ağır sorunlarıyla karşılaşılmamıştır. Ayrıca ekonomisi genel olarak tarıma dayalı olan Osmanlı Devleti toprağı işletmek ve devlete vergi vermek üzere kendisine toprak verilen çiftçi, bu toprakları terk edip kente göç ettiği zaman çiftçilikten dolayı vermesi gereken asıl vergi ile birlikte bir de çift bozan vergisini vermek zorunda kalıyordu ki bu uygulama hem devletin alması gereken vergiden mahrum kalmasını önlemekte hem de nüfusu kırsal alanda tutmak için caydırıcı bir önlem olarak değerlendirilmektedir (Aktüre, 1981: 20).

Türkiye'de kentleşmenin gelişimi Avrupa ülkelerindeki gibi sanayileşme, tarımda modernleşme ve kentleşmenin gelişimi şeklinde olmadığı için sorunlu olmakta ve gelişmekte olan ülkelerin kentleşme özelliklerini taşımaktadır (Kavruk, 2002: 62). Ülke nüfusu gelişmiş ülkelerdeki gibi bölgeler ve kentler arasında dengeli dağılmamış, gelişmiş batı kısımdaki kentlere yığılmış durumdadır.

Türkiye'de kentleşme sanayileşmeye paralel olarak gelişmemiş, tarımsal alana traktörün girmesinden dolayı kırsal alandaki itici nedenlerin etkisiyle gelişmiştir. Kırsal alandaki itici nedenlerle birlikte nüfus artışı kentleşmenin gelişiminde etkili olduğu için kentleşme nüfus artışından dolayı iç göçlere dayalı olarak sanayileşme hızından daha hızlı gelişmektedir (Ankara Kalkınma Ajansı, 2011: 113).

İkinci Dünya Savaşından hemen sonra hem kırsal alanda hem de kentlerde nüfus artmaya başlamıştır. Savaştan sonra hem nüfus artışı hem de kırsal alandan gelen göçlerle kent nüfusu daha çok artmaya başlamıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki yıllarda Türkiye'de ortalama nüfus artışı % 2.5 civarında olmasına karşılık kentlerde nüfus artışı % 5.5-6.5 dolaylarında olmuştur (Tekeli, Gülöksüz, 1983: 1233)

Türkiye'de Cumhuriyet Yönetiminin kuruluşundan 1950'li yılların başlangıcına kadar nüfus gelişimine bakılınca 1950'li yılların başlarına kadar kentleşme alanında önemli bir gelişmenin olmadığı görülür. 1927'de yapılan Cumhuriyet Döneminin ilk nüfus sayımında toplam nüfusun 10.342.391 olduğu, bunun 3.305 bin olan kısmının

kentlerde yaşadığı ve bunun da % 24.2'ye denk geldiği tespit edilmiştir (Bayraktar, 2006: 14). 1940 yılında yapılan genel nüfus sayımında kentsel nüfusun hala % 24.4 olduğu, 1950'de yapılan nüfus sayımında toplam nüfusun 15.702.851 olduğu, kentsel nüfusun 5.244.337 olduğu, bunun da % 25.0 denk geldiği görülmüştür (Mutluer, 2000: 12). Bu nedenle Türkiye'de 1950'li yıllardan itibaren kentleşmenin gelişmeye başladığı ve hızlı kentleşme sürecinin bundan sonra başladığı söylenebilir.

1927'deki genel nüfus sayımında 13.6 milyon olan toplam nüfus 1945'teki genel nüfus sayımında 18.8 milyona çıkmıştır. 1927 genel nüfus sayımında 3.3 milyon olan kent nüfusu 1945 genel nüfus sayımında 3.4 milyona çıkarak 18 yılda kent nüfusu sadece 100 bin artış göstermiştir (Sezal, 1992: 51).

1927'de kentsel nüfus toplam nüfusun % 24.2'ni oluştururken 1950'de kentsel nüfus toplam nüfusun % 25'ni oluşturarak 23 yılda kentsel nüfus sadece %08 oranında artış göstermiştir (Sevgi, 1998: 49).

Bu bilgilerden anlaşıldığı gibi 1950'den önce Türkiye'de ciddi bir kentleşme hareketi olmamıştır. 1927'deki ilk genel nüfus sayımında % 24.2 olan kentleşme oranı 1950 genel nüfus sayımında % 25'e çıkarak bir bakıma yerinde saymıştır. Oysa aynı tarihlerde yani 1950'li yılların başında İngiltere'de kentleşme oranı % 81, Almanya'da % 71, Amerika Birleşik Devletleri'nde % 64, Fransa'da % 52'dir (İsbir, Açma, 2005: 13). Osmanlı Devleti'nde 17. Ve 18. Yüzyılda % 10'nun altında olan kentleşme oranı ancak 19. Yüzyılda % 20'lerin üstüne çıkabilmiştir (Tekeli, Gülöksüz, 1983: 123). Sanayileşme, kentleşme ve kalkınma ilişkisi bir arada düşünüldüğünde Birinci Dünya Savaşı'nda ülkemizle aynı kaderi paylaşan Almanya'nın 1950'li yılların başında % 71 kentleşme oranına sahip olmasına karşılık Türkiye'nin % 25 gibi düşük kentleşme oranına sahip olması dikkat çekicidir.

Türkiye'de kent nüfusu ve kent sayısının artması ve kentleşmenin gelişmesinde belirleyici tarih 1950 ve sonrasındaki gelişmelerdir. 1950'li yılların başından itibaren kentleşme alanında önemli sayılabilecek hareketlilik ve kentsel nüfusta artış olmaya başlamıştır (Peynircioğlu, 1998: 36). 1950'de % 25 olan kentsel nüfus oranı 1975'te % 41.8'e çıkmış, 1950-1975 arasındaki 25 yıllık sürede kentleşme oranı iki katına yakın artış göstermiştir (Mutluer, 2000: 13).

1948'den başlayan Marshall yardımı ile tarım alanına traktör girmiş, geleneksel tarım yöntemi yerine modern tarım yöntemleri uygulanmaya başlanmıştır. Marshall yardımlarının bir kısmı kara yollarının yapımında, diğer kısmı kara yollarının yapımında kullanılan araçların alımında kullanılmıştır. Kara yollarının yapılmasıyla

köy ile kent arasında sağlanan ulaşım kolaylığı kırsal alandan kentlere göçü hızlandırmıştır. Tarım alanına traktörün girmesiyle ortaya çıkan işsizlik ve gizli işsizlik, kara yolları yapımının ulaşımda sağladığı kolaylık Türkiye’de kentleşmenin gelişmesini tetiklemiştir (Sevgi, 1998: 50).

Bir traktörün tarım kesiminden ayırdığı işçi sayısının 3 ila 9 kişi arasında olduğuna dair tahminler yapılmaktadır. Ortalama bir hesapla bir traktörün 6 işçiyi tarım kesiminden ayırdığı göz önünde bulundurulursa 1950’lerden 2000’li yılların başına kadar 10 milyon tarım işçisinin kentlere göç ettiği söylenmektedir (Keleş,2010:66).

Kentleşme alanındaki bu hareketliliği sadece nüfusun kırsal alandan kopup kentlere yerleşmesi hareketi olarak değerlendirmek yerine toplumun ekonomik, sosyal ve kültürel yapısındaki değişimin başlangıcı olarak görmek daha gerçekçi bir yaklaşım olur (Erkan, 2004: 97). Gerçekten de 1950’li yıllardan itibaren Türk toplumu kentlere göç ederek tarım toplumu yerine sanayi toplumu olmaya, genç nesillerin okumasına önem vererek eğitilmiş bir neslin yetişmesine, çalışanların bir araya gelerek sendika ve sivil toplum kuruluşlarını kurarak örgütlü bir toplum olmaya yönelmiştir. Kentleşmedeki bu gelişme toplumun ekonomik, sosyal ve siyasal yapı ve kurumları üzerinde etkili olmuştur (Kongar, 1998: 149).

Kent, genel olarak sanayi, ticaret ve hizmet sektöründe çalışmanın ön plana çıktığı, çalışma hayatında iş bölümü, uzmanlaşma ve farklılaşmanın geliştiği, sosyal hayatta resmi ilişkilerin ve heterojen toplum yapısının kabul edildiği, bilgi ile beraber yeni ve yenilikçi dünya görüşünün benimsendiği yapıyı ifade eder (Barut, 1994: 110).

Ülkemizde kırsal kesimdeki alışkanlık ve uygulamaların kentlerde de devam etmesine bazı belediyeler öncelik etmektedir. Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi’nin 2002’de her mahalleye bir tandır fırını ve çamaşırhane kurma projesi başlatması (Bağlı, Binici,2005: 118) köydeki alışkanlık ve geleneğin kente taşınmasından başka bir şey değildir.

1950 genel nüfus sayımında Türkiye genelinde kentleşme oranı % 25.04 iken 1980 genel nüfus sayımında % 43.91, 1990’da % 59.01’e çıkmıştır. Kentli nüfus oranı artarak 2000 genel nüfus sayımında ise kentli nüfus toplam nüfusun % 65’ine ulaşmıştır (Erkan,2004: 99). 2010 ADNKS sonuçlarına göre Türkiye’de kentleşme oranı % 76’ya çıkmıştır. Türkiye’de kentleşme oranı yükselmeye devam ederek gelişmiş ülkelerin kentleşme oranına yaklaşmış durumdadır.

Türkiye’de, coğrafi bölgelere göre kentleşme, kent büyüklüğü, kentlerin gelişmesi ve nüfus dağılımı bakımından çok farklı ve dengesiz bir görünüm arz etmektedir. Marmara, Ege ve Akdeniz Bölgeleri kentleşme bakımından gelişmiş, kentleşme oranı yüksek ve sürekli göç alan bölgeler olmasına karşılık Karadeniz (Özellikle Doğu Karadeniz Bölümü) Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri kentleşme bakımından gelişmemiş, kentleşme oranı düşük ve sürekli dışarıya göç veren bölgelerdir (Görmez, 1992: 40).

Günümüzde özelleştirme uygulamalarıyla devlet küçültülmekte, kamu hizmetlerinin üretilmesinde devletle birlikte özel sektöre de görev verilerek devletin alanı sınırlandırılmaktadır. Buna karşılık bölgeler ve yerel yönetimler ön plana çıkmaktadır. Özel sektörü, dolayısıyla sermayeyi kendi kentlerine çekmek isteyen yerel yönetimler, özel sektöre yatırım için çeşitli kolaylıklar sunmakta ve ortaklıklar oluşturmaktadır (Smith, 2002: 427). Aslında geri kalmış bölgeler özel sektöre arsa temin etmek ve bazı konularda vergi almamak gibi yollarla geliştirilebilir. Ama ülkemizde yerel yönetimlerin böyle uygulamaları olmadığı için geri kalmış ve kentleşmemiş bölgeler geri kalmaya devam etmektedir.

Nüfusu 100.000’ni geçen kentlerin yarısından çoğu Adana-Samsun hattının doğu kısmında kalmaktadır. Bu kentler Türkiye’deki büyük kentlerin içinde en küçüklerini oluşturmaktadır (Keleş, 2010: 65). Bu kentlerin hepsinin nüfusu toplansa İstanbul nüfusu kadar olamaz. Oysa söz konusu kentler alan olarak Türkiye topraklarının üçte birine yakın kısmı kapsamaktadır. Alan bakımından İstanbul ile nüfusu 100 bini geçen kentler kıyaslandığında bir yandan binlerce hektara çok seyrek serpiştirilmiş nüfus, diğer yandan dar bir alana sıkışmış milyonlarca insan karşınıza çıkmaktadır. TÜİK’in 2010 ADNK Sitemi sonuçlarına göre İstanbul’da kilometre kareye 2.551 kişi düşerken GAP Bölgesinde kilometre kareye 101 kişi, Doğu Karadeniz’de 72, Batı Karadeniz’de 62, Doğu Anadolu’da sadece 47 kişi düşmektedir (TÜİK, 2010: 49-51). Bu örnek Türkiye’de bölgeler arasında aşırı orantısız nüfus dağılımını gösterdiği gibi, plansız, programsız, düzensiz ve dengesiz kentleşmenin geliştiğini de göstermektedir.

Coğrafi bölge bakımından Türkiye’de kentleşmenin dikkat çeken bir diğer özelliği metropol kentler ile diğer kentler arasında var olan dengesiz nüfus dağılımı ve gelişme sürecidir. Metropol kentler küçük kentler aleyhine sürekli göç alarak büyümeye devam ederken nüfusu 100.000 ve altında olan kentler ya yerinde saymakta ya da gerilemektedir. Örneğin Güney Doğu Anadolu Bölgesi’nde

Diyarbakır, Gaziantep ve Şanlıurfa sürekli göç alarak büyümeye devam ederken diğer kentlerin (Kilis, Mardin, Siirt, Şırnak) yerinde sayması ya da gelişmemesi bu duruma iyi bir örnek olarak gösterilebilir.

2. Türkiye’de Kentleşme Politikası

Kırsal alandan kentlere gelen nüfusun hızını, biçimini, coğrafi dağılışını düzenleyen, nüfusun kentlerde sebep olduğu sorunları çözmeye çalışan, uzun vade de ülke kalkınmasına yardımcı olacak politikalara kentleşme politikası denilmektedir (Keleş, 1983: 59).

Kalkınma planlarında genel olarak teşvik edilmesine rağmen tutarlı bir kentleşme politikasının izlendiği söylenemez. Örneğin Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında kentlerin büyümesi sundukları iş imkanlarıyla orantılı olması gerektiği belirtilirken (DPT, 1963: 471), İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planında kentlerin büyümesi ve gelişmesi konusunda herhangi bir sınırlama getirilmemiştir (DPT, 1968: 263). Genel olarak İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planında kentleşme olgusuna olumlu bakılırken, Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında olumsuz bir olgu olarak değerlendirilmiş, Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı ise ne olumlu ne de olumsuz ama katlanılması gereken bir gerçek olarak değerlendirilmiştir (Çezik, 1982: 25). Kentleşme politikalarında kentlerin büyüklüğü konusunda da bir düzenleme yapılmamıştır. Oysa kentlerin üst sınırı konusunda optimal bir kent büyüklüğünün olması gerekir (Sezal, 1992: 64).

Kentlerin aşırı şekilde büyümesinin ve kent büyüklüğüne sınırlama getirilmemesinin trafikten ulaşım, sağlıktan güvenliğe kadar çok sakıncaları vardır. Gelişmiş ülkelerde kent büyüklüğü konusunda çeşitli sınırlamalar getirilmiştir. Türkiye’de kentleşme politikaları planlı dönemden önce ve planlı dönemde olmak üzere iki dönem halinde incelenmiştir.

a) Planlı Dönemden Önce Kentleşme Politikası

Kalkınma planlarından önce nüfusun bölgeler ve kentler arasında dengeli dağılımı ve sanayileşme ile birlikte kentleşmenin de kalkınmaya katkı sağlaması yönünde ulusal düzeyde herhangi bir politika yoktur. Cumhuriyet Yönetiminin kuruluşundan İkinci Dünya Savaşı’na kadar kentleşme sabit bir şekilde devam etmiş ve fark edilmeyecek kadar yavaş gelişme göstermiştir. İkinci Dünya Savaşı yılları

süresince güvenlik gerekçesiyle nüfusun denetim altında tutulmak istenmesi kentleşmenin gelişimini olumsuz etkilemiştir (Erkan, 2004: 97).

Planlı dönemden önce ulusal düzeyde kentleşme politikasının olmamasında, Türkiye'nin uzun süre tek parti ile yönetilmesi, bu partinin de Cumhuriyet rejimini halka benimsetmek istemesi, aynı dönemde dünya ekonomik bunalımının ortaya çıkması, İkinci Dünya Savaşı'nın yaşanması ve Türkiye'de ulusal düzeyde planlama yapacak bir örgütün olmaması gibi nedenlerin etkili olduğu söylenebilir.

Planlı dönemden önce kentleşme konusunda yeni başkent Ankara'ya özel bir önem verilmiştir. Ankara için kent imar planının uluslar arası yarışma yoluyla hazırlanması, Ankara'daki memurlara konut yardımının yapılması, Ankara'da konut yapmak isteyenlere arsa verilmesi, memurların konut kooperatif kurmasına yardımcı olunması planlı dönemden önceki kentleşme politikaların Ankara'nın önemini göstermektedir.

b) Planlı Dönemde Kentleşme Politikası

Türkiye 1961 Anayasasıyla birlikte planlı kalkınma dönemine girmiştir. 1963 yılında yerli uzmanlar tarafından hazırlanan ve uygulamaya konulan ilk kalkınma planından bu yana zaman zaman değişik nedenlerle kısa süreli kesintiler olsa da periyodik olarak her beş yılda bir ulusal kalkınma planı yapılmıştır ve bu planların hemen hepsinde doğrudan ya da dolaylı olarak kentleşme ile ilgili düzenlemeler vardır.

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında kentleşme politikası geniş kapsamlı ve çok detaylı değildir. Büyük kentlerin sınırsız büyümesi yerine sundukları iş imkanlarıyla paralel olarak büyümeleri istenmiştir. Bu yaklaşım "en uygun kent büyüklüğü" kuralına uygundur ve Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında kentlerin sınırsız büyümesi yerine sınırlı büyümesinin öngörüldüğü ve en uygun kent büyüklüğü kuralına göre kentlerin büyümesinin istendiği belirtilebilir. Nüfusun kentler ve ülke düzeyine dağılışı bakımından bölgeler arası denge kuralına ağırlık verilmesi ve yatırımların yapılmasında bu kuralın dikkate alınması gerektiği bu planda belirtilmiştir (DPT, 1963: 471-476). Bu düzenlemelerin dışında bu planda kentleşme politikasıyla ilgili açık ve ayrıntılı başka bir düzenleme yoktur.

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planında kentleşme politikası bir önceki kalkınma planına göre daha açık ve ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. Kentleşmenin ekonomik ve sosyal kalkınmanın ve sanayileşmenin sonucu olarak desteklenmesi, ekonomik

gelişmeyi sürükleyen bir güç olarak ondan yararlanması gerektiği belirtilmiştir (DPT, 1968: 263). İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planının aksine büyük kentlerin daha da büyümesinde sakınca görmemiştir. Hatta büyük kentlerin daha da büyümesi ekonomik ve sosyal gelişme için olumlu bir eğilim olarak görülmüştür. Bu plan, bölgelerarası dengeli gelişme konusuna yönelmiştir. Buna göre İstanbul, Ankara, İzmir ve Adana gelişmiş bölge merkezleri olarak belirlenmiştir. Bu gelişme merkezlerine ileride Elazığ ve Samsun'un eklenmesi, daha sonra da Eskişehir, Kayseri, Diyarbakır ve Gaziantep'in eklenmesi istenmiştir (Kavruk,2002: 67). Ancak beş yıllık bir plan döneminde bu kadar çok gelişme merkezinin geliştirilmek istenmesi, buna karşılık kaynağın gösterilmemesi planın ülke gerçekleriyle uyuşmadığı izlenimini vermektedir. Nitekim ilk gruptaki kentlerin dışındaki diğer kentlerin gelişmesine bakıldığında öngörülen gelişmenin gerçekleşmediği görülmektedir.

Bu planın, plan stratejisinde büyük kentlerin zaruri olmayan lüks malların tüketimini gereksiz yere yaydığını, bu alışkanlık sonucu lüks malların tüketimi hızlanarak devam ettiği, söz konusu malların tüketiminin sanayiye yönelik yatırımları kısıtladığı belirtilmiştir. Bu kalkınma planında büyük kentlerin sunduğu iş imkanlarının üstünde büyümesine engel olmak gerektiği belirtilmiştir(DPT,1973: 854).

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı kentleşmenin coğrafi boyutu konusunda birçok yönden bir önceki plandan ayrılmaktadır. Her şeyden önce bu plan bölgesel kalkınma fikrine karşı çıkmakta ve geri kalmış bölgelerin yerel yönetimlerin etkin çalışmalarıyla kendiliğinden çözüleceğini var saymaktadır. Bölgesel gelişme planlarına, planların bütünlüğü ilkesine ters düştüğü için son verileceği belirtilmiştir. Ancak planda kentleşmenin coğrafi boyutuna olumsuz yaklaşılmamasına rağmen Kalkınmada Öncelikli Yörelere Dairesi bu plan döneminde kurulmuştur. Yine bu plan döneminde 40 kadar il ve 50 kadar da ilçe kalkınmada öncelikli yöre ilan edilerek kamu hizmet yatırımlarının öncelikli olarak buralara yapılması istenmiştir (Keleş,2002:40)

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında kentsel gelişme ve büyümeyi yavaşlatmak yerine kentleri yaşanılabilir kılmak ve kent halkının ihtiyacını karşılamak gerektiği belirtilmiştir. Büyük kentlerin ülke gelişmesindeki etkilerinin devam edeceği ve büyük kentlerin ekonomik ve sosyal gelişme bakımından çevrelerine de etki edecekleri öngörüsünde bulunmuştur. Büyük sanayi ve önemli alt yapı projelerinin hayata geçirildiği alanlarda ortaya çıkacak kentleşme sorunlarının çözülmesi gereği

üzerinde duran bu planda deniz, nehir ve göl kenarlarındaki toprakların yapılaşmadan korunması gerektiği belirtilmiştir (DPT, 1979: 292-293) .

Beşinci Beş Yıllık Kalkınma planının kentleşmeye yaklaşımı ilkesel olarak olumludur. Söz konusu planın öngörülerine göre nüfusun kırsal alandan kentlere yavaş da olsa gelmeye devam edeceği, kentleşmenin yavaşlamayacağı, artarak devam edeceği belirtilmiştir. Sanayileşmenin ve ekonomik gelişmenin tabii ve kaçınılmaz sonucu olarak görülen kentleşmenin en iyi şekilde yönlendirilmesi ve ekonomik gelişmeye katkısının sağlanması için bazı önlemlerin alınması gerektiği belirtilmiştir (DPT,1985: 165).

Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde kentleşmenin bir az yavaşlayacağı ama yine devam edeceği öngörüsünde bulunmuştur. Kaliteli ve sağlıklı bir yaşam için orta büyüklükteki kentlerin gelişiminin ve kentler arası uzmanlaşmanın desteklenmesi gerektiği belirtilmiştir. 1980-1984 yılları arasında kentleşme oranındaki artış % 5.1, 1985-1989 arasında kentleşme oranındaki artış % 4.87 olarak gerçekleşmesine karşılık 1990-1994 tarihleri arasında kentleşme oranındaki artış % 4.58 olarak gerçekleşmesinin beklendiği belirtilmektedir. Nüfusu 20.000 ve daha yukarı olan yerler kent olarak kabul edildiğinde kentli nüfusun 28 milyondan 35 milyona çıkması (Kavruk, 2002: 71), kentleşme oranının % 51'den % 57'ye yükseleceği tahmin edilmiştir.

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı nüfusu bir milyonu aşan kentlere olan göçün yavaşlatılması yönünde politikaların uygulamaya konulacağı belirtilmiştir. 1990-1995 tarihleri arasında yani bir önceki plan döneminde kısmen yavaşlayan kentleşmenin bu plan döneminde yeniden hızlanacağı öngörülmüştür. Büyük kentlere göçü yavaşlatmanın ve bu kentlere sanayinin yığılmasını önlemenin araçları olarak kamu yatırımları, teşvik tedbirleri ve yeni sanayileşme alanlarının açılması istenmiştir. Kentsel alanlarda yaşam kalitesinin iyileştirilmesi ve yükseltilmesi istenmiş, bunun için imar planları, altyapı, konut ve arsa gibi araçların iyileştirilmesi ve ihtiyaca cevap verecek şekilde düzenlenmesi, kentlerin estetik görünümüne önem verilmesi, kentlerde fikir ve sanat etkinliklerinin teşvik edilmesi, kentlere yeni gelenlerin sorunlarının çözümü ve bunların kentlere uyumunun sağlanması için eğitim kurumlarının, sivil toplum kuruluşlarının ve kitle iletişim araçlarının önemli rol oynayacağı belirtilmiştir. Kentler arasında uzmanlaşmaya önem verilmesi, bu plan dönemi sonunda en az bir kentin uluslar arası düzeyde, önemli faaliyetlerin gerçekleştiği merkez haline getirilmesi istenmiştir (DPT, 1995: 179-180).

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma planı döneminde yıllık kentleşme hızının ortalama % 4.75 civarında olması, 2000 yılında 43.3 milyon olan kentli nüfusun 2005 yılı sonunda 54.7 milyona ulaşarak kentli nüfusun toplam nüfus içindeki oranının % 78'e çıkması tahmin edilmektedir. Ekonomik gelişmelerin de etkisiyle hızlı kentleşme ve sosyal değişimin devam edeceği varsayılan bu plan döneminde kültürel yozlaşma ve toplumun değer yargılarında aşınmaya meydan vermemek için ulusal kültürün belirleyiciliği kapsamında kent ve kentlilik kültürünün oluşturulması istenmiştir. Planda ayrıca kentsel alt yapının geliştirileceği, uluslar arası düzeyde yeterli altyapı ve donanımına sahip ticari ve mali merkezlerin oluşturulacağı, kentlerde sosyal ve teknik altyapı yatırımlarını gerçekleştiren kamu kurumları ve özel sektör kuruluşları arasında koordinasyonun sağlanacağı belirtilmiştir. Bunların yanında kentlerin belirgin kültürel dokularının ve turistik özelliklerinin korunması, yerel girişimcilerin harekete geçirilmesi, orta büyüklükteki kentlerin gelişiminin desteklenmesi planda benimsenen kentleşme politikalarıdır (DPT, 2000: 170).

Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı daha önce yapılan sekiz adet kalkınma planından farklı olarak daha uzun bir süreyi kapsayacak şekilde stratejik plan olarak düzenlenmiştir. Bu kalkınma planında daha önce yapılan sekiz kalkınma planında varılan sonuçlar ve alınan önlemler geliştirilerek tekrarlanmıştır

Dokuzuncu Kalkınma Planında kentleşme ile ilgili kaçak yapılaşmanın önlenmesi, teknik ve sosyal altyapı eksikliklerinin giderilmesi, sıkı bir denetim mekanizmasının kurulması, yerel kalkınmanın sağlanması, yaşam kalitesinin iyileştirilmesi, deprem ve doğal afetlere dayanıklı konutların yapılması, bölgesel dengesizliklerin giderilmesi gibi konular üzerinde durulmuştur (Ankara Kalkınma Ajansı, 2011: 120). Bu planda kentleşme ile ilgili belirtilen konuların çoğu daha önceki planlarda üzerinde durulan ama çoğunlukla gerçekleşmeyen konulardır.

Bu planda kentleşme ile ilgili üzerinde durulan önemli bir konu yoğun göç ve çarpık kentleşme sonucu ortaya çıkan sosyo-kültürel uyum sorunlarını azaltıcı önlemlerin alınacağı belirtilmiştir (Keleş, 2010: 79).

Bu planda kentleşme ile ilgili bu düzenlemelerin dışında önemli bir düzenleme bulunmamaktadır.

D. Türkiye'de Kentleşmenin Özellikleri ve Değerlendirilmesi

Türkiye'de kentleşmenin özellikleri sanayileşmiş ve gelişmiş ülkelerin kentleşme özelliklerine benzemekten çok gelişmekte olan ülkelerin kentleşme

özelliklerine benzemektedir (Kavruk, 2002: 62). 1950'li yıllardan itibaren tarım alanına traktörün girmesiyle kırsal alanda fazla işgücünün ortaya çıkması, sağlık alanındaki gelişmelerden dolayı bebek ölümlerinin azalması ve nüfusun artması, tarımsal arazilerin miras yoluyla bölünerek küçülmesi ve bu küçük arazi parçalarından elde edilen gelirin çiftçi aileleri geçindiremez duruma gelmesi, ulaşım alanındaki gelişmelerin sağladığı kolaylık, göreceli de olsa kentsel alandaki kazancın kırsal alandan fazla olması gibi etkenlerin altında başlayan kentleşme süreci genel olarak sanayileşmeye dayanmayan kırsal alanın iticiliğinden kaynaklanan demografik nitelikteki kentleşmedir.

Türkiye'de merkezi yönetim kentleşmeyi sadece fiziki alan düzenlenmesi olarak gördüğü ve kentleşmenin ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasi yönünü görmediği veya görmek istemediği için kentleşmeye yönelik kalıcı çözümler getirmemiştir. Demokratik ülkelerde en etkili denetim halk denetimidir. Ülkemizde hem merkezi yönetim hem de yerel yönetim düzeyinde halk denetimi kurumsallaşmadığı için kentlerle ilgili kararlara halk katılımı sağlanmamakta, kent planlarıyla ilgili kararlar kapalı kapılar ardından, bürokratik kadrolar tarafından kent halkının tercih ve çıkarı yerine belirli çıkar gruplarının istek ve çıkarlarına uygun olarak alınmaktadır. Demokratik ülkelerde sivil toplum kuruluşları, baskı grupları kurarak siyasi kadrolara baskı yapmakta ve ulusal yatırım programlarında kendi kentlerine pay alabilmektedir. Ülkemizde sivil toplum kuruluşları güçsüz olduğundan siyasi kadrolara baskı yapamamakta ve kamu yatırımlardan kentlerine pay alamamaktadır. Türkiye'de kentleşme olgusu, siyasal ve bürokratik kurumların aldıkları veya almadıkları kararlardan etkilenmektedir. Merkezi yönetim kentleri kendi haline bırakmış gibi görünmesine rağmen sivil toplum kuruluşların ve yerel halkın kent sorunlarını çözmesine müsaade etmemektedir (Okutan, 1995: 27-30).

Türkiye'de 1950'li yılların başından itibaren ani ve hızlı kentleşme hareketi başlamıştır (Günlü, 2002: 276). Kentleşme hareketinin sonucunda gelişme potansiyeli olan belde ve kasabaların gelişerek kent olması beklenirken kentler köylüleşmeye başlamıştır. Kentleşmenin gelişmesi bölgeler arasında dengeli ve orantılı olmadığı gibi bölgelerin kendi içinde bile belli bir dengesi yoktur. Genelde Karadeniz, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri dışarı göç verirken, Marmara, Ege, Akdeniz Bölgeleri, kısmen de İç Anadolu Bölgesi göç almaktadır. Her bölgede belli bazı kentler gelişmekte diğer kentler ise gelişmemektedir. Örneğin GAP Bölgesinde Diyarbakır, Gaziantep ve Şanlıurfa sürekli göç alarak gelişirken

bölgenin diğer kentleri gelişmemektedir. Türkiye’de kentleşme genel olarak iç göçlere dayalı olarak gerçekleşmektedir (Kavruk, 2002: 63). İç göçün ise ekonomik ve sosyal nedenleri yanında birde terörden kaynaklanan güvenlik nedenleri vardır.

Türkiye’de birçok sosyal sorunun temelinde kentsel sorunların yattığı, kentsel sorunların çözülmesiyle bu sorunların da çözüleceği belirtilebilir. Sanayileşme eksikliği, işsizlik, istihdam alanlarının yetersizliği, üretim yetersizliği, konut sorunları aynı zamanda kentleşme sorunlarıdır (Bayar, 2004: 284). Söz konusu sorunlar kentlerin özellikleri, gelişme potansiyeli ve yerel dinamikleri dikkate alınarak oluşturulacak sosyal politikalarla giderilebilir.

Türkiye’de iktidar partileri partizanca davranarak, kendi partisinden olan belediyelerin sorunlarını çözmeye çalışmakta, onlara el altından değişik imkanlar sunmaktadır. İktidar partisi dışındaki belediyelere aynı kolaylıkları sağlamayarak adeta onları cezalandırmaktadır. Bu tür yaklaşımlar sağlıklı ve düzenli kentleşmenin gelişmesine engel olmaktadır.

İster özel sektör yapsın ister devlet yapsın, dengesiz yatırım ve dengesiz kalkınma beraberinde dengesiz ve çarpık kentleşmeyi getirir. Yatırım, kalkınma ve gelişmeye bağlı olan iş imkanları kentleşmenin gelişmesine ve kentlerin büyümesine doğrudan etki eden faktörlerdir. Türkiye’de yatırımların genelde ülkenin batı kısmında yer alan kentlere yapılması ve nüfusun bu kentlere göç etmesi, nüfusun bölgeler arasında dengesiz dağılımına yol açmıştır.

Kentleşmenin gelişmesi ile birlikte ortaya çıkması muhtemel olan sorunlar için önceden çözüm getirilmemiş, sorunlar ortaya çıktıktan sonra çözüm getirilmeye çalışılmıştır. Böyle bir yaklaşım düzenli kentleşmenin gelişmesine engel olmaktadır.

Nüfus artışı, tarımsal alanlara traktörün girmesi, kırsal kesimde insanların içine düştüğü geçim sıkıntısı, sanayileşme eksikliği, 1980’li yıllardan itibaren Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde terör ve baraj yapımından kaynaklanan göç beklenmeyen kentleşme hareketleri olarak değerlendirilebilir. Bu tür gelişmelerin de etkisiyle Türkiye kentleşmeye hazırlıksız yakalandığı için sorunlu bir kentleşme süreci yaşamaktadır (İsbir, 1991: 39).

Merkezi yönetim ile yerel yönetimler arasında koordinasyona dayalı bir kentleşme politikasının olmaması, kent yönetiminin sorunları giderici yönde yapılandırılmaması, kent planlamasındaki eksiklik, aksaklık ve gecikmeler mevcut sorunları çözememektedir.

1980'li yıllardan itibaren Doğu ve Güney Doğu Anadolu Bölgesi'nde başlayan terör olaylarından dolayı kentlere gelen göç, güvenlik nedeniyle köyü boşaltılan nüfusun zorunlu olarak kentlere yığılması Türkiye'de kentleşme hareketlerinin taşıdığı özelliklerin dışında özellikler taşımaktadır.

Türkiye'de büyük kentler Adana-Samsun hattının batı kısmında bulunmasına karşılık nüfusu 100 bin civarında olan kentlerin çoğu bu hattın doğusunda bulunmaktadır. Ancak 1980'li yıllardan itibaren Doğu ve Güney Doğu Anadolu'da başlayan hızlı kentleşme süreci neticesinde Adana-Samsun hattının doğusunda da metropol kentler ortaya çıktığından bu çizgi 1980'den önceki geçerliliğini korumamaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

GAP BÖLGESİNDE KENTLEŞME, ÇARPIK KENTLEŞME VE NEDENLERİ

GAP Bölgesi 1980'li yılların başından itibaren hızlı kentleşme sürecine girmiştir. Hızlı kentleşme süreciyle birlikte artan talebe bağlı olarak arsa ve konutların fiyatı artmaktadır. Yoksulluk ve işsizlikten dolayı kırsal alandan kentlere göç eden aileler kendi ekonomik imkanlarıyla barınma ihtiyacını gideremeyince ve devlet ya da yerel yönetimler destek olmayınca barınma ihtiyacını kaçak yapı ve gecekondular gibi yasal olmayan yollardan gidermeye çalışmaktadır. Kaçak yapılaşma ve gecekondulaşma çarpık kentleşmeye yol açmaktadır. 1980'li yıllardan itibaren GAP Bölgesinde başlayan hızlı kentleşme sürecinde Diyarbakır, Gaziantep ve Şanlıurfa gibi büyük kentlere göç eden aileler daha çok bu nitelikteki konutlar yapmıştır.

I. GAP BÖLGESİNDE KENT, KENT PLANLAMASI VE KENTLEŞME

GAP bir bölge kalkınma projesi olduğu için kentleşme ile ilişkisi anlatılmadan önce bölge kavramı üzerinde durmanın gerekli olduğu düşünülmüştür. Bu kapsamda GAP'ın planlanması, tarihsel arka planı, amacı ve kentleşme ile olan ilişkisi konularında açıklama yapılmıştır. GAP Bölgesinde kentleşme ve kentleşmenin gelişimini detaylı olarak ortaya koyabilmek için Cumhuriyet Döneminde 1927'deki ilk genel nüfus sayımından 2010'a (ADNKS) kadar bölgede bulunan vilayet konumundaki Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Gaziantep, Kilis, Mardin, Siirt, Şanlıurfa, Şırnak kentlerinde nüfus artış hızı, kentleşme hızı ve kentleşme oranı Türkiye ile karşılaştırmalı olarak anlatılmıştır. GAP Bölgesinde nüfus artış hızı ve kentleşme oranındaki gelişmeleri ayrıntılı olarak ortaya koyabilmek için 1989'da GAP BKİT'nin kurulmasından sonraki ilk (1990) genel nüfus sayımından 2010 ADNKS sonuçlarına kadar bölgedeki 80 kentte (ilçe) tek tek nüfus artış hızı ve kentleşme oranı Türkiye ile karşılaştırmalı olarak anlatılmıştır.

A. GAP Bölgesinde Kent ve Kent Planlaması

TÜİK'in 2010 verilerine göre GAP Bölgesinde 9 il, 71 ilçe toplam 80 kent bulunmaktadır. Bölge kentleri arasında ne nüfus ne ekonomik ne de sosyal

gelişmişlik bakımından paralellik yoktur. İl ve ilçe merkezi olmazsa GAP Bölgesindeki kentlerin üçte ikisi yasal ve sosyolojik yönden kent olabilme özelliğine sahip değildir.

1. Genel Olarak GAP

GAP (Güney Doğu Anadolu Projesi) Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Gaziantep, Kilis, Mardin, Siirt, Şanlıurfa ve Şırnak illerini kapsayan, Türkiye topraklarının (% 9,7) yaklaşık % 10'nuna sahip, çok amaçlı, insan merkezli, sürdürülebilir, Cumhuriyet tarihinin en büyük bölgesel kalkınma projelerinden birisidir (Gümgüm, 1997; 13). Alan olarak Çukurova Bölgesinin 4.5 katı olan GAP (Fidancı, 1999: 18), Türkiye'de sulanabilir arazinin % 21.5'şine (1.82 milyon hektar) sahip, yüzölçümü 75.358 kilometrekare, su kaynakları 22 baraj, 19 hidroelektrik santrali için uygun olan, sulama ve elektrik enerjisi üretimi amaçlı Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin en büyük bölgesel kalkınma projelerinden birisidir (GAP, 1993-1997: 10).

2010 ADNKS sonuçlarına göre 7.592.772 kişi olan nüfusu (TÜİK, Tür.İst.Yıllığı, 2010: 47) ile Türkiye'nin toplam nüfusunun % 10'nundan bir az fazlasını barındırmaktadır. 1985 yılı sonu itibarıyla GAP Bölgesinde, kişi başına Gayrisafi Bölge Hasıla (GSBH), Türkiye'de kişi başına Gayrisafi Yurtiçi Hasılasının (GSYİH) yarısından (% 47 kadar) daha azdı. 1990 yılında 4.514 milyar TL olan GAP'ın toplam bölge hasılası, 2001 yılında 6.077 milyar TL çıkmıştır. 2001 yılında Türkiye'de ortalama kişi başına gelir 2.146 dolar iken, GAP Bölgesinde kişi başına ortalama gelir 1.186 dolardır (www.gap.gov.tr/faaliyet_raporu/2006). TÜİK'in 2006 verilerine göre Türkiye'de kişi başına yıllık GSMH 6.684 Dolar iken GAP Bölgesinde 3.310 olarak (TÜİK, 2010: 385) Türkiye ortalamasının yarısından daha azdır.

GAP bütün birleşenleriyle birlikte tamamlandığında, yılda 53 milyar metreküp su akıtan ve Türkiye akarsularının % 28'ni oluşturan, Fırat (Türkiye'deki akar suların % 16'sı) ve Dicle (Türkiye'deki akar suların % 12'si) nehirlerinin suyu denetim altına alınacak (Kayan, 2012: 377), söz konusu nehirler üzerinde kurulu gücü ve kapasitesi 7476 megavat olan hidroelektrik santrallerinde yılda 27 milyar kilovat elektrik enerjisi üretimi gerçekleşmiş olacak (Çadırcı, 1999: 19) ve 3.5 milyondan fazla kişiye iş imkanı sağlanmış olacaktır (Dağlı, 1999: 26). Türkiye'de ekonomik olarak gerçekleştirilebilir hidroelektrik enerjisi üretiminin % 22'sine potansiyel olarak sahip olan GAP Bölgesinde (Kayan, 2012: 377), hidroelektrik üretiminin önemli bir kısmı Karakaya, Atatürk, Dicle, Kralkızı, Birecik, Karkamış ve Batman hidroelektrik santrallerinde üretilmektedir (Dağlı, 1999: 26). Söz konusu tesislerin açılışından 2005

yılı sonuna kadar üretilen elektrik enerjisi miktarı 253 milyar kilovat saat olup bunun parasal değeri 15 milyar (ABD) Dolarıdır (1 kwh=6 cent olarak hesaplanmıştır) (www.gap.gov.tr/faaliyet_raporu/2005).

Uluslar arası finans kuruluşlarından da sağlanmak üzere finansmanının büyük bir kısmı iç kaynaklarla karşılamaya çalışılan GAP'ın tamamlanması için öngörülen tahmini yatırım tutarı 32 milyar ABD Dolarıdır (Elmas, 2001:119). Ancak Türk lirasından 6 sıfırın atılmasıyla GAP'ın finansmanı Türk lirasıyla hesaplanmaya çalışılmıştır. GAP Master Planı öngörüsüne göre GAP kamu yatırımları finansman ihtiyacı 2010 fiyatlarıyla toplam 42.1 milyar TL civarındadır. 2009 yılı sonu itibariyle toplam harcama 30.6 milyar TL olup, nakdi gerçekleşme oranı % 72.6 düzeyindedir (GAP, 2010: 6). Ancak harcanan paraya rağmen sulamaya açılması gereken toplam arazinin hala % 16.5'nin sulu tarıma açılması GAP'ın sulama hedefinin henüz gerçekleşmediğini göstermektedir. GAP Bölgesinde yapımı öngörülen hidroelektrik santralleri hızla tamamlanarak faaliyete geçmiştir ama sulama tesisleri ve kanaletler için aynı şey söylenemez. 2005 yılı sonuna kadar DSİ tarafından sulamaya açılan toplam alan 236.019 hektardır ki bu alan GAP Bölgesinde sulamaya açılacak toplam alanın % 15'ni oluşturmaktadır (GAP, 2008: 5). 2005 yılı sonu itibariyle GAP Bölgesinde sulama açısından fiziki gerçekleşme oranı; sulama projelerinin % 14.9'u işletme halinde, % 7.4'ü inşaat halinde, % 15.8'i ihale aşamasında, % 61.9'u ise planlama aşamasında bulunmaktadır (www.gap.gov.tr/faaliyet_raporu/2005).

GAP Bölgesinde sulamaya açılmak istenen toplam arazi 1.822 bin hektardır. 2009 sonu itibariyle Fırat ve Dicle Havzası'nda toplam 300 bin 397 hektar alan, yani 2009 yılı sonunda GAP Bölgesinde sulamaya açılması gereken toplam arazinin % 16.5'i sulamaya açılmıştır. 72.093 hektarlık alanda sulama şebeke inşaatı devam etmektedir. Sulanabilecek toplam araziden 1.448.556 hektarlık alan planlama aşamasındadır (GAP, 2010: 9). GAP Bölgesinde üretimi, istihdamı ve refahı artıracak olan sulama işleri çok yavaş ilerlemektedir. Oysa GAP Bölgesinde üretimi artırmanın ve bu bölge ile diğer bölgeler arasındaki gelişmişlik farkını gidermenin yolu kuru tarımdan sulu tarıma geçişi sağlayacak olan sulama kanaletlerinin bitirilmesi ve söz konusu arazinin sulu tarıma açılmasıyla mümkün olabilir. Yukarıdaki verilerden anlaşıldığı gibi 1985'te GAP'ın başlangıç yıllarında bölgede kişi başına düşen yıllık GSYİH Türkiye ortalamasının yarısı kadardı; yukarıda belirtildiği gibi TÜİK'in 2006 verilerine göre bölge ile Türkiye arasındaki bu orantısızlık aynı şekilde devam etmektedir.

1986'da resmi olarak GAP ile ilgili çalışma, koordinasyonu sağlama, bilgi-belge toplama, derleme ve plan yapma görevi DPT'ye verilmesinden sonra, DPT söz konusu planı yapmak üzere bünyesinde Müsteşarlık Araştırma Grubu (MAG) oluşturmuştur (www.gap.gov.tr/gap/gap-nedir). DTP Müsteşarlık Araştırma Grubu GAP'ın Planlanmasıyla ilgili çalışmalarını 1989 yılının sonlarına doğru "GAP Master Planı" adıyla bitirmiştir (Erol, 1999: 16). Nihayet 6 Kasım 1989'da 388 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Merkezi Ankara, şubesi Şanlıurfa'da olmak üzere "GAP Bölge Kalkınma İdaresi Teşkilatı" kurulmuştur (Erol, 1999: 16).

2. GAP Bölgesinde Kent

1924 Tarih ve 442 Sayılı Köy Yasasına göre köy ile kent ayırımı nüfus kriterine göre yapılmakta ve nüfusu 20 bin ve üzerinde olan yerleşim yerlerine kent denilmektedir. 1930 Tarihli, 1580 Sayılı Belediye Eski Yasası ve 2005 Tarih 5393 Sayılı Belediye Yasası her il ve ilçe merkezinde belediye teşkilatının kurulmasını zorunlu görmüştür. İl ve ilçe merkezi kent kabul edildiğine göre söz konusu belediye yasaları kent tanımı için yönetim kriterini dikkate almıştır. Bu yasalara göre 2010 ADNKS sonuçlarına göre GAP Bölgesinde 9 il ve bu illere bağlı 71 ilçe ile birlikte toplam 80 kent bulunmaktadır.

Türkiye İstatistik Kurumu'nun 2010 ADNKS sonuçlarına göre GAP Bölgesinde nüfusu 10 binin altında olan kentler şöyle belirtilebilir (TÜİK, 2010: 21-48):

Adıyaman'da merkez ilçe ile birlikte 9 kent bulunmakta ve bu kentlerden 5'nin nüfusu, Batman'da merkez ilçe dahil 5 kent bulunmakta ve bu kentlerden 3'nün nüfusu, Diyarbakır'da merkez ilçe ile birlikte 14 kent bulunmakta ve bu kentlerden 7'nin nüfusu, Gaziantep'te merkez ilçe ile birlikte 8 kent bulunmakta ve bu kentlerden 3'nün nüfusu, Mardin'de merkez ilçe ile birlikte 8 kent bulunmakta ve bu kentlerden 2'sinin nüfusu, Siirt'te merkez ilçe dahil 7 kent bulunmakta ve bu kentlerden 5'inin nüfusu, Şanlıurfa'da merkez ilçe ile birlikte 11 bulunmakta ve bunlardan 2'sinin nüfusu, Şırnak'ta merkez ilçe ile birlikte 6 kent bulunmakta ve bunlardan 3'ünün nüfusu, Kilis'te merkez ilçe ile birlikte 5 kent bulunmakta ve bu kentlerden 3'ünün nüfusu 10.000'nin altındadır. Kısaca 2010 ADNKS sonuçlarına göre GAP Bölgesinde toplam 80 kentten 33 kentin nüfusu 10.000'nin altındadır

Kentler arasındaki nüfus farklılığı o kadar çarpıcıdır ki kimi kentler köy olabilecek kadar az nüfusa sahip iken (örneğin Kilis'te Musabeyli kentinin (ilçe)

nüfusu 1.249, Polateli kentinin (ilçe) nüfusu 1.138, Siirt'te Aydınlar kentinin (ilçe) nüfusu 1.930 kişi) kimi kentler 100 binin üzerinde nüfusa sahip olarak (örneğin Mardin'in Kızıltepe ilçesinin nüfusu 127.000, Şanlıurfa'nın Viranşehir ve Siverek ilçelerinin nüfusları 100.000'nin üstündedir, Gaziantep'te Nizip'in ilçesinin nüfusu 100 binin üzerindedir) orta büyüklükte kent olabilecek nitelikte, kimi kentlerin nüfusu 1 milyonu geçerek metropol (Diyarbakır, Gaziantep) kent olmuştur. Kentlerde nüfusun artışıyla birlikte sanayi ve ticari kuruluşlarda ise önemli artış olmamıştır.

3. GAP Bölgesinde Kent Sayısındaki Gelişme

Türkiye'de kent nüfusunun artması ve kentleşme oranının yükselmesi bakımından nüfusu 100 bini geçen kentler nüfusu 100 binin altında olan kentlerden daha avantajlı durumdadır. Nüfusu 100 bini geçen kentlerde nüfus artışı ve kentleşme oranı sürekli yükselirken nüfusu 100 binin altında olan kentlerde fazla bir artış gözlenmemektedir (Keleş, 2010: 58). Türkiye'deki bu genel durum GAP Bölgesindeki kentler için de geçerlidir. Bölgede nüfusu 100 bini geçen kentlerde sürekli nüfus artışı ve kentleşme oranı yükselirken diğer kentler ya yerinde saymakta ya da göç vererek küçülmektedir.

1980 genel nüfusu sayımı sonuçlarına göre bölgede nüfusu 100 bini geçen kent (Adıyaman, Diyarbakır, Gaziantep, Mardin, Siirt, Şanlıurfa) sayısı 6 iken (DİE, 1980: 26-39), 2010 ADNKS sonuçlarına göre nüfusu 100 bini geçen kent (Adıyaman, Kahta, Batman, Diyarbakır, Bismil, Ergani, Gaziantep, Nizip, Kilis, Mardin, Midyat, Nusaybin, Kızıltepe, Siirt, Şanlıurfa, Siverek, Suruç, Viranşehir, Cizre, Silopi) sayısı 20'ye çıkmıştır (TÜİK, 21-48).

1970'te Adıyaman'da 6, Diyarbakır'da 12, Gaziantep'te 7, Mardin'de 12, Siirt'te 11, Şanlıurfa'da 9 ilçe olmak üzere toplam 57 kent bulunmasına karşılık (DİE, 1970: 4-16), 1980'de Adıyaman'ın bir ilçesi artarak kent sayısı 58'e çıkmıştır (DİE, 1980: 4). 1980'de bölgede 58 olan kent sayısı 1990'da kent sayısı 75 (Adıyaman 9, Batman 6, Diyarbakır 14, Gaziantep 11, Mardin 10, Siirt 7, Şanlıurfa 11, Şırnak 7) olmuştur (DİE, 1990: 24-36). 1980'li yıllardan itibaren GAP Bölgesinde kent sayısındaki artış bölgede bu tarihten itibaren hızlı kentleşme sürecine girildiğini göstermektedir. 1990 75 (Adıyaman'da merkez ilçe ile birlikte 9, Batman'da merkez ilçe ile birlikte 6, Diyarbakır'da merkez ilçe ile birlikte 14, Gaziantep'te merkez ilçe ile birlikte 10, Kilis'te merkez ilçe ile birlikte 4, Mardin'de merkez ilçe ile birlikte 10, Siirt'te merkez

ilçe ile birlikte 7, Şanlıurfa'da merkez ilçe ile birlikte 11, Şırnak'ta merkez ilçe ile birlikte 7) olan kent sayısı 2000 yılında 78 olmuştur (DİE, 2000: 59-66). 2010 yılında GAP Bölgesinde kent sayısı (Adıyaman 9, Batman 6, Diyarbakır 17, Gaziantep 9, Mardin 10, Siirt 7, Şanlıurfa 11, Şırnak 7) 80 olmuştur (TÜİK, 2010: 21-47). Görüldüğü gibi 1980'li yıllardan itibaren hem kent sayısında hem de kentlerin nüfusunda artış olmuştur.

Ülkemizde il ve ilçe merkezleri kent kabul edildiğine göre GAP Bölgesinde 1970 genel nüfus sayımı sonuçlarına göre 56 olan kent sayısı 1980 genel nüfus sayımı sonuçlarına göre 58'e çıkmıştır. Ancak yukarıda da belirtildiği gibi GAP Bölgesinde hızlı kentleşme süreci 1980'li yıllardan itibaren başlamıştır. Bu gelişmeye bağlı olarak kent sayısında da artış olmuştur. 1990 genel nüfus sayımı sonuçlarına göre bölgedeki kent sayısı 75'e çıkmıştır. 2000 genel nüfus sayımı sonuçlarına göre 78'e çıkan kent sayısı 2010 ADNKS sonuçlarına göre 80 olmuştur. GAP Bölgesinde belediye sayısı bakımından sürekli artış olmuştur. Bölgede 1992'de 161 olan belediyesi 2008 yılında 180, 2009-2010 yıllarında 195'e çıkmıştır (<http://www.gap.gov.tr/proje-ve-faaliyetler/cevre--fiziksel-gelisme-ve-yerel-yonetimler/altyapi/altyapi/belediye-sayisi>) .

4. GAP Bölgesinde Ortalama Kent Büyüklüğündeki Gelişme

Ülkemizde köy ve kent ayırımı 442 Sayılı Köy Yasasına göre yapılmıştır. Bu yasaya göre nüfusu 20 bin ve üstünde olan yerleşim yerleri kent kabul edilirken nüfusu 20 bin ile 2000 arasında olan yerler belde, nüfusu 2000 altında olan yerler köy olarak kabul edilmektedir. Bu durumda 2010 ADNKS sonuçlarına göre GAP Bölgesinde bulunan 80 kentin 44'nün nüfusu 20 binin altında olduğu için kentleşme oranı Türkiye'ye göre çok düşük çıkmaktadır. 2010 ADNKS sonuçlarına göre GAP Bölgesinde bulunan 80 kentten 33'ünün nüfusu 10 binin altındadır (TÜİK, 2010: 21-49). Bu bilgilerden anlaşıldığı gibi GAP Bölgesinde nüfus bakımından kent olamayacak il ve ilçe sayısı 44'tür. Diğer bir ifade ile GAP Bölgesindeki kentlerin % 55'i ilçe merkezi olmazsa yasal olarak kent olabilecek nitelikte değildir.

1980-2010 tarihleri arasında GAP Bölgesinde hızlı kentleşme sürecinde nüfusu 100 binin üzerinde olan büyük kentlerde 3-4 kat nüfus artışı olmuştur. 1980-2010 tarihleri arasında GAP Bölgesinde vilayet konumundaki kentlerde (il) nüfus 3-4 kat artış göstermiştir. 1980-2010 tarihleri arasında Adıyaman merkezin nüfusu 53 bin

219'dan 202 bin 75'e (4 kat), Batman'ın nüfusu 86 bin 172'den 325 bin 020'ye (4 Kat), Diyarbakır'ın nüfusu 235 bin 617'den 843 bin 460'a (3.5 kat), Gaziantep'in nüfusu 374 bin 290'dan 1 milyon 324 bin 520'ye (3.5 kat), Mardin'in nüfusu 19 bin 951'den 55 bin 615'e (3 kat), Siirt'in nüfusu 42 bin 921'den 127 bin 174'de (3 kat), Şanlıurfa'nın nüfusu 147 bin 488'den 498 bin 111'e (3.5 kat) çıkararak artış göstermiştir (DİE, 1980: 2-6, TÜİK, 2010: 22). Görüldüğü gibi GAP Bölgesinde vilayet konumundaki kentlerde son 30 yılda 3 ila 4 kat arasında nüfus artışı olmuştur.

1580 Sayılı belediye eski yasası ve 5393 Sayılı Belediye Yasa'sı nüfusu ne olursa olsun her il ve ilçe merkezinde belediye teşkilatının kurulması mecburiyeti getirmiştir. Bu yasaya göre hareket edilirse GAP Bölgesinde 2010 ADNKS sonuçlarına göre 80 kent bulunmaktadır.

GAP Bölgesinde 1980'li yıllarda başlayan hızlı kentleşme süreci büyük kentlerin çok hızlı ve ani olarak daha da büyümesine yol açmıştır. Örneğin, Diyarbakır'ın Kayapınar Beldesi (büyükşehir belediyesinin alt belediyesi) 1991'de belediyelik olduğunda 3 bin nüfusa sahipti. Son 20 yılda yani 2010 ADNKS sonuçlarına göre bu belediyenin nüfusu 70 bini geçerek kısa sürede ani ve aşırı şekilde nüfus artışı gösteren kentlerden birisi olarak belirtilebilir (<http://www.diyarbakirkayapinar.bel.tr/ky/kayapinar/tarihce>).

Başka bir örnek vermek gerekirse; 1994'te Şanlıurfa'nın Karaköprü beldesinde belediye teşkilat kurulduğunda nüfusu sadece 4 bin idi. 2010 Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi sonuçlarına göre Karaköprü beldesinin nüfusu 70 bini geçmiştir (<http://www.sanlıurfakarakopru.bel.tr/bel.tr/kr/karaköprü/tarihce>). Bölgenin metropol kentleri olan Diyarbakır, Gaziantep ve Şanlıurfa'nın nüfusu 1980'den 2010 kadar üç-dört kat artış göstermiştir (Özer, 2000: 61).

Bölgede ortalama kent büyüklüğü (kentsel nüfusun kent sayısına bölünmesi ile aritmetik ortalama şeklinde bulunmuştur) 1980 29.682, 1990'da 38.317, 2000'de 53.117, 2010'da 62.264 şeklindedir. Dikkat edilirse hala GAP Bölgesinde ortalama kent büyüklüğü 100 bine çıkmamıştır.

GAP Bölgesindeki büyük kentlerin dışındaki diğer kentlerin çoğu kentleşme özelliklerinden yoksundur. Çünkü küçük kentlerde tarım dışı üretim yapılmamakta ve kentlere özgü olan sanayi, ticaret, hizmet sektörü ve büyük çaplı atölye işletmeciliği bulunmamaktadır. Özellikle küçük kentlerde yaşayanlar kırsal alanla ilişkisini kesmedikleri için kent ekonomisi tarım ve hayvancılığın ağır bastığı bir durum arz etmektedir. Küçük kentlerde sanayi kuruluşları bulunmamaktadır ve insanlar kentlere

özgü iş kollarından gelir elde edememektedir. Hizmet sektöründe yoğunlaşan nüfus düşük gelire çalışmakta ya da marjinal işlerde çok düşük fiyatlarla çalışmak zorunda kalmaktadır. Bölge kentlerinin % 50'sinden fazlasını oluşturan nüfusu 20.000'nin altında olan kentlerde marjinal işler ve inşaat işleri de sınırlı olduğundan bu kentlerdeki insanlar kentlere özgü işlerde çalışarak gelir elde edememektedir. Bölgenin böyle nitelikteki kentlerde ailelerin çoğu bölge dışındaki tarıma dayalı işlerde mevsimlik işçi olarak çalışmaktadır. GAP Bölgesindeki kentlerin önemli bir kısmında var olan bu durum nüfusun kentleşmesine engel oluşturduğu gibi toplumun kentleşmeye özgü ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel yönden değişmesine de engel olmaktadır.

5. GAP Bölgesinde Kent Planlaması ve Gelişimi

Ülkemizde kent planının yapılması ve onaylanması konusunda merkezi yönetimin 1985 yılına kadar sıkı bir denetim ve onaylama yetkisi vardı. 1984'te çıkarılan 3194 Sayılı İmar Yasası ile bu durum değişmiştir. 1985'yürürlüğe giren 3194 Sayılı İmar Yasası, kent imar planları yapma ve onaylama konusunda belediye meclisini yetkili kılmış ve merkezi yönetimin bu konudaki yetkilerini sınırlandırmıştır.

a) GAP Bölgesinde Kent Planlaması

Ülkemizde belediyelerin imar planı yapması veya yaptırmayı yasal bir zorunluluktur. Ancak imar mevzuatı bütün belediyelerin değil belli bir nüfusu aşmış belediyelerin imar planı yapma mecburiyeti getirmiştir. 3194 Sayılı İmar Yasasına göre kent imar planı yapmak zorunda olan belediyelerin son nüfus sayımında merkez nüfusunun 10 bin ve üstünde olması gerekir. Yukarıda belirtildiği gibi il merkezi dahil toplam 80 kentin bulunduğu GAP Bölgesinde, 33 kentin nüfusu 10.000'nin altındadır. Bu durumda GAP Bölgesinde ilçe konumunda bulunan kentlerin % 42'si yasal olarak kent imar planı yapmak zorunda değildir. Kent planları ile kentin nüfusu arasında paralellik kurmak isteyen kimi kent bilimcilerine göre belediyelerin kent imar planı yapma zorunluluğu 10.000'den 15.000 çıkarılırsa kent planlarının uygulanması açısından daha iyi bir yaklaşım olacağı savunulmaktadır (Keleş, 1983: 70). Böyle bir durumda GAP Bölgesindeki kentlerin yarısına yakını kent imar planı yapmak zorunda kalmayacaktır.

Kent imar planı teknik bir iş olduğundan belediyelerin kent imar planı yapabilmesi için mimarlık, mühendislik ve şehir planlaması gibi konularda eğitim almış olan teknik personel istihdam etmesi gerekir. Ülkemizde ekonomik imkanların yetersizliğinden dolayı nüfusu 20 binin altında olan belediyelerin teknik personel istihdam etme imkanı olmadığından bu durumdaki belediyelerin kent imar planı yapma imkanı yoktur. 2010 ADNKS sonuçlarına göre GAP Bölgesinde bulunan 80 kentten 44 kenttin nüfusu 20 binin altındadır (TÜİK, 2010: 21-48). Bu verilere göre 2010 tarihi itibarıyla GAP Bölgesindeki kentlerin % 55'i kent imar planı yapamayacak durumdadır. Bu veriler GAP Bölgesindeki kentlerin % 50'sinden fazlası plansız yapılaşma ile karşı karşıyadır. Ama sağlam verilere dayalı, kentlerin gelişmesine uygun, iyi hazırlanmış kent imar planının uygulaması olmadan da düzenli kentleşmenin gelişmesi mümkün değildir.

b) GAP Bölgesinde Kent Planlamasının Gelişimi

GAP BKİT kurulmasından sonra kent imar planlarını yapma ve onaylama yetkisi 388 Sayılı Yasa Gücündeki Kararnamenin 1. Maddesi'nde göre bu idareye verildiği belirtilmiştir (388/1, Mad.).

3194 Sayılı İmar Yasasının belediye meclisine verdiği kent imar planını yapma ve onaylama yetkisinin geçici de olsa bir merkezi idare kuruluşuna verilmesi belediyelerin yetkisine müdahale olarak görülmektedir. Bu durumun 3194 Sayılı İmar Yasasına ve Avrupa Birliği Yerel Yönetimler Özerklik Şartına aykırı olduğu gerekçesiyle Anayasa Mahkemesi'ne yapılan başvuru reddedilmiştir(Keleş,2010:336)

Kent planları teknik bir iş olduğundan belediyelerin kent imar planı yapmak için teknik personele ihtiyacı vardır. Gelir yetersizliğinden dolayı nüfusu 20.000'nin altında olan belediyelerin teknik eleman çalıştırması çok zordur. 2010 ADNKS sonuçlarına göre GAP Bölgesindeki toplam 80 kentten 44'ünün nüfusu 20.000'nin altında olduğuna göre bölge belediyelerin % 55'inin kent imar planı yapma imkanı teknik bakımından yok demektir. Bu yönüyle bakılınca kent imar planı yapma yetkisinin GAP BKİT'na verilmesinin küçük belediyeler açısından yararlı olduğu değerlendirilmesi yapılabilir. Küçük belediyelerin kendi imkanlarıyla kent imar planı yapamaması ve kentteki yapılaşmanın plansız gelişmesinden ise belediyeler yerine başka bir kurumun kent imar planı yapması tercih edilebilir. Zira bölgedeki çarpık kentleşmenin nedenlerinden birisi de kent imar planlarının zamanında yapılmaması

ve konutların kadastro parsellerine göre yapılmış olmasından ileri geldiği belirtilmiştir (Bağlı, Binici, 2005:116).

388 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile kendisine verilen görev doğrultusunda GAP-BKİT bölgedeki bazı kentlerin imar planını bizzat kendisi yapmış veya yaptırmıştır.

Kent imar planı yapmak için öncelikle halihazır haritalar gerekli olduğundan planı olmayan kentlerin öncelikle halihazır haritası temin edilmiştir. 2006 yılının sonuna kadar GAP Bölge Kalkınma İdaresi Teşkilatı çoğu belde belediyesi olmak üzere 91 belediyenin halihazır haritasını temin etmiş, 10 yerleşim yerinin katı atık deposunun projesini yapmıştır. Aynı tarihte Adıyaman'da 1, Diyarbakır'da 1, Mardin'de 2, Şanlıurfa'da 1 olmak üzere toplam 5 adet halihazır haritanın alım işi tamamlanmıştır (GAP, 2006: 43).

2006 yılı sonu itibariyle GAP Bölgesinde bulunan belediyelerden % 33'nün kent imar planı söz konusu idare tarafından yapılmıştır. 2006 yılının sonunda Bölge Kalkınma İdaresi Teşkilatı tarafından yürütülen, Adıyaman'da 1, Siirt'te 2, Şırnak'ta 1 toplam 4 yerleşim yerinin imar planı çalışmaları bitirilmiştir (GAP, 2006: 43)

2007 yılı sonunda, 10 adet katı atık deposunun haritası dahil olmak üzere 95 belediye için halihazır haritası alımı yapılmıştır. 2007 yılı sonunda ayrıca Şanlıurfa'da 1, Batman 1, Siirt'te 1 kent için toplam 3 adet hali hazır haritasının alım işleri tamamlanmıştır (GAP, 2007: 53).

2007 sonu itibarıyla belde belediyeleri dahil GAP Bölgesinde 188 belediye bulunmaktadır. Bölgedeki belediyelerden 63'nün imar planı GAP BKİT tarafından yapılmıştır. Aynı tarihte Şanlıurfa'da 1, Adıyaman'da 1, Şırnak'ta 1 yerleşim yerinin imar planı çalışması tamamlanmıştır (GAP, 2007: 43).

2008 yılında GAP Bölgesinde toplam 177 belediye bulunmaktadır. 2007'ye göre 2008'de belediye sayısındaki düşüş beldelerdeki göç ve nüfusun azalmasıyla ilgilidir. Daha önceki yıllarda alınan halihazır haritalar dahil bu belediyelerden 98'nin halihazır haritası ile birlikte alınan halihazır haritası sayısı 115'e yükselmiştir. 2008 yılının sonunda Adıyaman'da 2, Diyarbakır'da 1 yerleşim yeri olmak üzere toplam 3 yerleşim yeri için halihazır harita alım çalışmaları tamamlanmıştır (GAP, 2008: 48).

2008 Yılı sonu itibarıyla bölgede bulunan 177 belediyeden 65'nin (% 33) imar planı GAP BKİT tarafından yapılmıştır. 2008 Yılında ayrıca Şanlıurfa'da 1, Şırnak'ta 1 olmak üzere 2 yerleşim yeri için imar planı çalışması bitirilmiştir (GAP, 2008: 48).

GAP Bölgesinde 2008 yılında 177 olan belediye sayısı 2009 yılında 195'e çıkmıştır. 2009 sonu itibariyle GAP BKİT'nin temin ettiği halihazır harita sayısı 115'tir. 2009 yılında Gaziantep, Diyarbakır ve Şırnak'ta 1'er yerleşim yeri olmak üzere toplam 3 yerleşim yeri için halihazır haritası alım çalışmaları tamamlanmıştır (GAP, 2009: 54)

2009 sonu itibariyle GAP Bölgesinde bulunan 195 belediyeden 65 belediyenin imar planı GAP BKİT tarafından yapılmıştır. Aynı tarihte Şanlıurfa'da 1, Şırnak'ta 1 yerleşim yerinin imar planı çalışmaları bitirilmiştir. Ayrıca 2009 yılı sonu itibariyle Diyarbakır'da 1, Adıyaman'da 1, Siirt'te 1 olmak üzere toplam 3 yerleşim yerinin imar planı ihalesi yapılarak çalışmalar bitirilmiştir (GAP, 2009: 55).

GAP BKİT 1989'da kurulduktan sonra birçok küçük kent ve belde belediyesinin imar planını yapmış veya yaptırmıştır. Bu uygulamaları ile GAP BKİT belediyeler açısından bölgede 1985'ten önce Türkiye'de imar planlarının yapılması konusunda, merkezi kuruluşlardan İller Bankası ile Bayındırlık ve İskan Bakanlığının yerini almış gibi görünmektedir. Ancak GAP BKİT kurulmasından 2009 yılı sonuna kadar beldeler dahil yaptığı kent imar planlarının sayısı toplam belediyelerin % 33'ü geçmemiştir.

B. GAP'ın Kentleşme İle İlişkisi ve GAP Bölgesinde Kentleşmenin Gelişimi

GAP Bölgesinde kentleşmenin gelişimi genelde nüfusun kırsal alandan büyük kentlere göç etmesi şeklinde olmuştur. 2010 ADNKS sonuçlarına göre GAP Bölgesinde 7.592.772 bin kişi yaşamaktadır (GAP, 2010: 4). GAP Bölgesinde nüfus artışı genel olarak Türkiye'deki nüfus artışından fazla olmasına rağmen kentleşme oranı Türkiye'deki kentleşme oranından daha düşüktür.

1. GAP'ın Kentleşme İle İlişkisi

GAP'ın kuruluş kararnamesinin 1. maddesinde altyapı, konut ve inşaat ruhsatı verme ve kent imar planlarının yapılması konusunda verilen görevler GAP BKİT'nin kentleşme ile ilişkisini ortaya koymaktadır (388 KHK/1. Mad.). GAP BKİT tarafından yaptırılan kent imar planları ve satın alınan kent halihazır haritaları GAP'ın kentleşme ile yakın ilişkisinin olduğunu göstermektedir.

GAP geniş kapsamlı ve çok yönlü tasarlandığı için bölgedeki tüm sosyal, ekonomik, kültürel konularla ve kentleşme ile ilişkisi bulunmaktadır. GAP BKİT'nin kuruluşunu düzenleyen Kanun Hükmünde Kararnamenin amaç kısmında proje

kapsamına giren yörelerin kalkındırılması ve yatırımların gerçekleştirilmesi için plan, altyapı, ruhsat, konut, ulaştırma ve diğer hizmetleri yapmak ya da yaptırmakla görevli olduğu belirtilmiştir (388 KHK/1. Mad.). Aynı kararnamenin 2. maddesinin 6. fıkrasına göre nazım ve uygulama imar planı yapmak veya yaptırmak bu idarenin görevleri arasında sayılmıştır (388 KHK/2. Mad.).

GAP BKİT bölgedeki belediyelerin alt yapı hizmetlerine yardımcı olmak için “GAP Bölgesindeki yerleşmelerde ortaya çıkacak acil altyapı sorunlarının çözülmesi” adında bir fon oluşturulmuştur. Bu fondan GAP Bölgesinde altyapısı acil durumda olan belediyelere yardım yapılmaktadır (Fidancı, 1999: 18).

GAP’ın kentleşme ile ilişkisi GAP’ın kuruluş kararnamesi olan 388 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin amaç kısmında belirtilmiştir. Buna göre GAP’ın kapsamına giren kentlerin hızla kalkındırılması ve yatırımların gerçekleştirilmesi için plan, altyapı, ruhsat, konut gibi hizmetleri yapmak veya yaptırmak GAP BKİT’nin (Bölge Kalkınma İdaresi Teşkilatı) görevleri arasında sayılmıştır (Fidancı, 1999: 18).

2. GAP Bölgesinde Kentleşmenin Gelişimi

GAP Bölgesinde nüfus artış hızı, her zaman Türkiye’nin diğer bölgelerinden ve Türkiye’deki ortalama nüfus artışından daha fazla olmuştur. 1950’li yıllardan günümüze kadar bölgedeki doğurganlık hızı Türkiye’deki ortalama doğurganlık hızından çok daha fazladır. Geleneksel değerlerden dolayı bölgede aile planlamasına sıcak bakılmıyor. Genelde doğurganlık hızı kendi haline bırakıldığı için nüfus artışı Türkiye’deki ortalama nüfus artışından daha fazla olmaktadır. Nüfus artışı kentleşmenin gelişmesine etki ettiğinden GAP Bölgesinde nüfus artışı aynı zamanda kentleşmenin gelişmesine yol açan etkenlerden birisi olarak kabul edilebilir.

GAP Bölgesinde hızlı kentleşme süreci 1980’li yıllardan başlamıştır. 1980’li yıllar bölgede hem barajların yapımı, hem terör olayları hem de ekonomik ve sosyal gelişmelerden dolayı kentleşme süreci hızlanmıştır. Dar anlamda kentleşme kentlerin sayı ve nüfus bakımından artışını ifade ettiğinden kentleşmenin gelişimi bakımından 1927’deki ilk nüfus sayımından 2010 ADNKS sonucuna kadar geçen sürede GAP Bölgesinde nüfus artış hızı Türkiye’nin nüfus artış hızıyla karşılaştırmalı olarak anlatılmıştır.

a) Kentleşmenin Gelişimi Bakımından GAP Bölgesinde Nüfus Artış Hızının Türkiye’de Nüfus Artış Hızıyla Karşılaştırılması

Türkiye’de Cumhuriyet Döneminde ilk nüfus sayımı 1927 yılında yapılmış, ikincisi 1935’te yapıldıktan sonra daha sonraki sayımlar 5 yılda bir yapılmaya başlanmıştır. 1990 yılına kadar beşer yıllık dönemler halinde yapılan genel nüfus sayımı bu tarihten sonra 10 yılda bir yapılmaya başlanmıştır. 2007 yılından itibaren ise adrese dayalı nüfus kayıt sistemi şeklinde yapılmaktadır. Ancak 2007’den itibaren yapılan ADNKS (adrese dayalı nüfus kayıt) daha önce yapılan genel nüfus sayımları gibi kapsayıcı değil ve nüfusun sosyo-ekonomik özellikleri hakkında ayrıntılı bilgi vermemektedir. 2010 yılında yapılması planlanan genel nüfus sayımı ise henüz yapılmamıştır.

2010 ADNKS sonuçlarına göre GAP Bölgesinde 9 il 71 ilçe toplam 80 kent bulunmaktadır. 1927’deki ilk genel nüfus sayımından 2010 ADNKS sonuçlarına kadar bölgedeki kentlerin nüfus artışı çok farklı olmuştur. GAP Bölgesindeki kentlerin nüfus artış hızı farklı olduğundan 1927’deki ilk nüfus sayımından 2010’na (ADNKS) kadar bölgedeki 9 ilde nüfus artış hızı, Türkiye’deki nüfus artış hızı ile karşılaştırmalı olarak anlatılmıştır.

(1) 1927-2010 Tarihleri Arasında GAP Bölgesinde Nüfus Artış Hızının Türkiye’de Nüfus Artış Hızıyla Karşılaştırılması

Aşağıdaki tabloda 1927’deki Cumhuriyet Döneminin ilk genel nüfus sayımından 2010’na (ADNKS) kadar GAP Bölgesinde 9 ilde nüfus ve nüfus artış hızının, Türkiye’deki nüfus artış hızıyla karşılaştırmalı olarak verilmiştir.

Tablo 1: 1927 Yılında Yapılan İlk Genel Nüfus Sayımından 2010'na (ADNKS) Kadar GAP Bölgesindeki Kentlerde (İl) ve Türkiye'de Toplam Nüfus ve Nüfus Artış Hızı

Nüfus Sayım Yılları	1927	1935	1940	1945	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990	2000	2010
Adıyaman Toplam Nüfus	--	--	--	--	--	208.755	233.771	267.288	303.511	346.892	367.595	430.728	515.131	623.811	590.935
Nüfus Artış Hızı %o	--	--	--	--	--	22.59	26.84	25.42	26.72	11.59	31.70	35.01	19.53	19.98	-4.2
Batman Toplam Nüfus	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	344.669	456.734	510.200
Nüfus Artış Hızı %o	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	28.14	28.30	24.21
D.bakır Toplam Nüfus	194.183	214.142	257.321	249.949	293.738	343.903	401.884	475.916	581.208	651.233	778.150	934.505	1094996	1.362.708	1528958
Nüfus Artış Hızı %o	12.23	36.74	32.29	-5.81	31.53	31.16	33.82	39.97	22.75	35.60	36.62	31.70	21.87	21.73	9.2
Gaziantep Toplam Nüfus	213.499	283.506	306.906	290.058	328.343	376.969	434.579	511.026	606.540	715.939	808.697	966.490	1140594	1.285.249	1700763
Nüfus Artış Hızı %o	26.10	15.86	14.26	-4.36	27.62	28.44	32.41	34.27	33.16	24.37	35.65	33.13	24.05	24.05	28.1
Kilis Toplam Nüfus	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	130.198	114.724	123.135
Nüfus Artış Hızı %o	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	-12.65	8.4
Mardin Toplam Nüfus	183.317	229.922	252.505	234.457	269.490	305.520	353.411	397.880	453.092	519.687	564.967	564.069	557.727	705.098	744.606
Nüfus Artış Hızı %o	28.31	18.74	14.80	-4.83	25.10	29.12	23.70	25.99	27.43	16.71	28.68	25.87	23.44	23.34	9.1
Siirt Toplam Nüfus	101.529	127.518	146.522	133.627	156.703	191.234	232.243	264.832	320.684	381.503	445.483	524.741	243.435	263.676	300.695
Nüfus Artış Hızı %o	24.13	30.48	18.46	-8.4	39.83	38.86	26.26	38.27	34.73	31.01	32.75	12.50	-57.9	7.98	9.7
Şanlıurfa Toplam Nüfus	207.487	229.614	245.398	263.855	298.394	348.199	401.919	450.798	538.131	597.277	602.736	795.034	1001455	1.443.422	1663371
Nüfus Artış Hızı %o	12.67	13.30	14.50	24.60	30.87	28.70	22.95	35.42	20.86	1.82	55.38	46.16	36.55	36.55	30.3
Şırnak Toplam Nüfus	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	262.006	353.197	430.109
Nüfus Artış Hızı %o	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	29.86	31.4
GAP Toplam Nüfus	900.015	1084702	1208652	1171946	1346668	1774580	2057771	2367668	2203166	3212531	3567628	4213486	5159464	6.608.619	7592772
Nüfus Artış Hızı %o	20.68	23.02	17.76	-5.8	31.00	29.81	27.66	33.22	-7.60	20.18	36.79	30.72	26.20	26,25	11.95
Türkiye Toplam Nüfus	13.648.270	16.158.018	17.820.950	18.790.174	20.947.188	24.064763	27.754.820	31.391.421	35.605.176	40.347.719	44.736.957	50.645864	56.473.035	67.803.927	73.772.988
Nüfus Artış Hızı %o	21.10	21.10	17.03	10.59	21.73	27.75	28.58	24.63	25.19	25.00	20.65	24.88	21.71	18.28	15.9

Kaynak: 1- DİE (GNS-Adıyaman), 2000: 43, 61, 2- DİE (GNS-Batman), 2000: 39, 55, 3- DİE (GNS-Diyarbakır), 2000: 43, 61, 4- DİE (GNS-Gaziantep), 2000: 41, 59, 5- DİE (GNS-Kilis), 2000: 31, 6- DİE (GNS- Mardin) 2000: 43, 61, 7- DİE (GNS-Siirt), 2000: 43, 61, 8- DİE, (GNS-Şanlıurfa), 2000: 43, 61, 9- DİE (GNS- Şırnak), 2000: 39, 55, 10- DİE (GNS-Türkiye), 2000: 45, 11-TÜİK, (ADNKS), 2010: 2-4, eserlerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

GAP Bölgesi 1990'dan önceki genel nüfus sayımında bölge olarak yer almadığı için toplam nüfus ve nüfus artış hızı, bölgedeki kentlerin toplam nüfus ve nüfus artış hızlarının ayrı ayrı toplanarak ilgili kentlerin sayısına bölmek suretiyle aritmetik ortalamasının bulunması şeklinde hesaplanmıştır.

1927'de yapılan ilk genel nüfus sayımında Türkiye'nin toplam nüfusu 13.648.270 bin, GAP Bölgesinin toplam nüfusu 900.015 kişi olarak tespit edilmiştir. Tablodaki bilgilerden de anlaşıldığı gibi 1927'den 2010'na kadar Türkiye'deki toplam nüfus artışı 5 kattan (% 540) fazla iken, GAP Bölgesinde ise toplam nüfus 8 kattan (% 843) fazla artış göstermiştir. 1927-2010 tarihleri arasında GAP Bölgesinin metropol kentleri olan Diyarbakır, Gaziantep ve Şanlıurfa'da nüfus 8 kattan daha fazla artış gösterirken Siirt, Şırnak, Kilis gibi küçük kentler 2-3 kat arasında ancak artış gösterebilmiştir. GAP Bölgesinin dışarıya en fazla göç veren bölgelerden biri olduğu gözönünde bulundurulursa bölgedeki nüfus artış hızının Türkiye'deki ortalama nüfus artış hızından iki kat daha fazla olduğu söylenebilir.

1980, 1985, 1990, 2000 genel nüfus sayımı sonuçlarına göre GAP Bölgesindeki yıllık nüfus artış hızı Türkiye'deki yıllık nüfus artış hızından daha fazla olmuştur. Belirtilen tarihlerde sırasıyla Türkiye'de nüfus artış hızı %o 26.5, %o 24.88, %o 21.71, %o 18.28, %o olmasına karşılık GAP Bölgesinde nüfus artış hızı %o 36.79, %o 30.72, %o 26.20, %o 26.25, %o olmuştur. 2010 yılında GAP Bölgesindeki nüfus artış hızı (%o 11.95) Türkiye'deki ortalama nüfus artış hızından (%o 15.9) az olmuştur. Bu durumun en önemli nedeni bölgedeki doğurganlık hızının azalmasından dolayı değil bölgedeki kentlerde sanayileşmenin gelişmemesinden dolayı iş bulamayan nüfusun sanayisi gelişmiş batıdaki kentlere göç etmesinden kaynaklandığı söylenebilir.

(2) GAP BKİT Kurulmasından Sonra (2010'na Kadar) Bölgedeki İl ve İlçelerde Nüfus Artış Hızının Türkiye'de Kentsel Nüfus Artış Hızıyla Karşılaştırılması

GAP'ın sulama amaçlı uygulamaya başlanması Atatürk Barajının yapılmasından yani 1990'dan sonra olmuştur. GAP'ın entegre bir proje olarak uygulanması 1989'da hazırlanan GAP Master planıyla başlamıştır (GAP-GİDEM, 2005: 21). Atatürk Barajı'nın temeli 1983 yılında atılmış, 1990 yılında bitirilmiş, 1992'de elektrik santralının ilk ünitesi faaliyete girmiş, 1994'te Şanlıurfa tüneline Harran Ovası'na ilk kez su vermeye başlanmıştır. Daha önce Fırat ve Dicle nehirleri üzerinde bazı barajlar kurulmuştur ama bu barajlar sulamadan çok elektrik üretimi amaçlıdır (www.gap.gov.tr/genelbilgiler). Sulama amaçlı GAP'ın temelleri 1980'li yıllarda atıldığı için (Keleş, 2010:334) barajın yapım aşaması göz önünde bulundurularak, başlangıcı 1990 yılı kabul edilebilir.

GAP'ın uygulanmaya başladığı 1990'dan sonra bölge kentlerinde belirgin nüfus artışı olmuştur. Ancak bölge kentleri arasında dengeli nüfus artışı olmadığı gibi kimi kentlerin nüfusu aşırı artarken kimi kentlerin nüfusu yerinde sayarak gelişmemiştir. 1990-2010 tarihleri arasında GAP Bölgesinde kimi kentlerin ((Diyarbakır'da Kayapınar belediyesinin nüfusu 1990'da 3.000 iken 2010 yılında 68.000'ni (www.kayapınar.bel.gov.tr), Şanlıurfa'da Karaköprü Belediyesi'nin nüfusu 1994'te 4.000 iken 2010 yılında 70.000'ni, geçmiştir (www.karakopru.bel.gov.tr)) nüfusu 20 kattan fazla artış gösterirken kimi kentlerin (özellikle küçük kentler) nüfusu artmamıştır. Bu nedenle 1990-2010 tarihleri arasında GAP bölgesindeki Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Gaziantep, Kilis, Mardin, Siirt, Şanlıurfa ve Şırnak kentlerinde merkez ilçe ile birlikte merkez ilçelere bağlı toplam 80 kentte tek tek nüfus artış hızı, Türkiye'deki kentsel nüfus artış hızıyla karşılaştırmalı olarak anlatılmıştır.

- 1990-2010 Tarihleri Arasında Adıyaman'daki Kentlerde (İlçe) Nüfus Artış Hızının Türkiye'deki Kentsel Nüfus Artış Hızıyla Karşılaştırılması

1990-2010 tarihleri arasında Adıyaman'da merkez ilçe ile birlikte toplam 9 kent (ilçe) bulunmaktadır. Her birinin nüfus artış hızı farklı olduğundan aşağıdaki tabloda 1990-2010 tarihleri arasında Adıyaman'daki 9 kentin nüfus artış hızı Türkiye'deki kentsel nüfus artış hızıyla karşılaştırmalı olarak verilmiştir.

Tablo 2: 1990-2010 Tarihleri Arasında Adıyaman'daki Kentlerde Nüfus Artış Hızının Türkiye'deki Kentsel Nüfus Artış Hızıyla Karşılaştırılması

Kentler	1990			2000			1990-2000 Arası Yıllık Nüfus Artış Hızı %o			2010			2010 Yıllık Nüfus Artış Hızı %o		
	T.lam	Kent	Köy	T.lam	Kent	Köy	T.lam	Kent	Köy	T.lam	Kent	Köy	T.lam	Kent	Köy
Adıyaman Toplam Nüfus	510 827	222 102	288 725	623 811	338 939	284 872	19.98	42.26	-1.34	590 935	347 236	243 699	4.2	24.00	-23.5
Merkez	175 647	100 045	75 602	249 530	178 538	70 992	35.10	57.90	-6.29	262 349	202 735	59 614	10,9	21,4	-24,0
Sincik	19 524	2 503	17 021	21 828	5 274	16 554	11.15	74.51	-2.78	20 418	4 262	16 156	-22,8	-16,1	-24,5
Samsat	11 451	3 354	8 097	12 541	6 917	5 624	9.09	72.36	-36.4	9 872	4 367	5 505	-37.9	-20.0	51.9
Kahta	94 928	42 183	52 745	114 994	60 689	54 305	19.17	36.36	2.91	117 655	63 216	54 439	7.7	31.7	-19.4
Çelikhan	19 087	8 033	11 054	20 271	11 306	8 965	6.02	34.17	-20.9	15 426	8 263	7 163	1.9	4.7	-1.3
Besni	88 531	26 076	62 455	108 667	36 123	72 544	20.49	32.58	14.97	81 304	29 102	52 202	7.7	69.00	-24.9
Tut	13 714	6 466	7 248	15 784	7 213	8 571	14.05	10.93	16.76	11 383	3 984	7 399	-10.4	-28.9	-0.3
Gerger	32 587	3 854	28 733	27 208	4 223	22 985	-18 0	9.14	-22.3	24 622	3 235	21 387	-32 7	-2.2	-37.2
Gölbashi	55 358	29 588	25 770	52 988	28 656	24 332	-4 37	-3.20	-5.74	47 906	28 072	19 834	-3.4	9.7	-21.7
Türkiye	56.473.035	33.656.275	22.816.760	67.803927	44.006.274	23.797.653	18.34	27.04	3.95	73.722.988	56.222.356	17.500.632	15.9	25.2	-13.4

Kaynak: 1- DİE (GNS-Adıyaman), 2000: 61, 2- DİE (GNS-Türkiye), 2000: 2, 3- TÜİK (ADNKS), 2010: 21 eserlerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

1990-2000 tarihleri arasında Türkiye'de kentsel nüfus artış hızı %o 27.04 iken Adıyaman'da kentsel nüfus artışı %o 42.26'dir. Adıyaman merkezin kentsel nüfus artış hızı %o 57.90 ile Türkiye'deki kentsel nüfus artış hızının iki katını geçerken, Sincik (%o 74.51) ve Samsat (%o 72.36) kentlerindeki nüfus artış hızı Türkiye'deki kentsel nüfus artış hızının üç katını geçmiştir. Kahta, Çelikhan ve Besni'nin nüfus artış hızı Türkiye'deki kentsel nüfus artış hızından %o 10 daha fazladır.

2000-2010 tarihleri arasında Türkiye'de kentsel nüfus artışı %o 25.2 iken Adıyaman'da kentsel nüfus artışı %o 24.00 olmuştur. Bu dönemde Kahta ve Besni hariç Adıyaman'daki diğer kentlerin nüfus artış hızı Türkiye'deki kentsel nüfus artış hızından az olmuştur. 1980'li yıllardan itibaren Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde başlayan terör olayları 1990'lı yıllarda zirveye çıkarak yoğun göçün yaşanmasına neden olmuştur. Ayrıca 1980'li yıllarda yapımına başlanan Atatürk Barajı'ndan dolayı köyleri baraj gölünün altında kalan veya köyleri istimlak edilen köylüler kentlere göç etmiştir. 1990-2000 tarihleri arasında Adıyaman'daki kentsel

nüfus artış hızının Türkiye'deki kentsel nüfus artış hızından çok fazla olmasında bu olayların etkisi vardır.

Adıyaman merkezinin nüfusu 1990'da 100 045 iken 2000 yılında 178 538 yükselerek %o 57.90 oranında artış göstermiş, 2000-2010 tarihleri arasında %o 21.4 oranında artış göstererek 202 735'e yükselmiştir. Tablodaki verilerden anlaşıldığı gibi Adıyaman'ın merkez nüfusu 1990'dan 2010'a kadar yani son 20 yılda 2 kattan fazla artış göstermiştir. 1990-2010 tarihleri arasında Türkiye'de kentsel nüfus artış hızı % 167 iken Adıyaman merkezde nüfus artış hızı % 202.6 olmuştur.

1990-2000 tarihleri arasında Adıyaman'da merkez dışında Sincik ve Samsat kentlerinde nüfus artış hızı %o 70'ten fazla olmuştur. Sincik'in nüfusu 2.503'ten 5.274'e yükselmiş, Samsat'ın nüfusu 3 354'ten 6 917'ye yükselmiştir. Aynı tarihlerde Kahta, Besni ve Çelikhan kentlerinin nüfusu %o 30'un üstünde artış göstererek Türkiye'deki kentsel nüfus artışından daha fazla artış göstermiştir.

2000-2010 tarihleri arasında Adıyaman'ın merkez nüfusu %o 21.4 oranında artış gösterirken, Besni %o 69 oranında, Kahta %o 31.7 oranında artış göstermiştir. 2000-2010 tarihleri arasında Adıyaman'da kentsel nüfus artış hızı (%o 24) Türkiye'deki kentsel nüfus artış hızından (%o 25.2) daha az artış göstermiştir. 2000-2010 tarihleri arasında Adıyaman'da kentsel nüfus artış hızının Türkiye'deki kentsel nüfus artış hızından az olmasında kentin dışarıya verdiği göçün çok büyük etkisi vardır. Nitekim 1980-2010 tarihler arasında Adıyaman'da verilen göç alınan göçten hep daha fazla olmuştur (TÜİK-Türkiye İstatistik Yıllığı, 2010: 62).

1990-2000 tarihleri arasında Adıyaman'da en yüksek nüfus artış hızı %o 74.52 ile Sincik olurken en düşük nüfus artışı %o -3.20 ile Gölbaşı olmuştur. 2000-2010 tarihleri arasında Adıyaman'da en yüksek nüfus artış hızı %o 69.00 ile Besni olurken, en düşük nüfus artış hızıyla %o -28.9 ile Tut olmuştur.

- 1990-2010 Tarihleri Arasında Batman'daki Kentlerde (İlçe) Nüfus Artış Hızının Türkiye'deki Kentsel Nüfus Artış Hızıyla Karşılaştırılması

Batman 1990 tarihinde 3647 Sayılı Yasa ile Siirt'ten ayrılarak il haline gelmiştir (<http://www.ekanun.net/kanunlar/kanunlar/3647-sayili-kanun>) . Türkiye'deki petrol yataklarının önemli bir kısmı Batman'da bulunmaktadır. Batman'ın sahip olduğu zengin petrol kaynaklarından dolayı sanayi kenti olması ve dengeli bir kentleşmenin gelişmesi beklenir. Ancak 1990-2010 tarihleri arasında kentteki nüfus artışına

bakılınca kısa sürede aşırı nüfus artışından dolayı Batman'da çarpık (plansız, düzensiz) kentleşmenin geliştiği görülmektedir. 1990-2010 tarihleri arasında Batman'da merkez ilçe ile birlikte toplam 6 kent bulunmaktadır. Aşağıdaki tabloda Batman'daki kentlerde (ilçe) 1990-2010 tarihleri arasında nüfus artış hızı Türkiye'deki nüfus artış hızıyla karşılaştırılmalı olarak verilmiştir.

Tablo 3: 1990-2010 Tarihleri Arasında Batman'da Kentsel Nüfus Artış Hızının Türkiye'deki Kentsel Nüfus Artış Hızıyla Karşılaştırılması

Nüfus Sayım Yılları	1990			2000			1990-2000 Arası Yıllık Nüfus Artış Hızı %			2010			2010 Yıllık Nüfus Artış Hızı %		
	T.lam	Kent	Köy	T.lam	Kent	Köy	T.lam	Kent	Köy	T.lam	Kent	Köy	T.lam	Kent	Köy
Batman Toplam Nüfus	344 121	194 664	149 457	456 734	304 166	152 568	28.30	44.62	2.06	510 200	373 388	136 812	24.2	30.5	-7.1
Merkez	170 334	147 347	22 987	272 787	246 678	26 109	47.08	51.52	12.73	355 151	325 020	30 131	40.6	36.5	8.52
Beşiri	32 803	5 456	27 347	33 106	8 554	24 552	0.92	44.96	-10.78	30 184	8 058	22 126	-19.4	-10.4	-22.6
Sason	32 413	6 847	25 566	36 719	9 705	27 014	12.40	34.87	5.51	32 644	10 805	21 839	0.0	14.3	-7.0
Kozluk	64 427	22 499	41 928	74 635	27 109	47 526	14.70	18.63	12.53	62 095	21 685	40 412	-7.6	-8.3	-7.2
Gercüş	33 890	8 116	25 774	31 994	8 451	23 543	-5.76	4.04	-9.05	23 330	4 869	18 461	-30.4	-52.0	-24.6
Hasankeyf	10 254	4 399	5 855	7 493	3 669	3 824	-31.36	-18.14	-42.59	6 796	2 951	3 845	-20.0	-19.8	-20.6
Türkiye	56.473.035	33.656.275	22.816.760	67.803927	44.006.274	23.797.653	18.28	26.81	4.21	73.722.988	56.222.356	17.500.632	15.9	25.2	-13.4

Kaynak:1- DİE (GNS-Batman), 2000: 55, 2- TÜİK (ADNKS-Batman) 2010: 46, 3- DİE (GNS-Türkiye), 2000: 2, 4- TÜİK (ADNKS-Türkiye), 2010: 21 eserlerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

1990 Genel Nüfus Sayım sonuçlarına göre 147 347 olan Batman'ın merkez nüfusu 2000 genel nüfus sayımında 246 768 çıkarak %o 51.52 oranında artış göstermiştir. 1990-2000 tarihleri arasında Batman'daki kent nüfusu %o 44.62 oranında artış göstererek Türkiye'deki kentsel nüfus artış hızının (%o 26.81) iki katına yakın artış göstermiştir. Aynı tarihlerde Beşiri ve Sason kentlerinde nüfus artış hızı Türkiye'deki kentsel nüfus artış hızından daha fazla olmuştur.

2010 ADNKS sonuçlarına göre Batman'ın nüfusu 325 020'ye çıkarak %o 36.5 artış oranıyla Türkiye'deki kentsel nüfus artışından (%o 25.2) %o 10'dan daha fazla artış göstermiştir. Tablodaki verilerden anlaşıldığına göre 1990-2010 tarihleri arasında Batman kent merkezinin nüfusu 147.347'den 325.020'ye çıkarak iki kattan fazla artış göstermiştir. Aynı tarihler arasında Batman genelinde nüfus artış hızı Türkiye'de kentsel nüfus artış hızının bir buçuk katından daha fazla olmuştur.

**- 1990-2010 Tarihleri Arasında Diyarbakır'daki Kentlerde (İlçelerde)
Nüfus Artış Hızının Türkiye'deki Kentsel Nüfus Artış Hızıyla Karşılaştırılması**

Diyarbakır'da 1990-2010 tarihleri arasında merkez ilçe dahil 14 kent bulunmaktadır. Aşağıdaki tabloda bu kentlerdeki nüfus artış hızı Türkiye'deki kentsel nüfus artış hızıyla karşılaştırmalı olarak verilmiştir.

Tablo 4: 1990-2010 Tarihleri Arasında Diyarbakır'da Kentsel Nüfus Artış Hızının Türkiye'deki Kentsel Nüfus Artış Hızıyla Karşılaştırılması

Nüfus Sayım Yılları	1990			2000			1990-2000 Arası Yıllık Nüfus Artış Hızı %			2010			2010 Yıllık Nüfus Artış Hızı %		
	T.lam	Kent	Köy	T.lam	Kent	Köy	T.lam	Kent	Köy	T.lam	Kent	Köy	T.lam	Kent	Köy
Diyarbakır Toplam Nüfus	1 096 44	595 440	501 007	1 362 70	817 692	545 016	21.73	31.71	8.42	1 528 95	1 090 17	438 786	9.2	10.2	6.7
Merkez	472 150	373 810	98 340	721 463	545 983	175 480	42.39	37.87	57.89	895 362	843 46	52 353	9.12	7.9	12.35
Kulp	50 482	7 472	43 010	40 454	15 825	24 629	-22.14	75.02	-55.74	36 939	10 119	26 820	14.3	26.1	9.9
Dicle	35 980	5 414	30 566	39 861	9 861	30 000	10.24	59.94	-1.87	40 965	8 436	32 529	20.8	-20.4	31.8
Bismil	99 662	39 834	59 828	126 885	61 182	65 703	24.14	42.90	9.36	108 948	56 887	52 061	-0.4	9.8	-11.4
Kocaköy	12 985	4 244	8 741	13 069	5 678	7 391	0.64	29.10	-16.77	15 452	5 764	9 688	23.2	21.0	24.5
Çınar	50 445	10 080	40 365	58 583	13 282	45 301	14.95	27.58	11.53	68 950	11 666	57 284	21.2	3.3	24.9
Ergani	78 603	37 365	41 238	87 467	47 333	40 134	10.68	23.64	-2.71	113 968	64 608	49 350	9.6	24.2	-9.1
Çüngüş	17 067	3 935	13 132	15 521	4 708	10 813	-9.49	17.93	-19.42	14 093	2 495	11 598	-31.9	-19.4	-34.6
Hani	28 703	10 266	18 437	31 794	10 918	20 876	10.22	6.16	12.42	31 591	8 146	23 545	4.4	-22.9	14.1
Silvan	109 953	60 731	49 222	116 298	64 136	52 163	5.61	5.45	5.80	84 842	41 451	43 391	0.4	-0.8	1.6
Eğil	20 251	4 803	15 448	21 631	4 827	16 804	6.59	0.50	8.41	23 366	5 046	18 220	1.2	-19.6	7.0
Lice	47 088	12 227	34 861	24 877	11 927	12 950	-63.79	-2.48	-99.00	26 791	9 644	17 147	-0.1	-7.5	4.1
Çermik	49 107	16 531	32 576	46 050	15 843	30 297	-6.43	-4.25	-7.55	50 134	17 962	32 172	18.8	32.4	11.3
Hazro	23 971	8 728	15 243	18 755	6 189	12.566	-24.53	-34.37	-19.31	17 567	4 488	13 079	3.8	-14.6	10.1
Türkiye	56.473.035	33.656.275	22.816.760	67.803927	44.006.274	23.797.653	18.28	26.81	4.21	73.722.988	56.222.356	17.500.632	15.9	25.2	-13.4

Kaynak: 1- DİE (GNS- Diyarbakır), 2000: 61, 2-TÜİK (ADNKS-Diyarbakır) 2010: 28, 3-DİE (GNS-Türkiye), 2000: 2, 4-TÜİK (ADNKS-Türkiye), 2010: 21 eserlerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

1990-2000 tarihleri arasında Diyarbakır genelinde nüfus artış hızı %0 31.7 ile Türkiye'deki nüfus artış hızından (%0 26.81) %0 10 daha fazla artış göstermiştir.

1990'da 373.810 Olan Diyarbakır'ın merkez nüfusu 2000 yılında 545.833'e çıkarak %o 37.87 oranında artış göstermiştir. 1990-2000 tarihleri arasında Diyarbakır merkezde nüfus artış hızı Türkiye'deki kentsel nüfus artış hızından %o 10 daha fazla olmuştur. Aynı tarihlerde Kulp %o 75.02 oranında artış hızı göstererek Türkiye'deki kentsel nüfus artış hızından üç kat, Dicle %o 59 oranında artış göstererek Türkiye'deki kentsel nüfus artış hızından iki kat daha fazla artış göstermiştir. Bismil, Çınar ve Karacaköy kentlerinde nüfus artış hızı Türkiye'deki kentsel nüfus artış hızından daha fazla olmuştur.

Diyarbakır 1990'lı yıllarda Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde hızlanan terör olaylarında en çok göç alan kentlerden birisidir. Ancak kentte sanayi gelişmediği için Diyarbakır'a gelen nüfus iş bulamadığından bir süre sonra batıdaki kentlere göç etmiştir. 2010 ADNKS sonuçlarına göre Diyarbakır'daki kentsel nüfus artış hızı %o 10.2 oranında olmuş, Diyarbakır 2010'daki bu nüfus artış hızıyla Türkiye'deki kentsel nüfus artış hızının altında kalmıştır. 2010'da Diyarbakır kent merkezinde nüfus artış hızı %o 7.9 ile Türkiye'deki kentsel nüfus artışının çok altında kalmıştır. 2010 yılında Çermik %o 32.4, Ergani %o 24.2, Kulp %o 26.1 ile Türkiye'deki nüfus artış hızından daha çok artış göstermiştir. 2010'da Çüngüş, Hani, Eğil, Lice ve Çermik nüfus artış hızları eksiye düştüğü için bu kentlerde artış olmamıştır.

2010'da Diyarbakır'daki kentsel nüfus artış hızının Türkiye'deki kentsel nüfus artış hızından az olmasının nedeni kentte yeterli sanayi kuruluşlarının olmaması, işsizlik gibi nedenlerle diğer illere göç verilmesinden kaynaklanmaktadır.

- 1990-2010 Tarihleri Arasında Gaziantep'teki Kentlerde (İlçe) Nüfus Artış Hızının Türkiye'deki Kentsel Nüfus Artış Hızıyla Karşılaştırılması

Aşağıdaki tabloda 1990-2010 tarihleri arasında Gaziantep'teki tek tek kentte nüfus artış hızı Türkiye'deki kentsel nüfus artış hızıyla karşılaştırmalı olarak bir arada gösterilmiştir.

Tablo 5: 1990-2010 Tarihleri Arasında Gaziantep'te Kentsel Nüfus Artış Hızının Türkiye'deki Kentsel Nüfus Artış Hızıyla Karşılaştırılması

Nüfus Sayım Yılları	1990			2000			1990-2000 Arası Yıllık Nüfus Artış Hızı %			2010			2010 Yıllık Nüfus Artış Hızı %		
	T.lam	Kent	Köy	T.lam	Kent	Köy	T.lam	Kent	Köy	T.lam	Kent	Köy	T.lam	Kent	Köy
Gaziantep Toplam Nüfus	1 010 396	738 245	272 151	1 285 249	1 009 12	276 123	24.05	31.25	1.45	1 700 761	1 501 56	199 197	28.1	32.1	-1.9
Merkez	689 948	603 434	86 414	989 559	853 514	96 046	33.61	37.16	10.04	1 370 591	1 324 52	46 078	35.3	35.75	1.85
Nurdağı	30 973	7 048	23 925	38 472	10 866	27 606	21.68	43.28	14.31	37 630	16 488	21 142	2.3	9.8	-3.4
Karkamış	15.245	3 430	11 815	13 774	4 412	9 362	-10.14	25.17	-23.26	11 097	2 998	8 099	-27.4	-42.8	-21.6
Nizip	106 516	58 604	47 912	115 043	71 629	43 414	7.70	20.06	-9.86	133 093	96 229	36 864	5.2	14.6	-19.1
Oğuzeli	34 215	9 983	24 232	33 162	11 527	21 635	-3.13	14.38	-11.33	29 123	16 534	12 589	-6.5	9.7	-27.4
Yavuzeli	23 955	6 864	17 091	24 409	7 743	16 666	1.88	12.05	-2.52	21 478	3 992	17 486	9.6	-25.0	17.7
İslâhiye	72 871	34 607	38 264	79 011	78 770	40 241	8.09	11.36	5.04	65 531	30 942	34 589	0.2	1.2	-0.8
Araban	36 773	14 275	22 498	31 819	10 666	21 153	-14.47	-29.14	-6.16	32 213	9 863	22 350	8.2	10.7	7.1
Türkiye	56.473.035	33.656.275	22.816.760	67.803927	44.006.274	23.797.653	18.28	26.81	4.21	73.722.988	56.222.356	17.500.632	15.9	25.2	-13.4

Kaynak:1- DİE (GNS-Gaziantep), 2000: 59, 2-TÜİK (ADNKS-Gaziantep) 2010: 30-31, 3-DİE (GNS-Türkiye), 2000: 2, 4-TÜİK (ADNKS-Türkiye), 2010: 21 eserlerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Gaziantep GAP Bölgesinde nüfusu en çok artan kentlerin başında gelmektedir. Ancak Gaziantep'teki nüfus artışı sadece kent merkezi ile sınırlıdır. Gaziantep'in ilçeleri konumundaki diğer kentlerinde istikrarlı nüfus artışı olmamıştır. Gaziantep'te 1990'dan sonra kimi kentlerin nüfusu artarken kimi kentlerin nüfusu artmayarak aynı kalmış, kimi kentlerin nüfusu ise gerileyerek dengesiz bir gelişme göstermiştir.

1990-2000 tarihleri arasında 1.010.396 olan Gaziantep'in toplam nüfusu 1.285.429'a çıkarak % 31.25 oranında, merkezin nüfusu 689. 948 binden 853.514 bine çıkarak % 37.16 oranında artış göstermiştir. 1990-2000 arası tarihlerde Gaziantep'teki kentsel nüfus artış hızı % 31.25 ile Türkiye'de % 26.81 olan kentsel

nüfus artışından daha fazla olmuştur. Aynı tarihlerde Nurdağı %o 43.28 artış oranıyla Türkiye'deki kentsel nüfus artış hızının bir buçuk katına yakın artış göstermişken, Karkamış %o 25.17'lik artışla Türkiye'deki kentsel nüfus artış hızına paralel artış göstermiştir.

2010 ADNKS sonuçlarına göre 1.324.52'ye çıkan Gaziantep'in merkez nüfusu %o 35.75 oranında artış göstermiştir. 2010 ADNKS sonuçlarına göre 1.700.763'e çıkan Gaziantep'in toplam nüfusu %o 32.1 oranında artış göstermiştir. 1990-2010 arasında Gaziantep'te kentsel nüfus artış hızı Türkiye'deki kentsel nüfus artış hızından daha fazla olmuştur.

Gaziantep 2010 ADNKS sonuçlarına göre hem kentleşme oranı (% 87) hem sanayisi, hem de diğer ekonomik göstergeler bakımından GAP Bölgesinin en gelişmiş kentidir. Bu nedenle 2010 yılında GAP Bölgesindeki kentlerde kentsel nüfus artış hızı Türkiye'deki kentsel nüfus artış hızından az iken Gaziantep'in daha fazla olmuştur. 2010 yılında aldığı göç 40.380 olmasına karşılık verdiği göç 36.327 olmuştur. Gaziantep'te 1990-2010 tarihleri arasında kentsel nüfus artış hızının Türkiye'deki kentsel nüfus artış hızından daha fazla olmasında aldığı göçün verdiği göçten daha fazla olmasının da etkisi vardır.

- 1990-2010 Tarihleri Arasında Kilis'teki Kentlerde (İlçelerde) Nüfus Artış Hızının Türkiye'deki Kentsel Nüfus Artış Hızıyla Karşılaştırılması

1990-2010 tarihleri arasında Kilis'te merkez ilçe ile birlikte 4 kent bulunmaktadır. Kilis'te merkez ilçe dışındaki diğer kentler ilçe merkezi olmazsa demografik, ekonomik ve sosyolojik yönlerden kent olabilecek durumu yoktur.

Tablo 6: 1990-2010 Tarihleri Arasında Kilis'te Kentsel Nüfus Artış Hızının Türkiye'deki Kentsel Nüfus Artış Hızıyla Karşılaştırılması

Nüfus Sayım Yılları	1990			2000			1990-2000 Arası Yıllık Nüfus Artış Hızı %			2010			2010 Yıllık Nüfus Artış Hızı %		
	T.lam	Kent	Köy	T.lam	Kent	Köy	T.lam	Kent	Köy	T.lam	Kent	Köy	T.lam	Kent	Köy
Kilis Toplam Nüfus	130 198	87 219	42 979	114 724	74 985	39 739	-12.65	-15.11	-7.84	123 135	85 923	37 212	8.4	19.1	-15.8
Merkez	101 806	84 077	14 729	87 387	70 670	16 717	-15.27	-17.37	-5.88	96 374	82 109	14 265	14.0	19.3	15.8
Musabeyli	14 364	668	13 696	13 895	1 555	12 340	-3.32	84.47	-10.42	14 550	9 05	13 645	-7.1	55.7	-11.1
Polateli	5 582	473	5 109	5 450	683	4 767	-2.39	36.73	-6.93	5 523	1 011	4 512	-9.4	30.1	-18.0
Elbeyli	8 446	2 001	6 445	7 992	2 077	5 915	-5.52	3.73	-8.58	6 688	1 898	4 790	-22.8	-11.5	-27.2
Türkiye	56.473.035	33.656.275	22.816.760	67.803927	44.006.274	23.797.653	18.28	26.81	4.21	73.722.988	56.222.356	17.500.632	15.9	25.2	-13.4

Kaynak:1- DİE(GNS-Kilis), 2000: 31, 2-TÜİK (ADNKS-Kilis) 2010: 48, 3-DİE (GNS-Türkiye), 2000: 2, 4-TÜİK (ADNKS-Türkiye), 2010: 21 eserlerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Kilis 1995 Yılında 550 Sayılı Yasa ile Gaziantep'ten ayrılarak il olmuştur (DİE, GNS-Kilis-2000: 5). Kilis'in il olması tamamıyla siyasi yönetimin tercihi ile gerçekleşmiştir. Kilis'in ne ekonomik ne de demografik yönden il olabilecek yönü yoktur. Kilis'in il olma durumu ülkemizde kentlerin sayısının siyasi nedenlerle de arttığını göstermektedir.

1990'da 130.198 olan Kilis'in toplam nüfusu 2000 yılında 114.724'e düşerek % -12.65 oranında azalma göstermiştir. Kilis'teki nüfus azalışı bütün kentlerde (ilçe) değil bazı kentlerde olmuştur. Bazı kentlerde nüfus azalırken bazı kentlerde nüfus artmıştır. 1990-2000 tarihler arasında Musabeyli % 84.47 oranında artış göstererek Türkiye'deki kentsel nüfus artış hızının üç katından daha fazla artış göstermiştir. Aynı tarihler arasında Polateli % 36.73 oranında artış göstererek Türkiye'deki kentsel nüfus artışından daha fazla artış göstermiştir. Ancak bu iki kent ilçe merkezi olmazsa ne ekonomik ne de demografik yönlerden kent olabilecek nitelikte değildir.

2010 yılında Kilis'te kent nüfusu ortalama % 19.1 oranında artış göstererek Türkiye'deki kentsel nüfus artış hızının çok altında artış göstermiştir. Aynı tarihte Kilis merkezde % 19.3 oranında nüfus artış hızı gerçekleşirken Musabeyli'de % 55.7, Polateli'nde % 30.1 oranında artış hızı gerçekleşmiştir. Kilis'te yeterli oranda sanayi

ve ticaret kuruluşları olmadığı için nüfus kentte barınamamakta ve sürekli dışarıya göç vermektedir.

- 1990-2010 Tarihleri Arasında Mardin'deki Kentlerde (İlçelerde) Nüfus Artış Hızının Türkiye'deki Kentsel Nüfus Artış Hızıyla Karşılaştırılması

Mardin'de 1990-2010 tarihleri arasında merkez ilçe dahil 10 kent (ilçe) bulunmaktadır. Aşağıdaki tabloda Mardin'deki 10 kentte 1990'dan 2010'a kadar meydana gelen nüfus artış hızı Türkiye ile karşılaştırmalı olarak verilmiştir.

Tablo 7: 1990-2010 Tarihleri Arasında Mardin'de Kentsel Nüfus Artış Hızının Türkiye'deki Kentsel Nüfus Artış Hızıyla Karşılaştırılması

Nüfus Sayım Yılları	1990			2000			1990-2000 Arası Yıllık Nüfus Artış Hızı %			2010			2010 Yıllık Nüfus Artış Hızı %		
	Kentler	T.lam	Kent	Köy	T.lam	Kent	Köy	T.lam	Kent	Köy	T.lam	Kent	Köy	T.lam	Kent
Mardin Toplam Nüfus	558 275	249 032	309 243	705 098	391 249	313 849	23.34	45.16	1.48	744 606	428 899	315 707	9.1	15.5	0.4
Merkez	91 181	53 005	38 176	108 340	65 072	43 268	17.24	20.51	12.52	128 677	79 947	48 530	-14.2	-30.8	13.7
Midyat	77 482	29 569	47 913	128 085	56 669	71 416	50.25	65.03	69.90	106 848	55 615	51 233	7.4	31.2	-17.8
Yeşilli	14 561	10 451	4 110	22 026	19 700	2 326	41.38	63.37	-56.91	17 534	13 833	3 701	-38.2	-50.9	11.1
Kızıltepe	130 762	60 134	70 628	183 475	113 143	70 332	33.86	63.19	-0.42	212 905	135 145	77 760	30.7	40.8	13.4
Dargeçit	28 744	10 079	18 665	27 611	16 541	11 070	-4.02	49.53	-52.23	27 828	14 700	13 128	17.6	34.0	-0.5
Derik	45 860	13 201	32 659	55 278	19 806	35 472	18.67	40.56	8.26	58 213	20 266	37 947	16.9	35.4	7.1
Nusaybin	84 135	49 671	34 464	103 863	74 110	29 753	21.06	40.00	-14.69	112 790	85 498	27 292	10.9	19.7	-16.1
Savur	33 533	6 244	27 289	34 402	7 817	26 585	2.56	22.46	-2.61	31 817	7 170	24 647	-39.6	-50.8	-36.3
Mazıdağı	30 276	9 526	20 750	27 434	11 194	16 240	-9.85	16.13	-24.50	33 184	10 436	22 748	24.0	24.0	24.0
Ömerli	21 741	7 152	14 589	14 584	7 197	7 387	-39.92	0.63	-68.04	15 010	6 289	8 721	-8.6	-0.8	-14.2
Türkiye	56.473.035	33.656.275	22.816.760	67.803927	44.006.274	23.797.653	18.28	26.81	4.21	73.722.988	56.222.356	17.500.632	15.9	25.2	-13.4

Kaynak:1- DİE(GNS-Mardin) 2000: 61, 2-TÜİK (ADNKS-Mardin) 2010: 39, 3-DİE (GNS-Türkiye), 2000: 2, 4-TÜİK (ADNKS-Türkiye), 2010: 21 eserlerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Mardin kentsel geçmişi ve tarihi eserleriyle GAP Bölgesinin en önemli kentlerinden birisidir. GAP BKİT'nin kurulmasından sonra Mardin'deki kentlerde (ilçe) nüfus artışı olmuştur ama nüfus artışı bütün kentlerde olmamıştır.

1990'da 53.005 olan Mardin'in merkez nüfusu 2000 yılında 65.072'ye çıkarak %o 20.51 oranında artış göstermiştir. 1990-2000 tarihleri arasında Mardin genelinde kentsel nüfus artış hızı ortalama %o 45.16 olarak Türkiye'deki kentsel nüfus artış hızının iki katına yakın olmuştur. Aynı tarihlerde Midyat %o 63.03 artış oranıyla, Yeşilli %o 63.37 artış oranıyla, Kızıltepe %o 63.19 artış oranıyla Türkiye'deki kentsel nüfus artış hızının iki katından daha fazla artış göstermiştir. Dargeçit, Nusaybin ve Derik belirtilen tarihlerde Türkiye'deki kentsel nüfus artış hızından daha fazla artış göstermiştir.

2010'da Mardin'de ortalama kentsel nüfus artış hızı %o 15.5'e düşerek Türkiye'deki kentsel nüfus artışının altında kalmıştır. Aynı tarihte Midyat %o 31.2, Kızıltepe %o 40.8, Dargeçit %o 30, Derik %o 35.04 artış oranıyla Türkiye'deki kentsel nüfus artış hızından (%o 25.2) daha fazla artış göstermiştir. Mardin merkez, Savur ve Yeşilli kentlerinde nüfus artışı eksiye düşerek azalmıştır.

- 1990-2010 Tarihleri Arasında Siirt'teki Kentlerde (İlçelerde) Nüfus Artış Hızının Türkiye'deki Kentsel Nüfus Artış Hızıyla Karşılaştırılması

1990-2010 tarihleri arasında merkez ilçe ile birlikte toplam 7 kentin bulunduğu Siirt'te söz konusu kentlerdeki nüfus artış hızını Türkiye'deki kentsel nüfus artış hızıyla karşılaştırmalı olarak verilmiştir.

Tablo 8: 1990-2010 Tarihleri Arasında Siirt'te Kentsel Nüfus Artış Hızının Türkiye'deki Kentsel Nüfus Artış Hızıyla Karşılaştırılması

Nüfus Sayım Yılları	1990			2000			1990-2000 Arası Yıllık Nüfus Artış Hızı %			2010			2010 Yıllık Nüfus Artış Hızı %		
	T.lam	Kent	Köy	T.lam	Kent	Köy	T.lam	Kent	Köy	T.lam	Kent	Köy	T.lam	Kent	Köy
Siirt Toplam Nüfus	243 435	110 221	133 214	263 676	153 522	110 154	7.98	33.13	-19 00	300 695	181 410	119 285	-9.7	-13.8	-3.5
Merkez	83 492	68 320	15 172	107 313	98 281	9 032	25 09	36.35	-51 85	137 126	127 174	9 952	-14.9	15.1	-12.8
Baykan	27 387	5 169	22 218	31 500	8 883	22 617	13.99	54.13	1.78	28 195	5 556	22 639	-8.7	-29.4	-3.5
Kurtalan	47 035	17 295	29 740	53 521	24 865	28 656	12.91	36.29	-3.71	56 112	28 679	27 433	-2.9	12.2	-18.5
Eruh	27 309	5 929	21 380	15 455	7 226	8 229	56 91	19.78	-95 45	18 755	8 742	9 835	-23.0	-54.1	5.5
Pervari	26 431	5 178	21 253	28 034	5 737	23 097	8.70	10.25	8.32	32 953	5 265	27 688	2.6	-36.4	10.2
Aydınlar	5 643	2 789	2 854	5 054	2 981	2 073	-11 02	6.66	-31 96	3 930	1 885	2 045	-30.8	-49.2	-13.6
Şirvan	26 138	5 541	20 597	21 999	5 549	16 450	-17 23	0.14	-22 48	23 802	4 109	19 693	0.6	3.7	0.0
Türkiye	56.473.035	33.656.275	22.816.760	67.803927	44.006.274	23.797.653	18.28	26.81	4.21	73.722.988	56.222.356	17.500.632	15.9	25.2	-13.4

Kaynak:1- DİE(GNS-Siirt) 2000: 61, 2-TÜİK (ADNKS-Siirt), 2010: 42, 3-DİE (GNS-Türkiye), 2000: 2, 4-TÜİK (ADNKS-Türkiye), 2010: 21 eserlerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Siirt'te 1990'da 110.221 olan kent nüfusu 2000 yılında 153.522 çıkarak % 33.13 artış göstermiştir. 1990'da 68.320 olan Siirt'in merkez nüfusu 2000 yılında 98.281'e çıkarak % 36.35 oranında artış göstermiştir. Aynı tarihlerde Baykan % 54.13 artış hızıyla, Kurtalan % 36.29 artış hızıyla Türkiye'deki kentsel nüfus artış hızından daha fazla artış göstermiştir.

2000 genel nüfus sayımında 8.883 olan Baykan'ın nüfusu 2010 ADNKS sonuçlarına göre 5.556'ya düşerek % -29.4 oranında azalmıştır. 2000 genel nüfus sayımında nüfusları artığı halde Eruh, Pervari ve Aydınlar 2010 ADNKS sonuçlarına göre nüfusu azalmıştır.

2010 yılında merkez dahil Siirt'teki bütün kentlerde kentsel nüfus artış hızı Türkiye'deki kentsel nüfus artış hızından daha az olmuştur. Tabloda görüldüğü gibi

Siirt merkezde 2010'da kent nüfus artışı %o 15.1 olmasına karşılık kent genelindeki nüfus artış hızı %o -13.8 olmuştur.

GAP Bölgesinde nüfusu azalan nadir kentlerden biri de Siirt'tir. Batman ve Şırnak kentlerinin 1990'lı yıllarda Siirt'ten ayrılarak il haline gelmesinin nüfusun azalmasında etkisi olduğu kadar Siirt'in dışarıya göç vermesinin büyük etkisi var

- 1990-2010 Tarihleri Arasında Şanlıurfa'daki Kentlerde (İlçe) Nüfus Artış Hızının Türkiye'deki Kentsel Nüfus Artış Hızıyla Karşılaştırılması

1990-2010 tarihleri arasında Şanlıurfa'da merkez ilçe dahil toplam 11 kent bulunmaktadır. Aşağıdaki tabloda belirtilen tarihlerde Şanlıurfa'daki kentlerde nüfus artış hızı Türkiye'deki kentsel nüfus artış hızıyla karşılaştırmalı olarak verilmiştir.

Tablo 9: 1990-2010 Tarihleri Arasında Şanlıurfa'da Kentsel Nüfus Artış Hızının Türkiye'deki Kentsel Nüfus Artış Hızıyla Karşılaştırılması

Nüfus Sayım Yılları	1990			2000			1990-2000 Arası Yıllık Nüfus Artış Hızı %o			2010			2010 Yıllık Nüfus Artış Hızı %o		
	T.lam	Kent	Köy	T.lam	Kent	Köy	T.lam	Kent	Köy	T.lam	Kent	Köy	T.lam	Kent	Köy
Şanlıurfa Toplam Nüfus	1 001 45	551 614	449 841	1 443 42	842.129	601 293	36.55	42.30	29.01	1 663 37	922 539	740 832	30.3	25.0	36.9
Merkez	377 578	276 528	101 050	534 706	385 588	149 118	34.78	33.24	38.90	732 722	498 111	234 611	47.3	32.2	80.0
Harran	29 592	2 267	27 325	56 258	8 784	47 474	64.23	135.41	55.22	65 697	6 213	59 484	42.1	35.7	42.8
Viranşehir	100 361	57 461	42 900	187 705	121 382	66 323	62.59	74.76	43.55	162 983	90 784	72 199	22.5	9.3	39.4
Akçakale	48 550	15 211	33 339	77 261	32 114	45 147	46.45	74.71	30.31	84 406	25 793	58 613	27.8	35.6	24.4
Siverek	133 005	63 049	69.956	224 102	126 820	97 282	52.16	69.87	32.98	215 958	11 628	104 360	26.2	36.4	15.4
Birecik	58 907	28 440	30 467	74 671	40 054	34 617	23.71	34.23	12.77	89 435	47 792	41 643	15.0	16.0	13.9
Ceylanpınarı	49 555	33 238	16 317	67 817	44 258	23 559	31.36	28.63	36.72	73 305	44 726	28 579	7.6	2.2	16.1
Bozova	54 637	16 745	37 892	65 842	19 848	45 994	-18 65	17.00	19.37	58 230	11 917	46 313	7.6	17.5	5.1
Hilvan	33 010	14 152	18 858	38 411	16 094	22 317	15.15	12.86	16.84	40 688	21 518	19 170	15.0	31.3	-3.0
Suruç	80 202	40 395	39 807	82 247	44 421	37 826	2.52	9.50	-5.10	100 082	55 600	44 482	-7.5	-3.2	-12.7
Halfeti	36.58	4.128	31.930	34.402	2.766	31.636	-4.70	-40 03	-0.92	39 835	8 457	31 378	-15.7	-60.6	-3.2
Türkiye	56.473.035	33.656.275	22.816.760	67.803927	44.006.274	23.797.653	18.28	26.81	4.21	73.722.988	56.222.356	17.500.632	15.9	25.2	-13.4

Kaynak:1- DİE (GNS-Şanlıurfa), 2000: 61, 2-TÜİK (ADNKS-Şanlıurfa) 2010: 44, 3-DİE (GNS-Türkiye), 2000: 2, 4-TÜİK (ADNKS-Türkiye), 2010: 21 eserlerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Şanlıurfa GAP'ın merkezi ve bölgede en fazla tarımsal arazi ve verimli ovalara sahip bir kenttir. Şanlıurfa'nın 11.500 yıllık bir geçmişe sahip olduğu belirtilmektedir (Öner, 2009: 9). Kimi araştırmacılar Şanlıurfa'nın bu tarihi geçmişini Hz İbrahim gibi bazı peygamberlerin burada yaşadığına dayandırarak bazı dinlerin merkezi olmasından ileri geldiğini belirtmektedir (Yıldız, 2009: 2). Şanlıurfa'nın bu uzun geçmişine rağmen günümüzde iyi bir kentleşmeye sahip olduğu söylenemez.

1980'li yılların ortasından sonra GAP Bölgesinde en fazla nüfusu artan kentlerden birisi de Şanlıurfa'dır. 1990-2010 tarihleri arasında Şanlıurfa'nın hem merkez hem de diğer kentlerinde (ilçe) istikrarlı bir nüfus artışı vardır. Yani kimi kentlerde nüfus artışı çok fazla kimi kentlerde çok az olmamıştır. Şanlıurfa'da 1990'dan sonra düzenli nüfus artışı, sulamanın burada başlaması ve kırsal alanda tarımsal işlerde nüfusun iş bulabilmesinin etkisiyle olmuştur.

1990'da 276.528 olan Şanlıurfa'nın merkez nüfusu 2000 yılında 385.588 çıkarak %o 33.24 oranında artış göstermiştir. Aynı tarihte 551.614 olan kent nüfusu 2000 yılında 842.129 çıkarak %o 42.30 oranında artış göstermiştir. 1990'lı yıllardan itibaren Şanlıurfa'nın bazı kentlerine suyun verilmesiyle bu kentlerin nüfusu çok artmıştır. 1990-2000 tarihleri arasında Harran'ın nüfusu %o 135.41 oranında, Akçakale'nin nüfusu %o 74.71 oranında, Viranşehir'in nüfusu %o 74.76 oranında artış göstererek Türkiye'deki kentsel nüfus artış hızından çok fazla artış göstermiştir. Aynı tarihlerde Siverek, Birecik ve Ceylanpınar'ın nüfus artış hızı Türkiye'deki kentsel nüfus artış hızından daha fazla olmuştur.

2010 yılında Şanlıurfa'da kentsel nüfus artış hızı Türkiye'deki kentsel nüfus artış hızına paralellik göstererek %o 25 oranında olmuştur. Aynı tarihte Şanlıurfa kent merkezi %o 32.2 oranında, Harran %o 35.7 oranında, Akçakale %o 35.6 oranında, Siverek %o 36.4 oranında, Hilvan %o 31.3 oranında artış hızı göstererek Türkiye'deki kentsel nüfus artış hızından daha fazla artış göstermiştir.

2010 yılında GAP Bölgesinde kentsel nüfus artış hızı Türkiye'deki kentsel nüfus artış hızından daha fazla artış gösteren kent Gaziantep'ten sonra Şanlıurfa'dır. Şanlıurfa'da Gaziantep'teki gibi ne çok sayıda sanayi kuruluşu ne de büyük çaplı ticari işletme vardır. Buna rağmen Atatürk Barajı'nın yapımından ve GAP'ın sulama amaçlı uygulamaya konulmasından sonra Şanlıurfa'da nüfus artışı devam etmiştir. Ayrıca bu nüfus artışına rağmen 1980'den 2010 yılına kadar Şanlıurfa'da verilen göç, alınan göçten hep fazla olmuştur.

- 1990-2010 Tarihleri Arasında Şırnak'taki Kentlerde (İlçelerde) Nüfus Artış Hızının Türkiye'deki Kentsel Nüfus Artış Hızıyla Karşılaştırılması

2010 yılında Şırnak'ta merkez ilçe ile birlikte 7 kent (ilçe) bulunmaktadır. Aşağıdaki tabloda 1990-2010 tarihleri arasında Şırnak'taki kentlerde nüfus artış hızı Türkiye'de kentsel nüfus artış hızıyla birlikte verilmiştir.

Tablo 10: 1990-2010 Tarihleri Arasında Şırnak'ta Kentsel Nüfus Artış Hızının Türkiye'deki Kentsel Nüfus Artış Hızıyla Karşılaştırılması

Nüfus Sayım Yılları	1990			2000			1990-2000 Arası Yıllık Nüfus Artış Hızı %o			2010			2010 Yıllık Nüfus Artış Hızı %o		
	T.lam	Kent	Köy	T.lam	Kent	Köy	T.lam	Kent	Köy	T.lam	Kent	Köy	T.lam	Kent	Köy
Şırnak Toplam Nüfus	262 006	125 264	136 742	353 197	211 328	141 869	29.86	52.28	3.68	430 109	269 494	160 615	10.2	7.2	0.7
Merkez	47 154	25 059	22 095	69 853	52 743	17 110	39.29	74.40	-25 56	77 865	54 263	23 602	1.9	1.59	11.3
Silopi	46 946	23 430	23 516	75 192	51 199	23 993	47.09	78.15	2.01	104 094	76 323	27 771	33.7	39.1	19.3
Beytüşşebap	18 651	4 253	14 398	20 659	6 633	14 026	10.22	44.43	-2.62	17 537	5 231	12 306	-14.5	-13.5	-14.9
İdil	44 064	12 905	31 159	59 993	19 123	40 870	30.85	39.32	27.12	69 090	22 801	46 289	15.9	39.5	4.5
Cizre	63 626	50 023	13 603	82 042	69 591	12 451	25.41	33.01	-8.85	117 429	100 478	16 951	38.1	40.9	21.6
Uludere	28 687	6 289	22 398	35 158	7 928	27 230	30.34	23.15	19.53	34 518	7 326	27 192	4.9	-7.3	8.2
Güçlükonak	12 878	3 305	9 573	10 300	4 111	6 189	-22 33	21.82	43.61	9 576	3 072	6 504	-2.6	-77.3	34.7
Türkiye	56.473.035	33.656.275	22.816.760	67.803927	44.006.274	23.797.653	18.28	26.81	4.21	73.722.988	56.222.356	17.500.632	15.9	25.2	-13.4

Kaynak:1- DİE (GNS-Şırnak) 2000: 55, 2-TÜİK (ADNKS-Şırnak) 2010: 47, 3- DİE (GNS-Türkiye), 2000: 2, 4-TÜİK (ADNKS-Türkiye), 2010: 21 eserlerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Şırnak 1994 yılında Siirt'ten ayrılarak il haline getirilen bir kenttir. Şırnak'ın il olması güvenlik nedeniyle siyasi tercih sonucu gerçekleşmiştir. Kilis gibi Şırnak'ın ne demografik ne de ekonomik yönden il olabilecek durumu yoktur.

1990-2000 tarihleri arasında Şırnak'ta kentsel nüfus %o 52.28 oranında artış hızı göstermiştir. Bu tarihler arasında Şırnak merkezin nüfusu 25.059'den 52.743 çıkararak %o 74.40 oranında artış hızı göstererek Türkiye'deki kentsel nüfus artış

hızından çok fazla artış göstermiştir. Aynı tarihlerde Silopi'de kentsel nüfus %o 78.15 oranında, Beytüşşebap'ta %o 44.43 oranında, İdil'de %o 39.32 oranında, Cizre'de %o 33.01 oranında artış göstermiş ve Türkiye'deki kentsel nüfus artış hızından daha fazla artış göstermiştir.

2010'da Silopi %o 39.1 oranında, Cizre %o 40.9 oranında, İdil %o 39.5 oranında artış hızı olmuştur. Şırnak'ta ortalama kentsel nüfus artış hızı %o -7.2 olarak artmamış, gerilemiştir. Şırnak'ta kentsel nüfus artışıdaki bu düşüş kentte sanayi kuruluşlarının olmaması, işsizlik ve dışarı verilen göç gibi nedenlerden kaynaklanmaktadır.

b) GAP Bölgesinde Kentleşme Hızı ve Oranındaki Gelişmenin Türkiye'de Kentleşme Hızı ve Oranındaki Gelişme İle Karşılaştırılması

Kentleşme oranı ile kentleşme hızı aynı şey değildir. Kentleşme oranı belli bir zamanda herhangi bir bölgenin ya da ülkenin kentlerde yaşayan nüfusun toplam nüfusa oranıdır (Keleş, 2010: 28). Kentleşme hızı ise belli bir zamanda kentlerde yaşayan nüfusun ve kentlerin sayısının artmasını ifade etmek için kullanılmaktadır (Ankara Kalkınma Ajansı, 2011: 113). Kentleşme hızı yeni kentlerin ortaya çıkmasını ve mevcut kentlerin büyümesini ifade etmek için de kullanılmaktadır. Kentleşme oranı statik bir durumu gösterirken, kentleşme hızı dinamik bir durumu göstermektedir (Aykaç, 1985: 255). Bu açıklamalardan anlaşıldığı gibi kentleşme oranı ile kentleşme hızı farklı şeylerdir.

Kentleşme oranının yükselmesi kentleşme hızının artmasına bağlı olduğundan kentleşmenin mevcut durumunu ve gelişimini tam ortaya koyabilmek için ikisi bir arada anlatılmıştır.

Türkiye'de 1950'li yılların başından itibaren başlayan hızlı kentleşme süreci 1960 ve 1970'li yıllarda hızlanarak devam etmiştir. 1980'li yıllarda kentleşme hızının yavaşladığı belirtilse de bir süre sonra yine kentleşme hızı artmıştır (Keleş; 2010: 56). GAP Bölgesinde ise 1980'li yıllardan itibaren başlayan hızlı kentleşme süreci, 1990 ve 2000'li yıllarda hızlanarak devam etmiştir.

(1) 1927-2010 Tarihleri Arasında GAP Bölgesinde Kentleşme Hızı ve Oranındaki Gelişmenin Türkiye İle Karşılaştırılması

Devlet İstatistik Enstitüsü ya da diğer ismi ile Türkiye İstatistik Kurumu'nun eserlerinde yapılan nüfus sayımlarında (genel nüfus sayımı ve adrese dayalı nüfus kayıt sistemi) toplam nüfus ve nüfus artış hızı ile birlikte kentleşme oranı da belirtilmemiştir. Kentlerin nüfus ve sayısının artışını gösteren kentleşme hızı ise söz konusu eserlerde belirtilmemiştir. Bu çalışmada kentleşme hızı Türkiye İstatistik Kurumundaki uzmanların yardımıyla aşağıdaki formüle göre hesaplanmıştır (TÜİK, 2010: VII):

$$P_{n+t} = P_n \times e^{rt}$$

P_n : n tarihindeki (dönem başı) nüfus

P_{n+t} : n+t tarihindeki (t yıl sonra) nüfus

e : Logaritma

r : Yıllık Nüfus Artış Hızı

t : İki tarih ararsındaki süre (yıl olarak)

GAP Bölgesindeki kentlerde kentleşme hızı farklı ve çok dengesiz olduğundan bölgedeki tek tek kentte kentleşme hızının Türkiye'de kentleşme hızıyla karşılaştırılması yapılmıştır. Bunun için önce 1927'deki ilk nüfus sayımından 2010'a (ADNKS) kadar GAP Bölgesinde il konumundaki 9 kentte kentleşme hızı Türkiye'nin kentleşme hızıyla karşılaştırmalı olarak anlatılmıştır. GAP BKİT'nin kurulmasından sonra bölgede kentleşme hızındaki önemli gelişmeler olmuştur. Bu nedenle GAP Bölgesinde kentleşmenin gelişimini detaylı olarak ortaya koyabilmek için GAP BKİT'nin kurulmasından sonraki ilk genel nüfus (1990) sayımından 2010 ADNKS sonuçlarına kadar bölgedeki 80 kentte kentleşme hızındaki gelişme Türkiye'de kentleşme hızındaki gelişme ile karşılaştırmalı olarak anlatılmıştır.

GAP Bölgesinde kentleşme oranı bakımından kentler arasında belli bir denge yoktur. Bölgede Gaziantep gibi kimi kentlerde kentleşme oranı çok yüksek iken, Adıyaman gibi kimi kentlerde kentleşme çok düşüktür. Aşağıdaki tabloda 1927'den 2010'na kadar GAP Bölgesinde il konumundaki 9 kentte kentleşme hızı ve oranındaki gelişmeler Türkiye'deki kentleşme hızı ve oranındaki gelişme ile karşılaştırmalı olarak verilmiştir.

Tablo 11: 1927-2010 Tarihleri Arasında GAP Bölgesinde İl Konumundaki Kentlerde Kentleşme Hızı ve Oranındaki Gelişimin Türkiye'de Kentleşme Hızı ve Oranındaki Gelişim İle Karşılaştırılması

Nüfus Sayım Yılları	1927	1940	1950	1960	1970	1980	1990	2000	2010
Adıyaman Toplam Nüfus	--	--	--	233.717	303.511	367.595	515.131	623.811	590.935
Kent Nüfusu	--	--	--	39.701	70.398	116.986	219.304	338.939	347.236
Kentleşme Oranı %	--	--	--	16.99	23.19	31.82	42.74	54.33	58.76
Kentleşme Hızı %	--	--	--	7.8	7.8	8.5	8.5	5.5	3
Batman Toplam Nüfus	--	--	--	--	--	--	344.669	456.734	510.200
Kent Nüfusu	--	--	--	--	--	--	194.664	304.166	373.388
Kentleşme Oranı %	--	--	--	--	--	--	56.18	66.60	71.88
Kentleşme Hızı %	--	--	--	--	--	--	5.7	5.7	2.3
Diyarbakır Toplam Nüfus	194.183	257.321	293.738	401.884	581.208	778.150	1.094.996	1.362.708	1.528.958
Kent Nüfusu	47.397	66.103	72.267	124.718	238.504	374.264	600.640	692.167	1.090.172
Kentleşme Oranı %	24.41	25.69	24.60	31.03	41.04	48.10	54.85	60.00	70.44
Kentleşme Hızı %	4.0	4.0	1	7.3	9.2	5.7	6.1	1.6	5.8
Gaziantep Toplam Nüfus	213.499	306.906	328.343	434.579	606.540	808.697	1.140.594	1.285.249	1.700.763
Kent Nüfusu	76.139	98.657	120.015	195.816	330.082	512.745	821.127	1.009.126	1.501.566
Kentleşme Oranı %	35.66	32.12	36.55	45.06	54.42	63.40	71.99	78.52	87.00
Kentleşme Hızı %	3	3	6.4	6.9	9.4	5.6	6.1	2.3	4.9
Kilis Toplam Nüfus	--	--	--	--	--	--	130.198	114.724	123.135
Kent Nüfusu	--	--	--	--	--	--	87.219	74.985	85.923
Kentleşme Oranı %	--	--	--	--	--	--	66.98	65.36	68
Kentleşme Hızı %	--	--	--	--	--	--	1.4	-2.0	2.3
Mardin Toplam Nüfus	183.317	252.505	269.490	353.411	453.092	564.967	557.727	705.098	744.606
Kent Nüfusu	41.703	53.600	49.945	73.907	119.852	192.004	249.032	391.249	428.899
Kentleşme Oranı %	22.75	21.23	18.53	20.91	26.45	33.98	44.65	55.49	56.29
Kentleşme Hızı %	2.9	-1.0	4.8	6.3	6.1	6.1	5	5.8	1.0
Siirt Toplam Nüfus	101.529	146.522	156.703	232.243	320.684	445.483	243.435	263.676	300.695
Kent Nüfusu	22.412	30.558	29.561	54.686	111.206	183.804	110.139	152.522	181.410
Kentleşme Oranı %	22.07	20.86	18.86	23.55	34.68	41.26	45.24	58.22	59.69
Kentleşme Hızı %	3.7	-1.0	8.0	10.0	6.6	6.6	-4.0	3.9	1.9
Şanlıurfa Toplam Nüfus	207.487	245.398	298.394	401.919	538.131	602.736	1.001.455	1.443.422	1.663.371
Kent Nüfusu	60.085	72.352	81.856	123.916	205.524	282.419	551.124	842.129	922.539
Kentleşme Oranı %	28.96	29.48	27.43	30.83	38.19	46.86	55.03	58.34	60.39
Kentleşme Hızı %	2.1	1.4	5.2	6.6	3.8	4.0	9.6	5.3	1.0
Şırnak Toplam Nüfus	--	--	--	--	--	--	262.006	353.197	430.109
Kent Nüfusu	--	--	--	--	--	--	125.264	211.328	269.494

Kentleşme Oranı %	--	--	--	--	--	--	47.81	59.83	63.07
Kentleşme Hızı %	--	--	--	--	--	--	6.9	6.9	2.8
GAP Toplam Nüfus	900.015	1.208.643	1.346.668	2.057.750	2.803.166	3.567.630	5.159.464	6.608.619	7.592.772
Kent Nüfusu	247.736	321.270	353.644	612.744	1.048.566	1.662.222	2.956.801	4.013.136	5.195.124
Kentleşme Oranı %	27.52	26.58	26,26	29.77	38.36	44.23	53.83	61.85	66.16
Kentleşme Hızı %	3	1.0	1.0	7.4	7.2	5.9	7.3	4.5	2.1
Türkiye Toplam Nüfus	13.648.270	17.820.950	20.947.188	27.754.820	35.605.176	44.736.957	56.473.035	67.803.927	73.772.988
Kent Nüfusu	3.305.879	4.346.249	5.244.337	8.859.731	13.691.101	19.645.007	33.656.275	44.006.274	56.222.356
Kentleşme Oranı %	24.22	24.39	25.04	31.92	38.45	43.91	59.01	64.90	76.20
Kentleşme Hızı %	3.2	2.1	2.1	6.9	5.5	4.4	7.2	3.1	2.8

Kaynak: 1- DİE (GNS-Adıyaman), 2000: 44, 2- DİE (GNS-Batman), 2000: 39, 3- DİE (GNS-Diyarbakır), 2000: 44, 4- DİE (GNS-Gaziantep), 2000: 42, 5- DİE (GNS-Kilis), 2000: 31, 6- DİE (GNS-Mardin), 2000: 44, 7- DİE (GNS-Siirt), 2000: 44, 8- DİE (GNS-Şanlıurfa), 2000: 44, 9- DİE (GNS-Şırnak), 2000: 39, 10-TÜİK (ADNKS), 2010: 21-47, 11- DİE (GNS-Türkiye, Nüfusun Ekonomik ve Sosyal Nitelikleri), 2000: 46, eserlerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Not: Kentleşme hızı Türkiye İstatistik Kurumundaki uzmanların yardımıyla şu formüle göre hesaplanmıştır: $P_{n+t} = P_n \times e^{rt}$

Tablodaki veriler değerlendirildiğinde GAP Bölgesinde kentleşme hızı 1980 yılına kadar inişler çıkışlar izlemekle birlikte 1980'den sonra sürekli Türkiye'deki kentleşme hızından daha fazla olmuştur. 1980'de Türkiye'nin kentleşme hızı % 4.4 olmasına karşılık GAP Bölgesinde kentleşme hızı % 5.9 olmuştur. 1990'da % 7.2 olan Türkiye'nin kentleşme hızına karşılık GAP Bölgesinde kentleşme hızı % 7.3, 2000'de % 3.1 olan Türkiye'nin kentleşme hızına karşılık GAP Bölgesinde kentleşme hızı % 4.5 olmuştur. 2010 yılında GAP Bölgesinde kentleşme hızı Türkiye'deki kentleşme hızının biraz altında kalmıştır. Bu durumu bölgedeki kentlerde sanayileşme ve istihdam alanının olmasından dolayı bölge dışına göç vermekle açıklamak mümkündür. Bölgenin metropol kentleri olan Diyarbakır'da kentleşme hızı 1980'de % 5.7, 1990'da, % 6.1, 2000'de % 1.6, 2010'da % 5.8 olmuş bölgenin diğer bir metropol kenti olan Gaziantep'te kentleşme hızı 1980'de % 5.6, 1990'da % 6.1, 2000'de % 2.3, 2010 yılında % 4.9 olarak gerçekleşmiştir. GAP'ın merkezi olarak kabul edilen Şanlıurfa'da kentleşme hızı 1980'de % 4.0, 1990'da % 9.6, 2000'de % 5.3, 2010 yılında %1.0 oranında artış göstermiştir. Görüldüğü gibi 1980'den sonra GAP Bölgesinde kentleşme hızı hem genel olarak hem de metropol kentler düzeyinde Türkiye'deki kentleşme hızından daha fazla olmuştur.

GAP Bölgesinde genel olarak kentleşmenin gelişimine bakıldığında Türkiye'deki kentleşmeye paralel bir gelişme gösterdiği ve problem görülmediği sanılabilir. Oysa tek tek kent açısından bakıldığında son derece düzensiz ve çarpık

bir kentleşmenin geliştiği ortaya çıkmaktadır. Örneğin 1960 yılında Türkiye'deki kentleşme oranı % 31.92 olmasına karşılık, Adıyaman'ın kentleşme oranı % 16.99, Mardin'in % 20.91, Siirt'in % 23.55 olmuştur. Türkiye'nin % 31.92 olan kentleşme oranı Adıyaman'ın iki katı, Mardin ve Siirt'in bir buçuk katıdır. Diğer yandan 1960 yılında Gaziantep % 45.06 kentleşme oranıyla Türkiye'deki kentleşme oranının bir buçuk katına, Adıyaman'daki kentleşme oranının üç katına, Mardin ve Siirt'teki kentleşme oranının iki katına çıkmış durumdadır.

1970'te Türkiye'de kentleşme oranı % 38.45 iken Adıyaman'da kentleşme oranı % 23.19, Mardin'de % 26.45 olarak Türkiye'yi çok geriden takip etmektedir. 1980'de Türkiye'de kentleşme oranı % 43.91 olmasına karşılık Adıyaman'da kentleşme oranı %31.82, Mardin'de % 33.98 oranı ile yine Türkiye'yi çok geriden takip ederken Gaziantep'te kentleşme oranı % 63.40 ile Türkiye'deki kentleşme oranının çok üstündedir. 2010 ADNKS sonuçlarına göre GAP Bölgesine merkez ilçe dışındaki diğer kentlerde kentleşme oranı ortalama % 36.6'dır.

(2) GAP BKİT Kurulmasından Sonra (2010'na Kadar) Bölgedeki İl ve İlçelerde Kentleşme Hızı ve Oranındaki Gelişmenin Türkiye İle Karşılaştırılması

GAP'ın uygulanmaya başlamasından sonra GAP Bölgesinde kentleşme hızında artış olmuştur, ama kentleşme hızındaki artış bölgedeki bütün kentlerde dengeli bir şekilde olmamıştır. Bazı kentlerde kentleşme hızı yıllık % 10'da fazla olurken bazı kentlerde kentleşme hızı artmamıştır. Bu nedenle 1990-2010 tarihleri arasında bölgede bulunan 80 kentte kentleşme hızındaki gelişme, Türkiye'deki kentleşme hızındaki gelişme ile karşılaştırmalı olarak anlatılmış, böylece GAP Bölgesinde kentleşmenin gelişimi ayrıntılı olarak açıklanmaya çalışılmıştır. Belirtilen durum bölgedeki kentleşme oranı için de geçerli olduğundan 1990-2010 tarihleri arasında kentleşme oranındaki gelişme de anlatılmıştır.

- 1990-2010 Arası Adıyaman'daki Kentlerde (İlçe) Kentleşme Hızı ve Oranındaki Gelişmenin Türkiye'de Kentleşme Hızı ve Oranı İle Karşılaştırılması

2010 ADNKS sonuçlarına göre Adıyaman'da merkez ilçe dahil 9 kent bulunmaktadır. Aşağıdaki tabloda 1990-2010 tarihleri arasında Adıyaman'daki 9

kentte kentleşme hızındaki gelişme ve kentleşme oranı Türkiye’de kentleşme hızındaki gelişme ve kentleşme oranı ile karşılaştırmalı olarak belirtilmiştir.

Tablo 12: 1990-2010 Tarihleri Arasında Adıyaman’daki Kentlerde (İlçe) Kentleşme Hızı ve Oranındaki Gelişiminin Türkiye’de Kentleşme Hızı ve Oranındaki Gelişme İle Karşılaştırılması

Nüfus Sayım Yılları	1990			2000			1990-2000	2010			2000-2010
	Toplam	Kent	Kentleşme Oranı %	Toplam	Kent	Kentleşme Oranı %	Kentleşme Hızı %	Toplam	Kent	Kentleşme Oranı %	Kentleşme Hızı %
Adıyaman Toplam Nüfus	510 827	222 102	42.74	623 811	338 939	54.33	5.3	590 935	347 236	58.76	0.3
Merkez	175 647	100 045	56.95	249 530	178 538	71.54	7.8	262 349	202 735	77.27	1.4
Sincik	19 524	2 503	12.82	21 828	5 274	24.16	15.0	20 418	4 262	20.87	-2.0
Samsat	11 451	3 354	29.29	12 541	6 917	55.15	10.0	9 872	4 367	44.23	-3.4
Kahta	94 928	42 183	44.43	114 994	60 689	52.77	4.3	117 655	63 216	53.72	0.5
Çelikhn	19 087	8 033	42.08	20 271	11 306	55.77	3.8	15 426	8 263	53.56	-2.8
Besni	88 531	26 076	29.45	108 667	36 123	33.24	3.9	81 304	29 102	35.79	-1.3
Tut	13 714	6 466	47.14	15 784	7 213	45.69	1.7	11 383	3 984	34.99	-5.8
Gerger	32 587	3 854	11.82	27 208	4 223	15.52	3.4	24 622	3 235	13.13	-2.5
Gölbashi	55 358	29 588	53.44	52 988	28 656	54.08	-0.5	47 906	28 072	54.59	--
Türkiye	56.473.035	33.656.275	59.01	67.803.927	44.006.274	64.90	3.4	73.772.988	56.222.35 6	76.20	2.8

Kaynak:1- DİE(GNS-Adıyaman) 2000: 61, 2-TÜİK (ADNKS-Adıyaman) 2010: 21, 3-DİE (GNS-Türkiye), 2000: 46 eserlerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

1990-2000 tarihleri arasında Adıyaman’da kentleşme hızı Türkiye’deki kentleşme hızından fazla olmuştur. 1990-2000 tarihleri arasında Türkiye’de kentleşme hızı % 3.4 olmasına karşılık Adıyaman’da kentleşme hızı % 5.3 olmuştur. Aynı tarihlerde Adıyaman merkez ilçede (kent) kentleşme hızı % 7.8, Sincikte % 15, Samsat’ta % 10 olarak Türkiye’deki kentleşme hızının çok üstünde gerçekleşmiştir. Belirtilen tarihler arasında Kahta, Çelikhhan, Besni ve Gerger kentleri (ilçe) Türkiye’deki kentleşme hızına paralel artış gösterirken, Tut ve Gölbashi % 1 civarında artış göstererek Türkiye’deki kentleşme hızının çok altında kalmıştır.

2000-2010 tarihleri arasında Adıyaman’da kentleşme hızı Türkiye’ye göre çok düşük olmuştur. Belirtilen tarihler arasında Türkiye’de kentleşme hızı 2.8 olmasına karşılık Adıyaman’da sadece 0.3 olmuştur. Söz konusu tarihler arasında merkez ilçe

hariç diğer kentlerin hepsinde kentleşme hızı negatif (eksi) olarak artış göstermemiştir.

Adıyaman'da 1990'da genel kentleşme oranı % 42.2 iken Türkiye'de kentleşme oranı % 59.01'dir. 1990'de Adıyaman'da merkez ilçe dışındaki diğer kentlerde (söz konusu kentlerin kentleşme oranları toplanarak kent sayısına bölünmesiyle bulunan aritmetik ortalama) kentleşme oranı ortalama % 33'tür. Gerger ve Sincik'te kentleşme oranı % 12'ler düzeyinde kalarak Türkiye'deki kentleşme oranının çok altındadır.

Adıyaman'da kentleşme oranı sürekli yükselmesine rağmen % 76.20 olan Türkiye kentleşme oranının çok altındadır. Ayrıca GAP Bölgesinde % 87'lik kentleşme oranı ile en yüksek kentleşme düzeyine sahip olan Gaziantep ile Adıyaman arasında kentleşme oranı bakımından % 30'luk bir fark vardır.

Adıyaman'da kentleşme oranını yükselten merkez ilçedeki yüksek kentleşme oranıdır. Merkez ilçe dışındaki diğer kentlerde kentleşme oranı çok düşük düzeydedir. 2010 yılında merkez ilçenin kentleşme oranı % 77.27 olmasına karşılık diğer kentlerin kentleşme oranı (merkez ilçe dışındaki diğer ilçelerin kentleşme oranı toplanarak toplam ilçe sayısına bölünmesiyle bulunmuştur) ortalama % 38.79'dur. Adıyaman'da merkez ilçe dışındaki diğer kentlerdeki % 38.79'luk kentleşme oranı Türkiye'deki kentleşme oranından (%76.20) çok düşüktür. Kentleşme kaçınılmaz bir olgu olduğundan Türkiye'de ve GAP Bölgesinde artmaya devam edecektir. Adıyaman'da henüz düşük düzeyde olan merkez ilçe dışındaki diğer kentlerde kentleşme oranı zamanla artacağından söz konusu kentler şimdiden önlem alınmazsa bugün büyük kentlerin yaşadığı sorunları gelecekte bu kentlerde yaşayacaktır.

Bu çalışmanın bir amacı da henüz kentleşme oranı düşük olan kentlerde kentleşme oranı yükselmeden ve kentsel sorunlar ortaya çıkmadan önce gelecekte yaşanması muhtemel olan kentsel sorunların yaşanmaması için şimdiden önlem alınması gerektiğine dikkat çekmektir.

- 1990-2010 Arası Batman'daki Kentlerde (İlçe) Kentleşme Hızı ve Oranındaki Gelişimin Türkiye'de Kentleşme Hızı ve Oranı İle Karşılaştırılması

1990 yılında Siirt'ten ayrılarak il olan Batman'da merkez ilçe ile birlikte toplam 6 kent bulunmaktadır. Aşağıdaki tabloda 1990-2010 Tarihleri arasında Batmandaki

kentlerde kentleşme hızı ve kentleşme oranındaki gelişmenin Türkiye’de kentleşme hızı ve kentleşme oranındaki gelişme ile karşılaştırmalı olarak belirtilmiştir.

Tablo 13: 1990-2010 Tarihleri Arasında Batman’daki Kentlerde (İlçe) Kentleşme Hızı ve Oranındaki Gelişimin Türkiye’de Kentleşme Hızı ve Oranındaki Gelişme İle Karşılaştırılması

Nüfus Sayım Yılları	1990			2000			1990-2000	2010			2000-2010
	T0plam	Kent	Kentleşme Oranı %	T0plam	Kent	Kentleşme Oranı %	Kentleşme Hızı %	Toplam	Kent	Kentleşme Oranı %	Kentleşme Hızı %
Batman Toplam Nüfus	344 121	194 664	56.18	456 734	304 166	66.60	5.7	510 200	373 388	71.88	2.3
Merkez	170 334	147 347	86.50	272 787	246 678	90.42	7.5	355 151	325 020	91.51	3.3
Beşiri	32 803	5 456	16.63	33 106	8 554	25.83	6.0	30 184	8 058	26.69	-0.4
Sason	32 413	6 847	21.12	36 719	9 705	26.43	5.0	32 644	10 805	33.07	1.2
Kozluk	64 427	22 499	34.92	74 635	27 109	36.32	2.3	62 095	21 685	34.92	-2.3
Gercüş	33 890	8 116	23.94	31 994	8 451	26.41	0.5	23 330	4 869	20.87	-5.0
Hasankeyf	10 254	4 399	42.90	7 493	3 669	48.96	-1.0	6 796	2 951	43.42	-3.4
Türkiye	56.473.035	33.656.275	59.01	67.803.927	44.006.274	64.90	3.4	73.772.988	56.222.356	76.20	2.8

Kaynak:1- DİE(GNS-Batman), 2000: 55, 2-TÜİK (ADNKS-Batman) 2010: 46, 3-DİE (GNS-Türkiye), 2000: 46, 4-TÜİK (ADNKS-Türkiye), 2010: 21 eserlerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Tablodaki veriler değerlendirildiğinde 1990-2000 arası dönemde Batman’da kentleşme hızı % 5.7 ile Türkiye’de % 3.4 olan kentleşme hızından çok fazla olmuştur. Belirtilen tarihlerde Batman merkezde kentleşme hızı % 7.5, Beşiri’de % 6.0, Sason’da % 5 olarak Türkiye’deki kentleşme hızının üzerinde gerçekleşmişken, Gercüş’te % 0.5 Hasankeyf’te % -1 ile Türkiye’deki kentleşme hızının altında kalmıştır. 2000-2010 tarihleri arasında Batman genelinde kentleşme hızı % 2.3 ile Türkiye’de kentleşme hızına (% 2.8) yakın artış gösterirken, il merkezinde % 3.3 kentleşme hızı ile Türkiye’deki kentleşme hızından daha fazla artış göstermiştir. Bu tarihler arasında Batmandaki diğer kentlerde kentleşme hızı negatif olarak Türkiye’deki kentleşme hızının çok altında kalmıştır.

1990'da Batman'da genel kentleşme oranı % 56.18 iken merkez ilçe kentleşme oranı % 85.6 ile Türkiye'deki kentleşme oranından çok yüksektir. Ancak Batman merkez'in dışındaki diğer kentlerde ortalama kentleşme oranı 1990'da % 27.90 olmuş ve Türkiye'deki ortalama kentleşme oranının çok altında kalmıştır. Batman'da 2000 ve 2010 tarihlerinde merkez ilçe dışındaki diğer kentlerde kentleşme oranı sırasıyla % 32.79 ve % 31.79 olmuştur. Oysa aynı tarihlerde Türkiye'de kentleşme oranı % 64.90 ve % 76.20 ile Batman'daki kentlerin kentleşme oranından çok daha fazladır.

2010 yılında Batman'da genel kentleşme oranı % 71.88 ile Türkiye'deki ortalama kentleşme oranının altında kalırken merkez ilçe kentleşme oranı % 91.51 ile Türkiye'deki genel kentleşme oranının çok üstünde bulunmaktadır.

2010 yılında Batman'da merkez ilçe dışındaki diğer kentlerde ortalama kentleşme oranı % 31.79 ile Türkiye'deki kentleşme oranının çok altındadır. Gelecekte Batman'daki bu kentlerde de kentleşme oranı yükseleceğinden bu kentler için iyi bir yerleşim planı yapılmazsa Batman'ın bugün yaşadığı gecekondular ve çarpık kentleşme sorunlarını söz konusu kentlerde de yaşanacaktır.

- 1990-2010 Arası Diyarbakır'daki Kentlerde (İlçe) Kentleşme Hızı ve Oranındaki Gelişimin Türkiye'de Kentleşme Hızı ve Oranı İle Karşılaştırılması

2010 yılında Diyarbakır'da merkez ilçe ile birlikte toplam 14 kent bulunmaktadır. Aşağıdaki tabloda 1990-2010 tarihleri arasında Diyarbakır'daki kentlerde kentleşme oranındaki gelişimin Türkiye'de kentleşme oranındaki gelişim ile karşılaştırmalı olarak belirtilmiştir.

Tablo 14: 1990-2010 Tarihleri Arasında Diyarbakır'daki Kentlerde (İlçe) Kentleşme Hızı ve Oranındaki Gelişimin Türkiye'de Kentleşme Hızı ve Oranındaki Gelişme İle Karşılaştırılması

Nüfus Sayım Yılları	1990			2000			1990-2000	2010			2000-2010
	T0plam	Kent	Kentleşme Oranı	T0plam	Kent	Kentleşme Oranı %	Kentleşme Hızı %	Toplam	Kent	Kentleşme Oranı %	Kentleşme Hızı %
Diyarbakır Toplam Nüfus	1 096 447	595 440	54.85	1 362 708	817 692	60.00	3.8	1 528 958	1 090 172	70.44	3.4
Merkez (Büyükşehir e Bağlı Dört İlçe)	472 150	373 810	79.17	721 463	545 983	75.67	4.7	895 362	843 46	94.20	5.5
Kulp	50 482	7 472	14.80	40 454	15 825	39.11	11.5	36 939	10 119	27.39	-4.0
Dicle	35 980	5 414	15.04	39 861	9 861	24.73	8.0	40 965	8 436	20.59	-1.2
Bismil	99 662	39 834	39.96	126 885	61 182	48.21	5.7	108 948	56 887	52.21	-1.2
Kocaköy	12 985	4 244	32.68	13 069	5 678	43.44	2.5	15 452	5 764	37.30	0.2
Çınar	50 445	10 080	19.98	58 583	13 282	22.67	3.0	68 950	11 666	16.91	-1.6
Ergani	78 603	37 365	47.53	87 467	47 333	54.11	2.7	113 968	64 608	56.68	4.0
Çüngüş	17 067	3 935	23.05	15 521	4 708	30.95	3.4	14 093	2 495	17.70	-10
Hani	28 703	10 266	35.76	31 794	10 918	34.33	0.7	31 591	8 146	25.78	-2.0
Silvan	109 953	60 731	55.23	116 298	64 136	55.14	0.7	84 842	41 451	48.85	-4.0
Eğil	20 251	4 803	23.71	21 631	4 827	22.31	-0.1	23 366	5 046	21.59	2.5
Lice	47 088	12 227	25.96	24 877	11 927	47.94	-0.5	26 791	9 644	35.99	-2.0
Çermik	49 107	16 531	33.66	46 050	15 843	34.40	-0.4	50 134	17 962	35.82	1.4
Hazro	23 971	8 728	36.41	18 755	6 189	32.99	-2.5	17 567	4 488	25.55	-3.4
Türkiye	56.473.035	33.656.275	59.01	67.803.927	44.006.274	64.90	3.3	73.772.988	56.222.356	76.20	2.8

Kaynak:1- DİE (GNS-Diyarbakır) 2000: 61, 2-TÜİK (ADNKS-Diyarbakır), 2010: 28, 3-DİE (GNS-Türkiye), 2000: 46, 4-TÜİK (ADNKS-Türkiye), 2010: 21 eserlerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

1990-2000 tarihleri arasında Diyarbakır'da genel kentleşme hızı % 3.8 ile Türkiye'deki kentleşme hızının üstünde gerçekleşmiştir. Aynı tarihler arasında Kulp'un kentleşme hızı % 11.5 ile Türkiye'deki kentleşme hızının üç katından fazla, Dicle % 8 Kentleşme hızı ile Türkiye'deki kentleşme hızının üç katına yakın artış göstermiştir. Diyarbakır merkez % 4.7, Bismil % 5.7 kentleşme hızı ile Türkiye'deki kentleşme hızından daha fazla artış göstermiştir. Belirtilen tarihlerde Hani, Silvan, Eğil, Lice, Çermik ve Hazro'nun kentleşme hızı negatif olarak Türkiye'deki kentleşme hızının çok altında kalmıştır. 2000-2010 tarihleri arasında Diyarbakır'da genel kentleşme hızı % 3.4 ile Türkiye'de % 2.8 olan kentleşme hızından daha fazla olmuştur. Belirtilen tarihler arasında Diyarbakır merkezin kentleşme hızı % 5.5 ile Türkiye'deki kentleşme hızının (% 2.8) iki katına yakın artış göstermiş, Ergani % 4 kentleşme hızı ile Türkiye'deki kentleşme hızından daha fazla artış göstermiştir. 2000-2010 tarihleri arasında Diyarbakır'daki diğer kentlerde kentleşme hızı negatif olarak artış göstermemiştir.

1990'da Diyarbakır'da % 54.85 olan kentleşme oranı Türkiye'deki ortalama kentleşme oranına yakın düzeydedir. Aynı tarihte Diyarbakır merkezde kentleşme oranı % 79.17 ile Türkiye'deki kentleşme oranından çok yüksektir. Ancak Diyarbakır merkez ilçe dışındaki diğer kentlerde aynı tarihte ortalama kentleşme oranı % 31.06 olarak Türkiye'deki ortalama kentleşme oranının çok altında bulunmaktadır.

2000 yılında Diyarbakır'da % 60 olan kentleşme oranı 2010 yılında % 70.44 olmuştur. Aynı tarihlerde Türkiye'de ortalama % 64.90 ve % 76.20 olan kentleşme oranı Diyarbakır'daki kentleşme oranından yüksektir. Belirtilen tarihlerde Diyarbakır merkezde kentleşme oranı % 75.67 ve % 94.20 ile Türkiye'deki kentleşme oranının çok üstünde bulunmaktadır. 2010 yılında Diyarbakır merkezde % 94.20 olan kentleşme oranın kentleşmenin zirvesini gösterirken aynı tarihte Diyarbakır'ın diğer kentlerinden Çınar ve Çüngüş'ün % 17 olan kentleşme oranı kentleşmenin en geri kalmış durumunu göstermektedir. Aynı vilayetin kentleri arasındaki bu dengesiz kentleşme oranı söz konusu yerde ne kadar çarpık bir kentleşmenin geliştiğini göstermektedir. Diyarbakır'da 2000 ve 2010 tarihlerinde merkezde kentleşme oranı % 75.67 ve % 94.20 olmasına karşılık aynı tarihlerde diğer 13 kentlerde kentleşme oranı ortalama % 37.7 ve % 32.48 olarak Türkiye'deki kentleşme oranının çok altında kalmıştır.

Kentleşme oranındaki gelişmeye bağlı olarak yakın gelecekte Diyarbakır'daki diğer kentlerde de kentleşme oranı da artacağı için bu kentler için şimdiden iyi bir yerleşim ve yapılaşma planı yapılmazsa söz konusu kentlerde bugün büyük kentlerin yaşadığı sorunları yaşanacaktır.

- 1990-2010 Arası Gaziantep'teki Kentlerde (İlçe) Kentleşme Hızı ve Oranındaki Gelişimin Türkiye'de Kentleşme Hızı ve Oranı İle Karşılaştırılması

Gaziantep'te merkez ilçe dahil 8 kent bulunmaktadır. Kentleşme hızı ve oranı farklı olan bu kentlerde 1990-2010 tarihleri arasında kentleşme hızı ve oranındaki gelişme Türkiye'de kentleşme hızı ve oranındaki gelişme ile karşılaştırmalı olarak belirtilmiştir.

Tablo 15: 1990-2010 Tarihleri Arasında Gaziantep'teki Kentlerde (İlçe) Kentleşme Hızı ve Oranındaki Gelişimin Türkiye'de Kentleşme Hızı ve Oranındaki Gelişim İle Karşılaştırılması

Nüfus Sayım Yılları	1990			2000			1990-2000 Kentleşme Hızı %	2010			2000-2010 Kentleşme Hızı %
	Kentler	T0plam	Kent	Kentleşme Oranı %	T0plam	Kent		Kentleşme Oranı %	Toplam	Kent	
Gaziantep Toplam Nüfus	1 010 396	738 245	71.94	1 285 249	1 009 126	78.52	3.7	1 700 763	1 501 566	87.00	2.0
Merkez (Büyükşehir Bağılı İki İlçe)	689 948	603 434	87.46	989 559	853 514	86.25	4.2	1 370 598	1 324 52	96.63	5.6
Nurdağı	30 973	7 048	22.75	38 472	10 866	28.24	4.3	37 630	16 488	43.81	6.0
Karkamış	15.245	3 430	22.49	13 774	4 412	32.03	3.4	11 097	2 998	27.01	-5.0
Nizip	106 516	58 604	55.01	115 043	71 629	62.26	3.0	133 093	96 229	72.30	3.6
Oğuzeli	34 215	9 983	29.17	33 162	11 527	34.75	2.3	29 123	16 534	56.77	4.6
Yavuzeli	23 955	6 864	28.65	24 409	7 743	31.72	1.7	21 478	3 992	18.58	-4.3
İslâhiye	72 871	34 607	47.49	79 011	38 770	49.06	1.2	65 531	30 942	47.21	-2.1
Araban	36 773	14 275	38.81	31 819	10 666	33.52	-3.0	32 213	9 863	30.61	-0.5
Türkiye	56.473.035	33.656.275	59.01	67.803.927	44.006.274	64.90	3.3	73.772.988	56.222.356	76.20	2.8

Kaynak:1- DİE(GNS-Gaziantep), 2000: 59, 2-TÜİK (ADNKS-Gaziantep) 2010: 30-31, 3-DİE (GNS-Türkiye), 2000: 46, 4-TÜİK (ADNKS-Türkiye), 2010: 21 eserlerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Gaziantep genelinde kentleşme hızı 1990-2000 tarihlerinde % 3.7 ile Türkiye'deki kentleşme hızından daha fazla artış göstermiştir. Aynı tarihlerde Karkamış % 3.4 kentleşme hızı ile Türkiye'deki kentleşme hızından (% 3.3) daha fazla artış gösterirken, Nizip % 3 artış hızıyla Türkiye'deki kentleşme hızından daha az artış göstermiştir. Gaziantep il merkezinde % 4.2, Nurdağı'nda % 4.3 kentleşme hızı ile Türkiye'deki kentleşme hızından daha fazla artış göstermiştir. Oğuzeli, % 2.3,

Yavuzeli % 1.7, İslahiye % 1.2 kentleşme hızı ile Türkiye'deki kentleşme hızından daha az artış hızı göstermiştir. 2000- 2010 tarihleri arasında Türkiye'de kentleşme hızı % 2.8 iken Gaziantep genelinde kentleşme hızı % 2.0 ile Türkiye'deki kentleşme hızından az artış göstermiştir. Aynı tarihler arasında Gaziantep il merkezinde kentleşme hızı % 5.6, Nurdağı'nda % 6, Nizip'te % 3.6 Oğuzeli'nde % 4.6 ile Türkiye'deki kentleşme hızından daha fazla artış olmuştur.

Gaziantep 1990'da % 71.94 kentleşme oranı ile Türkiye'deki kentleşme oranının çok üstünde bulunmaktadır. Kent merkezinde % 87.46 olan kentleşme oranı Türkiye'deki kentleşme oranından % 27 oranında daha fazladır. Ancak Gaziantep'te merkez ilçe dışındaki diğer kentlerde 1990 yılında kentleşme oranı ortalama % 34.91 ile Türkiye'deki kentleşme oranının çok altında kalmıştır.

Gaziantep'te 2000 yılında % 78.52 olan ortalama kentleşme oranı 2010 yılında % 87.00 olarak Türkiye'deki kentleşme oranının üstünde gerçekleşmiştir. 2000 ve 2010 tarihlerinde Gaziantep'te merkez ilçe konumundaki kentte kentleşme oranı sırasıyla % 86.25 ve % 93.66 olarak Türkiye'deki kentleşme oranından % 30 oranında daha fazla olmuştur. Ne yazık ki Gaziantep'te merkez ilçe dışındaki diğer kentlerde bu yüksek kentleşme oranı gerçekleşmemiştir. Gaziantep merkezin dışındaki diğer 7 kentte 2000 yılında kentleşme oranı % 38.79 iken 2010 yılında % 42.32 oranında olmuştur. Görüldüğü gibi GAP Bölgesinin en gelişmiş kenti olan Gaziantep'te bile merkez kent dışındaki diğer kentlerde kentleşme oranı Türkiye'deki kentleşme oranının yarısı civarındadır.

2010 Yılında Gaziantep'te merkez ilçe dışındaki diğer kentlerde kentleşme oranı henüz % 42.2 düzeyindedir. Yakın gelecekte bu kentlerdeki kentleşme oranı da yükseleceğinden söz konusu kentlerin yerleşme ve yapılaşması için iyi kent imar planı yapılmazsa bugün Gaziantep'in yaşadığı konut, arsa, gecekondular, trafik tıkanıklığı ve ulaşım gibi kentsel sorunları söz konusu kentlerde yaşayacaktır.

- 1990-2010 Arası Kilis'teki Kentlerde (İlçe) Kentleşme Hızı ve Oranındaki Gelişimin Türkiye'de Kentleşme Hızı ve Oranı İle Karşılaştırılması

Kilis 1995'te Gaziantep'ten ayrılarak il olmuş bir kenttir. Kilis'te merkez ilçe ile birlikte 4 kent bulunmaktadır. Aşağıda 1990-2010 tarihleri arasında bu kentlerde kentleşme hızı ve oranındaki gelişme Türkiye'de kentleşme hızı ve oranındaki gelişme ile karşılaştırmalı olarak anlatılmıştır.

Tablo 16: 1990-2010 Tarihleri Arasında Kilis'teki Kentlerde (İlçe) Kentleşme Hızı ve Oranındaki Gelişiminin Türkiye'de Kentleşme Hızı ve Oranındaki Gelişme İle Karşılaştırılması

Nüfus Sayım Yılları	1990			2000			1990-2000	2010			2000-2010
	Kentler	T0plam	Kent	Kentleşme Oranı %	T0plam	Kent	Kentleşme Oranı %	Kentleşme Hızı %	T0plam	Kent	Kentleşme Oranı %
Kilis Toplam Nüfus	130 198	87 219	66.98	114 724	74 985	65.36	-1.5	123 135	85 923	68.00	2.4
Merkez	101 806	84 077	82.58	87 387	70 670	80.87	-1.7	96 374	82 109	85.19	1.8
Musabeyli	14 364	668	4.65	13 895	1 555	11.19	-5.0	14 550	9 05	6.21	-4.3
Polateli	5 582	473	8.47	5 450	683	12.53	4.5	5 523	1 011	18.30	4.7
Elbeyli	8 446	2 001	23.69	7 992	2 077	25.98	--	6 688	1 898	28.37	-0.6
Türkiye	56.473.035	33.656.275	59.01	67.803.927	44.006.274	64.90	3.3	73.772.988	56.222.356	76.20	2.8

Kaynak:1- DİE(GNS-Kilis), 2000: 31, 2-TÜİK (ADNKS-Kilis), 2010: 48, 3-DİE (GNS-Türkiye), 2000: 46, 4-TÜİK (ADNKS-Türkiye), 2010: 21 eserlerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Kilis genelde dışarı çok göç veren ve nüfus artış hızı az olan GAP Bölgesindeki kentlerden birisidir. Tablodaki verilere değerlendirildiğinde 1990-2000 tarihleri arasında Kilis'te Polateli hariç diğer kentlerin hepsinde kentleşme hızı negatif (eksi) olmuştur. 2000-2010 tarihleri arasında Kilis merkezde kentleşme hızı % 2.4 ile Türkiye'deki kentleşme hızına (2.8) yakın artış gösterirken, Polateli % 4.7 kentleşme hızı ile Türkiye'deki kentleşme hızından daha fazla artış göstermiştir. Diğer kentlerde kentleşme hızı negatif olarak artış göstermemiştir.

1990'da Kilis genelinde kentleşme oranı % 66.98, 2000 yılında % 65.36, 2010'da % 68'dir. Kilis merkezinde 1990'da kentleşme oranı 82.58, 2000 yılında 80.87, 2010'da 85.19'dur. Bu oranlar aynı tarihlerde Türkiye'deki ortalama kentleşme oranından çok yüksektir.

Kilis'te 1990'da merkez kent dışındaki diğer kentlerde ortalama kentleşme oranı % 12.27, 2000'de % 16.57 iken 2010'da % 17.62 olmuştur. Kilis'te merkez ilçe dışındaki diğer kentlerde kentleşme oranı Türkiye'deki kentleşme oranı ile kıyaslanamayacak kadar düşüktür. 2010 yılında Kilis'in merkezinde kentleşme oranı % 85.19 iken aynı vilayetin diğer bir kenti olan Musabeyli'de kentleşme oranı sadece

% 6.21'dir. Kentler arasındaki bu dengesiz kentleşme oranı Kilis'te dengesiz ve çarpık kentleşmeyi gösterebilecek iyi bir örnektir.

- **1990-2010 Arası Mardin'deki Kentlerde (İlçe) Kentleşme Hızı ve Oranındaki Gelişimin Türkiye'de Kentleşme Hızı ve Oranı İle Karşılaştırılması**

Mardin'de merkez ilçe ile birlikte toplam 10 kent bulunmaktadır. Aşağıdaki tabloda Mardin'de her bir kentte farklı olan kentleşme hızı ve oranındaki gelişme Türkiye'de kentleşme hızı ve oranındaki gelişme ile karşılaştırmalı olarak belirtilmiştir.

Tablo 17: 1990-2010 Tarihleri Arasında Mardin'deki Kentlerde (İlçe) Kentleşme Hızı ve Oranındaki Gelişimin Türkiye'de Kentleşme Hızı ve Oranındaki Gelişme İle Karşılaştırılması

Nüfus Sayım Yılları	1990			2000			1990-2000	2010			2000-2010
	Kentler	T0plam	Kent	Kentleşme Oranı %	T0plam	Kent	Kentleşme Oranı %	Kentleşme Hızı %	Toplam	Kent	Kentleşme Oranı %
Mardin Toplam Nüfus	558 275	249 032	44.65	705 098	391 249	55.49	5.7	744 606	428 899	56.29	1.0
Merkez	91 181	53 005	58.13	108 340	65 072	60.06	2.3	128 677	79 947	62.12	2.2
Midyat	77 482	29 569	38.16	128 085	56 669	44.24	9.4	106 848	55 615	52.05	-0.2
Yeşilli	14 561	10 451	71.77	22 026	19 700	89.43	9.0	17 534	13 833	78.89	-3.2
Kızıltepe	130 762	60 134	45.98	183 475	113 143	61.66	9.0	212 905	135 145	63.47	2.0
Dargeçit	28 744	10 079	35.06	27 611	16 541	59.90	6.0	27 828	14 700	52.82	-1.3
Derik	45 860	13 201	28.80	55 278	19 806	35.82	4.7	58 213	20 266	34.81	0.2
Nusaybin	84 135	49 671	59.03	103 863	74 110	71.35	5.1	112 790	85 498	75.80	1.5
Savur	33 533	6 244	18.62	34 402	7 817	22.72	1.7	31 817	7 170	22.53	-0.1
Mazıdağı	30 276	9 526	31.46	27 434	11 194	40.80	2.3	33 184	10 436	31.44	-0.9
Ömerli	21 741	7 152	32.89	14 584	7 197	49.34	0.1	15 010	6 289	41.89	-1.0
Türkiye	56.473.035	33.656.275	59.01	67.803.927	44.006.274	64.90	3.3	73.772.988	56.222.356	76.20	2.8

Kaynak:1- DİE (GNS-Mardin), 2000: 61, 2-TÜİK (ADNKS-Mardin), 2010: 39, 3-DİE (GNS-Türkiye), 2000: 46, 4-TÜİK (ADNKS-Türkiye), 2010: 21 eserlerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

1990-2000 tarihleri arasında Mardin'de kentleşme hızı % 5.7 artış göstererek Türkiye'deki kentleşme hızından daha fazla olmuştur. Mardin GAP Bölgesinde GAP'ın uygulanmasından sonra kentleşme hızı çok artan kentlerden birisidir. Belirtilen tarihler arasında Midyat % 9.4, Yeşilli ve Kızıltepe % 9 kentleşme hızı ile Türkiye'deki kentleşme hızının üç katına yakın artış göstermiştir. 1990-2000 tarihleri arasında Dargeçit % 6, Nusaybin % 5.1, Derik % 4.7 kentleşme hızı ile Türkiye'deki kentleşme hızından (% 3.3) daha çok artış göstermiştir. 2000-2010 tarihleri arasında Mardin'de kentleşme hızı düşmüştür. Bunun nedeni nüfusun kentlere göç etmemesi

değil Mardin'in diğer illere çok göç vermesidir. Belirtilen tarihler arasında Mardin genelinde kentleşme hızı % 1, merkezde % 2, Kızıltepe'de % 2 olarak Türkiye'deki kentleşme hızından daha az olmuştur. Belirtilen tarihlerde diğer kentlerde kentleşme hızı negatif olarak artış göstermemiştir.

Mardin'de 1990'da ortalama kentleşme oranı % 44.65 olarak Türkiye'deki kentleşme oranından çok düşük olmasına karşılık merkez ilçe konumundaki kentte kentleşme oranı % 58.13 olarak Türkiye'deki kentleşme oranına yakındır. 2000 yılında % 55.49 olan kentleşme oranı 2010 yılında % 56.29'a yükselmiştir. Mardin merkezde ise 2000 yılında % 60.06 olan kentleşme oranı 2010 yılında % 62.12 olarak Türkiye'deki kentleşme oranına yakın artış göstermiştir.

Mardin'de merkez ilçe dışındaki diğer kentlerde kentleşme oranı 1990 yılında % 40.19, 2000 yılında % 52.80, 2010 yılında % 50.41 olarak gerçekleşmiştir. Mardin'de merkez dışındaki diğer kentlerde 1990-2010 tarihleri arasında kentleşme oranı Türkiye'deki kentleşme oranından çok düşüktür.

Mardin'de merkez ilçe dışındaki diğer kentlerde düşük olan kentleşme oranı gelecekte yükseleceği için bu kentlerde artacak olan kentleşme oranı ile birlikte kentsel sorunların da yaşanmaması için şimdiden önlem alınması gerekir.

- 1990-2010 Arası Siirt'teki Kentlerde (İlçe) Kentleşme Hızı ve Oranındaki Gelişmenin Türkiye'de Kentleşme Hızı ve Oranı İle Karşılaştırılması

Siirt'te merkez ilçe dahil toplam 7 kent bulunmaktadır. Aşağıdaki tabloda Siirt'teki kentlerde kentleşme hızı ve oranı Türkiye'deki kentleşme hızı ve oranı ile karşılaştırmalı olarak verilmiştir.

Tablo 18: 1990-2010 Tarihleri Arasında Siirt'teki Kentlerde (İlçe) Kentleşme Hızı ve Oranındaki Gelişiminin Türkiye'de Kentleşme Hızı ve Oranındaki Gelişme İle Karşılaştırılması

Nüfus Sayım Yılları	1990			2000			1990 - 2000	2010			2000-2010	
	Kentler	T0plam	Kent	Kentleşme Oranı %	T0plam	Kent		Kentleşme Oranı %	Kentleşme Hızı %	Toplam		Kent
Siirt Toplam Nüfus	243 435	110 221	45.24	263 676	153 522	58.22	3.9		300 695	181 410	59.69	1.9
Merkez	83 492	68 320	81.82	107 313	98 281	91.58	4.5		137 126	127 174	92.74	3.0
Baykan	27 387	5 169	18.87	31 500	8 883	28.2	6.0		28 195	5 556	19.70	-6.0
Kurtalan	47 035	17 295	36.77	53 521	24 865	46.45	4.2		56 112	28 679	51.11	1.7
Eruh	27 309	5 929	21.71	15 455	7 226	46.75	4.0		18 755	8 742	46.61	2.4
Pervari	26 431	5 178	19.59	28 034	5 737	20.46	0.2		32 953	5 265	15.97	-0.2
Aydınlar	5 643	2 789	49.42	5 054	2 981	58.98	0.4		3 930	1 885	47.96	-4.5
Şirvan	26 138	5 541	21.19	21 999	5 549	25.22	0.1		23 802	4 109	17.26	-2.5
Türkiye	56.473.035	33.656.275	59.01	67.803.927	44.006.274	64.90	3.3		73.772.988	56.222.356	76.20	2.8

Kaynak:1- DİE(GNS-Siirt), 2000: 61, 2-TÜİK (ADNKS-Siirt) 2010: 42, 3-DİE (GNS-Türkiye), 2000: 46, 4-TÜİK (ADNKS-Türkiye), 2010: 21 eserlerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

1990-2000 tarihleri arasında Siirt'te kentleşme hızı % 3.9 ile Türkiye'deki kentleşme hızından biraz fazla artış göstermiştir. Aynı tarihler arasında Siirt merkez ilçede % 4.5, Baykan % 6, Kurtulan % 4.2, Eruh % 4 kentleşme hızı ile Türkiye'deki kentleşme hızından daha fazla artış gösterirken, Pervari % 0.2, Aydınlar % 0.4, Şirvan % 0.1 kentleşme hızı ile Türkiye'deki kentleşme hızından daha az artış göstermiştir. 2000-2010 tarihleri arasında Siirt'e kentleşme hızı düşmüştür. Belirtilen tarihlerde Siirt il merkezinde kentleşme hızı % 3, Eruh'ta % 2.4, Kurtalan'da % 1.7 ile kentleşme hızı pozitif olarak az artış gösterirken, Baykan'da % -6, Pervari'de % -0.2, Aydınlar'da % -4.5, Şirvan'da % -2.5 ile kentleşme hızı negatif olarak azalma göstermiştir.

1990'da Siirt genelinde kentleşme oranı % 45.24 iken, 2000 yılında % 58.22, 2010'da % 59.68 olmuştur. Siirt'teki bu kentleşme oranları aynı tarihlerde Türkiye'deki ortalama kentleşme oranından düşüktür.

Siirt merkezinde 1990'da kentleşme oranı % 81.82, 2000 yılında % 91.58, 2010'da %92.74 olarak Türkiye'deki kentleşme oranından çok yüksektir. Siirt'te merkez ilçe dışındaki diğer kentlerde (ilçe) 1990'da kentleşme oranı % 27.92, 2000 yılında % 37.67, 2010 yılında % 33.10 olarak Türkiye'deki kentleşme oranından çok altında bulunmaktadır.

2010 Yılında Siirt merkezin dışındaki diğer kentlerde % 33.10 olan kentleşme oranı yakın gelecekte yükseleceği için şimdiden gerekli önlemler alınmazsa bugün büyük kentlerin yaşadığı kentsel sorunları bu kentlerde de yaşanacaktır.

- 1990-2010 Arası Şanlıurfa'daki Kentlerde (İlçe) Kentleşme Hızı ve Oranındaki Gelişmenin Türkiye'de Kentleşme Hızı ve Oranı İle Karşılaştırılması

Şanlıurfa'da merkez ilçe ile birlikte toplam 11 kent bulunmaktadır. Aşağıdaki tabloda Şanlıurfa'daki kentlerde kentleşme hızı ve oranındaki gelişme Türkiye'de kentleşme hızı ve oranındaki gelişme ile karşılaştırmalı olarak verilmiştir

Tablo 19: 1990-2010 Tarihleri Arasında Şanlıurfa'daki Kentlerde (İlçe) Kentleşme Hızı ve Oranındaki Gelişimin Türkiye'de Kentleşme Hızı ve Oranındaki Gelişim İle Karşılaştırılması

Nüfus Sayım Yılları	1990			2000			1990-2000	2010			2000-2010
	Kentler	T0plam	Kent	Kentleşme Oranı %	T0plam	Kent		Kentleşme Oranı %	Kentleşme Hızı %	Toplam	
Şanlıurfa Toplam Nüfus	1 001 455	551 614	55.03	1 443 422	842 129	58.34	5.3	1 663 371	922 539	60.39	1.0
Merkez	377 578	276 528	73.23	534 706	385 588	72.11	4.0	732 722	498 111	67.98	3.0
Harran	29 592	2 267	7.66	56 258	8 784	15.61	30	65 697	6 213	9.45	-2.5
Viranşehir	100 361	57 461	57.25	187 705	121 382	64.66	11.3	162 983	90 784	55.70	-2.6
Akçakale	48 550	15 211	31.33	77 261	32 114	41.56	11.4	84 406	25 793	30.55	-1.6
Siverek	133 005	63 049	47.40	224 102	126 820	56.59	10	215 958	116 28	54.95	-0.8
Birecik	58 907	28 440	48.27	74 671	40 054	53.64	4.3	89 435	47 792	53.43	1.8
Ceylanpınar	49 555	33 238	67.07	67 817	44 258	65.26	3.4	73 305	44 726	61.01	0.1
Bozova	54 637	16 745	30.64	65 842	19 848	30.14	1.9	58 230	11 917	20.46	-4.3
Hilvan	33 010	14 152	42.87	38 411	16 094	41.89	1.5	40 688	21 518	52.88	3.2
Suruç	80 202	40 395	50.36	82 247	44 421	54.00	1.0	100 082	55 600	55.55	2.5
Halfeti	36.580	4.128	11.28	34.402	2.766	0.40	-5.0	39 835	8 457	21.23	30
Türkiye	56.473.035	33.656.275	59.01	67.803.927	44.006.274	64.90	3.3	73.772.988	56.222.356	76.20	2.8

Kaynak:1- DİE (GNS-Şanlıurfa), 2000: 61, 2-TÜİK (ADNKS-Şanlıurfa) 2010: 44, 3-DİE (GNS-Türkiye), 2000: 46, 4-TÜİK (ADNKS-Türkiye), 2010: 21 eserlerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

1990-2000 tarihleri arasında Şanlıurfa'da genel olarak kentleşme hızı % 5.6 ile Türkiye'deki kentleşme hızından (% 3.3) fazla artış olmuştur. Aynı tarihlerde Harran'da kentleşme hızı % 30 ile Türkiye'deki kentleşme hızından 9 kat daha fazla artış gösterirken, Akçakale % 11.4, Viranşehir % 11.3, Siverek % 10 kentleşme hızı ile Türkiye'deki kentleşme hızının 3 katına yakın artış göstermiştir. Birecik % 4.3,

Ceylanpınar % 3.4 kentleşme hızı ile Türkiye kentleşme hızına yakın (% 3.3) artış göstermiştir. Belirtilen tarihler arasında Bozova % 1.9, Hilvan % 1.5, Suruç % 1 kentleşme hızı ile Türkiye'deki kentleşme hızının altında artış göstermiştir. 2000-2010 tarihleri arasında Şanlıurfa'da genel olarak kentleşme hızı düşmüştür. Belirtilen tarihlerde Şanlıurfa il merkezinde % 3, Hilvan % 3.2 kentleşme hızı ile Türkiye'deki kentleşme hızına yakın artış gösterirken, diğer kentlerde kentleşme hızı negatif olarak artış olmamıştır. Şanlıurfa'da kentleşme hızında artış olmamasının bir nedeni de kırsal alanda tarım işlerinde sulama dolayısıyla iş bulunması ve nüfusun iş için kentlere göç etmek istememesinden kaynaklandığı belirtilebilir. 2000-2010 tarihleri arasında Halfeti'de görülen % 30'luk kentleşme hızı Halfeti merkez ve bir kısım köylerinin Baraj altında kalmasından dolayı devletin bu durumdaki vatandaşlara kent merkezinde konut yaparak vermesinden kaynaklanmaktadır. 1990-2010 tarihleri arasında Akçakale, Harran ve Viranşehir gibi kentlerde kentleşme hızının fazla olması bu kentlerde GAP'ın uygulanması ile birlikte sulu tarıma geçilmesinden kaynaklanmaktadır.

Şanlıurfa'da 1990 yılında genel kentleşme oranı % 55.03 iken 2000 yılında % 58.34, 2010 yılında % 60.39 olmuştur. Şanlıurfa'da merkez ilçe konumundaki kentte 1990 yılında % 73.13 olan kentleşme oranı 2000 yılında % 72.11, 2010 yılında % 67.98 olmuştur. Şanlıurfa'da merkezde ilçe konumundaki kentte kentleşme oranı Türkiye'deki kentleşme oranına yakın artış gösterirken merkezin dışındaki diğer kentlerde kentleşme oranı Türkiye'deki kentleşme oranının çok altında kalmıştır.

1990 yılında merkezin dışındaki diğer kentlerde kentleşme oranı % 39.41 iken 2000 yılında % 42.23, 2010 yılında % 41.52 olmuştur. Görüldüğü gibi 1990-2010 tarihleri arasında Şanlıurfa'da merkez ilçe dışındaki diğer kentlerde kentleşme oranı Türkiye'deki kentleşme oranından çok düşüktür.

Şanlıurfa'da hem GAP'taki gelişmeler hem de genel olarak kentleşme düzeyinin yükselmesine bağlı olarak yakın gelecekte bu kentlerde de kentleşme oranı yükselecektir. Eğer bu kentler için planlı ve düzenli kentleşmenin gelişmesine yönelik önlemler şimdiden alınmazsa bugün Şanlıurfa merkezde yaşanan konut, gecekondü, arsa, çevre kirliliği gibi kentsel sorunlar söz konusu kentlerde de yaşanacaktır.

- 1990-2010 Arası Şırnak'taki Kentlerde (İlçe) Kentleşme Hızı ve Oranındaki Gelişmenin Türkiye'de Kentleşme Hızı ve Oranı İle Karşılaştırılması

Şırnak 1990 yılında Siirt'ten ayrılarak il haline getirilmiştir. Şırnak'ta merkez ilçe ile birlikte 7 kent bulunmaktadır. Aşağıdaki tabloda Şırnak'ta kentleşme hızı ve oranındaki gelişme Türkiye'de kentleşme hızı ve oranındaki gelişme ile karşılaştırmalı olarak belirtilmiştir.

Tablo 20: 1990-2010 Tarihleri Arasında Şırnak'taki Kentlerde (İlçe) Kentleşme Hızı ve Oranındaki Gelişmenin Türkiye'de Kentleşme Hızı ve Oranındaki Gelişme İle Karşılaştırılması

Nüfus Sayım Yılları	1990			2000			1990-2000	2010			2000-2010
	Kentler	Toplam	Kent	Kentleşme Oranı %	Toplam	Kent	Kentleşme Oranı %	Kentleşme Hızı %	Toplam	Kent	Kentleşme Oranı %
Şırnak Toplam Nüfus	262 006	125 264	42.74	353 197	211 328	54.33	6.9	430 109	269 494	58.76	2.8
Merkez	47 154	25 059	53.14	69 853	52 743	75.50	10.8	77 865	54 263	69.68	0.4
Silopi	46 946	23 430	49.90	75 192	51 199	68.09	12.2	104 094	76 323	73.32	4.9
Beytüşşebap	18 651	4 253	22.80	20 659	6 633	32.10	5.0	17 537	5 231	29.82	-1.7
İdil	44 064	12 905	29.28	59 993	19 123	31.87	5.9	69 090	22 801	33.00	0.5
Cizre	63 626	50 023	78.62	82 042	69 591	84.82	3.8	117 429	100 478	85.56	4.5
Uludere	28 687	6 289	21.92	35 158	7 928	22.54	1.7	34 518	7 326	21.22	-0.8
Güçlükonak	12 878	3 305	25.66	10 300	4 111	39.91	2.5	9 576	3 072	32.08	-2.5
Türkiye	56.473.035	33.656.275	59.01	67.803.927	44.006.274	64.90	3.3	73.772.988	56.222.356	76.20	2.8

Kaynak:1- DİE (GNS-Şırnak), 2000: 55, 2-TÜİK (ADNKS-Şırnak) 2010: 47, 3-DİE (GNS-Türkiye), 2000: 46, 4-TÜİK (ADNKS-Türkiye), 2010: 21 eserlerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Şırnak 1990'lı yıllarda asayiş ve güvenlik nedeniyle siyasi tercih sonucu il olmuştur. 1990-2000 tarihleri arasında Şırnak'ta kentleşme hızı % 6.9 ile Türkiye'deki kentleşme hızının 2 katından fazla artış gösterirken, merkezde % 10.8, Silopi'de 12.2 kentleşme hızıyla Türkiye'deki kentleşme hızının 3 katından fazla artış göstermiştir.

Aynı tarihlerde İdil % 5.9, Beytüşşebap % 5, Cizre % 3.8 kentleşme hızı ile Türkiye'deki kentleşme hızından daha fazla artış göstermiştir. 2000-2010 tarihleri arasında Şırnak il merkezinde kentleşme hızı % 2.8 ile Türkiye'deki kentleşme hızına paralel artış gösterirken, Silopi % 4.9, Cizre % 4.5 kentleşme hızı ile Türkiye'deki kentleşme hızından daha fazla artış göstermiştir. Aynı tarihlerde Beytüşşebap, Uludere ve Güçlü konakta kentleşme hızı negatif olarak artış göstermemiştir.

1990 yılında Şırnak'ta ortalama kentleşme oranı % 42.74, 2000 yılında % 54.33, 2010'da % 58.76'dır. Şırnak'taki bu kentleşme oranları aynı tarihlerde Türkiye'deki ortalama kentleşme oranından çok düşüktür. Şırnak'ta merkez ilçe konumundaki kentte 1990'da kentleşme oranı 53.14, 2000 yılında 75.50, 2010'da 69.68 olmuştur. Bu oranlar aynı tarihlerde Türkiye'deki ortalama kentleşme oranına paralellik arz etmektedir.

Şırnak'ta merkezin dışındaki diğer kentlerde kentleşme oranı Türkiye'deki kentleşme oranından çok düşük düzeydedir. Şırnak'ta 1990 yılında merkez dışındaki diğer kentlerde kentleşme oranı % 38.03 iken 2000 yılında % 42.3 olmasına karşılık 2010 yılında % 41.52 olmuştur. 1990-2010 tarihleri arasında Şırnak'ta merkez kent dışındaki diğer kentlerde kentleşme oranı Türkiye'deki kentleşme oranından çok düşüktür.

Şırnak'ta merkez ilçe dışındaki diğer kentlerde kentleşme oranı henüz düşüktür. Eğer bu kentler için planlı ve düzenli kentleşme adına şimdiden gerekli önlemler alınmazsa bugün büyük kentlerin yaşadığı çarpık kentleşme sorunları söz konusu kentlerde de yaşanacaktır.

C. GAP Bölgesine Has Kentleşme Nedenleri

GAP Bölgesi Türkiye'nin yedi coğrafi bölgesinden bir bölge olduğuna göre öncelikle Türkiye için geçerli olan genel kentleşme nedenleri (İtici, İletici, Çekici Nedenler) GAP Bölgesi için de geçerli olan nedenlerdir. Türkiye'deki bu genel kentleşme nedenlerinden farklı olarak her bölgenin ekonomik ve sosyal şartlarından kaynaklanan kendine has kentleşme nedenleri olabilir.

GAP Bölgesinde 1980'li yıllardan itibaren yaşanan terör olayları, barajların yapımından dolayı köyleri su altında kalan köylülerin kentlere göç etmesi, bölgede aşırı nüfus artışı, bölgenin feodal yapısından kaynaklanan kan davaları, kırsal

alanların mahrumiyet yeri olması, ailelerin çocuklarını okutma isteği gibi nedenler bölgeye has kentleşme nedenleri olarak belirtilebilir.

1. Türkiye İçin Geçerli Olan Genel Kentleşme Nedenleri

Klasik kentleşme nedenleri ve çağdaş kentleşme nedenlerinin yanında her ülkenin kendine has kentleşme nedenleri olabilir. Ülkemiz için geçerli olan itici, iletici ve çekici kentleşme nedenleri GAP Bölgesi için de geçerli kentleşme nedenleri olduğu belirtilebilir. Ülkemizde tarım topraklarının daha fazla genişletilememesi, tarımsal alana traktörün girmesinden dolayı fazla iş gücünün ortaya çıkması, miras yoluyla toprağın küçük parçalara ayrılması ve verim düşüklüğü gibi ekonomik nedenlerden bütün bölgeler için geçerli olan kentleşme nedenleridir. Türkiye için geçerli olan bu kentleşme nedenleri daha önce anlatıldığından burada tekrar olmaması için anlatılmayacaktır. Ülkemizde için geçerli olan genel kentleşme nedenlerinin yanında her coğrafi bölgenin ekonomik ve sosyal özelliklerine bağlı olarak kendine has kentleşme nedenleri vardır. Bu nedenle burada GAP Bölgesine has kentleşme nedenleri anlatılmıştır.

Kentleşmenin evrensel nedenleri olmakla birlikte her ülkenin sosyal, siyasal, ekonomik, kültürel özelliklerinden ve tarihi tecrübelerinden kaynaklanan bazı özel nedenleri de vardır. Ülkemizde has kentleşme nedenleri itici, iletici ve çekici nedenler (Keleş, 2002: 66-70) şeklinde belirtilmiştir.

Son 50-60 yıldır tarımsal alandaki gelişme ve değişimler tarımsal alanda daha az insanın çalışmasına yönelik olduğu için buradaki fazla nüfus köyün dışına itilmiştir. Tarımsal verimliliğin düşüklüğü, toprağın miras yoluyla bölünerek çok küçük parçalara ayrılması ve bu küçük arazi parçalarından elde edilen gelirin çiftçi aileleri geçindiremeyecek kadar az olması, toprak mülkiyetinin çiftçiler arasında dengesiz dağılımı, köylerde başkasının arazisini ekip-biçerek ortaklık ve yarıcılık yapanların tarımsal alana traktörün girmesiyle işini kaybetmeleri ve işsiz duruma düşmeleri, birim toprak başına daha fazla ürünün alınamaması (Ertürk, Sam, 2008: 20) tarımımızın son 50-60 yıldır karakteristik özelliği haline gelmiştir. Ülkemizde tarım işletmeleri genelde küçük işletmelerdir. 1985'teki tarım sayımına göre ülkemizdeki tarım işletmelerinin % 70'nden fazlası 50 dekarın altında toprağa sahiptir. 1950'li yıllardan 2000'li yılların başına kadar göçler yoluyla kentlerin nüfusunun 10 milyondan fazla arttığı, kentsel nüfustaki bu artıştan tarıma traktörün girmesindeki payının yarısından

fazla olduğu belirtilmektedir (Keleş, 2010: 66-69). Kırsal alandaki bu tür nedenler kırsal alanın itici nedenleri olarak belirtilmektedir.

İnsanların, eşyaların ve araçların kolayca yer değiştirmesine imkan sağlayan ulaşım sektörü 1950'li yıllardan itibaren hızlıca gelişmeye başlamıştır. Ülkemizde son yıllarda ulaştırma kesiminin ulusal gelir içindeki payı sürekli artış göstermiştir. 1938'de % 4 civarında olan bu kesimin geliri 1960'ta %7.5'e, 1989'da % 9.5'e, 1995'te % 21'e çıkmıştır (Keleş, 2010: 70). Bu gelişmeler ulaşım ve iletişim alanındaki ilerlemelerin göstergesi olmakla birlikte kırsal alanla kentler arasında mekik dokuduğu için kentleşmenin gelişmesine etki etmiştir. Kısaca teknolojik gelişme ve değişim sayesinde kentleşmenin hızlandığı söylenebilir (Ankara Kalkınma Ajansı, 2011: 114).

Kentleşmenin gelişmesine etki eden çekici nedenler ile kentlerdeki iş ve kazanç imkanları, eğitim, sağlık, kültür, sanatsal etkinlikler gibi kentlerde bulunup da kırsal alanda bulunmayan, imkan ve hizmetlerin tamamı anlatılmak istenmektedir. Kırsal alandaki çalışma alanının sınırlılığı, elde edilen gelirin yetersizliği ve ailede herkesin çalışabilme imkanının olmamasına karşılık kentlerde sürekli ve düzenli olmasa da iş imkanlarının bulunması, ailede isteyen herkesin sürekli olmasa da çalışabilme imkanının olması, elde edilen gelirin tarımsal alanda elde edilen gelirden daha fazla olması gibi nedenler kentleri çekici kılmaktadır. Büyük kentlerde yüksek öğrenim kurumlarının bulunması, yüksek öğrenimi tamamlayan geçlerin kamu hizmetinde çalışarak düzenli gelir elde etmesi ve iyi imkanlara kavuşması gibi nedenler eğitim bakımından kentleri sosyo-psikolojik yönden çekici hale getirmektedir (Ertürk, Sam,2009: 22).

Tam donanımlı hastanelerin ve her daldaki uzman doktorların büyük kentlerde kümelenmesi, kültürel ve sanatsal etkinliklerin de aynı mekanlarda toplanması kentleri cazip hale getirmektedir. Kentlerde üretimin küçük atölyeler yerine fabrikalarda yapılması, nitelikli işler yerine ara elemanı olarak çalışacak niteliksiz işçilere de ihtiyaç duyulması, işe girenlerin genelde sigortalı olması kentleri cazip hale getiren diğer nedenler olarak belirtilmektedir (Kavruk, 2002: 61).

İtici nedenler kırsal alandaki olumsuz gelişmelerin sebep olduğu kentleşme nedenleridir. Köydeki koşulların artan nüfusu kırsal alanda tutmaya yetmemesi, tarımsal alanlara traktörün girmesiyle bir kısım çiftçilerin işini kaybetmesi neticesinde tarım dışına itilmesi, nüfusun artması sonucu toprağın miras yoluyla bölünerek küçük parçalara ayrılması, kırsal alanda eğitim, sağlık ve eğlence gibi hizmetlerin

bulunmaması ya da yetersiz olması, kırsal alanın itici nedenleri olarak belirtilebilir (Ankara Kalkınma Ajansı, 2011: 116).

Ulaşım, iletişim ve nakliye alanındaki gelişmeler ülkemizde kentleşmenin itici nedenleri olarak belirtilmiştir. Mal ve hizmetlerin kent merkezinde kolay bulunması, takas edilmesi ve alım satım imkanlarının gelişmiş olması, malların söz konusu merkezlere kolay ve ucuz yoldan taşınması, bu işlerle uğraşanlar için kent merkezini cazip hale getirmektedir (Erkan, 2004: 126). Kolay ulaşım sayesinde kentlerdeki insanlarla kırsal kesimdeki insanlar arasında bilgi alış verişi ve iletişim kolayca olabilmektedir. Bu nedenle karayollarının yapımı ve gelişimi kolay ulaşım sayesinde kentleşme hareketine olumlu yönde etki yapmaktadır (Kasapoğlu, 1997: 65).

Kırsal alandan kentlere gelenlerin iş bulup çalışmaya başlamasının haberi ulaşım ve iletişim araçları sayesinde kırsal alandaki insanlara ulaştıkça göç etmeye meyilli olanlar ve kentlerde iş bulmak isteyenlerin göç etme eğilimi artar (Kavruk, 2002: 60). Ulaşım ve iletişimdeki gelişmeler aynı zamanda kırsal alan ekonomisinin pazara açılmasını kolaylaştırmaktadır. Bu gelişmeler kırsal alandaki insanlar ile kentler arasındaki iletişimi kolaylaştırmaktadır. Bu nedenle ulaşım, iletişim ve etkileşim alanındaki gelişmeler ülkemizde kentleşme nedenleri arasında sayılmaktadır (Özer, 1984: 117).

Ülkemizde 1980'li yıllarda gündeme giren terör ve güvenlik endişelerinden dolayı siyasi iradenin tercihiyle il haline getirilen ilçeler de kentleşmenin gelişmesini etkilemiştir. Bu şekilde il merkezi haline getirilen Şırnak hizmet sektöründeki gelişme ve istihdam imkanları bakımından çevresi için cazibe merkezi olarak söz konusu yörede kentleşmeyi tetikler niteliktedir.

2. GAP Bölgesine Has Kentleşme Nedenleri

GAP Bölgesinde Türkiye'nin diğer bölgelerinden farklı olarak 1980'li yıllarda terörden ve baraj yapımından kaynaklanan zorunlu göç olayı yaşanmıştır. GAP Bölgesinde yaşanan bu olaylar bölgeyi kentleşme nedenleri bakımından Türkiye'nin diğer bölgelerinden farklı kılmaktadır. Hem terör olayları hem de baraj yapımı nüfusun kırsal alandan kentlere göç etmesine yol açtığı için direkt kentleşmeyi etkilemiştir.

GAP Bölgesinde ismi konulmamış olsa bile feodal bir toplumsal yapı vardır. İnsanlar her zaman kırsal alandaki bu baskıcı toplum yapısından kurtulmak ve

kentlerdeki özgür ortamda yaşamak istemiştir. Bir yolunu bulanlar kentlere göç etmekte, kentlere gelen gençler bir daha köyüne geri dönmek istememektedir. Ulaşım, iletişim ve etkileşim alanındaki gelişmeler kırsal alandaki insanların kentlere göç etmesine etki etmiştir. GAP Bölgesindeki bu tür olgular bölgenin kentleşme nedenlerini diğer bölgelerin kentleşme nedenlerinden farklılaştırmaktadır.

a) GAP Bölgesinde Aşırı Nüfus Artışı ve Artan Nüfusun Kentlerde Yoğunlaşması

GAP Bölgesinde nüfus artış hızı Türkiye'deki nüfus artışından hep daha fazla olmuştur. Bölgede hem kentlerde hem de kırsal alanda nüfus artış hızı Türkiye'deki nüfus artış hızından daha fazladır. Bölgedeki fazla nüfus artışı bölgenin aldığı göçten değil fazla doğurganlık hızından ileri gelmektedir. Bu nedenle 1980'li yıllardan itibaren GAP Bölgesindeki doğurganlık hızı Türkiye'deki doğurganlık hızı ile karşılaştırmalı olarak belirtilmiştir.

(1) Bölgede Doğurganlık Hızının Türkiye'de Doğurganlık Hızıyla Karşılaştırılması

GAP Bölgesindeki kentlerde 1980-2010 tarihleri arasında doğurganlık hızının Türkiye'deki doğurganlık hızıyla karşılaştırılması aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 21: 1980-2010 Tarihleri Arasında GAP Bölgesinde Doğurganlık Hızının Türkiye'deki Doğurganlık Hızı İle Karşılaştırılması

	1980	1990	2000	2010
Türkiye Ortalama	3.4	2.7	2.5	2.1
Adıyaman	5.6	4.7	3.7	3.5
Batman	-	5.8	5.3	5.5
Diyarbakır	4.4	4.7	4.5	4.6
Gaziantep	4.4	3.6	3.8	3.2
Kilis	-	-	3.5	3.1
Mardin	5.2	5.6	5.0	5.3
Siirt	4.7	6.3	6.1	6.4
Şanlıurfa	4.2	4.4	4.8	5.0
Şırnak	-	5.8	7.1	7.6
GAP Ortalama	4.8	5.11	4.86	4.91

Kaynak: 1- DİE (GNS-Adıyaman), 2000: 50, 2- DİE (GNS-Batman), 2000: 44, 3- DİE (GNS-Diyarbakır), 2000: 50, 4- DİE (GNS-Gaziantep), 2000: 48, 5- DİE (GNS-Kilis), 2000: 60, 6- DİE (GNS-Mardin), 2000: 50, 7- DİE (GNS-Siirt), 2000: 50, 8- DİE (GNS-Şanlıurfa), 2000: 50, 9- DİE (GNS-Şırnak), 2000: 44, 10-TÜİK (İstatistiklerle Kadın), 2010: 21, eserlerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Tablo 21'deki veriler değerlendirildiğinde GAP bölgesindeki doğurganlık hızı her zaman Türkiye'deki ortalama doğurganlık hızından daha fazla olmuştur. 1980'de Türkiye'deki kadın başına doğurganlık hızı ortalama 3.4 iken 1990'da 2.7'ye, 2000 yılında 2.5'e düşmüştür. GAP Bölgesinde 1980'de kadın başına doğurganlık hızı 4.8 iken 1990'da bu oran 5.11'e çıkmıştır. Görüldüğü gibi Türkiye'de kadın başına doğurganlık hızı düşerken GAP Bölgesinde kadın başına doğurganlık hızı artmıştır.

2000 Yılında Türkiye'de doğurganlık 2.5 iken Şırnak'ta 7.1 ile Türkiye'deki doğurganlık hızının üç katına yakındır. Aynı tarihte Siirt'te 6.1, Batman'da 5.3, Mardin'de 5.0 ile Türkiye'deki doğurganlık hızının iki katından fazladır. 2000 yılında Türkiye'de doğurganlık hızı 2.5 iken GAP Bölgesinde 4.8 ile Türkiye'nin iki katına yakın artış göstermiştir.

GAP Bölgesinin sürekli batı illerine göç verdiği göz önünde bulundurulursa Cumhuriyetin kuruluşundan 2010'na kadar bölgedeki nüfus artış hızının Türkiye'deki nüfus artış hızının 2 katı olduğu söylenebilir.

2010 yılında Şırnak'ta doğurganlık hızı 7.6, Siirt'te 6.4 ile Türkiye'deki doğurganlık hızının 3 katından fazla, Batman'da 5.5, Mardin'de 5.3, Şanlıurfa'da 5.0

ile Türkiye'deki doğurganlık hızının 2 katından fazla artış göstermiştir. GAP Bölgesindeki kentlerde Gaziantep, Kilis ve Adıyaman az doğurganlık göstermesine rağmen bu kentlerdeki doğurganlık artış hızı Türkiye'nin doğurganlık hızından bir buçuk daha fazladır.

(2) 1927-2010 Tarihleri Arasında Bölgede Kentsel Nüfus Artışının Türkiye İle Karşılaştırılması

GAP Bölgesinde nüfus artış hızının Türkiye'deki nüfus artış hızından çok fazla olduğu Türkiye İstatistik Kurumu'nun verilerinden anlaşılmaktadır. Yukarıda tablo 1'de görüldüğü gibi 1927'deki ilk genel nüfus sayımında 900.015 olan GAP Bölgesinin toplam nüfusu, 2010 ADNKS sonuçlarına göre 7.592.772'ye çıkarak sekiz buçuk (8.43) kat artış göstermiştir.

Tablo 22: 1927-2010 Tarihleri Arasında GAP Bölgesinde Kentsel Nüfus Artışının Türkiye'deki Kentsel Nüfus Artışıyla Karşılaştırılması

Nüfus Sayım Yılları	1927	1940	1950	1960	1970	1980	1990	2000	2010	Nüfus Artış Oranı %
GAP Toplam Nüfus	900.015	1.208.643	1.346.668	2.057.75	2.803.166	3.567.630	5.159.464	6.608.619	7.592.772	% 843 (8.5 Kat)
Kent Nüfusu	247.736	321.27	353.644	612.744	1.048.566	1.662.222	2.873.801	4.143.136	4.981.124	% 2010 (20 Kat)
Türkiye Toplam Nüfus	13.648.270	17.820.950	20.947.188	27.754.820	35.605.176	44.736.957	56.473.035	67.803.927	73.772.988	% 540 (5.4 Kat)
Kent Nüfusu	3.305.879	4.346.249	5.244.337	8.859.731	13.691.101	19.645.007	33.656.275	44.006.274	56.222.356	% 1700 (17 Kat)

Kaynak: 1- DİE (GNS-Adıyaman), 2000: 44, 2- DİE (GNS-Batman), 2000: 39, 3- DİE (GNS-Diyarbakır), 2000: 44, 4- DİE (GNS-Gaziantep), 2000: 42, 5- DİE (GNS-Kilis), 2000: 31, 6- DİE (GNS-Mardin) 2000: 44, 7- DİE (GNS-Siirt), 2000: 44, 8- DİE, (GNS-Şanlıurfa), 2000: 44, 9- DİE (GNS-Şırnak), 2000: 39, 10-TÜİK, (ADNKS), 2010: 2-4, 11- DİE (GNS-Türkiye), 2000: 45 eserlerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Not: Yukarıdaki tabloda GAP Bölgesine ait veriler bölgedeki 9 kentin verileri toplanarak söz konusu kentlerin sayısına bölünmek suretiyle bulunmuştur.

Yukarıda tablo 22'de görüldüğü gibi 1927'deki ilk nüfus sayımında 900 bin olan GAP Bölgesinin nüfusu 2010 yılında 7.592.772 kişiye çıkarak 8.5 kat kadar artış göstermiştir. Aynı tarihler arasında Türkiye'nin nüfusu 13.648.270'ten 73.772.988 çıkarak 5 kattan bir az fazla artış göstermiştir.

Yukarıda tablo 22'de görüldüğü gibi 1927 genel nüfus sayımı sonuçlarına göre GAP Bölgesinin kent nüfusu 247.736 kişidir. 2010 ADNKS sonuçlarına göre GAP Bölgesinin kent nüfusu 4.981.124 kişi olarak yirmi (20) kattan (% 2010) daha fazla

artış göstermiştir. Böyle hızlı nüfus artışı karşısında ne kent imar planları beklenen sonucu verebilir ne konut ihtiyacı yasal yollardan karşılanabilir ne de düzenli kentleşme gerçekleşebilir. 80 yıllık sürede kent nüfusunun 20 kattan fazla artış göstermesi ancak çarpık kentleşme kavramı ile açıklanabilir.

b) Bölgede Tarım Topraklarının Dengesiz Dağılımı ve Topraksız Çiftçilerin Kentlere Yerleşmesi

Türkiye’de tarım topraklarının dengesiz dağılımı ve adaletsiz paylaşımı Osmanlı Devleti’nin son döneminden beri süre gelmiştir. Kırsal kesimde çiftçilikle uğraşan kimi ailelerin binlerce dönüm arazisi varken kimi ailelerin hiç arazisi yoktur. Osmanlı Devleti’nden kalma karışık toprak dağıtım sistemi Cumhuriyet Yönetimi ile birlikte adil ve hakkaniyetli bir şekilde paylaşılmamıştır. Anadolu’da tarım topraklarının paylaşımı ve mirasın hak sahiplerinin eline geçmesi için hala Osmanlı Devleti’nden kalan belgelerle insanlar mahkemelerde davacı ya da davalı olmaktadır. GAP Bölgesindeki gizli feodal yapıda bu durum daha yoğun bir şekilde devam etmektedir.

GAP Bölgesinde tarım topraklarının dağılımı o kadar çarpıcıdır ki bazı ailelerin elinde binlerce dönüm araziye bulundururken bazı ailelerin elinde hiç arazi yoktur. Bölgedeki çiftçi ailelerin önemli bir kısmı da küçük toprak sahibidir. Yapılan bir araştırmaya göre bölgedeki çiftçi ailelerin % 40.27’sinin hiç arazisi yokken, % 49.04’nün arazisi 1- 25 dekar arasındadır (Şeker, 1987: 41).

GAP Bölgesinde tarımsal ağırlıklı üretim yapılmaktadır ve bölgede gelir dağılımının paylaşılmasında tarımsal üretimin önemli ağırlığı vardır. Bu nedenle bölgede kırsal alanda toprağın mülkiyet dağılımı nüfusu köylerde tutmak bakımından çok önemli ve kentleşmeye direkt etki eden bir olgudur. Çünkü bölgede sanayileşme gelişmeden kentleşmenin gelişmesine etki eden nedenlerden biri de topraksız köylülerin kentlere göç etmesidir. GAP Bölgesinde kimi köylerde bütün toprağın mülkiyeti tek bir kişiye ait olacağı kadar çarpık bir mülkiyet dağılımı vardır. Şanlıurfa’da 51, Gaziantep’te 38, Diyarbakır’da 32, Mardin’de 25 köyün bütün toprakları bir kişiye aittir (Keleş, 1983: 27).

GAP’ın uygulama arifesinde, GAP’la ilgili en çok haberlerin yapıldığı 1980’li yıllarda çiftçi aileler üzerinde yapılan bir araştırmaya göre topraksız çiftçiler hiç de az olmayan bir oranda bölgenin bütün kentlerinde bulunmaktadır. Söz konusu çalışmaya

göre hiç arazisi olmayan çiftçi ailelerin oranı Adıyaman'da % 22.07, Diyarbakır'da % 45.28, Gaziantep'te % 35.02, Mardin'de % 43.22, Siirt'te 44.95, Şanlıurfa'da % 42.33'tür (Şeker, 1987: 36).

Yukarıdaki bilgiler GAP Bölgesinde tarım topraklarının ne kadar dengesiz dağıtıldığını gösterdiği gibi gelir dağılımının adaletsizliğini de göstermektedir. İyi bir tarım ve toprak reformuyla topraksız çiftçiler toprak sahibi olabileceği gibi kırsal alandaki nüfus yerinde tutularak kentlere aşırı göç önlenabilir ve kentlerde düzensiz yapılaşma ve gecekondu yapımı dolaylı olarak önlenir.

c) Bölgedeki Kırsal Alanların Mahrumiyet Yeri Olması ve İnsanların Kentlere Yerleşme İsteği

GAP bölgesi kurak iklimi, doğal engebeleri, yetersiz ekonomik kaynakları ve yetersiz sermaye birikimi ile kendi kendine sanayileşip gelişebilecek güçte değildir. 1980'den önce GAP Bölgesinde öz kaynaklarla sanayileşme alanında gelişme olmamıştır. 1980'li yıllara kadar gelişmesini tamamlamayan bölgeye 1980'den sonra terör belası musallat olmuştur. Bölgenin özellikle küçük kentlerinde standartların altında veya düşük seviyedeki eğitim, sağlık, kültür ve belediye hizmetlerinin sunulması bölgeyi mahrumiyet bölgesi haline getirmiştir. Kırsal alanda ve küçük kentlerde istediği hizmeti bulamayan vatandaşlar bölgenin gelişmiş kentlerine göç etmektedir. Gaziantep, Diyarbakır ve Şanlıurfa'nın nüfusunun sürekli artmasında Bölgesindeki kırsal alanların mahrumiyet yeri olmasının büyük etkisi vardır.

DPT tarafında 1963 yılında illerin sosyo-ekonomik yönden gelişmişlik sıralamasına göre yapılan araştırmada son sırada GAP Bölgesindeki illerden Adıyaman, Mardin ve Şırnak kentleri yer alıyordu. 1995'te yine DPT tarafından aynı amaçla yapılan başka bir araştırmada aynı kentler en sonda yer almakta idi (Elmas, 2001: 96). 1995'te yapılan bu araştırmanın sonuçları günümüzde önemli değişikliğe uğramadığı belirtilebilir.

2003 yılında illerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasına göre yapılan bir araştırmada GAP Bölgesinde gelişme indeksi pozitif (artı) olan tek kent Gaziantep'tir. Bölgedeki diğer kentlerin tamamının gelişme indeksi negatif (eksi) yönde gelişme göstermiş, Türkiye'deki 81 kent (il) içinde son 20 kent arasında yer almıştır (Dinçer, Özaslan, Kvasoğlu, 2003: 55).

Kırsal alan, kentlerden bağımsız olmadığına göre GAP Bölgesindeki kırsal alanların mahrumiyet yeri olduğu ilk kamu hizmetine girmede de ortaya çıkmaktadır. Eğitim, sağlık, askerlik gibi geniş çaplı kamu hizmetlerine ilk girişlerin Doğu ve Güney Doğu Anadolu Bölgesi'ne yapılması ve burada belli bir süre kalmanın yasal zorunluluk olması GAP Bölgesindeki kırsal alanların mahrumiyet yeri olduğunu göstermektedir. Memurların doğuda zorunlu olarak görev yapmasıyla ilgili bir çalışmanın Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından yapıldığı belirtilmiştir (<http://finanshaber.mynet.com/detay/ekonomi/memura-sark-hizmeti-gorundu/2011>).

GAP Bölgesinde kırsal alandan kentlere göç etmede ekonomik koşullar kadar kırsal alanda ve küçük kentlerde bulunmayan eğitim, sağlık ve kültürel hizmetlerden yararlanma isteği de etkili olmaktadır (Öner, Kaçmazoğlu, 1996: 372).

Bu tür gelişmeler GAP Bölgesindeki kırsal alanların ve küçük yerleşim yerlerinin mahrumiyet yeri olduğunu göstermekle birlikte kentleşme hareketini de tetiklemektedir.

d) Bölgenin Feodal Toplum Yapısından Kaynaklanan Nedenler

GAP Bölgesinde kırsal alanda ismi konulmamış olsa da feodal bir toplum yapısı vardır. Feodal toplumun en büyük özelliklerinden birisi tarım topraklarının tek kişinin elinde toplanmış olmasıdır. GAP Bölgesinde topraksız çiftçi ailelerin toplam çiftçi aileleri içindeki oranının % 40.27 olduğu belirtilmiştir (Şeker, 1987: 36). Bu ilişki GAP Bölgesinde toprak mülkiyet dağılımının feodal toplumdaki toprak mülkiyet dağılımına benzemektedir.

Tarım topraklarının tek elde toplanması feodal mülkiyet dağılımına uygun bir sistemdir. GAP Bölgesinde toprak mülkiyetinin dağılımı o kadar çarpıktır ki bölgede kimi köylerin bütün toprağı bir kişiye aittir. Yukarıda da belirtildiği gibi Şanlıurfa'da 51, Gaziantep'te 38, Diyarbakır'da 32, Mardin'de 25 köyün bütün toprakları bir kişiye aittir (Keleş, 1983: 27).

Köylerde tarım topraklarının tek kişiye ait olması çalışma koşullarının ve gelir paylaşımının bu kişi tarafından belirlenmesi demektir. Kırsal alanda üretimden ancak geçimini sağlayacak kadar gelir elde eden köylüler ulaşım ve iletişim araçları sayesinde kentlerle bağlantı kurarak kentlerdeki gelirin ve sosyal yaşantının kendilerinkinden daha iyi olduklarını görmektedir. Bir şekilde yolunu bulup kentlere gelen bu durumdaki kişi ya da aileler bir daha köye geri dönmemektedir. Dolayısıyla

feodal toplum yapısı GAP Bölgesinde kentleşmeyi tetikleyen nedenlerden birisi olarak kabul edilebilir.

Basına tam yansımayan bölgedeki kan davaları ve husumet olayları da bölgede nüfusun kırsal alandan kentlere göç etmesine yol açmıştır (Algan, 1995: 323) GAP Bölgesinde yazılı kaynaklara girmeyen ve basına tam yansımayan çok sayıda kan davaları, töre cinayetleri insanların kırsal alandan kentlere göç etmesine yol açmaktadır.

e) 1980'li Yıllardan İtibaren Bölgede Yaşanan Aşırı Göç

Ekonomik ve sosyal nedenlerden kaynaklanan göç ülkemizdeki bütün bölgeler için geçerli olan bir kentleşme nedeni olarak belirtilebilir. 1980'li yıllardan itibaren barajların yapımından ve terör olaylarından dolayı GAP Bölgesinde olağanüstü göç yaşanmıştır. Göçün bu durumu GAP Bölgesini diğer bölgelerden farklı kılmaktadır.

(1) 1980-2010 Tarihleri Arasında GAP Bölgesinde Net Göç ve Net Göç Hızı

Aşağıdaki tabloda 1980'den 2010'na kadar GAP Bölgesinde yaşanan net göç (alınan göçle-verilen göç arasındaki fark) ve net göç hızı (göç edebilecek her bin kişi için net göç sayısı) belirtilmiştir.

Tablo 23: 1980-2010 Arası GAP Bölgesindeki Kentlerde Net Göç ve Net Göç Hızı

Yıllar	1975-1980		1980-1985		1985-1990		1995-2000		2009-2010	
	Net Göç	Net Göç Hızı %o	Net Göç	Net Göç Hızı %o	Net Göç	Net Göç Hızı %o	Net Göç	Net Göç Hızı %o	Net Göç	Net Göç Hızı %o
Şanlıurfa	- 35 253	- 60.1	- 14 509	- 20.9	- 26 008	- 30.0	- 49 312	- 38.9	-5000	- 3.00
Mardin	- 28 919	-59.8	-17 549	-31.2	- 34 750	- 70.2	- 42 082	- 67.6	- 5 017	- 6.72
Diyarbakır	-15 795	- 24.2	- 12 550	- 16.1	- 3 2 212	- 34.8	- 48 064	- 40.0	- 10 048	-6.55
Adıyaman	-11 371	- 34.7	- 13 614	- 35.4	- 17 372	-37.5	-40.745	-70.2	-5 985	-10.08
Siirt	- 10 922	-29.5	-18 232	- 41.7	-31 311	- 140.7	- 17 062	- 75.1	- 3 322	- 10.88
Şırnak	-	-	-	-	5 165	-24.7	5 950	21.8	-1 821	-4.22
Kilis	-	-	-	-	-	-	-4 042	-38.9	-759	-6.15
Gaziantep	- 1 256	-1.8	- 4 256	- 5.2	- 481	- 0.5	3 499	3.1	4 053	2.39
Batman	-	-	-	-	3 925	13.9	-18 032	-45.2	722	1.42

Kaynak: TÜİK (Türkiye İstatistik Yıllığı), 2010: 62-72

Tablodaki bilgilerden de anlaşıldığı gibi 1980'den 2010'a kadar GAP Bölgesindeki kentlerde verilen göç alınan göçten hep daha fazla olmuştur. 2000 ve 2010 yılında aldığı göçün verdiği göçten fazla olduğu tek kent Gaziantep'tir. 2010 yılında aldığı göçün verdiği göçten fazla olduğu diğer kent ise sadece Batman'dır. Tablodaki bilgilerden de anlaşıldığı üzere GAP Bölgesi dışarıya en çok göç veren bölgelerin başında gelmektedir.

Şanlıurfa'da 1975-1980 arası net göç hızı ‰ – 60.01, 1980-1985 arası net göç hızı ‰ – 20.9, 1985-1990 arası net göç hızı ‰ – 30.0, 1995-2000 arası net göç hızı ‰ -38.9, 2009-2010 arası net göç hızı ‰ -3.00 olmuştur. Görüldüğü gibi 1980-2010 tarihleri arasında Şanlıurfa'nın verdiği göç aldığı göçten hep daha fazla olmuştur. Buna rağmen GAP Bölgesinde nüfusu en hızlı artan kentlerin başında Şanlıurfa gelmektedir. Şanlıurfa'da son 30 yılda verdiği fazla göçe rağmen GAP'ın etkisiyle toplam nüfus ve kent nüfusu sürekli artış göstermiştir.

Diyarbakır'da 1975-1980 arası net göç hızı ‰ – 24.02, 1980-1985 arası net göç hızı ‰ – 16.01, 1985-1990 arası net göç hızı ‰ – 34.08, 1995-2000 arası net göç hızı ‰ – 40.01 olmuştur. 2000 yılında aldığı göç 62.996 iken, verdiği göç 111.060 olmuş, yani net göç --48.064 olmuştur. Diyarbakır'da dışarıya göç verme olgusu 2010 yılında da devam etmiştir. 2010 yılında alınan göç 34.810 olmasına karşılık verilen göç 44.858 olmuş; net göç -10.048, net göç hızı -6.55 olmuştur

1980-1990 Yılları arasında Türkiye'de coğrafi bölgeler arasında en fazla göç veren bölgelerin başında Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi gelmektedir (DİE, 1996: 43). 1980-1990 yılları arasında Diyarbakır 40.225, Gaziantep 37.007, Şanlıurfa 27.559 kişilik göç alarak bu üç büyük kentin her birisi sanki bölgedeki orta büyüklükteki bir kenti sınırları içine almıştır (DİE, 1996: 56). 2000'li yılların başında etkisini yetiren terörden kaynaklı zorunlu göç yerini ekonomik ve sosyal nedenlerden kaynaklanan göçe bırakmıştır.

(2) 1980'li Yıllardan İtibaren Bölgede Terör Olayları ve Baraj Yapımından Dolayı Yaşanan Zorunlu Göç

1980-2000 yılları arasında yaşanan yoğun terör olaylarından dolayı Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde bir çok köy boşalmış ya da boşaltılmıştır. Kırsal alanda ekonomik nedenlerden kaynaklanan göçe bir de terörden kaynaklanan göç eklenince bölgede kitleler halinde göç olmuştur (Göksu, 2003: 348)

1980'de başlayan 1990'lı yıllarda yoğunlaşan terör olayları GAP Bölgesinde kırsal alandan kentlere göçü zorunlu hale getirmiştir. 1980-1990 yılları arasında bölgedeki göçler Diyarbakır, Gaziantep ve Şanlıurfa gibi büyük kentlere olmuştur (Akşit ve Diğerleri, 1994: 3). 1990'dan sonra GAP Bölgesindeki göçler bölgeye yakın Mersin ve Antalya gibi kentlere yönelmiş ve bölgedeki göçün % 60'nın bölge dışına çıktığı belirtilmiştir (Erkan, 2002: 175).

1980'li yıllarda başlayan 1990'lı yıllarda zorunlu hale gelen GAP Bölgesindeki göçün en önemli nedenleri güvenlik ve terör olayları oluşturmaktadır. Zorunlu göçten dolayı Doğu ve Güney Doğu Anadolu Bölgesinde 3 binden fazla köy ve mezranın boşaldığı belirtilmektedir (Özer, 2000: 61).

Güneydoğu Anadolu Bölgesinde göçle ilgili yapılan bir araştırmaya göre göç edenlerin % 51'nin can güvenliği, % 25'nin güvenlik güçlerinin baskısı, % 23'nün PKK'nın baskısı ile göç ettiğini belirtmiştir (Bilgili, Aydoğan, Güngör, 1996: 330).

Ekonomik ve sosyal nedenlerden dolayı Türkiye'nin her tarafından kentler göç olmaktadır ve bu göçlerin bir hazırlığı ve altyapısı vardır. Ama GAP Bölgesindeki zorunlu göçün ne bir ön hazırlığı ne de altyapısı vardı. Daha doğrusu zorunlu göç sonucu, göç eden insanlar hazırlıklı olmadan ani bir şekilde göç etmek zorunda kalmış ve gittikleri yerlerde iş bulamamıştır. Bunlar üzerine yapılan bir araştırmada zorunlu göç ile gelenleri % 50'den fazlasının yerel yönetimler ve gönüllü kuruluşlar desteği ile geçindiği belirtilmiştir (Bilgili, Aydoğan, Güngör, 1996: 333).

1990'dan sonra Mersin'e Doğu ve Güney Doğu Anadolu Bölgesi'nde çok göç geldiği belirtilmiştir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nden Mersin'e gelenlerin % 70'nin geldikleri yere geri dönmek istediği belirtilmiştir. Mersin'e zorunlu göç sonucu gelenlerin % 89'unun küçük ilçe ve küçük yerleşim yerlerinden geldiği belirtilmektedir (Gündüz, Yetim, 1996: 114-115). GAP Bölgesinde zorunlu göç 2000 yılından sonra bitmiştir ama göçün kentlere taşıdığı sorunlar bitmemiştir.

D. GAP Bölgesinde Kentleşmenin Özellikleri ve Değerlendirilmesi

GAP Bölgesi 1980'li yıllardan itibaren hızlı kentleşme sürecine girmiştir. 1980'li yıllar GAP Bölgesinde hem GAP'ın başlangıç yıllarıdır hem de terörün başladığı yıllardır. Ekonomik faktörlerin yanında bu iki faktör de GAP Bölgesinde kentleşmenin gelişmesinde etkili olmuştur.

GAP Bölgesi ekonomik bakımından Türkiye'nin en az gelişmiş bölgelerinden birisidir. Bölgede ekonomik gelişmedeki yetersizlik kentleşmeye de yansımıştır. Bölgede gecekondü ve çarpık yapılaşmanın fazla olması kent imar planlarının yapılmaması ve arsa eksikliği ile birlikte bölgenin az gelişmiş ekonomisiyle de ilişkilidir.

1980'li yıllardan itibaren kırsal alandan kentlere başlayan göç bölgenin bütün kentlerine değil, metropol nitelikteki büyük kentlere olmuştur. Bu nedenle bölgedeki büyük kentler gelişirken küçük kentler ya yerinde saymakta ya da gelişmemektedir.

GAP Bölgesinde Diyarbakır, Gaziantep ve Şanlıurfa sürekli göç alarak büyürken, Şırnak, Siirt ve Kilis gibi kentler sürekli göç vererek gelişmemektedir. Bölgede büyük kentlerin sürekli göç alması, küçük kentlerin göç vermesi nüfusun kentler arasında dengesiz dağılımına yol açmaktadır.

1980'li yıllardan itibaren bölge hızlı kentleşme sürecine girdiği için kentleşme hızı sürekli artmıştır. Kentleşme hızındaki gelişmeye paralel olarak sanayileşme gelişmemiştir. Bölgede Gaziantep hariç diğer kentlerde kentleşme ile birlikte sanayileşme gelişmemektedir.

Bölge kentlerinde sanayileşme gelişmediği için istihdam alanları çok sınırlıdır. Sanayileşmenin gelişmemesinden dolayı bölgedeki birçok kent sanki bir gecede kurulmuş çadır kent niteliğindedir.

Bölgedeki büyük kentlerdeki altyapı kentsel nüfusun ancak üçte birini karşılayabilmektedir. 2010 ADNKS sonuçlarına göre GAP Bölgesinde il ve ilçe merkezi olarak 80 kent bulunmaktadır. Bu kentlerin 44'nün yani % 55'inin nüfusu 20 bini altındadır. Aynı tarihteki verilere göre bölgede bulunan 80 kentten 33'nün yani % 42'sinin nüfusu 10 binin altındadır. Nüfusu 20 binin altında olan belediyelerin teknik imkanlar bakımından kent imar plan yapamayacağı gibi altyapı hizmetini de yapamamaktadır. Dolayısıyla GAP Bölgesindeki kentlerin yarısından fazlası imarsız yapılaşma ile karşı karşıyadır. 2010 ADNKS sonuçlarına göre bölgede ortalama kent büyüklüğü 62.264'tür. Türkiye'de nüfusu 100 bini geçen kentler büyük kent olarak kabul edilmektedir (Keleş, 2010: 58). GAP Bölgesinde ortalama kent büyüklüğü Türkiye'deki büyük kent ortalamasına henüz ulaşmamıştır.

II. GAP BÖLGESİNDE ÇARPIK KENTLEŞME VE NEDENLERİ

Çarpıklık, düzenli olmayan, standartlara aykırı, gelişi güzel, ayarı bozulmuş, plansız, programsız gerçekleşen şey veya durumlar için kullanılmaktadır. Çarpık kentleşme plansız, düzensiz ve kurallara uygun olmayan, gelişi güzel yerleşme ve yapılaşmanın gerçekleştiği kentler için kullanılmaktadır. Kentin konut, sanayi, ticaret ve dinlenme alanlarının iç içe girmesi çarpık kentleşme olarak nitelendirilebilir. GAP Bölgesinde kentsel nüfusun aşağı yukarı % 50'si Diyarbakır, Gaziantep ve Şanlıurfa kent merkezinde yaşadığı, alan araştırması bu kentlerin merkezinde yapıldığı ve bu kentlerin bölgedeki kentleşme durumunu yansıtacağı göz önünde bulundurularak bu kentlerdeki yapılaşmaya diğer kentlerden daha çok vurgu yapılmıştır.

A. GAP Bölgesinde Çarpık Kentleşme

Çarpık kentleşmeyi önlemenin ve düzenli kentler kurmanın yolu planlı ve imar kurallarına uygun kentsel yapılaşmayı sağlamaktan geçer. 3194 Sayılı İmar Yasasına göre son genel nüfus sayımında merkez nüfusu 10.000 ve üzerinde olan belediyelerin kent imar planı yapma mecburiyeti vardır. Ülkemizde nüfusu 20.000'nin altında olan belediyelerin ekonomik imkansızlıktan dolayı teknik personel çalıştırma imkanı yoktur. 2010 ADNKS sonuçlarına göre GAP Bölgesinde bulunan 80 kentten 44'dünün nüfusu 20.000'nin altında olduğundan bu belediyelerin teknik olarak kent imar planı yapma imkanı yoktur. Bu durumda GAP Bölgesindeki belediyelerden % 55'i teknik imkansızlıktan dolayı plansız yapılaşma ile karşı karşıya kalmıştır. Plansız yapılaşmada çarpık kentleşmenin gelişmesine yol açmaktadır.

2010 ADNKS sonuçlarına göre il ve ilçe merkezi olmak üzere bölgede toplam 80 kent bulunmaktadır (TÜİK, 2010: 21-48). 80 kentten nüfusu 100 geçen kent sayısı ise sadece 16'dır. Ülkemiz koşullarında nüfusu 100 binin altında olan kentlerin büyümesi ve gelişme potansiyeli yoktur. Dolayısıyla bölgede gelişebilecek olan kentlerin sadece % 20'si olmasına karşılık geri kalan 80'ni ise gelişmemektedir.

1980'li yıllardan itibaren aşırı göç sonucu bölgenin metropol kentleri olan Diyarbakır, Gaziantep ve Şanlıurfa'nın nüfusu 3-4 artış göstermiştir. 1985-2005 tarihleri arasında Diyarbakır'ın 300 bin kişilik göç aldığı belirtilmektedir (Bağlı, Binici, 2005: 133). 1980-2010 tarihleri arasında Diyarbakır'ın nüfusu 235 (DİE, 1980: 4) binden 893 (TÜİK, 2010: 28) bine, Gaziantep'in nüfusu 374 binden (DİE, 1980: 4)

1.370 bine (TÜİK, 2010: 30-31), Şanlıurfa'nın nüfusu 147'den (DİE, 1980: 4) 500 bine çıkarak (TÜİK, 2010: 44) 3 kattan fazla artış göstermiştir.

Yoğun göçün yaşandığı hızlı kentleşme sürecinde plansız, düzensiz, kaçak yapılaşma aşırı şekilde artmıştır (Göktürk, 1996: 362). Bu süreçte kırsal alandan gelen göçlerle Gaziantep'in kuzey batısı, doğu ve güney doğusu, güney ve güney batısı kaçak yapı ve gecekonduyla dolmuştur. Gaziantep'in üçte ikisini oluşturan bu semtlerde ne alt yapı var ne de konutlar kentsel yapı standartlarına uygundur. Hızlı kentleşme sürecinde aşırı göç alan Diyarbakır'ın en eski yerleşim yeri olan Suriçi, Karapınar ve Bağlar'ın çevresi kaçak yapılar ve gecekonduyla dolmuştur. GAP Bölgesinde 1980'li yıllarda başlayan hızlı kentleşme sürecinde aldığı yoğun göçlerden dolayı Şanlıurfa'nın kuzeyi, güneyi, güney doğusu kaçak yapılar ve gecekonduyla kaplanmış durumdadır. Bölgenin metropol kentleri olan Diyarbakır, Gaziantep ve Şanlıurfa'da kaçak yapılaşma ve gecekondulaşma düzenli yapılaşmayı geçmiştir.

B. GAP Bölgesinde Çarpık Kentleşmenin Nedenleri

Çarpık kentleşme, kentleşme sürecinde ortaya çıkan kentleşmenin istenilmeyen yüzü ya da eğri durumunu göstermektedir. Her bölgenin kendine göre kentleşme ve çarpık kentleşme nedeni olabilir. GAP Bölgesinin çarpık kentleşme nedenleri aşağıdaki gibi açıklanabilir.

1. Fiziki Yapılaşmadaki Düzensizlik ve Kentsel Yapı Standartlarına Aykırı Yapılaşma

Fiziki yapılaşma ile kentlerdeki hem altyapı hem de üstyapılar anlatılmak istenmektedir. Kentlerde kanalizasyon, atık ve yağmur suyunu uzaklaştıran ızgara sistemi, caddelerin, sokakların, kaldırımların, konut, fabrika, ticari işletme ve kamu kurumlarının ada ve parsellerinin kent imar planlarında belirtilen belli büyüklüğü ve standardı vardır. Kentlerdeki yapılaşma söz konusu standartlara aykırı olunca fiziki bakımından çarpık yapılaşma söz konusu olmaktadır.

Nüfus sayımı ile ilgili istatistikî verilerden de anlaşıldığı gibi GAP Bölgesinde nüfusu hızla artan kentler, 100 bin ve üstünde nüfusa sahip olan büyük kentlerdir.

Bölgede büyük kentlerdeki yapılaşma belli bir plan, program ve düzen çerçevesinde gelişmekten çok adeta üst üste yığılmış yoğun yapılaşma görünümündedir.

1957 Tarih ve 6785 Sayılı İmar Yasası belediyeleri kent imar planı ve kanalizasyon planı (kent nüfusuna göre kanalizasyon borularının genişliği, uzunluğu ve kent dışına taşınması gibi) yapmakla sorumlu tutulmuştur. Ancak bu yasa, kent imar planı yapma zorunluluğunu 5.000 ve yukarı nüfuslu olan belediyeler için mecburi hale getirdiğinden yürürlüğe girdiği tarihte belediyelerin % 70'nin nüfusu 5.000 altında olduğundan bu belediyeler kent imar planı yapmak zorunda kalmamıştır (Yavuz, Keleş, Geray, 1973: 226). 6785 Sayılı Yasa belediyeleri kanalizasyon planını yapmakla sorumlu tutmuşsa da nüfusuna göre kent imar planı yapmak zorunda olmayan belediyelerin kanalizasyon gibi kentsel alt yapı hizmetlerini kentsel yapı standartlarına uygun yaptığı söylenemez.

Kanalizasyonla birlikte atık ve yağmur suyunu uzaklaştıran ızgara sistemi, elektrik, telefon ve internet kablolarının döşenmesi gibi altyapı kentsel hizmetlerinin GAP Bölgesindeki kentlerde yetersiz olduğu belirtilmektedir. Diyarbakır'daki kentsel alt yapının, kent nüfusunun ancak üçte birinin ihtiyacını karşılayacak kadar olduğu belirtilmiştir (Bağlı, Binici, 2005: 129).

Saha çalışması sırasında yapılan gözleme göre Adana yolundan Gaziantep'e girişte kentin kuzey-batı kısmında yani ana caddenin sol tarafında kalan Karşıyaka, Hacı Baba ve Cin Deresi semtlerinde, kentin doğu tarafından çıkışta yani eski mezarlığın güney-doğusunda yer alan Çıksoruk, Girne, 60. Yıl, Perlikaya semtlerinde, kentin güney-batı kısmında yer Ünalıcı, Üçoklar, Cumhuriyet ve Düztepe semtlerinde atık su ve yağmur suyunu uzaklaştıran ızgara sistem bulunmadığı gibi bu semtlerdeki konutlar arasında ne bir metre kare boşluk, ne bir çocuk oyun alanı, ne de yeşil alan bulunmamaktadır. Gaziantep'in üçte ikisini oluşturan bu semtlerin kenarlarında – özellikle ana yolların kenarlarında- belediyeler sonradan bazı yeşil alanlar ve parklar yapmıştır, ama bu park ve yeşil alanlar söz konusu semtlerdeki nüfusun ihtiyacını karşılamaktan uzaktır. Gaziantep'i kuzey-batı, güney-doğu ve güney-batı yönlerden saran bu çarpık yapılaşma ve gecekondu kuşağında sokakları daracık, kaldırımlar ve caddeler yapılı değildir.

Saha çalışması sırasında yapılan gözleme göre Gaziantep yolundan yani batı tarafından Şanlıurfa'ya girerken kentin güney-batısında yani ana caddesinin sağındaki Halepli Bahçe, Yakubiye, Haşimiye ve Eyübiye semtlerinde, yine kentin kuzey-batı kısmında ana caddenin sol kısmında yer alan Sigorta, Süleymaniye,

Devteşti ve Bağlarbaşı semtlerinde atık ve yağmur suyunu uzaklaştıran ızgara sistemi yoktur. Şanlıurfa'yı kuzey-batıdan, kuzey-doğu ve güney-doğudan bir çember gibi saran bu semtlerdeki gecekonduların çoğunun hala kentin kanalizasyon sistemi ile bağlantısı yoktur ve bu gecekonduardan tuvaletler için fosseptik çukuru kullanılmaktadır.

Diyarbakır'ın en büyük semtlerinden biri olan Bağlar semtinde son 20-30 yılda birbirine bitişik yüzlerce ev yapılmış, söz konusu evlerin bütün arsası kullanılmış, bu evlerin ne bahçesinde ne de çevresinde en ufak bir yeşil alan bırakılmamıştır (Bağlı, Binici, 2005: 110). Diyarbakır'ın en eski yerleşim yeri olan Suriçi semtinin ise gecekondu ve kaçak yapılaşmadan dolayı en iyi imar ıslah planı ile dahi düzeltilmeyeceği belirtilmiştir.

Üst yapılaşmaya kentlerdeki caddeler, sokaklar, kaldırımlar, park, bahçe, çocuk oyun alanları, yeşil alanlar, konut ve ticari işletme gibi her türlü yapı ve birimler girmektedir. Üst yapıdaki düzensizlik ve kentsel yapı standartlarına aykırı yapılaşma GAP Bölgesindeki büyük kentlerde çok hızlı gelişmektedir. Kentlerde yeşil alan olarak bırakılan yerler birkaç yıl sonra imar planı değişikliğiyle yeniden imara açılmaktadır. Diyarbakır'da 1996 yılında kent imar planında yeşil alan ve park olarak bırakılan 119.200 metre karelik alan daha sonra yapılan imar planı değişiklikleriyle konut alanı olarak kullanıla kullanıla sadece 17.350 metrekare kalmıştır. Diyarbakır'da bu yoğun yapılaşmadan dolayı binalar adeta üst üste binmiş, kent, imar ıslah planlarıyla dahi onarılamayacak duruma gelmiştir. Onlarca apartman yolların içine yapılarak bir yangın esnasında iki itfaiye erinin yan yana geçebileceği kadar yol bırakılmamıştır (Göktürk, 1996: 363).

Diyarbakır'da Bağlar, Yenişehir ve Suriçi semtlerinde bulunan bir çok mahallenin inşaat ve iskan ruhsatının olmadığı belirtilmektedir (Bağlı, Binici, 2005: 111)

Saha çalışması sırasında Gaziantep Büyükşehir Belediyesi İmar Müdürlüğü'nden alınan bilgiye göre Gaziantep'te mezkur sahanın ancak üçte birinin düzenli ve kentsel yapı standartlarına uygun yapıda olduğu belirtilmiştir. Kentin kuzey-batı kısmında yer alan Karşıyaka, Kayaönü, Hacıibaba, Cinderesi semtinde, güney-doğu kısmında yer alan Çıksoruk, Girne, 60. Yıl, Perlikaya semtinde, güney-batı kısmında yer alan Ünaldı, Uçoklar, Cumhuriyet ve Düztepe semtlerindeki konutlar birbirine yapışık, arsanın tamamı kullanılmış, konutlar arasında park, bahçe yeşil alan yok, yolları dar, bakımsız ve yapılmayan, beton yığını şeklindeki

yapılardır. Saha çalışması sırasında belediye yetkililerinden alınan bilgilere göre bu semtlerdeki konutların hiç birinin inşaat ve iskan ruhsatı yoktur.

Alan araştırması sırasında Şanlıurfa Belediyesi İmar Müdürlüğü'nden alınan bilgiye göre Şanlıurfa'da Bağlarbaşı semtinde bulunan Devteşti, Süleymaniye ve Sigorta Mahallerinde bulunan konutların hiç birisinin tapusu yoktur. Şanlıurfa Belediyesi İmar Müdürlüğü'nün verdiği bilgiye göre, Şanlıurfa'yı yarım çember gibi saran kentin güney-batı kısmındaki Halepli Bahçe, Yakubiye ve Eyübiye semtlerinde, kuzey-doğu kısmında yer alan Sırrın, Yeşildirek, Nacar Semtlerinde, kuzey-batı kısmında yer alan Sigorta, Süleymaniye, Bağlarbaşı Semtindeki konutların % 80'nin tapusu ve iskan ruhsatı vardır.

a) Türkiye'de Bölgesel Düzeyde Kentleşme Politikasının Olmaması

1963 yılında uygulamaya konulan ilk ulusal kalkınma planından 2010'na kadar hazırlanan kalkınma planlarında kentleşme ile ilgili düzenleme yapılmıştır. Ancak kalkınma planlarında kentleşme ile ilgili düzenlemeler arasında bir tutarlılık yoktur. Kimi kalkınma planı kentleşmeyi teşvik ederken kimi kalkınma planı kentleşmeye teşvik etmemiştir. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı kentleşmeye olumlu yaklaşırken, Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı kentleşme konusunu olumsuz bir sorun olarak ele almıştır (Çezik, 1985: 19).

1963'ten 2010'na kadar hazırlanan 9 kalkınma planında kentleşme hep ulusal düzeyde bir konu olarak ele alınmış, aslında yerel ve bölgesel bir konu olan kentleşmenin yerel ya da bölgesel boyutu hiç dikkate alınmamıştır. Bölgelerin nüfus artış hızına, ekonomik potansiyeline ve kentlerin gelişme özelliklerine göre bölgesel düzeyde kentleşme politikasının hazırlanması kentleşme sorunlarının çözümüne katkı sağlayabilir.

Türkiye'de kentleşme politikalarının öncelikli konusu sanayileşme ve kalkınmadır. Planlı ve düzenli kentleşmenin gerçekleşmesi için gösterilen çabalar siyasetçiler tarafından öncelikli konu olarak görülmemektedir. Ülkemizde sık sık çıkarılan gecekonduların yasaları siyasetçilerin planlı ve düzenli kentleşmeyi teşvik etmekten çok düzensiz de olsa kentleşmenin gelişmesini teşvik ettiğini göstermektedir.

Bölgesel düzeyde kentleşme politikasının oluşturulması konut ihtiyacının giderilmesinde ve gecekonduların sorunlarının çözümünde önemli rol oynayabilir. Siyasi

kaygılarla sıcak bakılmayan bölgesel politikalar aslında ekonomik ve sosyal gelişme için iyi birer uygulama aracı olabilir. Ülkemizde bölgesel düzeyde kentleşme ve yerleşme politikasının olmaması düzensiz kentleş ve gecekondulaşmanın artmasına yol açmaktadır (Görmez, 1991: 23).

Kentleşmenin ulusal yönü olduğu kadar yerel ve bölgesel yönü de vardır; ama merkezi yönetimin yerel/bölgesel düzeyde kentleşme sorunlarını çözecek teşkilatı ve politikası yoktur. Kalkınma planlarından önce kendi haline bırakılan kentleşme, kalkınma planlarında doğrudan ya da dolaylı olarak tutarlı olmasa da teşvik edilmiştir. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında gecekonduların sahiplerine konut temin edilmeden gecekonduların yıkılmaması yaklaşımı (DPT, 1963: 429) ve söz konusu planın uygulama dönemi bitmeden 1966'da çıkarılan ve o zamana kadar yapılan gecekondularını meşrulaştıran 776 Sayılı Gecekondular Yasası Türkiye'de kentleşme politikasında sanayileşme ve kalkınmanın ön planda olduğunu göstermektedir.

Yerel yönü olmasına rağmen kentleşme konusunda Türkiye'de yerel yönetimlerin kendilerine ait bir kentleşme politikası olmadığı gibi bölge düzeyinde ortak bir kentleşme politikası da yoktur. Ayrıca belediyeler kadar İl Özel İdareleri de ilgilendirmesi gereken bir konu olmasına rağmen İl Özel İdarelerinin kentleşme konusunda en ufak bir çabası yoktur. Oysa belediyelerin topladığı yerel vergilerin bir kısmı İl Özel İdarelerine gitmektedir. Kentleşme konusunda İl Özel İdarelerinin belediyelere yardımcı olması düzenli kentleşmenin gelişmesine katkı sağlayabilir. Ülkemizde bazı belediye başkanlarının şahsi girişimleri dışında belediyelerin konut üretmek ve kentleşme ile ilgili politikalar oluşturmak gibi kurumsal çalışması yoktur.

Türkiye'de bölgesel düzeyde kentleşme politikasının olmaması plansız, düzensiz ve çarpık kentleşmenin nedenlerinden biri olarak kabul edilebilir. Bölgesel düzeyde oluşturulacak kentleşme politikası nüfusun kentler arasında dengeli dağılımını sağlayabileceği gibi belirli kentlerde yığılmasını da önleyebilir. Bu nedenle planlı ve düzenli kentleşme için ulusal düzeyde olduğu kadar bölgesel düzeyde de kentleşme politikasına da ihtiyaç vardır.

Bölge düzeyinde kentleşme politikasının olmamasından dolayı GAP bölgesinde metropol nitelikte az sayıdaki kentler sürekli göç alarak büyürken küçük kentler sürekli göç vererek küçülmeye ya da yerinde saymaya devam etmektedir.

b) Bölgede Kentleşme Hızının Sanayileşme Hızından Çok Fazla Olması

GAP Bölgesinde kentleşme, sanayileşmeden çok hızlı ilerlemektedir. Bölgede 1980'li yıllardan itibaren başlayan hızlı kentleşme süreci günümüze kadar hız kesmeden devam etmektedir. 1990'lı yılların başından itibaren GAP'ın hayata geçirilmesiyle kentleşme hızı daha da artmıştır. 1980-2010 tarihleri arasında nüfusu 100 bini geçen kentlerin yıllık nüfus artış hızı hep Türkiye'deki yıllık nüfus artış hızından fazla olmuş ve söz konusu bu kentlerin çoğunun nüfusu 2-3 kat hatta 4 kat ve daha fazla artış gösteren kent olmuştur. Oysa sanayileşme aynı hızla gelişmemiştir. Bir bölgenin ya da kentin sanayileşmesinin en iyi göstergesi çalışan nüfusun iş kollarına göre istihdam oranlarıdır. Bu nedenle GAP Bölgesinde 1980-2010 tarihleri arasında nüfusun sektörel dağılımı aşağıda tablo halinde verilmiştir. Kentleşme geliştiği halde sanayileşme gelişmezse nüfus yığılması şeklinde kentleşme gelişir ki bu şekildeki bir gelişme çarpık kentleşme olarak nitelendirilebilir.

(1) 1980-2010 Tarihleri Arasında GAP Bölgesinde Büyük Kentlerin Kontrolsüz Büyümesi ve Kentleşme Hızındaki Gelişme

1980-2010 tarihleri arasında GAP Bölgesinde toplam nüfus, kent nüfusu ve kentleşme oranı arttığı halde sanayileşme gelişmemiştir. Çarpık kentleşmenin önemli nedenlerinden birisi de sanayileşme olmadan/gelişmeden kentleşmenin gelişmesidir.

Aşağıdaki tabloda 1980-2010 tarihleri arasında 100 bini geçen kentlerin nüfus artışı toplu halde gösterilmiştir.

Tablo 24: GAP Bölgesinde, 2010 ADNKS Sonuçlarına Göre Toplam Nüfusu 100 Bini Geçen Kentlerde 1980-2010 Tarihleri Arasında Meydana Gelen Nüfus Artışı

Nüfus Sayımı İlçeler	1980 Toplam Nüfus	Kent Nüfusu	1990 Toplam Nüfus	Kent Nüfusu	2000 Toplam Nüfus	Kent Nüfusu	2010 Toplam Nüfus	Kent Nüfusu	1980-2010 Kentlerde Nüfus Artış Hızı %
Adıyaman Merkez	115.262	53.219	175.67	100.05	249.50	178.58	262.349	202.75	380.97
Adıyaman Kâhta	75.079	16.397	94.928	40.281	114.99	60.689	117.655	63.216	385.5
Batman Merkez	-	-	170.334	147.347	272.787	246.678	355.151	325.020	220.58
Diyarbakır Merkez	374.266	235.617	472.150	373.810	721.463	545.983	895.362	843.46	357.97
Diyarbakır Bismil	61.517	19.059	99.662	39.834	126.885	61.182	108.948	56.887	298.47
Diyarbakır Ergani	59.359	24.218	78.603	37.365	87.467	47.333	113.968	64.608	266.77
Gaziantep Merkez	449.392	374.290	689.948	603.434	989.559	853.514	1.370.598	1.324.520	353.87
Gaziantep Nizip	96.367	38.967	106.516	58.604	115.043	71.629	133.093	96.229	246.94
Kilis Merkez	-	-	130.198	87.219	114.724	74.985	123.135	85.923	-
Mardin Merkez	564.967	192.004	557.727	249.032	705.098	391.249	744.606	428.899	223.38
Mardin Midyat	84.625	19.951	77.482	29.569	128.085	56.669	106.848	55.615	278.75
Mardin Kızıltepe	73.972	30.445	130.762	60.134	183.475	113.143	212.905	135.145	443.89
Siirt Merkez	61.955	42.291	83.492	68.320	107.313	98.281	137.126	127.174	300.71
Şanlıurfa Merkez	206.508	147.488	377.578	276.528	534.706	385.588	732.722	498.111	337.72
Şanlıurfa Viranşehir	97.461	40.820	100.361	57.461	187.705	121.382	162.983	90.784	222.400
Şanlıurfa Siverek	82.022	29.464	133.005	63.049	224.102	126.820	215.958	116.28	394.65
Şanlıurfa Suruç	50.664	18.892	80.202	40.395	82.247	44.421	100.082	55.600	294.30
Şırnak Merkez	-	-	262.006	125.264	353.197	211.328	430.109	269.494	215.14
Şırnak Silopi	28.639	6.811	46.946	23.430	75.192	51.199	104.094	76.323	1120.58
Şırnak Cizre	32.633	20.03	63.626	50.023	82.042	69.591	117.429	100.47	501.59

Kaynak: 1- DİE (GNS-Adıyaman), 1980: 2, 2- DİE (GNS-Adıyaman), 2000: 61, 3- DİE (GNS-Batman), 2000: 55, 4- DİE (GNS-Diyarbakır), 1980: 4, 5- DİE (GNS-Diyarbakır), 2000: 61, 6- DİE (GNS-Gaziantep), 1980: 4, 7- DİE (GNS-Gaziantep), 2000: 59, 8- DİE (GNS-Kilis), 2000: 31, 9- DİE (GNS-Mardin), 1980: 4, 10- DİE (GNS-Mardin) 2000: 61, 11- DİE (GNS-Siirt), 1980: 4, 12- DİE (GNS-Siirt) 2000: 61, 13- DİE (GNS-Şanlıurfa), 1980: 4, 14- DİE (GNS-Şanlıurfa) 2000: 61, 15- DİE (GNS-Şırnak), 2000: 55, 16-TÜİK, (ADNKS), 2010: 21-47 eserlerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Tablodaki bilgilerden anlaşıldığı gibi 1980-2010 tarihleri arasında GAP Bölgesinde nüfusu 100 bini geçen kentlerde aşırı nüfus artışı olmuştur. 1980-2010 tarihleri arasında Adıyaman merkez ilçe konumundaki kentte nüfus artışı (% 380) 4 kata yakın olmuştur. 1990-2010 tarihleri arasında Batman il merkezinde nüfus artışı 2 kattan fazla olmuştur. GAP Bölgesinde 1980-2010 tarihleri arasında Diyarbakır'da, Gaziantep'te ve Şanlıurfa merkezde nüfus artışı 3 kattan fazla olmuştur.

Tablo 24'deki bilgiler değerlendirildiğinde 1980'de nüfusu 100 bini geçen kent sayısı 6 olmasına karşılık 2010'da nüfusu 100 bini geçen kent sayısı 20 olmuştur. Son 30 yılda nüfusu 100 bini geçen kent sayısında 4 kat artış olmuştur.

Tablo 24'deki bilgilerden anlaşıldığı gibi 1980-2010 tarihleri arasında GAP Bölgesindeki büyük kentlerde kısa sürede aşırı nüfus artışı olmuştur. Kentlerde kısa sürede aşırı nüfus artışı konutlara olan talebi artırır. Konut talebi yasal yollardan karşılayamayan geniş kitleler yasal olmayan yollarla gidermeye çalışır ki bu şekilde yapılan konutlar çarpık yapılaşmaya, dolayısıyla çarpık kentleşmeye yol açmaktadır.

(2) 1980-2010 Tarihleri Arasında GAP Bölgesinde Nüfusun Sektörel Dağılımı ve Sanayileşmenin Gelişmesi

Son 30 yılda GAP Bölgesinde kentsel nüfus 3-4 kat artış göstermesine karşılık sanayileşme oranında aynı gelişme olmamıştır. Aşağıdaki tabloda 1980-2010 tarihleri arasında GAP Bölgesinde nüfusun sektörel dağılımı gösterilmiştir.

Tablo25:1980-2010 Tarihleri Arası Ekonomik Faaliyete Göre Sektörlerde İstihdam Edilen Nüfus Oranı

1980-2010 Arası Ekonomik Faaliyete Göre Sektörlerde İstihdam Edilen Nüfus ve % Oranı									
(Adıyaman)									
	Toplam İstihdam	Tarım	%	Sanayi	%	İnşaat	%	Hizmet	%
1980	143 765	119 073	82.8	5 477	3.8	3 288	2.3	15 122	10.5
1990	202 691	160 478	79.2	9 805	4.8	6 041	3.0	26 230	12.9
2000	209 126	154 004	73.6	10 044	4.8	5 206	2.5	39 665	19.0
2010	125 000	59 000	47.2	19 000	15.4	-	-	47 000	37.4
(Batman)									
1980	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1990	111 920	78 340	70.0	7 522	6.7	6 688	6.0	19 333	17.3
2000	110 083	69 882	63.5	6 569	6.0	4 195	3.8	29 33	26.4
2010	57 000	30 000	53.3	2 000	2.7	-	-	25 000	44.1
(Diyarbakır)									
1980	270 211	194 232	71.9	9 179	3.4	11 526	4.3	54 991	20.4
1990	365 007	251 715	69.0	12 706	3.5	15 198	4.2	84 483	23.1
2000	398 155	254 246	63.9	15 205	3.8	14 856	3.7	113 172	28.4
2010	93 000	56 000	60.0	2 000	2.1	-	-	35 000	37.8
(Gaziantep)									
1980	276 963	147 130	53.1	37 198	13.4	13 243	4.8	76 166	27.5
1990	382 078	191 618	50.2	61 896	16.2	18 745	4.9	107 920	28.2
2000	374 668	146 625	39.1	79 730	21.3	22 683	6.1	125 252	33.4
2010	125 000	59 000	47.2	19 000	15.4	-	-	47 000	37.4
(Mardin)									
1980	216 083	167 996	77.7	5 504	2.5	5 358	2.5	32 596	15.1
1990	196 750	146 346	74.4	4 440	2.3	5 903	3.0	39 321	20.0
2000	213 155	149 046	69.9	5 048	2.4	5 697	2.7	52 911	24.8
2010	57 000	30 000	53.3	2 000	2.7	-	-	25 000	44.1
(Siirt)									
1980	163 765	125 877	76.9	6 796	4.1	3 866	2.4	23 191	14.2
1990	87 423	62 607	71.6	2 225	2.5	3 151	3.6	19 349	22.1
2000	77 645	44 215	56.9	2 002	2.6	1 985	2.6	29 237	37.6
2010	57 000	30 000	53.3	2 000	2.7	-	-	25 000	44.1
(Şanlıurfa)									
1980	214 062	151 309	70.7	7 776	3.6	5 774	2.7	40 956	19.1
1990	349 812	249 226	71.2	12 905	3.7	18 259	5.2	67 527	19.3
2000	429 431	312 613	72.8	14 893	3.5	12 481	2.9	88 546	20.6
2010	93 000	56 000	60.0	2 000	2.1	-	-	35 000	37.8
(Şırnak)									
1980	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1990	103 333	70 287	68.0	2 118	2.0	4 517	4.4	26 356	25.5
2000	109 224	50 855	46.6	2 019	1.8	3 817	3.5	52 025	47.6
2010	57 000	30 000	53.3	2 000	2.7	-	-	25 000	44.1

Kaynak: 1-DİE (GNS-Adıyaman), 2000: 53, 2-DİE (GNS-Batman), 2000: 46, 3-DİE (GNS-Diyarbakır), 2000: 53, 4-DİE (GNS-Gaziantep), 2000: 51, 5-DİE (GNS-Mardin), 2000: 53, 6-DİE (GNS-Siirt), 2000: 53, 7-DİE (GNS-Şanlıurfa), 2000: 53, 8-DİE (GNS-Şırnak), 2000: 46, 9-TÜİK (TRC1), 2010: 76, 10-TÜİK (TRC2), 2010: 68, 11-TÜİK (TRC3), 2010: 76, 12- TÜİK (Hane Halkı İşgücü İstatistikleri), 2010: 190 eserlerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Not: Tablodaki 2010 verileri TÜİK bölgesel (İstatistiki Bölgeler) düzeyde hazırladığı için bölgesel düzeyde alınmıştır. Bu nedenle aynı grupta illerin verileri aynı olmuştur. Ayrıca 2010 inşaat verileri sanayi verileri içinde verildiği için inşaat verileri ayrı olarak belirtilmemiştir.

Tablodaki bilgilerden anlaşıldığı gibi 1980'de Adıyaman'da istihdam edilen toplam nüfusun % 82.8'i tarımda, inşaatla birlikte % 6.1'i sanayide istihdam edilmiştir. 1990'da Adıyaman'da tarımdaki istihdam oranı % 79.2'ye düşerken inşaatla birlikte sanayide istihdam edilen nüfusun oranı % 7.8'e çıkmıştır. 2000 yılında Adıyaman'da tarımda istihdam olan nüfusun oranı % 73.6 olmasına karşılık sanayide istihdam olan nüfusun oranı 1990'na göre bir az düşerek % 7.3 olmuştur. Adıyaman'da 1990'da % 10.5 olan hizmet sektöründeki istihdam oranı 2000 yılında % 19'a çıkmıştır. 1990'da % 3.7 olan işsizlik oranı 2000 yılında % 11.1'e çıkmıştır.

Batman'da 1990'da % 70.0 olan tarımsal istihdam 2000 yılında % 63.5'e düşmüştür. İnşaatla birlikte sanayi sektöründe istihdam olan nüfusun oranı 1990'da % 12.7 olmasına karşılık 2000 yılında % 9.8'e düşmüştür. Batman'da hizmet sektöründe istihdam olunan nüfus 1990'da % 17.3 iken 2000 yılında % 26.4'e çıkmıştır. 1990'da % 8.6 olan işsizlik oranı 2000 yılında % 17.4'e çıkmıştır.

Diyarbakır'da tarımda istihdam olan nüfusun oranı 1980'de % 71.9, 1990'da % 69, 2000'de % 63.9 olmasına karşılık inşaat sektörü dahil sanayi sektöründe istihdam olan nüfusun oranı 1980'de % 7.7, 1990'da % 7.7, 2000'de % 7.5 olmuştur. Hizmet sektöründe istihdam olan nüfusun oranı 1980'de % 20.4, 1990'da % 23.1, 2000'de % 28.4 iken işsizlik oranı 1980'de % 7.1, 1990'da % 11.5, 2000'de % 14.2 olmuştur. 1980-2000 tarihleri arasında Diyarbakır'da sanayi sektöründe istihdam olan nüfusun oranı artmamış ama hizmet sektöründe istihdam olan nüfusun oranı ile işsizlik oranı sürekli artmıştır.

Gaziantep'te tarımda istihdam olan nüfus oranı 1980'de % 53.1, 1990'da % 50.2, 2000'de % 39.1 olmasına karşılık inşaat sektörü ile birlikte sanayi sektöründe istihdam olan nüfusun oranı 1980'de % 18.1, 1990'da % 21.1, 2000'de % 27.4 olmuştur. Hizmet sektöründe istihdam olan nüfusun oranı ise 1980'de % 27.5, 1990'da % 28.2, 2000'de % 33.4 iken işsizlik oranı 1980'de % 3.6, 1990'da % 7.7, 2000'de % 11.4 olarak gerçekleşmiştir. Gaziantep'te sanayide istihdam olan nüfus ile hizmet sektöründe istihdam olan nüfus arasında paralellik vardır. 1980'den 2000'ne kadar Gaziantep'te sanayi sektöründe istihdam edilen nüfus oranında sürekli artış olmuştur.

Mardin'de tarımda istihdam olan nüfus oranı 1980'de % 77.7, 1990'da % 74.4, 2000'de % 69.9 olmasına karşılık inşaat sektörü dahil sanayi sektöründe istihdam olan nüfusun oranı 1980'de % 5, 1990'da % 4.6, 2000'de % 5.1 olarak görülmektedir.

Hizmet sektöründe istihdam olan nüfusun oranı 1980'de % 15.1, 1990'da % 20.0, 2000'de % 24.8 iken işsizlik oranı 1980'de % 3.2, 1990'da %9.0, 2000'de % 13.0 olmuştur. 1980-2000 tarihleri arasında sanayi sektöründe istihdam olan nüfus oranında artış olmamasına karşılık hizmet sektöründe istihdam edilenlerin oranı ile işsizlik oranı artış göstermiştir.

Siirt'te tarımda istihdam olan nüfusun oranı 1980'de % 76.9, 1990'da % 71.6, 2000'de % 56.9 olmasına karşılık inşaat sektörüyle birlikte sanayi sektöründe istihdam olan nüfusun oranı 1980'de % 6.7, 1990'da % 6.1, 2000'de % 6.2 olmuştur. Hizmet sektöründe istihdam olan nüfusun oranı 1980'de % 14.2, 1990'da % 22.1, 2000'de % 37.6 olmasına karşılık işsizlik oranı 1980'de % 4.3, 1990'da 6.6, 2000'de % 10.7 olmuştur. Siirt'te 1980-2000 tarihleri arasında sanayi sektöründe istihdam olan nüfus oranında önemli bir değişiklik olmamıştır. Aynı tarihlerde hizmet sektöründe istihdam edilen nüfus ile işsizlik oranında sürekli artış olmuştur.

Şanlıurfa'da tarımda istihdam edilen nüfus oranı 1980'de % 70.7, 1990'da % 71.2, 2000'de % 72.8 olmasına karşılık inşaat sektörü ile birlikte sanayi sektöründe istihdam olan nüfusun oranı 1980'de % 6.3, 1990'da % 8.9, 2000'de % 6.4 olarak görülmektedir. Hizmet sektöründe istihdam olan nüfusun oranı 1980'de % 19.1, 1990'da % 19.3, 2000'de % 20.6 iken işsizlik oranı 1980'de % 4.0, 1990'da 7.7, 2000'de % 14.5 olmuştur. Şanlıurfa'da 1980-2000 tarihleri arasında tarımda istihdam olan nüfusun oranı % 70.7'den % 72.8'e çıkarak artış göstermiştir. GAP Bölgesindeki diğer kentlerin hiçbirisinde böyle artış olmamıştır. aynı tarihlerde sanayi sektöründe istihdam olan nüfus oranında önemli bir değişiklik olmamasına karşılık hizmet sektöründe istihdam edilen nüfusun oranında ve işsizlik oranında artış olmuştur.

Şırnak 1980'de henüz il olmadığı için bu tarihe ait veriler bulunmadığından boş bırakılmıştır. Şırnak'ta tarımda istihdam olunan nüfus oranı 1990'da % 68.0, 2000'de % 46.6 olmasına karşılık inşaat sektörü dahil sanayi sektöründe istihdam olan nüfusun oranı 1990'da % 6.4, 2000'de % 5.3 olmuştur. Hizmet sektöründe istihdam olunan nüfusun oranı 1990'da % 25.5, 2000'de % 47.6 iken işsizlik oranı 1990'da 3.7, 2000'de % 10.7 olmuştur. Şırnak'ta 1990-2000 tarihleri arasında sanayi sektöründe istihdam edilen nüfus oranında önemli bir değişiklik olmamasına karşılık hizmet sektöründe istihdam olan nüfusun oranı % 25.5'ten % 47.6'ya çıkarak anormal derecede artış göstermiştir.

1980-2010 arası tarihlerde yani son otuz yılda GAP Bölgesinde nüfusu 100 bini geçen kentlerde 3 – 4 kat nüfus artışı olmuştur. Buna karşılık bölgede inşaat sektörü dahil imalat sanayi alanında aynı oranda gelişme olmamıştır.

Tablo 24 ve 25 birlikte değerlendirildiğinde 1980'den 2010'na kadar GAP Bölgesinde nüfusu 100 bini geçen kentlerde 3-4 kat artış gösterdiği halde sanayileşmede gelişme olmamıştır. Herhangi bir yerdeki kentlerde nüfus arttığı halde sanayileşme gelişmiyorsa orada sanayi dışı kentleşme gerçekleşiyor demektir (Yıldız, 2008: 35). Sanayi dışı kentleşme ise çarpık kentleşmenin önemli nedenlerinden birisi olarak kabul edilebilir.

c) 1980'li Yıllardan İtibaren Kent İmar Planlarının Bölgedeki Hızlı Kentsel Nüfus Artışı Karşısında Yetersiz Kalması ve Sık Sık Değiştirilmesi

Ülkemizde kent imar planları yapma ve onaylama yetkisi 1985 yürürlüğe giren 3194 Sayılı İmar Yasasıyla belediyelere bırakılmıştır. Merkezi yönetimle yerel yönetimler arasında mali tevziin gereği yerel yönetimlere verilen her görev için gelir kaynağının da verilmesi gerekir. Merkezi yönetim 1985'ten itibaren yerel yönetimlere verdiği kent imar planlarını yapma ve onaylama faaliyetlerinin yürütülmesi için gerekli gelir kaynağı ve personel kadrosunu vermemiştir. Finansman ve teknik kadro sıkıntısı içinde olan küçük belediyeler ya kent imar planı yapmamakta ya da yapılan planlar yasal bir görevi yerine getiren birer formaliteden ileri gitmemektedir (Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, cilt I 2009: 36).

Teknik personel yetersizliği ve maddi imkanların kısıtlılığından dolayı teknik olarak nüfusu 20 binin altında olan belediyelerin kent imar planı yapmaya gücü yoktur (Keleş, 2002: 224). Ayrıca GAP Bölgesinde metropol nitelikteki kentler olan Diyarbakır, Gaziantep ve Şanlıurfa'da yapılan kent imar planlarının yeterli olduğu söylenemez. Diyarbakır'da 1990'da yapılan bir kent imar planı 2000 yılına kadar 58 kez değişikliğe uğradığı ve her seferinde park ve yeşil alan olarak bırakılan alanların konut yapımına çevrildiği belediye yetkililerince söylenmektedir. Hızlı kentleşme sürecinde çok fazla göç alan Diyarbakır'da yapılan plan değişiklikleri plan raporlarına bile yansımıştır. 1994'te hazırlanan kent imar planının 2000 yılına kadar 6 yıllık sürede 49 kez değiştirildiği belirtilmektedir (Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi, 2007: 26).

Gaziantep'te ilki 1930'lı yıllarda yapılan kent imar planının ikincisi 1950'de yapılmıştır. Üçüncüsü 1974'te dördüncüsü 1989'da, beşincisi 1992'de yapılmıştır

(Gaziantep Büyükşehir Belediyesi, 2000: 7-10). Ülkemizde normal koşullarda kent imar planlarının uygulama süresi 20 yıldır. GAP Bölgesindeki kentlerde sık sık imar planlarının değiştirildiği ya da yeniden yapıldığı görülmektedir. Gaziantep'te nerede ise 10 yılda bir kent imar planı yapılmıştır. Buda hızlı kentleşme karşısında bölgede imar planlarının sık sık değiştirildiğini göstermektedir.

1980'den 2010 yılına kadar GAP Bölgesinde nüfusu 100 binin üzerinde olan birçok kentin nüfusu 2-3 hatta 4 kat artış göstermiştir. Yukarıda tablo 21'de görüldüğü gibi 1927'deki ilk genel nüfus sayımında 2010 ADNKS sonuçlarına kadar GAP Bölgesinde kent nüfusu 20 kattan fazla artış göstermiştir. Bu kadar sürede aşırı nüfus artışı ancak çarpık kentleşme kavramı ile açıklanabilir.

Diyarbakır'da kent imar planları genelde gelecek 5-10 yıllık süreler için yapılmış ya da kent imar planı yapıldıktan kısa bir süre sonra revize edilmektedir. Diyarbakır'da 1965-1967 yıllarında Suriçi ve Surdışı alanlar için kent imar planı yapılmıştır. 1984-1986 yılları arasında İller Bankası tarafından kentin bütününe yönelik Nazım ve Uygulama İmar Planları yapılmıştır. 1992-1994 yılları arasında Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi tarafından ihale yoluyla kent imar planı yapılmış ama 6 yıl sonra belediye tarafından revize edilmiştir. 1993'te GAP BKİT tarafından 1/25000 ölçekli Diyarbakır-Bismil-Çınar Çevre Düzeni Planı yapılmıştır ama gerekli araştırma yapılmadan bu plan yapıldığı için uygulamada ciddi sıkıntıların yaşandığı belirtilmektedir (Bağlı, Binici, 2005: 117).

GAP Bölgesinde bir yandan plansız yapılaşma gelişmekte diğer yandan var kent imar planları hızlı kentsel gelişme karşısında sık sık değiştirilmektedir. 1985-2005 tarihleri arasında Diyarbakır'a 300 bin kişinin göç ettiği göz önünde bulundurulursa kent imar planlarının sık değiştirilmek zorunda kalındığı görülecektir (Bağlı, Binici, 2005: 107). Kent imar planlarının sık sık değiştirilmesi düzenli kentleşmenin gelişmesini olumsuz etkilemektedir.

d) Plansız Yapılaşma

Avrupa'da modern anlamda kent planlaması 18. yüzyılda Aydınlanma felsefesiyle birlikte ortaya çıkmaya başlamıştır (Tekeli, 2001: 9). Osmanlı Devleti'nde ise kent planlamasını 19. yüzyılın ikinci yarısından daha ileriye götürmek mümkün değildir. İstanbul'un kent imar planını yapmakla görevlendirilen Molte 1842'de söz konusu imar planı tamamlamıştır. İstanbul İmar Planı Osmanlı Devletinin ilk imar

mevzuatı olan “Ebniye Nizamnamesine” öncülük etmiştir (İsbir, Açma, 2005: 43). “Ebniye Nizamnamesi” Osmanlı Devleti’nin ilk imar mevzuatı görevini yerine getirmişse de modern anlamda kent imar planı olarak değerlendirilmemektedir. 1882’de çıkarılan “Ebniye Yasası” çağdaş anlamda kent imar planı kapsamında değerlendirilmemektedir (Keleş, 2010: 171).

Ülkemizde kent imar planlarının yapılması, uygulanması ve uygulanmasındaki sıkıntılar çarpıcı bir örnek olduğu için burada kısaca anlatılmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren planlı ve düzenli kentleşmenin gelişmesi için çaba gösterilmiş, bu amaçla gerekli düzenlemeler yapılarak belediyelerin kent imar planı yapması zorunluluk haline getirilmiştir. Bu konuda en önemli kararın üç imparatorluğa başkentlik yapmış, ihtişamlı İstanbul’un bırakılarak 20 bin nüfuslu Ankara’nın Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin başkenti ilan edilmesi ve Ankara’nın imarı için uluslar arası yarışma yoluyla kent imar planının hazırlanması olarak gösterilebilir. Ankara için düzenlenen uluslar arası kent imar planı yarışmasını kazanan Jansen baştan beri planlı ve düzenli bir kent için imar faaliyetlerinin güçlü bir elde toplanmasını ve arsa spekülasyonunun önüne geçilmesini istiyordu. Jansen Atatürk ile ilk karşılaştığında “bir kent planını uygulayacak kadar güçlü bir idareniz var mı?” Sorusuna Atatürk’ün çok kızdığını görünce, “belki hakkınız var ama biz Almanya’da bu konuda çok güçlüklerle karşılaşıyoruz ondan sordum” dediği belirtilmiştir (Yavuz, 1980: 5-6). Aslında Jansen’in söylediği sözler bugün de geçerliliğini korumaktadır. Kent imar planını yapmak kadar uygulamak da önemlidir. Atatürk’ün toplumun ekonomik ve sosyal yapısında bir çok değişiklik ve yenilik yaptığı ama bir kent imar planını uygulayacak kadar kuvvetli bir idare kuramadığı belirtilmiştir. (Yavuz, 1980: 8):

“Sabit olmuştur ki, Mustafa Kemal, şapka ve Latin harfleri devrimlerini başarabilecek kadar kuvvetli bir idare kurmuş fakat bir şehir planını tatbik edebilecek kuvvette bir idare kuramamıştı”.

Kent imar planının uygulaması konusunda elindeki yetkiden dolayı en büyük sıkıntıyı kamu görevlileri çıkarmaktadır. Nitekim Ankara kent imar planının uygulamasında zaman zaman yaşanan tikanıkları Atatürk’ün bizzat kendisinin devreye girerek halettiği belirtilmiştir. Jansen’in Ankara imar planının uygulanmasından rahatsız olan, planın uygulaması konusunda sürekli mızıkçılık yapan ama Atatürk’ün kent imar planına olan desteğinden dolayı açıkça muhalefet

edemeyen Ankara Valisi Nevzat Tandoğan'ın verdiği rahatsızlık Jansen tarafından şöyle anlatılmıştır (Yavuz,1980: 9):

“Tuhaf bir zat bu valiniz. Evinde iki ampulü yanmazsa bir elektrikçi çağırır. Tesisata el sürmez. Çünkü elektrikte ölüm var. Ölüm olmadığı için benim planıma durmadan karışıyor. Halbuki şehircilik, elektrik tesisçiliğinden çok daha ince bir sanattır”.

Kent imar planlarının uygulaması konusunda Jansen'in gösterdiği gibi hassasiyet gösterilmezse çarpık kentleşme ve gecekondulaşmadan doğan sorunlar bitmez. Jansen'in kent imar planı konusundaki bu hassas yaklaşımı planlı, sağlıklı ve dengeli kentleşme adına insani kaygıların ön planda olduğu, toplumsal sorumluluk örneği ve erdemli bir davranış olarak gösterilebilir.

Jansen planı genel kabul görmekle birlikte planla birlikte arsa stokunun yapılmaması ve arsa politikasının izlenmemesi konusu eleştirilmiştir (İmga, Olgun, 2010: 17). Çarpık kentleşmenin en önemli nedenlerinden birisi plansız yapılaşma ise diğeri de arsa sorunudur.

1930'lu yılların başında kent imar planlarıyla ilgili yasal düzenlemeler yapılarak planlama mevzuatındaki eksiklikler giderilmeye çalışılmıştır. Ancak kent imar planı uygulaması süresi çok uzun tutularak belirlenen hedeflerden sapılmıştır. 2290 Sayılı Belediye Yapı ve Yollar Yasası gelecek 50 yıl için bütün belediyelerin kent imar planını yapmasını öngörmüştür ki bu süre bir kent imar planının uygulanması için çok uzun bir süredir. 6785 Sayılı İmar Eski Yasa'sı ve daha sonra çıkarılan 3194 Sayılı İmar Yasası, kent imar planlarının gelecek 20 yıl için yapılmasını uygun bir süre olarak görmüştür (Yavuz, Keleş, Geray, 1973: 221). Bu süre bir kent imar planının uygulanması için makul bir süre olarak kabul edilse de bizim gibi gelişmekte olan, kent nüfusu hızla artan ülkelerde planlı ve düzenli kentleşme için daha kısa süreli esnek planlara ihtiyaç vardır. Uzun süreli planlar kent nüfusunun artması karşısında yetersiz kaldığı için plansız ve düzensiz yapılaşmaya yol açabilir.

Ülkemizdeki kent imar planları ile çarpık kentleşme arasındaki ilişki bu işe ilgi duyan yerli uzmanlar kadar yabancı uzmanlar tarafından bilinmektedir. Mazhar Bağlı ve Abdulkadir Binici'nin “Kentleşme Tarihi ve Diyarbakır Kentsel Gelişimi” adlı eserinde yazar Beşir Ayvazoğlu'ndan aktardıkları bir söyleşiyi konuya ışık tuttuğu için buraya aktarılması uygun görülmüştür (Bağlı, Binici, 2005: 89-90):

“İlk şehircilik dersine girdik, hocamız bir Alman mimar, Hanburg’un planlamasının sorumlusu Prof. Oelsener. Bana söyler misiniz, Türk halkı ne yapmalı? diye sordu. 40-50 talebe, 15 dakika kadar, şunu yapmalı, bunu yapmalı diyerek sorusunu cevaplamaya çalıştık. Sonunda ben vereyim cevabı dedi ve ekledi: **Dua etmelidir.** Herkes gülmeye başlayınca, alay etmiyorum, ciddi söylüyorum dedi. Ben size bir şey daha söyleyeceğim, onu da bilemeyeceksiniz tahmin ederim dedi. Türk halkı ne için dua etmelidir? dedi. Birçok şeyler söyledik, gene bilemedinizdedi, belediyelerin kasalarındaki imar planlarını tatbik edecek yöneticiler çıkmasını diye dua etmelidir. Eğer **bu imar planları tatbik edilirse, bu ülke birkaçasır belini doğrultamayacaktır”.**

GAP Bölgesinde kentleşmede geline son durum Alman profesörün söylediğini doğrular niteliktedir. Bölgenin metropol kentleri olan Diyarbakır, Gaziantep ve Şanlıurfa’da kentin çevresini saran ve üçte ikisini oluşturan düzensiz yapılaşma ve gecekondulaşmanın olduğu semtlerde sokaklar asla iki aracın yan yana geçebileceği kadar geniş değildir. Kentlerin merkezindeki en işlek caddelerin çoğu tek araçlık gidiş ve gelişi kadar dardır. Bu kentlerin üçte ikisini oluşturan düzensiz yapılaşma ve gecekondulaşmanın olduğu semtlerde arsanın tamamı yapı için kullanılmış, ne arsanın içinde ne de çevresinde bir metre kara boşluk ve yeşil alan bırakılmamıştır. Altyapının yetersiz olması, yağmur ve atık suyunu uzaklaştıran ızgara sisteminin olmaması, yolların yapılı olmamasından dolayı söz konusu semtler yazın toz-toprak kışın su ve çamur içindedir. Bölgenin metropol kentlerinden Diyarbakır’da yeni binalar birbirine o kadar yakın ki eski yapının çarpıklığı yeni yapılarda da devam etmektedir.

Belediyelerin kent imar planını yapma zorunluluğuna rağmen bu konudaki yasalar arasında birlik yoktur. 1930 Tarih ve 1580 Sayılı Belediye Yasası bütün belediyelerin kent imar planı yapma zorunluluğu getirmiştir. 1933 Tarih ve 2290 Sayılı Belediye Yapı ve Yollar Yasası yürürlüğe girdiği tarihten itibaren bütün belediyelerin kent imar planı yapmasını ön görmüştür. 1930 Tarih ve 1593 Sayılı Umumi Hıfzıssıhha Yasası nüfusu 20 bini geçen belediyelerin kent imar planı yapma zorunluluğu getirmiştir. 1957 Tarih ve 6785 Sayılı İmar Yasası nüfusu 5 bini geçen belediyelerde kent imar planı yapma zorunluluğu getirilmiştir. 1985 Tarih ve 3194 Sayılı İmar Yasası son sayımda nüfusu 10 bini geçen belediyelerin kent imar planı yapma zorunluluğunu getirmiştir (Bay. ve İsk. Bak., 2007: 7). Görüldüğü gibi yasalar 5

bin ile 20 bin nüfuslu yerlerde kent imar planının yapılmasını zorunlu hale getirmiştir. Dolayısıyla kent imar planındaki mevzuat karışıklığının çarpık kentleşmenin oluşmasına etki ettiği söylenebilir.

Ülkemizde belediyelerin bütçeden aldıkları pay nüfusuyla orantılı olduğu için teknik eleman çalıştırabilme imkanına sahip olan belediyeler genelde nüfusu 20 binden fazla olan belediyelerdir. GAP Bölgesinde ilçe konumundaki 80 belediyeden % 44'nün nüfusu 20 binin altında (TÜİK, 2008: 46) olduğu için teknik olarak bu belediyelerin kent imar planı yapma ve uygulama imkanı yoktur. GAP Bölgesindeki ilçe belediyelerinin yarısına yakını teknik olarak kent imar planı yapamayacak durumda olduğundan söz konusu kentler plansız yapılaşma ile karşı karşıyadır. Ülkemizde belediyelerin teknik eleman çalıştırma konusunda yapılan bir araştırmaya göre belediyelerin % 24.8'inde hiçbir teknik eleman çalışmamakta, % 33.2'sinde ise sadece bir teknik eleman çalışmaktadır (Keleş, 2010: 173). Türkiye geneli ile ilgili olan bu veriler de GAP Bölgesindeki belediyelerin % 50'sinden fazlasının teknik personel istihdam edemediğini göstermektedir.

Ülkemizde kent imar planı yapmakla görevli olan ve bu konuda aynı zamanda yetkili olan belediyelerin çoğu bu görevi yapmamıştır. 1933'te çıkarılan 2290 Sayılı Belediye Yapı ve Yollar Yasası bütün belediyeler için kent imar planı yapma zorunluluğu getirmesine rağmen 1956'ya kadar yürürlükte kaldığı 24 yıl boyunca kent imar planı yapan belediyeler toplam belediyelerin % 60'nı geçmemiştir (Keleş, 2010: 171). Belediyelerin bu uygulaması aynı zamanda ülkemizdeki plansız yapılaşma ve çarpık kentleşmenin nedenlerini de göstermektedir.

GAP Bölgesinde kent imar planının olmaması ya da kent halkının ihtiyacı karşılayamaması sadece küçük kentlerde söz konusu değil; büyük kentlerde de imar planları ihtiyacı karşılayamamaktadır. Diyarbakır'da çarpık kentleşmenin ve gecekondulaşmanın önemli nedenlerinden birisi de kent imar planlarının yetersiz olması ve konutların kadastro parsellerine göre yapılmasından ileri geldiği belirtilmiştir (Bağlı, Binici, 2005:116).

Diyarbakır'da ilki 1937 yapılan kent imar planının ikincisi 1965'te yapılmıştır. 1965'ten sonra uzun süre kent imar planının yapılmadığı ve 1985'e kadar plansız yapılaşmanın geliştiği belirtilmektedir. 1985'te yapılan kent imar planını belediyenin denetim yetersizliğinden dolayı tam uygulanamamıştır. Bu tür gelişmelerden dolayı kentte gecekondu ve kaçak yapılaşmanın hızlı bir şekilde geliştiği belirtilmektedir (Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi, 2007: 22-25). 1980'li yıllar Diyarbakır'ın en yoğun

göç aldığı yıllardır. Bu yıllarda kent imar planlarının yapılmaması ya da kent imar planlarının uygulanmaması kaçak yapılaşma ve gecekondulaşmaya davetiye çıkarmaktır.

Gaziantep'te ilki 1930, ikincisi 1950, üçüncüsü 1974'te yapılan kent imar planlarının ihtiyacı karşılamakta yetersiz olduğu imar planları yapıldıktan kısa süre sonra revizyona tabi tutulduğu belirtilmiştir. Gaziantep'te 1970'li yıllardan itibaren denetimsizliğin de etkisiyle plansız yapılaşmanın geliştiği belirtilmektedir (Şehit Kamil Belediyesi, 1992: 103).

Şanlıurfa'da nüfusun hareketliliği ve kentsel gelişme 1980'li yıllardan itibaren başlamıştır. 1970 genel nüfus sayımında 106 bin olan Şanlıurfa'nın merkez nüfusu 1980'de 147 bine çıkarak az artış gösterirken 1990'da 277 bine çıkarak bu 1980-1990 tarihleri arasında 2 katına yakın artış göstermiştir. Şanlıurfa'da 1990'da yapılan koruma amaçlı imar planında plansız yapılaşmadan dolayı kenttin batı, güney ve güney doğu kısmının kaçak yapı ve gecekondularla dolduğu belirtilmiştir (Şanlıurfa Belediyesi, 1990: 5).

Ülkemizde belediyelerin teknik eleman istihdam edememesi, kent imar planlarının yetersizliği ve plansız yapılaşma durumu GAP Bölgesindeki kentler için de geçerlidir. 2010 ADNKS sonuçlarına göre GAP Bölgesinde il ve ilçe merkezi konumundaki 80 kentten 44'nün nüfusu 20 binin, 33 kentin nüfusu 10 binin altındadır. (TÜİK, 2010: 21-49). Bu bilgilerden anlaşıldığı gibi GAP Bölgesindeki kentlerin % 55'i teknik imkansızlık ve yasal durum nedeni ile plansız yapılaşma ile karşı karşıyadır.

e) 1980'li Yıllardan İtibaren Bölgede Yaşanan Aşırı Göçün Neden Olduğu İzinsiz/Kaçak Yapılaşma

Genel olarak göç insanların içinde yaşadığı coğrafi ve sosyo-kültürel ortamdan ayrılarak yeni bir coğrafi ve sosyo-kültürel ortama girmesi şeklinde tanımlanabilir. Özelliklerine göre iç göç, dış göç, ihtiyari ve zorunlu göç, geçici ve sürekli göç şeklinde sınıflandırılmaktadır (Durugönül, 1996: 95).

Ekonomik ve sosyal olguların yanında 1980'li yıllardan itibaren bir de bölgede yaşanan terör olayları kırsal alandan kentlere göçü hem zorunlu hale getirmiş hem de hızlandırmıştır. Yukarıda GAP Bölgesinde kentleşmenin nedenleri kısmında göç olayı detaylı olarak anlatıldığı için burada konu tekrarı olmaması için bölgede yaşanan göç

tekrar anlatılmamıştır. Ama aşırı göç kısa sürede plansız ve düzensiz yapılaşmaya yol açtığı için çarpık kentleşmenin nedenlerinden biri olduğu belirtilebilir.

Kural olarak kentlerde yapılan her konut, işyeri ve yapı için yetkili mercilerden izin almak gerekir. İzinsiz yapılan yapılar kaliteli de olsa, lüks de olsa kaçak yapı olarak nitelendirilmektedir (Ergen, Böke, 2006: 81). Kaçak yapılar bazen hazine arazisini ele geçirmek, bazen kentsel topraklardan doğan ranttan pay almak, bazen de başka nedenlerden dolayı yapılmaktadır.

GAP BKİT'nin kurulmasından sonra yani 1990'lı yıllarda bölgenin büyük kentleri olan Diyarbakır, Gaziantep ve Şanlıurfa çok göç aldığı ve kentsel alt yapı göçle gelen nüfusun ihtiyacını karşılayamadığı için kaçak yapılaşmanın hızlandığı görülmüştür (Keleş, 1997: 84).

1990-2010 tarihleri arasında bölge belediyeleri tarafında verilen yıllık konut yapı ruhsatları ile iskan ruhsatları arasındaki fark da (yapı ruhsatının iskan ruhsatının ancak üçte birini oluşturmaktadır) bölgede kaçak yapılaşmanın çok fazla olduğunu göstermektedir.

1990'lı yıllarda terörden kaynaklanan göçle birlikte GAP Bölgesindeki kentlerde kaçak yapılaşma oranı artmıştır. 1990'lı yıllarda Diyarbakır'da yapılan konutların sadece % 2'nin ruhsatlı olduğu diğerlerinin ise kaçak olduğu dolayısıyla terörden dolayı en çok göç alan Diyarbakır'da bu yıllarda kaçak yapılaşmanın önünün sonuna kadar açıldığı belirtilmiştir (Bağlı, Binici, 2005:111). Aynı tarihlerde terör nedeniyle fazla göç alan bölgenin metropol kentleri Gaziantep ve Şanlıurfa'da da kaçak yapılaşma oranı artmıştır.

Kentlerde konut arzının konut talebini karşılayamaması, kırsal alandan kentlere göç eden ailelerin ekonomik gücüne göre planlı ve düzenli konutlardan alamaması, belediyelerin yeterince imarlı arsa üretmemesi, gelecekte nüfus artışının doğru tahmin edilmeden planların yapılması, bürokratik engellerden dolayı plan yapımının gecikmesi gibi nedenler kaçak yapılaşmanın en önemli nedenleri olarak belirtilebilir (Ergen, Böke, 2006: 21).

Zorunlu göç sonucu kentlere gelen aileler genelde yoksul ve dar gelirli olduğundan barınma ihtiyacının giderilmesi için devletten ve yerel yönetimlerden direkt destek bulamadığından gecekondular ve kaçak yapı yapmaya yönelmiştir.

f) İnşaat Yapı Ruhsatına Aykırı Yapılaşma

GAP Bölgesinde hem yapı ruhsatı alınmadan konut inşaatı yapılıyor hem de alınan yapı ruhsatına aykırı inşaat yapılıyor. Saha çalışması sırasında edinilen bilgilere göre Diyarbakır'da yapılan yüksek binaların çoğunun ya ruhsatsız olduğu ya da ruhsata aykırı yapıldığı kabul edilen yaygın bir kanaattir. Diyarbakır'da 1990'dan sonra yapılan yüksek binaların çoğu ruhsata 2+1 iken 4+1'e, 3+1 iken 5+1'e, 5+1 iken 8+1'e çıkmıştır (Bağlı, Binici, 2005: 111).

İnşaat yapı ruhsatının eksiksiz olması için yapı ruhsatının talebi esnasında bir de yapının projesi istenmektedir. Ülkemizde yapıların hangi projeye göre yapılacağı "Tip İmar Yönetmeliği" ve "Plansız Alanlar İmar Yönetmeliği"nde belirtilmiştir. Söz konusu projeler yapı inşaat ruhsatının talep edilmesi sırasında istenmektedir. Kentlerde konut, fabrika ya da ticari işletme yapmak için yapının projesine gerek vardır. Yapı ruhsatı verme sırasında istenen yapı projesi yapının kullanım amacına göre farklılık gösterebilmektedir. Plansız Alanlar İmar Yönetmeliğine göre yapı ruhsatının verilmesi için mimari proje, statik proje, mekanik tesisat projesi ve elektrik tesisat projesi olmak üzere bir yapı için toplam dört adet bir birinden farklı proje istenmektedir (Ergen, Böke, 2006: 79).

Bu projelerle yapıların fen ve sağlık koşullara uygunluğu sağlandığı gibi yapılarda düzenlilik ve standartlaşma da sağlanmaktadır. Kent imar planları olmadan kentsel yapılaşmada düzen sağlanamayacağı gibi yapıların hangi projelere göre yapılacağı da tespit edilemez. Bu yönüyle kent imar planları düzenli kentsel yapılaşma için adeta kılavuz görevini yerine getirmektedir. Bu nedenle plansız, düzensiz ve projersiz yapılaşma çarpık kentleşmenin en önemli nedenlerinden biri olarak kabul edilebilir.

Konut yapımı için istenen projenin belli bir maliyetinin olması yoksul ve dar gelirli aileleri konut yapımı için proje yapmaktan alıkoymaktadır. Ayrıca yapı inşaat ruhsatı için belediyelerin aldığı harç parası da yoksul aileleri yapı inşaat ruhsatı ve projeler hazırlama isteğinden vazgeçirmektedir. Kentlerde düzenli yapılaşmanın gerçekleşmesi için belediyelerin yoksul aileler için konut projelerinin yapımını üstlenmesi, bunların yapı ve iskan ruhsatlarından harç almaması, imarlı ve düzenli yapıların yapılmasına büyük katkı sağlayabilir.

Özellikle ruhsatsız ve kaçak yapıların yoğun olduğu bölgelerde belediyeler bu tür kaçak yapılarla baş edebilmek için çareyi böyle binaları yıkmakta buluyor. Saha

çalışması sırasında yapılan gözlemlere göre Şanlıurfa'da kent merkezinde bulunan ve 1990'lı yıllarda yapılan Ahmet Bahçivan iş merkezi adlı 12 katlı bina yolun tam ortasına yapılmıştır. Abidiye Kavşağı'ndan 30 metre olarak başlayan cadde Ahmet Bahçivan iş merkezinin önüne kaldırımlar dahil 7 metreye düşmektedir. Merkez nüfusu 500 bini geçen bir kentte ana caddenin 7 metre genişlikte olması çarpık kentleşme örneğini göstermektedir.

Bu duruma benzer bir gelişme de Diyarbakır'da vardır. Saha çalışması sırasında yapılan gözleme göre Diyarbakır'da Mardin yolunu kesen Medine Bulvarı'nda yolun tam ortasında Tunç Apartmanı adında 10 katlı bir bina yapılmıştır. Mardin yolu ile Medine Bulvarı'nın kesiştiği yolun tam ortasında bulunan bu apartmanın yıkılması için 1994 yılında belediye tarafından yıkım kararı verilmiş ama bugüne kadar söz konusu bina hala yıkılmamış ve bulvarın önü açılmamıştır. Örnek olarak belirtilen kent imar planlarına aykırı bu tür yapıların Diyarbakır'da çok olduğu belirtilmektedir (Bağlı, Binici, 2005: 111).

Gaziantep'te de bunlara benzer uygulamalar vardır. Saha çalışması sırasında yapılan gözleme göre 30 metre genişlikte başlayan caddeler kent merkezinde 6-7 metreye kadar daralmaktadır. Saha çalışması sırasında yapılan gözleme göre 35 olarak başlayan İnönü Bulvarı Gaziantep Devlet Hastanesi'nin önüne geldiğinde 7 metreye düştüğü gözlenmiştir.

Konut inşaatlarını denetlemek teknik bir iştir ve bu işin uzmanı olmadan söz konusu denetlemeyi yapmak çok zordur. Yukarıda belirtildiği gibi GAP Bölgesinde ilçe belediyelerin % 55'i teknik personel sıkıntısı içindedir ve teknik donanıma sahip değildir. Bu nedenle söz konusu belediyeler teknik konulardaki denetlemeyi yapamadığından GAP Bölgesindeki belediyelerin konut inşaatları denetlemesi yetersiz olmaktadır.

Alan araştırmasında da çarpık kentleşme ve gecekondulaşmanın en önemli nedenlerden birisinin belediyelerin denetim yetersizliğinden kaynaklandığı yüksek bir oranda (% 90) belirtilmiştir. Dolayısıyla GAP Bölgesinde belediyelerin konut inşaatları yeterince denetlediği söylenemez.

Belediyeler mülki idare amirlerinden ve emniyetten destek alarak yapacakları periyodik denetimle düzensiz ve plansız yapılaşmanın önüne geçebilirler. Belediyelerin mahalle muhtarlarıyla yapacakları işbirliği ve periyodik denetim plansız yapılaşmayı ve gecekonduları önleyebilir.

İnşaat şirketleri hem konut yapı ruhsatı alımı sırasında yapılmalı hem de inşaat süresi boyunca yapılmalıdır. Anket uygulaması sırasında belediye yetkilileriyle yapılan görüşmede belediyelerin inşaat ruhsatı verdikten sonra periyodik denetlemeleri yapamadığı belirtilmiştir.

g) İskan Ruhsatı Alınmadan Yapıların Kullanılmaya Başlanması ve Belediyelerin Ruhsatsız Yerleşim Alanlarına Hizmet Götürmesi

GAP Bölgesindeki büyük kentlerde konutların üçte ikisinin ya yapı ruhsatı yoktur ya da yapı kullanım izni yoktur. Ama buna rağmen GAP Bölgesinde belediyelerin sınırları içinde kalan konutlardan belediye hizmetinden yararlanamayan yoktur. Belediyelerin bir yandan gecekondu ve kaçak yapılaşma ile mücadele etmesi bir yandan da bu tür konutlara belediye hizmetini götürmesi belediyelerin düzenli kentleşmeyi gerçekleştirmek istemesi bakımından çelişkili bir durumu arz etmektedir.

Diyarbakır, Gaziantep ve Şanlıurfa'nın çevresindeki kenar mahallelerdeki konutların en az üçte ikisinin tapusu ve iskan ruhsatı yoktur. 2005 yılında Diyarbakır'da yapılan bir araştırmaya göre 1965'ten 2005'e kadar kent merkezinde verilen iskan ruhsatlarının sayısının sadece 1.722 olduğu belirtilmiştir (Bağlı, Binici, 2005: 112).

Diyarbakır'daki Bağlar semtinde Fatih, Muradiye, Kaynartep, 5 Nisan ve Körhat Mahallelerinde hiçbir konutun iskanı yoktur. Yenişehir semtindeki Aziziye, Cumhuriyet, Dicle, Ferit Köşkü, Gündoğan mahallelerindeki konutların hiç birisinin yapı ve iskan ruhsatı bulunmamaktadır (Bağlı, Binici, 2005: 111-112).

Diyarbakır'da konut inşaat ruhsatı alma oranı % 24, iskan ruhsatı alma oranının ise sadece % 5 olduğu belirtilmektedir (Önal, 2009: 79).

Anket uygulaması sırasında Gaziantep Büyükşehir Belediyesi İmar Müdürlüğü yetkililerinden alınan bilgiye göre kentin üçte ikisini oluşturan gecekondu semtlerinde konutların hiç birisinin inşaat ve iskan ruhsatı yoktur.

Saha çalışması sırasında belediye yetkililerinden alınan bilgiye göre Şanlıurfa'da Bağlarbaşı Semtinin Devteşti Mahallesinde bulunan 160 parselde bulunan 320 konutun hiç birisinin ne tapusu ne de iskan ruhsatı bulunmamaktadır.

h) Gecekondulaşma ve İmar Afları

Çarpık kentleşmenin en büyük nedenlerinden birisi de gecekondu ve gecekondu aflarıdır. Gecekondu aflarının amacı gecekondu ortadan kaldırmak değildir. Siyasi kaygılarla çıkarılan gecekondu aflarının amacı siyasi rant elde etmektir. Gecekondu affının çıkarılmasıyla ya da gecekondu isminin değiştirilmesiyle söz konusu yapı gecekondu olmaktan çıkmamaktadır. Gecekonduların ortadan kalkması gecekondu niteliğinin değişmesiyle mümkün olabilir.

Türkiye’de bölgesel düzeyde kentleşme-yerleşme politikaların geliştirilmemesi ve nüfusun belli büyük kentlerde yığılması gecekondu sayısını artırmıştır. Gecekondu afları gecekondu meşrulaştırdığı ve gecekondu sahibine tapu sağladığı için gecekondu artmasında etkili olmaktadır (Görmez, 1991: 23).

Ülkemizde her yapılan genel ve yerel seçimlerden önce bir genel imar affı beklentisi vardır. Siyasetçilerin özellikle genel seçimlerden önce yaptığı gecekondu af vaatleri gecekondu sahiplerini af beklentisine sokmaktadır. Oy beklentileri nedeniyle gecekondulaşma ve izinsiz yapılaşmaya göz yumulması, hazine arazilerin yağmalanmasına, çevre tahribine, kentsel ve kırsal alanların, ormanlık alanların ve kamunun ortak malı olan kıyıların tahrip olmasına neden olmaktadır (Yıldız, 2008: 77).

Seçim döneminde siyasetçilerin çıkardığı imar affı yasaları gecekondulaşma ve kaçak yapılaşmanın artmasına neden olmaktadır. Bu yasalarla imar dışı yapılara tapu ya da tapu tahsis belgesinin verilmesi, kentsel toprakların yağmalanmasını özendirilmekte, toplumsal barışı zedelemekte ve yapanın yanında kar kalmakta anlayışını yerleştirmekten başka bir işe yaramamıştır (Keleş, 2010: 520).

Ülkemizde siyasetçiler popülist politikaların gereği olarak nerede ise her on yılda bir gecekondu affı çıkarmıştır. Her çıkan gecekondu affı gecekondu sayısını artırmaktadır. Gaziantep’te 1980’li yıllardan itibaren sayısı hızla artan gecekondu kent nüfusunun % 40’ı yaşadığı belirtilmektedir (Gaziantep Büyükşehir Belediyesi, 2008: 103). Diyarbakır’ın 1985-2005 tarihleri arasında 300 bin civarında göç aldığı, bu tarihlerde kentte göç edenlerin çoğunun gecekondu yaşadığı belirtilmektedir. Diyarbakır’daki konutların % 50’sinin gecekondu ve kaçak yapılardan meydana geldiği belirtilmiştir (Bağlı, Binici, 2005: 120).

Çarpık kentleşmenin gelişmesini hızlandıran nedenlerden birisi de gecekondu afları olduğu belirtilebilir. Sadece barınmak amacıyla yapılan gecekondu mazur görülürse de hazine arazisini işgal etmek, kent rantından pay kapmak gibi amaçlarla

yapılan gecekonduların af edilmesi mazur görülecek bir davranış değildir. Gecekondu affı yasalarında, başlanacak gecekonduların amacına bakılmadığı için söz konusu aflar kentsel yapıyı bozmaktan ve çarpık kentleşmenin gelişmesinden başka bir işe yaramayacaktır.

2. Ekonomik ve Sosyal Yapıda Kentlere Özgü Değişimin Olmaması

Kentleşme sadece nüfusun yer değiştirmesi ya da nüfusun kırsal alanda çözülüp kentlerde yoğunlaşması demek değildir. Kentleşme aynı zamanda toplumun ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal yönlerden değişmesi ve kentlere özgü değer yargıların edinmesi sürecidir. Bu nedenle düzenli ve sorunsuz kentleşmenin gelişmesi kentlerde fiziki yapılaşmadaki düzenlilik kadar kentlerin belirtilen yönlerden değişmesine ve gelişmesine de bağlıdır.

a) Aile Yapısında (Hanehalkı Büyüklüğü) Kentlere Özgü Değişimin Olmaması

Kentlerde, kırsal alandaki geleneksel geniş aile tipi yerine, anne-baba ve evlenmemiş çocuklardan oluşan çekirdek aile tipi vardır. GAP Bölgesindeki kentlerde yıllara göre hane halkı büyüklüğü aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 26: 1955-2010 Arası GAP Bölgesindeki Kentlerde Ortalama Hanehalkı Büyüklüğü

	Adıyaman	Batman	Diyarbakır	Gaziantep	Kilis	Mardin	Siirt	Şanlıurfa	Şırnak	GAP
1955	5.80	-	6.09	5.76	-	6.22	6.45	5.85	-	6.02
1960	5.69	-	6.26	5.66	-	6.22	6.72	6.02	-	6.09
1965	5.78	-	6.36	5.76	-	6.26	6.87	6.15	-	6.19
1970	6.21	-	7.02	6.10	-	6.64	7.38	6.39	-	6.62
1975	6.47	-	7.11	6.23	-	7.01	7.75	6.55	-	6.85
1980	5.98	-	6.73	5.81	-	6.76	7.44	6.19	-	6.48
1985	6.26	-	6.99	5.85	-	7.06	7.72	6.69	-	6.81
1990	6.38	7.69	7.14	5.91	5.35	7.41	7.69	6.74	8.05	6.92
2000	5.97	7.60	6.64	5.18	5.05	7.63	7.56	6.87	8.25	6.75
2010	6.26	7.60	6.76	5.23	5.05	7.72	7.48	6.93	8.25	6.80

Kaynak: 1-DİE (GNS-Adıyaman), 2000: 51, 2-DİE (GNS-Batman), 2000: 45, 3-DİE (GNS-Diyarbakır), 2000: 51, 4-DİE (GNS-Gaziantep), 2000: 49, 5-DİE (GNS-Kilis), 2000: 140, 6-DİE (GNS-Siirt), 2000: 51, 7-DİE (GNS-Mardin), 2000: 51, 8-DİE (GNS-Şanlıurfa), 2000: 51, 9-DİE (GNS-Şırnak), 2000: 45, 10- TÜİK (Türkiye İstatistik Yıllığı), 2010: 40 eserlerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Tablo 26'da görüldüğü gibi 1955'ten 2010 kadar GAP Bölgesinde hanehalkı sayısında azalma olmamıştır. Gaziantep hariç bölgenin diğer kentlerinde hanehalkı sayısında artış olmuştur. Adıyaman'da 1955'te 5.80 olan hanehalkı büyüklüğü 2010 yılına kadar sürekli artış göstererek 6.26'ya çıkmıştır. Diyarbakır'da 1955'te 6.09 olan hanehalkı büyüklüğü 2010 yılında 6.76'ya çıkmıştır. Mardin'de 1955'te 6.22 olan hanehalkı büyüklüğü sürekli artış göstererek 2010 yılında 7.72'ye çıkmıştır. Siirt'te 1955'te 6.45 olan hanehalkı büyüklüğü sürekli artış göstererek 2010 yılında 7.48'e yükselmiştir. Şanlıurfa'da 1955'te 5.85 olan hanehalkı büyüklüğü 2010 yılında 6.93'e çıkmıştır. Şırnak'ta 1990'da 8.05 olan hanehalkı büyüklüğü 2010 yılında 8.25'e yükselmiştir.

GAP Bölgesinde hanehalkı büyüklüğü azalan kent Gaziantep'tir. 1955 yılında hanehalkı büyüklüğü 5.76 olan Gaziantep'in hanehalkı büyüklüğü 2010 yılında 5.23'e düşmüştür. Gaziantep'te hanehalkı büyüklüğünde önemli olmayan bu düşüş göz önünde bulundurulmazsa GAP Bölgesinde hala geniş aile tipinin hakim olduğu söylenebilir.

Kentleşme ile birlikte geniş aile tipinden çekirdek aile tipine geçiş beklenir. Tablodaki verilerden anlaşıldığı gibi GAP Bölgesinde kentleşme ile birlikte geniş aile yapısından çekirdek aile yapısına tam geçiş sağlanamadığından aile yapısı bakımından kentlere özgü değişimin olduğu söylenemez.

b) Sosyal İlişkilerde Kentlere Özgü Değişimin Olmaması

Kırsal alanda sosyal ilişkiler yüz yüze, samimi, menfaate ve formel kurallara dayalı olmayan şekilde gerçekleşmesine karşılık kentlerde sosyal ilişkiler resmi, menfaate dayalı ve değişik kurallar çerçevesinde gerçekleşmektedir. Kentleşmenin gelişmesi ile birlikte sosyal ilişkilerde kentlere özgü gelişme olmazsa sorunlu kentleşme ya da çarpık kentleşmenin geliştiği söylenebilir. Kentleşme ile birlikte sosyal yapıyı oluşturan kırsal alandaki tüm öğeler değişir ya da değişmesi beklenir. İnsanların yaşam alanlarının değişmesi yaşam biçimini, yaşam biçiminin değişmesi, aile yapısı, kültürel değerler ve sosyal ilişkilerin değişmesini etkilemektedir (Erkan, 2004: 245).

Geleneksel toplumlarda kadın ev işlerinde çalışmakta, sosyal ilişkiler bakımından kocasına bağımlı hareket etmektedir. Kentlileşmiş toplumlarda kadınlar

eğitim ve mesleklerine göre aile dışında ücretli işlerde çalışabilmekte, sosyal ilişkilerde yeni sorumluluk ve roller üstlenebilmektedir (Erkan, 2004: 248). GAP Bölgesindeki büyük kentlerin çevresini saran gecekondu ve kaçak yapılaşmanın olduğu semtlerde kadınlar aile dışındaki işlerde çalışmamakta ve sosyal ilişkilerde geleneksel kırsal alandaki rollerini sürdürmektedir.

1980'li yıllardan itibaren GAP Bölgesindeki büyük kentler aşırı şekilde göç aldığından bu kentlerin çevresinde oluşan gecekondu bölgelerindeki insanlar kentte bulunmasına rağmen geleneksel kırsal alandaki alışkanlıklarını devam ettirmektedir. Büyük kentlerin çevresinde gecekondualarda yaşayan insanlar ekonomik ve sosyal yönlerden kentle bütünleşecek ortam bulamadığından kentlere özgü sosyal ilişkiler geliştirememektedir (Özer, 2000: 68).

Köyden kente göç eden aileler kent toplumuna ve kentsel yaşantıya yabancı oldukları için öncelikle güven duyabilecek ortamı seçerler. Güven duygusundan dolayı kentlere yeni göç edenler öncelikle kendilerine benzeyen grupların, genellikle akrabalarının yanına yerleşmeyi tercih ederler. Kentsel topluma yabancılık, güven duygusu, hemşeri, akraba yanına yerleşme durumu (Bağlı, Binici, 2005: 153) kentleşme olgusunu ve kentlere özgü sosyal ilişkilerin gelişmesini olumsuz yönde etkilemektedir.

1990'lı yıllarda kırsal alandan Diyarbakır kent merkezine göç edenlerin kentin sosyal ve fiziki gelişme koşullarına bakmaksızın öncelikle eş, dost, akraba ve hemşeri ilişkileri temelinde yerleşmeyi tercih ettikleri görülmüştür (Bağlı, Binici, 2005: 148). Böyle davranışlar kentleşmeyi engellediği gibi kentlere özgü sosyal ilişkilerin gelişmesini de engellemektedir.

c) Ekonomik Faaliyetlerde Kentlere Özgü Değişimin Olmaması

Ekonomik bakımından kırsal alandaki insanlar tarım ve hayvancılıkla uğraşır ve geçimini bu alanda elde ettiği gelirle sağlarlar. Kentlerde ise insanlar sanayi, ticaret ve hizmet alanlarında çalışarak geçimini bu alanlardan elde ettiği gelirle sağlamaktadır. Kentlere özgü ekonomik faaliyetler istihdam olunan nüfusun sanayi, ticaret ve hizmet sektöründe çalışması ile gerçekleşir. Aşağıdaki tabloda GAP Bölgesindeki 9 ilde 1980- 2002 tarihleri arasında GAP Bölgesinde imalat sanayinde istihdam edilen Türkiye'de imalat sanayinde istihdam edilen nüfus içindeki payı ile bölgede sanayide istihdam edilen nüfusun toplam nüfus içindeki payı belirtilmiştir.

(1) 1980-2002 Tarihleri Arasında GAP Bölgesinde İmalat Sanayinde İstihdam Edilen Nüfusun Türkiye’de İmalat Sanayinde İstihdam Edilen Nüfus İçindeki Payı (%)

Tablo 27: 1980-2002 Tarihleri Arasında GAP Bölgesindeki İmalat Sanayinde İstihdam Edilen Nüfusun Türkiye’de İmalat Sanayinde İstihdam Edilen Nüfus İçindeki Payı (%)

	1980	1990	2002
Adıyaman	0.15	0.18	0.08
Batman	-	0.06	0.05
Diyarbakır	0.23	0.28	0.15
Gaziantep	0.94	1.26	2.11
Kilis	-	-	0.01
Mardin	0.07	0.06	0.07
Siirt	0.46	0.03	0.02
Şanlıurfa	0.11	0.13	0.11
Şırnak	-	-	0.00

Kaynak: DİE (1980-2003 İI Göstergeleri), 2004: 40

Not: Burada sanayi; madencilik, taş ocakçılığı, imalat sanayi, elektrik, gaz ve suyu kapsar

Tablo 27’te görüldüğü gibi 1980- 2002 tarihleri arasında GAP Bölgesindeki kentlerde sanayide istihdam edilen nüfusun Türkiye’de sanayide istihdam edilen toplam nüfus içindeki oranı birçok kentte değişmemiştir. Hatta Gaziantep hariç bölgedeki diğer kentlerin hepsinde sanayide istihdam edilen nüfusun oranı düşmüştür. 1980’den 2002’ye kadar sanayide istihdam edilen nüfusun kentlerde gelişimi Adıyaman’da 0.15’ten 0.08’e, Diyarbakır’da 0.23’ten 0.15’e, Siirt’te 0.46’dan 0.02’ye düşmüştür. Mardin ve Şanlıurfa’da ise sanayide istihdam edilen nüfusun Türkiye’de sanayide istihdam edilen nüfus içindeki oranları değişmemiştir. Aynı tarihlerde sanayide istihdam edilen nüfusun oranı sadece Gaziantep’te artış göstermiştir.

(2) 1980-2002 Tarihleri Arasında GAP Bölgesinde Sanayide İstihdam Edilen Nüfusun Toplam Nüfus İçindeki Payı (%)

Tablo 28: 1980-2002 Tarihleri Arasında GAP Bölgesinde Sanayide İstihdam Edilen Nüfusun Toplam İstihdam İçindeki Payı (%)

	1980	1990	2002
Adıyaman	3.8	4.8	4.8
Batman	-	6.7	6.0
Diyarbakır	3.4	3.5	3.8
Gaziantep	13.4	16.2	21.3
Kilis	-	-	7.2
Mardin	2.5	2.3	2.4
Siirt	4.1	2.5	2.6
Şanlıurfa	3.6	3.7	3.5
Şırnak	-	2.0	1.8

Kaynak: DİE (1980-2003 İI Göstergeleri), 2004: 38

Not: Burada sanayi; madencilik, taş ocakçılığı, imalat sanayi, elektrik, gaz ve suyu kapsar

Tablo 28’de görüldüğü gibi 1980-2002 arasında GAP Bölgesinde sanayide istihdam edilen nüfusun toplam nüfus içindeki oranı Gaziantep hariç diğer kentlerde hemen hemen hiç değişmemiştir. 1980-2002 tarihleri arasında Batman’da, Mardin’de, Siirt’te, Şanlıurfa’da ve Şırnak’ta sanayide istihdam edilen nüfus oranı gerilemiştir.

1980’li yıllardan itibaren GAP Bölgesinde hızlı kentleşme devam ederken sanayileşme maalesef aynı hızla gelişmemiştir. Bölgede bir çok ilde hala organize sanayi bölgesi ya yoktur ya da kuruluş aşamasındadır. Bölgede bir yandan kırsal alanlar boşalırken diğer yandan büyük kentlerin varoşlarında gecekondu artmakta, nüfus yığını haline gelen kentler adeta köylüleşmektedir (Özer, 2000: 39).

1980’de sanayide istihdam edilen nüfusun oranı 2002 yılına kadar artış gösteren kent Gaziantep’tir. 1980’de sanayide istihdam oranı %13.4’ten % 21.3’e çıkan tek Gaziantep’tir. Tablodaki verilerden de anlaşıldığı gibi Gaziantep dışındaki diğer kentlerde 1980-2002 tarihleri arasında sanayide istihdam edilen nüfus oranında artış olmamıştır.

Bu iki tabloda görüldüğü gibi 1980-2002 tarihleri arasında GAP Bölgesinde ekonomik bakımından kentlere özgü değişiklik olmamıştır. Kentlerde sanayileşme gelişmediği için insanlar ya kırsal alandaki tarımsal işlerde mevsimlik işçi olarak

çalışmakta ya da kentlerdeki marjinal işlerde çalışmaktadır. İnsanlar kentlerde yaşamasına rağmen ekonomik faaliyetler bakımından kırsal alandaki uğraşlarını devam ettirmektedir. Bu durum insanların kentleşmesini engellediği gibi çarpık kentleşmeye de yol açmaktadır.

d) Kültürel Faaliyetlerde Kentlere Özgü Değişimin Olmaması

Kentleşme ile birlikte toplumun kültürel etkinliklerinde ve kültürel değerlerinde kentlere özgü değişimin olması gerekir. Kentlerdeki kütüphane, tiyatro, sinema, müzeler ve bunlardan yararlanan kişi sayısı kültürel faaliyetleri göstermektedir. GAP Bölgesindeki kentlerde 1990-2009 Tarihleri arasında bulunan kütüphane, tiyatro, sinema salonu, müzeler ve bunlardan yararlanan kişi sayısı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 29: 1990-2009 Tarihleri Arasında GAP Bölgesinde Bulunan Kütüphane-Tiyatro-Müze-Sinema Salonu Sayısı ve Yıllık Yararlanan Kişi Sayısı

	Adıyaman									
	Kütüphane Sayısı	Yıllık Yararlanan Sayısı	Tiyatro Sayısı	Yıllık Seyirci Sayısı	Gösteri Başına Seyirci Sayısı	Müze Sayısı	Yıllık Ziyaretçi Sayısı	Sinema Salonu Sayısı	Yıllık Seyirci Sayısı	Gösteri Başına Seyirci Sayısı
1990	4	248 223	1	793	5	1	63293	1	36500	25
2000	15	479 529	1	2200	367	1	4196	2	10200	51
2001	15	439 166	-	-	-	1	5552	-	-	-
2002	15	458 496	-	-	-	1	5937	2	3200	23
2003	15	410 812	-	-	-	1	6599	-	-	-
2004	15	348 935	-	-	-	1	11505	-	-	-
2005	12	366 001	-	-	-	1	6297	1	12620	701
2006	12	288 985	-	-	-	1	6059	2	8600	65
2007	12	317 904	-	-	-	1	2109	2	12500	81
2008	12	279 349	-	-	-	1	5 636	2	17 300	-
2009	12	221 256	-	-	-	1	11 707	1	2 500	-
	Batman									
1990	2	56 915	1	494	494	-	-	-	-	-
2000	5	81 605	2	33 094	1068	-	-	-	-	-
2001	5	113 417	-	-	-	-	-	1	30 600	850
2002	5	119 993	-	-	-	1	-	1	18 000	1200
2003	5	78 259	-	-	-	-	-	1	2 950	369
2004	5	107 854	-	-	-	-	-	1	11 000	688
2005	5	111 200	-	-	-	-	-	1	16 185	647
2006	5	94 884	-	-	-	-	-	1	25 000	1316
2007	5	102 050	-	-	-	-	-	1	9 415	554
2008	5	94 549	1	13 500	-	-	-	6	159 000	-
2009	5	109 848	1	20 000	-	-	-	6	129 500	-
	Diyarbakır									
1990	9	193 409	1	44 130	132	4	-	4	494 500	482

2000	14	231 080	2	42 550	373	4	6 601	7	191 300	727
2001	14	275 344	1	37 601	225	3	13 355	7	182 000	514
2002	13	326 668	1	24 325	204	3	41 169	6	162 000	536
2003	15	265 431	1	26 075	196	3	27 738	14	118 200	516
2004	15	342 552	1	20 948	182	3	51 184	15	135 221	429
2005	14	402 874	2	44 912	216	3	39 514	17	308 116	628
2006	16	483 888	2	54 349	311	3	33 178	17	558 550	530
2007	16	567 365	2	64 826	241	3	23 648	16	322 185	539
2008	16	657 079	2	45 975	-	3	37 891	14	62 445	-
2009	16	471 101	2	71 581	-	3	117 300	9	106 301	-
Gaziantep										
1990	9	379 628	1	6000	45	3	16 712	12	374 973	988
2000	18	586 145	-	-	-	3	30 121	7	73 942	148
2001	15	647 988	-	-	-	2	28 604	6	170 800	336
2002	15	763 271	-	-	-	2	38 073	5	82 725	113
2003	15	677 438	-	-	-	2	24 639	16	30 900	83
2004	15	659 188	-	-	-	2	26 124	14	271 953	207
2005	13	671 559	-	-	-	2	50 948	10	184 989	709
2006	13	786 950	-	-	-	2	64 861	18	185 469	501
2007	13	582 687	-	-	-	2	67 426	17	134 200	252
2008	13	521 335	-	-	-	2	228 971	23	163 334	-
2009	13	493 366	-	-	-	2	180 403	33	371 664	-
Kilis										
1990	1	23 039	-	-	-	-	-	-	-	-
2000	2	82 755	-	-	-	-	-	-	-	-
2001	2	96 157	-	-	-	-	-	-	-	-
2002	2	106 302	-	-	-	-	-	-	-	-
2003	2	74 999	-	-	-	-	-	-	-	-
2004	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2005	2	73 067	-	-	-	-	-	-	-	-
2006	2	95 018	-	-	-	-	-	-	-	-
2007	2	88 359	-	-	-	-	-	-	-	-
2008	2	85 120	-	-	-	-	-	-	-	-
2009	2	67 339	-	-	-	-	-	-	-	-
Mardin										
1990	3	63 125	-	-	-	4	1 080	2	11 800	300
2000	9	316 569	-	-	-	1	5 300	1	2 700	77
2001	8	247 360	-	-	-	1	18 725	1	9 00	17
2002	8	147 644	-	-	-	1	44 500	2	32 600	165
2003	8	300 530	-	-	-	1	21 581	5	10 420	81
2004	8	324 766	-	-	-	1	20 736	15	24 000	122
2005	6	270 595	-	-	-	1	18 713	5	20 400	150
2006	8	456 468	-	-	-	1	14 346	1	1 700	47
2007	8	269 485	-	-	-	1	50 969	-	-	-
2008	8	325 274	1	400	-	1	61 853	1	700	-
2009	8	267 282	-	-	-	1	39 933	4	6 250	-
Siirt										
1990	4	134 475	2	601	-	-	-	3	35 680	184

2000	5	203 598	-	-	-	-	-	2	2 950	39
2001	5	198 973	-	-	-	-	-	1	4 080	120
2002	5	169 792	-	-	-	-	-	1	2 000	100
2003	5	168 665	-	-	-	-	-	-	-	-
2004	5	229 178	-	-	-	-	-	-	-	-
2005	5	232 877	-	-	-	-	-	-	-	-
2006	5	180 350	-	-	-	-	-	-	-	-
2007	5	101 222	-	-	-	-	-	-	-	-
2008	5	135 374	-	-	-	-	-	-	-	-
2009	5	135 838	-	-	-	-	-	1	9 000	-
Şanlıurfa										
1990	7	226 399	1	3 736	9	1	-	3	67 000	520
2000	11	190 348	-	-	-	1	23 260	1	14 500	382
2001	11	232 842	-	-	-	1	14 636	3	15 000	96
2002	10	231 782	-	-	-	1	9 553	3	34 000	296
2003	11	312 733	-	-	-	1	10 113	3	24 300	467
2004	12	377 470	1	4 000	100	1	8 095	3	186 000	2188
2005	12	392 706	1	920	40	1	20 357	5	35 185	257
2006	13	480 159	1	9 000	300	1	1 608	5	53 648	1192
2007	13	458 157	1	10500	300	1	30 887	5	55 714	521
2008	12	403 271	1	26 650	-	1	8 879	6	69 453	-
2009	12	588 167	1	28 600	-	1	53 352	19	155 100	-
Şırnak										
1990	2	10 774	-	-	-	-	-	-	-	-
2000	4	31 686	-	-	-	-	-	-	-	-
2001	4	18 364	-	-	-	-	-	-	-	-
2002	4	30 886	-	-	-	-	-	-	-	-
2003	4	56 141	-	-	-	-	-	-	-	-
2004	4	59 841	-	-	-	-	-	-	-	-
2005	4	49 061	-	-	-	-	-	-	-	-
2006	4	120 259	-	--	-	-	-	-	-	-
2007	4	126 516	-	-	-	-	-	-	-	-
2008	4	110 461	-	-	-	-	-	-	-	-
2009	4	196 191	-	-	-	-	-	-	-	-

Kaynak:1-DİE(Kültür İstatistikleri), 1990: 11, 45, 74, 82, 2-TÜİK (Bölgesel Göstergeler-TRC), 2008: 95
3-TÜİK (Bölgesel Göstergeler-TRC1), 2008: 58-61, 4-TÜİK (Bölgesel Göstergeler-TRC2), 2008: 55-
58, 5-TÜİK (Bölgesel Göstergeler-TRC3), 2008: 58-61, 7-TÜİK (Bölgesel Göstergeler-TRC1), 2010:
60-63, 8-TÜİK (Bölgesel Göstergeler-TRC2), 2010: 55-58, 9-TÜİK (Bölgesel Göstergeler-TRC3),
2010: 60-63 eserlerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Kültürel etkinliklere katılma, kültürel faaliyetlerde bulunma ve kültürel yönden değişimin göstergelerinden birisi de kentlerde kütüphane, tiyatro, sinema, müze gibi kuruluşların bulunmasıdır. GAP Bölgesinde 1990'dan 2009'a kadar bu tür kuruluşlarda önemli bir artış olmamıştır. Kentleşmenin gelişmesiyle birlikte kültürel faaliyetlerin yapıldığı böyle kuruluşlarda da artış olması gerekirdi. Belirtilen tarihlerde kültürel kuruluşlarda artış olmadığı gibi bunlardan yararlananların sayısında da artış

olmamıştır. 1990'da GAP Bölgesindeki kentlerde kütüphane sayısı 2009'da da aynıdır. 1990-2009 tarihleri arasında GAP Bölgesindeki kentlerin üçte birinde (Kili, Siirt, Şırnak) kütüphane dışında kültürel etkinliklerin yapıldığı tiyatro, sinema ve müze bulunmamaktadır. Diğer kentlerde ise tiyatro, sinema ve müze sayısı 1990'dan 2009'a kadar değişmemiştir. Tablodaki veriler değerlendirildiğinde GAP Bölgesinde kültürel bakımından kentlere özgü değişimin olduğu söylenemez.

e) Siyasal Tutum ve Davranışlarda Kentlere Özgü Değişimin Olmaması

Siyaset biliminde bireyselleşmenin kriterlerinden biri siyasal tutum ve davranışlarda kişinin kendi başına hareket etmesi ve kendi başına karar vermesidir. Bu durumda bireyin kendi menfaatine ve dünya görüşüne yakın parti ya da siyasi görüşü desteklemesi beklenir. Oysa GAP Bölgesinde siyasi tutum ve davranışlar konusunda hala kırsal alandaki değer yargıların geçerliliğini koruduğu söylenebilir. Bunun en iyi göstergesi milletvekili seçimlerinde ağaların ya da şeyhlerin gösterdiği adayların seçimi kazanması ve meclise girmesidir. GAP Bölgesinde Gaziantep hariç diğer kentlerde yıllarca ağaların, şeyhlerin ya da aşiret reislerinin gösterdiği adaylar defalarca milletvekili seçilmiştir.

Kentleşme, çağdaşlaşmanın ve gelişmenin kriterlerinden biri olarak kabul edilebilir ve kentleşme ile birlikte toplumun siyasal tutum ve davranışlarında kentlere özgü davranışın gelişmesi beklenir. Bunun en iyi göstergesi seçim sonuçlarıdır. Gecekondu bölgelerinde değişim yanlısı partilere oy verilmesi beklenirken Türkiye'de 1950'li ve 1960'lı yıllarda muhafazakar partilere büyük oranda oy verilmiştir. 1970'li yıllarda sosyal demokrat partilere verilen gecekondu semtlerindeki oylar 1980'li yıllardan itibaren yine muhafazakar partilere verilmeye başlanmıştır (Keleş, 2010: 42-44). Bu durum GAP Bölgesindeki kentlerde ve kırsal alanda aynı oranda kendini göstermektedir. Bölgede seçimlerin sonuçları kırsal alan ile kentlerde büyük farklılık göstermemektedir. 2000'li yıllardan itibaren belediyeler yerel düzeyde halk katılımını artırmak ve halkı yerel siyasete duyarlı hale getirmek için "Halk Kurultayları", "Semt Danışma Merkezleri", "Mahalle Kurulları" gibi katılma yöntemleri geliştirmektedir (Çukurçayır, 2000: 209-211). GAP Bölgesindeki belediyelerin böyle bir çalışması olmadığı gibi halkın bu yönde bir talebi de görülmemiştir. Bu durum bölgede -özellikle gecekondu semtlerinde- kentlere özgü siyasal tutum ve davranışların gelişmediğini göstermektedir.

3. Kentleşme Sorunu

Kentleşme, kırsal alandan kentlere göç eden insanların kırsal alandaki tavır ve alışkanlıklarını bırakarak kentlere özgü tavır ve davranışlar edinmesi ve kentlere ekonomik, sosyal ve kültürel yönlerden uyum sağlaması süreci şeklinde tanımlanabilir. Dolayısıyla kentleşme nüfusun kırsal alanda çözülüp kentlerde yoğunlaşması olayı değil aynı zamanda kırsal alandan kentlere göç eden nüfusun ekonomik, sosyal ve kültürel yönlerden kentlere uyum süreci olarak belirtilebilir.

Kentleşme, insanların kırsal alandan kentlere göç etmesi şeklinde fiziki mekandaki değişiklikte kendini gösterdiği gibi ekonomik ve sosyal ilişkilerde de kendini göstermektedir. GAP Bölgesinde 1980'li yıllardan itibaren hem barajların yapımından hem de terör olaylarından dolayı aşırı göç yaşanmıştır.

1990'lı yılların başında itibaren GAP bölgesinde kırsal alandan kentlere aşırı göç yaşanmış, göç neticesinde bölgenin metropol kentleri olan Diyarbakır, Gaziantep ve Şanlıurfa'da kaçak yapılaşma ve gecekondulaşmanın hızla geliştiği görülmüştür (Keleş, 1997: 84). Kaçak yapılaşma ve gecekondulaşma çarpık kentleşmenin en önemli nedenlerinden birisi olarak kabul edilebilir.

Terör olaylarından dolayı 1990'lı yılların başında GAP Bölgesinde ilk etapta aşırı göç alan kentlerin başında Diyarbakır gelmektedir. 1990'lı yıllarda Diyarbakır'a göç edenlerin kenttin sosyal ve fiziki gelişme koşullarına bakmaksızın dost, akraba ve tanıdık ilişkiler temelinde kentte yerleştiği görülmüştür (Bağlı, Binici, 2005: 148). Kenttin sosyal ve fiziki gelişme şartlarına bakılmaksızın tanıdık ve akraba ilişkileri temelinde yerleşmenin tercih edilmesi insanlarda kentleşme bilincinin gelişmediğini göstermektedir.

GAP Bölgesinde insanlar kentlerde yaşamasına rağmen işgücünün önemli bir kısmı hala kırsal alandaki mevsimlik işlerde tarımsal işlerde çalışmaktadır. Diyarbakır, Adıyaman, Mardin, Şanlıurfa gibi kentlerde oturan insanların Karadeniz'deki fındık işlerinde, Ege Bölgesindeki pamuk ve diğer tarımsal işlerde çalıştığı basın yoluyla yaygın olarak bilinmektedir. Kentleşmenin göstergelerinden birisi de insanların kültürel ve sanatsal faaliyetlere olan ilgisinin artması, kültürel ve sanatsal faaliyetlerin yapıldığı kuruluşlarının sayısının artmasıdır. Yukarıda tablo 29'da gösterildiği gibi son 30 yılda GAP Bölgesindeki kentlerde kütüphane, tiyatro, sinema müze gibi kuruluşların sayısında hiç artış olmamıştır. bütün bunlar GAP Bölgesinde kentleşmenin gelişmediğinin göstermektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE KONUT VE GECEKONU POLİTİKASI, GAP BÖLGESİNDE GECEKONDULAŞMA VE NEDENLERİ

Gecekondular değişik isimlerle adlandırılrsa da günümüzde gelişmekte olan bütün ülkelerde görülen bir kentleşme sorunudur. Gecekondular Sanayi Devriminden sonra ortaya çıktığı için Sanayi Devriminin kentlere mirası olarak değerlendirilebilir. Türkiye İkinci Dünya Savaşı yıllarında gecekondu olgusuyla tanışmış (Peynircioğlu, Üstünişik, 1994: 2), o tarihten bu yana gecekondu sayısı bütün yasaklamalara rağmen büyük kentlerde sürekli artış göstermiştir.

I. TÜRKİYE'DE KONUT VE GECEKONU POLİTİKASI

Konut politikası devletin konuta ilişkin yardım ve desteğinin toplumun hangi kesiminin öncelikle yararlanacağını gösteren düzenlemeler toplamı olarak belirtilebilir. Devlet genelde büyük kentlerdeki yoksul ve dar gelirli vatandaşlara yönelik önlemler aldığı için konut politikasında bu kesime öncelik vermektedir (Peynircioğlu, Danişoğlu, 1988: 1).

A. Türkiye'de Konutla İlgili Düzenlemeler ve Konut Politikası

Türkiye gelişmekte olan ve nüfusu hızla artan bir ülkedir. Kırsal alandan gelir yetersizliği, işsizlik ve yoksulluk gibi nedenlerle kentlere göç eden yoksul ve dar gelirli aileler kentlerdeki imarlı ve düzenli konutları ne satın alabilecek ne de kiralayabilecek ekonomik güce sahiptir. Yoksul, sabit ve dar gelirli vatandaşların planlı ve düzenli konut sahibi olabilmesi merkezi yönetim ya da yerel yönetimin desteğine ihtiyacı vardır. Ülkemizde bu kesimin konut sahibi olabilmesi için ne merkezi yönetimin ne de yerel yönetimlerin ciddi desteği olmadığı gibi yerel yönetimlerin plansız ve düzensiz konut yapımını önlemek için yeterli arsa ürettiği de söylenemez (Peynircioğlu, Üstünişik, 1994: 2).

1. Konut, Konut İhtiyacı ve Konut Talebi

Türkiye’de konuta ve konut mülkiyetine büyük önem verilmektedir. Bu nedenle halk, içinde oturulan konut, gecekonduda olsa mülkiyetin kendisine ait olmasını istemektedir. Konut, sadece barınma ihtiyacını gidermenin bir aracı olarak görülmemekte, aynı zamanda ailenin sosyal güvencesi olarak da görülmektedir. Konutun değeri ve konuta verilen önem biraz da bu anlayıştan ileri gelmektedir.

Konut kavramı genel olarak ev, daire, apartman gibi insanların içine yerleştiği ve içinde yaşadığı mekanlar için kullanılmaktadır. Ancak konut kavramı insanların içinde yaşadığı mekandan daha fazla anlam ifade etmektedir. Konut kavramı içinde yaşanan mekanın yanı sıra çevre, hayat standardı, konuta götürülen kamu hizmetleri, toplum menfaati gibi anlamları da ifade etmektedir (İsbir, 1991: 55).

Konut insanların dinlenme, eğlenme ve boş vakitlerini içinde geçirmenin yanı sıra, insanları dış tehditlerden koruyan ve aile mahremiyeti sağlayan mekanlardır. Yeterli güneş ışığı, havalandırması, aydınlatması ve yeşil alanı olan, standartlara uygun konutlar barınma ihtiyacının yanında içinde yaşayanlara psikolojik moral desteği vererek insanların verimli çalışmasına destek olabilmektedir (Alkan, 1998: 11). Bu nedenle insanlar daima daha iyi konutlara kavuşabilmenin özlemi içindedir. Ancak konut pahalı bir gayrimenkul mal olduğu için istenilen konuta sahip olmak her zaman kolay olmamıştır. Özellikle kırsal alanlardan kentlere göç eden yoksul ve dar gelirlili aileler standartlara uygun konut alamadığından veya kiralamadığından, konut ihtiyacını gecekondularla gidermeye çalışmıştır (Özer, 2000: 47).

Günümüzde ülkelerin çözmeye çalıştığı önemli sosyal sorunlardan birisi de konut sorunudur. Özel mülkiyetin dokunulmazlığı ve korunması gereği Avrupa’da hakem devlet anlayışını temsil eden Liberal devlet anlayışından dolayı (Özer, 2005: 169) uzun süre sağlık koşullarına uygun olmasa da konuta dokunulmamıştır. Ülkemizde de devlet müdahalesi olmadan konut sorunu çözülemeyecek noktaya gelmiştir (Görmez, 1993: 28). Ancak sosyal devlet anlayışının gelişmesiyle birlikte devlet kişilerin lehine olmak koşuluyla konuta müdahale etmiştir. Konut kavramı kimi ülkelerde, barınma ihtiyacının yanında gelecek güvencesi ve önemli bir yatırım aracı olarak görülmektedir.

İnsan hayatının önemli bir kısmının içinde geçtiği konutun birden çok tanımı yapılmıştır. Türk Dil Kurumu’nun Türkçe sözlüğünde yapılan tanıma göre konut, insanların içinde yaşadığı ev, daire, apartman gibi mekanlardır (www.tdk.gov.tr /2010). Bir aile ya da aile üyelerinden bir veya bir kaçının içinde yaşaması için yapılmış, insan yaşamı için gerekli olan dinlenme, uyuma, yemek pişirme ve yeme,

temizlik işlerini yapma, içinde banyo, tuvalet, mutfak ve antre gibi bağımsız kısımları olan bir çatı ve duvarlardan oluşan yaşam alanı/mesken/barınak şeklinde tanımlanabilir (Keleş, 1998: 89).

Konut, yaşam mekanı olarak, içinde yaşayanları dış çevrenin istenmeyen etkilerinden koruyan, özel yaşamın gizliliğini sağlayan, konuta sağlanan kolaylıklardan yararlanan, insanların içinde maddi ve manevi varlığını geliştirdiği özel yaşam yeri olarak tanımlanabilir (Geray, 1982: 2).

Konut ihtiyacı ile konut talebi aynı şeymiş gibi algılanabilir. Oysa konut ihtiyacı ile konut talebi aynı şey değil ve aynı nedenlerden kaynaklanmıyor. Konut ihtiyacı konutun nicel yönüyle ilgili iken konut talebi konutun nitel yönüyle ilgilidir. Konut ihtiyacı ailelerin ödeme gücünden ve konutu satın alma imkanından bağımsız olarak insanların içinde yaşayabilecekleri en küçük barınma birimini ifade etmek için kullanılmaktadır. Konut talebi ise ailelerin ekonomik imkanlarından ve sosyal konumundan dolayı tercih edebilecekleri konutları anlatmak için kullanılmaktadır. İnsanların ekonomik imkanları, sosyal konumları ve gelirleri artıkça normalden daha yüksek standartlı konutlara talebi artmaktadır.

Konut talebinin belirlenmesinde ailelerin sosyal konumu, ekonomik durumu ve konut başına harcanacak para miktarı gibi unsurlar etkili olmaktadır. Konut başına harcanacak para miktarının belirlenmesinde konutun büyüklüğü, nitelikleri, kalitesi, ailelerin ekonomik durumu ile konut edindirmek için yardımda bulunan kuruluşların yardımları belirleyici olmaktadır (Keleş, 2010: 360).

Konut ihtiyacı nüfus artışı ya da demografik nedenler, eski konutların yıpranma, eskime ve çürüme gibi nedenlerle kullanılamaz hale gelmesi, deprem gibi doğal afetlerden dolayı konutların yıkılması ve tahrip olması, kırsal kesimde uygulanan büyük sulama ve enerji projelerinin gerektirdiği arazinin kamulaştırmasından dolayı yerlerinden olanların kentlere göç etmesi gibi nedenlerle ortaya çıkmaktadır (Keleş, 1984: 79).

Ailelerin ödeme gücünden ve tercihinden bağımsız olarak, asgari koşullarda barınmalarını sağlayacak konut sayısı, belli bir zamanki konut sayısından farklı ise aradaki fark konut ihtiyacı olarak kabul edilmektedir. Her ailenin ya da bireyin ödeme gücü olsun veya olmasın barınmak için konuta ihtiyacı vardır. Bu nedenle öncelikle giderilmesi gereken konut talebi değil konut ihtiyacıdır. Konut ihtiyacı toplumsaldır; konut talebi ise ailelerin ekonomik durumuyla ilgili olduğu için bireysel olarak değerlendirilebilir (Keleş, 2002: 414).

Günümüzde konut, çoğu ülkede ve uluslararası kuruluşlarda bir insan hakkı olarak kabul edilmektedir. İnsan yerleşimleriyle ilgili uluslararası konferanslar düzenleyen Birleşmiş Milletler Teşkilatı'nın düzenlediği Habitat (İnsan yerleşimleri) I ve Habitat II uluslararası konferanslarında, konut bir insan hakkı olarak ele alınmıştır (Alkan, 1998: 13).

Konut ihtiyacı bir insan hakkı olarak kabul edilince insanların devletten konut isteme hakkı vardır ya da sosyal devlet bu sorumluluğu yerine getirmek durumundadır. Bu nedenle kimi ülkeler anayasasına konut ihtiyacını gidermek için devlete sorumluluk yükleyen maddeler koymuştur. Ülkemizde 1961 ve 1982 Anayasalarında bu tür düzenlemeler yapılmıştır. Konut hakkı, vatandaşların sosyal ihtiyaçları, sosyal eşitlik ilkesine uygun olarak, devletin gözetim ve sorumluluğu altında yerine getirilmesi, asgari düzeyde barınma imkanı sağladıktan sonra bu hakkın korunmasını ve geliştirilmesini isteme hakkı şeklinde belirtilebilir. Konut hakkı ekonomik ve sosyal haklar kapsamında değerlendirilmektedir (Alkan, 1996: 10-11).

Konut hakkının uluslararası ve ulusal düzeyde kabul edilmesiyle vatandaşların devletten konut isteme hakkı, devletin de ekonomik gücü oranında vatandaşların konut ihtiyacını gidermeye çalışması özellikle gelişmekte olan ülkelerde konut ihtiyacının giderilmesinde ve geçekonu sorununun çözülmesinde önemli katkılar sağlayabilir.

2. Konut ve Toplu Konutla İlgili Düzenlemeler

Konut ihtiyacının giderilmesi ve konut yapımının desteklenmesiyle ilgili düzenlemeler hem anayasalarımızda hem de diğer bazı yasalarda yer almıştır.

a) Anayasalarımızda Konutla İlgili Düzenlemeler

Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurulduktan sonra geçiş anayasası niteliğinde olan 1921 Anayasası ve daha sonra yapılan 1924 Anayasasında konutla ilgili düzenleme yoktur. 1961 Anayasasının "Sağlık Hakkı" alt başlığı altında 49. maddesinin ikinci fıkrasında "Devlet, yoksul veya dar gelirli ailelerin sağlık şartlarına uygun konut ihtiyaçlarını karşılayıcı tedbirleri alır" düzenlemesi yapılmıştır. Bu düzenleme, devletin yapacağı konutlardan öncelikle yoksul veya dar gelirli ailelerin yararlanacağı diğer bir ifade ile devletin konut yardım ve teşviklerinden öncelikle yoksul veya dar gelirli ailelerin yararlanacağını göstermektedir.

1982 Anayasasında konut bir hak olarak kabul edilmiş ve konutla ilgili düzenleme konut hakkı başlığı altında yapılmıştır. Söz konusu anayasanın 57. maddesinde “Devlet, şehirlerin özelliklerini ve çevre şartlarını gözeterek bir planlama çerçevesinde, konut ihtiyacını karşılayacak tedbirleri alır. Ayrıca toplu konut teşebbüslerini destekler” düzenlemesi yapılmıştır (Gözübüyük, 2004: 80). 1961 Anayasasında öncelik verilen yoksul ve dar gelirli ailelerin konut önceliği 1982 Anayasasında dikkate alınmamıştır. 1982 Anayasasındaki bu düzenleme devletin konutla ilgili alacağı tedbirlerden ve yapacağı yardımlardan toplumun her kesiminin yararlanabileceği sonucu çıkarılabilir. Ayrıca söz konusu anayasaya göre Devletin toplu konut teşebbüslerini desteklemesi konut açığının giderilmesinde önemli bir gelişme olarak değerlendirilebilir.

b) Diğer Yasalarda Konutla İlgili Düzenlemeler

Ülkemizde konutla ilgili yasal düzenlemeler sadece anayasalardaki düzenlemelerle sınırlı değildir. Diğer bazı yasalarda da konutla ilgili düzenlemeler yapılmıştır. Konutla ilgili çok yasa çıkarılmıştır. 1930’da çıkarılan “Umumi Hıfzıssıhha Yasası” konutların sağlık yönüyle ilgili iken aynı tarihte çıkarılan 1580 Sayılı belediye eski yasası, belediyelerin ucuz konut yapması ve dar gelirli vatandaşlara satması ya da kiralamasıyla ilgili düzenleme yapmıştır (İsbir, 1991: 56). 1933’te çıkarılan 2290 Sayılı Belediye Yapı ve Yollar Yasası konut yapımında uyulması gereken kuralları belirtmiştir. Bütün belediyelere imar planı yapma zorunluluğu getiren bu yasa 1956 yılına kadar uzun süre yürürlükte kalmış, yerini 1956 yılında çıkarılan 6785 Sayılı İmar Yasasına bırakmıştır. 6785 Sayılı İmar Yasası konutların taşınması gereken asgari koşulları belirtirken, 1958’de 7116 Sayılı Yasa ile kurulan Bayındırlık ve İskan Bakanlığı kuruluş yasasının 10. maddesine göre “Memleketin bünyesine uygun konut politikası esaslarını tespit etmek ve tatbikini sağlamak yetki ve görevi” ile görevlendirilmiştir. 1966’da çıkarılan 775 Sayılı Gecekondu Yasası standartlara uymayan konutların diğer adıyla gecekonduların ıslahı, tasfiyesi ve yeni gecekonduların yapımının önlenmesiyle ilgili düzenleme yapmıştır. 1969’da çıkarılan Kooperatifler Yasası, kooperatiflerin konut yapmasına ve özel sektörün toplu konut yapmasına imkan sağlamıştır. Aynı yıl yani 1969’da çıkarılan “Arsa Ofisi Yasası” ile Arsa Ofisi kurulmuş, Arsa Ofisinin görevlerinden birisi de konutlara uygun arsa temin etmek olduğu belirtilmiştir (İsbir, Açma, 2005: 54).

c) Toplu Konut ve Toplu Konutla İlgili Düzenlemeler

Toplu konut tek tek konut ya da bina yapımı yerine çok sayıda konut ya da binanın toplu olarak bir arada yapmasını ifade etmek için kullanılmaktadır (Keleş, 2002: 423). Toplu konutun sayısı ya da miktarı konusunda evrensel bir tanım yoktur. Toplu konutun miktarı ya da sayısı ülkelerin ulusal mevzuatına göre belirlenir. Ülkemizde 2985 Sayılı Toplu Konut Yasasına göre büyükşehir belediyesi sınırları içinde 1000 konut, diğer belediyelerin sınırları içinde 400 konutun bir arada yapıldığı konutlara toplu konut denilmektedir (Alkan, 1997: 98).

(1) 2487 ve 2985 Sayılı Toplu Konut Yasası

Plansız ve düzensiz kentleşmeyi önlemek ve konut ihtiyacını gidermek için 1980'li yılların başında ilk önce 2487 sayılı toplu konut yasası çıkarılmıştır (İsbir, Açma, 2005: 54). Bazı belediyeler toplu konut alanındaki düzenlemeye dayanarak kooperatiflerin toplu konut yapımını teşvik etmiş ve kooperatiflere arsa vermek gibi çeşitli kolaylıklar sağlamıştır.

Ülkemizde gecekondular konut olarak kabul edilmezse ya da gecekondular konut ihtiyacı kapsamında değerlendirilirse 1950'li yıllardan itibaren konut ihtiyacı ve konut sorunu vardır. 1981'de hem konut ihtiyacını gidermek hem de bu alandaki yasal boşluğu doldurmak için 2487 Sayılı ilk toplu konut yasası çıkarılmıştır (Alkan, 1997: 80).

Bu yasanın amacı, konut ihtiyacını toplu konut yapımıyla karşılamak, düşük ve orta gelirli ailelere konut sağlamamda öncelik tanımak, konut inşaatı yapanların tabi olacağı kuralları belirlemek ve devletin konut desteklemesi için toplu konut fonu oluşturmasını sağlamaktır (Çevik, 2003: 311). Bu yasada toplu konut şu şekilde tanımlanmıştır:

“Kanun yürürlüğe girdiği tarihten önce imar planı tasdik edilmiş ve inşaatı hazır hale getirilmiş yerlerde en az 200, yeni açılacak ve yüz ölçümü en az on beş hektar olan yerleşme alanlarında inşa edilecek 750 ila 1000 meskenin ve bunların ortak kullanma tesis ve alanlarıyla iş yerlerinin bütünüdür”(2487 Sayılı Yasa Md.2).

2487 Sayılı Toplu Konut Yasasında toplu konut olarak nitelendirilebilecek yapıların 750 ila 1000 konut olması, konut ihtiyacının giderilmesi açısından önemli bir yaklaşımdır. Bu yasanın 11. ve 12. Maddelerinde toplu konuta destek olmak için Türkiye Emlak Bankasında açılmak üzere “Kamu Konut Fonu” oluşturulmuştur (2487

Sayıli Yasa Md. 11, 12). Yasanın olumlu yönlerinden biri de “Toplu Konut Yüksek Kurulu”nu oluşturmuş olmasıdır (İsbir, 1991: 76).

2487 Sayılı Toplu Konut Yasası, toplu konut yapımını devlete ve kooperatiflere bıraktığı gerekçesiyle tekelliliğe yol açtığı, toplu konut yapımında özel sektörün devre dışı bırakıldığı, konut büyüklüğünün brüt 100 metre kare ile sınırlandırıldığı, yasada bireysel konut kredi sisteminin olmadığı, toplu konut üretiminde kooperatiflerin tek başına yeterli olamayacağı gerekçeleriyle eleştirilmiştir (Koç, 1989: 74).

2487 Sayılı Toplu Konut Yasasının gereği gibi uygulanmaması ve konut ihtiyacını gidermede yetersiz kalmasından dolayı 02.03.1984 Tarih ve 2985 Sayılı Toplu Konut Yasasıyla yürürlükten kaldırıldı (Resmi Gazete, 17 Mart 1984, Sayı 18344). Bu yasanın amacı 2487 Sayılı Yasadan farklı olmamakla birlikte inşaat için ülkenin şart ve malzemelerine uygun endüstriyel inşaat teknikleri ile araç ve gereçlerin geliştirilmesi fazladan amaçları arasına ilave olarak konulmuştur (2985 Sayılı Yasa Md.1).

2487 Sayılı Toplu Konut Yasasıyla Türkiye Emlak Bankasında oluşturulan “Kamu Konut Fonu” 2985 Sayılı Toplu Konut Yasasıyla yürürlükten kaldırılmış, bakiyesi ise bu yasayla Merkez Bankasında oluşturulan “Toplu Konut Fonuna” aktarılmıştır (İsbir, 1991: 78).

2985 Sayılı Toplu Konut Yasası 2487 Sayılı Toplu Yasasından farklı olarak çerçeve yasa niteliğini taşımaktadır. 16.06.1984 tarihinde çıkarılan “Toplu Konut Fonunun Kullanımına İlişkin Tüzük”, 27.08 1984 tarihinde çıkarılan “Kamu Ortaklığı Fonu Yönetmeliği”, 1984 ve 1989 tarihlerinde çıkarılan “Toplu Konut Kanunu Uygulama Yönetmeliği” 2985 Sayılı Yasanın çerçeve yasa niteliğinde olduğunu göstermektedir (Keleş ,2010: 462-463).

Bu yasanın toplu konut yapımıyla ilgili en önemli yanı bütçe dışı kaynaklarla Toplu Konut Fonunun oluşturulmuş olmasıdır. Akaryakıt satışından, alkollü içeceklerin satışından, yurt dışı çıkışlardan, hazineye ait arsa ve arazi satışlardaki belli oranlardan, bağış ve yardımlardan oluşan bu fon konut piyasasını canlandırdığı gibi konut kooperatiflerin sayısında da artışa sebep olmuştur.

(2) Toplu Konutla İlgili Diğer Düzenlemeler

1984 yılında 2487 Sayılı Yasanın eksikliklerini gidermek ve bu konudaki ihtiyaca daha iyi cevap vermek için “2985 Sayılı Toplu Konut Yasası” çıkarıldı.

Yasanın uygulanması için gerekli olan kaynak aynı yasayla oluşturulan ve gelirleri bütçe dışındaki kaynaklardan sağlanan “Toplu Konut Fonu”ndan sağlandı. Konut ihtiyacının giderilmesi ve konutla ilgili sorunların tek merkezden takip edilmesi için 17.03 1984 tarihinde “ Başbakanlık Toplu Konut Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanlığı” kurulmuştur. Toplu Konut Fonundan konut kooperatiflerine verilen destek konut kooperatiflerinin sayısını artırmış, konut kooperatifleri üyelerine piyasa fiyatının altında konut yapmıştır. Ancak Toplu Konut Fonunun konut kooperatiflerine verdiği destek uzun sürmemiştir. Nitekim 1988’de Toplu Konut Fonu gelirlerinin % 30 hazineye aktarılarak kaynakları azaltılmaya başlanmıştır. 1993’te Toplu Konut Fonunun tamamı hazineye aktarıldı. 1994’teki ekonomik kriz ve 5 Nisan ekonomik tedbirleriyle kaynakları azalan Toplu Konut Fonunun faaliyetleri durma noktasına gelmiştir. 2001 yılında 4684 Sayılı Yasa ile Toplu Konut Fonu Kaldırılmıştır.

1981 Tarih ve 2487 Sayılı ilk Toplu Konut Yasası ve 1984 Tarih ve 2985 Sayılı Toplu Konut Yasalarından sonra memur ve işçilerin konut edinmesi için 3320 Sayılı Yasa çıkarıldı. 1986’da 3320 Sayılı “Memurlar ve İşçiler ile Bunların Emeklilerine Konut Edindirme Yardımı Yapılması Hakkında Kanun” çıkartılarak memur ve işçilere ve bunların emeklilerine konut edindirme ve bu amaçla yapılacak yardımların çerçevesi çizilmiştir. Ülkemizde toplu konutlar TOKİ’den önce Türkiye Emlak Kredi Bankası, Sosyal Sigortalar Kurumu, Bağ-Kur, Ordu Yardımlaşma Kurumu ve Kooperatifler tarafından yapıldığı için birçok yasa ve yönetmelik tarafından düzenlenmiştir (Keleş, 2001: 398-401).

Konut ihtiyacı ve konut sorunları devam ettiği için her şeye rağmen hükümetler bu soruna kayıtsız kalamamaktadır. Hem ihtiyaçları tespit etmek, hem konut konusundaki gelişmeleri takip etmek hem de konut politikalarının oluşmasına yardımcı olmak için 2001 yılında başbakanlığa bağlı Konut Müsteşarlığı kurulmuştur (Keleş, 2002: 441).

1994’te 412 Sayılı Kanun Hükmünde Karamame ile müstakil olarak kurulan Toplu Konut İdaresi Başkanlığının faaliyetleri 1994 ve 2001’de yaşanan ekonomik krizler nedeniyle durdurma noktasına gelmiştir. Kasım 2002’de İktidara gelen Adalet ve Kalkınma Partisi Hükümeti Toplu Konut İdaresi Başkanlığını önce Bayındırlık ve İskan Bakanlığına bağlamış, 2004’te de Başbakanlığa bağlanmıştır. Bugün Başbakanlığa bağlı Toplu Konut İdaresi Başkanlığı (TOKİ) kapatılan Emlak Bankası’nın konuta ilişkin görevlerini, 2001’de kurulup 2003’te kapatılan Konut Müsteşarlığı’nın ve 2004 yılında bu idareye bağlanan Arsa Ofisi Genel

Müdürlüğü'nün konuta ilişkin görevlerini yerine getirmektedir. Bu konuda bu kadar yasa ve düzenlemenin yapılmış olması konut, gecekondu ve kentleşme konularının ülkemizde ne kadar önemli olduğunu ve hükümetleri ne kadar meşgul ettiğini göstermektedir.

(3) Toplu Konut Yapımında Belediyelerin Görev ve Yetkileri

Belediyelerin yoksul ve dar gelirli vatandaşlar için toplu konut yapma görev ve yetkisi vardır. 03.07.2005 Tarihli ve 5393 Sayılı belediye yasasının 69. maddesine dayanılarak çıkarılan 29.05. 2005 Tarihli "Belediyelerin Arsa, Konut ve İşyeri Üretimi, Tahsisi, Kiralaması ve Satışına Dair Genel Yönetmeliği"ne göre belediyeler dar gelirli ailelere kullanım alanı brüt 100 metre kareyi geçmeyen düşük maliyetli sosyal konutlar üretip tahsis edebilirler. Belediyeler sosyal konutlar dışında diğer konutlar da üretip satabilirler ve buradan elde edecek gelirleri sosyal konutların finansmanında kullanabilirler (5393/4.Md, 5/1 Md). 5216 Sayılı Büyükşehir Belediye Yasasına göre büyükşehir belediye sınırları içinde kalan yerlerde bu konuda büyükşehir belediyeleri yetkili ve görevlidir (5216/7 Md). Belediyelerin yaptırdığı sosyal konutların dışındaki diğer konutların satış bedeli, arsa payı ilave etmek şartıyla, kamulaştırma yasası hükümlerine uygun olarak, belediyenin oluşturacağı biri inşaat mühendisi, 3 kişilik takdir komisyonunun belirleyeceği maliyet bedeline en az % 5 ilave edilmek suretiyle, belediye encümeni tarafından tespit edilir ve bu miktar üzerinden açık artırma ile satışa sunulur (5393/4.Md, 15 Md/a,d).

Yukarıda belirtilen yönetmeliğe göre belediyelerin yapacağı sosyal konutlar, kural olarak dar gelirli, kişinin kendisinin, eşinin ya da 18 yaşından küçük çocuklarının o belediye sınırları içinde konutu ya da konut yapmaya müsait arsası bulunmayan, bir yıldan beri belediye sınırları içinde ikamet eden kişilere tahsis edilir. Belediyelerin sosyal konut tahsisi afetlere maruz kalan ya da gecekondu ıslah çalışmaları nedeniyle açıkta kalan aileler için de en az bir yıldan beri ilgili belediyenin sınırları içinde ikamet etme şartı vardır (Üçışık, 2006: 22).

1982 Anayasasının 57. Maddesine göre devlet konut ihtiyacını karşılayacak tedbirleri alır, toplu konut teşebbüslerini destekler. Anayasanın bu emredici hükmü de dikkate alınarak merkezi yönetim kuruluşlarından TOKİ'nin (Toplu Konut İdaresi Başkanlığı) ülkenin değişik yerlerinde belediyelerle işbirliği halinde yaptırdığı konutlar belediye tarafından yapılan konutlar kapsamında değerlendirilebilir (Üçışık, 2006: 21). Ancak hem anayasa hem de belediye yasalarında belediyelerin konut yapma

yetki ve görevi bulunmasına rağmen bazı büyükşehir belediyesi dışındaki diğer belediyelerin konut yaptığı görülmemiştir.

Türkiye’de toplu konutun yapılması ve teşvik edilmesi bir konut politikası olarak devlet tarafından teşvik edilmektedir. 1982 Anayasasının 57. maddesine göre devlet kentlerin özelliklerini ve çevre şartlarını gözeterek bir plan çerçevesinde, konut ihtiyacını karşılayacak tedbirleri alır ve konut teşebbüslerini destekler şeklinde düzenleme yapmıştır. Anayasadaki bu düzenlemeye göre vatandaşların konut ihtiyacını gidermek devlete bir görev olarak verilmiştir. 1981 yılında çıkarılan 2487 Sayılı ilk Toplu Konut Yasası ve 1984 yılında çıkarılan 2985 Sayılı ikinci Toplu Konut Yasası toplu konut yapımı ve teşviki konusunda devlete çeşitli görevler yüklemiştir. Devlet Toplu Konut İdaresi aracılığıyla ilk 7 yılda 900.000 konuta kredi desteği vermiştir. 1991’den sonra ülke ekonomisindeki olumsuz gelişmelerden dolayı Toplu Konut İdaresi’nin konut desteği çok azalmıştır (Üçışık, 2005: 37).

Türkiye’de devlet toplu konut yapımını sadece TOKİ aracılığıyla değil belediyeler aracılığıyla da desteklemektedir. Hazine, İl Özel İdaresi ve Vakıflar Genel Müdürlüğü’ne ait arsa ve araziler başka bir kamu kuruluşuna tahsis edilmemişse toplu konut yapımı için belediyelere bedelsiz olarak devredilebilir. Belediyelerin zorunlu olmayan konut yapma görevi 1951 yılında çıkarılan 5656 Sayılı Yasa ile belediye meclisinin alacağı bir kararla konut yapma görevinin belediyelerin zorunlu görevleri arasına almasına imkan tanınmıştır (Keleş, 2010: 447).

(4) Toplu Konut ve Kooperatifçilik

Toplu konutun amacı ekonomik koşulları zorlayarak daha az maliyetle daha çok konut yapmaktır. Kooperatifçilik ise özünde bireylerin hem maddi hem de manevi güçlerini birleştirerek en az maliyetle konut sahibi olmasını sağlamaktır. Konutların en ucuza mal edilmesi ve toplu konut yapımına en uygun yöntemlerden birisi de kooperatifçiliktir.

Uygulama bakımından kooperatifçilik çok eski tarihlere dayanmaktadır. İnsanların yapısı ve sosyal yönleri itibarıyla birlikte iş yapması, birlikte çalışması ve birlikte üretmesi çok eski tarihlerden beri vardır. Köken itibarıyla kooperatif sözcüğünün Latince’den, “işbirliği, işbirliği etmek, birlikte çalışmak” anlamını ifade eden “Cooperatio, Cooperari” sözcüklerinden türediği belirtilmektedir(Hazar,1970: 30)

Konut kooperatifleri ödeme güçlüğü içinde olan üyelerine yardımcı olan, bütün üyelerin karşılıklı yardımlaşma duygusuyla hareket ederek en ucuz yöntemle konut sahibi olmasını sağlayan ve üyeleri arasında dayanışma duygusunu ön planda tutan sivil toplum kuruluşlarıdır. Bu nedenle konut kooperatiflerinin bir ortak, bir üye esasına göre kuruldukları, üyeleri arasına dayanışma ve karşılıklı yardımlaşma duygusunun ön planda olduğu örgütler olarak belirtilmektedir (Karayalçın, 2010: 125).

Kooperatif şeklindeki çalışmanın M.Ö. 4000'li yıllara kadar uzadığı, M.Ö. uygarlıklardan Mayaların ve Aztek'lerin toprağı birlikte işlettikleri, birlikte çalıştıkları belirtilmiştir. M.Ö. 4.000'li yıllarda Hindistan ve İndus Vadisi'nde toplulukların çanak-çömlek, deri dokuma gibi işlerde kendi arasında işbirliği yaptıkları yani ilkel düzeyde de olsa kooperatif şeklinde çalıştıkları belirtilmektedir (Pala, 1996: 174-175). Ancak ilkel düzeyde kooperatifçilik şeklinde nitelendirilebilecek olan bu çalışmaların günümüz modern kooperatifçilik hareketiyle karıştırılmaması gerekir.

Kooperatifçilik kapitalizmle birlikte ve kapitalist ülkelerde kapitalistleşme sürecinde ortaya çıkmıştır. Dünyada modern anlamda ilk kooperatif kuruluşu kapitalizmin merkezi olarak kabul edilen İngiltere'de doğmuştur (Geray, 1985: 108).

İngiltere'de ilk kooperatif, kooperatifçilik fikri, bir işveren olan Robert Owen tarafından 1800'li yılların ilk yarısında ortaya atıldıktan sonra 21 Aralık 1844'te 28 tekstil işçisi tarafından tüketim ve konut kooperatifi şeklinde kurulmuştur. İngiltere'deki bu örnekle aynı zamanda günümüzdeki kooperatifçiliğin temel ilkeleri de belirtilmiştir. İngiltere'de başlayan tüketim kooperatifçiliği 19. yüzyılda Fransa'da üretim, Almanya'da kredi kooperatifçiliği şeklinde gelişmiştir. Bu gelişmelerin ardından İsveç, Danimarka ve İsviçre'de başlayan kooperatifçilik hareketi 20. yüzyılda ekonomik ve sosyal gelişmelerine göre her ülkenin sosyal hayatına girmiştir (Alkan, 1997: 30-31).

Osmanlı Devleti'nde ilk konut kooperatifi 1887 yılında İstanbul'da İngiliz azınlığı tarafından kurulmuştur. Cumhuriyet Döneminde ilk konut kooperatifi Ankara'nın Bahçelievler semtinde kurulmuştur. Türkiye'de Cumhuriyet Döneminde ilk konut kooperatifi 1934 yılında kurulmasına rağmen 1163 Sayılı ilk kooperatif yasası 1963'te çıkarılmıştır. Bunun nedeni kooperatiflerin ticari kuruluşlar olarak görülmesi ve Türk Ticaret Yasasına göre kurulmuş olmasıdır. 1960'lı yıllarda 1.750 civarında olan kooperatif sayısı 2009 yılında 25 bine çıktığı tahmin edilmektedir. 1960'lı yıllarda konut kooperatiflerinin üyesi 80-90 bin civarında olduğu sanılmasına karşılık bu sayı 2009'da bir buçuk milyonu geçmiştir. Kooperatiflerin konut üretimi 1980 yılında % 9

civarında iken günümüzde 2000'li yıllarda bu oran % 30'a çıkmıştır. Ancak 2009'da konut kooperatiflerin konut üretimi yeniden % 10'un altına düştüğü belirtilmektedir (Keleş, 2010: 402). Konut kooperatiflerinin başkan ya da mütevelli heyetinin yolsuzlukları ve yaptırdığı konutları zamanında teslim etmemesi konut kooperatifçiliğinin gelişimini olumsuz yönde etkilemektedir.

3. Türkiye'de Konut Politikası

Konut politikası devlet tarafından belirlenen önceliklere göre toplumun konut ihtiyacını gidermeye yönelik alınan yasal ve yönetsel kararların tümü şeklinde belirtilebilir (Görmez, 1990: 17). Genel olarak konut politikasının amacı vatandaşların dışarıda kalmasını önlemek ve ailelerin ekonomik durumuna göre ödeyebilecekleri para ile konut sahibi olmasını sağlamaktır (Türel, 1997: 43). Konut politikası başarılı olması ve beklenen başarıyı sağlaması için kent ve bölge planlarıyla uyumlu olması, ulusal kalkınma planlarının hedeflerine ters düşmemesi, toplumun gelir seviyesine göre belirli önceliklerinin olması gerekir.

Konut politikasının başka bir amacı vatandaşların konut sahibi olmasını sağlamak, bu mümkün değilse vatandaşlara ucuz kiralık konut sağlamak, her kesimin kendi ekonomik şartlarına göre konut sahibi ya da kiralık konutlarda oturabileceğinin yol ve yöntemlerini belirlemek, devletin de desteğiyle vatandaşların dışarıda kalmayacak yöntemleri geliştirmektir.

1980'den sonra Türkiye'de konut politikalarının amacı sabit ve dar gelirli vatandaşların öncelikli olarak konut sahibi olmasını sağlamaktır (Görmez, 1993: 10).

Türkiye'deki konut politikasının amacı, genelde yoksul ve dar gelirli vatandaşların konut sahibi olmasını sağlamak, devletin konut yardımında bu kesime öncelik vermek, devletin konut yardım ve teşviklerinden lüks konut yerine sosyal konutları tercih etmek, konut açığını gidermek için toplu konut yapımını teşvik etmek, bu kapsamda konut kooperatiflerini ve sosyal güvenlik kurumlarının toplu konut yapmasına yardımcı olmak, konut maliyetini düşürücü politikalar geliştirilerek aynı yatırımlarla daha çok birim konut üretmek, konut yatırımlarının kalkınma planlarında öngörülen yatırımlardan daha fazla olmamasına dikkat etmek gibi konuta yönelik eylem, işlem ve faaliyetleri hayata geçirmektir. Konut politikaları genelde planlı dönemden önce konut politikası ve planlı dönemde konut politikası şeklinde iki başlık altında anlatılmaktadır.

a) Planlı Dönemden Önce Konut Politikası

Ankara'nın başkent ilan edilmesiyle buraya gelen memur ve işçiler konut bulma sorunuyla karşılaşmıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında konut politikası Ankara'daki memurların ve diğer kamu çalışanlarının konut ihtiyacını gidermeye yöneliktir (Eryılmaz, Yalburdak, 1982: 2-3). Bu sürede 1925'te çıkarılan 586 Sayılı Yasa, 1928'de çıkarılan 1352 Sayılı Yasa, 1929'da çıkarılan 1452 Sayılı Yasa memurların konut sahibi olmaları, konut kooperatifi kurmaları ve konut kooperatiflerine üye olmaları, memurlara konut tazminatı ödenmesi ile ilgili düzenleme yapmıştır (Mutluer, 200: 26).

Devlet konut kooperatiflerini teşvik ettiği için Ankara'da memurlar bazı konut kooperatifleri kurmuştur. 1934 yılında Ankara'nın Bahçelievler semtinde kurulan konut kooperatifi memurların ve üst düzey yöneticilerinin konut ihtiyacını gidermeye yöneliktir (Keleş, 2002: 451).

Ankara'nın başkent ilan edilmesinin yeni başkentte gelen bürokrat ve memurlar konut sorunuyla karşılaşmıştır. Bu dönemde hükümet Ankara'ya gelen bürokrat ve memurların sorunlarını gidermeye öncelik vermiştir. Bu nedenle Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllardaki konut politikalarının Ankara'daki büratların ve memurların konut ihtiyacını gidermeye yönelik olduğu belirtilmektedir. 1928'de Ankara imar planı yarışmasını kazanan Jansen'in hazırladığı planda dar ve orta gelir grupları için Bakanlıkların batı kısmında 3 000 konutluk memur sitesi ile Akköprü semtinde işçi mahallesinin kurulması önerilmiştir. Planda alt gelir grubu için ise Sıhhiye ve Cebeci semtlerinde konut yapımı önerilmiştir. Ancak ne memur sitesi ne de işlerin sitesi yapılmıştır (Alkışer, Yürekli, 2003: 3).

Jansen'in planı içinde çarşısı, pazar yeri ve çeşitli sosyal aktivitelerin yapılabileceği Batı tipi konut yapımı öngörmekteydi. Nitekim Ankara Bahçelievler'de yapılan iki katlı evlerin içinde çarşısı, PTT'si, karakolu ve tenis kulübü ile Batı tipi bir yapılaşma olarak belirtilmektedir (Vanlı, 2003 :4).

Bu tür düzenlemelerin amacı özelde Ankara genelde ise Türkiye'de gecekonduların yapımını önlemektir. Bu konuda konutla ilgili yapılan bir başka düzenleme ise 1948'de çıkarılan 5218 Sayılı Yasadır. Bu yasadaki düzenlemeye göre Ankara Belediyesi konut yapmak isteyen yoksul ve dar gelirli ailelere elindeki arsa stokundan ucuz arsa verebilir. Aynı tarihte çıkarılan 5228 Sayılı Yasa ile bütün belediyelerin elindeki arsalardan konut yapmak isteyen vatandaşlara ucuz arsa

verebilecekleri belirtilmiştir (Mutluer, 2000: 27). 1940'lı yıllardan itibaren belediyeler arsa üreterek dar gelirli vatandaşlara satsaydı belki de bugün büyük kentlerin çevresini saran gecekondu ve konut açığı bu kadar çok olmayacaktı.

b) Planlı Dönemde Konut Politikası

Kalkınma planları kamu yatırımlarının tahsisine, bu yatırımlara ayrılacak bütçe ve söz konusu yatırımların yapılış programlarına temel teşkil eden dokümanlardır. Kamu kesimi için bağlayıcı, özel sektör için yol gösterici nitelikte olan kalkınma planları ülkenin tümüne yönelik makro ekonomik politikalar niteliğindedir. Kamu yatırımlarını bir bütün halinde belirleyen ulusal kalkınma planları, değişik ekonomik ve sosyal politikaların birbirleriyle tutarlılığını sağlayarak yıllık programlar halinde uygulanmaktadır. İlk kalkınma planının yapıldığı 1963 yılından bu yana yapılan kalkınma planlarında konut, konut açığının giderilmesi, konut yatırımlarının toplam yatırımlar içindeki payının ne kadar olması gerektiği gibi konuların genel çerçevesi çizilmiştir (Erkan.2004: 196).

Planlı dönem dış ülkelerle ilişkiler bakımından 1960-1980 arası dönem ve 1980 sonrası dönem olarak ayrılabilir. 1960-1980 arası dönemde genelde ithal ikame mallarının kullanıldığı bir yol izlenmiştir. Konut açısından bu dönem çok hareketli olmayan durgun bir dönem olarak geçmiştir. 1980'den sonra dışa açılma ve pazar için üretimin yapıldığı, konut piyasasının hareketlendiği dönemdir. Bu dönemde konut fonu oluşturulmuş, toplu konut yapımına öncelik verilmiş, konut kooperatiflerine destek verilerek toplu konut açısından atılıma geçilmiştir (Mutluer, 2000: 28).

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında, konutla ilgili araştırma ve incelemelerin yetersiz olduğu, konutlarla ilgili standartların bulunmadığı, iyi düşünülmüş konut kira ve yapım politikasının bulunmaması, konut yatırımların çoğunun lüks konutlara gittiği ve bunu önleyecek politikaların olmadığı belirtilmiştir (DPT, 1963: 432). Konut yatırımlarının toplam yatırımlar içindeki payının % 20'yi geçmemesi gerektiği üzerinde durulmuştur. Her bölgenin özelliklerine göre konut türünün belirlenmesi ve bölgelerin özelliklerine göre konut yapılması, konut kredisi alanlara arsa konusunda da yardımcı olunması, konut kredisinin verilmesinde kooperatiflere öncelik verilmesi, alınması gereken önlemler olarak belirtilmiştir (DPT, 1963: 433). Bu kalkınma planında konut ilk kez bir bütün olarak ele alınmış ve konut sorunun çözümü için etkili önlemler getirilmiştir. Ancak konut politikası içinde bir bütün teşkil eden bu önlemlerin bir kısmı uygulanmışken önemli bir kısmı da uygulanmamıştır. Getirilen önlemlerin

apartmanlaşmanın ve ortak yaşamın getirdiği anlaşmazlıkları çözmek için bu dönemde “Kat Mülkiyeti Yasası” çıkarılmıştır. Bu yasa yapsatçı müteahhitliğin konut konusundaki görüşünü tescil ettirmiş ve önünü açmıştır (Bayraktar, 2006: 139).

Bu plan döneminde konut spekülâtifliğini engellemek ve özel sektör birikimlerinin konut spekülâtiflerine kaymasını önlemek için bazı önlemler alınmıştır. 1960'ta çıkarılan ve 1963'te bazı değişiklikler yapılan 193 Sayılı Vergi Yasası'nın gayri menkul sermaye gelirlerini vergilendirilmesi ve servet bildirim zorunluluğu spekülâtif konut yapımını azaltıcı yönde etkilemiştir. Bu plan döneminde Emlak Bankasının konut kredisi politikasının değişmesi, kredi verilecek konutların büyüklüğünün sınırlandırılması ve konut kredisi almak için bekleme süresinin getirilmesi, özel sektörün spekülâtif konut yapımını engelleyici önlemlerin alınması alınan tedbirler olarak belirtilebilir (Korum, 1982: 133). Planda spekülâtif amaçlı konut yapımının önlenmesi için gerekli önlemlerin alınması ve bu amaçla boş bekletilen arsalardan vergi alınması konut ihtiyacını gidermede ve konut fiyatlarının belli bir düzeyde tutulmasında önemli rol oynayabilir.

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planında, konutla ilgili takip edilecek politikalarda konut kredisi veren kuruluşların sayısının artırılması, bu kapsamda Emlak Bankası ve Sosyal Sigortalar Kurumuyla birlikte Emekli Sandığının da kendi üyelerine konut kredisi verilecek duruma getirilmesi gerektiği belirtilmiştir. Konut kooperatiflerin kendi aralarında birlik kurarak güçlenmesine imkan verecek yeni bir mevzuat çerçevesinde Bayındırlık ve İskan Bakanlığına bağlanmaya çalışılacağı, konut kredilerinden toplu konut kuruluşlarının öncelikli olarak yararlanacağı belirtilmiştir. Kamu kuruluşlarının elindeki arsaların satışından kaçınılacağı, bunların kentlerin gelişmesi yönünde kullanılacağı, özel mülkiyetteki arsaların kamu yatırımlarından dolayı değer artışından kamunun yararlanacağı, kentlerde spekülâtif amaçlı boş bekletilecek arsalardan alınacak vergilerle arsaların boş bekletilmesine engel olunacağı, arsa ofisinin kurulacağı, takip edilecek politikalar olarak belirtilmiştir (DPT, 1973: 284-285). İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planında konut ihtiyacının giderilmesi için devlet kadar özel sektörün de bu işin içine çekilmesi ve konut sorununun karma ekonomi düzeni içinde çözülmesi gereği üzerinde durulmuştur. Bu planın önermiş olduğu toplu konut yapımı 1970'li yıllarda sosyal güvenlik kurumları, özel sektör ve bazı belediyeler tarafından yapılmaya başlanmıştır. Bu kapsamda Ankara'da Batı kentte DİSK ve Türk-İş'e bağlı sendikaların, memur ve meslek kuruluşlarının öncülüğünde “Batıkent Konut Üretim Kooperatifleri Birliği” (Kent-Koop) kurulmuştur.

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında, öncelikle Birinci ve İkinci Kalkınma Planlarının değerlendirilmesi yapılmış ve bu planlarda ön görülen politikaların neden gerçekleşmediği belirtmeye çalışılmıştır. Konut ihtiyacının giderilmesi için ön görülen önlemlerin henüz bir sistem oluşturamadıkları için başarıya ulaşılmadığı belirtilmiştir (DPT, 1973: 828).

Konut kuruluşların arasında koordinasyonun olmaması konut üretimini düşürmektedir. Gelecekte ihtiyaç duyulacak konut ihtiyacı, nüfus artışından, kamulaştırmadan ve konut kullanım amacının değiştirilmesinden kaynaklanacağına işaret edilmiştir. Ortaya çıkacak konut ihtiyacının giderilmesi için arsa tahsisi, teknik yardım, malzeme yardımı, inşaat organizasyonu ve krediler biçimindeki kamu yardımlarının bu plan döneminde 480.000 aileye ulaştırılması gerektiği belirtilmiştir (DPT, 1973: 838-839).

Sanayileşme ve kentleşme sonucu toplumun artan konut ihtiyacının giderilmesi ve mevcut konutların standartlarının geliştirilmesi için altyapı, işyeri-konut ilişkileri, toplumun sosyal ve kültürel yaşantısı dikkate alınarak işgücünün dolaşımına engel olmayacak bir konut politikası izlenecektir. Bu amaçla yapılacak mülk konutların yanında kiralık konut yapımı için gerekli önlemler alınacaktır. Toplu konut yaparak konut ihtiyacının giderilmesine yardımcı olan konut kooperatiflerin desteklenmesi ilkesi kabul edilmiştir.

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde gecekonduları önlemek, yoksul ve dar gelirli vatandaşların konut sahibi olmasını sağlamak için 30 metre kareden başlayan daha sonra diğer bölümleri geliştirilebilen “nüve konut” kavramı geliştirilmiştir. Kamu kaynaklı konut fonlarının tek elden toplanması ve kontrolünün tek elden sağlanması için 26.03.1975 Tarihli ve 7/9715 Sayılı Kararname ile “Kamu Konut Kredilerini Düzenleme ve Koordinasyon Kurulu” bu plan döneminde kurulmuştur. Plan dönemi boyunca üretilmesi gereken toplam 1.220 bin konut yerine toplam 978.361 konut üretilmiştir (İsbir, 1991: 66). Önceki planlar döneminde olduğu gibi bu plan döneminde de ihtiyaç duyulan konutla üretilen konut arasındaki farkın gecekondular ve kaçak yapılarla giderildiğini tahmin etmek güç değildir.

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, önceki beş yıllık kalkınma planları değerlendirilerek sorunların tespitinde bulunmuş ve politikalar geliştirmiştir. Sürekli artan gecekondular konut sorununun ayrılmaz bir parçası olmuş ve konut sorunu gecekondulardan ayrılmaz duruma gelmiştir. Düzenli ve sürekli iş bulamayan yoksul ve dar gelirli halk kitleleri tek sosyal güvencesi olarak gecekondusunu görmektedir.

Kentlerin kanseri haline gelen gecekonduların ortadan kalkması için sanayileşmeye gidilmesi ve gelir dağılımındaki adaletsizliğin düzeltilmesi gerektiği belirtilmiştir (DPT, 1979: 470).

Bu planda yapılan tespite göre Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde 418.793 olan konut ihtiyacından 348.420 konut yapılmıştır. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde 900.000'ne ulaşan konut ihtiyacının 713.720'si ancak yapılabilmektedir. Sürekli artan konut açığı Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde 1.220.000'ne ulaşmasına karşılık bu dönemde yapılan konutların toplam sayısı 978.361 olmuştur. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planından önceki kalkınma planları döneminden 498.871 konut açığı ortaya çıkmıştır (DPT, 1979: 474).

Konut ihtiyacının nüfus artışından, evlilikler yoluyla yeni ailelerin konut ihtiyacından, çeşitli nedenlerle yenilenmesi gereken konutlardan kaynaklandığı belirtilmiştir. Bu plan döneminin sonunda toplam konut ihtiyacının 1.705.065 olacağı tahmin edilmiştir. Kamuya ait gayrimenkuller üzerinde devlet veya kamu tüzel kişilerinin yaptığı tahsisler dışında "zilyetlik", "kazandırıcı zaman aşımı", "imar", "işgal" gibi yollarla mülkiyet hakkının kazanılamayacağı ve bunun için yasalara zorunlu önlemler konulacağı belirtilmiştir (İsbir, 1991: 67). Bu planda belirtilen önlemlere rağmen konut ihtiyacı giderilememiş, plan dönemi boyunca konut açığı devam etmiştir.

12 Eylül 1980 askeri darbesinden sonra 1981'de askeri yönetim tarafından 2487 Sayılı Toplu Konut Yasası çıkarılmıştır. Bu yasa çok eleştirilmiş ve bir türlü uygulanmamıştır. Bu yasadaki sorunlar 1984'te 2985 Sayılı Toplu Konut Yasası çıkarılmıştır. Bu yasada toplu konut için merkezi düzeyde yeni bir örgütün kurulması, yasanın uygulanması için bütçe dışı bir fon oluşturulması kararlaştırılmıştır (Keleş, 2010: 463). Yasaya göre oluşturulan toplu konut fonundan kooperatiflerin de yararlanabileceği belirtilmiştir.

Bu dönemde konut açığının giderilmesinde başvurulan yöntem toplu konutun yapılmasıdır. Toplu konut üretimi Türkiye Emlak Bankası, Toplu Konut İdaresi Başkanlığı, kooperatifler ve özel şirketler tarafından yapılmıştır. Bu dönemde yapılan devlet lojmanlarının bu yöntemle yapıldığı belirtilmiştir (Alkışer, Yürekli, 2003: 17).

Bu dönemde devlet konut üretiminde aktif olarak rol almamakta, güçlü bir serbest pazar ekonomisinde devlet kaynak sağlayıcı ve denetleyici fonksiyonu ile ön plana çıkmaktadır. 1960-1980 döneminde özel sektörün gelişerek güçlenmesi, devletin karma ekonomiyi serbest piyasa koşullarına bırakması neticesinde özel

sektörün hareket alanının genişlemesiyle hazine arazisi azalmaya başlamıştır. 1984'ten sonra TOKİ konut üretimi bakımından çok etkin olmasına rağmen düşük gelirli kesime yönelik konut üretmediğinden bu dönemde gecekondulaşma ve kaçak yapılaşma çok artmıştır (Alkışer, Yürekli, 2003: 17).

Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde, nüfus artışından ve konut yenilemeden doğacak konut ihtiyacının her yıl % 3.17 oranında artarak 1989 yılı sonunda yıllık konut ihtiyacının 318.000'ne çıkacağına dair tahmin yapılmıştır. Konut alanında özel sektör yatırımlarının yıllık % 12.00 artarak yılda ortalama 291.000 konutun yapılacağı öngörülmüştür. Konut inşaatlarında ön görülen artışların özel sektör tasarruflarının konut alanına kaymasından ileri geleceği tahmin edilmiştir. Toplu Konut Fonu kredilerinin orta ve düşük gelirli ailelere verilmesi ile özel sektör kaynakları da harekete geçmiş olur. Plan dönemi sonunda hem özel sektör hem de kamu kurumlarının üreteceği toplam 1.161.000 konutun yapılması tahmin edilmektedir (DPT, 1985: 166).

Bu plan döneminde konut piyasasına canlılık getirmek ve bu alandaki istihdamı artırmak amaçlanmıştır. Bu kapsamda kooperatifler, toplu konut, müteahhitlik ve ferdi inşaat yapımları için değişik kredilendirme sistemi geliştirilecek ve bu krediler yapıcı ve alıcıların durumuna göre çeşitlendirilecektir. Toplu Konut Fonu bankalar sistemi aracılığıyla konut kredisi kullanacaklara destek olması ve verilen kredilerin faiz, vade ve taksitlerin kullanıcılar lehine olması için kullanılacaktır. Konut için ayrılan kamu kaynakları öncelikle altyapı, planlama ve arsa temini için kullanılması sağlanacaktır (DPT, 1985: 166).

Planda konut için öngörülen hedeflere ulaşılamamıştır. Plan dönemi sonuna kadar öngörülen 1.161.000 konut yapımı gerçekleşmemiş, yapılan konutların toplamı 1 milyonu geçmemiştir. 1987 seçimlerinden sonra ekonomideki kötü gidişattan dolayı inşaat sektörü durma noktasına gelerek konut yapımı çok yavaşladı. Bu dönemde faizlerin yüksekliği ve dövizdeki dalgalanmalar özel sektörün konuta yatırım yapmasını olumsuz etkilemiştir. Başlangıçta TOKİ yönetiminde olan ve genel bütçe dışında yer alan Toplu Konut Fonu 1988'de hazineye gelir sağlama amacıyla bütçenin içerisine alınmış, bu durumda gelir kaynakları azalan TOKİ elindeki kaynakları sadece kendisinin yaptırdığı konutlara yönlendirerek konut kooperatiflerine ve diğer konut yapımcılarına verdiği desteği kesmiştir. Bu gelişmeler konut yapımını olumsuz yönde etkilemiştir.

Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde nüfusu 20.000'ni geçen yerlerde nüfus artışından dolayı her yıl % 4.7 oranında artış göstererek 1994 yılı sonunda konut ihtiyacının yıllık 320.000'ne çıkacağı tahmin edilmektedir. Plan dönemi boyunca kentlerde hanehalkı küçüklüğünün devam etmesi ve dönem sonunda hanehalkı büyüklüğü 4.75'ten 4.67'ye düşmesi beklenmektedir. Her yıl konut yenilemeden dolayı 70.000, afetler dahil birikmiş ihtiyaçtan dolayı da 5.000 konutun yapılması gerekmektedir. Buna göre bu plan dönemi sonunda 1.838.000 yeni konuta ihtiyaç vardır. Ayrıca bu rakama onarılamaz durumda olan 600.000 köy konutunun da dahil edilmesi gerekiyor (DPT, 1990: 316).

Yedinci Kalkınma Planında öncelikle daha önceki planlar döneminde konutla ilgili yapılan faaliyetler anlatılmıştır. Beşinci Kalkınma Planı döneminde 934.000 konut yapılmışken Altıncı Kalkınma Planı Döneminde 1.300.000 konutun yapıldığı tahmin edilmektedir. Buna göre Altıncı Kalkınma Planı döneminde yapılan konutlar bu dönemdeki konut ihtiyacının % 90'nını karşılamıştır. Konut yatırımlarının toplam sabit sermaye içindeki payı 1990'da % 32, 1991'de % 31, 1992'de % 30, 1993'te % 30, 1994'te % 39 olduğu tahmin edilmiştir. Toplu Konut İdaresi kurulduğu 1984 yılından 1994 yılına kadar toplam 911.915 konutu kredilendirmiş, bunların 787.009'u tamamlanmıştır. Konutlarda kiracılık oranının özellikle büyük kentlerde gittikçe arttığı belirtilmektedir (DPT, 1996: 172-173).

Planda başta geri kalmış Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri olmak üzere Kalkınmakta Öncelikli Yörelerde geliştirilecek projelerle konut üretiminin artırılması hedeflenmektedir. Konut teknolojilerinin geliştirilmesi, konut maliyetlerinin düşürülmesi, konut sayımının yapılması ve güncel hale getirilerek periyodik duruma getirilmesi planın hedefleri arasındadır.

Gecekonduların yasal konut durumuna getirilmesi ve buralardan sağlanan rantın kamuya aktarılması için kent yenilemesine imkan veren ve müteahhitler aracılığıyla kendi kendini finanse eden yasal düzenlemelerin yapılması, belediyelere arsa sağlamak amacıyla 775 Sayılı Gecekondu Yasasında bazı değişikliklerin yapılmak istenmesi bu planın konuta ilişkin politikaları arasındadır.

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planında konutla ilgili durum tespiti şöyle belirtilmiştir (DPT, 2000: 173):

2000 yılı itibariyle Türkiye'de toplam 14.800 bin konut bulunmaktadır. Bu konutlardan 10.2 milyonu nüfusu 20.000 ve üstü olan kentlerde bulunduğu tahmin edilmektedir.

Sürekli nüfus artışı ve göç sonucu gerçekleşen hızlı ve düzensiz kentleşmenin getirdiği çarpık kentleşme ve konut açığı gibi konular ekonomik ve sosyal politikalar açısından önceliğini ve önemini korumaktadır.

Yedinci Plan döneminde yapılan 1.300 bin konut iyi bir gelişme olmasına rağmen söz konusu plan dönemi için ihtiyaç duyulan 2.540.000 konuta karşılık çok yetersiz kalmaktadır. Aradaki farkın gecekondular ve kaçak yapılarla giderildiği tahmin edilmektedir.

Marmara depremine denk gelen bu planda, deprem zararlarının giderilmesine büyük önem vermiştir. Konut sahipliğinin ve konut üretiminin artırılması ilke olarak benimsenen Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planında, bu plan döneminde demografik gelişmelerden dolayı nüfusu 20.000 ve üzerinde olan kentlerde konut ihtiyacı 2.714.000, yenileme ve afetlerden dolayı birikmiş yıllık ihtiyaç 72.200 beş yılda toplam 361.000 bu şekildeki konutla birlikte 2005'in sonunda toplam 3.075.000 konutun yapılması gerektiği belirtilmiştir.

Kentlerde konut ihtiyacının giderilmesi ve sağlıklı kentleşmenin gerçekleşmesi için kamu kaynaklarının altyapısı hazır arsalarla aktarılması, kaçak yapılaşma ve gecekonduların önlenmesi için gerekli önlemlerin alınması bu planda benimsenen konut politikalarıdır. Kentleşme ve kentleşme sorunlarıyla ilgili olarak yerel yönetimlerin sorumluluğu esas olmakla birlikte merkezi yönetim düzeyinde gerekli hukuksal ve kurumsal altyapının hazırlanması ve denetimin sağlanması için kentleşme ve konuttan sorumlu bir bakanlığın kurulması konut politikası olarak benimsenmiştir. Kat Mülkiyeti Yasasının site yönetimini de kapsayacak şekilde yeniden düzenlenmesi gerektiği belirtilmiştir (DPT, 2000: 173). Hemen hemen her konudaki temel politikaların merkezden belirlendiği ülkemizde konutla ilgili bir bakanlığın kurulması konut ihtiyacının giderilmesinde ve konut sorunlarının çözümünde önemli bir kuruluş olabilir. Konut ve çarpık kentleşme ile ilgili sorunların hala giderilememiş olması kentlerde çarpık yapılaşmasının devam ettiğini göstermektedir.

Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı önceki planlara göre daha uzun bir süreyi kapsayan stratejik plan niteliğindedir. Bu planda diğer planların aksine konut politikasıyla ilgili herhangi bir düzenlemeye yer verilmemiştir. Planda Amerika Birleşik Devletleri'nde konut finansmanına ilişkin bazı veriler var ama Türkiye'nin konut politikasına ilişkin veri ve düzenleme olmadığı için eleştirilmiştir (Keleş, 2010: 479).

Bu planda konut yatırımlarının, kamunun toplam sabit sermaye yatırımları içindeki payının 2006'da % 0.6 dan 2013'te % 0.9'a çıkacağı tahmin edilmektedir. Konutla ilgili olan bu düzenleme, kamunun toplam sabit sermaye yatırımlarını gösteren tablo üzerinde yapılmıştır (DPT, 2007: 58). Bunun dışında konut yatırımlarının hali hazırda ne kadar olduğu, gelecekte ne kadar olacağı konusunda düzenleme yapılmamıştır.

Dokuzuncu Kalkınma Planında konutla ilgili bu dolaylı düzenlemelerin dışında kentsel altyapı ile ilgili bazı tespitlerde bulunmuştur. 2004'da toplam 3225 olan belediyeden 1991 belediyenin üzerinde yapılan araştırmada derlenen istatistiki verilere göre söz konusu belediyelerin sınırları içinde kanalizasyon hizmetinden yararlananların oranı % 80, atık su arıtma tesislerinden yararlananların oranı % 47, içme ve kullanma suyundan yararlananların oranı % 93, içme suyu arıtma tesislerinden yararlananların oranı % 42 olarak tespit edilmiştir (DPT, 2007: 29). Büyük kentlerin çevresindeki gecekonduarda yaşayanların belediyelerin bu hizmetlerinden yararlanma oranının daha düşük olduğu belirtilebilir.

4. Türkiye'de Toplam Konut Açığı

Türkiye'de nicelik bakımından olmasa da nitelik bakımından konut ihtiyacı ve konut açığı vardır. Beş Yıllık Kalkınma Planlarında her yıl ihtiyaç duyulan konut sayısı ile yapılan konut miktarı verilmektedir. Ülkemizde ihtiyaç duyulan konut sayısı, yapılan konut sayısından bugüne kadar hep fazla olmuştur. Yapılan konutlarla ihtiyaç duyulan konutlar arasındaki farkın gecekondu ya da kaçak yapılarla giderildiği tahmin edilmektedir.

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planının başında yani 1963 yılında 128 bin 725 olan konut ihtiyacı, plan döneminin sonunda yani 1967 yılında 170 bin 852'ye çıkmıştır (DPT, 1963: 431). Her plan döneminde genelde durum değerlendirilerek ihtiyaç duyulan konut sayısı ile yapılan konut sayısı karşılaştırılmaktadır. Genelde her plan döneminde ihtiyaç duyulan konut sayısının yapılan konut sayısından daha fazla olduğu tespit edilmiştir.

2000'li yılların başında hazırlanan 8. Beş Yıllık Kalkınma Planında konutla ilgili genel değerlendirme yapılmıştır. Bu plan döneminde ihtiyaç duyulan konut miktarı belirtilmeden önce 7. Beş Yıllık Kalkınma Planındaki gelişmeler değerlendirilmiştir. 7. Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde ihtiyaç duyulan toplam konut sayısının 2.540

bin olduğu, plan dönemi boyunca yapılan konut sayısının ise 1.300 bin olduğu, aradaki farkın ise kaçak yapılaşma ve gecekondularla kapatıldığı belirtilmiştir. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde ise nüfusu 20 binin üzerinde olan kentlerde demografik nedenlerden dolayı 2.714 bin konuta ihtiyaç duyulduğu belirtilmiştir. Yenileme ve afet konutların dolayı birikmiş konut ihtiyacı yıllık 72 bin olarak tahmin edilmiştir. Bu şekilde yapılacak konutlar beş yılda toplam 361 bin olacaktır. Böylece Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde daha önceden kalan konut ihtiyacı ile birlikte, demografik gelişmeler, yenileme ve afetler nedeniyle ihtiyaç duyulan toplam konut sayısı 3.075 bin olarak belirtilmiştir (DPT, 2001: 172). 2007'de uygulanmaya başlanan Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planında konut ihtiyacı ile ilgili herhangi bir öngöründe bulunmamıştır.

B. Türkiye’de Gecekondularla İlgili Düzenlemeler ve Gecekondu Politikası

1940’lı yıllardan önce ne konuşma dilimizde ne de günlük gazetelerde gecekondu kavramı geçmemektedir (Erkan, 2004: 139). 1940’lı yıllardan itibaren yapılmaya başlanan gecekondular ilk ortaya çıktığında geçici olarak düşünüldüğü için üzerine gidilmemiştir. Ancak gün geçtikçe gecekonduların artması ve kentlerde kalıcı hale gelmesinin anlaşılması üzerine gecekondularla ilgili çeşitli düzenlemeler yapılmaya başlanmıştır (Heper, 1978: 11). Birbirini takip eden yasal düzenlemelerle hem gecekondular meşrulaştırılmış hem de gecekondularla ilgili mevzuat oluşturulmuştur.

Gecekondular sadece Türkiye’ye özgü yapılar değildir. Gelişmekte olan ülkelerin çoğunda gecekondu ya da gecekondu benzeri yapılar vardır. Türkiye’deki gecekonduların Asya ve Latin Amerika ülkelerindeki gecekondu ya da kaçak yapılardan daha iyi yapıldığı kabul edilmektedir (Payne, 1977: 189). Konut türü bakımından ülkemizdeki gecekondular geliştirmekte olan Asya ve Latin Amerika Ülkelerindeki gecekondulardan iyi olabilir ama altyapı bakımından aynı şey söylenemez. Nitekim ülkemizdeki gecekondular altyapı bakımından geliştirmekte olan ülkelerle karşılaştırıldığında ciddi altyapı eksikliklerinin bulunduğu belirtilmektedir (Danileson, Keleş, 1985: 168). Altyapı eksikliği ülkemizde kentlerin planlı yapı alanlarında da görülen bir eksikliklerdir.

1. Gecekonduların Niteliği ve Gecekonduyla İlgili Düzenlemeler

Türkiye’de gecekondu 1940’lı yıllardan itibaren ortaya çıkmaya başlamıştır (Çevik, 2003: 305). Kırsal alandan kentlere gelen insanların karşılaştığı ilk sorun barınma sorunudur. Yoksulluk, fakirlik ve geçim sıkıntısı gibi nedenlerle kırsal alandan kentlere gelen insanların kentlerdeki imarlı ve düzenli konutları ne satın almaya ne de kiralamaya ekonomik güçleri yoktur (Erkan, 2004: 142). Devlet ve yerel yönetimlerce de barınma sorunu giderilmeyen bu yoksul kesim barınmak için çareyi gecekondu yapmakta bulmuştur. Başlangıçta kentlerin merkezinden uzak çevrelerde ve sanayi merkezlerine yakın yerlerde kurulan, üstü sac veya tenekelerle kapatılan bu baraka tipi evlerin geçici olduğu düşünülmüş, ancak zaman geçtikçe kalıcı oldukları anlaşılmıştır (Yasa, 1977: 35).

Türkiye’de gecekondu üzerine yapılan araştırmalarda genelde gecekondu sakinlerinin hayatından memnun oldukları yönündedir. Gecekonduya dokunulmadığı müddetçe gecekondu sakini gecekonduya yaşadığı yaşamından şikayetçi değildir. Bu duruma her şeye rağmen gecekondu sakinleri, kendi yaşam koşullarının köydeki yaşam koşullarından ve kentteki gelirin köydeki gelirden daha iyi olduğunu görmeleri neden olmaktadır (Karpat, 1976: 141).

Gecekondu ilk ortaya çıktığında Devlet bunlarla mücadele etmek için gecekondu yıkmaya ve gecekondu yapılmasını engelleyen kararlar almaya başlamıştır. Sayıları sürekli artan ve 1950’li yıllarda büyük kentlerin çevresini saran gecekonduyla mücadele bunları yıkmamanın ve yapılmasını yasalarla engellemenin çare olmadığı anlaşılmıştır. 1960’lı yıllar Türkiye’de planlı kalkınma dönemidir ve birçok alanda olduğu gibi gecekondu alanında da ulusal düzeydeki politikalar bu dönemde oluşturulmaya başlanmıştır. Gecekonduyla mücadelede, gecekondu yıkmamanın ve bunların yapımını yasalarla önlemeye çalışmanın çare olmadığı anlaşıldığından ilk kalkınma planında gecekondu sahiplerine, konut temin edilmeden gecekonduyunun yıkılmaması devlet tarafından ilk kez bir politika olarak kabul edilmiştir. Artık bundan sonra gecekonduyla mücadelede takip edilecek yolun temelini bu ilke belirleyecektir.

a) Gecekonduların Niteliği

Cumhuriyetin kuruluşundan hemen sonra kurtuluş savaşı sırasında ve daha önceki gelişmelerden dolayı yıkılan, yanan ve tahrip olan yerler onarılmaya ve yenilenmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda yolların, köprülerin tamiri, bakımı, onarımı ve demir yollarının yapılmasına öncelik verilmiştir. Cumhuriyetin kuruluş yıllarında bir yandan bu tür gelişmeler yaşanırken (Mutluer, 2000: 25) diğer yandan Ankara'nın başkent ilan edilmesiyle başlanan hızlı inşaat faaliyetleri ve kamu hizmetlerinde iş bulmak umuduyla kente gelenler Ankara'nın çevresinde gecekondu kurmaya başlamıştır. Diğer kentlerde sanayileşme ve hareketlilik olmadığı için Cumhuriyetin ilk yıllarında gecekondu sorunu Ankara'nın sorunu gibi algılanmış, ona göre önlemler alınmıştır. Bu bakış açısıyla 1948 yılında çıkarılan 5218 Sayılı Yasa ile Ankara'da gecekonduyla mücadele edilmeye başlanmış (Yasa, 1977: 36), başta memurlar olmak üzere konutu olmayan vatandaşlara yardım yapılması istenmiştir. Belli bir tarihten beri Ankara'da ikamet eden vatandaşlardan konut yapmak isteyen ama arsası olmayanlara arsa temin edilmesi, memurların kooperatifçiliğe yönlendirilerek konut kredisinin verilmesi yapılacak konut yardımlarının başında gelmektedir. Kentleri tehdit eden ciddi sorunlar olarak görülmeyen gecekondu bu dönemde yasaklayıcı yöntemlerle çözüleceği sanılmıştır.

Gecekondu kavramı 1940'lı yıllardan itibaren konuşma dilimize girmişse de (Akdemir, 1998: 24) İkinci Dünya Savaşından sonra başlanan hızlı kentleşme süreciyle birlikte gelişmiştir. Kentleşme süreciyle birlikte gelişen ve kentleri tehdit eder boyuta ulaşan gecekonduyla mücadele etmek için birçok yasal ve yönetsel düzenleme yapılmıştır.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kentlerdeki nüfus artış hızı ve kentleşmede görülen hareketlilik beraberinde gecekondu sayısının artışın da getirmiştir. Büyük kentlerin çevresinde artan gecekonduya çözüm getirmek amacıyla 1948'den itibaren çeşitli düzenlemeler yapılmıştır (Yasa, 1977: 36). 1940'lı yıllarda gecekonduyla ilgili yapılan düzenlemelerin ortak amacı gecekondu yapımını önleme, yapılan gecekonduyu ıslah etme ve tasfiye etme şeklinde özetlenebilir. 1950 ve 1960'lı yıllarda yapılan düzenlemelerde de temelde aynı mantıkla gecekonduya yaklaşılmış ama söz konusu önlemlerin hayata geçirilmesi için kaynak tahsisi yapılamadığı için gecekondu yapımı önlenememiş, gecekondu yapımı artarak devam etmiştir (Eryılmaz, Yalburdak, 1982: 95).

1948 yılında Ankara'daki gecekondu için çıkarılan 5218 Yasaya göre ıslah edilecek gecekondu belediyelerin "Yapı ve Yollar Yasası" hükümlerine bağlı kalmadan meşrulaştırılmıştır (Peynircioğlu, Üstünişik, 1994: 1). Bu yasanın amacı ıslah edilebilecek durumda olan gecekonduların meşrulaştırılarak ortadan kaldırılması ve yeni gecekondu yapımının yasaklanmasıdır.

Gecekonduyla mücadele ve ruhsatsız konutları önlemek için 1949 yılında 5431 sayılı yasa çıkarıldı. Ülke genelindeki gecekonduyla ilgili olarak çıkarılan bu yasa ile belediyelerin Yapı ve Yollar Yasasınının 13. Maddesi de değiştirilmiştir (Peynircioğlu, Üstünişik, 1994: 2).

Gecekondu sayısı 1950'ye kadar kentsel dokuyu bozacak kadar çok olmadığı gibi problem olacak kadar çok ilgi de çekmemiştir. 1950'ye kadar 25-30 bin civarında olduğu tahmin edilen gecekondu (Peynircioğlu, Üstünişik, 1994: 5) bütün yasaklamalara rağmen sürekli artış göstermiştir.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye hızlı nüfus artışı sürecine girmiştir. 1950'den 1990'na kadar yapılan 8 nüfus genel sayımının hepsinde Türkiye'de binde 20'nin üzerinde nüfus artışı gerçekleşmiştir (TÜİK, 2009: 28). İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra tarımsal alana traktörün girmesi 1950'li yıllarda artmış ve yaygınlaşmıştır. Traktör, tarımsal alandaki marjinal işgücünü ortaya çıkardığı gibi fazla iş gücüne ihtiyaç da bırakmamıştır. Dolayısıyla bu şekilde kırsal alanda ortaya çıkan fazla işgücü için kentlere gelip iş bulmaktan başka çare kalmamıştır. Tarımsal toprakların miras yoluyla bölünerek küçük parçalara bölünmesi ve bu küçük toprak parçalarından elde edilen gelirin aileleri geçindirememesi, Türkiye'deki tarımsal toprakların genişliğinin doğal sınırına ulaşması ve daha fazla genişletilememesi, birim toprak başına elde edilen gelirin daha fazla artırılamaması gibi nedenler de kırsal alanlardaki insanları kentlere yönlendirmiştir. Marshall yardımının etkisiyle gelişen ve yaygınlaşan kara yollarının yapımı kentler ile köyler arasındaki ulaşımı kolaylaştırmıştır. Bu kolaylık kentlere göç etmeye meyilli olan kırsal alandaki insanların daha erken kentlere göç etmesine neden olmuştur. Ekonomik ve sosyal nedenlerden dolayı kırsal alanın iticiliği, kentlerin çekiciliği kırsal alandan kentlere göçü hızlandırmıştır (Yıldız, 2008: 48).

Türkiye'de, cumhuriyetin yönetiminin kuruluşundan kısa süre sonra Ankara'nın çevresinde gecekondu yapılmaya başlanmıştır. 1950'li yılların başında 50.000 civarında olduğu tahmin edilen gecekondu kentlerdeki konutların % 4.8'ni, kentsel

nüfusun % 4.7'sini oluşturduğu, içinde 250 bin insanın yaşadığı sanılmaktadır (Aslan, 1989: 34).

Bu dönemde yapılan gecekondular kırsal alandan kentlere göç eden ailelerin içinde yaşamak için yaptığı konutlar niteliğindedir (Keleş, 1991: 1). Gecekondu sakininin ailesi, akrabaları ve komşularının yardımıyla yaptığı gecekondu tamamıyla masum barınma ihtiyacının giderilmesine yöneliktir.

1950-1960 yılları arasında yapılan gecekondular genelde kamu ya da özel kesime ait arsalar üzerine, barınma amaçlı, gece, hafta sonu ya da mesai saatlerinin dışında bir iki gün gibi çok kısa sürede yapılan barınaklardır. Gecekondu tasarımı gecekondu sahibi tarafından yapıldığı gibi yapımı için emek de kiralanmamakta, gecekondu sakinleri, komşu ve akrabaların el birliğiyle gecekondunu yapmaktadır. Bu dönemde yapılan gecekondular kırsal alandan kentlere iş bulmak ümidiyle göç eden ailelerin masum barınma ihtiyaçlarını gidermekten başka amaç taşımamaktadır.

1950'li yıllar aynı zamanda Türkiye'de devlet öncülüğünde sanayileşmenin başladığı yıllardır ve bu dönemde kentleşmenin sanayileşmeye paralel olarak geliştiği belirtilmektedir (Erkun, 1985: 40). Belki bu bağlamda gecekonduların sanayinin ihtiyaç duyduğu iş gücünün karşılaması nedeniyle geliştiği söylenebilir. Ama 1960'tan sonra hız kesmeden artan ve kentlerde daha çok yer kaplayan gecekondular Türkiye'nin ekonomik ve sosyal yapısındaki gelişmelerin sonucu olarak değerlendirilmelidir.

1960'lı yıllarda gecekonduların hem sayısı artmış hem de gecekondularda yaşayan nüfus artmıştır. Gecekonduların sayısı 1960'lı yılların başında 240.000'ne ulaşmıştır. Aynı tarihte gecekondularda yaşayan nüfus 1.200 bin kişiye ulaşarak kentsel nüfusun %16.4'nü oluşturmuştur (Keleş, 1996: 1).

1960-1970 yılları arasında yapılan gecekondular daha önce yapılan gecekondulardan farklılık arz etmektedir. Bu dönemde gecekondu yapımı için emek kiralanmış, gecekondu ailesinin emeği ve komşuların yardımı ikinci plana düşmüştür. 1970'li yıllarda gecekondu sahipleri ikinci bir gecekondu yaparak kiraya vermek ve kent rantından pay almak istemektedir. Böylece gecekondular sadece barınma ihtiyacını giderme aracı olmaktan çıkmış, aynı zamanda kiralanmak suretiyle gelir getirmenin aracı olmaya başlamıştır (Yıldız, 2008: 45).

1960-1970 tarihleri arasında yapılan gecekonduların daha önce yapılan gecekondulardan farkı ve dikkat çekici yanı kiraya verilen gecekondu sayısında sürekli artış olmasıdır (Bayraktar, 2006: 119).

Sabit ve dar gelirli ailelerin konut ihtiyacını gidermek ve gecekonduların yapımına meydan vermemek için 1961 Anayasası bazı önlemler almıştır. 1961 Anayasasınının 49. Maddesindeki düzenlemeye göre devlet yoksul ve dar gelirli vatandaşların konut ihtiyacını gidermek için gerekli önlemleri almakla yükümlü tutulmuştur. Gecekonduları önlemek ve düzenli kentleşmenin gelişmesini sağlamak için belediyelere hazine arazilerinden karşılıksız arsa verilmesi bu dönemde kabul edilmiştir (Yasa, 1977: 39).

1961 Anayasasında “Sosyal Refah” kavramı kapsamında bazı düzenlemeler yapılmış, devlet tarafından sağlanan kredilerle orta gelir grubun konut sahibi olması sağlanmaya çalışılmıştır; ama düşük gelir grubunun konut sorunu anayasal görevlere rağmen giderilmemiştir (Pulat, 1992: 3).

1966’da çıkarılan 775 Sayılı Gecekondu Yasası gecekondulara tapu verilme işlemlerini kolaylaştırmıştır. Artık gecekondulara tapu verilmesi ve güvence sağlanması bir devlet politikası haline getirilmiştir (Yıldız, 2008: 38).

Gecekondulara yasal güvence verilip kalıcı hale getirildikten sonra gecekondular alınıp satılma işleminden dolayı el değiştirmeye başlamıştır. İlk kuşak gecekondusu sahiplerine tapu verilmesi bundan sonra yapılacak gecekondular için cesaret verilmiş ve gecekondusu yapımı devam etmiştir. Tapusunu alan gecekondusu ailesinin durumu iyileştikçe gecekondusuna ilaveler yapmakta, kat çıkmakta, gecekondular giderek kira kaynağına dönüşerek nitelik değiştirmektedir. Kısaca bu dönemde yapılan gecekonduların artık kiraya vermeye başladığı dönemin başlangıcı olarak belirtilebilir.

1970 yılında Türkiye genelinde toplam 600.000 gecekondunun bulunduğu buralarda 3.000.000 milyon insanın yaşadığı ve bu nüfusun kentli nüfus içinde % 23.6’yı oluşturduğu belirtilmektedir (Keleş, 2002: 557). Yapılan bütün yasal düzenlemelere rağmen bir türlü çözülmemeyen gecekondusu sorunu bu dönemde de yine yasal düzenlemeyle giderilmeye çalışılmıştır. 775 Sayılı Gecekondu Yasasınının çıkarılmasından 10 yıl sonra yani 1976’da 1990 Sayılı Yasa çıkarılmış ve bu yasadaki düzenleme de diğer yasalardaki düzenlemeye paralellik arz etmektedir. Yapılan gecekondular ıslah edilmeli, yeni gecekonduların yapımına müsaade edilmemeli şeklinde özetlenen düzenleme aslında özü itibarıyla gecekondulara tapu vererek meşruiyet kazanmaktan başka bir düzenleme değildir. Bu dönemde tapusu alınan ve altyapısı gelişen merkeze yakın gecekonduların arsaları değer kazanarak çok katlı apartmanlaşmaya açılmıştır. Ekonomik gücü iyi olan aileler gecekondularını çok katlı

apartmanlara dönüştürürken(Yasa, 1977: 55) ekonomik gücü iyi olmayan aileler gecekondularını kat karşılığı müteahhitlere vermiştir.

1970-1980 yılları arasında yapılan gecekondular ticari nitelik kazanmıştır. Devletin zaman zaman çıkardığı gecekondularla mülk sahibi olmanın sağladığı kolaylıktan dolayı gecekonduların sahibi olmanın fazla da dezavantajı olmadığı görülmüştür. Başta 775 Sayılı gecekondular yasası olmak üzere diğer bazı yasalara (1963 Tarih ve 327 Sayılı Yasaya göre gecekondular bölgelerine belediye hizmetlerinin götürülmesi mümkün olmuştur) göre gecekondular bölgelerine kentsel altyapı hizmetlerinin götürülmesi (Yasa, 1977: 39) gecekonduların değerli hale getirmiştir. Bu nedenle 1980'lerden itibaren gecekondular semtlerinde tek katlı derme çatma yapılar yerine çok katlı ve bakımlı gecekondular yapılmaya başlanmıştır.

1980 yılı başında Türkiye'de 1.150.000 gecekondunun bulunduğu, bu gecekondularda 5.750.000 kişinin yaşadığı, bu nüfusun kentli nüfusun % 26.1'ni oluşturduğu belirtilmektedir (Keleş, 2010: 494). Görüldüğü gibi Cumhuriyetin kuruluş yıllarında ortaya çıkan gecekondular bütün yasal engellemelere rağmen bir türlü durdurulamıyor ve gün geçtikçe sayıları artıyor.

1984'te çıkarılan 2981 Sayılı Yasa bugüne kadar yapılan gecekonduların meşrulaştırmış, böylece gecekondular bölgelerine altyapı hizmetlerinin götürülmesinde sakınca görülmemiştir (Bayraktar, 2006: 155).

Bütün yasaklama ve düzenlemelere rağmen bir türlü durdurulamayan gecekondular sürekli artış göstermeye devam etmiştir. 2000'li yılların başında 2 milyon civarında gecekondunun olduğu ve bu gecekondularda 10 milyondan fazla insanın yaşadığı tahmin edilmektedir (DPT, 2001: 172).

Türkiye'de Cumhuriyetin ilanından 2000'li yıllara kadar geçen 75 yıllık sürede kentlerin birçok ögesi değişti. Ama beklenmeyen bir ortamda ortaya çıkan, sistemin tüm baskılarına direnen, gittikçe genişleyerek gelişen gecekondular olgusu değişmedi ve politikacıların, kent plancıların ve yöneticilerin gündeminde hep kalmayı başardı (Şenyapılı, 1998: 301).

b) Gecekondularla İlgili Düzenlemeler

Türkiye'de gecekonduların ortaya çıkış tarihi 1940'lı yıllar olarak kabul edilirse 1948'de çıkarılan 5218 Sayılı Yasa, 1949'da çıkarılan 5228 Sayılı Yasa, 1953'te çıkarılan 6188 Sayılı Yasa, 1963'te 6785 Sayılı Yasada yapılan düzenleme, 1966'da

çıkarılan 775 Sayılı Yasalar (Yasa, 1977: 3-39) gecekondularla ilgili olan yasalardır. 1976'da 1990 Sayılı Yasa ile gecekondu yasasında yapılan değişiklik, 1983'te çıkarılan 2805 Sayılı Yasa, doğrudan veya dolaylı olarak gecekondularla ilgilidir.

1940 yılından 2010 yılına kadar geçen 70 yıllık sürede 8 tane gecekondu yasası çıkarılmıştır veya bu kanunlardan bazıları ile gecekondu yasasında değişiklik ve düzenlemeler yapılmıştır. Nerede ise her 10 yılda bir gecekondu yasası çıkarılmış veya gecekondu yasasında düzenleme yapılmıştır. Kent planlarının ortalama 20 yıllık süre için yapıldığı düşünülürse her bir kent planı döneminde 2 gecekondu affı yasasının çıktığı görülmektedir. Bu kadar sıklıkla ve kısa süre aralıklarla gecekondu af yasalarının çıkarılması kent planlarını deldiği gibi yapılan düzenlemelerin çoğunun hayata geçirilmediğini ve kağıt üzerinde kaldığını göstermektedir. Yapılan yasal düzenlemelerin çoğu bir öncekinin tekrarı ve hemen hemen hepsinin özünde şimdiye kadar yapılan gecekonduların bağışlanması, bundan sonra yapılacak gecekonduların yasaklanması ibaresi vardır.

Kentin planı, programı yapılmış, alt yapısı bitmiş, düzenli yerlerine yerleşmeye geliri hiçbir şekilde yeterli olmayan kesimin kent çevresinde ya da kente yakın ama henüz imara girmemiş topraklar üzerinde barınma ihtiyacını gidermek amacıyla kendi imkanlarıyla kurdukları barınak olarak tanımlanabilir (Şenyapılı, 1978: 85).

Köye göre daha iyi yaşama koşulları ve daha fazla gelir elde etme umuduyla kente gelen ailelerin öncelikle çözmeye çalıştığı sorun barınma sorunudur. Barınma ihtiyacını düzenli konutlardan ve yasal yollardan gideremeyen yoksul ve dar gelirli aileler ucuz buldukları arsaların üzerinde acele konut yapmaya çalışır. Bunun için ailenin bütün üyeleri ve komşuların yardımıyla bir gecede yapılan dört duvar üstüne çatının çakılmasıyla görünürde tamamlanan barınağa gecekondu denilmektedir (Gökçe, 1976: 10).

1966 Tarihli ve 775 Sayılı Gecekondu Yasasında da gecekondu tanımı yapılmıştır. Buna göre gecekondu "İmar ve yapı işlerini düzenleyen mevzuata ve genel hükümlere bağlı kalmaksızın kendilerine ait olmayan arazi ve arsalar üzerinde sahibinin rızası alınmaksızın yapılan izinsiz yapılardır"(775/2). Bu yasadaki düzenlemeye bakılacak olursa şu yapılar gecekondu sayılır (İsbir, Açma, 2005: 75).

Bina, imar ve yapı işlerini düzenleyen mevzuata ve genel hükümlere aykırı olarak yapılmış yapılar.

Mülkiyeti kendisine ait olmayan arazi ve arsalar üzerinde yapılmış olan bina veya diğer yapılar.

Mülkiyeti başkasına ait olan arazi ve arsalar üzerinde, sahibinin rızası alınmaksızın ve izinsiz olarak yapılmış yapı veya binalar (Yasa, 1977: 35). Bu tür yapılar gecekondular olarak nitelendirilmektedir.

2. Gecekondular Politikası

1940'lı yıllarda ortaya çıkan ve bütün engellemelere rağmen yapımı durdurulamayan gecekondular büyük kentlerin etrafını sararak planlı ve düzenli konutları geçmiş durumdadır. Ankara, İstanbul, İzmir gibi büyük kentlerin nüfusunun yarısından fazlası gecekondularda yaşamaktadır (Peynircioğlu, Üstünişik, 1994: 5). Bu nedenle gecekondular kentlerdeki konutlardan ayrı düşünülemez. Nitekim ulusal kalkınma planlarında gecekonduların konutlarla birlikte anlatılması gecekonduların konutlardan ayrı düşünülemeyeceğini göstermektedir. Gecekondular politikaları planlı dönemden önce ve planlı dönemde gecekondular politikaları şeklinde belirtilmektedir.

a) Planlı Dönemden Önce Gecekondular Politikası

1950'li yıllara kadar Ankara dışındaki kentlerde fazla gecekondular olmadığı ve kentleri tehdit eder boyuta gelmediği için Ankara'daki gecekonduların ıslah etmeye yönelik politikalar geliştirilmiştir (Yasa, 1966: 35). 1950'li yıllara kadar gecekonduların geçici olduğu sanıldığından bu dönemde çıkarılan yasaklayıcı yasalarla sorunun çözüleceği sanılıyordu

Arsa sahipleri ile konut kooperatiflerinin ürettiği konutlar talebi karşılamayınca, 1950'li yıllardan itibaren yap-satçılar da konut üretmeye başlamıştır. Bireysel, kooperatif ve yap-satçıların yaptığı konutlar ihtiyacı karşılamayınca Ankara'da yapılan ve gittikçe sayıları artan gecekondular meşrulaştırılmaya çalışılmıştır. Bu amaçla 1948 yılında çıkarılan 5218 ve 5228 sayılı yasalarla gecekondular yasallaştırılmaya çalışılmıştır (Türel, 1987: 56).

5128 ve 5228 Sayılı Yasalar mevcut gecekonduların yasalaştırdığı gibi belediye sınırları içindeki hazine ve İl Özel İdaresine ait arsaların belediyelere konut yapmak amacıyla devredilmesini de sağlamıştır. Belediyeler bu şekilde aldıkları arsaların alt yapısını ve planını yaptıktan sonra belli sürede inşaat yapmak suretiyle konut yapmak isteyenlere devredebilirler (Ankara Kalkınma Ajansı, 2011: 125).

b) Planlı Dönemde Gecekondu Politikası

1961 Anayasasıyla başlayan ve 1963 yılında ilki yapılan Beş Yıllık Kalkınma Planlarında kentleşme ve konut konusunda takip edilmesi gereken politikalar belirtildiği gibi gecekondu konusunda da takip edilmesi gereken politikalar belirlenmiştir. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında gecekondu sahiplerinin içinde oturanlara konut bulunmadan yıkılmaması, gecekondu sahiplerinde mülkiyet sorunlarının çözümü, buralara altyapı hizmetlerinin götürülmesi, çok kötü durumda olanların, içinde oturanlara konut bulduktan sonra yıkılması gerektiği belirtilmiştir (DPT, 1963: 429).

Gecekondu sahipleri için gecekonduya yönelik bu politika değişikliği çok önemli bir gelişmedir. Çünkü devletin bundan önceki gecekondu politikaları genelde yasaklayıcı ve olumsuz yöndedir. Devletin gecekonduya yönelik bu politika değişikliği gecekondu sahipleri açısından güvence oluşturduğu gibi ileride devletin gecekonduya tapu verebileceği anlamına da gelmektedir. Nitekim bu düzenlemenin üzerinde çok geçmeden 1966'da 775 Sayılı Gecekondu Yasası çıkarılmış, belli şartlar kapsamında gecekondu sahiplerine tapu verilerek devlet güvencesi sağlanmıştır.

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında gecekonduyla ilgili alınması gereken önlemler genel olarak üç başlık altında belirtilmiştir. Yapılanların iyileştirilmesi, yeniden gecekondu yapımının engellenmesi, çok kötü durumda olan gecekondu sahiplerinin ortadan kaldırılması (DPT, 1963: 435) şeklindedir.

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planında gecekondu sahiplerinin, konut sektörünün bütünlüğü içinde ele alınması, kendi evini yapana yardım edilmesi yöntemiyle ve gecekondu sahibinin emeğinden yararlanılarak sorunun çözülmesi, gecekondu sorununun kentlerin gelecekteki gelişimini engellemeyecek şekilde çözümü istenmiştir (DPT, 1968: 273).

Belki de gecekondu politikalarının önemi açısından İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminin başında mevcut olan gecekondu sahiplerinin toplam sayısı verilmiştir. Buna göre 1960 yılında 240.000 olan gecekondu sayısı 1960-1965 arasında 430.000'ne çıkmıştır. 1960 yılında kentli nüfusun % 13.5'sini barındırmasına karşılık bu dönemde kentli nüfusun % 21.8'sini barındırmaktadır. 1967 yılı sonunda ise gecekondu sahiplerinin 450.000'ne çıkması tahmin edilmektedir (DPT, 1968: 276).

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında, planlı dönemdeki gelişmeler değerlendirilirken, Birinci Plan döneminde çıkarılan 775 Sayılı Gecekondu Yasasına

göre gecekonduları iyileştirme, önleme ve tasfiye çalışmalarının başladığı, ancak bu işler için ayrılan kaynakların yersizliği, yapıda yoğunlaşmak yerine polisiye tedbirlerine başvurulması, gecekonduların sahiplerine arsa devrinde yaşanan sorunlar nedeniyle başarılı olunamadığı, gecekonduların önleme bölgelerinin önceliği açıklığa kavuşmadığı için gecekonduların önleme faaliyetleri büyük kentlerde ve belli sanayi bölgelerinde yoğunlaşacağı yerde bütün ülke yüzeyine dağıldığı belirtilmiştir (DPT, 1973: 828). Dolayısıyla bundan önceki kalkınma planı döneminde sağlıklı bir kentleşme politikasının izlendiği söylenemez.

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde konut stoku bakımından gecekonduların sayısı plan dönemi başı olan 1968'de 450.000 iken dönemin ortasında yani 1970'te 600.000'ne, 1972'de ise 700.000'ne çıkacağı tahmin edilmektedir (DPT, 1973: 833).

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planının ilkeler ve tedbirler kısmında asgari ölçüleri belirlenen konutlardan mülk ya da kiracı olarak barınamayacak durumda olanların barınmasında kamunun sorumluluğu paylaşacağı, bu durumdaki vatandaşlar için kamu tarafından tahsis edilen altyapısı ve parselasyonu bitmiş alanlar dışında gecekonduların yapımının yasaklanacağı ilke olarak benimsenmiştir (DPT, 1973: 833).

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planının konut kısmında bir önceki plan dönemindeki gelişmeler değerlendirilirken artık gecekonduların konut sorununun bir parçası olduğu, konut sorununun gecekondulardan ayrı düşünülmemeyeceği, sürekli ve güvenilir iş bulamayan dar gelirli insanların tek güvencesi gecekondularında bulunduğu, gecekonduların ortadan kalkması için sanayileşmeye gidilmesi, gelir dağılımındaki adaletsizliğin düzeltilmesi gerektiği belirtilmiştir (DPT, 1979: 470). Bu planda gecekonduların önlenmesine yönelik, yurt dışındaki işçilerin tasarruflarının değerlendirilmesi ve konut ihtiyaçlarının giderilmesi amacıyla gecekonduların önleme bölgelerinde düzenli konutların yapımının teşvik edilerek yaygınlaştırılması, gecekondular ve yapı yasalarının yeniden düzenlenerek sadece belediye sınırları içinde değil tüm ülke yüzeyinde kaçak yapılara müsaade edilemeyecek şekilde düzenlenmesinin yapılması ilke olarak benimsenmiştir (DPT, 1979: 470).

Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planının konutla ilgili ilke ve politikalar kısmında kamu kaynaklarının planlama, altyapı hizmetlerini götürme ve arsa temini işlerinde kullanılması gerektiği belirtilmiştir. İmar ve gecekondular yasalarına aykırı yapılan yapılara uygulanacak işlemleri düzenleyen 3891 Sayılı Yasanın hükümleri de dikkate

alınarak mevcut gecekondular ve ruhsatsız yapılara altyapı hizmetinin götürülmesi ve bunların ıslahına öncelik verilmesi ilke olarak kabul edilmiştir (DPT, 1985: 168).

Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planında gecekondularla doğrudan ilgili ayrıntılı düzenleme yapılmamıştır. Planda konuta ilişkin ilkeler ve politikalar kısmında belediyelerin belirli alanları konut arsası olarak belirleyerek buralara altyapı götürecekleri, gecekonduları önlemek için kendi evini yapana yardım kapsamında nüve konut projelerini hazırlayacakları istenmiştir (DPT, 1990: 316).

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planında gecekondularla ilgili önemli düzenlemeler yapılmamıştır. Söz konusu kalkınma planında gecekonduların yasalarının günün şartlarına uygun hale getirileceği belirtilmiştir (Keleş, 2002: 573).

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planında gecekondular yerine kaçak yapı terimi kullanılmıştır. Bir önceki plan döneminde ihtiyaç duyulan konut sayısı ile yapılan konut sayısı arasında 1 milyon 300 bin fark olduğunu, bu farkın gecekondular ve kaçak yapılarla giderildiği belirtilmiştir. Ülkede kaçak yapıların 2 milyon civarında olduğu, bunların yapı ve çevre kalitesini bozduğuna ve deprem ya da afetler durumunda alınması gereken önlemleri zorlaştırdığı konusu üzerinde durulmuştur. Bu planda kaçak yapılaşma ve gecekonduların önlenmesi için tedbirler alınacağı belirtilmiştir, ama bu önlemlerin neler olacağına net olarak açıklık getirilmemiştir (Keleş, 2010: 507).

Dokuzuncu Kalkınma Planında kentleşme ile ilgili uluslararası gelişmeler değerlendirilmiş, kentleşme ile ilgili politikalarda uluslararası gelişmelere dikkat çekilmiştir. Bu planda konutla ilgili önemli düzenleme olmadığı gibi gecekondularla ilgili düzenleme yapılmamıştır.

Ucuz arsa verilmesi, kendi evini yapana proje ve teknik destek yardımının sağlanması, sabit ve dar gelirliye yönelik uzun vadeli ve düşük faizli kredi verilmesi, düşük kiralık konut sunulması, gecekonduların önlenmesi bakımından önemli bir politikalardır.

c) 775 Sayılı Gecekondular Yasasına Göre Gecekondular Politikası

Gecekondularla ilgili düzenleme yapan hiçbir yasa 775 Sayılı Gecekondular Yasası kadar geniş ve detaylı düzenleme yapmamıştır. Bu nedenle 775 Sayılı Gecekondular Yasasının gecekondular politikalarındaki yeri önemlidir.

775 Sayılı Gecekondular Yasası, kalkınma planlarının yapılmasından sonra çıkarıldığı için genel hatlarıyla kalkınma planlarında benimsenen ilkelere ve

politikalara uyan gecekonduların politikası getirmiştir. Bu nedenle 775 Sayılı Gecekondular Yasasında gecekondularla ilgili benimsenen temel politikalar iyileştirme, önleme ve yıkma şeklinde yaklaşım benimsediği söylenebilir. Ancak bütün yasaklamalara rağmen gecekonduların sürekli artış göstermesi karşısında bu yasa bile çaresiz kalmıştır (Görmez, 1991: 23).

Daha önceki yasaların getirdiği politikaları bünyesinde toplayan 775 Sayılı Gecekondular Yasasının getirdiği politikalar genel olarak iyileştirme, ortadan kaldırma ve önleme şeklinde belirtilebilir (Keleş, 2010: 507).

İyileştirme, düzeltilebilecek durumda olan gecekonduların devletin ve yerel yönetimlerin yardım ve desteği ile ve gecekonduların sahibinin emeğiyle istenilen niteliklere kavuşturulması ve oturulabilecek duruma getirilmesidir.

Söz konusu yasanın benimsediği gecekonduların önleme politikası ise devletin ve yerel yönetimlerin konuta ilişkin arsadan nakdi desteğe kadar yardım ve destekleri ile vatandaşın kendi emeğiyle standartlara uygun konut yapımına müsaade etmek, bunun dışındaki yapılara izin vermemektir.

Yıkma veya ortadan kaldırma onarılamayacak ve içinde oturulamayacak durumda olan gecekonduların tümüyle ortadan kaldırılması demektir. Gerçi Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında gecekonduların sahiplerine konut temin edilmeden gecekonduların yıkılmaması istenmişse de bu durum birden çok gecekondusu olanlardan sadece birisi için geçerli olabilir.

3. Türkiye’de Toplam Gecekondular Sayısı

1940’lı yıllardan itibaren yapılmaya başlanan ve tarihsel süreçte bütün engellemelere rağmen kısmen nitelik değiştirerek gelişen gecekondular 1980 yılında 1 milyon sınırını geçmiştir. Gecekonduların 1980’de 1.150 bin, 1990’da 1.750 bin, 2000 yılında 2 milyonu geçtiği sanılmaktadır (DPT, 2001: 72). Türkiye’de ortalama hane halkı büyüklüğü beş kişi olarak kabul edilirse 2002’de 2.200 bine ulaşan gecekondularda ortalama 11 milyon insanın yaşadığı tahmin edilmektedir. Günümüzde Türkiye’de 2.5 milyon gecekondunun bulunduğu ve 12.500 bin insanın buralarda yaşadığı sanılmaktadır (Keleş, 2010: 494).

II. GAP BÖLGESİNDE KONUT, GECEKONDULAR VE GECEKONDULAŞMANIN NEDENLERİ

GAP Bölgesi ekonomik gelişmişlik bakımından Türkiye'nin en geri kalmış bölgelerinden birisidir. Kişi başına düşen yıllık milli gelir bakımından Türkiye ortalamasının ancak yarısı kadardır. Türkiye'nin en az sanayileşmiş bölgelerinden birisi olduğu için bölgedeki küçük kentlerde imalat sanayi kuruluşları yoktur. Bölgenin kentleşme oranı Türkiye'deki kentleşme oranının altındadır ve hala istihdamda tarım sektörü ağırlıktadır. GAP Bölgesinde ekonomik ve sosyal gelişmelerden farklı olarak yakın geçmişte bir de terörden kaynaklanan zorunlu göç yaşanmış, bu göçler neticesinde bazı kentlerin nüfusu son 15-20 yılda iki-üç kat artış göstermiştir. Kırsal alandan ekonomik, sosyal ya da terör nedeniyle göç eden yoksul ve dar gelirli aileler devlet ya da yerel yönetimlerden gerekli desteği görmeyince barınmak için çareyi gecekondulaşmakta bulmuştur.

Ülkemizde bölgesel düzeyde konut politikasının olmaması, konut arzının yetersiz olması, imarlı arsa üretiminin konut ihtiyacını karşılayacak düzeyde olmaması, toplu konut yapımının ve konut kooperatiflerinin desteklenmemesi gibi nedenler GAP Bölgesinde gecekondulaşmaya etki eden nedenler olarak belirtilebilir.

A. GAP Bölgesinde Barınma Koşulları ve Konut

Barınma ihtiyacı ertelenmeden mutlak surette giderilmesi gereken en temel ihtiyaçlarından birisi olduğundan kendi imkanlarıyla bu ihtiyacını gideremeyen ailelere devlet ya da yerel yönetimlerin destek olması gerekir. Aksi halde konut ihtiyacı gecekondulaşma veya kaçak yapılarla giderilmeye çalışılır ki böyle bir durumda çarpık kentleşme gelişir.

1. GAP Bölgesinde Barınma Koşulları

Barınma koşulları herhangi bir zaman diliminde bir bölgede var olan konutların sayı bakımından söz konusu yerdeki nüfusun barınma ihtiyacını karşılayıp karşılamadığını gösteren bir durumdur. GAP Bölgesinde her 100 kişiye düşen konut sayısı Türkiye'de her 100 kişiye düşen konut sayısının ancak yarısı kadardır.

İklim koşullarına uygun yapı malzemesiyle yapılmış, bağımsız mutfağı, banyosu, tuvaleti, antresi bulunan, elektrik, su ve kanalizasyon bağlantısı olan,

yağmur ve atık su sistemine bağlantısı bulunan ve diğer kentsel hizmetlerinin kolaylıklarından yararlanabilen konutlar iyi barınma koşullarına sahip konutlar olarak nitelendirilebilir. Bu özelliklere sahip olmayan konutlar kötü barınma koşullarına sahip konutlar olarak nitelendirilebilir. Bu koşullardan bazılarında sahip olan, bazılarında da sahip olmayan konutlar orta derecede barınma koşullarına sahip olan konutlar olarak nitelendirilmektedir (Keleş, 2002: 437).

Diyarbakır'da gecekondularla ilgili yapılan bir araştırmada gecekondulu bölgedeki konutların %64.68'nin mutfağı kanalizasyona bağlı olmadığı belirtilmiştir. Banyoların % 77.80'i, tuvaletlerin % 48.15'i kanalizasyona bağlı değildir (Yörükkan, 2006: 121). GAP Bölgesindeki konutların en az % 50'sinden fazlası gecekondulu ve kaçak yapılar olduğu için barınma koşulları kötü ve orta düzeydeki konutlar niteliğindedir. İyi barınma koşullarına sahip konutlar ise toplam konutların içinde üçte birinden daha az olduğu söylenebilir.

2. GAP Bölgesinde Konut

GAP Bölgesinde hem doğurganlık düzeyi Türkiye'deki doğurganlık düzeyinden yüksektir hem de geleneksel geniş aile tipi vardır. Kent yapı standartlarına uygun normal barınma koşullarından bahsetmek için bir konutta, hanehalkı fertlerinden her birine bir odanın düşmesi gerekir. 2000 yılı genel nüfus sayımı verilerine göre GAP Bölgesinde ortalama hanehalkı büyüklüğü 6.5-7 kişi iken aynı tarihteki verilere göre Türkiye'de hanehalkı büyüklüğü ortalama 4.5-5 kişidir (Keleş, 2002: 436). Bu verilere bakılınca GAP Bölgesinde sayısal olarak konutlar yeterli olsa bile iyi barınma koşullarından söz edilemez.

Türkiye'deki konutların % 44.4'nün 1-2 odalı olduğu (Keleş,2002: 436) düşünülürse bu oranın GAP Bölgesinde daha yüksek olacağı ve konutlardaki oda sayısının hanehalkına yetmeyeceği görülür. Kaldı ki bölgedeki büyük kentlerde yaşayan halkın % 50'den fazlası gecekondularda yaşamaktadır ve gecekondularda oda sayısı nadiren 2'yi geçmektedir.

Konut ihtiyacı veya konut sorunu evrensel bir olduğu kadar ulusal ve bölgesel boyutları da olan sosyal bir olgudur. Konut sorunun boyutları ülkelerin ve bölgelerin gelişmişlik durumuna ve sosyo-ekonomik yapısına göre farklılık göstermektedir (Alkan, 1998: 7). Konut sorunun çözümünde ülkelerin ve bölgelerin gelişmişlik durumu belirleyici bir etken olarak görünse bile konut sorunu sadece gelişmekte olan

Ülkelerin sorunu değildir. Konut sorunu günümüzde gelişmekte olan ülkelerin sorunu olduğu gibi gelişmiş ülkelerin sorunu olarak da devam etmektedir. 2000'li yılların başında ABD'de 2.5 milyon, İngiltere'de 230.000, Kanada'da 40.000 civarında insanın sokaklarda yaşadığı belirtilmektedir (Alkan, 1998: 8).

Diyarbakır'daki gecekondular üzerine yapılan bir araştırmada gecekonduların % 51.2'sinin 2 odalı olduğu belirtilmiştir (Yörükan, 2006: 119). Aynı bölgede olduğu için bezer özellikler taşıması bakımından belirtmek gerekirse Erzurum'daki gecekondular üzerine yapılan araştırmada konut büyüklüğünün ortalama 30-40 m² olduğu tespit edilmiştir (Görmez, 1991: 24). Gaziantep ve şanlıurfa'daki konutların Diyarbakır'daki konutlardan farklı olduğu söylenemez.

a) 1990-2010 Tarihleri Arasında GAP Bölgesinde Verilen Konut Yapı ve İskan Ruhsatları

1990'dan 2010'na kadar GAP Bölgesinde imar planlarına uygun yapılan ruhsatlı konutlar ile imar planlarına aykırı yapılan ruhsatsız konutları tespit etmek için TÜİK' ten söz konusu tarihlerde GAP Bölgesinde verilen konut inşaat ve iskan ruhsatları istenmiştir. Aşağıdaki tablo TÜİK'e yapılan yazılı müracaat üzerine verilen bilgilerden oluşmaktadır.

GAP Bölgesinde güç ve nüfus artışı kentlerde konutlara olan talebi artırmıştır. Konutlara olan aşırı talep konut arzının yetersiz olmasına yol açmıştır. Aşağıdaki tabloda (Tablo 30) görüldüğü gibi GAP Bölgesinde 1990'den 2010'a kadar belediyeler tarafından verilen konut inşaat ruhsatları hep konut ihtiyacının altında kalmıştır.

Tablo 30: 1990-2010 Tarihleri Arasında GAP Bölgesinde Vilayet Konumundaki Belediyelerin Verdiği Yapı ve İskan Ruhsatları

Yıllar	Adıyaman		Batman		Diyarbakır		Gaziantep		Kilis		Mardin		Siirt		Şanlıurfa		Şırnak	
	Yapı Ruhsatı	İsk. Ruh.tı	Yapı Ruhsatı	İsk. Ruh.tı	Yapı Ruh.tı	İsk. Ruhsatı	Yapı Ruhsatı	İsk. Ruhsatı	Yapı Ruhsatı	İsk. Ruhsatı	Yapı Ruh.tı	İsk. Ruh.tı	Yapı Ruh.tı	İsk. Ruh.tı	Yapı Ruh.	İsk. Ruh.	Yapı Ruh.	İsk. Ruh.
1990	677	422	-	-	663	488	775	517	-	-	188	70	403	227	445	123	-	-
1991	764	-	268	2	733	-	775	13	-	-	188	2	167	1	420	2	9	-
1992	2838	462	747	194	1740	273	6564	1035	-	-	591	32	414	107	2037	181	3	-
1993	1812	327	882	169	1236	173	2886	930	-	-	270	40	294	86	1266	203	6	1
1994	1599	373	774	196	2721	229	3177	705	-	-	498	32	204	38	780	135	81	-
1995	1440	302	723	366	1095	239	3339	681	-	-	369	31	387	39	1158	113	6	-
1996	957	282	312	101	534	106	5778	581	819	208	498	41	255	36	987	63	57	-
1997	753	209	282	69	735	135	3219	710	951	158	270	49	408	16	1056	74	57	1
1998	906	194	306	42	1029	161	2460	683	948	125	309	60	144	17	2670	202	84	5
1999	1203	206	366	39	1125	130	1983	793	528	101	666	65	297	138	2010	396	192	13
2000	1230	156	432	29	1332	135	2652	449	288	75	891	54	468	33	1587	73	198	12
2001	516	53	726	18	1497	98	6102	567	369	42	852	32	297	27	1233	83	96	18
2002	120	39	28	41	203	54	81	342	53	4	176	45	98	23	441	54	11	8
2003	203	67	115	73	309	50	119	95	28	2	190	66	60	29	460	61	11	7
2004	291	70	62	33	360	96	452	139	127	4	198	40	314	437	732	48	26	14
2005	366	164	107	42	583	222	1578	310	127	23	361	201	181	108	776	154	135	25
2006	372	285	120	62	488	111	1762	806	150	40	283	166	56	58	966	127	14	22
2007	316	313	189	24	754	262	1146	792	68	28	348	159	88	74	528	119	9	5
2008	371	218	41	1	461	261	910	750	80	57	384	196	155	79	719	455	14	7
2009	545	595	184	34	689	437	1106	559	126	60	635	362	161	123	955	381	15	16
2010	1031	349	363	4	1396	258	1089	370	192	71	1236	309	253	142	1655	932	49	14

Kaynak: TÜİK'İN 1990- 2010 tarihleri arasında GAP Bölgesinde belediyeler tarafından verilen inşaat ve iskan ruhsatlarının TÜİK'ten talep edilmesi üzerine verilen bilgilerden oluşturulmuştur (27.07.2011 Tarih ve Sayı TÜİK yazısı B.22.1.TÜİ.0.78.01.01-622.02-5029).

Tablo incelendiğinde 1990'da verilen konut yapı/ iskan ruhsatları Adıyaman'da 677/422, Diyarbakır'da 663/488, Gaziantep'te 775/517, Mardin'de 188/70, Siirt'te 403/227, Şanlıurfa'da 445/123 şeklinde olmuştur.

Tablodaki bilgilerden anlaşıldığı gibi 1990-1994 tarihleri arasında konut inşaat ruhsatlarında genel bir artış vardır. 1994-1998 tarihleri arasında konut inşaat ruhsatlarında düşüş görülmesine rağmen 1998'den 2002'ye kadar konut inşaat ruhsatlarında artış görülmektedir.

2000 tarihinde verilen konut yapı/iskan ruhsatları Adıyaman'da 1230/156, Batman'da 432/29, Diyarbakır'da 1332/135, Gaziantep'te 2652/449, Kilis'te 288/75, Mardin'de 891/54, Siirt'te 468/33, Şanlıurfa'da 1587/73, Şırnak'ta 198/12 şeklindedir.

2002-2003 tarihleri arasında durgun olan konut inşaat ruhsatlarında 2004'ten itibaren artış olmuştur. Konut inşaat ruhsatlarındaki bu dalgalanmalar 1994 ve 2002'de ulusal düzeyde yaşanan ekonomik krizlerin etkisi vardır.

2010 tarihinde verilen konut yapı/iskan ruhsatları Adıyaman'da 1031/349, Batman'da 363/4, Diyarbakır'da 1396/258, Gaziantep'te 1089/370, Kilis'te 192/71, Mardin'de 1236/309, Siirt'te 253/142, Şanlıurfa'da 1655/932, Şırnak'ta 49/14 şeklindedir.

Tablodaki verilerden anlaşıldığı gibi 1990'dan 2010 'a kadar GAP Bölgesinde belediyeler tarafından verilen konut iskan ruhsatları, konut yapı ruhsatlarının üçte birini geçmemektedir. Bu da bölgede resmi olarak yapı izni alınan konutların üçte ikisinin izinsiz (iskan ruhsatı olmadan) kullanıldığını göstermektedir. Bununla birlikte yapı ruhsatı alınmadan yapılan ve kullanılan kaçak yapılar var ki bunlarla birlikte GAP Bölgesinde izinsiz yapıların boyutları daha da artmaktadır.

Tabloda dikkati çeken başka bir husus iskan ruhsatlarının inşaat ruhsatlarında çok az olmasıdır. Bu durum GAP Bölgesinde konutların iskansız kullanılmaya başlandığını ve belediyelerin de buna göz yumduğunu göstermektedir. İmar mevzuatına göre iskan ruhsatı almayan konutlara belediye hizmetlerinin verilmemesi gerekir.

**b) Anket Uygulamasının Yapıldığı Kentlerde (Diyarbakır, Gaziantep, Şanlıurfa)
1990-2010 Tarihleri Arasında Konut İhtiyacı, Ruhsatlı Konut Üretimi ve Konut Açığı**

Anket uygulamasının yapıldığı Diyarbakır, Gaziantep, Şanlıurfa'da 1990-2010 tarihleri arasında konut ihtiyacı, ruhsatlı konut üretimi ve konut açığı ile ilgili bilgiler söz konusu kentlerdeki belediye imar müdürlüğünden yüz yüze yapılan görüşmede sözlü talebimiz üzerine alınan bilgiler aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 31: Diyarbakır, Gaziantep ve Şanlıurfa'da 1990-2010 Tarihleri Arasında Konut İhtiyacı, Ruhsatlı Konut Üretimi ve Konut Açığı

Yıllar	Diyarbakır				Gaziantep				Şanlıurfa			
	Konut İhtiyacı	Yapı Ruhsatı	İskan Ruhsatı	Konut Açığı	Konut İhtiyacı	Yapı Ruhsatı	İskan Ruhsatı	Konut Açığı	Konut İhtiyacı	Yapı Ruhsatı	İskan Ruhsatı	Konut Açığı
1990	1953	663	488	1290	3236	775	517	2461	1156	445	123	711
1991	2345	733	-	1612	3375	775	13	2600	1379	420	2	959
1992	3568	1740	273	1828	6897	6564	1035	333	2974	2037	181	937
1993	3256	1236	173	2020	3879	2886	930	993	2679	1266	203	1413
1994	3877	2721	229	1156	3698	3177	705	521	2894	780	135	2114
1995	3679	1095	239	2584	3987	3339	681	648	3268	1158	113	2110
1996	3876	534	106	3342	6789	5778	581	1011	3192	987	63	2205
1997	3973	735	135	3238	5984	3219	710	2765	2651	1056	74	1595
1998	3892	1029	161	2863	6479	2460	683	4019	3178	2670	202	508
1999	3965	1125	130	2840	5980	1983	793	3997	4157	2010	396	2147
2000	3670	1332	135	2338	6289	2652	449	3637	3432	1587	73	1845
2001	4025	1497	98	2528	7568	6102	567	1466	2987	1233	83	1754
2002	4158	203	54	3955	7367	81	342	7286	2543	441	54	2102
2003	3998	309	50	3089	6915	119	95	6796	2361	460	61	1901
2004	4341	360	96	3981	5986	452	139	5534	2147	732	48	1415
2005	4657	583	222	4074	6489	1578	310	4911	2463	776	154	1687
2006	4256	488	111	3768	7683	1762	806	5921	2433	966	127	1467
2007	4565	754	262	3811	8231	1146	792	7085	2389	528	119	1861
2008	3478	461	261	3017	7982	910	750	7072	2678	719	455	1959
2009	3892	689	437	3203	6978	1106	559	5872	2198	955	381	1243
2010	4789	1396	258	3393	8786	1089	370	7697	3154	1 655	932	1499

Kaynak: TÜİK' ten Talep Üzerine Verilen Bilgilerden ve (27.07.2011 Tarih ve Sayı B.22.1.TÜİ.0.78.01.01-622.02-5029) Saha Çalışması Sırasında İlgili Belediyelerin İmar Müdürlükleriyle Yüz Yüze Yapılan Görüşmede Alınan Bilgilerden Oluşturulmuştur.

Ülkemizde konut ihtiyacının giderilmesinde devlet, yerel yönetimlerden belediyeler, yapsatçı özel sektör ve hanehalkı tarafından yapılmaktadır. Geçmişte devlet adına Emlak Kredi Bankası, Sosyal Güvenlik kuruluşları, Toplu Konut İdaresi Başkanlığı gibi kuruluşlar tarafından yapılan konutlar günümüzde sadece Toplu Konut İdaresi Başkanlığı (TOKİ) tarafından yapılmaktadır. Belediyeler tarafından yaptırılan konutlar fiyatı düşürücü ve piyasayı dengeleyici gibi görevleri yerini getirmesine rağmen sayıca az oldukları için konut ihtiyacı gidermede önemli rol oynamamıştır. Konut konusunda genelde yerel yönetimlere özelleştirilene belediyelere yönelik bir politika olmadığı gibi belediyelerin de kendi kentlerine özel konut politikası

yoktur. Belediyeler tarafından yaptırılan toplu konutlar, belediye başkanlarının şahsi teşebbüsü olmaktan ileri gitmediği için konut ihtiyacı içinde büyük bir yer tutmamaktadır. Ülkemizde toplu konut konusunda çalışma yapan belediyeler belli bir nüfus büyüklüğüne erişmiş metropol düzeydeki belediyelerdir. GAP Bölgesinde bu durumda olan belediyelerin sayısı bir elin parmaklarını geçmeyecek kadar azdır bu belediyelerin toplam bölge belediyeleri içindeki payı devde kulak misali çok azdır.

GAP Bölgesindeki küçük belediyelerin kaynak yetersizliğinden dolayı konut yapmaması onları konut konusundaki sorumluluktan kurtarmaz. Özel sektörün konut konusundaki çalışmaları ekonomik konjonktüre bağlı olarak değişmektedir. Genelde yap-şatçılığın karlı olduğu durumlarda özel sektörün konut yatırımları artmakta zararlı ya da durgun olduğu dönemlerde ise azalmaktadır. Ayrıca GAP Bölgesinde devletin ve yerel yönetimlerin konut ihtiyacını gidermek için özel şirketlere destek sağlamaması, bölge halkının ekonomik durumunun iyi olmamasından dolayı özel şirketler tarafından yapılacak konutların satılamaması riski büyük inşaat şirketlerinin buraya girmesine engel olmaktadır.

c) GAP Bölgesindeki İllerde Konut Açığı

Konut açığı genel olarak konut ihtiyacından kaynaklanmakta, konut ihtiyacı ise kişi veya ailelerin ödeme gücünden bağımsız olarak ortaya çıkmakta, bireylerin ya da ailelerin barınma sorunundan kaynaklanmaktadır. Hanehalkı sayısının konut sayısından fazla olmasıyla ifade edilen konut açığı genelde olarak açık konut açığı ve gizli konut açığı olmak üzere iki şekilde ortaya çıkmaktadır. Açık konut açığı matematiksel olarak konutların nicel yetmezliğini ifade ederken, gizli konut açığı ise konutların niteliksel yetersizliğini ifade etmek için kullanılmaktadır (Keleş, 2010: 416).

Aşırı kalabalık, kalitesiz, niteliksiz, dayanıksız, güvenli olmayan ve birden fazla hanehalkının kullandığı konutlar gizli konut açığı olarak kabul edilmektedir (TMMOB, 2008:8). Bu çerçeveden konut açığına bakılınca gecekondular gizli konut açığı olarak kabul edilebilir. GAP Bölgesinde ortaya çıkan konut açığı en çok bu nitelikteki konut açığıdır.

Konut dört duvar ve bir çatıdan ibaret değildir. Konut ekonomik, sosyal, kültürel, fiziksel, siyasal, yönetsel, hukuki ve teknolojik özellikleri olan barınma aracıdır. Konut sorunu devleti, yerel yönetimleri, özel sektörü ve içinde oturan

bireyleri ilgilendirdiği için söz konusu soruna bütün bu bileşenler açısından bakmak gerekir (TMMOB, 2008:7)

Yukarıda belirtildiği gibi (Tablo 1) GAP Bölgesindeki nüfus artışı hızı Türkiye'deki ortalama nüfus artış hızından daha fazladır. Kentlerdeki nüfus artışı hem ölümlerle doğumlar arasındaki farkın doğumlar lehine olmasından hem de kırsal alandan gelen göçlerle artmaktadır. GAP Bölgesindeki kentlerde nüfus artışı her iki durumdan da kaynaklandığı için kentlerdeki konut ihtiyacı daha fazladır.

Türkiye İnşaat Mühendisleri Odasının 2008 yılı konut raporuna göre GAP Bölgesindeki kentlerde 2000-2008 tarihleri arasında Adıyaman'da 25.254 konut, Diyarbakır'da 41.110 konut, Gaziantep'te 65.281 konut, Mardin'de 27.423 konut, Siirt'te 6.914 konut, Şanlıurfa'da 54.335 konut, Şırnak'ta 13.486 konut açığı vardır (TMMOB, 2008: 7). Bu verilere göre GAP Bölgesinde 2000-2008 tarihleri arasında toplam 231.803 konuta ihtiyaç vardır. GAP Bölgesinde ortalama hanehalkı büyüklüğü 6.5-7 kişi olduğu düşünülürse bölgede yaklaşık 1.650.000 kişi konut ihtiyacı içindedir.

B. GAP Bölgesinde Gecekondular

Türkiye'de ilk gecekondu 1940'lı yıllardan itibaren ortaya çıkmaya başlamıştır. 1950'li yıllardan itibaren gecekondu artarak gelişmeye devam etmiştir. GAP Bölgesinde ise hızlı kentleşme süreci 1980'li yıllardan itibaren başlamış, 1980'li yıllarda başlayan terör olayları 1990'lı yıllarda şiddetlenmiştir. Bölgedeki göç ve gecekondu bundan sonra yoğun olarak gelişmeye başlamıştır.

1. GAP Bölgesinde Gecekondular

GAP Bölgesi Türkiye'nin gelişmiş batı bölgelerine göre daha geç kentleşmiş bir bölgedir. Terör olaylarının şiddetlendiği 1990'lı yıllarda ise anormal derecede nüfus hareketliliği ve göç olayı yaşanmıştır. 1993 ile 1998 yılları arasında terör ve zorunlu göçten dolayı kırsal alanda 3.000 köy ve mezranın boşaldığı, bu göçlerden en büyük payı Diyarbakır'ın aldığı, bu nedenle belirtilen tarihlerde Diyarbakır'ın nüfusunun aşırı şekilde arttığı belirtilmektedir (TMMOB, 2009: 12).

Normal koşullarda göç olayının alt yapısı ve psikolojik hazırlık durumu vardır. Kırsal alandan kentlere göç eden insanların bir ön hazırlığı ve kent ortamına girmenin psikolojik zemini kendilerince hazırlanmıştır. Oysa zorunlu nedenlerden dolayı göç edenlerin göçe ilişkin ne ön hazırlığı ne de psikolojik hazırlık durumu vardır. Ayrıca bu

şekilde kentlere göç edenler kırsal alandaki gayrimenkullerini değerlendiremedikleri için kent ortamına tamamıyla hazırlıksız ve ekonomik imkanlardan yoksun olarak girmektedir. Zorunlu göçle kentlere gelen insanlar hem ekonomik imkanların yetersizliği hem de kent ortamına hazırlıksız girmelerinden dolayı barınmak için kentlerin kenarlarındaki gecekondu mahallelerine yerleşmektedir. Büyük çoğunluğu yoksul olan bu insanlar (zorunlu göçle kentlere gelenler) büyük kentlerdeki gecekondu bölgelerinde ya gecekondu kiracısı olmuş ya da sınırlı ekonomik gücüyle gecekondu sahibi olmuştur.

2. GAP Bölgesinde Büyük Kentlerde Gecekondu ve Gecekondulaşma Oranı

GAP Bölgesinde kentleşme denilince Diyarbakır, Gaziantep ve Şanlıurfa gibi büyük kentler akla gelmektedir. Demografik, ekonomik ve sosyal yönden bu üç büyük kentin GAP Bölgesinde belli ağırlığı vardır. Bu nedenle bu üç kentteki gecekondu durumu anlatılmıştır. Adıyaman GAP Bölgesinin metropol ya da büyük kentlerinden birisi değildir ama birçok köyü ve Samsat ilçesi Atatürk Barajının altında kaldığı için Adıyaman'daki gecekondu hakkında da bilgi verilmiştir.

a) Adıyaman'da Gecekondu ve Gecekondulaşma oranı

1990'lı yıllarda hem terör olayları, hem de Atatürk Barajı'nın yapımından dolayı toprakları suları altında kalan köylüler Adıyaman'ın merkezine göç etmiştir. 1990'lı yıllarda Adıyaman'a gelen yoğun göç konut talebini artırmış, artan konut talebi yasal yollardan karşılanmayınca konut açığı gecekondu ve kaçak yapılarla giderilmeye çalışılmıştır (www.adiyaman.gov.tr/sosyal hayat). Adıyaman'da hala kerpiçten evlerin yapıldığı belirtilmektedir. Günümüz koşullarında topraktan yapılmış evlerde hijyenik ortamı sağlamanın mümkün olmadığı göz önünde bulundurulursa Adıyaman'daki kerpiç evlerin gecekondu olduğu belirtilebilir.

2008 konut verilerine göre Adıyaman kent merkezinde 5 katlı bina sayısı 1.200, 4 ve 2 katlı olan bina sayısı 8.924 olmak üzere toplam 10.124 bina bulunmaktadır. Aynı tarihte Adıyaman'da kerpiçten ya da topraktan yapılmış tek katlı 3.500 konut bulunduğu belirtilmiştir (www.adiyaman.gov.tr/toplu konut). Adıyaman'daki tek katlı kerpiç ya da toprak konutlar ismi konulmamış olsa bile

gecekondu veya gecekondu niteliğindeki konutlardır. Bu bilgilere göre 2008 yılında Adıyaman'daki konutların en az üçte biri gecekonduculardan oluşmaktadır.

b) Diyarbakır'da Gecekonduculular ve Gecekonduculuşma Oranı

Diyarbakır'da kentin en eski yerleşim yeri olan Suriçi son derece düzensiz ve gecekonduculularla dolmuş durumdadır. Son 25-30 yıllık geçmişi olan Bağlar semtinde düzensiz ve birbirine bitişik yüzlerce ev aynı sırada bulunmaktadır. Kentin diğer kısımlarına göre nispeten düzenli ve planlı olan Yenişehir ve Kayapınar semtlerinde ise belediye imar planında önce yeşil alan ve kamuya ait boş alan olarak bırakılan yerlerin büyük kısmı encümen kararıyla tekrar imara açarak konut yapımına ayrılmıştır. Kent merkezinde yer alan konutların % 75'ne yakınının iskan ruhsatı bulunmamaktadır (Bağlı, Binici, 2005: 110-112).

Göçün Diyarbakır'a etkileri üzerine 1996'da yapılan bir araştırmaya göre çarpıcı sonuçlar ortaya çıkmıştır. İmar planında nüfus yoğunluğu 308 kişi/hektar olarak hesaplanırken daha sonraki gelişmelere bağlı olarak bu yoğunluk 1430 kişi/hektar olmuştur. İmar planında kat yüksekliği 2+1 ve 5+1 olarak hesaplanan yerlerde 7+1 ve 8+1 olarak binalar yapılmıştır. 119.200 metre kare olarak hesaplanan sosyal donatı alanları sürekli konut yapılarak geriye sadece 17.350 metre kareye kalmıştır. İmar yasasında 7 metre kare olması gereken yeşil alan Türkiye ortalaması 5-6 metre kare iken Diyarbakır'da 2.14 metre kare alan ve 0.23 metre kare aktif yeşil alan düşmektedir. İç içe ve birbirine yapışık yüzlerce apartman imar ıslah planlarıyla dahi düzenlenemeyecek durumda, herhangi bir yangın durumunda iki itfaiye erinin yan yana geçemeyeceği kadar dar sokaklarla kent tahrip olmuş durumdadır. Bu durum aynı zamanda kentte kaçak yapılaşmanın önünün sonuna kadar açıldığını göstermektedir (Göktürk, 1996: 362-363).

Diyarbakır'ın Bağlar Semti'ndeki mahallelerden Fatih, Muradiye, Kaynartepe, 5 Nisan ve Körhat Mahalleleri'ndeki konutlardan hiçbirinin iskan ruhsatı yoktur. Yenişehir semtinde ise Aziziye, Cumhuriyet, Dicle, Ferit Köşkü ve Gürdoğan Mahalleleri'ndeki konutların iskan ruhsatı yoktur. Genel olarak Diyarbakır'da çok az konutun iskan ruhsatı vardır. Diyarbakır'ın değişik semtlerinde 10 bin civarında gecekonduculunun bulunduğu, konutların yarısının imar mevzuatına aykırı yapıldığı, gecekonduculularla birlikte kent nüfusunun yarısından fazlasının bu tür konutlarda yaşadığı belirtilmektedir (Bağlı, Binici, 2005: 120).

c) Gaziantep'te Gecekondu ve Gecekondulaşma Oranı

Gaziantep, Türkiye'nin doğu ile batı illerini birleştiren temel yolların üzerinde olduğu, elverişli iklim ve verimli ovalara sahip olduğu için doğudan batıya gelen nüfus için tampon görevini Cumhuriyet tarihi boyunca görmüştür. 1956'da Fırat nehri üzerindeki Birecik Köprüsü'nün yapılmasıyla doğu illerinden Gaziantep'e gelen göç artmış, bu göçlerle birlikte kentte gecekondu yapılmaya başlanmıştır. Gaziantep'te ilk gecekondu kentin güney doğu kısmı olan Düztepe, Ünalı ve Perlikaya Semtleri'nde 1980'li yıllarda yoğun olarak yapılmaya başlanmıştır (Özınan, 1997: 94).

Gaziantep gelişmiş sanayisi ve Türkiye'nin batı ile doğu illeri arasındaki ana yolların üzerinde bulunmasından dolayı GAP Bölgesindeki tarımsal ürünlerin toplama, işleme, pazarlama ve dağıtma işlevlerinin merkezi olduğundan çevresinde ve doğudan göç almaya devam etmektedir. Hem sanayisi hem de dışarıdan aldığı göçlerden dolayı Gaziantep'te kentleşme oranı Türkiye'deki kentleşme oranından daha yüksektir. 2008 ADNKS sonuçlarına göre Türkiye'de kentleşme oranı ortalama % 74.96 iken Gaziantep'te kentleşme oranı % 87.47'dir (TÜİK, 2008: 45). Bu hızlı ve ani nüfus artışı kentte gecekonduların oluşmasına sebep olmuştur.

Gaziantep'te gecekondu olan mahallelerin sayısı gecekondu olmayan mahallelerin sayısından daha fazladır. Günümüzde kentin batı tarafı hariç diğer üç tarafı gecekonduyla çevrilmiş durumdadır. Buna göre Gaziantep'in güney kısmında yer alan Alibaba, Ünalı, Yavuzlar, Düztepe, Sacaklı, Nuripazarbaşı ve Hoşgör Mahalleleri, doğu kısmındaki Çıksoruk, Girne ve 60. Yıl Mahalleleri, kuzey kısmında yer alan Karşıyaka, Yeşilova ve Hacıbaba Mahalleleri gecekonduların yoğun olduğu semtlerdir. Buna karşılık imarlı, düzenli ve iyi nitelikte konutların yer aldığı kısımlar kentin batı kısmı olan Kavaklık, Değirmişem, Fevzi Çakmak Bulvarı, İsmet Paşa Caddesi, Atatürk Bulvarı, Karagöz Caddesi, Hürriyet Caddesi, Gaziler Caddesi semtleridir (Özınan, 1997: 119-120). Dikkat edilirse bu ayırımda Gaziantep'te gecekondu mahalleleri ya da semtleri 12 olarak sayılırken gecekondu olmayan düzenli konutların yer aldığı mahalle ya da semtler en fazla 8 olarak belirtilmiştir. Bu durum Gaziantep'te gecekonduların planlı ve düzenli konutların yarısından fazla olduğunu göstermektedir. Gaziantep Büyükşehir Belediyesi olduğu için merkezde Büyükşehir Belediyesi ile birlikte Şahinbey ve Şehit Kamil belediyeleri de

bulunmaktadır. 2008'de ADNKS sonuçlarına göre nüfusu 700 bine ulaşan Gaziantep'in büyük merkez ilçesi Şahinbey'de nüfusun üçte ikisinden fazlasının gecekondularda yaşadığı belirtilmektedir (www.sahinbey.gov.tr/genel bilgiler).

Gaziantep'in en az üçte ikisini oluşturan imarsız konutlar diğer adıyla gecekondular gün geçtikçe artmaya devam etmektedir.

d) Şanlıurfa'da Gecekondular ve Gecekondulaşma Oranı

GAP'ın hayata geçmesiyle birlikte Şanlıurfa kırsal alandan ve çevre kentlerden göç almaya başlamıştır. Aldığı göçlerle nüfusu hızla artan Şanlıurfa 1980'li yıllardan sonra kısa sürede bölgenin metropol kentleri arasına girmiştir. 1980 nüfus sayımında 200 bin olan kentin merkez nüfusu 1990 nüfus genel sayımında 276 bine, 2000 nüfus genel sayımında 385'ne, 2008 adrese dayalı nüfus kayıt sistemi sonuçlarına göre 472 bine çıkmıştır(TÜİK TRC2 2008: 36).

Şanlıurfa'da hem kentlerin (ilçe) hem de kırsal alanın nüfusu artmaya devam etmiştir. 2010 ADNKS sonuçlarına göre toplam nüfusu 1.663.371 kişi olan Şanlıurfa'nın merkez nüfusu 492 bine (TÜİK, 2010: 51) çıkarak 500 bin nüfusu aşma sınırını zorlamıştır. Son 30 yılda Şanlıurfa merkezin nüfusu 2.5 katına daha fazla artış göstermiştir.

Bir kentin konut durumunu en iyi bilenler kent plancıları, belediyelerin imar işleriyle uğraşan teknik personeli ve belediyenin başındaki başkan ve başkan yardımcılardır. Şanlıurfa'da bundan önceki dönemde iki kez belediye başkan yardımcılığı yapmış bir kamu görevlisiyle yapılan bir röportajda Şanlıurfa'daki konutların % 70'nin imar mevzuatına aykırı gecekondulu niteliğindeki yapılardan oluştuğu belirtmiştir (www.olay.com.tr/2008).

Şanlıurfa'da 2007'de gecekondulardaki çocukların sağlık problemleriyle ilgili yapılan bir araştırmada kent nüfusunun üçte ikisinin gecekondularda yaşadığı belirtilmiştir. Aynı araştırmada 100 bin kişinin yaşadığı gecekondulu semtinde tek bir çocuk parkının bile bulunmadığı belirtilmiştir (www.milliyet.com.tr/2007).

Şanlıurfa'nın merkezi ve en eski yerleşim yeri Bahçelievler'de gecekondulu yoktur. Bahçelievler'i takip eden ve kentin kuzeyinde yer alan Ahmet Erseven ve Yenişehir Mahalleleri'nde de gecekondulu yoktur. Yeni yerleşime açılan Esentepe Mahallesi hariç diğer mahallerin hepsinde gecekondular vardır. Hatta kimi mahalleler tamamıyla gecekondulu ve kaçak yapılaşmadan ibarettir. Şanlıurfa'da sanki imarlı ve

düzenli konutlar istisna gecekondular ve kaçak konutlar asılmış gibi bir durum vardır. Kentin kuzey batısında yer alan Bağlarbaşı, Devteyşti, Süleymaniye ve Sigorta Mahalleleri, güney-batı kısmında bulunan Haleplibahçe, Yakubiye ve Haşimiye Mahalleleri, güney-doğu kısmındaki Eyübiye, ve Yeşildirek Mahalleleri gecekondularla dolu mahallelerdir. Şanlıurfa'daki gecekondular imarlı ve düzenli konutların en az yarısından daha fazladır.

Nasıl ki Ankara, İstanbul ve İzmir gibi metropol kentlerin nüfusunun yarısından fazlası gecekondularda yaşıyorsa GAP Bölgesindeki büyük kentlerde de nüfusun yarısından fazlası gecekondularda yaşamaktadır.

C. GAP Bölgesinde Gecekondulaşmanın Nedenleri

Konut yerel bir ihtiyaçtır ve en çok belediyeleri ilgilendirmesi gereken bir konudur. Ülkemizde belediyelerin ucuz halk konutları yapması, düşük gelirli vatandaşlara kiralaması ya da satması bakımından mevzuat uygundur. Buna rağmen belediyelerin konut konusunda yeteri kadar aktif olduğu söylenemez. GAP Bölgesindeki belediyelerin ise konut konusunda çok pasif olduğu bölgedeki büyük kentlerdeki muazzam gecekondular yığınlarından belli olmaktadır.

1. Türkiye'de Bölgesel Düzeyde Konut Politikasının Olmaması

Ülkemizde konut sorunlarıyla mücadele etmek, bölgelerin özelliklerine göre konut ihtiyacını tespit etmek, değişik kesimlerin ekonomik ve sosyal durumlarına göre konut seçeneklerini sunmak, farklı gelir grubundaki sınıfların ödeme gücüne göre konut finansman seçeneklerini geliştirmekle görevli kurumsal eksiklik yaşanmaktadır. Gerçi yasal düzeyde konutla ilgili olarak görevli ve yetkili merkezi yönetim içinde bazı kuruluşlar var ama bunlar arasında koordinasyon eksikliği vardır. Merkezi düzeyde konutla ilgili faaliyetleri yürüten Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, Devlet Planlama Teşkilatı ve Başbakanlık Toplu Konut İdaresi Başkanlığı arasında koordinasyonu sağlayan kurumsal bir birim yoktur. Oysa kurumlar arasında kaynak transferi, bilgi alış-verişi ve konut konusundaki teknolojik gelişmeler kurumlar arası koordinasyonu zorunlu hale getirmiştir. Merkezi düzeyde yaşanan bu koordinasyon eksikliği yerel yönetimler düzeyinde de yaşanmaktadır.

Konut sorunlarıyla ilgilenmek, konut ihtiyacını gidermek ve ucuz kiralık konut üreterek sabit ve dar gelirli vatandaşlara kiraya vermekle yasal olarak görevli olan belediyelerin bu konuda İl Özel İdaresiyle ortak çalışma yaptığı veya Belediyelerle İl Özel İdareleri Arasında konut konusunda koordinasyonu sağlayan bir birimin olduğu görülmemiştir. Konut konusunda yetkili ve görevli olan merkezi yönetim kuruluşları ile belediyeler arasında da koordinasyonu sağlayan bir birim yoktur. Oysa bölgelerin iklim, ekonomik ve coğrafi özelliklerine göre konut ihtiyacını tespit ederek ona göre önlem almak, kurumlar arasında kaynak ve bilgi transferini sağlamak, konut konusundaki teknolojileri takip ederek yeni ve ucuz yapım yöntemlerini geliştirmek için hem merkezi kuruluşlar arasında hem de merkezi kuruluşlar ile yerel yönetimler arasında koordinasyonu sağlayacak bir birimin kurulması gerekir.

Konut konusundaki koordinasyon eksikliği ve çok başlılık Türkiye’de sağlıklı ve dengeli bir konut politikasının olmadığını göstermektedir. Ulusal düzeydeki koordinasyon ve politika eksikliği coğrafi bölgeler düzeyinde de yaşanmaktadır. GAP Bölgesinde ne belediyeler arasında ne de belediyelerin kendi başına konut politikası yoktur.

Genel olarak devletin belediyelere havale ettiği belediyelerin de kaynak yetersizliğinden dolayı fazla ilgilenmediği konut, konut sorunu ve konut ihtiyacının giderilmesi özel sektöre ve kişilerin kendi gücüne bırakılmış durumdadır. GAP Bölgesinde halkın ekonomik durumu ve ödeme gücü iyi olmadığından özel sektör tarafından yapılan konutların satılamaması riski bulunduğu için yap-satçılıkla uğraşan büyük müteahhitlik firmaları için cazip görünmemektedir. Bu nedenle bölgede büyük bloklar halinde çok sayıda toplu konut yapılmamaktadır. Şanlıurfa, Diyarbakır ve Gaziantep’te belediyeler birçok gecekondulu mahallesinde tapu ya da iskan ruhsatı verilmiş olsa bile konutların sıkışıklığı, standartlara aykırı yapılışı, yapı malzemesinin kalitesizliği ve görünümü bakımından gecekondulardan farksızdır.

2. Bölgede Konut Arzının Konut Talebini Karşılایamaması

GAP Bölgesindeki kentlerde aşırı nüfus artışından dolayı konut ihtiyacı sürekli artmaktadır. Artan konut talebi karşısında konut arzı yetersiz kalmaktadır. Aşağıdaki tabloda Türkiye’de her 100 kişiye düşen konut sayısı ile GAP Bölgesinde her 100 kişiye düşen konut sayısı karşılaştırmalı olarak gösterilmiştir.

a) 1980'den Sonra GAP Bölgesinde Her 100 Kişiyeye Düşen Konut Sayısının Türkiye'de Her 100 Kişiyeye Düşen Konut Sayısından Çok Az Olması

1990'dan sonra ülkemizde her 10 yılda bir genel nüfus sayımının yapılmasına karar verilmiştir. En son genel nüfus sayımı 2000 yılında yapılmıştır. Ülkemizde genel nüfus sayımı ile birlikte konut sayımı ve konuta ilişkin bilgiler de toplanmaktadır. 2007'den itibaren ADNKS şeklinde yapılan nüfus sayımları hem detaylı değildir hem de konuta ilişkin ayrıntılı bilgi vermemektedir. 2010 yılında yapılması gereken nüfus genel sayımı ise henüz yapılmadığından konuta ilişkin 2010 verileri aşağıdaki tablo bulunmamaktadır.

Tablo 32: 1984-2000 Tarihleri Arasında 100 Kişi Başına Konut Sayısı

	1984 (Her 100 Kişiyeye Düşen Ortalama Konut Sayısı)	2000 (Her 100 Kişiyeye Düşen Ortalama Konut Sayısı)
Türkiye	12	24
Adıyaman	7	12
Batman	-	12
Diyarbakır	8	15
Gaziantep	12	22
Kilis	-	18
Mardin	7	12
Siirt	3	11
Şanlıurfa	9	11
Şırnak	-	11
GAP	6.5	13.7

Kaynak: DİE (İl Göstergeleri-1980-2003), 2004: 64

Tablodaki bilgilerden anlaşıldığı gibi 1984'te Türkiye'de her 100 kişiyeye ortalama 12 konut düşerken GAP Bölgesindeki kentlerden Adıyaman'da 7, Diyarbakır'da 8, Gaziantep'te 12, Mardin'de 7, Siirt'te 3, Şanlıurfa'da 9 konut düşmektedir. GAP Bölgesinde 1984' her 100 kişiyeye düşen konut sayısı Türkiye'deki ortalamanın çok altındadır. 1984'te Türkiye'de her 100 kişiyeye ortalama 12 konut düşerken GAP bölgesinde her 100 kişiyeye 6.57 konut düşmektedir. GAP Bölgesinde 1984'te her 100 kişiyeye düşen konut sayısı Türkiye'de her 100 kişiyeye düşen konut sayısının yarısı kadardır.

2000 yılında Türkiye'de her 100 kişiyeye ortalama 24 konut düşerken GAP Bölgesinde her 100 kişiyeye 13.7 konut düşmektedir. 2000 yılında Türkiye'de her 100 kişiyeye 24 konut düşmesine karşılık GAP Bölgesindeki kentlerde her 100 kişiyeye

Gaziantep'te 22, Kilis'te 18, Diyarbakır'da 15, Adıyaman, Batman, Mardin'de 12, Siirt, Şanlıurfa ve Şırnak'ta 11 konut düşmektedir. Hem 1984'te hem de 2000 yılında GAP Bölgesinde her 100 kişiye düşen konut sayısı Türkiye ortalamasının yarısı kadardır. Bu bilgiler bölgede ciddi konut açığının bulunduğunu göstermektedir.

b) Konut Arzının Konut Talebini Karşılایamaması

Yukarıdaki tablodan da anlaşıldığı gibi 1980'den sonra GAP Bölgesinde kişi başına düşen konut sayısı Türkiye'de kişi başına düşen konut sayısının ancak yarısı kadardır. Bu oran Gaziantep hariç bölgenin diğer bütün kentlerinde aynı şekilde devam etmektedir.

Bölgede konut arzının konut talebini karşılayamadığı gerçeği diğer verilerden de anlaşılmaktadır. Yukarıda 1990-2010 tarihleri arasında GAP Bölgesindeki kentlerde belediyeler tarafından verilen konut inşaat ruhsatlarının konut ihtiyacına göre az olması bölgede konut arzının konut talebini karşılayamadığını göstermektedir.

Bölgenin metropol kentleri olan Diyarbakır, Gaziantep ve Şanlıurfa'da ruhsatlı konut üretimim ve konut açığı arasındaki fark konut arzının konut talebini karşılayamadığını göstermektedir. Yasal yollardan karşılanmayan konut talebi kaçak yapılaşma ve gecekondu gibi yasal olmayan yollarla giderilmektedir. Böyle bir gelişme bölgede kaçak yapılaşma ve gecekondulaşmanın gelişmesine yol açmaktadır.

3. Belediyelerin Sabit ve Dar Gelirli Vatandaşlara Ucuz Kiralık/Satılık Konut Sunmaması

Ülkemizde 1982 Anayasasının 57. Maddesine göre devlet kentlerin özelliklerini ve çevre koşullarını göz önünde bulunduran bir plan çerçevesinde vatandaşların konut ihtiyacını giderecek önlemleri alır ve toplu konut teşebbüslerini destekler düzenlemesi yapılmıştır (Gözübüyük, 2004: 80). Anayasadaki düzenlemeler kamu kurumları için hem görev hem de yetki niteliğinde olduğundan Anayasadaki bu düzenlemeye göre devletin ve belediyelerin konut üretmesi ve toplu konut yapımını desteklemesi hem görev hem de yetkidir.

5393 Sayılı Belediye Yasasının 69. Maddesine göre belediyeler düzenli kentleşmeyi gerçekleştirmek, belde halkının konut ihtiyacını gidermek amacıyla münferit konutlar ya da toplu konut yapabilir. Belediyelerin bu şekilde ürettiği konutların satışı 2886 Sayılı Devlet İhale Yasası hükümlerine tabi değildir (5393/69 Mad.). Belediyelerin bu şekilde yaptıkları konutların 2886 Sayılı Devlet İhale Yasası hükümlerine tabi olmaması satış kolaylığını sağlamaktadır.

5393 Sayılı Belediye Yasasına dayanılarak çıkarılan 29.09.2005 tarihli “Belediyelerin Arsa, Konut ve İşyeri Üretimi, Tahsisi, Kiralaması ve Satışına Dair Genel Yönetmelik” belediyelerin dar gelirli aileler için brüt alanı 100 metrekareyi geçmeyen düşük maliyetli konut üreterek tahsis etmelerini düzenlemiştir. Söz konusu yönetmeliğe göre belediyeler diğer konutları da üreterek satabilir, buradan elde edeceği geliri sosyal konutların finansmanında kullanabilir (Yön.Mad. 4, Mad. 5/1). Büyükşehir belediye sınırları içindeki alanda konut yapma ve tahsis etme yetkisi ve görevi büyükşehir belediyesine aittir (5393/7 Mad.).

Mevzuatın konut yapma konusunda belediyelere açıkça verdiği görev ve yetkilere rağmen GAP Bölgesindeki belediyeler ucuz satılık ya da kiralık konut üretmemektedir. Bölge belediyeleri konut üretme işini TOKİ'ye bırakmış durumdadır. Anketin uygulandığı Diyarbakır, Gaziantep ve Şanlıurfa belediye yetkilileriyle yapılan görüşmede belediyelerin konut üretmek yerine TOKİ ile işbirliği yapıklarını ve konut üretme işini TOKİ'ye bıraktığını belirttiler.

4. Toplu Konut Yapımına Öncelik Verilmemesi

Konut ihtiyacının giderilmesinde toplu konut yapımının büyük etkisi vardır. Toplu konutun kaç konuttan oluşacağı ve büyüklüğünün kaç metrekare olacağı toplu konut yasasında ve bu yasaların uygulama yönetmeliklerinde belirtilmiştir. 1980 Tarih ve 2485 Sayılı ilk toplu konut yasasına göre “Toplu Konut” bu yasanın yürürlüğe girmesinden önce yapıma hazır duruma getirilmiş yerlerde en az 200 konut, bu yasanın yürürlüğe girmesinden sonra yeni yerleşime açılacak yerlerde en az 750 konutun yapılması toplu konut olarak tanımlanmıştır (2485/2). Söz konusu yasa toplu konutu, toplumun yapısı, yaşama koşulları ve geleneklerine uygun, düşük maliyetli ve brüt 100 m²'yi geçmeyen konutlar olarak tanımlamıştır (2485/2).

Uygulamadaki sıkıntılar ve bu yasanın kendisinden beklenen neticeyi vermemesi üzerine 1984 Tarih ve 2985 Sayılı Toplu Konut Yasası çıkarılmıştır. Bu

yasa toplu konut yapımıyla ilgili çerçeve yasa niteliğinde hazırlanmış, uygulaması yönetmeliklerle yapılmıştır (Alkan, 1998: 62). 2985 Sayılı Toplu Konut Yasası uygulama yönetmeliğinde “Toplu Konut” büyükşehir belediyesi sınırları içinde en 1000, diğer belediye sınırları içindeki alanlarda en az 400 konutluk yapılar şeklinde tanımlanmıştır (2985/II. Uygulama Yön Mad.3).

Ülkemizde devlet toplu konut üretimini desteklemekte ve kredilendirmektedir (Görmez, 1991: 13). Ancak devletin toplu konutu desteklemesi ve kredilendirmesi ihtiyaçtan dolayı daha çok büyük kentlerde yoğunlaştığı için küçük kentlerdeki yapılaşma için bu tür bir desteklenme olamamaktadır. Bu durumda konut ihtiyacının giderilmesinde asıl görev belediyelere düşmektedir.

Anket uygulamasının yapıldığı Diyarbakır, Gaziantep ve Şanlıurfa’da belediye yetkilileriyle yapılan görüşmede belediyelerin bu yasa kapsamında konut yapımının olmadığı görülmüştür. Belediyelerin konut konusunda yaptığı tek şey TOKİ ile işbirliği halinde kentsel dönüşüm projeleri üzerinde yoğunlaşmaktır. Ölümlerle doğumlar arasındaki farktan ve kırsal alandan gelen göçlerle sürekli nüfusu artan GAP Bölgesindeki kentlerde konut ihtiyacının giderilmesi için belediyelerin de bir yolunu bularak ucuz konut üretmesi, konut kooperatiflerini teşvik etmesi, toplu konut yapacak kuruluşlara arsa temin etmesi ve bireysel olarak konut yapmak isteyen vatandaşlara ucuz imarlı ve alt yapısı bitmiş arsa sunması çarpık kentleşmeyi önlemede önemli bir etkidir.

5. Konut Kooperatiflerinin Teşvik Edilmemesi

Konut ihtiyacının giderilmesinde ve konut maliyetinin düşürülmesinde kooperatiflerin çok önemli etkisi vardır. Kooperatifler üye sayısının çokluğundan ve yasaların sağladığı bazı kolaylıklardan dolayı ucuz hem arsa hem de yapı malzemesi alabildikleri için bireysel konut yapımından çok düşük maliyetle konut sağlayabilmekte, dar gelirli vatandaşların konut sahibi olmasında büyük kolaylıklar sağlamaktadır. Konut kooperatiflerinin konut sağlamadaki bu kolaylıklarına rağmen GAP Bölgesinde etkili olduğu söylenemez.

Konut kooperatiflerinin teşvik edilmesi kooperatiflere sağlanacak düşük faizli krediler ve ucuz arsa temini ile sağlanabilir. Kooperatiflere ucuz arsa sağlamada en büyük görev belediyelere düşmektedir. GAP Bölgesindeki belediyelerin bu konularda kooperatiflere yardımcı olduğu görülmemiştir.

Türkiye’de konut kooperatiflerin sayısı bakımından GAP Bölgesi en son sıralarda yer almaktadır. Aşağıdaki tabloda bölgelere göre konut kooperatiflerinin sayısı verilmiştir.

Tablo: 33: Konut Kooperatiflerinin Bölgelere Göre Dağılımı ve Türkiye’deki Toplam Konut Kooperatifleri İçindeki Oranı

Konut Kooperatifleri	Etkin Olan		Etkin Olmayan		Toplam		Terk Edilen	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Türkiye Toplamı	35490	-	18582	-	54072	-	5056	-
Marmara Bölgesi	10280	29	5012	27	15292	28	993	20
İç Anadolu Bölgesi	9378	26	6090	33	15468	29	1776	35
Ege Bölgesi	5479	15	2296	12	7775	14	542	11
Akdeniz Bölgesi	5072	14	2398	13	7470	14	417	8
Karadeniz Bölgesi	2984	8	1555	8	4539	8	1068	21
Doğu Anadolu Bölgesi	1519	4	817	4	2336	4	211	4
Güney Doğu Anadolu Bölgesi	778	2	414	2	1192	2	49	1
GAP Bölgesi	784	2	428	2	1212	2	48	1

Kaynak: Alkan, 1997: 144. (Ayten ALKAN’ın, Dar Gelirliilerin Konut Sorunu ve Konut Kooperatifleri adlı eserinden, aktarılmıştır)

Tablodaki verilerden de anlaşıldığı gibi GAP Bölgesinde konut kooperatiflerinin sayısı diğer bölgelere göre son derece azdır. 1997’deki verilere göre GAP Bölgesinde aktif olan kooperatif sayısı 784’tür. GAP Bölgesindeki konut kooperatiflerinin sayısının Güney Doğu Anadolu Bölgesinden farklı olmasının nedeni daha önce belirtildiği gibi GAP’ın Akdeniz Bölgesi’nden Kilis’i, Doğu Anadolu Bölgesi’nden Şırnak’ı kapsamamasından kaynaklanmaktadır. Nüfusu hızla artan, kent nüfusu ve kent sayısı sürekli artış gösteren GAP Bölgesinde konut ihtiyacının giderilmesinde konut kooperatifleri son derece önemli rol oynayabilir. Ama bölgedeki konut kooperatiflerinin sayısı konut kooperatiflerinin konut ihtiyacının giderilmesinde etkin olmadığını göstermektedir.

GAP Bölgesinde etkin olan konut kooperatifleri Türkiye’deki etkin konut kooperatiflerin sadece % 2’sini oluşturmaktadır. Oysa GAP Bölgesi 2010 ADNKS sonuçlarına göre ülke nüfusunun % 10’nuna sahiptir. Alan bakımından GAP Bölgesi Türkiye’nin % 9.7’sini oluşturmaktadır. Bu sonuca göre konut kooperatifleriyle konut

ihtiyacının giderilmesi orantılandığında mevcut konut kooperatiflerin bölgedeki konut ihtiyacı gidermede yetersiz oldukları ortadadır.

Tablo 34: 1997 Tarihi İtibariyle Bölgelerde Etkin Olan Konut Kooperatifi Sayısı ve Ortalama Üye Sayısı

Konut Kooperatifleri	Erkin Kooperatif Sayısı	Toplam Üye Sayısı	Kooperatif Başına Ortalama Üye Sayısı
Türkiye	35.490	1.695.764	48
Marmara Bölgesi	10.280	502.687	49
İç Anadolu Bölgesi	9.378	449.173	48
Ege Bölgesi	5.479	306.392	56
Akdeniz Bölgesi	5.072	219.904	43
Karadeniz Bölgesi	2.984	118.932	40
Doğu Anadolu Bölgesi	1.519	55.272	36
Güney Doğu Anadolu Bölgesi	778	44.404	57
GAP Bölgesi	784	44.576	57

Kaynak: Alkan, 1997: 158. (Ayten ALKAN'ın, Dar Gelirliilerin Konut Sorunu ve Konut Kooperatifleri adlı eserinden, aktarılmıştır)

Tablodaki verilerden de anlaşıldığı gibi Türkiye'de konut kooperatiflerine ortalama üye sayısı 48, diğer bölgelerde 50 kişi civarındadır. GAP Bölgesinde konut kooperatiflerine ortalama üye sayısı diğer bölgelerin ve Türkiye'deki ortalama üye sayısının altında değildir. GAP Bölgesinde konut kooperatiflerine ortalama üye sayısı 57 kişi ile Türkiye'deki konut kooperatiflerine ortalama üye sayısının üstünde olduğu gibi, bölgede konut kooperatiflerine üye olma konusunda diğer bölgelere göre daha çok talep vardır. O halde GAP Bölgesinde konut kooperatifleri konusundaki sorun üyelerin azlığından ya da talep yetersizliğinden değil kooperatiflerin azlığından kaynaklanmaktadır. Bölgede konut kooperatiflerinin sayısının artırılmasıyla konut ihtiyacı giderilebileceği gibi gecekondu ve çarpık kentleşmenin önüne de geçilebilir. Bu konuda en büyük görev bölge belediyelerine düşmektedir. Bölge belediyeleri konut kooperatiflerine öncelikli olarak arsa tahsis etmek, yapı ruhsatı ve iskan ruhsatı vermede kolaylık sağlamak ve konut kooperatiflerine verilen arsalarla alt yapı hizmetlerini öncelikle götürmekle konut kooperatiflerinin sayısını artırabilirler.

Tablo 35: 2010 Sonu İtibarıyla GAP Bölgesinde Bulunan Konut Kooperatiflerinin Kentlere Göre Dağılımı

2010	Faal Olan	Faal Olmayan	Toplam	Terk Edilen
Konut Kooperatifleri	Kooperatif Sayısı	Kooperatif Sayısı	Kooperatif Sayısı	Kooperatif Sayısı
Adıyaman	53	34	87	52
Batman	25	31	56	4
Diyarbakır	142	172	314	106
Gaziantep	226	352	578	115
Kilis	12	12	24	1
Mardin	114	54	168	14
Siirt	0	9	9	11
Şanlıurfa	66	97	163	70
Şırnak	2	1	3	1
GAP Bölgesi	640	762	1404	374

Kaynak: Gümrük ve Ticaret Bakanlığına Yapılan Müracaat Üzeri Verilen Bilgilerden Yararlanılarak Hazırlanmıştır (Tarih 25.01.2011 ve Sayı 290.56891).

Tablodaki veriler değerlendirildiğinde 2010 sonu itibarıyla GAP Bölgesinde faal olan kooperatif sayısı toplam 640 olarak görülmektedir. Bir üstteki tablodaki 1997’de faal olan kooperatif sayısı 684 idi. 1997’den 2010’na kadar geçen 13 yıllık sürede GAP Bölgesinde faal olan kooperatif sayısında artış olmadığı gibi azalma meydana gelmiştir.

2010 yılında Siirt’te hiç konut kooperatifi bulunmamakta, Şırnak’ta 2, Kilis’te 12, Batman’da 25 bulunmaktadır. Bölgenin metropol kentleri arasında gösterilen Şanlıurfa’da 66 konut kooperatifine karşılık Adıyaman’da 53 konut kooperatifi bulunmaktadır. Gaziantep’te 226, Diyarbakır’da 142, Mardin’de 114 konut kooperatifiyle 100’ün üzerinde kooperatife sahip kentler olarak dikkat çekmektedir. Bu veriler GAP Bölgesinde konut kooperatiflerin desteklenmediğini, dolayısıyla konut kooperatifçiliğinin gelişmediğini göstermektedir.

6. Belediyelerin Konut İhtiyacını Karşılacak Kadar İmarlı Arsa Üretmemesi

Ülkemizde gecekonduların en önemli nedenlerinden birisi ucuz arsa eksikliği olduğu kabul edilmektedir. İmarlı ve altyapısı bitmiş ucuz arsanın temin edilmesiyle gecekonduların önemli bir kısmının ortadan kalkacağı belirtilmektedir (Üçışık, 2006: 12). Gecekondu arsalarına para ödendiği göz önünde bulundurulursa imarlı ucuz arsaların gecekonduları önlemede etkin olacağı belirtilebilir.

3593 Sayılı Belediye Yasasına dayanılarak çıkarılan 29.09.2005 tarihli “Belediyelerin Arsa, Konut ve İşyeri Üretimi, Tahsisi, Kiralaması ve Satışına Dair Genel Yönetmelik”teki düzenlemeye göre belediyeler, beldenin konut, sanayi ve ticaret alanı arsa ihtiyacını karşılamak için imarlı ve altyapısı yapılmış arsalar üreterek konut ve işyerinin yapılmasında kullanabilir, konut yapmak amacıyla sabit ve dar gelirlilere ya da onların konut kooperatiflerine verebilir, bunların dışındaki kişilere de satabilir (Mad.5/l, Mad. 7-9). Büyükşehir belediye sınırları içinde kalan alanlarda arsa üretme konusunda 5216 Sayılı Büyükşehir Belediye Yasasına göre bu belediyeler görevli ve yetkilidir (Mad. 7).

Belirtilen yönetmeliğe göre ihtiyaç duyulan arsa ve arazi 2942 Sayılı Kamulaştırma Yasası hükümlerine göre sağlanır, satış ve tahsisinden önce imar planları tamamlanır (Mad. 6)

Yönetmelik dar gelirli deyimine açıklık getirmiştir. Buna göre aylık geliri büyükşehir belediyesi dışındaki belediyelerde asgari ücretin bir buçuk katını geçmeyen, büyükşehir belediyesi sınırları içinde olan belediyelerde iki katı geçmeyen aileler dar gelirli ailelerdir (Mad. 4).

Kendisine arsa tahsis edilecek olan ailelerin dar gelirli, aile reisinin kendisinin, eşinin ve 18 yaşından küçük olan çocuklarının ilgili belediye sınırları içinde konutu ya da konut yapmaya uygun arsasının bulunmaması, en az bir yıldan beri o belediyenin sınırları içinde ikamet ediyor olması gerekir (Mad. 7/l).

Bu yasal düzenlemelere rağmen GAP Bölgesindeki belediyeler imarlı arsa üretmemektedir. Gecekondu ve çarpık kentleşmeyi önlemede son derece önemli bir etken olan arsa üretimi konusunda bölge belediyelerinin çalışması bulunmamaktadır. Anket uygulaması sırasında bölgenin metropol kentleri olan Diyarbakır, Gaziantep ve Şanlıurfa’da belediye yetkilileriyle yapılan görüşmede belediyelerin arsa üretmediği görülmüştür.

7. Spekülatif Amaçlı Boş Bekletilen Arsalara Belediyelerin Müdahale Etmemesi

GAP Bölgesinde Gaziantep ve Kilis hariç diğer kentlerde feodal bir toplumsal yapı vardır. Bölgenin nüfuzlu kişileri bölgede milletvekilleri seçiminde olduğu gibi yerel seçimlerde de etkilidir. Belediye başkanları güçlü olan yerel eşrafın etkisini kırarak kent planlarını uygulayamamakta ve bunların elinde bulunan arsa ve arazilere müdahale edememektedir. Böylece spekülatif amaçlı boş bekletilen arsalar hem haksız kazançta yol açmakta hem de kentsel gelişmeyi olumsuz yönde etkilemektedir.

Anket uygulaması sırasında yapılan gözleme göre; Gaziantep'te kentin doğu ve güney kısmında Kilis yolu çevresinde bulunan ve konut alanının içine giren onlarca dönüm araziye boş beklemektedir.

Şanlıurfa'da bir yandan konut yapmak için arsa sıkıntısı çekilirken diğer yandan Akçakale yolu üzerinde bulunan ve konut alanı içine giren onlarca dönüm araziye/arsaya boş beklemektedir. Oysa bu tür arazilerin konut alanı olarak belediye tarafından arsaya çevrilmesi gerekir.

Kent merkezinde ve mücavir alanda boş bekletilen araziler arsa sıkıntısına, arsa sıkıntısı izinsiz, kaçak yapılaşma ve gecekondulaşmaya yol açmaktadır. Ayrıca boş bekletilen arsalar kenttin gereksiz yere geniş alana yayılmasına, dolayısıyla altyapı hizmetlerinin pahalılaşmasına neden olmaktadır.

8. Bölgeye Has Ekonomik Nedenler

GAP bölgesi Gaziantep ve Kilis hariç ekonomik gelişmişlik bakımından Türkiye'nin en geri kalmış bölgelerinden birisidir. Bölgenin Gaziantep ve Kilis kentleri hariç diğer kentlerinde kişi başına düşen yıllık Gayri Safi Milli Hasıla Türkiye'de kişi başına düşen yıllık Gayri Safi Milli Hasılanın ancak yarısı kadardır.

Tablo 36: 1990-2010 Tarihleri Arasında GAP Bölgesinde Kişi Başına Yıllık GSMH, İthalat-İhracat Miktarı (\$)

	1990			2000			2010		
	Kişi Başına GSMH (\$)	Kişi Başına İthalat (\$)	Kişi Başına İhracat (\$)	Kişi Başına GSMH (\$)	Kişi Başına İthalat (\$)	Kişi Başına İhracat (\$)	Kişi Başına GSMH (\$)	Kişi Başına İthalat (\$)	Kişi Başına İhracat (\$)
Türkiye	2655	294	207	4130	652	388	13 777	185 535	113 976
Adıyaman	2217	-	-	1250	89	47	6 875	85	72
Batman	-	94	-	1558	27	85	5972	27	27
Diyarbakır	1908	6	-	1691	24	57	7 307	40	165
Gaziantep	2035	98	46	2102	1437	1541	8 958	3430	3521
Kilis	-	-	-	2317	197	97	16 497	50	23
Mardin	1021	3	9	1 151	92	425	6 820	93	565
Siirt	1138	-	-	1399	31	14	6 756	36	11
Şanlıurfa	1010	8	4	1301	121	56	7 717	247	174
Şırnak	-	12	1	830	229	634	2 361	9	625
GAP	1.554	36.83	15	1387	248.5	328	7 659	4017	575

Kaynak: 1- DİE (İl Göstergeleri 1980-2003), 2004: 32, 78-80, 1-TÜİK (Bölgesel Göstergeler-TRC1), 2008: 83, 2-TÜİK (Bölgesel Göstergeler-TRC2), 2008: 77, 3-TÜİK (Bölgesel Göstergeler-TRC3), 2008: 83, 4-TÜİK (Türkiye İstatistik Yıllığı), 2010: 296,5- <http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi-10.03.2011>

Not: Tablodaki 2010 verileri TÜİK bölgesel (İstatistik Bölge) düzeyinde hazırladığı için bölgesel düzeyde alınmıştır. Bu nedenle aynı istatistik bölgede olan illerin 2010 verileri aynı olmuştur.

GAP çok iddialı bir proje olarak tasarlanmış ve büyük beklentilerle uygulanmaya konulmuştur. GAP'ın bu iddiası GAP'ın bütün birleşenleriyle birlikte gerçekleşmesine bağlıdır. GAP'ın halka yansıyacak olan kısmı tarım topraklarının sulamaya açılmasıdır. GAP'tan beklenen faydanın sağlanması ve bölgede üretim artışının sağlanması tarım topraklarına suyun verilmesiyle gerçekleşebilir. Bunun için de öncelikle sulama kanallarının yapılması gerekir. Oysa GAP Bölge Kalkınma İdaresi Teşkilatı'nın 2010 yılı faaliyet raporuna göre sulamaya açılması gereken toprağın sadece % 16.5'şi sulanmaktadır. GAP Bölgesinde sulu tarıma açılacak toplam toprak miktarı 1.822 bin hektardır. 2009 yılı sonu itibarıyla GAP Bölgesinde Fırat ve Dicle Havzası'nda toplam 300 bin 397 hektar toprak sulamaya açılmıştır. 72 bin 93 hektarlık alanda sulama şebekesi inşaatı devam etmekte olup 1 milyon 448 bin 556 hektarlık alan planlama aşamasındadır. Bölgede sulanacak toprağın % 16.5'sinin sulama kanalları bitmiş olup işletme halindedir (GAP, 2010: 9). GAP

uygulamasının 30 yıllık mazisine rağmen sulu tarıma geçmek bakımından önemli bir gelişme kayd edilmemiştir.

GAP Bölgesi ekonomik bakımından Türkiye'nin en geri kalmış bölgelerinden birisidir. GAP Bölge Kalkınma İdaresi Teşkilatı kurulduğu zaman bölgede kişi başına milli gelir Türkiye'de kişi başına düşen milli gelirin yarısı (% 47) kadardı (GAP, 1997: 18). GAP Bölgesi ile Türkiye arasındaki bu oran 2010'da da aşağı-yukarı aynı şekilde devam etmektedir. Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi Yoksulluk, fakirlik ve kişi başına düşen milli gelirin az olması ailelerin düzenli ve planlı konutlar edinmesini zorlaştırmaktadır.

D. GAP Bölgesinde Gecekonduların Özellikleri ve Değerlendirilmesi

GAP Bölgesindeki gecekondu genelde hem arsa hem de yapı bakımından küçüktür. Bölgedeki gecekonduların büyüklüğü ortalama 100 metre kare civarındadır. Bölgedeki gecekonduların arsa büyüklüğü 150 metre kareyi geçmemektedir. Arsanın küçüklüğünden dolayı yapı için arsanın tamamı kullanılmış, yapı için yeşil alan ve bahçe bırakılmamıştır. Yapılar genelde biriket denilen ve yerel olarak küçük işletmelerde kumla çimentonun karışımından yapılan yapı malzemesinden yapılmaktadır. Yazın sıcak, kışın soğuk olduğu için sağlıklı yaşamaya uygun olmayan biriketten yapılan gecekondu genelde dışarıdan sıvasız ve boyasızdır. Genelde tuvaleti evin dışında olan gecekondu çoğunlukla iki küçük oda ve dar bir girişten ibarettir. Gecekondu yeterli güneş alma ve havalandırma özelliğine sahip olmadığı, yapı malzemesi kalitesiz olduğu için genelde içi rutubetli olmaktadır (Yörükan, 2006: 58). Ayrıca inşaata kullanılan malzeme standartlardan yoksun ve kalitesiz olduğu için doğal afetlere karşı dayanıksızdır.

Gecekondu bölgelerinde altyapı hizmetleri yetersizdir. Gecekondu üzerine yapılan bir araştırmaya göre Diyarbakır'daki gecekonduların % 51.18'inin tuvaletinin kanalizasyonla bağlantısı yoktur (Yörükan, 2006: 121).

GAP Bölgesindeki gecekondu ailelerinin eğitim ve kültür seviyesi düşük olduğu için aile planlaması yapılamaz yapılmadığı için aileler kalabalıktır. Yetersiz ve dar mekanlarda çok insanın bir arada yaşaması çeşitli sağlık sorunlarına yol açabilir (Keleş, 2010: 491). Bölgedeki gecekondu semtlerinde nüfus yoğunluğu fazla olduğundan söz konusu alanlar yaşam bakımından sağlıklı yerler değildir.

GAP Bölgesindeki gecekonduların özellikleri maddeler halinde şöyle belirtilebilir:

- Yapı parsellerinin çok küçük olması
- Yapı parsel ve adalarının birbirine bitişik olması
- Yapının içindeki odaların küçük ve yetersiz olması
- Gecekondu yapılarının önemli bir kısmının içinde bağımsız tuvalet, banyo, mutfak ve antre gibi bölümlerin olmaması
- Yapıların dış duvarlarının sıvasız ve boyasız olması
- Yapıların içi yeterli güneşi ve havayı almamasından dolayı rutubetli olması
- Yapılarda kullanılan inşaat malzemesinin kalitesiz ve standartlara yoksun olması
- Yapılarda yaşayan nüfus yoğunluğunun fazla olması ve buralarda hektar başına düşen nüfus miktarının aşırı fazla olması şeklinde belirtilebilir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

GAP BÖLGESİNDE ÇARPIK KENTLEŞME VE GECEKONDU SORUNLARIYLA İLGİLİ ALAN ARAŞTIRMASI: DİYARBAKIR, GAZİANTEP, ŞANLIURFA ÖRNEĞİ

I. ARAŞTIRMAYLA İLGİLİ TEMEL BİLGİLER

Anket soruları, kentleşme literatüründeki kuramsal bilgiler, çalışmanın hipotezi, çalışmanın varsayımları ve GAP Bölgesinde kentleşme ile ilgili ön sezgilerden hareketle hazırlanmıştır. Kentleşmenin, sadece kentlerin nüfus ve sayı bakımından artışını ifade etmek için kullanılmadığı, aynı zamanda toplumun ekonomik ve sosyal yapısında kentlere özgü değişimi de ifade etmek için kullanıldığı yukarıda belirtilmiştir. Bu çalışmadaki anket soruları hazırlanırken kentleşmenin bu özelliğine dikkat edilmiştir. Anket soruları hem kentlerde fiziki yapılaşmadaki düzenlilik ve kentsel yapı standartlarına uygun yapılaşmayı hem de kentleşme ile birlikte toplumun ekonomik ve sosyal yapısında kentlere özgü değişimi tespit etmeye yöneliktir. Anket, katılımcıların demografik durumunu yansıtan sorulardan başka kentleşmenin mevcut durumunu tespit etmeye yönelik sorular, plansız, düzensiz kentleşmenin ve gecekonduların nedenlerini ortaya çıkarmaya yönelik sorular ile kentleşmeyle birlikte toplumun ekonomik ve sosyal yapısında kentlere özgü değişimi ölçen sorulardan oluşmaktadır.

Alan araştırması bölgedeki bütün kentlerde yapılmak istenmiştir. Ancak bölge kentlerinin geniş bir coğrafyaya yayılmış olması ve zaman ve imkanların kısıtlı olması bölge kentleri arasında seçim yapmayı zorunlu kılmıştır. Anket uygulaması için örnek olarak seçilen Diyarbakır, Gaziantep ve Şanlıurfa sahip olduğu değişik özelliklerle bölgenin kentleşmesini yansıtabilecek durumdadır.

Diyarbakır sanayileşmemiş olması, düzensiz ve kaçak yapılaşmanın çok fazla olması, milli gelirin düşüklüğü, nüfusun önemli bir kısmının kentleşmemiş olması, ekonomik ve sosyal özellikler bakımından Batman, Mardin, Siirt ve Şırnak kentlerini temsil edebilecek özelliklere sahiptir. Diyarbakır'ın hem metropol kent olması hem de belirtilen bu kentleri temsil edebilmesi anket uygulaması için örnek olarak seçilmesine neden olmuştur.

Gaziantep kentleşme oranı, gelişme düzeyi, ekonomik ve sosyal yapısı bakımından Kilis'e benzemektedir. Bu nedenle Gaziantep hem metropol kent olması

hem de Kilis'i temsil edebilecek özelliklere sahip olmasından dolayı anket uygulaması için örnek olarak seçilmiştir.

Şanlıurfa yeni sanayileşmeye başlaması, tarımsal kesimin hala ağırlıklı istihdam oranına sahip olması, geniş ve verimli ovalara sahip olması ve ekonomik ve sosyal yönlerden taşıdığı özellikler bakımından Adıyaman'a benzemesi anket uygulaması için örnek olarak seçilmesine neden olmuştur. Kentler arasındaki böyle ortak özelliklerden dolayı anket uygulamasının bölgedeki bütün kentlerde yapılmış gibi kabul edilebilir. Kaldı ki bölgede kentsel nüfusun yükünü bu üç kent çekmektedir. 1980 genel nüfus sayımı sonuçlarına göre GAP Bölgesinde kentsel nüfus 1.662.212 olmasına karşılık Diyarbakır (235.617), Gaziantep (374.290) ve Şanlıurfa'nın (147.488) merkez nüfusu 757.395 olarak bölgedeki kentsel nüfusun % 45.48'ini oluşturmuştur (DİE, 1980: 4). 1990 genel nüfus sayımı sonuçlarına göre GAP Bölgesinde kentsel nüfus 2.956.801'e çıkarken Diyarbakır (381.144), Gaziantep (602.102) ve Şanlıurfa'nın (276.528) merkez nüfusu 1.259 bine çıkarak GAP Bölgesindeki kentsel nüfusu % 43'nü oluşturmuştur. (DİE, 1990: 4). 2000 genel nüfus sayımı sonuçlarına göre bölgedeki kentsel nüfus 4.013.125 olmasına karşılık Diyarbakır (545.145), Gaziantep (853.238) ve Şanlıurfa'nın (387.762) merkez nüfusu 1.783.000 olarak bölgedeki kentsel nüfusun % 44.48'ini oluşturmuştur (DİE, 2000: 6). 2010 ADNKS sonuçlarına göre GAP Bölgesinde kentsel nüfus 5.192.000'ne yükselmesine karşılık Diyarbakır (893.982), Gaziantep (1.370.127) ve Şanlıurfa'nın (498.876) merkez nüfusu 2.761.286'ya yükselerek bölgedeki kentsel nüfusun % 53.17'sini oluşturmaktadır (TÜİK, 2010: 22-47).

Bu istatistiki verilerden anlaşıldığı gibi GAP Bölgesinde kentsel nüfusun % 50'ye yakını Diyarbakır, Gaziantep ve Şanlıurfa barındırmaktadır. Bölgedeki diğer 77 kent ise kentsel nüfusun % 50'sini barındırmaktadır. Bu nedenle anket uygulaması her ne kadar bu üç kentte yapılmışsa da belirtilen kent grupları arasındaki hem benzerlikten dolayı hem de kentsel nüfusun bu kentlerde toplanmasından dolayı bölgedeki bütün kentler için yapılmış kabul edilebilir.

A. Araştırmanın Amacı, Yöntemi, Kapsamı ve Hipotezleri

Her araştırma bir ya da birden çok amaç için yapılmaktadır. Bu araştırmanın iki temel amacı vardır. GAP Bölgesinde kentleşmenin mevcut durumunu tespit etmek ve bölgedeki çarpık kentleşme ve gecekondulaşmanın nedenlerini ortaya koymaya çalışmaktır.

1. Araştırmanın Amacı

Bu alan araştırması genel olarak GAP Bölgesinde kentleşmenin mevcut durumunu tespit etmek, çarpık kentleşme ve gecekondulaşmanın nedenlerini araştırmak ve araştırmanın hipotezlerini sınamak amacıyla yapılmıştır. GAP Bölgesinde ekonomik ve sosyal nedenlerden kaynaklanan göçe 1980'li yıllardan itibaren bir de terör ve baraj yapımından kaynaklanan göç eklenmiştir. Zorunlu göçten dolayı kırsal alandan kentlere göç edenler Diyarbakır, Gaziantep ve Şanlıurfa gibi bölgenin metropol nitelikteki kentlerine yerleşmiştir. Bu kentlerin nüfusu 1980-2010 tarihleri arasında 3-4 kat artış göstermiştir. Kentlerdeki nüfus artışı ve göçten dolayı aşırı nüfus yığılması plansız ve düzensiz kentleşmenin gelişmesine neden olmuştur. Plansız, düzensiz yapılaşma ve gecekondulaşma aynı zamanda kentteki birçok sorunun nedenidir.

Bu araştırmanın amacı herhangi bir yerin fotoğrafını çeker gibi GAP Bölgesinde kentleşmenin mevcut durumunu tespit etmektir. Araştırma, betimleyici olma özelliğinden dolayı var olanı, yani görüneni tüm ayrıntılarıyla ortaya koyma çabasıdadır. Araştırmada sadece görüneni tasvir etmekle yetinilmemiş aynı zamanda nedensellik ilişkisi (plansız, düzensiz kentleşme ve gecekonduların nedenleri) de ortaya çıkarmaya çalışmıştır. Bu nedenle görünenin sadece fotoğrafı çekilmekle yetinilmemiş, görünenin ötesine geçilerek, fotoğrafın yakalamadığı, görünmeyen ilişki ve bağlantılar ortaya çıkarmaya çalışmıştır.

2. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada yüz yüze görüşme ve bilgi alma yöntemlerinden anket yöntemi kullanılmıştır. Uygulanan ankette birisi doldurmalı ve açık uçlu, diğerleri çoktan seçmeli ve kapalı uçlu toplam 60 soru bulunmaktadır.

Anket metodu olarak, elden form dağıtım yöntemi ve formdaki soruların okunarak katılımcının cevaplama yöntemi kullanılmıştır. Soruları kendisi okuyup cevaplamak isteyen katılımcıya form verilerek 10-15 dakika süre verilmiştir. Kendisi okumak istemeyen katılımcıya sorular okunarak cevapları işaretlenmiştir.

Anket uygulaması sonucunda elde edilen ham veriler öncelikle konularına göre tasnif edilmiştir. Konularına ve özelliklerine göre tasnif edilen ham verilerin SPSS programında değerlendirilmesi için uygun yöntemle kodlandırılmıştır. Veriler

uygun şekilde kodlandırıldıktan sonra SPSS programına aktarılmıştır. Ankette elde edilen verilerin nicel olmasına dikkat edildiği için açık uçlu soru uzun süren SPSS programına girişten sonra nicel duruma getirilerek bütün soruların nicel hale getirilmesi sağlanmıştır. Anket sonuçlarının değerlendirilmesinde “SPSS 18.0” versiyonu istatistiksel paket programı kullanılmıştır.

Anket araştırması sonucunda iki çeşit tablo elde edilmiştir. Birincisi anket formunda yer alan bütün sorular için yapılan analiz sonucu frekans dağılım tabloları oluşturulmuş, her soru için birer adet olmak üzere oluşturulan tablolar yorumlanmıştır. İkincisi sınıflama düzeyinde ölçen değişkenler arası Ki-Kare ilişki analizi yapılmış, oluşturulan tablolar istatistiksel bakımından anlamlılık düzeyine göre yorumlanmıştır. Bilindiği gibi Ki-Kare ilişki analizinde çıkan sonucun istatistiksel bakımından anlamlılık ifade etmesi için bulunan değer (P<0.05) % 5'ten küçük olması gerekir. Buna göre çapraz analiz sonucu Ki-Kare testinden çıkan sonuç değeri (p<0.05) % 5'ten küçük ise araştırmanın değişkenleri arasında istatistiksel bakımından anlamlılık ilişkisi vardır; çıkan sonuç değeri % 5'ten büyük ise istatistiksel bakımından anlamlılık ilişkisi yoktur. Kentleşme konusu geniş kapsamlı olduğundan anket sorularının kentleşme ile ilgili konuları kapsamaması gereğinden dolayı soruların sayısı biraz fazladır. Soruların sayısına bağlı olarak çok sayıda Ki-Kare ilişki analizi yapılabilecek değişken vardır. Ama burada Ki-Kare ilişki analizinde çıkan sonuç değeri % 5'ten küçük olan ve istatistiksel bakımdan anlamlılık ifade eden analiz sonuçları kullanılmıştır.

Bu araştırmada tabakalı sistematik küme örneklemesinin araştırma evrenin sahip olduğu özellikleri en iyi şekilde yansıtacak örnekleme tekniği olarak görüldüğü için bu örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Kentlerdeki semtlerin gelir düzeyi göz önünde bulundurularak her bir semtin ayrı bir tabaka oluşturduğu kabul edilmiştir. Sonra her bir semtte tesadüfi örnekleme yoluyla anket uygulanmıştır. Tabakalı örnekleme tekniğine başvurulmasının nedeni kentlerdeki semtlerin gelişmişlik düzeyinin farklı olmasıdır. Bu kapsamda semtler gelişmişlik durumuna göre gruplara ayrılmış ve her semtten tesadüfen seçilen mahallelerde tesadüfen seçilen kişilere anket uygulanmıştır. Elde edilecek sonuçların genelleme özelliğine sahip olması için tesadüfi örnekleme tekniğine başvurulmuştur. Anketin uygulandığı kentlerde belirli semtlerde değil bütün kentti temsil edecek mahalleler seçilmiştir. Gelir bakımından kentlerdeki alt, orta ve üst tabakaları temsilen örnekleme yoluna gidilmiştir. Böylece kentlerdeki her semte ve her gelir grubuna ulaşılmıştır.

Diyarbakır'daki Suriçi, Yenişehir, Kayapınar ve Bağlar Semtlerinde tesadüfen seçilen mahallelerde tesadüfen seçilen katılımcılara anket uygulanmıştır. Böylece kentin her gelir grubuna ait kesime ulaşılmaya çalışılmıştır.

Gaziantep'teki kentin ortasından geçen ipek yolunun (Adana-Şanlıurfa ana caddesi) kuzeybatısında Kayaönü, Hacıbaba, Cinderesi Senti, mezarlığın güney doğusu aynı zamanda kentin doğu kısmında Çıksoruk, Gazikent, Girne, 60. Yıl, Perlikaya Senti/Mahallesi, kentin güneybatısı Ünalı, Düztepe, Cumhuriyet, Kolejtepe ve Binevler Semtlerinde/Mahallelerinde tesadüfi seçilen mahallerde yine tesadüfi seçilen katılımcılara anket uygulanmıştır. Bu şekilde kentin her gelir grubuna ve her kesime ulaşılmaya çalışılmıştır.

Şanlıurfa'daki semtler, batı tarafından kente girişte Şanlıurfa'yı ikiye bölen ana caddeden (bu cadde İpekyol Caddesi olarak adlandırılmıştır) hareketle kentin kuzey batısında yer alan Sigorta, Süleymaniye, Bağlarbaşı ve Ahmet Erseven Mahalleleri, kentin kuzeydoğusunda yer alan Karaköprü, Yeşildirek, Sırrın, Yenişehir Mahalleleri, kentin güneybatısında yer alan Beykapısı, Eyübiye, Yakubiye ve Haleplibahçe Mahallelerinde tesadüfen seçilen cadde ve sokaklarda, yine tesadüfen seçilen katılımcılara anket uygulanmıştır. Böylece Şanlıurfa'nın farklı gelir gruplarına ulaşılmaya çalışılmıştır. Dolayısıyla anket üç Diyarbakır, Gaziantep ve Şanlıurfa'da her gelir grubuna ve her kesimdeki katılımcılara uygulanmıştır.

3. Araştırmanın Kapsamı, Sınırlılıkları ve Örnekleme

Bu araştırma GAP Bölgesindeki Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Gaziantep, Kilis, Mardin, Siirt, Şanlıurfa ve Şırnak kentlerinin hepsinde yapılmak istenmiştir. Ama zaman ve imkanların sınırlı olmasından dolayı bu kentler arasında seçim yapılarak anket uygulaması bölgenin metropol kentleri olan Diyarbakır, Gaziantep ve Şanlıurfa'da yapılmıştır. Yukarıda da belirtildiği gibi bölgede kentsel nüfusun yükünü bu üç kent çekmektedir. 1980'de bölgede kentsel nüfus 1.288.338 olmasına karşılık Diyarbakır (235.617), Gaziantep (374.290) ve Şanlıurfa'nın (147.488) merkez nüfusu 757.395 olarak bölgedeki kentsel nüfusun % 58'ni oluşturmaktadır (DEİ, 1980: 2-6). 2010 ADNKS verilerine göre Diyarbakır'de merkez ilçe ile birlikte 14, Gaziantep'te merkez ilçe ile birlikte 8, Şanlıurfa'da merkez ilçe ile birlikte 12 kent bulunmaktadır. Kısaca Diyarbakır, Gaziantep ve Şanlıurfa'nın kapsamında merkez ilçelerle birlikte 34 kent bulunmaktadır. Bu kadar çok kentte gidip gelmeye zaman ve imkanlar

elvermediğinden anket uygulaması Diyarbakır, Gaziantep ve Şanlıurfa kent merkezinde yapılmasıyla sınırlandırılmıştır.

Alan araştırması için GAP Bölgesindeki kentlerin benzer özellikleri gözönünde bulundurularak Diyarbakır, Gaziantep ve Şanlıurfa seçilmiştir. Bölge kentleri arasındaki benzer özelliklerden dolayı bölge kentleri Diyarbakır-Batman-Mardin-Siirt-Şırnak kümelemesi, Gaziantep-Kilis Kümelemesi ve Şanlıurfa-Adıyaman kümelemesi olarak üç gruba ayrılmıştır.

Daha önce belirtildiği gibi GAP Bölgesinde kentsel nüfusun yükünü Diyarbakır, Gaziantep ve Şanlıurfa kentleri çekmektedir. 1980'den 2010'na kadar GAP Bölgesinde kentsel nüfusun % 50'sini Diyarbakır, Gaziantep ve Şanlıurfa nüfusunun oluşturduğu gözönünde bulundurulursa bu kentlerin bölgedeki kentleşmeyi temsil edebilme özelliklerine sahip olduğu anlaşılmaktadır. Anketin uygulandığı GAP Bölgesindeki bu üç büyük kentin (Diyarbakır, Gaziantep, Şanlıurfa) bölgenin diğer kentleriyle olan ilişkisi ve ortak özellikleri göz önünde bulundurulduğunda anket sonuçlarının bölgenin bütün kentleri için geçerli olduğu kabul edilebilir.

Bu araştırmanın ana kütlesi Diyarbakır, Gaziantep ve Şanlıurfa kent merkezindeki 2.750 bin kişidir. Bu kadar kişiye ulaşmak imkansız olduğuna göre bu kütleyi temsilen tesadüfi örnekleme yöntemine gidilmiştir. Bilindiği gibi sosyal bilimlerde uygulanan anketin, ana kütleyi temsil edebilmesi için ana kütlenin en az % 5'ne denk gelmesi gereği göz önünde bulundurularak anketin uygulandığı kentlerde nüfusuna göre uygulanacak anket sayısı tespit edilmiştir. Sosyal bilimlerdeki araştırmalarda hata düzeyi % 10'na kadar çıkabilmektedir (Nakip, 2004: 186). Araştırmada güvenirliliğin yüksek olması ve hata payının düşük olması için hata payı % 10 değil % 5-6 olarak alınmış ve aşağıdaki formüle göre her kentin nüfusuna göre (Diyarbakır 1 milyon, Gaziantep 1 milyon 250 bin, Şanlıurfa 500 nüfusa sahiptir) uygulanacak anket sayısı hesaplanmıştır.

$$N = \frac{t^2 (PQ) / d^2}{1 + \left(\frac{1}{N}\right) t^2 (PQ) / d^2}$$

(1) nolu eşitlikte;

$$((1.96*1.96)*0.25*3724)/((1.250.000-1)*(0.05)^2 + 1.96*1.96*0.25) = 384$$

$$((1.96*1.96)*0.25*3724)/((1.000.000-1)*(0.05)^2 + 1.96*1.96*0.25) = 384$$

$$((1.96*1.96)*0.25*3724)/((500.000-1)*(0.062)^2 + 1.96*1.96*0.25) = 250$$

N: Evren büyüklüğü (N= 2.750.000)

n: Örneklem büyüklüğü

d: Tolerans düzeyi (%5)

t: Güven düzeyinin tablo değeri (t = 1.96)

PQ: Maksimum örneklem büyüklüğü için örneklem yüzdesi (PQ = 0.5 x 0.5 = 0.25)
(Balci, 2004: 95).

Anket örnekleme boyutu (1) nolu eşitlikten yararlanılarak nüfusu 1milyon olan Diyarbakır için % 5'lik hata payına karşılık n = 384, nüfusu 1 milyon 250 bin olan Gaziantep için % 5'lik hata payına karşılık n = 384, olarak hesaplanmıştır. Aynı formülle nüfusu 500 bin olan Şanlıurfa için % 6'lık hata payına karşılık n= 250 olarak hesaplanmıştır. Diyarbakır, Gaziantep ve Şanlıurfa'da toplam 1018 anket uygulanmıştır. Araştırmanın temel analizleri bu 1018 anket üzerinden yapılmıştır.

4. Araştırmanın Hipotezleri

Kuramsal kısımda tartışılan konular çerçevesinde, GAP Bölgesinde çarpık kentleşme ve gecekondü sorunlarıyla ilgili araştırma hipotezleri aşağıdaki şekilde oluşturulmuştur. Bilindiği gibi araştırma hipotezleri H_0 ve H_1 olmak üzere iki şekilde olmaktadır. Ki-Kare ilişki analizinde ortaya çıkan sonuç değeri ($P < 0.05$) % 5'ten küçük ise araştırma hipotezi H_1 kabul edilmiştir. Ki-Kare ilişki analizinden çıkan sonuç değeri ($P > 0.05$) % 5'ten büyük ise hipotez H_0 kabul edilmemiştir. Burada sürekli H_0 ve H_1 hipotezlerini tekrar etmemek için hipotezlere $H_1 \dots H_n$ şeklinde numara verilmiştir. Normal koşullarda kabul edilen ya da uygun görülen hipotezlerin hepsi H_1 'dir. Kabul edilmeyen hipotezlerin hepsi H_0 'dır. Test edilen her hipotezin sonucu için H_1 ve H_0 yazmak yerine uygulamada kolaylık olması için hipotezler H_1, H_2, H_3, \dots şeklinde numaralandırılmıştır.

H_1 GAP Bölgesinde düzensiz kentsel yapılaşma ile kent imar planları arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H_2 GAP Bölgesinde düzensiz kentsel yapılaşma ile imarlı arsa arasında anlamlı ilişki vardır.

H_3 GAP Bölgesinde aşırı nüfus artışı ve kırsal alandan kentlere göç ile düzensiz kentsel yapılaşma arasında anlamlı ilişki vardır.

H₄ Kanalizasyon, içme ve kullanma suyu şebekesi, yağmur ve atık suyu uzaklaştıran ızgara sistemi gibi altyapı hizmetlerinin yetersizliği ile düzensiz kentsel yapılaşma arasında anlamlı ilişki vardır.

H₅ Düzensiz kentsel yapılaşma ile konutların inşaat ve iskan ruhsatının bulunması arasında anlamlı ilişki vardır.

H₆ Konut ihtiyacının giderilmesi ile belediyelerin/devletin sunacağı ucuz kiralık, satılık konut ve toplu konut üretiminin teşvik edilmesi arasında anlamlı ilişki vardır.

H₇ Kentteki düzensiz yapılaşma ile yollar ve kaldırımların yapılı olması, kentsel yapı standartlarına uygun genişlikte bırakılması arasında anlamlı ilişki vardır.

H₈ Kentteki düzensiz yapılaşma ile park, bahçe, çocuk oyun alanları ve yeşil alanlar arasında anlamlı ilişki vardır.

H₉ Kentteki düzensiz yapılaşma ile gecekondu aflatı arasında anlamlı ilişki vardır.

H₁₀ Kentteki düzensiz yapılaşma ile gecekonduculardan rant elde etme isteği arasında anlamlı ilişki vardır.

H₁₁ Kentteki düzensiz yapılaşma ile belediyelerin/kamu kurumlarının inşaat şirketlerini denetlemesi arasında anlamlı ilişki vardır.

H₁₂ Kentleşme sürecinde sosyal değişme ile aile planlaması arasında anlamlı ilişki vardır.

H₁₃ Kentleşme sürecinde sosyal değişme ile sünnet, nişan, düğün gibi sosyal etkinliklerin kentlerde belirtilen kapalı mekanlarda yapılması arasında anlamlı ilişki vardır.

H₁₄ Kentleşme sürecinde sosyal değişme ile çocukların kendi geleceği ve meslek seçimi konusundan kendilerinin karar vermesi arasında anlamlı ilişki vardır.

H₁₅ Kentte göç etme nedeni ile sanayileşme arasında anlamlı ilişki vardır.

H₁₆ Sanayileşmenin olmamasından dolayı kentlerde iş bulamama ile kırsal alanda tarımsal işlerde mevsimlik işçi olarak çalışma arasında anlamlı ilişki vardır.

H₁₇ GAP Bölgesinde kentleşme gelişmesi ile sanayileşmenin gelişmemesi arasında anlamlı ilişki vardır.

H₁₈ Sosyal değişme ile kentlerde yaşayan insanların borç para ihtiyacını akraba, tanıdık çevresinde karşılaması durumu arasında anlamlı ilişki vardır.

H₁₉ Sosyal değişme ile borç para ihtiyacının finans kuruluşlarından karşılanması arasında anlamlı ilişki vardır.

H₂₀ Zorunlu göç sonucu kentlere gelen ailelerin geçimini sağlama ile devlet ve diğer yardım kuruluşlarından yardım alması arasında anlamlı ilişki vardır.

H₂₁ Kentlileşme ile sosyal güvence türü arasında anlamlı ilişki vardır.

H₂₂ Zorunlu göç sonucu kentlere göç ile güvenli ortamın sağlanması durumunda geri dönme isteği arasında anlamlı ilişki vardır.

H₂₃ Kentlileşme ile kültürel faaliyetlere katılma arasında anlamlı ilişki vardır.

H₂₄ Kentlileşme ile zorunlu eğitimden sonra çocukların okuması arasında anlamlı ilişki vardır.

H₂₅ Kentlileşme ile kız çocuklarının da erkek çocukları gibi okutulmasını isteme arasında anlamlı ilişki vardır.

H₂₆ Kentlileşme ile siyasi tercihlerde bulunma ve siyasi olaylara duyarlı olma arasında anlamlı ilişki vardır.

H₂₇ Kentlileşme ile sivil toplum kuruluşlarına üyelik arasında anlamlı ilişki vardır.

B. Araştırmanın Uygulanması

Anketin uygulanması hem araştırmacı tarafından hem de daha önce anket işini yapmış, anket konusunda tecrübesi olan Harran Üniversitesinin değişik fakültelerindeki öğrencileri tarafından yapılmıştır. Anket uygulaması sabah saat 9'dan akşam saat 8'e kadar sürmüştür. Anket uygulamasının geç saatlere kadar sürdürülmesinin nedeni anketin uygulandığı zaman mevsim yaz olmasından dolayı (Temmuz ayının başında anket uygulanmıştır) hem havanın açık olması hem de erkeklerin evde olduğu saatlerde (erkeklerin işten eve geliş saati 6:30-7:00) bayanlarla daha rahat iletişim kurulabileceğinin düşünülmesindedir.

II. ARAŞTIRMA BULGULARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Anketlerden elde edilen ham bilgiler ilgili olan konularına göre tasnif edildikten sonra kodlanmıştır. Kodlamalar yapıldıktan sonra sosyal bilimlerde istatistiki verilerin analiz edilmesi için sıklıkla kullanılan SPSS programına aktarılmıştır. Kodlamalar SPSS programına aktarıldıktan sonra frekans dağılımı için SPSS programından "SPSS 18" versiyonu kullanılarak veriler analiz edilmiş ve her soru için bir tablo oluşturulmuştur. Analiz sonucu elde edilen tablolar yorumlanmıştır. Araştırmanın değişkenleri arasında istatistiksel bakımından anlamlı ilişkinin olup olmadığını

araştırmak için SPSS programından Ki-Kare Testi kullanılarak çapraz tablolar alınmıştır. Bilindiği gibi Ki-Kare Testinden çıkan sonuç % 5'ten küçük ise ilgili değişkenler arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişkinin olduğu kabul edilmektedir. Ki-Kare analizinden çıkan sonuç % 5'ten büyük ise değişkenler arasında istatistiksel olarak anlamlılık ilişkisi yoktur. Böylece araştırmanın değişkenleri arasında istatistiksel bakımından anlamlılık ilişkisi Ki-Kare Testi kullanılarak tespit edilmeye çalışılmıştır.

A. Araştırmanın Bağımsız Değişkenlerine İlişkin Frekans Dağılımı

Bu başlık altında katılımcıların yaş, cinsiyet, eğitim, meslek ve demografik durumuna ilişkin bilgiler yer almaktadır.

Tablo 37: Araştırmanın Uygulandığı Kentlere Göre Dağılımı

Araştırmanın Yapıldığı Kentler	Sayı	%
Diyarbakır	384	37,7
Gaziantep	384	37,7
Şanlıurfa	250	24,6
Toplam	1018	100,0

Anketin uygulandığı kütlenin bütünü temsil etmesi için ana kütlenin en az % 5'ini kapsamaması gerekir. Buna göre nüfusu bir milyona kadar olan kentlerde 384 anket, nüfusu bir milyonun altında olan kentlerde ise nüfusuyla orantılı olarak uygulanacak anket sayısı bulunur. Tablo 1'den anlaşıldığı gibi anket uygulaması kentlerin nüfus kütleleri göz önünde bulundurularak nüfusu bir milyonu geçen Diyarbakır'da 384, Gaziantep'te 384, nüfusu bir milyonun altında olan Şanlıurfa'da 250 olmak üzere toplam 1018 adet anket uygulanmıştır.

Tablo 38: Katılımcıların Cinsiyet Dağılımı

Cinsiyetiniz Nedir?	Sayı	%
Kadın	252	24,8
Erkek	766	75,2
Toplam	1018	100,0

Anketin uygulandığı 1018 katılımcıların % 75.2'si erkekler (766), % 24.8'ni bayanlar (252) oluşturmaktadır. GAP Bölgesinde sosyal hayatta geleneksel değerlere bağlılık diğer bölgelerimize göre daha fazladır. Bölgede bayanların ev dışındaki işlerde çalışma oranı az olması bayan katılımcıların az olmasında etkili olmuştur.

Erkeklerin evde olmadığı zaman bayanlarla görüşüp bilgi almak zor olduğu için bayan katılımcıların sayısının az olmasına dikkat edilmiştir.

Tablo 39: Katılımcıların Yaş Durumu

Kaç Yaşındasınız?	Sayı	%
20 - 25 yaş arası	69	6,8
26 - 30 yaş arası	122	12,0
31 - 35 yaş arası	209	20,5
36 - 40 yaş arası	230	22,6
41 - 50 yaş arası	276	27,1
51 yaş ve üzeri	112	11,0
Toplam	1018	100,0

Katılımcıların % 6.8'i 20-25 yaş arasında, % 11'i 51 yaş ve üzerindedir. 20 ila 40 yaş arasında olan katılımcıların oranı % 70'ten fazladır. Bu verilere göre GAP Bölgesinde genç nüfus oranı fazladır. Bölgede doğurganlık hızının diğer bölgelerden ve Türkiye ortalamasından fazla olması bölgenin genç nüfusunun fazla olduğunu göstermektedir.

Tablo 40: Katılımcıların Eğitim Durumu

Eğitim Durumunuz Nedir?	Sayı	%
Okuryazar değil	64	6,3
Okuryazar	90	8,8
İlköğretim Okulu Mezunu	387	38,0
Lise ve Dengi okul mezunu	316	31,0
Üniversite Mezunu	140	13,8
Lisansüstü Mezunu	21	2,1
Toplam	1018	100,0

Anketin uygulandığı 1018 katılımcının % 6.3'ü okur yazar değil, okur yazar olanların oranı % 8.8'dir. Okur yazar olmayanların çoğu bayanlardan oluşmaktadır. İlk öğretim okulu mezunu % 38.0, lise ve dengi okul mezunu % 31.8 düzeyindedir. Bu verilere göre katılımcıların % 70'i lise ve dengi okul mezunudur. Katılımcıların çoğunun ilköğretim ve lise dengi okul mezunu olduğu dikkat çekmektedir. Bölgedeki Adıyaman, Batman, Kilis, Mardin, Siirt ve Şırnak üniversitelerinin yeni olması, kız çocuklarının genelde kent dışındaki üniversiteye gönderilmemesinin üniversite mezununun az olmasında etkisi vardır. Tablodaki verilere göre bölgede üniversite mezunu oranı Türkiye ortalamasına göre düşüktür.

Tablo 41: Katılımcıların Doğum Yer

Doğum Yeriniz Neresidir?	Sayı	%	Yer	Sayı	%
Adıyaman	19	1,9	Hatay	5	,5
Ağrı	6	,6	Hazro	7	,7
Akçakale	6	,6	Hilvan	11	1,1
Araban	3	,3	İslahiye	2	,2
Başkale	1	,1	Kahta	7	,7
Batman	19	1,9	Karkamış	2	,2
Baykan	4	,4	Kars	3	,3
Besni	1	,1	Kırıkhan	1	,1
Bingöl	2	,2	Kızıltepe	2	,2
Birecik	21	2,1	Kilis	8	,8
Bismil	10	1,0	Kozluk	4	,4
Bitlis	8	,8	Kulp	17	1,7
Bozova	16	1,6	Kurtalan	1	,1
Bulanık	2	,2	Lice	15	1,5
Ceylanpınar	6	,6	Malatya	3	,3
Cizre	6	,6	Mardin	23	2,3
Çelikhan	2	,2	Midyat	1	,1
Çermik	9	,9	Muradiye	1	,1
Çınar	2	,2	Musabeyli	2	,2
Dargeçit	6	,6	Muş	12	1,2
Derik	1	,1	Nizip	22	2,2
Dicle	15	1,5	Nurdağı	2	,2
Diyarbakır	162	15,9	Nusaybin	2	,2
Doğubayazıt	2	,2	Oğuzeli	6	,6
Dört Yol	2	,2	Özalp	1	,1
Elazığ	1	,1	Patnos	2	,2
Erciş	2	,2	Pazarcık	2	,2
Ergani	20	2,0	Samandağı	1	,1
Eruh	5	,5	Siirt	21	2,1
Erzincan	3	,3	Silopi	3	,3
Erzurum	1	,1	Silvan	23	2,3
Gaziantep	166	16,3	Siverek	23	2,3
Genç	1	,1	Solhan	4	,4
Gercüş	1	,1	Suruç	45	4,4
Göksu	1	,1	Şanlıurfa	113	11,1
Gölbaşı	2	,2	Şemdinli	3	,3
Hakkari	4	,4	Şırnak	8	,8
Halfeti	18	1,8	Tatvan	1	,1
Hani	3	,3	Tilo	6	,6
Harran	9	,9	Tunceli	1	,1

Hasankeyf	3	,3	Tunceli	5	,5
Van	14	1,4	Yavuzeli	2	,2
Varto	1	,1	Yüksekova	1	,1
Viranşehir	8	,8	Toplam	1018	100,0

Katılımcıların içinde Diyarbakır doğumlu olanların oranı % 15.9, Gaziantep doğumlu olanların oranı % 16.3, Şanlıurfa doğumlu olanların oranı % 11.1'dir. Doğum yeri katılımcılar tarafından belirtildiği için Diyarbakır, Gaziantep ve Şanlıurfa'nın ilçelerinde doğanlar söz konusu kentlerin merkezinde doğmuş olarak kabul edilmemiştir. Diyarbakır, Gaziantep ve Şanlıurfa'da doğduğunu belirtenlerin oranının düşük olmasında ilçelerdeki doğumların kent merkezindeki doğumlara dahil edilmemesinin etkisi vardır.

Tablodaki verilere göre Diyarbakır, Gaziantep ve Şanlıurfa dışarıdan çok göç almıştır. Şanlıurfa'da doğanların oranı % 11.1 ile en düşük sıradadır. Buna göre Şanlıurfa Diyarbakır ve Gaziantep'ten daha çok göç almıştır. Şanlıurfa'nın GAP merkezinde bulunması, sulu tarıma açılan alanlarda mevsimlik işlerin olması ve nüfusu çekmesi, Diyarbakır ve Gaziantep'ten daha çok göç almasında etkili olmuştur. Nitekim daha önce GAP Bölgesinden Çukurova'ya mevsimlik işler için çalışmaya gidenler 2000'li yıllardan itibaren Şanlıurfa'nın kırsal kesiminde iş bulmaya ve çalışmaya başlamıştır. GAP'ın 2010 faaliyet raporuna göre GAP Bölgesinde sulu tarıma açılması gereken 1.822 bin hektarlık araziden sadece % 16.5'nin sulu tarıma açılması diğerinin açılacağı göz önünde bulundurulunca Şanlıurfa'nın daha çok alacağı söylenebilir.

Tablo 42: Katılımcıların Meslek Durumu

Mesleğiniz Nedir?	Sayı	%
Memur	86	8,4
İşçi	164	16,1
Esnaf	139	13,7
Çiftçi	126	12,4
Öğrenci	21	2,1
Emekli	37	3,6
Serbest Meslek	99	9,7
Ev Hanımı	80	7,9
Günelik / Mevsimlik İşçi	82	8,1
İşsiz	176	17,3
Diğer	8	,8
Toplam	1018	100,0

Katılımcıların % 16.1'i işçi, % 12.4'ü çiftçi, % 17.3'ü işsiz olduğunu belirtmiştir. Kente ait mesleklerden olan memur ve esnaf olanların oranı % 22.1 düzeyindedir. Bölge kentlerinde işsiz, gündelik işçi ve çiftçilerin oranı % 37.8'dir. Bu gruptaki insanlar kente yaşamasına rağmen kırsal alanda tarım işlerinde çalışmaktadır. Bu verilerden anlaşıldığı gibi, görünüşte kentli olmasına rağmen, bölgede çalışan nüfusun önemli bir kısmı hala tarımsal ağırlıklı işlerde çalışmaya devam etmektedir. Bu durum, kırsal alandan kentlere göç eden nüfusun kentle bütünleşmesini ve kentleşmesini olumsuz yönde etkilemektedir.

B. Kentleşmenin Mevcut Durumunu Tespit Etmeye İlişkin Görüşler

Bu başlık altındaki sorular GAP Bölgesinde kentleşmenin mevcut durumunu tespit etmeye yöneliktir. Kentlerde yaşayanların gözlemiyle kentteki yapılaşma nasıldır? Kentlerdeki alt ve üst yapılaşma planlı, düzenli ve kentsel yapı standartlarına uygun mu, yoksa plansız, düzensiz ve kentsel yapı standartlarına aykırı mı? Kentteki yapılaşma düzenli ve planlı mı? Yoksa düzensiz, plansız ve gecekondü ağırlıklı mı? Gibi sorularla kentleşmenin mevcut durumu tespit edilmeye çalışılacaktır.

Kentleşmenin mevcut durumu herhangi bir yerin fotoğrafı çeker gibi sorulan sorularla tasvir edilmek suretiyle ortaya konulmaya çalışılmıştır. Zaman zaman gözlem yöntemi kullanılarak kentleşmenin mevcut durumu tespit edilmeye çalışılmıştır. Kentleşmenin görünürde görünmeyen ekonomik ve sosyal ilişkiler yönü sorulan sorularla ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Tablo 43: Kentteki Yapılaşmanın Durumu

Sizce Kentinizdeki Yapılaşma Nasıldır?	Sayı	%
Düzenli	46	4,5
Düzensiz	770	75,6
Kısmen Düzenli	126	12,4
Kısmen Düzensiz	76	7,5
Toplam	1018	100,0

Kentinizdeki yapılaşma nasıldır? Soruna katılımcıların % 75.6'sı düzensiz diye cevap vermiştir. Bulunduğu kentteki yapılaşmanın kısmen düzensiz olduğunu belirtenlerin oranı % 7.5'tir. Kentteki yapılaşmanın düzenli olduğunu belirtenlerin

oranı % 4.5, kısmen düzenlidir diyenlerin oranı % 12.4'tir. Kentteki yapılaşmanın düzenli ve kısmen düzenli olduğunu belirtenlerin toplam oranı % 19.9'dur. Kentte mevcut yapılaşmanın düzensiz ve kısmen düzensiz olduğunu belirtenlerin toplam oranı % 83.1'dir. Bu verilere göre katılımcıların ağırlıklı çoğunluğu GAP Bölgesindeki kentlerde düzensiz yapılaşmanın olduğunu belirtmiştir. Bu veriler aynı zamanda GAP Bölgesinde düzensiz ve gecekondulu yoğun kentsel yapılaşmanın gelişmekte olduğu yöndeki varsayımımızı desteklemektedir.

Kentteki yapılaşmanın düzenli olduğunu ve kısmen düzenli olduğunu belirtenlerin toplam oranı % 16.9 olarak dikkat çekmektedir.

Tablo 44: Belediyenin Sunduğu Hizmetlerin Halkın İhtiyacını Karşılama Durumu

Belediyenin Sunduğu Aşağıdaki Hizmetler İhtiyacınızı Karşılacak Durumda Mı?	Evet	%	Hayır	%	Toplam	%
Ulaşım Hizmetleri	713	70,0	305	30,0	1018	100
24 Saat boyunca içme/kullanma suyunun akması	710	69,7	308	30,3	1018	100
Halk ekmek büfe hizmetleri	635	62,4	383	37,6	1018	100
Temizlik Hizmetleri	624	61,3	394	38,7	1018	100
Belediye hizmetlerinin yayın yoluyla halka duyurulması	197	19,4	821	80,6	1018	100
Belediyenin çarşı, pazar ve esnafı denetleme hizmetleri	79	7,8	939	92,2	1018	100

Katılımcılara yöneltilen, belirtilen belediye hizmetleri ihtiyacınızı giderecek şekilde veriliyor mu? Şeklindeki soruya belediyenin sağladığı ulaşım hizmetlerinin ihtiyacı giderecek şekilde verildiğini belirtenlerin oranı % 70, 24 saat boyunca içme ve kullanma suyu ihtiyacı giderecek şekilde veriliyor diyenlerin oranı % 69.7, halk ekmek ve temizlik hizmeti ihtiyacı karşılayacak şekilde hizmet veriliyor diyenlerin oranı % 60 civarındadır. Belediyenin çarşı, pazar ve esnafı denetleme hizmeti yeterli şekilde yapılıyor diyenlerin oranı % 7.8 olmasına karşılık belediyenin belirtilen hizmetleri yapmadığını belirtenlerin oranı % 92.2'dir. Bu sonuçlar bölge belediyelerinin etkin denetim yapmadığını ya da yapamadığını göstermektedir. Çarpık kentleşme ve gecekondulaşmanın nedenlerinden biri de belediyelerin yeterli denetimi yapmamasından kaynaklanmaktadır. Bu verilere göre GAP Bölgesindeki belediyeler denetim zaafı içindedir. Belediyeler kentsel gelişmelere bağlı olarak kent halkının konut yapma ihtiyacını karşılayacak kadar imarlı arsa üretir ve konut inşaatları sıkı bir şekilde denetlenirse gecekondulaşma ve kaçak yapılaşma büyük ölçüde engellenebilir.

Tablo 45: Park, Bahçe, Yeşil Alan ve Çocuk Oyun Alanlarının İhtiyacı Karşılama Durumu

Park, Bahçe, Yeşil Alan ve Çocuk Oyun Alanları İhtiyacınızı Karşılacak Durumda Mı?	Evet	%	Hayır	%	Toplam	%
Sosyal aktivite (Yeşil Alan)	110	10,8	908	89,2	1018	100
Sosyal Aktivite (Çocuk Oyun Alanları)	135	13,3	883	86,7	1018	100
Sosyal Aktivite (Bahçe)	163	16,0	855	84,0	1018	100
Sosyal Aktivite (Park)	211	20,7	807	79,3	1018	100

Semtinizde sosyal aktiviteler için belediye tarafından tahsis edilmiş yerler ihtiyacınızı karşılayacak yeterlikte midir? Şeklindeki soruya katılımcıların % 80'inden fazlası yeşil alan, çocuk oyun alanları, park ve bahçelerin yetersiz olduğunu belirtmiştir. Altyapı hizmetlerinden parkların yeterli olduğunu belirtenlerin oranı sadece % 20.7'dir. Buna göre katılımcıların oturduğu semtlerde yeşil alan, çocuk oyun alanları, park ve bahçeler yeterli değildir. GAP Bölgesindeki kentlerde park, bahçe, çocuk oyun alanları ve yeşil alanların yeterli olmadığı bölge ile ilgili yapılan kuramsal çalışmalarda da belirtilmiştir. Ülkemizde kent imar planlarında kişi başına ortalama 8 m² yeşil alanın bırakılması gerektiği belirtilmiştir. Gelişmiş ülkelerde ise kişi başına ortalama 10 m² yeşil alanın bırakılması gerektiği belirtilmiştir. Diyarbakır'da kişi başına yeşil alan 1-2 m² yeşil alanın düştüğü, Gaziantep'te kişi başına ortalama 2-3 m² yeşil alanın düştüğü belirtilmektedir.

Tablo 43, 44, 45 birlikte değerlendirildiğinde GAP Bölgesinde kentlerde plansız, düzensiz, kaçak yapılaşma ve gecekondu ağırlıklı yapılaşmanın gelişmekte olduğu görülmektedir. Kentteki yapılaşmanın düzensiz olduğunu belirtenlerin oranı % 83.1, kaçak yapılaşma ve gecekonduleşmanın kentteki yapılaşmanın % 60'nı oluşturduğunu belirtenlerin oranı % 80.6, belediyenin sunduğu hizmetlerin yetersiz olduğunu belirtenlerin oranı % 70 olmasına karşılık belediyenin yeterli denetimi yapmadığını belirtenlerin oranı % 92.2, park, bahçe, yeşil alan ve çocuk oyun alanlarının yetersiz olduğunu belirtenlerin oranı % 80'den fazladır. Bu bilgiler GAP Bölgesindeki kentlerde mevcut yapılaşmanın düzensiz, plansız, kaçak yapılaşma ve gecekonduleşma ağırlıklı olduğunu göstermektedir.

C. Plansız, Düzensiz, Kaçak Yapılaşma ve Gecekondulaşmanın Kentteki Yapılaşmanın Ne kadarını Oluşturduğu İle İlgili Görüşler

Tablo 46: Kentteki Plansız, Düzensiz, Kaçak Yapılaşma ve Gecekondulaşmanın Durumu

Plansız, Düzensiz, Kaçak Yapılaşma ve Gecekondulaşma Kentinizdeki Konutların % Kaçını Oluşturmaktadır?	Sayı	%
%20	19	1,9
%30	34	3,3
%40	23	2,3
%50	52	5,1
%60	821	80,6
%70 ve daha fazla	69	6,8
Toplam	1018	100,0

Sizce plansız, imar kurallarına aykırı yapılar, kaçak (çarpık) yapılaşma ve gecekondu kentinizin % kaçını oluşturmaktadır? Sorusuna katılımcıların % 80'i, kentin % 60'ını oluşturduğunu belirtmiştir. İmar kurallarına aykırı yapılar, kaçak yapılaşma ve gecekondu kent % 70'ini oluşturduğunu belirtenlerin oranı da % 6.8'dir. Bu iki sonuç birlikte değerlendirildiğinde kentteki yapılaşmanın düzensiz ve gecekondu oluşturanların toplam oranı % 87.4'e çıkmaktadır. Bu bilgilerden hareketle GAP Bölgesinde plansız, imar kurallarına aykırı, kaçak yapılaşma ve gecekondu ağırlıklı kentleşmenin gelişmekte olduğu söylenebilir.

D. Bölgede Aşırı Nüfus Artışı ve Göç İle Düzensiz Kentleşme Arasındaki İlişki İle İlgili Görüşler

Tablo 47: GAP Bölgesinde Aşırı Nüfus Artışı ve Göçün Kentleşmeye Etkisi

Sizce GAP Bölgesinde Nüfus Artışı ve Kırsal Alandan Kentlere Göç Kentleşmeyi Nasıl Etkilemiştir?	Sayı	%
Olumlu etkilemiştir, göçle birlikte düzenli kentleşme gerçekleşmiştir	385	37,8
Olumsuz etkilemiştir, göçle birlikte imar kurallarına aykırı, kaçak yapılaşma ve gecekondulaşma artmaktadır	633	62,2
Toplam	1018	100,0

Katılımcılara sorulan sizce GAP Bölgesi'ndeki aşırı nüfus artışı ve kırsal alanlardan kentlere göç kentleşmeyi nasıl etkilemiştir? Sorusuna olumsuz etkilemiştir diyenlerin oranı % 62.2, olumlu etkilemiştir diyenlerin oranı % 37.8 olmuştur. Bu

bilgilerden anlaşıldığı üzere bölgede aşırı nüfus artışı ve göç kentleşmeyi olumsuz etkilemiştir. Nüfus artışı ve kırsal alandan kentlere göç kentlerin sayı ve nüfus bakımından artmasını sağladığı için kentleşmeyi olumlu yönde etkiler. Ancak kentleşme oranının yükselmesi ile birlikte sanayi gelişmiyorsa kent nüfusu iş bulamayacağı için ve nüfus artışından kaynaklanan sorunlar ortaya çıkacağından nüfus artışı ve göç kentleşmeyi olumsuz etkilemektedir.

E. Altyapının Mevcut Durumunu Tespite İlişkin Görüşler

Tablo 48: Oturulan Semtteki Altyapı Hizmetlerinin İhtiyacı Karşılama Durumu

Aşağıdaki Belirtilen Altyapı Hizmetleri İhtiyacınızı Karşılacak Şekilde Veriliyor Mu?	Evet	%	Hayır	%	Toplam	%
Alt yapı hizmeti (Telefon Kablolu)	902	86.6	116	11.4	1018	100
Alt yapı hizmeti (Kanalizasyon)	852	83.7	166	16.3	1018	100
Alt yapı hizmeti (Elektrik)	840	82.5	178	17.5	1018	100
Alt yapı hizmeti (İçme Suyu Şebekesi)	822	80.7	196	19.3	1018	100
Alt yapı hizmeti (İnternet)	798	78.4	220	21.6	1018	100
Alt yapı hizmeti (Telefon Kablosuz)	765	75.1	253	24.9	1018	100
Alt yapı hizmeti (Yağmur/Atık Suyunu Uzaklaştıran İzgara Sistemi)	193	19.0	825	81.0	1018	100
Alt yapı hizmeti (Yollar/Kaldırımlar)	203	19.9	815	80.1	1018	100
Alt yapı hizmeti (Kablolu yayın)	206	20.2	812	79.8	1018	100

Oturduğunuz semtte altyapı hizmetleri ihtiyacınızı gidermek için yeterli mi? Şeklindeki soruya katılımcıların % 80'ninden fazlası altyapı hizmetlerinden kablolu telefon, kanalizasyon, elektrik, içme suyu şebekesini yeterli bulmuştur. Katılımcılardan altyapı hizmetlerinden internet ve kablosuz telefonu yeterli bulanların oranı % 70'ten fazladır. Yağmur ve atık suyunu uzaklaştıran ızgara sisteminin yeterli olmadığını belirtenlerin oranı % 81'dir. Yollar ve kaldırımların ihtiyacı karşılamadığını belirtenlerin oranı % 80.1'dir. Alt yapı hizmetlerinden yağmur suyunu uzaklaştıran ızgara sistemi, kaldırımlar, kablolu yayını yetersiz bulunmuştur. Bu bilgiler altyapı hizmetlerinden yollar ve kaldırımlar ile yağmur ve atık suyunu uzaklaştıran ızgara sisteminin yeterli düzeyde olmadığını göstermektedir.

GAP Bölgesindeki kentlerde yollar ve kaldırımların yapılı olmaması ve yağmur ve atık suyunu uzaklaştıran ızgara sisteminin olmamasından dolayı yollar ve sokaklar yazın toz toprak içinde, kışın su ve çamur içindedir. GAP Bölgesinde ilçe konumundaki kentlerde bu durumu görmek fazlasıyla mümkündür.

Tablo 49: Kentteki Yollar ve Kaldırımların Yapılaşma Durumu

Kentinizdeki Yollar ve Kaldırımlar Yapılı Mı?	Sayı	%
Evet	182	17,9
Hayır	430	42,2
Kısmen Yapılı	406	39,9
Toplam	1018	100,0

Kentinizdeki yollar ve kaldırımlar yapılı mı? Şeklindeki soruya katılımcıların % 17.9'u yapılı olduğunu, % 39.9'u kısmen yapılı olduğunu, % 42.2'si yapılı olmadığını belirtmiştir. Yollar ve kaldırımların yapılı ve kısmen yapılı olduğunu belirtenlerin toplam oranı % 57.8'dir. Yollar ve kaldırımların yapılı olmadığını söyleyenlerin toplam oranı % 42.2'dir. Buna göre GAP Bölgesindeki kentlerde yollar ve kaldırımların yapılı olduğu söylenemez. Bu sonuçları genelleştirmemizin nedeni anketin uygulandığı kentlerin bölgedeki diğer kentleri de kapsayacak özellikte olmasından kaynaklanmaktadır. Kent merkezinde asfalt olan yollar kentin çevresindeki kaçak yapılaşma ve gecekondulaşmanın olduğu semtlerde asfaltsız, stabilize durumdadır. Kenar mahallelerdeki kaçak yapılaşma ve gecekondulaşmanın olduğu semtlerde kaldırımlar hiç yoktur. Bu tür yerlerde kaldırımlar olmadığı için araçlar ve yayalar aynı yolu kullanmaktadır.

Tablo 50: Oturulan Semtte Caddelerin Genişlik Durumu

Oturduğunuz Semtte Caddeler Üç Araç Yanyana Geçebilecek Genişlikte Mi?	Sayı	%
Evet	106	10,4
Hayır	912	89,6
Toplam	1018	100,0

Normal koşullarda kentlerdeki caddelerin yedi metreden aşağı olmaması gerekir. Metre hesabı kesin bir hesap olduğundan ve katılımcıların kesin hesap isteyen sorulara cevap vermek istemeyeceği göz önünde bulundurularak aynı amaca yönelik soru katılımcıların cevap verebileceği şekilde metre hesabı yerine araçların genişliği göz önünde bulundurularak sorulmuştur. Buna göre oturduğunuz semtte yollar üç aracın yan yana geçebileceği kadar geniş mi? Şeklindeki soruya katılımcıların % 10.4'ü evet diye cevap verirken, % 89.6'sı hayır şeklinde cevap vermiştir. Alan araştırması sırasında yapılan gözleme göre kenar mahallerdeki ara caddeler çok dar olduğu, bu caddelerden iki aracın yan yana geçmesine imkan

olmadığı görülmüştür. GAP Bölgesindeki kentlerde caddelerin genişliği konusunda yaşanan ilginç bir durum da kentin dışında geniş başlayan caddeler kent merkezine geldiğinde çok daralmış olmasıdır. Bölgenin metropol kentleri olan Diyarbakır, Gaziantep ve Şanlıurfa'da çoğu caddenin durumu böyledir. Yukarıda GAP Bölgesinde çarpık kentleşmenin nedenleri anlatılırken bu konu anlatılmıştır. Bu bilgilere göre katılımcıların oturduğu semtlerde caddeler yeterli genişlikte ve kent imar planında belirtilen asgari genişlikte (7 metre) değildir.

Tablo 48, 49 ve 50 birlikte değerlendirildiğinde anket uygulamasının yapıldığı kentlerde, mevcut altyapı kentsel yapı standartlarına uygun değildir. Atık suyu uzaklaştıran ızgara sisteminin yeterli olmadığını belirtenlerin oranı % 81, yollar ve kaldırımların yapılı ve yeterli genişlikte olmadığını belirtenlerin oranı % 80'den fazladır. Modern kent planlamasında kanalizasyonla birlikte yağmur ve atık suyunu uzaklaştıran ızgara sisteminin yapılması, yolların 7 metreden, kaldırımların 1.5-2 metreden aşağı olmaması gerekir. Tablo 48, 49 ve 50'teki verilerden anlaşıldığı gibi GAP Bölgesinde kentlerdeki yapılaşmada bu asgari ölçülere uyulmamıştır.

F. Üstyapının Mevcut Durumunu Tespite İlişkin Görüşler

Tablo 51: Konutların Niteliği

Semtinizdeki Konutlar Daha Çok Hangi Niteliktedir?	Sayı	%
Gecekondu niteliğinde	765	75,1
Düzenli konut niteliğinde	253	24,9
Toplam	1018	100,0

Semtinizdeki konutlar daha çok hangi niteliktedir? Sorusuna katılımcıların % 75.1'i gecekondu niteliğinde olduğunu belirtmiştir. Oturulan semtteki konutların düzenli olduğunu belirtenlerin oranı % 24.9'dur. Kaçak yapılaşmanın yöre halkı tarafından gecekondu kapsamında değerlendirilebileceği düşünülerek gecekondulaşmadan ayrı sorulmamıştır. Bu bilgiler katılımcıların oturduğu semtteki konutların düzenli olmadığını göstermektedir. Bölge ile ilgili yapılan kuramsal çalışmalarda 1980'li yıllardan itibaren bölgede hızlı kentleşme sürecine girildiğini, bu süreçte plansız, kaçak ve düzensiz yapılaşmanın çok arttığı belirtilmektedir.

Tablo 52: Oturulan Konutun Tipi

Oturduğunuz Konutun Tipi Nedir?	Sayı	%
Apartman Dairesi	259	25,4
Gecekondu	613	60,2
Bahçeli Ev (Villa, Banliyö Evi)	47	4,6
Tek Odalı Ev	10	1,0
Müstakil Ev (Eski Ev, Tarihi Ev)	89	8,7
Toplam	1018	100,0

Katılımcılara yöneltilen oturduğunuz konutun tipi nedir? Sorusuna katılımcıların % 25.4'ü apartman dairesi, % 8.7'si müstakil ev, % 4.6'sı bahçeli ev olduğunu belirtmiştir. Oturulan evin gecekondu niteliğinde olduğunu belirtenlerin oranı % 60.2'dir. Apartmanlar genelde planlı ve düzenli konutlar olarak kabul edilmektedir. oturduğu konutun apartman dairesi olduğunu belirtenlerin oranı ile bahçeli ev olduğunu belirtenlerin toplam oranı % 30'dur. Apartmanlarla birlikte bahçeli evler de planlı ve düzenli konut olarak kabul edilirse anketin uygulandığı kentlerde konutların ancak üçte biri planlı ve düzenli konut niteliğindedir. Bu sonuçlar GAP Bölgesindeki kentlerde gecekondu yoğunluklu yapılaşmanın geliştiğini ortaya koymaktadır.

Tablo 53: Oturulan Evin Kullanım Alanı

Evinizin Kullanım Alanı Ortalama Kaç M² dir?	Sayı	%
50 m ² 'nin altındadır	18	1,8
50 – 75 m ² arası	114	11,2
76 – 100 m ² arası	438	43,0
101 – 125 m ² arası	289	28,4
126 – 150 m ² arası	91	8,9
151 m ² ve daha fazla	68	6,7
Toplam	1018	100,0

Oturduğunuz evin kullanım alanı ortalama kaç metre karedir? Sorusuna 50-75 m² arası diyenlerin oranı %11.2, 76-100 m² arası diyenlerin oranı % 43'tür. Oturulan evin kullanım alanı 100 metre kare ve altındadır diyenlerin toplam oranı % 56'dır. Oturulan evin kullanım alanı 101-125 m² arasında olduğunu belirtenlerin oranı % 28.4'dir. Oturulan konutun kullanım alanı 126 metre kareden fazla olduğunu belirtenlerin oranı ise sadece % 15.6'dır. Buna göre bölgedeki kentlerde evlerin % 50'den fazlası 100 metre kare ve altında kullanım alanına sahiptir. Gecekonduların

genelde 100 m² büyüklüğe sahip oldukları göz önünde bulundurulursa bölgedeki konutların çoğunun bu nitelikte olduğu belirtilebilir.

Tablo 54: Oturulan Evin İskan Ruhsat Durumu

Evin İskan Ruhsatı Var Mı?	Sayı	%
Evet	147	14,4
Hayır	871	85,6
Toplam	1018	100,0

Evinizin iskan ruhsatı var mı? Şeklindeki soruya katılımcıların %85.6'sı evinin iskan ruhsatı olmadığını belirtmiştir. Evinin iskan ruhsatının olduğunu belirtenlerin oranı ise sadece % 14.4 olmuştur. Bu oranlar aynı zamanda konutların inşaat ruhsatı için de geçerli olduğu söylenebilir. Yani konutların yarısından fazlasının inşaat ruhsatı olmadığı belirtilebilir. Bu bilgilerden anlaşıldığına göre bölgede konutların % 50'sinden fazlasının inşaat ve iskan ruhsatı bulunmamaktadır. Plansız, kaçak yapılaşma ve gecekonduların inşaat ve iskan ruhsatı bulunmadığına göre GAP Bölgesindeki konutların üçte ikisinin bu nitelikte olduğu söylenebilir

Tablo 55: Oturulan Binanın Yeşil Alan Durumu

Binanızın Yeşil Alan Arsanızın Ortalama % Kaçını Oluşturmaktadır?	Sayı	%
%20	790	77,6
%30	104	10,2
%40	67	6,6
%50	50	4,9
%60	2	,2
%70 ve daha fazla	5	,5
Toplam	1018	100,0

Binanızın yeşil alanı ve bahçesi arsanızın ortalama % kaçını oluşturmaktadır? Şeklindeki soruya katılımcıların % 77.6'sı yeşil alan ve bahçenin arsanın % 20'sini oluşturduğunu belirtmiştir. Yeşil alan ve bahçenin arsanın % 30'nu oluşturduğunu belirtenlerin oranı % 10.2'dir. Yeşil alan ve bahçenin arsanın % 50'sini oluşturduğunu söyleyenlerin oranı sadece % 4.9'dur. Buna göre katılımcıların oturduğu binalarda yeşil alan ve bahçe alanı çok yetersizdir. İmar Yasasına göre bina yapılacak arsanın %35'i inşaat alanı olarak kullanılabilir, arsanın geri kalan kısmı bahçe ve yeşil alan olarak bırakılmalıdır. Bu bilgilerden anlaşıldığı üzere GAP Bölgesinde anketin

uygulandığı kentlerde konut yapımında İmar Yasasının bu emredici hükmüne uyulmamıştır.

Tablo 51, 52, 53, 54 ve 55 birlikte değerlendirildiğinde GAP Bölgesindeki kentlerde üstyapının düzensiz ve kentsel yapı standartlarına uygun olmadığı anlaşılmaktadır. Bulunduğu kentteki konutların gecekondulu niteliğinde olduğunu belirtenlerin oranı % 75 olmasına karşılık oturduğu konutun gecekondulu olduğunu belirtenlerin oranı % 60'tır. Oturulan evin kullanım alanı 100 m² ve altında olduğunu belirtenlerin oranı % 56, oturulan evin iskan ruhsatı olmadığını belirtenlerin oranı % 85.5 ile dikkat çekmektedir. Üstyapılaşmada binaların yeşil alan ve bahçesi yok denecek kadar azdır. Binanın yeşil alanı arsanın % 20'sini oluşturduğunu belirtenlerin oranı % 77.6 olmasına karşılık, binanın yeşil alanın arsanın % 30 oluşturduğunu belirtenlerin oranı sadece % 10.2'dir. Oysa İmar Yasasına göre normal koşullarda arsanın % 35 yapı için kullanılabilir; diğeri binanın durumuna göre yeşil alan, bahçe ve park için kullanılması gerekir.

G. Düzensiz Kentleşmenin Nedenlerini (Arsa ve Denetim Eksikliği, Toplu Konutun Teşvik Edilmemesi, Gecekondulu Afları) Tespite Yönelik Görüşler

Bu başlık altındaki sorular GAP Bölgesindeki gecekondulaşma ve çarpık kentleşmenin nedenlerini bulmaya yöneliktir. Belediyelerin ve kentleşme konusunda yetkili olan kamu kurumlarının çarpık kentleşme ve gecekondulaşmadaki sorumlulukları nedir? Kent imar planının zamanında yapılmaması, ihtiyacı karşılayacak kadar imarlı arsa üretilmemesi, yoksul ve dar gelirli vatandaşların barınma ihtiyacının giderilmemesi çarpık kentleşme ve gecekondulaşmanın gelişimini nasıl etkilemiştir. Gecekondulaşma ve çarpık kentleşme sadece vatandaşların ekonomik gücünün yetersizliğinden mi kaynaklanmakta, yoksa başka nedenlerden mi kaynaklanmaktadır? Bu başlık altında sorulan sorular bu tür soruların cevaplarını bulmaya yöneliktir.

Tablo 56: GAP Bölgesindeki Kentlerde Düzensiz Yapılaşmanın Nedenleri

Sizce GAP Bölgesindeki Kentlerde Düzensiz Yapılaşmanın Nedeni Nedir? (birden fazla neden belirtilebilir)	Nedeni seçilmemiş	%	Nedeni seçilmiş	%	Toplam	%
Alt yapısı yapılmış ihtiyacı karşılayacak kadar imarlı arsa üretilmemesi	118	11,6	900	88,4	1018	100
Belediye'lerin ve kamu kurumlarının denetim eksikliği	169	16,6	849	83,4	1018	100
Kaçak yapılaşmanın görmezlikten gelinmesi	175	17,2	843	82,8	1018	100
Belediye'lerin/devletin toplu konut üretimini teşvik etmemesi	185	18,2	833	81,8	1018	100
Gecekonulardan rant elde edilmek istenmesi	196	19,3	822	80,7	1018	100
Kent İmar Planlarının Yetersiz Olması	198	19,4	820	80,6	1018	100
Gecekondu afları	306	30,1	712	69,9	1018	100
Bölgenin ekonomik şartları, yani kırsal alandan kentlere gelen sabit ve dar gelirli vatandaşların planlı ve Düzenli konutlardan satın alamaması	365	35,9	653	64,1	1018	100
Kent imar planına aykırı yapılaşma	399	39,2	619	60,8	1018	100
Belediyelerin ya da devletin sabit ve dar gelirli vatandaşlara yönelik ucuz satılık/kiralık konut üretmemesi	481	47,2	537	52,8	1018	100

Sizce GAP Bölgesinde düzensiz, plansız, kaçak (çarpık) yapılaşma ve gecekonduların nedeni nedir? Sorusuna altyapısı yapılmış imarlı arsanın olmaması olarak belirtenlerin oranı 88.4, belediyelerin ve kamu kurumlarının denetim eksikliği olduğunu belirtenlerin oranı % 83.4, kaçak yapılaşma, kent imar planlarının yetersizliğinden kaynaklandığını belirtenlerin oranı % 80'nin üzerindedir. Aynı soruya belediyelerin/devletin toplu konut üretimini teşvik etmemesinden kaynaklandığını belirtenlerin oranı 81.8'dir. GAP Bölgesinde düzensiz, plansız, kaçak (çarpık) yapılaşma ve gecekonduların nedeni gecekondu aflarından kaynaklandığını belirtenlerin oranı % 69.9'dur. Bölgedeki düzensiz yapılaşma ve gecekondulaşmanın bölge halkının ekonomik şartlarından ve belediyelerin/devletin ucuz kiralık konut üretmemesinden kaynaklandığını belirtenlerin oranı % 60'tan fazladır. Bu bilgilere göre gecekondulaşma ve düzensiz kentsel yapılaşmada en büyük sorumluluk belediyeler ve kentleşme konusunda yetkili olan kamu kurumlarına düşmektedir.

Tablo 57: Kaçak Yapılaşma ve Gecekondulaşmanın Nasıl Önleneceği

Sizce izinsiz/kaçak yapılaşma ve gecekondu yapımı nasıl önlenebilir? (birden fazla önlem belirtilebilir)	Nedeni Seçilmiş	%	Nedeni Seçilmiş	%	Toplam	%
Belediye'lerin imarlı ucuz arsa satmasıyla	34	3,3	984	96,7	1018	100
Belediye'lerin, devletin (valilik, kaymakamlık gibi) ve mahalle muhtarlarının işbirliğiyle yapacakları sıkı denetimle	96	9,4	922	90,6	1018	100
Boş bekletilen arsalardan fazla vergi almakla	217	21,3	801	78,7	1018	100
Belediye'lerin halk konut yaparak ucuza kiraya vermesi ya da satmasıyla	241	23,7	777	76,3	1018	100
Zamanında kent imar planlarının yapılmasıyla	292	28,7	726	71,3	1018	100
Kent toprağından (arsalardan) doğan rantın vergi, belli süre içinde yapı yapma zorunluluğunun getirilmesi, gayrimenkul mükellefiyeti gibi yollarla kent halkına kazandırılmasıyla	296	29,1	722	70,9	1018	100
Devlet'in ve belediyelerin kredi ve nakdi yardım desteğiyle	517	50,8	501	49,2	1018	100
Belediye'lerin teknik yardım ve desteğiyle	649	63,8	369	36,2	1018	100
Kaçak yapılaşma ve gecekondu yapımının yasaklanmasıyla	697	68,5	321	31,5	1018	100
Mevcut gecekondu ve kaçak yapıların yıkılmasıyla	770	75,6	248	24,4	1018	100

Sizce Kaçak Yapılaşma ve Gecekondu Yapımı Nasıl Önlenebilir? Sorusuna belediyelerin imarlı ve ucuz arsa üretmesi ve sıkı denetimle önlenebilir diyenlerin oranı % 90'ın üzerindedir. Boş bekletilen arsalardan fazla vergi alınması, belediyelerin halk konutu yaparak ucuza satması ya da kiralaması, zamanında kent imar planlarının yapılmasıyla kaçak yapılaşma ve gecekondu önlenebilir diyenlerin oranı % 70'in üzerindedir.

Tablo 57 ve 58'deki veriler birlikte değerlendirildiğinde GAP Bölgesinde düzensiz, plansız, kaçak (çarpık) yapılaşma ve gecekonduların en önemli nedeni belediyeler ve kentleşme konusunda yetkili olan kamu kurumlarının hatalı tutumudur. Zira kent imar planının yapılması, imarlı arsa üretilmesi, ucuz kiralık/satılık konut üretilmesi belediyelerin ve devletin görevleri arasındadır. Altyapının yapılması, yollar ve kaldırımların yapılması, organize sanayi bölgelerinin kurulması, sanayileşmenin teşvik edilerek geliştirilmesi kamu kurumlarının görevleri arasındadır. Çağımızda her alanda etkin denetim yapmak devletin en önemli görevleri arasındadır. Bütün bu unsurlar bir arada değerlendirildiğinde düzensiz, plansız, kaçak (çarpık) yapılaşma ve

gecekondulaşmanın en önemli nedeni belediyelerin ve devletin hatalı tutumundan kaynakladığı belirtilebilir.

H. Aile Yapısında Kentlere Özgü Değişime İlişkin Görüşler

Kırsal alanda genelde anne-baba ve çocukların yanında gelinler, büyük anne, büyük baba, amca, hala gibi aynı soydan birkaç kuşak insan geniş aile tipinde bir arada yaşayabilmektedir. Sosyal ilişkilerde yani aile fertlerinin giyim kuşamları, dışarı çıkmaları, sosyal faaliyetlerde bulunmaları aile büyüklerinin kararıyla olmaktadır. Kentlerde ise geniş aile yerine çekirdek aile yapısı egemen olmakta ve ailede sadece anne-baba ve evlenmemiş çocuklar bulunmaktadır. Bu başlık altındaki sorular aile yapısında kentlere özgü değişimi ölçmeye yöneliktir.

Tablo 58: Geniş Aileden Çekirdek Aileye Geçme Durumu

Aileniz Toplam Kaç Kişiden Oluşmaktadır?	Sayı	%
2	30	2,9
3	58	5,7
4	104	10,2
5	150	14,7
6	128	12,6
7	175	17,2
8	115	11,3
9	124	12,2
10	49	4,8
11+	50	4,9
Toplam	1018	100,0

Çekirdek aile anne-baba ve evlenmemiş çocuklardan ve genelde az üyeli bireylerden oluşmaktadır. Ailesinin 2 ila 5 kişi arasında olduğunu belirtenlerin oranı % 32.5'tir. Katılımcıların toplam % 77.5'i ailesinin 6 ve daha fazla kişiden oluştuğunu belirtmiştir. Normal koşullarda kentlerde çekirdek aile 3-4 kişiden oluşmaktadır. Bu verilerden anlaşıldığına göre bölgede geniş aile yapısında değişiklik olmamış ya da kırsal alandaki geleneksel aile yapısı hala kentlerde sürmektedir. Kentleşme ile birlikte kırsal kesimde var olan geniş aile yapısından çekirdek aile yapısına geçiş olmamıştır.

Tablo 59: Çok Eşlilik Durumu

Çok Eşliliğe Nasıl Bakıyorsunuz?	Sayı	%
Çok eşlilik iyi bir şeydir olabilir	153	15,0
Çok eşlilik kötü bir şeydir olmamalı	637	62,6
Çevremizde çok eşli olanlar var ve iyi geçiniyorlar, bu nedenle normal karşılanmalı	135	13,3
Çevremizde çok eşliler var hiç geçinmiyorlar, be nedenle olmamalı	93	9,1
Toplam	1018	100,0

Çok eşliliğe nasıl bakıyorsunuz? Sorusuna katılımcıların % 62.6'sı çok eşliliğin kötü bir şey olduğunu ve olmaması gerektiğini belirtmiştir. Çevresinde çok eşli olan ailelerin bulunduğunu, bunların iyi geçinemediğini belirtenlerin oranı % 9.1'dir. Çok eşliliğin kötü bir şey olduğunu ve olmaması gerektiğini belirtenlerin toplam oranı % 71.7'dir. Çok eşliliğin iyi bir şey olduğunu ve olabileceğini belirtenlerin oranı % 15.0, çevresinde çok eşli olan ailelerin olduğunu ve iyi geçindiğini belirtenlerin oranı % 13.3'tür. Çok eşliliğe karşı olanların toplam oranı % 71.7 olmasına karşılık çok eşliliği savunanların toplam oranı % 28.3 olmuştur. Daha çok kırsal alanda geleneksel değerlere göre uygulama bulan çok eşliliğin kentlerdeki insanlar tarafından savunulması söz konusu yerlerde insanların kitleleşmediğini göstermektedir.

Tablo 60: Aile Planlaması Durumu

Aile Planlamasını Yapıyor Musunuz?	Sayı	%
Evet	490	48,1
Hayır	528	51,9
Toplam	1018	100,0

Aile planlaması yapıyor musunuz? Sorusuna katılımcıların %51.9'u yapmadığını, % 48.1'inin aile planlaması yaptığını belirtmiştir. Aile planlaması yapmak bilinçli bir eylemdir ve genelde kentlerde kırsal kesimden daha çok uygulanmaktadır. Bu bilgilere göre GAP Bölgesindeki kentlerde ailelerin % 50'si aile planlamasına sıcak bakmamaktadır. TÜİK'in hanehalkı araştırmasına göre GAP Bölgesinde 1955'ten 2010'a kadar aile yapısının büyüklüğünde değişme olmadığını göstermiştir. Buna göre bu soruya verilen cevaplar bölgede hanehalkı büyüklüğünün istatistiki verileriyle uyumaktadır.

Tablo 58, 59 ve 60'deki veriler birlikte değerlendirildiğinde GAP Bölgesindeki kentlerde aile yapısında kentlere özgü değişimin olmadığı görülmektedir. Ailesinin 6

ve daha fazla kişiden oluştuğunu belirtenlerin oranı % 77.5, aile planlaması yapmadıklarını belirtenlerin oranı % 48'1'dir. Buna göre kentleşme ile birlikte geleneksel geniş aile yapısından kentlere özgü çekirdek aile yapısına geçilmemiştir.

I. Sosyal İlişkilerde Kentlere Özgü Değişime İlişkin Görüşler

Kırsal alanda sosyal ilişkiler yüz yüze, menfaate dayalı olmayan, dolaysız bir şekilde gerçekleşmektedir. Kentlerde sosyal ilişkiler resmi, menfaate dayalı ve dolaylı olmaktadır. Bu başlık altındaki sorular sosyal ilişkilerde kentlere özgü değişimin olup olmadığını ölçmeye yönelik sorulardır.

Tablo 61: Aile Bireylerinin Giyim Kuşamları ve Sokağa Çıkmaları Konusunda Karar Verme Durumu

Aile Bireylerinin Giyim Kuşamları ve Sokağa Çıkmaları Konusunda Kim Karar Vermektedir?	Sayı	%
Herkes kendisi karar verir	428	42,0
Anne-Baba karar verir	375	36,8
Ortaklaşa karar veririz	149	14,6
Çevremize göre karar veririz	45	4,4
Diğer	21	2,1
Toplam	1018	100,0

Aile bireylerinin davranışları, giyim kuşamları, sokağa çıkmaları konusunda kim karar vermektedir? Sorusuna herkes kendisi karar verir diyenlerin oranı % 42, anne-baba karar verir diyenlerin oranı % 36.8, ortaklaşa karar veririz diyenlerin oranı % 14.6'dır. Anne-baba karar verir diyenlerin oranı ile ortaklaşa karar veririz diyenlerin toplam oranı % 51.4'dir. Tablodaki verilere göre bölge kentlerinde aile bireylerinin giyim kuşamları ve sokağa çıkmaları konusunda kırsal alandaki değer yargılara göre hareket edildiği görülmektedir. Kırsal alandaki geleneksel toplumlarda genelde anne-baba gibi aile büyükleri ailenin üyeleri adına karar verirler. Bu veriler aynı zamanda GAP bölgesinde kentlerde yaşayan insanların büyük bir kısmının kentsel değerler edinemediğini dolayısıyla kentlileşmediğini göstermektedir.

Tablo 62: Çocukların Meslek Seçiminde Karar Verme Durumu

Çocuklarınız Meslek Seçiminde ve Sosyal Faaliyetlere Katılmasında Kim Karar Vermektedir?	Sayı	%
Çocuklarımız her konuda kendileri karar veriyor	471	46,3
Her konuda söz büyüklerindir; büyükler karar verir	313	30,7
Bu konularda birlikte karar veririz	234	23,0
Toplam	1018	100,0

Çocuklarınızın meslek seçimine ve sosyal faaliyetlere katılmasına (dernek, vakıf, siyasi partilerin gençlik kollarında çalışmak gibi) kendileri mi karar veriyor yoksa siz mi karar veriyorsunuz? Sorusuna çocuklar kendileri karar verir diyenlerin oranı % 46.3, aile büyükleri karar verir diyenlerin oranı % 30.7, birlikte karar veririz diyenlerin oranı % 23'tur. Modern kentli toplumlarda aileler çocukların meslek seçiminde yardımcı olur, çocuklar adına karar vermez. Çocukların sosyal faaliyetlere katılması konusunda tercih çocukların olmalıdır. Tablodaki verilere GAP Bölgesindeki kentlerde çocukların meslek seçiminde ve sosyal faaliyetlere katılmasında yeterli seçim hakkı tanınmamaktadır.

Tablo 63: Eşlerin Evlilik Durumu

Siz Nasıl Evlendiniz?	Sayı	%
Görücü usulüyle	442	43,4
Birbirimizi görerek, tanışarak evlendik	341	33,5
Akraba olduğumuz için görüşmeden evlendik	143	14,0
Büyüklerimizin kararıyla	67	6,6
Diğer	25	2,5
Toplam	1018	100,0

Nasıl evlendiniz? Sorusuna birbirimizi görerek ve tanışarak evlendik diyenlerin oranı % 33.5 iken, görüşmeden ve görücü usulüyle evlenenlerin oranı % 62.5'tir. Geleneksel değerlerin hakim olduğu kırsal kesimde görücü usulüyle evlenilir. Görücü usulüyle evlilik kırsal alandaki geleneksel toplumlarda uygulanan ilkel bir yöntemdir. Katılımcıların verdiği cevaplara göre buralarda evlilik konusunda hala geleneksel değerlerin ağırlığını koruduğu görülmektedir.

Tablo 64: Çocukların Evlilik Durumu

Çocukların Evlenirken Neye Dikkat Etmelerini İstersiniz?	Sayı	%
Anne- Babasını dinlemesini	388	38,1
Akraba olmasını	114	11,2
Tanıdık olmasını	103	10,1
Çocuklar yerine Anne-Babasının karar vermesini	63	6,2
Çocukların kendi karar vermesini	350	34,4
Toplam	1018	100,0

Çocuklarınızın eş seçerken neye dikkat etmelerini istersiniz? Sorusuna çocuklar kendisi karar versin diyenlerin oranı % 34.4 iken anne-babasını dinlesin diyenlerin oranı % 38.1'dir. Evliliğin ileride çeşitli sorunlara yol açmaması için eşlerin önceden birbirini görmesi, tanışması ve kendilerinin karar vermesi gerekir. Oysa buradaki cevaplar bu durumla çelişmektedir. Kırsal alanda geleneksel değerlere göre aile büyükleri çocuklar adına karar verebilmektedir. Burada verilen cevaplar evlilik konusunda geleneksel kırsal alandaki gibi ailelerin çocukların yerine karar verdiğini göstermektedir.

Tablo 65: Kız Çocuklarının Evlilik Durumu

Yörenizde Kız Çocuklarının Evlendirilmesinde Başlık Parası Alınıyor Mu?	Sayı	%
Evet	362	35,6
Hayır	656	64,4
Toplam	1018	100,0

Yörenizde kız çocuklarının evlendirilmesinde başlık parası var mı? Şeklindeki soruya evet diyen katılımcıların oranı % 35.6 iken hayır diyenlerin oranı % 64.4 düzeyindedir. Kız çocukların evlendirilmesinde Doğu ve Güney Doğu Anadolu Bölgelerinin kırsal alanında hala kız çocuklarının evlendirilmesinde başlık parası alınmaktadır. Tablodaki verilere göre kentlerde azda olsa bölgede hala geleneksel değerler olan kız çocukların evlendirilmesinde başlık parasının alınması geleneği devam etmektedir. Kentleşmiş toplumlarda kız çocukların evlendirilmesinde bu tür ilkel uygulamalar görülmemektedir. Buradaki veriler insanların kentlerde yaşamasına rağmen kentsel değerler edinmediğini dolayısıyla kentleşmediğini göstermektedir.

Tablo 66: Günlük Çöplerin Nereye Bırakıldığı

Günlük Çöplerinizi Nereye Bırakıyorsunuz?	Sayı	%
Kendi çöp kutumuza	548	53,8
Kapıcının alması için kapının önüne	126	12,4
Binamızın çöp bidonu olmadığı için çöplerin biriktiği yere	327	32,1
Başka Yere	17	1,7
Toplam	1018	100,0

Günlük çöplerinizi nereye bırakıyorsunuz? Sorusuna katılımcıların % 53.8'i kendi çöp kutusuna, % 32.1'i binalarının çöp bidonu olmadığı için çöplerin biriktiği yere yani sokağa, % 12.4'ü kapıcının alması için kapının önüne bıraktığını belirtmiştir. Kentleşmiş toplumlarda günlük çöpler kapıcının alması için kapının önüne bırakılır.

Modern toplumlardaki kentlerde çöpler rast gele boş yerlere atılmaz ve çöpler geri dönüşüm yöntemine uygun şekilde belirlenen kutulara bırakılır. Böylece hem çöpler güvenilir bir şekilde uzaklaştırılmış olunur hem de çöplerin geri dönüşümü ile ekonomiye dolaylı yoldan katkı sağlanmış olunur. Tablodaki verilere göre kentlerdeki ailelerin % 33.8'i çöplerini sokağa bırakarak kentsel yaşamın gerektirdiği davranışı gösterememiştir.

Tablo 67: Evdeki Halı, Kilim Gibi Ev Eşyalarının Nerede Yıkandığı

Halı, Kilim, Yün Gibi Eşyalarınızı Nerede Yıkıyorsunuz?	Sayı	%
Evde	785	77,1
Kapının önünde	90	8,8
Mahallede uygun yerlerde	53	5,2
Halı yıkama fabrikalarında	76	7,5
Kentin dışında başka yerde	14	1,4
Toplam	1018	100,0

Evinizdeki halı, kilim, yün gibi ev eşyalarını nerede yıkıyorsunuz? Sorusuna katılımcıların % 77.1'i evde, % 8.8'i kapının önünde, % 5.2'si mahallenin uygun bir yerinde yıkadığını belirtmiştir. Söz konusu eşyaları halı yıkama fabrikasında yıkadığını belirtenlerin oranı sadece % 7.5 düzeyindedir. Bu tür eşyaların fabrika gibi kapalı alanlarda yıkanması ve çevreye zarar vermemesi gerekir. Tablodaki verilere göre bu konuda kentsel yaşamın gereği olan davranışlar sergilenmemektedir. Yoğun toplumsal yaşamın gereği olarak kentlerde bu tür ev eşyalarının halı yıkama fabrikası gibi uygun yerlerde yıkanması beklenir.

Tablo 68: Düğün, Sünnet, Nişan Gibi Sosyal Etkinliklerin Yapıldığı Yer

Düğün, Sünnet, Nişan Gibi Etkinlikleri Nerede Yapıyorsunuz?	Sayı	%
Düğün salonlarında	361	35,5
Mahallemizdeki boş alanlarda	363	35,7
Evimizin önünde, sokakta	260	25,5
Köyümüzde	34	3,3
Toplam	1018	100,0

Katılımcılara yöneltilen düğün, sünnet, nişan gibi etkinliklerinizi nerede yapıyorsunuz? Sorusuna düğün salonunda yapıyoruz diyenlerin oranı % 35.5 iken, bu tür etkinlikleri düğün salonlarının dışında yapanların toplam oranı % 64.5 düzeyinde olmaktadır. Normal koşullarda kentlerde böyle sosyal etkinlikler düğün salonlarında yapılır. Bu tür etkinliklerden çıkan gürültü ve atıkların çevredeki diğer aileleri rahatsız etmemesi gerekir. Tablodaki verilere göre katılımcıların % 64.5'i kentsel yaşamın gerektirdiği davranışları gösterememiştir. Diğer bir ifade ile söz konusu kesim kentlerde yaşamasına rağmen kentlileşmemiştir.

Tablo 69: Günlük Ekmek İhtiyacının Karşılanması Durumu

Günlük Ekmek İhtiyacınızı Nasıl Karşılıyorsunuz?	Evet	%	Hayır	%	Toplam	%
Evde Kendimiz Yaparak	592	58,2	426	41,8	1018	100
Yakında Bulunan Tandır Fırında Kendimiz Yaparak	323	31,7	695	68,3	1018	100
Fırına Hamur Göndererek	189	18,6	829	81,4	1018	100
Fırından Satın Alarak	339	33,3	679	66,7	1018	100
Halk Ekmek Büfesinden Satın Alarak	831	81,6	187	18,4	1018	100

Katılımcılara sorulan günlük ekmek ihtiyacınızı nasıl karşılıyorsunuz? Sorusuna evde kendimiz yaparak karşılıyoruz diyenlerin oranı % 58.2, fırına hamur göndererek karşılıyoruz diyenlerin oranı %18.6'dır. Bu iki cevap birlikte değerlendirildiğinde ekmek ihtiyacını kendileri yaparak karşılayanların oranı % 76.8'dir. Fırından satın alarak ekmek ihtiyacını karşılayanların oranı %33.3'tür. Kentlileşmiş toplumlarda günlük ekmek ihtiyacı market ya da bakkallardan satın alınarak karşılanır. Ekmek ihtiyacının evde yapılarak ya da fırına hamur götürülerek yapılmak suretiyle karşılanması kırsal alandaki durumu göstermektedir. Tablodaki veriler katılımcıların % 76.8'inin ekmek ihtiyacını kendilerinin karşıladığını belirterek bu konuda kentsel davranış sergilemediğini göstermektedir.

Tablo 70: Ailenin Gıda İhtiyacının Nereden Karşılandığı

Haftalık Sebze-Meyve ve Kuru Gıda İhtiyacınızı Nereden Karşılanıyorsunuz	Evet	%	Hayır	%	Toplam	%
Marketlerden	479	47,1	539	52,9	1018	100
Mahalle Bakkalından	464	45,6	554	54,4	1018	100
Semt Pazarlarından	854	83,9	164	16,1	1018	100
Ayda Bir Köyden	483	47,4	535	52,6	1018	100

Haftalık Sebze-Meyve ve Kuru Gıda İhtiyacınız Nereden Karşılanıyor? Sorusuna katılımcıların % 47.4'nün ayda bir köyden alarak karşıladığını, % 47.1'nin marketlerden satın alarak karşıladığını söylemektedir. Sebze-meyve ve kuru gıda ihtiyacını semt pazarlardan karşıladığını belirtenlerin oranı % 83.9'dur. Kentleşmiş toplumlarda haftalık sebze-meyve ve kuru gıda ihtiyacı market ve bakkal gibi yerlerden karşılanır. Tablodaki verilere göre ailelerin gıda ihtiyacının karşılanmasında semt pazarları ve köyden alımlar öncelikli sıradadır. Haftalık sebze-meyve ve kuru gıda ihtiyacını ayda bir köyden karşıladığını belirtenlerin oranı % 50'ye yakındır. Bu veriler anket uygulamasının yapıldığı kentlerde yaşayanların % 50'ye yakının kentte yaşamasına rağmen köyle bağlantısının devam ettiğini ve kentleşmediğini göstermektedir.

Tablo 71: Bayanların Sanayi ve Hizmet Sektöründeki İşlerde Çalışma Durumu

Bayanların Ev Dışındaki İşlerde Çalışma Müsaade	Sayı	%
Evet	384	37,7
Hayır	634	62,3
Toplam	1018	100,0

Evinizdeki bayanların başkasına ait sanayi ya da hizmet sektöründeki işlerde çalışmasına müsaade eder misiniz? Sorusuna evet diyenlerin oranı % 37.7 iken, hayır diyenlerin oranı % 62.3'tür. Modern kentli toplumlarda kadınlar da erkekler gibi eğitim durumuna göre hizmet ya da sanayi sektöründeki işlerde çalışmakta, aile bütçesine katkıda bulunmakta ve sosyal sorumluluk üstlenmektedir. Geleneksel kırsal toplumlarda bayanların ev dışındaki işlerde çalışmasına sıcak bakılmaz. Buradaki yaklaşım da geleneksel kırsal alandaki toplumun yaklaşımdan çok farklı değildir. Tablodaki verilere göre katılımcıların % 62.3'ü bayanların ev dışındaki işlerde çalışmasına müsaade etmediğini belirterek bu konuda kentsel davranışlar sergilemediğini ortaya koymaktadır.

Tablo 72: Ailevi Meselelerde Kadınların Sözünün Dinlenmesi Durumu

Ailevi Meselelerde Bayanların Sözünün Dinlenir Mi?	Sayı	%
Evet	254	25,0
Hayır	299	29,4
Bazen	465	45,7
Toplam	1018	100,0

Katılımcılara yöneltilen ailevi meselelerde kadının sözü dinlenir mi? Sorusuna % 25'i evet, % 29.4'ü hayır, % 45.7'si bazen dinlenir diye cevap vermiştir. Ailevi meselelerde kadınların sözü dinlenmez diyenlerin oranı ile bazen dinlenir diyenlerin oranı birlikte değerlendirildiğinde katılımcıların % 75'i ailevi meselelerde kadınların sözünü dinlemediği ortaya çıkmaktadır. Doğu ve Güney Doğu Anadolu Bölgesinde geleneksel değerlerden dolayı kırsal alanda her konuda kadınlar ikinci planda yer almakta ve kadınların sözü dinlenmemektedir. Kentlerde de böyle bir tutumun devam etmesi insanların kentte yaşamasına rağmen tutum ve davranışlarında kentleşmediğini ve kırsal alandaki tutum ve davranışlarını kentlerde de sürdürdüğünü göstermektedir.

Tablo 73: Aileye Mal/Mülk Alım-Satımında Karar Verilme Durumu

Aileye Mal/Mülk Alım-Satımında Kim Karar Verilmektedir?	Sayı	%
Baba	531	52,2
Anne	25	2,5
Çocuklar	15	1,5
Ortaklaşa, yani ailenin bütün üyeleri	447	43,9
Toplam	1018	100,0

Katılımcılara yöneltilen aileye mal/mülk alım-satımında kim karar veriyor? Sorusuna baba karar veriyor diyenlerin oranı % 52.2 iken, aile üyelerinin ortak kararıyla alınır diyenlerin oranı % 43.9 düzeyinde olmuştur. Geleneksel ataerkil toplumlarda aile reisi olan baba aile ile ilgili her konuda karar vermektedir. Tablodaki verilere göre aileye mal mülk alımında babanın büyük etkisi vardır. Bu yaklaşım geleneksel ataerkil toplumlarda var olan bir tutumdur. Aileye mal/mülk alım-satımında karar verme konusunda yetkinin büyük oranda babada olması insanların kentlerde

yaşamalarına rağmen kentlere özgü tutum ve davranış edinmediğini ortaya koymaktadır.

Tablo 74: Çalışma Bakımından Köyle Bağlantı Durumu

Çalışma ve Gıda Maddelerinin Alımı Gibi Konularda Köyle Bağlantınız Var Mı?	Sayı	%
Evet, çocuklar köye tatile gidiyor	132	13,0
Evet, köyden kuru gıdamız geliyor	333	32,7
Evet, köye çalışmaya gidiyoruz	179	17,6
Hayır, köyle bağlantımız yok	374	36,7
Toplam	1018	100,0

Köyle bağlantınız var mı? Sorusuna hayır diyenlerin oranı % 36.7 iken evet diyenlerin oranı % 63.3 düzeyindedir. Köye çalışmak için gittiklerini belirtenlerin oranı % 17.6'dır. Kentte yaşadığı halde köydeki işlerde çalışmaya gitmek kentte iş bulamamaktan ileri gelmektedir. Yukarıda GAP Bölgesinde kentleşmenin gelişimi ile sanayileşmenin gelişimi karşılaştırmasında istatistiki verilerden anlaşıldığı gibi bölgede kentleşmenin gelişimine paralel sanayileşme gelişmemektedir. Bu nedenle GAP Bölgesindeki kentlerde istihdam alanı çok sınırlıdır. İnsanlar kentlerde yaşamalarına rağmen kentlerde iş bulamadıkları için köylerdeki tarımsal işlerde çalışmaktadır. Bu durum kentlerde yaşayan insanların kentleşmesini olumsuz yönde etkilemektedir.

Yukarıdaki 61-74 tabloları birlikte değerlendirildiğinde GAP Bölgesindeki kentlerde sosyal ilişkiler bakımından kentlere özgü değişimin büyük oranda gerçekleşmediği görülmektedir. Aile bireylerinin giyim kuşamları, sokağa çıkmaları ve çocukların meslek seçimi ve sosyal faaliyetlere katılması konusunda anne-baba gibi aile büyüklerinin onların adına karar verme oranı % 50'den fazladır. Evlilik konusunda çocukların anne-babasını dinlemesini isteyenlerin oranı % 40 civarındadır. Eş seçiminin çocukların tercihi bırakılması yerine anne-babasını dinlemesini isteyenler azımsanamayacak oranda fazladır. Evdeki halı, kilim gibi eşyaların fabrika gibi uygun yerlerde yıkanmadığını belirtenlerin oranı % 77.1, düğün, sünnet ve nişan gibi etkinliklerin sokakta yapıldığını belirtenlerin oranı % 64.5'tir. Bayanların ev dışındaki işlerde çalışmasını istemeyenlerin oranı % 62.3, ailevi meselelerde kadınların sözünün dinlenilmediğini belirtenlerin oranı % 50'den fazladır. Kentte oturduğu halde çalışma ya da gıda ihtiyacının karşılanması gibi nedenlerle köyle bağlantısı olduğunu belirtenlerin oranı % 63.3'tür. Bütün bu veriler bir arada değerlendirildiğinde GAP

Bölgesindeki kentlerde sosyal ilişkiler bakımından kentlere özgü değişimin olmadığı ve kentsel değer yargılara göre davranılmadığı görülmektedir.

İ. Ekonomik Faaliyetlerde Kentlere Özgü Değişime İlişkin Görüşler

Kırsal alanda insanlar eğitim ve uzmanlık gerektirmeyen tarım ve hayvancılık faaliyetleri ile uğraşmaktadır. Kentlerde ise insanlar eğitimini, uzmanlık durumuna ve işin niteliğine göre değişik işlerde çalışabilmektedir. Kırsal alanda sınırlı olan iş alanları kentlerde çok ve farklı alanlarda ortaya çıkmaktadır. Kentlerdeki işlerin çoğu aynı zamanda uzmanlık gerektirdiğinden işe girmek için ilgili iş alanında uzmanlık bilgisine sahip olmak gerekir. Bu nedenle kentlerde işe girmede uzmanlık önemli rol oynamakta ve kırsal alandaki işlerden farklılık göstermektedir. Bu başlık altındaki sorular ekonomik faaliyetlerde kentlere özgü değişimi ölçmeye yöneliktir.

Kentleşme ile birlikte ekonomik faaliyetlerde kentlere özgü değişiklikler olmaktadır. Kentlere gelen insanlar kırsal alandaki tarım ve hayvancılık faaliyetleri yerine kentlerdeki sanayi ve hizmet alanlarında çalışmamakta ve geçimini bu işlerden elde ettiği gelirle sağlamaktadır. Bu kısımdaki sorular kentlere sonradan gelen insanların kentlerdeki işlerde çalışıp çalışmadığını yani ekonomik faaliyetler bakımından kentlere özgü değişimin olup olmadığını ölçmeye yönelik sorulardır.

Tablo 75: Kentleşme İle Sanayileşme Arasındaki İlişki

Sizece GAP Bölgesinde kentleşme ile sanayileşme arasında nasıl bir ilişki vardır?	Sayı	%
Olumlu bir ilişki vardır, bölgede kentleşme ile birlikte sanayileşmede gelişmektedir	397	39,0
Olumsuz bir ilişki vardır, bölgede kentleşme geliştiği halde sanayileşme gelişmemektedir	621	61,0
Toplam	1018	100,0

Katılımcılara yöneltilen sizce GAP Bölgesi'nde kentleşme ile sanayileşme arasında nasıl bir ilişki vardır? Sorusuna olumsuz bir ilişki vardır diyenlerin oranı % 61, olumlu bir ilişki vardır diyenlerin oranı % 39'dur. GAP-GİDEM'in 2005'te yaptığı bir araştırmaya göre bölgedeki kentlerin hala % 30'unda organize sanayi bölgesi kuruluş aşamasındadır. GAP Bölgesinde kentleşmenin gelişimi ile birlikte sanayi gelişmemektedir. Bölgede kentleşmeye dayanmayan demografik şişme şeklinde kentleşme gelişmektedir. 1980'den sonra bölgede büyük kentlerin nüfusu 2-3 kat artış gösterirken sanayi alanında gelişme ya olmamıştır ya da yerinde saymıştır.

Tablodaki veriler kentleşmenin gelişimi ile birlikte sanayileşmenin gelişmediğini ortaya koymaktadır.

Tablo 76: Bulunduğu Kentte Ne Zamandan Beri Yaşama Durumu

Ne zamandan beri bulunduğunuz kentte yaşamaktasınız?	Sayı	%
Doğduğumdan beri	363	35,7
1960 - 1970 göç ettiğimden beri	38	3,7
1971 - 1980 göç ettiğimden beri	194	19,1
1981 - 1990 göç ettiğimden beri	307	30,2
1991 - 2000 göç ettiğimden beri	75	7,4
2001'den sonra	41	4,0
Toplam	1018	100,0

Ne zamandan beri bulunduğunuz kentte yaşamaktasınız? Sorusuna doğduğumdan beri diyenlerin oranı % 35.7'dir. 1960-1970 tarihleri arasında kentte göç ettiğini belirtenlerin oranı % 3.7', 1970-1980 tarihleri arasında kente göç ettiğini belirtenlerin oranı % 19.1, 1980-1990 tarihleri arasında kente göç ettiğini belirtenlerin oranı % 30.2, 1990-2000 tarihleri arasında kentte göç edenlerin oranı % 7.4, 2000'den sonra kentte göç edenlerin oranı % 4 olarak belirtilmiştir. Burada dikkati çeken tarih 1970-1990 arası yapılan göçlerdir. Bu tarihler arasında kentte göç edenlerin toplam oranı % 50'den fazla iken 1980-1990 tarihleri arasında kentte göç edenlerin oranı % 30.2 ile belirtilen zaman dilimleri arasında en yüksek göç düzeyine ulaşmıştır. 1980-1990 tarihleri arasında kentlere yoğun göç olmasının nedeni bu tarihlerde yoğun terör olaylarının yaşamasından kaynaklanmaktadır. 1980-2010 tarihleri arasında kente göç ettiğini belirtenlerin toplam oranı % 60.7'dir. Bu veriler aynı zamanda GAP Bölgesinde 1980'den sonra hızlı kentleşme sürecine girildiğini göstermektedir.

Tablo 77: Köyde Mal/Mülkün Varlığı Bakımından Köyle Bağlantı Durumu

Köyde tarla, bağ, bahçe gibi mal varlığınız var mı?	Sayı	%
Var, köydeki akrabalar, ortaklar işletiyor	342	33,6
Var, yazın kendimiz gidip işletiyoruz	209	20,5
Var, ama boş beklemektedir	202	19,8
Yok, şehre gelirken sattık	265	26,0
Toplam	1018	100,0

Köyde tarlanız, bağınız, bahçeniz var mı? Soruna katılımcıların % 33.6'sı var ama başkası işletiyor, % 19.8'i var ama boş beklemektedir, % 20.5'i var, yazın kendimiz gidip işletiyoruz diye belirtmiştir. Köyde tarlası, bağı, bahçesi olmadığını belirtenlerin oranı % 26 olmasına karşılık köyde tarlası, bağı, bahçesi olduğunu belirtenlerin toplam oranı % 74 olmuştur. Bu verilere göre insanlar kentte yaşamasına rağmen ekonomik bakımından köyle bağlantısı devam etmektedir. Köy ile kent arasındaki böyle bir ilişki insanların kentleşmesini ve kentsel değerler edinmesini olumsuz yönde etkilemektedir.

Tablo 78: Tarımsal Kesime Ait Mevsimlik İşlerde Çalışma Durumu

Tarımsal kesime ait mevsimlik işlerde ailece çalışıyor musunuz?	Sayı	%
Evet	613	60,2
Hayır	405	39,8
Toplam	1018	100,0

Kentin dışında tarımsal kesime ait mevsimlik işlerde (pamuk, fındık, patates, soğan, domates toplama gibi) ailece çalışıyor musunuz? Sorusuna katılımcıların % 60.2'si evet, % 39.8'i hayır diye cevap vermiştir. İnsanlar kentte iş bulamayınca ve kentteki işlerden geçimini sağlayacak kadar gelir elde edemeyince kırsal alandaki işlerde çalışmaya yönelmiştir. Bu verilere göre kentte yaşayan insanların % 50'den fazlası kırsal alandaki mevsimlik işlerde çalışmaktadır. Böyle bir durum sonradan kentte göç edenlerin kentleşmesini ve kentleşme sürecini olumsuz yönde etkilemektedir.

Tablo 79: Ailede Sanayi Sektöründe Çalışma Durumu

Ailenizde sanayi sektöründe (tarım dışı) çalışan kimse var mı?	Sayı	%
Yok, kentimizde yeterli sanayi kuruluşları yok	246	24,2
Yok, sanayi nitelikli eleman istiyor	207	20,3
Yok, sanayide iş bulunmuyor	370	36,3
Var, ama ücreti çok düşük	106	10,4
Var	89	8,7
Toplam	1018	100,0

Ailenizde sanayi sektöründe (tarım dışı) çalışan kimse var mı? Sorusuna kentimizde yeterli sanayi kuruluşu olmadığı için sanayide çalışan kimsemiz yok diyenlerin oranı % 24.2 iken, sanayide iş bulunmadığı için çalışan kimselerinin

olmadığını belirtenlerin oranı % 36.3'tür. Sanayi nitelikli eleman istediği için sanayide çalışan kimselerinin olmadığını belirtenlerin oranı % 20.3'tür. Sanayide çalışan kimselerinin olmadığını belirtenlerin toplam oranı % 80.8'dir. Aynı soruya ailede sanayide çalışan var ama ücreti düşüktür diyenlerin oranı % 10.4'tür. Ailede sanayide çalışan var diyenlerin toplam oranı % 19.1'dir. Bu veriler GAP Bölgesindeki kentlerde yeterli sanayi kuruluşunun olmadığını ve iş gücünün sanayide iş bulamadığını ortaya koymaktadır.

Tablo 80: Ailenin Aylık Toplam Gelir Durumu

Aylık geliriniz (kira, faiz, maaş vb tümü) ne kadardır?	Sayı	%
500 - 600 TL arası	176	17,3
601 - 750 TL arası	165	16,2
751 - 1000 TL arası	269	26,4
1001 - 1500 TL arası	288	28,3
1501 - 2000 TL arası	85	8,3
2001 TL ve daha fazlası	35	3,4
Toplam	1018	100,0

Aylık geliriniz (kira, faiz, maaş vb tümü) ne kadardır? Sorusuna 1000 TL ve altındadır diyenlerin toplam oranı % 59.9'dur. Aylık toplam geliri 1000 ila 2000 TL arasında olduğunu belirtenlerin toplam oranı % 36.6, aylık toplam geliri 2000'nin üzerinde olanların oranı ise sadece % 3.4'tür. Bu verilere göre bölgedeki halkın yarısından çoğu yoksul ve dar gelirlidir. Kentlerde yeterli imalat sanayi kuruluşu olmayınca işgücü sanayide çalışmadığı için fazla gelir elde etme imkanı bulamamaktadır. Çünkü gündelik işlerden ve tarımsal işlerinden elde edilen gelir ancak aileleri geçindirebilecek düzeydedir. Bu veriler aynı zamanda zenginlik ile sanayileşme arasında paralel bir bağ bulunduğunu göstermektedir.

Tablo 81: Borç Para İhtiyacının Karşılanması Durumu

Borç Paraya İhtiyacınız Olduğunda Kimlerden Alırsınız?	Evet	%	Hayır	%	Toplam	%
Akrabalarımдан	818	80,4	200	19,6	1018	100
Komşularımдан	809	79,5	209	20,5	1018	100
Arkadaşlarımдан	758	74,5	260	25,5	1018	100
Tanıdıklarımдан	744	73,1	274	26,9	1018	100
Bankalardan	457	44,9	561	55,1	1018	100
Diğer	103	10,1	915	89,9	1018	100

Borç paraya ihtiyacınız olduğunda kimlerden alırsınız? Sorusuna akrabalarımından alırım diyenlerin oranı % 80.4, komşularımından alırım diyenlerin oranı % 79.5, arkadaş ve tanıdıklarından alırım diyenlerin oranı % 74 düzeyindedir. Borç para ihtiyacını bankalardan karşıladığını belirtenlerin oranı % 44.9'dur. Borç para ihtiyacını bankalar yerine akraba, tanıdık ve arkadaşlarından karşılama durumu geleneksel toplumların özelliğidir. Bu bilgiler GAP Bölgesindeki kentlerde ekonomik bakımından geleneksel toplum özelliklerinin devam ettiğini göstermektedir.

Tablo 82: Ailenin Devletten veya Yardım Kuruluşlarından Yardım Alma Durumu

Yardım Aldığınız Kuruluş Var mı?	Evet	%	Hayır	%	Toplam	%
Evet, Kaymakamlık / Valilik / SYDV	305	30,0	713	70,0	1018	100
Evet, Gönüllü yardım kuruluşları	117	11,5	901	88,5	1018	100
Evet, Belediye	53	5,2	965	94,8	1018	100
Komşular, Hayırseverler	44	4,3	974	95,7	1018	100
Hayır, hiç yardım almıyorum	479	47,1	539	52,9	1018	100

Yardım aldığınız kuruluş var mı? Sorusuna kamu ve özel kuruluş ayırımı yapılmadan evet diyenlerin oranı % 52.9, hayır hiç yardım almıyorum diyenlerin oranı % 47.1'dir. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı'ndan yardım aldığını belirtenlerin oranı % 30 ile dikkat çekmektedir. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı'nın yardımları bazen öğün yemekleri şeklinde olduğu için oranı diğer yardım kuruluşlarının oranından yüksek çıkmış olabilir. Bu verilere göre bölge kentlerinde halkın yarısından çoğu yardım kuruluşlarından yardım alacak kadar yoksul ya da dar gelirlidir. Bu veriler zorunlu göç sonucu kentlere gelenleri yardım kuruluşlarının desteği ile ayakta durabilmektedir şeklindeki varsayımı desteklemektedir.

Tablo 83: Sosyal Güvence Durumu

Sosyal güvenceniz var mı?	Sayı	%
Yok	99	9,7
Var	919	90,3
Toplam	1018	100,0

Sosyal güvenceniz var mı? Sorusuna katılımcıların % 90.3'ü var olduğunu, % 9.7'si sosyal güvencesinin olmadığını belirtmiştir. Ancak sosyal güvencenin varlığı ve oranının yüksekliği insanların sigortalı olarak çalıştığı anlamına gelmemektedir.

Çünkü yeşil kart da sosyal güvence kapsamında değerlendirilmektedir ki yeşil kart çalışmaya bağlı olarak verilen bir sosyal güvence türü değildir. Sosyal güvence oranının yüksek çıkmasının nedeni Yeşil Kartın fazla olmasından ileri gelmektedir.

Tablo 84: Sosyal Güvence Türü

Sosyal Güvence Türünüz Nedir?	Sayı	%
Emekli Sandığı	209	20,5
Bağ-kur	78	7,7
SSK	260	25,5
Tarım Bağ-kur	155	15,2
Yeşil Kart	316	31,0
Toplam	1018	100,0

Sosyal güvence türünüz nedir? Sorusuna katılımcıların % 25.5'nin SSK olduğunu, %20.5'nin emekli sandığı olduğunu, % 15.2'sinin Tarım Bağ-kur olduğunu ve % 31'i Yeşil Kart olduğunu belirtmiştir. % 31'lik oranla Yeşil Kart diğer sosyal güvence türlerinden daha fazla olmakla dikkat çekmektedir. Yeşil Kart devletin toplumun en yoksul kesimine verdiği ve sadece sağlık hizmetlerinde yararlanma imkanı sağladığı sosyal güvence türüdür. Sosyal güvence türleri arasında Yeşil Kart oranının yüksek olması bölge halkının fakir olduğunu da göstermektedir.

Yukarıdaki tablolar (75-84) birlikte değerlendirildiğinde GAP Bölgesindeki kentlerde ekonomik faaliyetler bakımından kentlere özgü değişim konusunda sıkıntıların olduğu görülmektedir. Ekonomik varlık bakımından köyde tarlası, bağı, bahçesi olduğunu belirtenlerin toplam oranı % 74, kentte yaşadığı halde köydeki tarımsal işlerde çalıştığını belirtenlerin oranı % 60.2, ailede sanayide çalışan kimselerinin olmadığını belirtenlerin toplam oranı % 80.8'dir, borç para ihtiyacını akraba ve tanıdıklardan karşılayanların oranı % 70'ten fazladır. Devletten ve özel yardım kuruluşlarından yardım aldığını belirtenlerin oranı 52.9'dur. Sosyal güvence türü olarak Yeşil Kart sahibi olduğunu belirtenlerin oranı % 31 ile diğer sosyal güvence türünden fazladır. Bütün bu veriler GAP Bölgesindeki kentlerde ekonomik faaliyetler bakımından kentlere özgü değişimin olmadığını göstermektedir.

J. Zorunlu Koşullar Sonucu Kentlere Göç Edenlerin Güvenliğin Sağlanması Durumunda Köye Geri Dönme İsteğiyle İlgili Görüşleri

Tablo 85: Kentte Göç Etme Nedeni

Bulduğunuz kentte neden göç ettiniz?	Sayı	%
Bulduğum yerde geçinemediğim için	111	10,9
Yeni bir iş bulmak/ yeni bir iş kurmak için	152	14,9
Daha iyi gelir elde etmek için	117	11,5
Çocuklarımla eğitimi için	28	2,8
Köyümüz boşaltıldığı için	314	30,8
Güvenli bir ortamda yaşamak için	209	20,5
Diğer	87	8,5
Toplam	1018	100,0

Neden Kente Göç Ettiniz? Sorusuna bulunduğu yerde geçinemediği için kente göç ettiğini belirtenlerin oranı % 10.9, yeni bir iş bulmak ya da yeni bir iş kurmak için göç ettiğini belirtenlerin oranı % 14.9, daha iyi gelir elde etmek için kente göç ettiğini belirtenlerin oranı % 11.5, çocukların eğitimi için kente göç ettiğini belirtenlerin oranı % 2.8 olarak belirtilmiştir. Tablonun geneline bakıldığında köyü boşaltıldığı için kente göç ettiğini belirtenlerin oranı % 30.8 ile dikkat çekmektedir. Güvenli bir ortamda yaşamak için kente göç ettiğini belirtenlerin oranı % 20.5 ile zorunlu göçten sonra en yüksek orana sahiptir. Köyleri boşaltıldığı için kente göç ettiğini belirtenlerin oranı ile daha güvenli bir ortamda yaşamak için kente göç ettiğini belirtenlerin toplam oranı % 51.3 ile dikkat çekmektedir. Bu verilere göre güvenlik nedeniyle kente göç ettiğini belirtenlerin toplam oranı % 50'yi geçmektedir.

Tablo 86: Zorla Göç Edenlerin Köye Geri Dönme Durumu

Güvenlik sağlanırsa köyünüze geri dönmek ister misiniz? (zorla göç edenler cevaplayacak)	Sayı	%
Evet	524	51,5
Hayır	494	48,5
Toplam	1018	100,0

Eğer güvenli ortam oluşturulursa köyünüze geri dönmek ister misiniz? Sorusuna katılımcıların % 51.5'i evet diye cevap vermiştir. Güvenli ortam oluşturulsa dahi köye geri dönmek istemediğini belirtenlerin oranı % 48.5 düzeyinde kalmıştır. Bu durum zorunlu nedenlerden dolayı köyü boşaltılanların geri dönme isteğinin devam ettiğini göstermektedir.

Tablo 86 ve 87'deki veriler değerlendirildiğinde zorunlu göç sonucu kentlere gelen ailelerin güvenli ortamın sağlanması durumun köyüne geri dönmek istedikleri anlaşılmaktadır. Normal koşullarda kırsal alandan kentlere göç etmenin bir altyapısı ve hazırlık safhası vardır. Ekonomik ve sosyal nedenlerden dolayı kentlere göç eden aileler köye geri dönme isteğinde değildir. Zorunlu göçün böyle bir durumu olmadığı için güvenlik nedeniyle kentlere göç eden aileler güvenliğinin sağlanması durumunda köyüne geri dönmek istemektedir. Böyle bir beklenti içinde olan aileler kentleşmemektedir. Köye geri dönme isteği kuşaklar arasında farklı yaklaşımlara neden olsa da aile reislerinin % 50'sinden fazlası güvenliğinin sağlanması durumunda köyüne geri dönmek istediğini belirtmiştir.

K. Kültürel Faaliyetlere Katılma Bakımından Kentlere Özgü Değişime İlişkin Görüşler

Kentleşmiş toplumlarda genelde sinema, tiyatro, konser gibi kültürel etkinliklere aileleriyle birlikte katılırlar. Kırsal alanda bu tür kültürel etkinlikler olmadığı için insanların ailesiyle birlikte kültürel faaliyetlere katılma alışkanlığı yoktur. Buradaki sorular ailelerin eğitim ve kültürel faaliyetler bakımından kentlere özgü değişimini ölçmeye yöneliktir.

Tablo 87: Kültürel Etkinliklere Katılma Durumu

Sinema, Tiyatro, Konser ve çeşitli gösterilerin yapıldığı kültür merkezlerine gidiyor musunuz?	Sayı	%
Evet	365	35,9
Hayır	653	64,1
Toplam	1018	100,0

Sinema, tiyatro, konser ve çeşitli gösterilerin yapıldığı kültür merkezlerine gidiyor musunuz? Sorusuna evet diyenlerin oranı % 35.9 iken, hayır diyenlerin oranı % 64.1 olmuştur. Kültürel etkinliklere katılma kentleşmenin önemli bir göstergesi olabileceği gibi ailelerin ekonomik güçleriyle de ilgili bir durumdur. Kültürel etkinliklere katılmamanın bir nedeni de bölge halkının ekonomik koşullarından ileri gelmektedir. Bu veriler GAP Bölgesindeki kentlerde kültürel etkinliklere katılma bakımından kentlere özgü davranışların sergilendiğini göstermemektedir.

Tablo 88: Periyodik Yayınları Düzenli Alma Durumu

Düzenli (günlük, haftalık) olarak gazete, dergi, kitap gibi yayınları alıyor musunuz?	Sayı	%
Evet	339	33,3
Hayır	679	66,7
Toplam	1018	100,0

Düzenli (günlük, haftalık) olarak gazete, dergi, kitap gibi yayınları alıyor musunuz? Sorusuna katılımcıların % 33.3 evet alıyor cevabını vermiştir. Hayır, bu tür yayınları almıyoruz diyenlerin oranı ise % 66.7 olmuştur. Ülkemizde maalesef kitap, dergi gibi yayınlar ucuz değildir; yoksul ve dar gelirli kesime bu konuda herhangi bir destek sağlanmamaktadır. Kitap, dergi ve gazete gibi yayınların düzenli alınmamasında kentleşme kültürünün gelişmemesinin etkisi olduğu kadar bu tür neşriyatın ucuz olmamasının da etkisi vardır.

Tablo 89: Evde İnternet Bulunma Durumu

Evinizde internet var mı?	Sayı	%
Evet, var	217	21,3
Hayır, yok	801	78,7
Toplam	1018	100,0

Evinizde internet var mı? Sorusuna evet diyenlerin oranı % 21.3 iken, hayır diyenlerin oranı % 78.7'dir. Evde internetin bulunmamasının nedeni ekonomik olsa da internet kaffeleri sayesinde internet erişiminin yaygın ve ulaşımının kolay olmasının etkisi de vardır. Günümüzde internetten sadece haber almak için yararlanılmamaktadır, aynı zamanda eğitim amaçlı da internetten yararlanılmaktadır. İnternetin evde bulunmasında eğitim yönüne de dikkat etmek gerekir. Tablodaki verilere göre GAP Bölgesindeki kentlerde evlerin üçte ikisinden fazla evde internet bulunmamaktadır.

Tablo 90: Günlük Haberlerin Öğrenilmesi Durumu

Günlük Haberleri Nereden Öğreniyorsunuz?	Evet	%	Hayır	%	Toplam	%
Televizyon	964	94,7	54	5,3	1018	100
Gazete ve Dergilerden	416	40,9	602	59,1	1018	100
Komşulardan	816	80,2	202	19,8	1018	100
Kahveden	740	72,7	278	27,3	1018	100
Arkadaşlarımdan	763	75,0	255	25,0	1018	100
Diğer	48	4,7	970	95,3	1018	100

Günlük haberleri nereden öğreniyorsunuz? Sorusuna televizyondan öğrendiğini belirtenlerin oranı % 94.7, komşularından öğrendiğini belirtenlerin oranı % 80.2, arkadaşlarından arkadaşlarından öğrendiğini belirtenlerin oranı % 75, kahveden öğrendiğini belirtenlerin oranı % 72.7'dir. Gazete ve dergilerden haberleri öğrendiğini belirtenlerin oranı % 40.9 ile haber öğrenme araçları arasında en düşük seviyede kalmaktadır. Bu verilere göre günlük haber öğrenme yöntemi geleneksel yöntem olan televizyon ve komşulardan öğrenilmesi yöntemi ağır basmaktadır.

Tablo 87, 88, 89 ve 90 bir arada değerlendirildiğinde GAP Bölgesindeki kentlerde kültürel faaliyetlere katılma bakımından kentler özgü değişimin olduğu söylenemez. Sinema, tiyatro, konser ve çeşitli gösterilerin yapıldığı kültür merkezlerine gitmediğini belirtenlerin oranı % 65, gazete, dergi gibi periyodik eserleri almadığını belirtenlerin oranı % 66.7, günlük haberleri televizyon, komşu ve akrabalarından öğrendiğini belirtenlerin oranı % 80'den fazladır. Bu veriler kültürel faaliyetlere katılma ve kültürel etkinliklerde bulunma bakımından kentler özgü değişimin olmadığını göstermektedir .

L. Çocukların Okuması ve Eğitime Verilen Önem Bakımından Kentlere Özgü Değişime İlişkin Görüşler

Kentlerde aileler çocuklarının eğitime önem vermekte ve kız erkek çocuk ayrımı yapmadan çocuklarının yüksek eğitim kurumlarında okumasını istemektedir. Modern toplumlarda insanlar eğitimle kariyer yapabilmekte ve statü kazanabilmektedir. Bu nedenle kentlerde çocukların eğitime çok önem verilmektedir.

Tablo 91: Zorunlu Eğitimden Sonra Çocuğun Okuma Durumu

Çocuğunuzun zorunlu eğitimden sonra okumasını ister misiniz?	Sayı	%
Evet	605	59.4
Hayır	413	40.6
Toplam	1018	100,0

Çocuğunuzun zorunlu eğitimden sonra okumasını ister misiniz? Sorusuna evet diyenlerin oranı % 59.4 iken, hayır diyenlerin oranı % 40.6'dır. Eğitimin önemi ve sağladığı yararlar anlaşılmalı olacak ki ailelerin yarısından fazlası zorunlu eğitimden sonra çocuklarının okumasını istemektedir. Ülkemizde işsizlik, özel sektördeki işlerin

çoğunun sosyal güvencesinin olmaması, devlet işinin güvencesinin olması, bazı fakülteleri bitirdikten sonra hemen devlet işine girilmesi, iyi eğitim almış kişilerin toplumda itibar görmesi gibi nedenler ailelerin zorunlu eğitimden sonra çocuklarını okutmasında etkili olmuştur. Ancak katılımcıların % 60'ının zorunlu eğitimden sonra çocuklarının okutulmasını istemesi kentli toplum için düşük bir orandır.

Tablo 92: Üniversite Eğitiminden Sonra Çocuğun Hayatından Beklenti Durumu

Çocuğunuz üniversite okuyunca, çocuğunuzun hayatının olumlu yönde değişine inanıyor musunuz?	Sayı	%
Evet, çocuğumun hayatı çok daha iyi olacak	495	48,6
Hayır, çocuğumuzun hayatı bizimkilerden çok daha iyi olmayacak	400	39,3
Evet, çocuk bize göre daha iyi koşullarda yaşayacak	64	6,3
Hayır, çocuğumuzun hayatında hiçbir değişiklik olmayacak	59	5,8
Toplam	1018	100,0

Çocuğunuz üniversite okuyunca, çocuğunuzun hayatının olumlu yönde değişine inanıyor musunuz? Sorusuna evet çocuğun hayatı olumlu yönde değişecek diyenlerin oranı % 48.6 olmasına karşılık hayır çocuğun hayatı değişmeyecek diyenlerin oranı % 39.3'tür. Üniversiteyi bitirenlerin devlet işine girip düzenli gelir elde etmesi, sosyal güvencesinin olması, memurluğun toplumda itibar görmesi gibi nedenler ailelerin çocuklarını üniversitede okutmasına olumlu etki etmiştir. Ama çocuklarının üniversitede okumasını isteyenlerin % 50 civarında olması kentleşmiş toplumlar için yeterli bir oran değildir.

Tablo 93: Kız Çocuklarının Okutulması Durumu

Kız çocuklarınızın da erkek çocuklarınız gibi okuyup yükselmesini ister misiniz?	Sayı	%
Evet	517	50,8
Hayır	501	49,2
Toplam	1018	100,0

Kız çocuklarınızın da erkek çocuklarınız gibi okuyup yükselmesini ister misiniz? Sorusuna evet diye cevap verenlerin oranı % 50.8 iken, hayır diye cevap verenlerin oranı % 49.2'dir. Oranlara bakılırsa sanki kız çocukları ile erkek çocuklarının okuması için eşit oranda tavır gösterilmiştir. Oysa konu sadece kız çocukları açısından değerlendirildiğinde kız çocuklarının erkek çocukları gibi okuyup

yükselmesini istemeyen % 49 oran gerçekten çok yüksek bir orandır. Burada ailelerin kız çocuklarının okumasına yaklaşımı kırsal kesimdeki ailelerin yaklaşımına paralellik arz ettiği söylenebilir.

Tablo 91, 92 ve 93 bir arada değerlendirildiğinde GAP Bölgesindeki kentlerde eğitime verilen önem ve çocukların okutulması bakımından kentlere özgü değişim olmadığı söylenebilir. Zorunlu eğitimden sonra çocuğunun okumasını isteyenlerin oranı % 60 iken çocuğunun üniversite okumasını isteyenlerin oranı 48.6 düzeyindedir. Kız çocuklarının da erkek çocukları gibi okumasını isteyenlerin oranı % 50.8 ile düşük düzeydedir. Bu veriler GAP Bölgesindeki kentlerde çocukların okutulması ve eğitime verilen önem bakımından kentlere özgü değişim olmadığını göstermektedir.

M. Siyasi Tercihlerde Bulunma Konusunda Kentlere Özgü Değişime İlişkin Görüşler

Geleneksel kırsal alanda genelde aile büyükleri siyasi kararları verir ve siyasi tercihleri belirler. Ailenin diğer fertleri aile büyüklerinin verdiği siyasi kararlara uyarlar. Siyaset teorisi bakımında bu durum bireyselleşmenin gelişmediğini gösterir. Kentlerde siyasi tercihleri ve siyasi kararları herkes kendisi verir. Buradaki sorular siyasal tutum ve davranışlarda kentlere özgü değişimin olup olmadığını ölçmeye yöneliktir.

Tablo 94: Siyasi Kararların Verilmesi Durumu

Ailenizde seçim zamanında siyasi kararlar nasıl verilir?	Sayı	%
Aile reisi karar verir, ailenin diğer fertleri ona uyar	369	36,2
Ailemiz demokrat bir ailedir herkes kendisi kararını verir	490	48,1
Aile büyükleri karar verir, diğerleri onlara uyar	106	10,4
Aşiret büyükleri karar verir, diğerleri onlara uyar	30	2,9
Şeyh karar verir, diğerleri ona uyar	16	1,6
Diğer	7	,7
Toplam	1018	100,0

Ailenizde seçim zamanında siyasi kararlar nasıl verilir? Sorusuna herkesin kendisi karar verdiğini belirtenlerin oranı % 48.1 iken, aile reisinin karar verdiğini ailenin diğer üyelerinin ona uyduğunu belirtenlerin oranı % 36.2 olmuştur. Siyasi tercihler konusunda aile büyüklerinin karar verdiğini, ailenin diğer üyelerinin onlara uyduğunu belirtenlerin oranı % 10.4 olarak görülmektedir. Seçim zamanında aile reisi ya da aile büyüklerinin karar verdiğini ailenin diğer üyelerinin onlara uyduğunu

belirtenlerin toplam oranı % 46.6 düzeyindedir. Bu veriler GAP Bölgesindeki kentlerde siyasi tercihlerde bulunma konusunda bireylerin ailesinden bağımsız hareket etmediklerini ve bu konuda aile büyüklerinin etkili olduğunu dolayısıyla siyasi tercihler konusunda kentler geleneksel tutum ve davranışların devam ettiğini göstermektedir.

Tablo 95: Ailede Siyasi Tercihlerin Neye Göre Yapıldığı

Siyasi Tercihinizi Yaparken En Çok Neye Dikkat Edersiniz?	Evet	%	Hayır	%	Toplam	%
Seçilecek Kişinin Bize Hizmet Getirmesine	698	68,6	320	31,4	1018	100
Seçilecek Kişinin Tanıdık Olmasına	714	70,1	304	29,9	1018	100
Seçilecek Kişinin İdeolojisine	333	32,7	685	67,3	1018	100
Seçilecek Kişinin Aşiretimizden Olmasına	255	25,0	763	75,0	1018	100
Partiye ve Parti Liderine	853	83,8	165	16,2	1018	100

Siyasi tercihinizi yaparken en çok neye dikkat edersiniz? Sorusuna parti ve parti liderine dikkat ettiğini belirtenlerin oranı % 83.8, seçilecek kişinin tanıdık olmasına dikkat ettiğini belirtenlerin oranı % 70.1, seçilecek kişinin bize hizmet getirmesine dikkat ettiğini belirtenlerin oranı % 68.6 düzeyindedir. Seçilecek kişinin ideolojisine dikkat ettiğini belirtenlerin oranı % 32.7, seçilecek kişinin aşiretimizden olmasına dikkat ettiğini belirtenlerin oranı % 25'tir. Siyasi tercihlerde parti ve parti lideri ile seçilecek kişinin tanıdık olması önemli rol oynamaktadır. Bu tercihler bölgenin ve Türkiye'nin genel siyasi eğilimine uygun düşmektedir. Zira Diyarbakır'da BDP'nin, Şanlıurfa ve Gaziantep'te AKP'nin birkaç dönemdir oyların büyük çoğunluğunu alması parti ve parti liderine göre yapılan tercihle açıklanabilir.

Tablo 96: Halkın Siyasi Olaylara Duyarlılık Durumu

Sizce semtinizde, halk siyasi olaylara ve siyasetçilere duyarlı mıdır?	Sayı	%
Evet	542	53,2
Hayır	476	46,8
Toplam	1018	100,0

Sizce semtinizde, halk siyasi olaylara ve siyasetçilere duyarlı mıdır? Sorusuna halkın siyasi olaylara ve siyasetçilere duyarlı olduğunu belirtenlerin oranı % 53.2 iken, halkın siyasi olaylara ve siyasetçilere duyarlı olmadığını belirtenlerin oranı % 48.6'dır. Bu bilgilere göre halk siyasi olaylara ve siyasetçilere aşırı duyarlı değildir. Diyarbakır'da halkın BDP'nin mitinglerine katılması, anket uygulaması sırasında

kentteki bazı kanaat önderleriyle yapılan görüşmede söz konusu mitinglere halkın kendi isteğiyle değil PKK'nın baskısıyla katıldığını belirtilmiştir.

Tablo 94, 95 ve 96 bir arada değerlendirildiğinde GAP Bölgesindeki kentlerde siyasi tercihlerde bulunma konusunda kentlere özgü değişim konusunda bazı sıkıntıların yaşandığı görülmektedir. Siyasi kararlar konusunda herkesin kendisi karar verdiğini belirtenlerin oranı % 48.1 iken seçim zamanında aile reisi ya da aile büyüklerinin karar verdiğini ailenin diğer üyelerinin onlara uyduğunu belirtenlerin toplam oranı % 46.6 düzeyindedir. Siyasi tercih yaparken parti ve parti liderine dikkat ettiğini belirtenlerin oranı % 83.8, seçilecek kişinin tanıdık olmasına dikkat ettiğini belirtenlerin oranı % 70.1'dir. Halkın siyasi olaylara ve siyasetçilere duyarlı olmadığını belirtenlerin oranı % 48.6'dır. Bu veriler GAP Bölgesindeki kentlerde siyasi tercihlerde bulunma konusunda kentlere özgü değişimin gerçekleşmediğini göstermektedir.

N. Sivil Toplum Kuruluşlarına Üyelik Bakımından Kentler Özgü Değişime İlişkin Görüşler

Tablo 97: Sivil Toplum Kuruluşlarına Üyelik Durumu

Kent konseyi, siyasi partilerin gençlik kolları, dernek ve vakıf gibi kuruluşlara üyeliğiniz var mı?	Sayı	%
Hayır, bu tür kuruluşlara hiç üye olmadım	777	76,3
Evet, bu tür kuruluşlara üyeliğim var	241	23,7
Toplam	1018	100,0

Kent konseyi, siyasi partilerin gençlik kolları, dernek ve vakıf gibi kuruluşlara üyeliğiniz var mı? Sorusuna bu tür kuruluşlara hiç üyeliği olmadığını belirtenlerin oranı % 76.3 iken, bu tür kuruluşlara üyeliği olduğunu belirtenlerin oranı % 23.7 olmuştur. Sivil toplum kuruluşlarına üyelik hem dayanışmayı hem de kentsel sorunlara duyarlılığı gösterir. Bu nedenle gelişmiş ülkelerdeki kentlerde sivil toplum kuruluşlarına üyelik çok daha fazladır. Bu veriler GAP Bölgesindeki kentlerde sivil toplum kuruluşlarına üyeliğin çok yetersiz olduğunu göstermektedir.

Tablo 98: Sivil Toplum Kuruluşlarına Üye Olmama Nedeni

Eğer herhangi bir sivil toplum kuruluşuna üye değilseniz nedeni aşağıdakilerden hangisidir?	Sayı	%
Güvenmediğim için üye olmuyorum	285	28,0
Tanımadığım için üye olmuyorum	238	23,4
Faydalı olacağına inanmadığım için üye olmuyorum	220	21,6
Maddi durumum uygun olmadığı için üye olmuyorum	157	15,4
Diğer nedenler	118	11,6
Toplam	1018	100,0

Eğer herhangi bir sivil toplum kuruluşuna üye değilseniz nedeni aşağıdakilerden hangisidir? Sorusuna güvenemediği için üye olmadığını belirtenlerin oranı % 28, tanımadığım için üye olmadığını belirtenlerin oranı % 23.4, faydalı olacağına inanmadığı için üye olmadığını belirtenlerin oranı % 21.6, maddi durumu uygun olmadığı için üye olmadığını belirtenlerin oranı % 15.4 olarak görülmektedir. Sivil toplum kuruluşlarına üye olunmamasının nedeni güvenememe, tanımama ve faydalı olacağına inanmama olarak belirtilebilir. Zira bu üç neden dolayı sivil toplum kuruluşlarına üye olmamasının toplam oranı % 73 düzeyindedir.

Tablo 97 ve 98 birlikte değerlendirildiğinde GAP Bölgesindeki kentlerde sivil toplum kuruluşlarına üyelik bakımından kentlere özgü değişimin olduğu söylenemez. Sivil toplum kuruluşlarına hiç üye olmadığını belirtenlerin oranı % 76.3 iken, bilmediği, tanımadığı ve güvenemediği için bu tür kuruluşlarına üye olmadığını belirtenlerin oranı % 73 olmuştur. Bu veriler GAP Bölgesindeki kentlerde sivil toplum kuruluşlarına üyelik bakımından kentlere özgü değişimin olmadığını göstermektedir.

O. Anket Uygulaması Sonucu Ulaşılan Bulguların Değerlendirilmesi

Anket verilerinin SPSS programında analiz edilmesi sonucu oluşturulan frekans tablolarından elde edilen bulgular konularına göre tablo grupları halinde aşağıda anlatılmıştır. Bu bulgular GAP Bölgesinde kentleşmenin hem mevcut durumunu göstermekte hem de düzensiz kentleşmenin nedenlerini belirtmektedir.

- Araştırma verilerinin tamamı bir arada değerlendirildiğinde GAP Bölgesinde planlı ve düzenli kentleşme mevcut kentleşmenin % 20'sini geçmemektedir. Diğer bir ifade ile GAP Bölgesinde mevcut kentsel yapılaşmanın ancak % 20'si planlı ve düzenlidir; diğeri plansız, düzensiz, kaçak yapılaşma ve gecekonduardan oluşmaktadır. Kentteki yapılaşmanın düzenli olduğunu belirtenlerin oranı % 17.9 (tablo 43), yeşil alanların yeterli olduğunu belirtenlerin oranı % 10.8, parkların yeterli olduğunu belirtenlerin oranı % 20.7'dir (tablo 43). Kentteki altyapı hizmetlerinden yağmur ve atık suyu uzaklaştıran ızgara sisteminin yeterli olduğunu belirtenlerin oranı % 19 (tablo 48), yollar ve kaldırımların yapıları olduğunu belirtenlerin oranı % 19.9 (tablo 43), olmasına karşılık yollar ve kaldırımların yeterli genişlikte olduğunu belirtenlerin oranı % 104 (tablo 43), olmuştur. Oturduğu konutun tipinin apartman dairesi olduğunu belirtenlerin oranı % 24.9 (tablo 52) olmasına karşılık, oturduğu

evinin iskan ruhsatı olduğunu belirtenlerin oranı sadece % 14 (tablo 54) olarak dikkat çekmektedir. Kentleşmiş ailelerde çalışabilecek durumda olan aile fertlerinin hepsinin çalışması, sanayide istihdam gibi nedenlerle aylık gelirin yüksek olması beklenir. Aylık gelirin 1500 ve üstünde olduğunu belirtenlerin oranı % 28.3 (tablo 80) düzeyindedir. Bu veriler birlikte değerlendirildiğinde kentteki yapılaşmanın planlı, düzenli ve sorunsuz olduğunu belirtenlerin oranı % 20'yi geçmemektedir. Bu veriler GAP Bölgesindeki kentlerde planlı ve düzenli yapılaşmanın kentlerin % 20'sini oluşturduğunu göstermektedir.

- Kentteki yapılaşmanın mevcut durumunu tespit etmeye yönelik sorulardan oluşan tablo 43, 44, 45 ve 46'deki veriler birlikte değerlendirildiğinde GAP Bölgesinde kentlerde plansız, düzensiz, kaçak yapılaşma ve gecekondulaşma ağırlıklı yapılaşmanın gelişmekte olduğu görülmektedir. Kentteki mevcut yapılaşmanın plansız ve düzensiz olduğunu belirtenlerin oranı % 83.1, kaçak yapılaşma ve gecekondulaşmanın kentteki yapılaşmanın % 60'ını oluşturduğunu belirtenlerin oranı % 80.6, belediyenin sunduğu hizmetlerin yetersiz olduğunu belirtenlerin oranı % 70 olmasına karşılık belediyenin yeterli denetimi yapmadığını belirtenlerin oranı % 92.2, park, bahçe, yeşil alan ve çocuk oyun alanlarının yetersiz olduğunu belirtenlerin oranı % 80'den fazladır. Bu veriler GAP Bölgesinde özellikle büyük kentlerde plansız, düzensiz, kaçak yapılaşma ve gecekondulaşma ağırlıklı kentleşmenin gelişmekte olduğunu göstermektedir.

- Kentteki altyapının mevcut durumunu ölçmeye yönelik sorulardan oluşan tablo 47, 48 ve 49 birlikte değerlendirildiğinde anket uygulamasının yapıldığı kentlerde, mevcut altyapı kentsel yapı standartlarına uygun olmadığı ortaya çıkmaktadır. Atık suyu uzaklaştıran ızgara sisteminin yeterli olmadığını belirtenlerin oranı % 81 olmasına karşılık, yollar ve kaldırımların yapılı ve yeterli genişlikte olmadığını belirtenlerin oranı % 80'den fazladır. Günümüz koşullarında yapılan kent imar planlarında kanalizasyonla birlikte yağmur ve atık suyunu uzaklaştıran ızgara sisteminin yapılması, yolların 7 metre, kaldırımların 1.5-2 metre genişlikten aşağı olmaması gerekir. Tablo 47, 48 ve 49'deki verilerden anlaşıldığı gibi GAP Bölgesindeki kentlerdeki altyapılaşmada bu asgari ölçülere uyulmamıştır.

- Düzenli kentleşmenin gelişimi için kentlerde altyapı kadar üst yapı da önemlidir. Kentlerde üstyapılaşmanın mevcut durumunu tespit etmeye yönelik sorulardan oluşan tablo 50, 51, 52, 53 ve 54'deki veriler birlikte değerlendirildiğinde GAP Bölgesinde özellikle büyük kentlerde üstyapının düzensiz ve kentsel yapı

standartlarına uygun olmadığı anlaşılmaktadır. Bulunduğu kentteki konutların gecekondulu niteliğinde olduğunu belirtenlerin oranı %75 olmasına karşılık oturduğu konutun gecekondulu niteliğinde olduğunu belirtenlerin oranı % 60'tır. Oturulan evin kullanım alanı 100 m² ve altında olduğunu belirtenlerin oranı % 56, oturulan evin iskan ruhsatı olmadığını belirtenlerin oranı % 85.5'tir. Binaların yeşil alanı ve bahçesi yok denecek kadar azdır. Binanın yeşil alanı arsanın % 20'sini oluşturduğunu belirtenlerin oranı % 77.6 olmasına karşılık, binanın yeşil alanı arsanın % 30'nu oluşturduğunu belirtenlerin oranı sadece % 10.2'dir. Oysa İmar Yasası'na göre normal koşullarda arsanın % 35 yapı için kullanılması; geri kalanı ise binanın kullanım durumuna bağlı olarak yeşil alan, bahçe ve park için kullanılması gerekir.

- Kentlerde planlı ve düzenli yapılaşmanın gerçekleşmesi her şeyden önce belediyelerin ve bu konuda yetkili olan diğer kamu kurumlarının zamanında kent imar planı yapması ve uygulamasıyla mümkün olabilir. Kent imar planları ile düzensiz kentleşme ve gecekondulaşma arasındaki ilişkiyi bulmaya çalışan sorulardan oluşan tablo 55, 56 ve 57'teki veriler birlikte değerlendirildiğinde GAP Bölgesinde düzensiz, plansız, kaçak yapılaşma (çarpık kentleşme) ve gecekondulaşmanın en önemli nedeni belediyeler ve kentleşme konusunda yetkili olan kamu kurumlarının hatalı tutumu olduğu belirtilmiştir. Zira kent imar planının yapılması ve uygulanması, imarlı arsa üretilmesi, ucuz kiralık/satılık konut üretilmesi kamu kurumları olan belediyelerin ve kentleşme konusunda yetkili olan diğer kamu kurumlarının görevleridir. Altyapı, yollar ve kaldırımların yapılması, yeteri kadar park, bahçe, yeşil alan ve çocuk oyun alanlarının bırakılması, kentlerde işsizliği ve sefaleti önlemek için organize sanayi bölgelerinin kurulması, sanayileşmenin teşvik edilerek geliştirilmesi kamu kurumlarının görevleri arasındadır. Çağımızda her alanda etkin denetim yapmak devlet adına belediyelerin ve diğer kamu kurumlarının en önemli görevleri arasındadır. Çarpık kentleşme ve gecekondulaşma imar planlarının yetersizliğinden ve imarlı arsa eksikliğinden kaynaklandığı gibi etkin bir denetimin yapılmamasından da kaynaklanmaktadır. Bu tablolardaki veriler bir arada değerlendirildiğinde düzensiz, plansız, kaçak yapılaşma kısaca çarpık kentleşme ve gecekondulaşmaya belediyelerin ve kentleşme konusunda yetkili olan kamu kurumlarının zamanında kent imar planı yapmaması ve yapılaşma konusunda etkin denetimin olmamasının neden olduğu belirtilebilir.

- Kentleşme ile birlikte aynı zamanda toplumun ekonomik ve sosyal yapısında kentlere özgü değişimin olması gerekir. Kırsal alandaki geniş aileden kentlerdeki

çekirdek aileye geçişi ölçmeye yönelik sorulardan oluşan tablo 58, 59 ve 60'deki veriler birlikte değerlendirildiğinde GAP Bölgesindeki kentlerde aile yapısında kentlere özgü değişimin olmadığı görülmektedir. Ailesinin 6 ve daha fazla kişiden oluştuğunu belirtenlerin oranı % 77.5'dir. Aile planlaması yapmadıklarını belirtenlerin oranı % 48'1'dir. Buna göre GAP Bölgesindeki kentlerde ailelerin büyük bir kısmında kentleşme ile birlikte geleneksel geniş aile yapısından kentlere özgü çekirdek aile yapısına geçilmediği belirtilebilir.

- Kentleşme ile birlikte sosyal ilişkilerin değişmesi ve kentlere özgü tavırların gelişmesi gerekir. Kırsal alanda ilişkiler yüzyüze, dolaysız, menfaate dayalı olmayan ve samimi bir şekilde olurken kentlerde resmi, menfaate dayalı ve kurallar çerçevesinde olmaktadır. İnsanlar arasındaki ilişkileri ölçmeye yönelik sorulardan oluşan tablo 61-74'deki veriler birlikte değerlendirildiğinde GAP Bölgesindeki kentlerde sosyal ilişkiler bakımından kentlere özgü değişimin toplumun büyük bir kısmında gerçekleşmediği görülmektedir. Aile bireylerinin giyim kuşamları, sokağa çıkmaları ve çocukların meslek seçimi ve sosyal faaliyetlere katılması konusunda anne-baba gibi aile büyüklerinin onların adına karar verme oranı % 50'den fazladır. Evlilik konusunda çocukların anne-babasını dinlemesini isteyenlerin oranı % 40 civarındadır. Evdeki halı, kilim, yün gibi eşyaların fabrika gibi uygun yerlerde yıkanmadığını belirtenlerin oranı % 77.1, düğün, sünnet ve nişan gibi sosyal etkinliklerin sokakta yapıldığını belirtenlerin oranı % 64.5'tir. bu tür etkinliklerin kapalı mekanlarda ve söz konusu etkinlikler için tahsis edilen yerlerde yapılması gerekir. Bayanların ev dışındaki işlerde çalışmasını istemeyenlerin oranı % 62.3, ailevi meselelerde kadınların sözünün dinlenilmediği belirtenlerin oranı % 50'den fazladır. Kentte oturduğu halde çalışma ya da gıda ihtiyacının karşılanması gibi nedenlerle köyle bağlantısı olduğunu belirtenlerin oranı % 63.3'tür. Bütün bu veriler bir arada değerlendirildiğinde GAP Bölgesindeki kentlerde sosyal ilişkiler bakımından kentlere özgü değişimin olmadığı kentlerde yaşayan insanların yarısından çoğunun kırsal alandaki alışkanlıklarını devam ettirdiği görülmektedir.

- Kentlerdeki insanlar kentlere ait sanayi, zanaat, ticaret ve hizmet sektöründe çalışarak bu işlerden elde ettiği gelire geçimini sağlamaktadır. Kentlerdeki insanların ekonomik faaliyetlerini tespit etmeye çalışan sorulardan oluşan tablo 75-86'deki veriler birlikte değerlendirildiğinde GAP Bölgesindeki kentlerde ekonomik faaliyetler bakımından kentlere özgü değişim konusunda sıkıntıların olduğu görülmektedir. Kentte oturduğu halde köyde tarlası, bağı, bahçesi olduğunu belirtenlerin toplam

oranı % 74, kentte yaşadığı halde köydeki tarımsal işlerde çalıştığını belirtenlerin oranı % 60.2 düzeyindedir. Bu oranlar GAP Bölgesindeki kentlerde insanların yarısından çoğunun geçimini sağlamak için kırsal alandaki tarımsal işlerde çalışmak durumunda olduğunu göstermektedir. Ailede sanayide çalışan kimselerinin olmadığını belirtenlerin toplam oranı % 80.8'dir. Borç para ihtiyacını akraba ve tanıdıklardan karşılayanların oranı % 70'ten fazladır. Devletten ve özel yardım kuruluşlarından yardım aldığını belirtenlerin oranı 52.9'dur. Sosyal güvence tür olarak Yeşil Kart sahibi olduğunu belirtenlerin oranı % 31 ile diğer sosyal güvence türlerinden fazladır. Bütün bu veriler GAP Bölgesindeki kentlerde toplumun büyük bir kısmında kentleşme ile birlikte ekonomik faaliyetler bakımından kentlere özgü değişimin olmadığını göstermektedir.

- Kültürel etkinliklere katılma ve kültürel faaliyetlerde bulunma kentlerde kırsal alandan daha fazladır. Kentleşme ile kültürel faaliyetlere katılma arasındaki ilişkiyi bulmaya çalışan tablo 87, 88, 89 ve 90'teki veriler bir arada değerlendirildiğinde GAP Bölgesindeki kentlerde kültürel faaliyetlere katılma bakımından kentler özgü değişimin olduğu söylenemez. Sinema, tiyatro, konser ve çeşitli gösterilerin yapıldığı kültür merkezlerine gitmediğini belirtenlerin oranı % 65, gazete, dergi gibi periyodik eserleri almadığını belirtenlerin oranı % 66.7, günlük haberleri televizyon, komşu ve akrabalarından öğrendiğini belirtenlerin oranı % 80'den fazladır. Kültürel faaliyetlere katılma kişilerin ekonomik durumuyla ilgili olsa da bu veriler GAP Bölgesindeki kentlerde toplumun büyük bir kısmında kültürel faaliyetlere katılma ve kültürel etkinliklerde bulunma bakımından kentler özgü değişimin olmadığını göstermektedir.

- Kentli insanlar çocuklarının okuması ve eğitim sonunda iyi bir işe girmesi bakımından eğitime kırsal alandan daha çok önem vermektedir. Kentleşme ile eğitime verilen önem arasındaki ilişkiyi ölçmeye yönelik sorulardan oluşan tablo 91, 92, 93 bir arada değerlendirildiğinde GAP Bölgesindeki kentlerde eğitime verilen önem ve çocukların okutulması bakımından kentlere özgü değişim olmadığı söylenebilir. Zorunlu eğitimden sonra çocuğunun okumasını isteyenlerin oranı % 60 iken çocuğunun üniversite okumasını isteyenlerin oranı 48.6 düzeyindedir. Kız çocuklarının da erkek çocukları gibi okumasını isteyenlerin oranı % 50.8 ile düşük düzeydedir. Bu veriler GAP Bölgesindeki kentlerde toplumun yarısına yakın bir kısmında çocukların okutulması ve eğitime verilen önem bakımından kentlere özgü değişim olmadığını göstermektedir.

- Kentleşmiş toplumlarda siyasi tercihlerde bulunma ve siyasal olaylara tepki gösterme bakımından bireyler kendi kararını kendisi vermektedir. Kentleşmemiş kırsal toplumlarda ise siyasi konularda genelde aile büyükleri ya da kanaat önderleri olarak kabul edilen ağa, şeyh gibi kişiler karar verir diğerleri onlara uyar. Tablo 94, 95 ve 96'deki veriler bir arada değerlendirildiğinde GAP Bölgesindeki kentlerde siyasi tercihlerde bulunma konusunda kentlere özgü değişim konusunda bazı sıkıntıların yaşandığı görülmektedir. Siyasi kararlar konusunda herkesin kendisi karar verdiğini belirtenlerin oranı % 48.1 iken seçim zamanında aile reisi ya da aile büyüklerinin karar verdiğini ailenin diğer üyelerinin onlara uyduğunu belirtenlerin toplam oranı % 46.6 düzeyindedir. Siyasi tercih yaparken parti ve parti liderine dikkat ettiğini belirtenlerin oranı % 83.8, seçilecek kişinin tanıdık olmasına dikkat ettiğini belirtenlerin oranı % 70.1'tir. Halkın siyasi olaylara ve siyasetçilere duyarlı olmadığını belirtenlerin oranı % 48.6'dır. Bu veriler GAP Bölgesindeki kentlerde siyasi tercihlerde bulunma konusunda toplumun önemli bir kısmında kentler özgü değişimin gerçekleşmediğini göstermektedir.

- Kentleşmiş toplumlarda sivil toplum kuruluşlarına üyelik oranı çok yüksektir. Sivil toplum kuruluşlarına üyelik bireyi yalnızlıktan kurtardığı gibi, insanlar arasında dayanışma ve yardımlaşma duygusunu geliştirerek kişinin sosyal duygusunu tatmin etmesini sağlamaktadır. Kentleşme ile sivil toplum kuruluşlarına üyelik arasındaki ilişkiyi bulmaya yönelik sorulardan oluşan tablo 97 ve 98'deki veriler birlikte değerlendirildiğinde GAP Bölgesindeki kentlerde sivil toplum kuruluşlarına üyelik bakımından kentlere özgü değişimin olduğu söylenemez. Sivil toplum kuruluşlarına hiç üye olmadığını belirtenlerin oranı % 76.3 iken, bilmediği, tanımadığı ve güvenemediği için bu tür kuruluşlarına üye olmadığını belirtenlerin oranı % 73 olmuştur. Bu veriler GAP Bölgesindeki kentlerde sivil toplum kuruluşlarına üyelik bakımından toplumun yarısından çoğunda kentlere özgü değişimin olmadığını göstermektedir.

III. KI-KARE İLİŞKİ ANALİZİ YAPILARAK HİPOTEZLERİN TEST EDİLMESİ

Bilindiği gibi Ki-Kare ilişki analizi değişkenler arasında istatistiksel bakımından anlamlı ilişkinin bulunup bulunmadığının tespiti için yapılmaktadır. Ki-Kare ilişki analizi sonucu çıkan değer ($P < 0.05$) % 5'ten küçük ise söz konusu değişkenler arasından istatistiksel bakımından anlamlı ilişki vardır. Analiz sonucu çıkan değer

($P>0.05$) % 5'ten büyük ise değişkenler arasında istatistiksel bakımından anlamlı ilişki yoktur. Bu araştırmada kentleşme ile ilgili aralarında ilişki kurulabilecek çok sayıda değişken (soru) vardır. Ancak çalışmada çok sayıda değişken arasında ilişki analizi yapmaktan çok araştırmacının hipotezlerini sınavan ve istatistiksel bakımından aralarında anlamlı ilişki bulunan değişkenlerin analizi yapılmıştır. Burada Ki-Kare ilişki analizinden çıkan sonuç değeri ($P<0.05$) % 5'ten küçük olan değişkenler arasındaki ilişki anlatılmıştır. Ki-kare ilişki analizi hücre sayısına karşı duyarlılık gösterdiği için tabloların altında hücre sayısı, hücre yüzdesi (teknik olarak kullanılan hücre oranının % 25 ve daha küçük olması gerekir) ve frekans değerleri belirtilmiştir.

A. Kentsel Yapılaşma Durumu İle Kent İmar Planları Arasındaki İlişki

Kentteki yapılaşma ile kent imar planları arasında yakın ilişki vardır. Kentlerde düzensiz ve kaçak yapılaşma ile gecekondulaşmanın kent imar planlarının yetersiz olmasından kaynaklandığı sanılmaktadır.

Tablo 99: "Kentteki Yapılaşma" İle "imar kurallarına aykırı yapılar, kaçak yapılaşma ve gecekondulaşmanın kentin % kaçını oluşturduğu" Değişkenleri Arasındaki İkili İlişki

			Sizce plansız, imar kurallarına aykırı yapılar, kaçak yapılaşma ve gecekondulaşmanın kentin % kaçını oluşturmaktadır?						Toplam
			%20	%30	%40	%50	%60	%70 ve daha fazla	
Sizce Kentinizdeki Yapılaşma Nasıldır?	Düzenli	Sayı	0	0	0	3	43	0	46
		%	,0%	,0%	,0%	,3%	4,2%	,0%	4,5%
	Düzensiz	Sayı	19	31	15	41	596	68	770
		%	1,9%	3,0%	1,5%	4,0%	58,5%	6,7%	75,6%
	Kısmen Düzenli	Sayı	0	2	6	5	112	1	126
		%	,0%	,2%	,6%	,5%	11,0%	,1%	12,4%
	Kısmen Düzensiz	Sayı	0	1	2	3	70	0	76
		%	,0%	,1%	,2%	,3%	6,9%	,0%	7,5%
Toplam		Sayı	19	34	23	52	821	69	1018
		%	1,9%	3,3%	2,3%	5,1%	80,6%	6,8%	100,0%

(12 Hücre (0.5 %), Beklenen Frekans 5'ten Küçük Değildir. En Küçük Beklenen Frekans 86'dır.
Ki-Kare = 40.471 Ser. Değ.= 15 P (Anlamlılık Düzeyi) = 0.000 P<0.05

Kentteki yapılaşmanın nasıl olduğu değişkeni ile kent imar planlarına aykırı yapıların kentin % kaçını oluşturduğu değişkeni arasındaki ikili ilişkinin analiz edildiği tablo 102'deki veriler incelendiğinde kentteki düzensiz yapılaşma ile kent imar planlarına aykırı yapılaşma arasında paralel bir ilişki olduğu görülmektedir. Kentteki

yapılaşmanın düzensiz olduğunu belirtenlerin % 58.5'i, kısmen düzensiz olduğunu belirtenlerin % 6.9'u, imar kurallarına aykırı yapılar, kaçak yapılaşma ve gecekonduların kentin % 60'ını oluşturduğunu belirtmiştir.

Kentteki yapılaşmanın düzenli olduğunu belirtenlerin % 4.2, kısmen düzenli olduğunu belirtenlerin % 11'i imar kurallarına aykırı yapılar, kaçak yapılaşma ve gecekonduların kentin % 60'ını oluşturduğunu belirtmiştir. İmar kurallarına aykırı yapılar, kaçak yapılaşma ve gecekonduların kentin % 60'ını oluşturduğunu belirtenlerin toplam oranı % 80.6'dır. Kentteki yapılaşmanın hem düzensiz olduğunu hem de imar kurallarına aykırı yapılar, kaçak yapılaşma ve gecekonduların kentin % 60'ını oluşturduğunu belirtenlerin toplam oranı % 75.6'dır. Bu verilere göre imar kurallarına aykırı yapılar, kaçak yapılaşma ve gecekondulaşma kentin % 50'sinden fazlasını oluşturmaktadır.

Ki-Kare ilişki analizinde çıkan sonuç değeri ($P < 0.05$) % 5'ten küçük olduğundan kentteki yapılaşma ile imar kurallarına aykırı yapılar, kaçak yapılaşma ve gecekondu arasında istatistiksel bakımından anlamlı ilişki bulunmaktadır. Bu verilere göre araştırma hipotezi H_1 kabul edilmiştir.

B. Kentsel Yapılaşma Durumu İle İmarlı Arsa Arasındaki İlişki

Tablo 100: "Kentteki Yapılaşma" İle "Altyapısı Yapılmış İhtiyacı Karşılacak Kadar İmarlı Arsa" Değişkenleri Arasındaki İkili İlişki

			Alt yapısı yapılmış ihtiyacı karşılayacak kadar imarlı arsa üretilmemesi		Toplam
			Nedeni seçilmemiş	Nedeni seçilmiş	
Sizce Kentinizdeki Yapılaşma Nasıldır?	Düzenli	Sayı	7	39	46
		%	,7%	3,8%	4,5%
	Düzensiz	Sayı	80	690	770
		%	7,9%	67,8%	75,6%
	Kısmen Düzenli	Sayı	22	104	126
		%	2,2%	10,2%	12,4%
	Kısmen Düzensiz	Sayı	9	67	76
		%	,9%	6,6%	7,5%
Toplam		Sayı	118	900	1018
		%	11,6%	88,4%	100,0%

(0 Hücre (0 %), Beklenen Frekans 5'ten Küçük Değildir. En Küçük Beklenen Frekans 5.33'dir.

Ki-Kare = 5.915

Ser. Değ. = 3

P (Anlamlılık Düzeyi) = 0.001

P < 0.05

Kentteki yapılaşmanın nasıl olduğu değişkeni ile Alt yapısı yapılmış ihtiyacı karşılayacak kadar imarlı arsa üretilmemesi değişkeni arasındaki ikili ilişkinin analiz

edildiği tablodaki veriler incelendiğinde düzensiz kentsel yapılaşma ile imarlı arsa eksikliği arasında paralel bir ilişki bulunmaktadır. Kentteki yapılaşmanın düzensiz olduğunu belirtenlerden % 67.8'i, kısmen düzensiz olduğunu belirtenlerden % 6.6'sı kentteki düzensiz yapılaşmanın nedeni imarlı arsa eksikliği olarak belirtmiştir.

Kentteki yapılaşmanın düzenli olduğunu belirtenlerden % 3.8'i, kısmen düzenli olduğunu belirtenlerin % 10.2'si kentteki düzensiz yapılaşmanın nedeni imarlı arsa eksikliği olarak belirtmiştir. Kentteki düzensiz yapılaşmanın nedenini imarlı arsa eksikliği olarak belirtenlerin toplam oranı % 88.4'tür.

Ki-Kare ilişki analizinde ortaya çıkan sonuç değeri ($P < 0.05$) % 5'ten küçük olduğundan söz konusu değişkenler arasında istatistiksel bakımından anlamlı ilişki vardır. Bu veriler çerçevesinde araştırma hipotezi H_2 kabul edilmiştir.

C. Kentsel Yapılaşma Durumu İle Göç Arasındaki İlişki

Tablo 101: “Kentteki Yapılaşma” İle “GAP Bölgesinde Nüfus Artışının Kentleşmeyi Nasıl Etkilediği” Değişkenleri Arasındaki İkili İlişki

			Sizce GAP Bölgesi'ndeki aşırı nüfus artışı ve kırsal alanlardan kentlere göç kentleşmeyi nasıl etkilemiştir?		Toplam
			Olumlu etkilemiştir, göçle birlikte düzenli kentleşme gerçekleşmiştir	Olumsuz etkilemiştir, göçle birlikte imar kurallarına aykırı, kaçak yapılaşma ve gecekondulaşma artmaktadır	
Sizce kentinizdeki yapılaşma nasıldır?	Düzenli	Sayı	27	19	46
		%	2,7%	1,9%	4,5%
	Düzensiz	Sayı	263	507	770
		%	25,8%	49,8%	75,6%
	Kısmen Düzenli	Sayı	61	65	126
		%	6,0%	6,4%	12,4%
	Kısmen Düzensiz	Sayı	34	42	76
		%	3,3%	4,1%	7,5%
Toplam		Sayı	385	633	1018
		%	37,8%	62,2%	100,0%

(0 Hücre (0 %), Beklenen Frekans 5'ten Küçük Değildir. En Küçük Beklenen Frekans 17.40'tır.
Ki-Kare = 20.479 Ser. Değ.= 3 P (Anlamlılık Düzeyi) = 0.000 P<0.05

Kentteki yapılaşmanın nasıl olduğu değişkeni ile GAP Bölgesinde nüfus artışının kentleşmeyi nasıl etkilediği değişkeni arasındaki ikili ilişkinin analiz edildiği

tablodaki verilere göre, kentteki yapılaşmanın düzensiz olduğunu belirtenlerin % 49.8'i, kısmen düzensiz olduğunu belirtenlerin % 4.1'i GAP Bölgesinde nüfus artışının kentleşmeyi olumsuz etkilediğini belirtmiştir.

Kentteki yapılaşmanın düzenli olduğunu belirtenlerin % 1.9'u, kısmen düzenli olduğunu belirtenlerin % 6.4'ü GAP Bölgesinde nüfus artışının kentleşmeyi olumsuz etkilediğini belirtmiştir. Kentteki yapılaşmanın düzensiz olduğunu belirtenlerin % 25.8'i, kısmen düzensiz olduğunu belirtenlerin % 3.3'ü GAP Bölgesinde nüfus artışının kentleşmeyi olumlu yönde etkilediğini belirtirken; kentteki yapılaşmanın düzenli olduğunu belirtenlerin % 2.7'si, kısmen düzenli olduğunu belirtenlerin % 6'sı GAP Bölgesinde nüfus artışının kentleşmeyi olumlu yönde etkilediğini belirtmiştir. GAP Bölgesinde nüfus artışının kentleşmeyi olumsuz yönde etkilediğini belirtenlerin toplam oranı % 62.2'dir.

Ki-Kare analiz sonucu çıkan değer ($P < 0.05$) % 5'ten küçük olduğundan belirtilen değişkenler arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki vardır. Araştırmanın verilerine göre araştırma hipotezi H_3 uygun görülmüştür.

D. Kentsel Yapılaşma Durumu İle Altyapı Arasındaki İlişki

Tablo 102: "Kentteki Yapılaşma" İle "İçme/Kullanma Suyu Şebekesinin Yeterliliği" Değişkenleri Arasındaki İlişki

			Altyapı Hizmeti (İçme/Kullanma Suyu Şebekesinin) Yeterliliği		Toplam
			Evet	Hayır	
Sizce Kentinizdeki Yapılaşma Nasıldır?	Düzenli	Sayı	40	6	46
		%	3,9%	,6%	4,5%
	Düzensiz	Sayı	140	630	770
		%	13.8%	61.9%	75,6%
	Kısmen Düzenli	Sayı	89	37	126
		%	8,7%	3,6%	12,4%
	Kısmen Düzensiz	Sayı	63	13	76
		%	6,2%	1,3%	7,5%
Toplam		Sayı	822	196	1018
		%	80,7%	19,3%	100,0%

(0 Hücre (,0%), Beklenen Frekans 5'ten Küçük Değildir. En Küçük Beklenen Frekans 8.86'dır

Ki-Kare = 10.222 Ser. Değ.= 3

P(Anlamlılık Düzeyi) = 0.001 $P < 0.05$

Kentteki yapılaşmanın nasıl olduğu değişkeni ile altyapı hizmetlerinden içme/kullanma suyu şebekesinin yeterliliği değişkeni arasındaki ilişkinin analiz edildiği

tablo 105'teki verilere bakıldığında kentteki yapılaşmanın düzensizliği ile altyapı hizmetlerinin yetersizliği arasında paralel bir ilişkinin bulunduğunu söylemek mümkündür. Kentteki yapılaşmanın düzensiz olduğunu belirtenlerden % 13.8'i altyapı hizmetlerinden olan içme/kullanma suyu şebekesinin yeterli olduğunu belirtmiştir. Kentteki yapılaşmanın kısmen düzensiz olduğunu belirtenlerden % 6.2'si altyapı hizmetlerinden içme/kullanma suyu şebekesinin yeterli olduğunu belirtmiştir. Kentteki yapılaşmanın düzenli olduğunu belirtenlerden % 3.9'u altyapı hizmetlerinden içme/kullanma suyu şebekesinin yeterli olduğunu belirtmiştir. Kentteki yapılaşmanın kısmen düzenli olduğunu belirtenlerden % 8.7'si altyapı hizmetlerinden içme/kullanma suyu şebekesinin yeterli olduğunu belirtmiştir.

Kentteki yapılaşmanın düzensiz olduğunu belirtenlerden % 61.9'u altyapı hizmetlerinden içme/kullanma suyu şebekesinin yeterli olmadığını belirtmiştir. Kentteki yapılaşmanın kısmen düzensiz olduğunu belirtenlerden % 6.2'si altyapı hizmetlerinden içme/kullanma suyu şebekesinin yeterli olmadığını belirtmiştir. Kentteki yapılaşmanın düzensiz ve kısmen düzensiz olduğunu belirtenlerden % 68.1'i altyapı hizmetlerinden içme/kullanma suyu şebekesinin yetersiz olduğunu belirtmiştir. Kentteki yapılaşmanın düzenli ve kısmen düzenli olduğunu belirtenlerin sadece % 4.2'si altyapı hizmetlerinden içme/kullanma suyu şebekesinin yeterli olduğunu belirtmiştir. Bu bilgilere göre kentteki yapılaşma düzensiz ise altyapı hizmetlerinden içme/kullanma suyu şebekesinin yetersiz olduğu sonucu çıkmaktadır.

Ki-Kare ilişki analizinde değişkenler arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişkinin olması için çıkan değer % 5'ten küçük olması gerekir. Ki-Kare ilişki analizi sonucunda çıkan değer ($P < 0,05$) % 5'ten küçük olduğundan belirtilen değişkenler arasında istatistiksel bakımından anlamlı ilişki vardır.

Tablo: 103 “Kentteki Yapılaşma” İle “Yağmur/Atık Suyunu Uzaklaştıran İzgara Sisteminin Yeterliliği” Değişkenleri Arasındaki İkili İlişki

			Altyapı Hizmeti (Yağmur/Atık Suyunu Uzaklaştıran İzgara Sisteminin) Yeterliliği		Toplam
			Evet	Hayır	
Sizce Kentinizdeki Yapılaşma Nasıldır?	Düzenli	Sayı	25	21	46
		%	2,5%	2,1%	4,5%
	Düzensiz	Sayı	118	652	770
		%	11,6%	64,0%	75,6%
	Kısmen Düzenli	Sayı	36	90	126
		%	3,5%	8,8%	12,4%
	Kısmen Düzensiz	Sayı	14	62	76
		%	1,4%	6,1%	7,5%
Toplam		Sayı	193	825	1018
		%	19,0%	81,0%	100,0%

(0 Hücre (,0%), Beklenen Frekans 5'ten Küçük Değildir. En Küçük Beklenen Frekans 8.72'dir.

Ki-Kare = 51.706

Ser. Değ.= 3

P (Anlamlılık Düzeyi) = 0.000 P<0.05

Kentteki yapılaşmanın nasıl olduğu değişkeni ile altyapı hizmetlerinden yağmur/atık suyunu uzaklaştıran ızgara sisteminin yeterliliği değişkeni arasındaki ilişkinin analiz edildiği Tablo 106'daki verilere bakıldığında kentteki yapılaşmanın düzenli olduğunu belirtenlerin % 2.5'i altyapı hizmetlerinde yağmur ve atık suyunu uzaklaştıran ızgara sisteminin yeterli olduğunu belirtmiştir. Kentteki yapılaşmanın kısmen düzenli olduğunu belirtenlerin % 3.5'i altyapı hizmetlerinde yağmur ve atık suyunu uzaklaştıran ızgara sisteminin yeterli olduğunu belirtmiştir. Kentteki yapılaşmanın düzensiz olduğunu belirtenlerin % 11.6'si altyapı hizmetlerinden yağmur ve atık suyunu uzaklaştıran ızgara sisteminin yeterli olduğunu belirtmiştir. Kentteki yapılaşmanın kısmen düzensiz olduğunu belirtenlerin % 1.4'ü altyapı hizmetlerinde yağmur ve atık suyunu uzaklaştıran ızgara sisteminin yeterli olduğunu belirtmiştir.

Kentteki yapılaşmanın düzensiz olduğunu belirtenlerin % 64'ü altyapı hizmetlerinden yağmur ve atık suyunu uzaklaştıran ızgara sisteminin yeterli olmadığını belirtmiştir. Kentteki yapılaşmanın kısmen düzensiz olduğunu belirtenlerin % 6.1'i altyapı hizmetlerinde yağmur ve atık suyunu uzaklaştıran ızgara sisteminin yeterli olmadığını belirtmiştir. Kentteki yapılaşmanın düzensiz ve kısmen düzensiz olduğunu belirtenlerin % 70.1'i altyapı hizmetlerinden yağmur ve atık suyunu

uzaklaştıran ızgara sisteminin yetersiz olduğunu belirtmiştir. Kentteki yapılaşmanın düzenli ve kısmen düzenli olduğunu belirtenlerin sadece % 6'sı altyapı hizmetlerinde yağmur ve atık suyunu uzaklaştıran ızgara sisteminin yeterli olduğunu belirtmiştir. Bu bilgilere göre kentteki yapılaşma düzensiz ise altyapı hizmetlerinden yağmur ve atık suyunu uzaklaştıran ızgara sisteminin yetersiz olduğu sonucu çıkmaktadır.

Ki-Kare ilişki analizinde değişkenler arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişkinin olması için çıkan değer % 5'ten küçük olması gerekir. Ki-Kare ilişki analizi sonucunda çıkan değer ($P < 0,05$) % 5'ten küçük olduğundan belirtilen değişkenler arasında istatistiksel bakımından anlamlı ilişki vardır. Bu iki tablodaki (102-103) verilere göre araştırma hipotezi H_4 uygun görülmüştür.

E. Kentsel Yapılaşma Durumu İle Üstyapı Arasındaki İlişki

Tablo 104: "Kentteki Yapılaşma" İle "Oturulan Evin İskan Ruhsatının Varlığı" Değişkenleri Arasındaki İkili İlişki

			Evinizin iskan ruhsatı (belediyeden alınan oturma izni) var mı?		Toplam
			Evet	Hayır	
Sizce Kentinizdeki Yapılaşma Nasıldır?	Düzenli	Sayı	7	39	46
		%	,7%	3,8%	4,5%
	Düzensiz	Sayı	119	651	770
		%	11,7%	63,9%	75,6%
	Kısmen Düzenli	Sayı	15	111	126
		%	1,5%	10,9%	12,4%
	Kısmen Düzensiz	Sayı	6	70	76
		%	,6%	6,9%	7,5%
Toplam		Sayı	147	871	1018
		%	14,4%	85,6%	100,0%

(0 Hücre (0 %), Beklenen Frekans 5'ten Küçük Değildir. En Küçük Beklenen Frekans 6.64'dir.

Ki-Kare = 3.955 Ser. Değ. = 3 P (Anlamlılık Düzeyi) = 0.002 $P < 0.05$

Kentteki yapılaşmanın nasıl olduğu değişkeni ile oturlan evin iskan ruhsatının varlığı değişkeni arasındaki ikili ilişkinin analiz edildiği tablodaki verilere bakıldığında kentteki düzensiz yapılaşma ile konutların inşaat/iskan ruhsatının olmaması arasında paralel bir ilişkinin olduğu görülmektedir. Kentteki yapılaşma ile konutun inşaat ve iskan ruhsatının varlığı arasındaki ilişkinin araştırıldığı tablodaki verilere göre kentteki

yapılaşmanın düzenli olduğunu belirtenlerin % 0.7'si, kısmen düzenli olduğunu belirtenlerin % 1.5'şi konutunun inşaat ve iskan ruhsatının olduğunu belirtmiştir. Kentteki yapılaşmanın düzensiz olduğunu belirtenlerin % 11.7'si, kısmen düzensiz olduğunu belirtenlerin % 0,6'sı konutunun inşaat ve iskan ruhsatının olduğunu belirtmiştir.

Kentteki yapılaşmanın düzensiz olduğunu belirtenlerin % 63.9'u, kısmen düzensiz olduğunu belirtenlerin % 6.9'u konutunun inşaat ve iskan ruhsatının olmadığını belirtmiştir. Kentteki yapılaşmanın düzensiz ve kısmen düzensiz olduğunu belirtenlerin % 73.8'i konutunun inşaat ve iskan ruhsatının olmadığını belirtmiştir. Kentteki yapılaşmanın düzenli olduğunu belirtenlerin % 3.8'i, kısmen düzenli olduğunu belirtenlerin % 10.9'u konutunun inşaat ve iskan ruhsatının olmadığını belirtmiştir. Bu verilere göre GAP Bölgesinde izinsiz/kaçak yapılaşma çok fazladır

Ki-Kare ilişki analizinde değişkenler arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişkinin olması için çıkan değerin % 5'ten küçük olması gerekir. Ki-Kare ilişki analizi sonucunda çıkan değer ($P < 0,05$) % 5'ten küçük olduğundan belirtilen değişkenler arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki vardır. Araştırmanın sonuçlarına göre araştırma hipotezi H_5 kabul edilmiştir.

Tablo 105: “Kentteki Yapılaşma” İle “Belediyelerin/Devletin Tolu Konut Üretimini Teşvik Etmemesi” Değişkenleri Arasındaki İkili İlişki

			Belediyelerin/devletin toplu konut üretimini teşvik etmemesi		Toplam
			Nedeni seçilmemiş	Nedeni seçilmiş	
Sizce kentinizdeki yapılaşma nasıldır?	Düzenli	Sayı	14	32	46
		%	1,4%	3,1%	4,5%
	Düzensiz	Sayı	114	656	770
		%	11,2%	64,4%	75,6%
	Kısmen Düzenli	Sayı	40	86	126
		%	3,9%	8,4%	12,4%
	Kısmen Düzensiz	Sayı	17	59	76
		%	1,7%	5,8%	7,5%
Toplam		Sayı	185	833	1018
		%	18,2%	81,8%	100,0%

(0 Hücre (0 %), Beklenen Frekans 5'ten Küçük Değildir. En Küçük Beklenen Frekans 8.36'dır.
Ki-Kare = 27.034 Ser. Değ.= 3 P (Anlamlılık Düzeyi) = 0.000 $P < 0.05$

Kentteki yapılaşmanın nasıl olduğu değişkeni ile belediyelerin/devletin toplu konut üretimini teşvik etmemesi” değişkenleri arasındaki ikili ilişkinin analiz edildiği tabladaki veriler değerlendirildiğinde düzensiz kentsel yapılaşma ile toplu konut üretiminin teşvik edilmemesi arasında direkt bir ilişki olduğu görülmektedir. Kentteki yapılaşmanın düzensiz olduğunu belirtenlerin % 64.4’ü, kısmen düzensiz olduğunu belirtenlerin % 5.8’i düzensiz yapılaşmanın nedeni belediyelerin/devletin toplu konut üretimini teşvik etmemesi olarak belirtmiştir. Kentteki yapılaşmanın düzenli olduğunu belirtenlerin % 3.1’i, kısmen düzenli olduğunu belirtenlerin % 8.6’sı düzensiz yapılaşmanın nedeni belediyelerin/devletin toplu konut üretimini teşvik etmemesine bağlı olarak görmüştür.

Kentteki düzensiz yapılaşmanın nedenini imarlı arsa eksikliği olarak belirtenlerin toplam oranı % 88.4’tür. Bu bilgilere göre kentlerde düzensiz yapılaşmanın önemli bir nedeni imarlı arsa eksikliğidir.

Ki-Kare ilişki analizinde ortaya çıkan sonuç ($P < 0.05$) % 5’ten küçük olduğundan söz konusu değişkenler arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmaktadır. Bu verilere göre araştırma hipotezi H_6 uygun görülmüştür.

Tablo 106: “Kentteki Yapılaşma” İle “Altyapı (Yollar/Kaldırımların Yapılı Olması) Hizmetleri” Değişkenleri Arasındaki İkili İlişki

			Altyapı Hizmeti (Yollar/Kaldırımların Yapılı Olması)		Toplam
			Evet	Hayır	
Sizce Kentinizdeki Yapılaşma Nasıldır?	Düzenli	Sayı	16	30	46
		%	1,6%	2,9%	4,5%
	Düzensiz	Sayı	122	648	770
		%	12,0%	63,7%	75,6%
	Kısmen Düzenli	Sayı	40	86	126
		%	3,9%	8,4%	12,4%
	Kısmen Düzensiz	Sayı	25	51	76
		%	2,5%	5,0%	7,5%
Toplam		Sayı	203	815	1018
		%	19,9%	80,1%	100,0%

(0 Hücre (,0%), Beklenen Frekans 5’ten Küçük Değildir. En Küçük Beklenen Frekans 9.17’dir
 Ki-Kare = 33.429 Ser. Değ.= 3 P (Anlamlılık Düzeyi) = 0.000 $P < 0.05$

Kentteki yapılaşma nasıl olduğu değişkeni ile altyapı hizmetlerinden yollar ve

kaldırımların yapılı olması değişkeni arasındaki ikili ilişkinin analiz edildiği tablo 109'daki veriler incelendiğinde kentteki yapılaşma ile altyapı hizmetlerinden yollar ve kaldırımların yapılı olması arasındaki ilişkinin değerlendirildiği bu tablodaki verilere göre kentteki yapılaşmanın düzensiz olduğunu belirtenlerin % 1.6'sı, kentteki yapılaşmanın kısmen düzenli olduğunu belirtenlerin % 3.9'u altyapı hizmetlerinden yollar ve kaldırımların yapılı olduğunu belirtmiştir. Kentteki yapılaşmanın düzensiz olduğunu belirtenlerin % 12'si, kentteki yapılaşmanın kısmen düzensiz olduğunu belirtenlerin % 2.5'i yollar ve kaldırımların yapılı olduğunu belirtmiştir.

Kentteki yapılaşmanın düzensiz olduğunu belirtenlerin % 63.7'si, kısmen düzensiz olduğunu belirtenlerin % 5'i altyapı hizmetlerinden yollar ve kaldırımların yapılı olmadığını belirtmiştir. Kentteki yapılaşmanın düzensiz ve kısmen düzensiz olduğunu belirtenlerden % 68.7'si altyapı hizmetlerinden yollar ve kaldırımların yapılı olmadığını belirtmiştir. Bu bilgilere göre kentteki yapılaşmanın düzensizliği ile yollar ve kaldırımların yapılı olmaması arasında direkt ilişki vardır. Kentteki yapılaşma düzensiz ise yollar ve kaldırımlar yapılı değildir sonucu çıkarılabilir.

Ki-Kare ilişki analizinde değişkenler arasında anlamlı ilişkinin olması için çıkan değerlerin % 5'ten küçük olması gerekir. Ki-Kare ilişki analizi sonucu çıkan değer ($P < 0,05$) % 5'ten küçük olduğundan değişkenler arasında anlamlı ilişki vardır.

Tablo 107: "Kentteki Yapılaşma" İle "Yolların Genişliği" Değişkenleri Arasındaki İkili İlişki

			Oturduğunuz Semtte Yollar Üç Aracın Yan Yana Geçebileceği Kadar Geniş Midir?		Toplam
			Evet	Hayır	
Sizce Kentinizdeki Yapılaşma Nasıldır?	Düzenli	sayı	11	35	46
		%	1,1%	3,4%	4,5%
	Düzensiz	sayı	65	705	770
		%	6,4%	69,3%	75,6%
	Kısmen Düzenli	sayı	17	109	126
		%	1,7%	10,7%	12,4%
	Kısmen Düzensiz	sayı	13	63	76
		%	1,3%	6,2%	7,5%
Toplam		sayı	106	912	1018
		%	10,4%	89,6%	100,0%

(1 Hücre (12.5%), Beklenen Frekans 5'ten Küçük Değildir. En Küçük Beklenen Frekans 4.79'dır

Ki-Kare = 17.125

Ser. Değ.= 3

P (Anlamlılık Düzeyi) = 0.001 P<0.05

Kentsel yapılaşmanın nasıl olduğu değişkeni ile yolların genişliği değişkeni

arasındaki ikili ilişkinin analiz edildiği bu tablodaki verilere bakıldığında kentteki yapılaşmanın düzenli olduğunu belirtenlerden sadece % 1.1'i kentteki yolların üç aracın yan yana geçebileceği kadar geniş olduğunu belirtmiştir. Kentteki yapılaşmanın kısmen düzenli olduğunu belirtenlerden % 1.7'si oturlan semtte üç aracın yan yana geçebileceği kadar geniş olduğunu belirtmiştir. Kentteki yapılaşmanın düzensiz olduğunu belirtenlerin % 6.4'ü, kısmen düzensiz olduğunu belirtenlerin % 1.3'ü oturlan semtte yolların üç aracın yan yana geçebileceği kadar geniş olduğunu belirtmiştir.

Kentteki yapılaşmanın düzensiz olduğunu belirtenlerin % 69.3'ü oturlan semtte üç aracın yan yana geçebileceği kadar geniş olmadığını belirtmiştir. Kentteki yapılaşmanın kısmen düzensiz olduğunu belirtenlerin % 6.2'si oturlan semtte üç aracın yan yana geçebileceği kadar geniş olmadığını belirtmiştir. Kentteki yapılaşmanın düzenli olduğunu belirtenlerin % 3.4'ü, kısmen düzenli olduğunu belirtenlerin % 10.7'si oturlan semtte yollar üç aracın yan yana geçebileceği kadar geniş olmadığını belirtmiştir. Kentteki yapılaşmanın düzensiz ve kısmen düzensiz olduğunu belirtenlerin % 75.5'i oturlan semtte yollar üç aracın yan yana geçebileceği kadar geniş olmadığını belirtmiştir. Bu verilere göre kentteki düzenli yapılaşma ile oturlan semtte yolların üç aracın yan yana geçebileceği kadar geniş olması arasında ilişki vardır.

Ki-Kare ilişki analizinde değişkenler arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişkinin olması için çıkan değerin % 5'ten küçük olması gerekir. Ki-Kare ilişki analizi sonucunda çıkan değer ($P < 0,05$) % 5'ten küçük olduğundan belirtilen değişkenler arasında istatistiksel bakımından anlamlı ilişki vardır. Tablo 106 ve 107'deki verilere göre araştırma hipotezi H_7 kabul edilmiştir.

Tablo 108: “Kentteki Yapılaşma” İle “Çocuk Oyun Alanları ve Parklar” Değişkenleri Arasındaki İkili İlişki

			Sosyal Aktiviteler İçin Bırakılan Yerler Yeterli Mi? (Parklar/Çocuk Oyun Alanları)		Toplam	
			Evet	Hayır		
Sizce Kentinizdeki Yapılaşma Nasıldır?	Düzenli	Sayı	11	35	46	
		%	1,1%	3,4%	4,5%	
	Düzensiz	Sayı	81	689	770	
		%	8,0%	67,7%	75,6%	
	Kısmen Düzenli	Sayı	11	115	126	
		%	1,1%	11,3%	12,4%	
	Kısmen Düzensiz	Sayı	7	69	76	
		%	,7%	6,8%	7,5%	
	Toplam		Sayı	110	908	1018
			%	10,8%	89,2%	100,0%

(1 Hücre (12.5%), Beklenen Frekans 5'ten Küçük Değildir. En Küçük Beklenen Frekans 4.79'dır

Ki-Kare = 9.029

Ser. Değ.= 3

P (Anlamlılık Düzeyi) = 0.002 P<0.05

Kentteki yapılaşmanın nasıl olduğu değişkeni ile sosyal aktiviteler için boş bırakılan alanlardan parklar ve çocuk oyun alanları değişkeni arasındaki iki ilişkinin analiz edildiği tablodaki veriler incelendiğinde kentteki yapılaşmanın düzensiz olduğunu belirtenlerin % 8'i, kısmen düzensiz olduğunu belirtenlerin % 0.7'si sosyal aktiviteler için bırakılan park ve çocuk oyun alanlarının yeterli olduğunu belirtmiştir. Kentteki yapılaşmanın düzenli olduğunu belirtenlerin % 1.1'i, kısmen düzenli olduğunu belirtenlerin % 1.1'i sosyal aktiviteler için bırakılan park ve çocuk oyun alanlarının yeterli olduğunu belirtmiştir.

Kentteki yapılaşmanın düzensiz olduğunu belirtenlerin % 67.7'si, kısmen düzensiz olduğunu belirtenlerin % 6.8'i sosyal aktiviteler için bırakılan park ve çocuk oyun alanlarının yeterli olmadığını belirtmiştir. Kentteki yapılaşmanın düzenli olduğunu belirtenlerin % 3.4'ü, kısmen düzenli olduğunu belirtenlerin % 11.3'ü sosyal aktiviteler için bırakılan park ve çocuk oyun alanlarının yeterli olmadığını belirtmiştir. Kentteki yapılaşmanın düzensiz ve kısmen düzensiz olduğunu belirtenlerin % 74.5'i sosyal aktiviteler için bırakılan park ve çocuk oyun alanlarının yeterli olmadığını belirtmiştir. Bu bilgilere göre kentteki düzenli yapılaşma ile sosyal aktiviteler için bırakılan park ve çocuk oyun alanlarının yeterli olması arasında direkt ilişki vardır.

Ki-Kare ilişki analizinde değişkenler arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişkinin

olması için çıkan değerin % 5'ten küçük olması gerekir. Ki-Kare ilişki analizi sonucunda çıkan değer ($P < 0,05$) % 5'ten küçük olduğundan belirtilen değişkenler arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki vardır.

Tablo 109: “Kentteki Yapılaşma” İle “Bahçe ve Yeşil Alanlar” Değişkenleri Arasındaki İkili İlişki

			Sosyal Aktivite İçin Bırakılan Yerler Yeterli Mi? (Bahçe ve Yeşil Alanlar)		Toplam
			Evet	Hayır	
Sizce Kentinizdeki Yapılaşma Nasıldır?	Düzenli	Sayı	19	27	46
		%	1,9%	2,7%	4,5%
	Düzensiz	Sayı	109	661	770
		%	10,7%	64,9%	75,6%
	Kısmen Düzenli	Sayı	25	101	126
		%	2,5%	9,9%	12,4%
	Kısmen Düzensiz	Sayı	10	66	76
		%	1,0%	6,5%	7,5%
Toplam		Sayı	163	855	1018
		%	16,0%	84,0%	100,0%

(1 Hücre (12.5%), Beklenen Frekans 5'ten Küçük Değildir. En Küçük Beklenen Frekans 4.79'dır

Ki-Kare = 9.029

Ser. Değ.= 3

P (Anlamlılık Düzeyi) = 0.002 P<0.05

Kentteki yapılaşmanın nasıl olduğu değişkeni ile sosyal aktiviteler için boş bırakılan bahçe ve yeşil alanlar değişkeni arasındaki ilişkinin analiz edildiği tablodaki verilere bakıldığında kentteki yapılaşmanın düzenli olduğunu belirtenlerden % 1.9'ü, kısmen düzenli olduğunu belirtenlerden % 2.5'i sosyal aktiviteler için bırakılan bahçe ve yeşil alanların yeterli olduğunu belirtmiştir. Kentteki yapılaşmanın düzensiz olduğunu belirtenlerden % 10.7'si kısmen düzensiz olduğunu belirtenlerden % 1'i sosyal aktiviteler için bırakılan park ve çocuk oyun alanlarının yeterli olduğunu belirtmiştir.

Kentteki yapılaşmanın düzenli olduğunu belirtenlerden % 2.7'si, kısmen düzenli olduğunu belirtenlerden % 9.9'ü sosyal aktiviteler için bırakılan bahçe ve yeşil alanların yeterli olmadığını belirtmiştir. Kentteki yapılaşmanın düzensiz olduğunu belirtenlerden % 64.9'ü kısmen düzensiz olduğunu belirtenlerden % 6.5'i sosyal aktiviteler için bırakılan bahçe ve yeşil alanların yeterli olmadığını belirtmiştir. Bu veriler kentteki düzenli yapılaşma ile sosyal aktiviteler için bırakılan bahçe ve yeşil alanların yeterli olması arasında ilişki olduğunu göstermektedir.

Ki-Kare ilişki analizinde değişkenler arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişkinin olması için çıkan değerin % 5'ten küçük olması gerekir. Ki-Kare ilişki analizi sonucunda çıkan değer ($P < 0,05$) % 5'ten küçük olduğundan belirtilen değişkenler arasında istatistiksel bakımından anlamlı ilişki vardır. Bu iki tablodaki (108-109) verilere göre araştırma hipotezi H_8 uygun görülmüştür.

F. Kentsel Yapılaşma Durumu İle Gecekondu Afları Arasındaki İlişki

Tablo 110: "Kentteki Yapılaşma" İle "Gecekondu Afları" Değişkenleri Arasındaki İkili İlişki

			Gecekondu afları		Toplam	
			Nedeni seçilmemiş	Nedeni seçilmiş		
Sizce kentinizdeki yapılaşma nasıldır?	Düzenli	Sayı	15	31	46	
		%	1,5%	3,0%	4,5%	
	Düzensiz	Sayı	214	556	770	
		%	21,0%	54,6%	75,6%	
	Kısmen Düzenli	Sayı	52	74	126	
		%	5,1%	7,3%	12,4%	
	Kısmen Düzensiz	Sayı	25	51	76	
		%	2,5%	5,0%	7,5%	
	Toplam		Sayı	306	712	1018
			%	30,1%	69,9%	100,0%

(0 Hücre (0 %), Beklenen Frekans 5'ten Küçük Değildir. En Küçük Beklenen Frekans 13.83'dir.

Ki-Kare = 5.915

Ser. Değ. = 3

P (Anlamlılık Düzeyi) = 0.002

$P < 0.05$

Kentteki yapılaşmanın nasıl olduğu değişkeni ile gecekondu afları değişkeni arasındaki ikili ilişkinin analiz edildiği tablodaki verilere bakılınca kentteki yapılaşmanın düzensiz olduğunu belirtenlerin % 54.6'sı, kısmen düzensiz olduğunu belirtenlerin % 5'i kentteki düzensiz yapılaşmanın nedenini gecekondu affı olarak görmüştür.

Kentteki yapılaşmanın düzenli olduğunu belirtenlerin % 3'ü, kısmen düzenli olduğunu belirtenlerin % 7.3'ü kentte düzensiz yapılaşmanın nedenini gecekondu afları olarak görmüştür. Kentteki düzensiz yapılaşmanın nedeni gecekondu afları olarak belirtenlerin toplam oranı % 80.7'dir.

Ki-Kare ilişki analizinden çıkan sonuç ($P < 0.05$) % 5'ten küçük olduğundan belirtilen değişkenler arasında istatistiksel bakımından anlamlı ilişki vardır. Bu verilere göre araştırma hipotezi H_9 kabul edilmiştir.

Tablo 111: “Kentteki Yapılaşma” İle “Gecekonduardan Rant Elde Edilmek İstenmesi” Değişkenleri Arasındaki İkili İlişki

			Gecekonduardan Rant Elde Edilmek İstenmesi		Toplam
			Nedeni seçilmemiş	Nedeni seçilmiş	
Sizce kentinizdeki yapılaşma nasıldır?	Düzenli	Sayı	8	38	46
		%	,8%	3,7%	4,5%
	Düzensiz	Sayı	141	629	770
		%	13,9%	61,8%	75,6%
	Kısmen Düzenli	Sayı	30	96	126
		%	2,9%	9,4%	12,4%
	Kısmen Düzensiz	Sayı	17	59	76
		%	1,7%	5,8%	7,5%
Toplam		Sayı	196	822	1018
		%	19,3%	80,7%	100,0%

(0 Hücre (0 %), Beklenen Frekans 5'ten Küçük Değildir. En Küçük Beklenen Frekans 8.86'dır.

Ki-Kare = 2.699

Ser. Değ.= 3

P (Anlamlılık Düzeyi) = 0.004

P<0.05

Kentteki yapılaşmanın nasıl olduğu değişkeni ile gecekonduardan rant elde edilmek istenmesi değişkenleri arasındaki ikili ilişkinin analiz edildiği tablodaki veriler değerlendirildiğinde düzensiz kentsel yapılaşma ile gecekonduardan rant elde etme isteği arasında paralel bir ilişkinin olduğu görülmektedir. Kentteki yapılaşmanın düzensiz olduğunu belirtenlerin % 61.8'i, kısmen düzensiz olduğunu belirtenlerin % 5.8'i düzensiz yapılaşmanın nedeni gecekonduardan rant elde etmek olduğunu belirtmiştir.

Kentteki yapılaşmanın düzenli olduğunu belirtenlerin % 3.7'si, kısmen düzenli olduğunu belirtenlerin % 9.4'ü düzensiz yapılaşmanın nedeni gecekonduardan rant elde sağlamak olduğunu belirtmiştir. Kentteki düzensiz yapılaşmanın nedenini gecekonduardan rant sağlamak olduğunu belirtenlerin toplam oranı % 80.7'dir.

Ki-Kare ilişki analizinde çıkan sonuç (P<0.05) % 5'ten küçük olduğundan istatistiki bakımdan tablodaki değişkenler arasında anlamlı ilişki bulunmaktadır. Tablo 111'deki verilere göre araştırma hipotezi H_{10} uygun görülmüştür.

G. Kentsel Yapılaşma Durumu İle Belediyelerin Konut İnşaatlarını Denetlemesi Arasındaki İlişki

Tablo 112: “Kentteki Yapılaşma Durumu” İle “Belediyelerin ve Kamu Kurumlarının Denetim Eksikliği” Değişkenleri Arasındaki İkili İlişki

		Belediye'lerin ve Kamu Kurumlarının Denetim Eksikliği			Toplam	
			Nedeni seçilmemiş	Nedeni seçilmiş		
Sizce Kentinizdeki Yapılaşma Nasıldır?	Düzenli	Sayı	14	32	46	
		%	1,4%	3,1%	4,5%	
	Düzensiz	Sayı	123	647	770	
		%	12,1%	63,6%	75,6%	
	Kısmen Düzenli	Sayı	23	103	126	
		%	2,3%	10,1%	12,4%	
	Kısmen Düzensiz	Sayı	9	67	76	
		%	,9%	6,6%	7,5%	
	Toplam		Sayı	169	849	1018
			%	16,6%	83,4%	100,0%

(0 Hücre (0 %), Beklenen Frekans 5'ten Küçük Değildir. En Küçük Beklenen Frekans 7.64'dir.

Ki-Kare = 2.699

Ser. Değ.= 3

P (Anlamlılık Düzeyi) = 0.004

P<0.05

Kentteki yapılaşmanın nasıl olduğu değişkeni ile belediyelerin ve diğer kamu kurumlarının denetim eksikliği değişkeni arasındaki ikili ilişkinin analiz edildiği tablodaki verilere göre kentteki yapılaşmanın düzensiz olduğunu belirtenlerin % 63.6'sı, kısmen düzensiz olduğunu belirtenlerin % 6.6'sı düzensiz yapılaşmanın belediyelerin ve diğer kamu kurumlarının denetim eksikliği nedeniyle olduğunu belirtmiştir.

Kentteki yapılaşmanın düzenli olduğunu belirtenlerin % 3.1'i, kısmen düzenli olduğunu belirtenlerin % 10.1'i düzensiz yapılaşmanın nedenini belediyelerin ve diğer kamu kurumlarının yapıları denetleme eksikliğinden ileri geldiğini belirtmiştir. Kentteki yapılaşmanın düzensiz ve kısmen düzensiz olduğunu belirtenlerin % 70.2'si düzensiz yapılaşmanın nedenini belediyelerin ve diğer kamu kurumlarının yapıları denetleme eksikliği olduğunu belirtmiştir.

Ki-Kare ilişki analizinde çıkan sonuç (P<0.05) % 5'ten küçük olduğundan tablodaki değişkenler arasında istatistiksel bakımından anlamlı ilişki vardır. Tablo 112'ün verilerine göre araştırma hipotezi H₁₁ kabul edilmiştir.

H. Kentleşme İle Sosyal İlişkilerde Kentlere Özgü Değişim Arasındaki İlişki

Tablo 113: “Ne Zamandan Beri Bulunduğu Kentte Yaşamakta” İle “Aile Planlaması” Değişkenleri Arasındaki İkili İlişki

		Aile Planlaması		Toplam	
		Yapıyor Musunuz?			
			Evet	Hayır	
Ne Zamandan Beri Bulunduğunuz Kentte Yaşamaktasınız?	Doğduğumdan beri	Sayı	151	212	363
		%	14,8%	20,8%	35,7%
	1960 - 1970 göç ettiğimden beri	Sayı	23	15	38
		%	2,3%	1,5%	3,7%
	1971 - 1980 göç ettiğimden beri	Sayı	117	77	194
		%	11,5%	7,6%	19,1%
	1981 - 1990 göç ettiğimden beri	Sayı	140	167	307
		%	13,8%	16,4%	30,2%
	1991 - 2000 göç ettiğimden beri	Sayı	35	40	75
		%	3,4%	3,9%	7,4%
	2001'den sonra	Sayı	24	17	41
		%	2,4%	1,7%	4,0%
Toplam		Sayı	490	528	1018
		%	48,1%	51,9%	100,0%

(0 Hücre (0 %), Beklenen Frekans 5'ten Küçük Değildir. En Küçük Beklenen Frekans 18.29'dır.
Ki-Kare = 22.699 Ser. Değ.= 3 P (Anlamlılık Düzeyi) = 0.000 P<0.05

Ne zamandan beri bulunduğu kentte yaşama değişkeni ile aile planlama arası yapıyor musunuz değişkeni arasındaki ikili ilişkinin analiz edildiği bu tablodaki veriler değerlendirildiğinde doğduğundan beri bulunduğu kentte yaşayanların % 14.8'i aile planlaması yaptığını belirtmiştir. Doğduğundan beri bulunduğu kentte yaşayanlardan % 20.8'i aile planlaması yapmadığını belirtmiştir. Aile planlaması yapmadığını belirtenlerin % 30'u sonradan kentte göç edenlerden oluşmaktadır. Aile planlaması yapmadığını belirtenleri toplam oranı % 51.9'dur.

Genelde aile planlaması kentlerde kırsal alandan daha çok yapılmaktadır. Oysa GAP Bölgesindeki kentlerde aile planlaması kentleşmede beklenen düzeyde yapılmamaktadır.

Ki-Kare ilişki analizinde çıkan sonuç (P<0.05) % 5'ten küçük olduğundan bu

değişkenler arasında istatistiksel bakımından anlamlı ilişki vardır. Bu verilere göre araştırma hipotezi H_{12} uygun bulunmuştur.

Tablo 114: “Ne zamandan Beri Bulduğunuz Kentte Yaşama” İle “Düğün, Sünnet, Nişan gibi Sosyal Etkinliklerinin Nerede Yapıldığı” Arasındaki İkili İlişki

			Düğün, Sünnet, Nişan Gibi Sosyal Etkinliklerinizi Nerede Yapıyorsunuz?				Toplam	
			Düğün salonlarında	Mahallemizde ki boş alanlarda	Evimizin önünde, sokakta	Köyümüzde		
Ne Zamandan Beri Bulduğunuz Kentte Yaşamaktasınız?	Doğduğumdan beri	Sayı	118	124	107	14	363	
		%	11,6%	12,2%	10,5%	1,4%	35,7%	
	1960 - 1970 göç ettiğimden beri	Sayı	16	8	13	1	38	
		%	1,6%	,8%	1,3%	,1%	3,7%	
	1971 - 1980 göç ettiğimden beri	Sayı	73	74	42	5	194	
		%	7,2%	7,3%	4,1%	,5%	19,1%	
	1981 - 1990 göç ettiğimden beri	Sayı	102	126	74	5	307	
		%	10,0%	12,4%	7,3%	,5%	30,2%	
	1991 - 2000 göç ettiğimden beri	Sayı	32	17	19	7	75	
		%	3,1%	1,7%	1,9%	,7%	7,4%	
	2001'den sonra	Sayı	20	14	5	2	41	
		%	2,0%	1,4%	,5%	,2%	4,0%	
	Toplam		Sayı	361	363	260	34	1018
			%	35,5%	35,7%	25,5%	3,3%	100,0%

(3 Hücre (12.5 %), Beklenen Frekans 5'ten Küçük Değildir. En Küçük Beklenen Frekans 1.27'dir.

Ki-Kare = 33.428 Ser. Değ.= 3 P (Anlamlılık Düzeyi) = 0.004 P<0.05

Ne zamandan beri bulduğunuz kentte yaşamaktasınız değişkeni ile düğün, sünnet, nişan gibi sosyal etkinliklerinizi nerede yapıyorsunuz değişkeni arasındaki ikili ilişkinin analiz edildiği tablodaki verilere göre Düğün, sünnet, nişan gibi sosyal etkinliklerin düğün salonlarında yapılması oranı % 35.5'tir. Düğün, sünnet, nişan gibi sosyal etkinliklerin köyde yapılması oranı % 3.3'tür. Evin önünde ya da mahallenin boş bir yerinde düğün, sünnet, nişan gibi etkinliklerin yapılma oranı % 60'tan fazladır. Bu verilere göre GAP Bölgesindeki kentlerde düğün, sünnet, nişan gibi sosyal etkinliklerin % 60'tan fazlası kentlere uygun olmayan ortamda yapılmaktadır.

Ki-Kare ilişki analizinde değişkenler arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişkinin olması için çıkan değerler % 5'ten küçük olması gerekir. Ki-Kare ilişki analizi sonucunda çıkan değer (P<0,05) % 5'ten küçük olduğundan belirtilen değişkenler

arasında istatistiksel bakımından anlamlı ilişki vardır. Tablo 114'teki verilere göre araştırma hipotezi H_{13} kabul edilmiştir.

Tablo 115: “Ne zamandan Beri Bulduğunuz Kentte Yaşama” İle “Bayanların Başkasına Ait Sanayi ya da Hizmet Sektöründe Çalışmasına Müsaade Etme” Arasındaki İkili İlişki

				Evinizdeki Bayanların Başkasına Ait Sanayi ya da Hizmet Sektöründeki İşlerde Çalışmasına Müsaade Eder Misiniz?		Toplam
				Evet	Hayır	
Ne Zamandan Beri Bulduğunuz Kentte Yaşamaktasınız?	Doğduğumdan beri	Sayı	104	259	363	
		%	10,2%	25,4%	35,7%	
	1960 - 1970 göç ettiğimden beri	Sayı	20	18	38	
		%	2,0%	1,8%	3,7%	
	1971 - 1980 göç ettiğimden beri	Sayı	95	99	194	
		%	9,3%	9,7%	19,1%	
	1981 - 1990 göç ettiğimden beri	Sayı	114	193	307	
		%	11,2%	19,0%	30,2%	
	1991 - 2000 göç ettiğimden beri	Sayı	31	44	75	
		%	3,0%	4,3%	7,4%	
	2001'den sonra	Sayı	20	21	41	
		%	2,0%	2,1%	4,0%	
	Toplam		Sayı	384	634	1018
			%	37,7%	62,3%	100,0%

(0 Hücre (0 %), Beklenen Frekans 5'ten Küçük Değildir. En Küçük Beklenen Frekans 14.33'dir.

Ki-Kare = 29.354 Ser. Değ. = 5 P (Anlamlılık Düzeyi) = 0.000 P<0.05

Ne zamandan beri bulduğunuz kentte yaşama ile bayanların başkasına ait sanayi ya da hizmet sektöründe çalışmasına müsaade etme arasındaki ikili ilişkinin analiz edildiği tablodaki verilere bakıldığında bayanların başkasına ait sanayi ya da hizmet sektöründeki işlerde çalışmasına müsaade etmeyenlerin oranı % 62.3'tür. Bayanların başkasına ait sanayi ya da hizmet sektöründe çalışmasına müsaade edenlerin oranı % 37.7'dir. Kırsal alanda genelde bayanların başkasına ait sanayi ya da hizmet sektöründeki işlerde çalışmasına müsaade edilmez. Bu veriler GAP Bölgesindeki kentlerde bayanların çalışma hayatına katılması bakımından hala kırsal alandaki geleneksel değerlerin devam ettiğini göstermektedir.

Ki-Kare ilişki analizinde değişkenler arasında istatistiksel olarak anlamlı

ilişkinin olması için çıkan değer % 5'ten küçük olması gerekir. Ki-Kare ilişki analizi sonucunda çıkan değer ($P < 0,05$) % 5'ten küçük olduğundan belirtilen değişkenler arasında istatistiksel yönden anlamlı ilişki bulunmaktadır. Bu verilere göre araştırma hipotezi H_{14} uygun bulunmuştur.

Tablo 116: “Ne zamandan Beri Bulduğunuz Kentte Yaşama” İle “Çocuklarınızın Eş Seçerken Neye Dikkat Etmelerini” Arasındaki İkili İlişki

			Çocuklarınızın Eş Seçerken Neye Dikkat Etmelerini İstersiniz?					Toplam	
			Anne-Babasını dinlemesini	Akraba olmasını	Tanıdık olmasını	Çocuklar yerine Anne-Babasının karar vermesini	Çocukların kendi karar vermesini		
Ne Zamandan Beri Bulduğunuz Kentte Yaşamaktasınız?	Doğduğumdan beri	Sayı	139	56	25	20	123	363	
		%	13,7%	5,5%	2,5%	2,0%	12,1%	35,7%	
	1960 - 1970 göç ettiğimden beri	Sayı	20	6	2	1	9	38	
		%	2,0%	,6%	,2%	,1%	,9%	3,7%	
	1971 - 1980 göç ettiğimden beri	Sayı	94	11	21	16	52	194	
		%	9,2%	1,1%	2,1%	1,6%	5,1%	19,1%	
	1981 - 1990 göç ettiğimden beri	Sayı	95	26	45	18	123	307	
		%	9,3%	2,6%	4,4%	1,8%	12,1%	30,2%	
	1991 - 2000 göç ettiğimden beri	Sayı	27	14	8	4	22	75	
		%	2,7%	1,4%	,8%	,4%	2,2%	7,4%	
	2001'den sonra	Sayı	13	1	2	4	21	41	
		%	1,3%	,1%	,2%	,4%	2,1%	4,0%	
	Toplam		Sayı	388	114	103	63	350	1018
			%	38,1%	11,2%	10,1%	6,2%	34,4%	100,0%

(7 Hücre (23.3 %), Beklenen Frekans 5'ten Küçük Değildir. En Küçük Beklenen Frekans 2.35'dir.

Ki-Kare = 59.436 Ser. Değ.= 20 P (Anlamlılık Düzeyi) = 0.000 $P < 0.05$

Ne zamandan beri bulduğunuz kentte yaşamaktasınız değişkeni ile çocuklarınız eş seçerken neye dikkat etmelerini istersiniz değişkenleri arasındaki ilişkinin analiz edildiği tablodaki veriler değerlendirildiğinde eş seçiminde çocukların kendi başına karar vermeleri yerine ailesini dinlemesini istenmektedir. Çocukların eş seçiminde kendilerinin karar vermesini isteyenlerin oranı % 34.4 olmasına karşılık anne-babasını dinlemesini isteyenlerin oranı % 38.1'dir. Bu veriler GAP Bölgesindeki kentlerde çocukların evliliği konusunda ağırlıklı olarak ailenin karar verdiği, çocukların evliliği konusunda geleneksel kırsal kesim alışkanlıklarının devam ettiğini

göstermektedir. Kentleşmiş toplumlarda evlilik konusunda çocuklar kendileri karar vermektedir. GAP Bölgesindeki bu durum sosyal ilişkiler bakımından toplumun kentsel değerlere göre hareket etmediğini ya da kentleşme sürecinde sorunların olduğunu göstermektedir.

Ki-Kare ilişki analizinde çıkan değer ($P < 0.05$) % 5'ten küçük olduğundan anlatılan değişkenler arasında istatistiksel bakımından anlamlı ilişki vardır. Tablo 116'deki verilere göre araştırma hipotezi H_{15} uygun görülmüştür.

İ. Kentte Göç Etme Nedeni İle Ekonomik Faaliyetlerde Kentlere Özgü Değişim Arasındaki İlişki

Tablo 117: "Kentte Göç Etme Nedeni" İle "GAP Bölgesinde Kentleşme İle Sanayileşme" Arasındaki İkili İlişki

			Sizce GAP Bölgesi'nde Kentleşme İle Sanayileşme Arasında Nasıl Bir İlişki Vardır?		Toplam
			Olumlu bir ilişki vardır, bölgede kentleşme ile birlikte sanayileşmede gelişmektedir	Olumsuz bir ilişki vardır, bölgede kentleşme geliştiği halde sanayileşme gelişmemektedir	
Neden Kentte Göç Ettiniz?	Bulduğum yerde geçinemediğim için	Sayı	40	71	111
		%	3,9%	7,0%	10,9%
	Yeni bir iş bulmak/ yeni bir iş kurmak için	Sayı	65	87	152
		%	6,4%	8,5%	14,9%
	Daha iyi gelir elde etmek için	Sayı	58	59	117
		%	5,7%	5,8%	11,5%
	Çocuklarımla eğitimi için	Sayı	13	15	28
		%	1,3%	1,5%	2,8%
	Köyümüz boşaltıldığı için	Sayı	106	208	314
		%	10,4%	20,4%	30,8%
	Güvenli bir ortamda yaşamak için	Sayı	88	121	209
		%	8,6%	11,9%	20,5%
	Diğer	Sayı	27	60	87
		%	2,7%	5,9%	8,5%
Toplam		Sayı	397	621	1018
		%	39,0%	61,0%	100,0%

(0 Hücre (0 %), Beklenen Frekans 5'ten Küçük Değildir. En Küçük Beklenen Frekans 10.92'dir. Ki-Kare = 14.256 Ser. Değ.= 6 P (Anlamlılık Düzeyi) = 0.270 P>0.05

Yukarıda belirtilen değişkenler arasındaki ilişki analizinde çıkan sonuçlara bakıldığında kente göç etme nedeni ile sanayileşme arasında olumlu bir ilişki bulunmamıştır. GAP Bölgesinde kentleşme ile sanayileşme arasında olumsuz ilişki bulunduğunu belirtenlerin oranı % 61'dir. Bu verilere göre GAP Bölgesinde kentleşme geliştiği halde sanayileşme gelişmemiştir.

Ki-Kare ilişki analizi sonucunda ortaya çıkan değer ($P > 0.05$) % 5'ten büyük olduğundan söz konusu değişkenler arasında istatistiksel bakımından anlamlı bir ilişki yoktur. Bu veriler aynı zamanda GAP bölgesinde zorunlu göç sonucu insanların kentlere gelmek durumunda kaldığını göstermektedir. Bu verilere göre araştırma hipotezi H_{16} kabul edilmemiştir. Diğer bir ifade ile araştırma hipotezi H_{16} red edilmiştir.

Tablo 118: “Kente Göç Etme Nedeni” ile “Tarımsal Kesime Ait İşlerde Çalışma” Arasındaki İkili İlişki

			Kentin dışında tarımsal kesime ait mevsimlik işlerde (pamuk, fındık, patates, soğan, domates toplama gibi) yazın ailece işlerde çalışıyor musunuz?		Toplam
			Evet	Hayır	
Neden Kente Göç Ettiniz?	Bulduğum yerde geçinemediğim için	Sayı	84	27	111
		%	8,3%	2,7%	10,9%
	Yeni bir iş bulmak/ yeni bir iş kurmak için	Sayı	107	45	152
		%	10,5%	4,4%	14,9%
	Daha iyi gelir elde etmek için	Sayı	96	21	117
		%	9,4%	2,1%	11,5%
	Çocuklarımın eğitimi için	Sayı	19	9	28
		%	1,9%	,9%	2,8%
	Köyümüz boşaltıldığı için	Sayı	164	150	314
		%	16,1%	14,7%	30,8%
	Güvenli bir ortamda yaşamak için	Sayı	100	109	209
		%	9,8%	10,7%	20,5%
	Diğer	Sayı	43	44	87
		%	4,2%	4,3%	8,5%
Toplam		Sayı	613	405	1018
		%	60,2%	39,8%	100,0%

(0 Hücre (0 %), Beklenen Frekans 5'ten Küçük Değildir. En Küçük Beklenen Frekans 11.14'dir.

Ki-Kare = 29.354

Ser. Değ. = 5

P (Anlamlılık Düzeyi) = 0.000

P < 0.05

Kente göçün nedeni ile kente yaşanıldığı halde kent dışında tarımsal kesime ait mevsimlik işlerde çalışma arasındaki ilişkinin analiz edildiği tablodaki veriler değerlendirildiğinde tarım kesiminde mevsimlik işlerde çalıştığını belirtenlerin toplam oranı % 60.2'dir. Tarımsal kesime ait mevsimlik ilerde çalışmadığını belirtenlerin toplam oranı ise % 39.8'dir. Bu veriler GAP Bölgesindeki kentlerde nüfusun önemli bir kısmının tarımsal kesime ait işlerde çalıştığını göstermektedir. İnsanların hem kente yaşaması hem de tarımsal kesime ait mevsimlik işlerde çalışması kentleşme sürecini olumsuz etkilemektedir.

Ki-Kare ilişki analizinde değişkenler arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişkinin olması için çıkan değerin % 5'ten küçük olması gerekir. Ki-Kare ilişki analizi sonucunda çıkan değer ($P < 0,05$) % 5'ten küçük olduğundan belirtilen değişkenler arasında istatistiksel yönden anlamlı ilişki bulunmaktadır.

Tablo 119: "Kente Göç Etme Nedeni" İle "Sanayi Sektöründeki İşlerde Çalışma" Arasındaki İkili İlişki

			Ailenizde sanayi sektöründe (tarım dışı) çalışan kimse var mı?					Toplam
			Yok, kentimizde yeterli sanayi kuruluşları yok	Yok, sanayi nitelikli eleman istiyor	Yok, sanayide iş bulunmuyor	Var, ama ücreti çok düşük	Var	
Neden Kente Göç Ettiniz?	Bulduğum yerde geçinemediğim için	Sayı	25	17	37	22	10	111
		%	2,5%	1,7%	3,6%	2,2%	1,0%	10,9%
	Yeni bir iş bulmak/ yeni bir iş kurmak için	Sayı	41	36	48	17	10	152
		%	4,0%	3,5%	4,7%	1,7%	1,0%	14,9%
	Daha iyi gelir elde etmek için	Sayı	18	31	41	14	13	117
		%	1,8%	3,0%	4,0%	1,4%	1,3%	11,5%
	Çocuklarının eğitimi için	Sayı	5	0	10	7	6	28
		%	,5%	,0%	1,0%	,7%	,6%	2,8%
	Köyümüz boşaltıldığı için	Sayı	96	57	118	22	21	314
		%	9,4%	5,6%	11,6%	2,2%	2,1%	30,8%
	Güvenli bir ortamda yaşamak için	Sayı	37	59	84	14	15	209
		%	3,6%	5,8%	8,3%	1,4%	1,5%	20,5%
	Diğer	Sayı	24	7	32	10	14	87
		%	2,4%	,7%	3,1%	1,0%	1,4%	8,5%
Toplam		Sayı	246	207	370	106	89	1018
		%	24,2%	20,3%	36,3%	10,4%	8,7%	100,0%

(0 Hücre (0 %), Beklenen Frekans 5'ten Küçük Değildir. En Küçük Beklenen Frekans 11.14'dir.

Ki-Kare = 76.233

Ser. Değ.= 14

P (Anlamlılık Düzeyi) = 0.000

P<0.05

Tablodaki ikili ilişki analizindeki verilere göre sanayi sektöründeki işlerde çalışan nüfusun toplam oranı % 19.1'dir. Sanayi sektörün dışındaki diğer işlerde çalışan nüfusun toplam oranı % 80.9'dur. Çalışan nüfusun % 80'ninden fazlasının sanayi dışı diğer işlerde çalışması sanayileşme ile kentleşme arasında olumsuz bir ilişkinin olduğu söylenebilir. Nitekim GAP Bölgesindeki kentlerde sanayileşme ile kentleşme arasındaki gelişme bu yöndedir.

Ki-Kare ilişki analizinde değişkenler arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişkinin olması için çıkan değer % 5'ten küçük olması gerekir. Ki-Kare ilişki analizi sonucunda çıkan değer ($P < 0,05$) % 5'ten küçük olduğundan belirtilen değişkenler arasında istatistiksel bakımdan anlamlı ilişki bulunmaktadır. Tablo 119 ve 120'deki verilere göre araştırma hipotezi H_{17} kabul edilmiştir. İnsanların hem kente oturması hem de tarımsal işlerde mevsimlik işçi olarak çalışması, çalışan % 80'inden fazlasının sanayi dışı işlerde çalıştığını belirtmesi kentleşme ile birlikte sanayileşmenin gelişmediğini göstermektedir.

Tablo 120: "Kente Göç Etme Nedeni" İle "Borç Para İhtiyacını Karşılama Durumu" Arasındaki İkili İlişki

		Borç Para İhtiyacınızı Nereden Karşılıyorsunuz? (Akrabalarımın)		Toplam	
		Seçilmemiş	Seçilmiş		
Neden Kente Göç Ettiniz?	Bulduğum yerde geçinemediğim için	Sayı	20	91	111
		%	2,0%	8,9%	10,9%
	Yeni bir iş bulmak/ yeni bir iş kurmak için	Sayı	38	114	152
		%	3,7%	11,2%	14,9%
	Daha iyi gelir elde etmek için	Sayı	22	95	117
		%	2,2%	9,3%	11,5%
	Çocuklarımın eğitimi için	Sayı	8	20	28
		%	,8%	2,0%	2,8%
	Köyümüz boşaltıldığı için	Sayı	58	256	314
		%	5,7%	25,1%	30,8%
	Güvenli bir ortamda yaşamak için	Sayı	26	183	209
		%	2,6%	18,0%	20,5%
	Diğer	Sayı	28	59	87
		%	2,8%	5,8%	8,5%
Toplam		Sayı	200	818	1018
		%	19,6%	80,4%	100,0%

(0 Hücre (0 %), Beklenen Frekans 5'ten Küçük Değildir. En Küçük Beklenen Frekans 5.50dir.
Ki-Kare = 20.224 Ser. Değ. = 6 P (Anlamlılık Düzeyi) = 0.003 P < 0.05

Neden kente göç ettiniz değişkeni ile borç para ihtiyacınızı nereden karşılıyorsunuz değişkeninin analiz edildiği tablodaki verilere bakılınca borç para ihtiyacını akrabalarından sağladığını belirtenlerin oranı % 80.4'tür. Köyleri boşaltıldığı için kentte göç edenlerden % 25.1'i borç para ihtiyacını akrabalarından karşıladığını belirtirken güvenli bir ortamda yaşamak için kente göç ettiklerini belirtenlerin %18'i borç para ihtiyacını akrabalarından karşıladığını belirtmiştir. Zorunlu göç sonucu kentlere göç edenlerin % 43.1'i borç para ihtiyacını akrabalarından karşıladığını belirtmiştir. Normal koşullarda kentleşmiş insanlar borç para ihtiyacını finans kuruluşlarından karşılarlar. Tablodaki veriler katılımcıların tam anlamıyla kentleşmediğini, sosyal ilişkilerde kırsal alana ait davranışlar sergilediğini göstermektedir.

Ki-Kare ilişki analizine göre çıkan değer ($P < 0.05$) % 5'ten küçük olduğundan söz konusu değişkenler arasında istatistiksel bakımından anlamlı ilişki bulunmaktadır.

Tablo 121: "Kente Göç Etme Nedeni" İle "Borç Para İhtiyacının Nereden Karşılandığı Durumu" Arasındaki İkili İlişki

		Borç Para İhtiyacınızı Nereden Karşılıyorsunuz? (Tanıdıklarımın)		Toplam	
		Seçilmemiş	Seçilmiş		
Neden Kente Göç Ettiniz?	Bulduğum yerde geçinemediğim için	Sayı	50	61	111
		%	4,9%	6,0%	10,9%
	Yeni bir iş bulmak/ yeni bir iş kurmak için	Sayı	59	93	152
		%	5,8%	9,1%	14,9%
	Daha iyi gelir elde etmek için	Sayı	36	81	117
		%	3,5%	8,0%	11,5%
	Çocuklarımın eğitimi için	Sayı	16	12	28
		%	1,6%	1,2%	2,8%
	Köyümüz boşaltıldığı için	Sayı	51	263	314
		%	5,0%	25,8%	30,8%
	Güvenli bir ortamda yaşamak için	Sayı	28	181	209
		%	2,8%	17,8%	20,5%
	Diğer	Sayı	34	53	87
		%	3,3%	5,2%	8,5%
Toplam		Sayı	274	744	1018
		%	26,9%	73,1%	100,0%

(0 Hücre (0 %), Beklenen Frekans 5'ten Küçük Değildir. En Küçük Beklenen Frekans 7.74'dir.

Ki-Kare = 87.525

Ser. Değ.= 6

P (Anlamlılık Düzeyi) = 0.000

P<0.05

Neden kente göç ettiniz değişkeni ile borç para ihtiyacınızı nereden karşılıyorsunuz değişkeni arasındaki ilişki analizinin yapıldığı tablodaki verilere değerlendirildiğinde borç para ihtiyacını tanıdıklarından aldıklarının belirtenlerin oranı % 73.1'dir. Güvenli bir ortamda yaşamak için bulunduğu kente göç ettiklerini belirtenlerin %17.8'i borç para ihtiyacını tanıdıklarından karşıladığını belirtmiştir. Köylerinin boşaltılması sonucu kentlere göç ettiğini belirtenlerden % 25.8'i borç para ihtiyacını tanıdıklardan karşıladığını belirtmiştir. Zorunlu göç sonucu kentlere göç edenlerden toplam % 43.6'sı borç para ihtiyacını tanıdıklarından sağladığını belirtmiştir. Normal koşullarda kentli insanlar borç para ihtiyacını finans kuruluşlarından karşılaması beklenir. Tablodaki veriler katılımcıların borç para ihtiyacının karşılanması konusunda katılımcıların kırsal alana ait davranışlar sergilediğini göstermektedir.

Ki-Kare ilişki analizine göre çıkan sonuç ($P < 0.05$) % 5'ten küçük olduğundan söz konusu değişkenler arasında istatistiksel bakımdan anlamlı ilişki vardır.

Tablo 122: "Kente Göç Etme Nedeni" İle "Borç Para İhtiyacının Nereden Karşılandığı Durumu" Arasındaki İkili İlişki

			Borç Para İhtiyacınızı Nereden Karşılıyorsunuz? (Komsulardan)		Toplam
			Seçilmemiş	Seçilmiş	
Neden Kente Göç Ettiniz?	Bulduğum yerde geçinemediğim için	Sayı	18	93	111
		%	1,8%	9,1%	10,9%
	Yeni bir iş bulmak/ yeni bir iş kurmak için	Sayı	33	119	152
		%	3,2%	11,7%	14,9%
	Daha iyi gelir elde etmek için	Sayı	28	89	117
		%	2,8%	8,7%	11,5%
	Çocuklarımın eğitimi için	Sayı	12	16	28
		%	1,2%	1,6%	2,8%
	Köyümüz boşaltıldığı için	Sayı	51	263	314
		%	5,0%	25,8%	30,8%
	Güvenli bir ortamda yaşamak için	Sayı	41	168	209
		%	4,0%	16,5%	20,5%
	Diğer	Sayı	26	61	87
		%	2,6%	6,0%	8,5%
Toplam		Sayı	209	809	1018
		%	20,5%	79,5%	100,0%

(0 Hücre (0 %), Beklenen Frekans 5'ten Küçük Değildir. En Küçük Beklenen Frekans 5.75'dir.

Ki-Kare = 19.093

Ser. Değ.= 6

P (Anlamlılık Düzeyi) = 0.004

P<0.05

Neden kente göç ettiniz değişkeni ile borç para ihtiyacınızı nereden karşılıyorsunuz değişkeni arasındaki ilişkinin analiz edildiği tablodaki veriler değerlendirildiğinde, borç para ihtiyacını komşularından karşıladığını belirtenlerin oranı % 79.5'tir. Köyü boşaltıldığı için kente göç ettiğini belirtenlerin % 25.8'i borç para ihtiyacını komşulardan karşıladığını belirtirken daha güvenli bir ortamda yaşamak için kente göç ettiğini belirtenlerin % 16.5'i borç para ihtiyacını komşulardan karşıladığını belirtmiştir. Daha güvenli bir ortamda yaşamak için kente göç edenleri de zorunlu göç kapsamında değerlendirmek gerekirse zorunlu göç sonucu kentlere göç edenlerin % 42.3'ü borç para ihtiyacını komşulardan karşıladığını belirtmiştir. Böyle bir sosyal ilişki kentlerdeki ilişkiden çok kırsal alandaki ilişkiye benzemektedir. Dolayısıyla anket uygulamasının yapıldığı kentlerde sosyal ilişkiler bakımından kentlere özgü değişimin olduğunu belirtmek zordur.

Ki-Kare ilişki analizinde ortaya çıkan sonuç ($P < 0.05$) % 5'ten küçük olduğu için analizi yapılan değişkenler arasında istatistiksel bakımından anlamlı ilişki bulunmaktadır. Tablo 120, 121, 122'teki verilere göre araştırma hipotezi H_{18} kabul edilmiştir.

Tablo 123: “Kente Göç Etme Nedeni” İle “Borç Para İhtiyacının Nereden Karşılandığı Durumu” Arasındaki İkili İlişki

			Borç Para İhtiyacınızı Nereden Karşılıyorsunuz? (Bankalardan)		Toplam
			Seçilmemiş	Seçilmiş	
Neden Kente Göç Ettiniz?	Bulduğum yerde geçinemediğim için	Sayı	57	54	111
		%	5,6%	5,3%	10,9%
	Yeni bir iş bulmak/ yeni bir iş kurmak için	Sayı	68	84	152
		%	6,7%	8,3%	14,9%
	Daha iyi gelir elde etmek için	Sayı	35	82	117
		%	3,4%	8,1%	11,5%
	Çocuklarımın eğitimi için	Sayı	6	22	28
		%	,6%	2,2%	2,8%
	Köyümüz boşaltıldığı için	Sayı	202	112	314
		%	19,8%	11,0%	30,8%
	Güvenli bir ortamda yaşamak için	Sayı	151	58	209
		%	14,8%	5,7%	20,5%
	Diğer	Sayı	42	45	87
		%	4,1%	4,4%	8,5%
Toplam		Sayı	561	457	1018
		%	55,1%	44,9%	100,0%

(0 Hücre (0 %), Beklenen Frekans 5'ten Küçük Değildir. En Küçük Beklenen Frekans 12.75'dir.

Ki-Kare = 87.358 Ser. Değ. = 6 P (Anlamlılık Düzeyi) = 0.000 P<0.05

Neden kente göç ettiniz değişkeni ile borç para ihtiyacınızı nereden karşılıyorsunuz değişkeni arasındaki ilişki analizinde borç para ihtiyacını bankalardan karşıladığını belirtenlerin oranı % 44.9'dur. Köyü boşaltıldığı için kentte göç ettiğini belirtenlerden borç para ihtiyacını bankalardan karşıladığını belirtenlerin oranı % 11 iken daha güvenli bir ortamda yaşamak için kentte göç ettiğini belirtenlerden borç para ihtiyacını bankalardan karşıladığını belirtenlerin oranı % 5.7'dir. İstem dışı kırsal alandan kentlere göç edenler % 16.7'si borç para ihtiyacını bankalardan karşıladığını belirtmektedir. Yeni bir iş bulmak ve daha iyi gelir elde etmek için kentlere göç ettiğini belirtenlerin oranı % 16.4'tir. Borç para ihtiyacının bankalardan karşılama oranı düşük çıkmaktadır. Kentlileşmiş toplumlarda borç para ihtiyacı öncelikle finans kuruluşlarından karşılanır. Bu ilişki anket uygulamasının yapıldığı kentlerde toplumda ekonomik ilişkiler bakımından kentlere özgü değişimin olmadığını göstermektedir.

Ki-Kare ilişki analizinden çıkan sonuç değeri ($P < 0.05$) % 5'ten küçük olduğu için istatistiksel bakımından analizi yapılan değişkenler arasında anlamlı ilişki bulunmaktadır. Tablodaki verilere göre araştırma hipotezi H_{19} kabul edilmiştir.

Tablo 124: “Kente Göç Etme Nedeni” İle “Yardım Alma Durumu” Arasındaki İkili İlişki

			Evet, Kaymakamlık / Valilik / SYDV		Toplam
			Seçilmiş	Seçilmemiş	
Neden Kentte Göç Ettiniz?	Bulduğum yerde geçinemediğim için	Sayı	80	31	111
		%	7,9%	3,0%	10,9%
	Yeni bir iş bulmak/ yeni bir iş kurmak için	Sayı	105	47	152
		%	10,3%	4,6%	14,9%
	Daha iyi gelir elde etmek için	Sayı	80	37	117
		%	7,9%	3,6%	11,5%
	Çocuklarımın eğitimi için	Sayı	24	4	28
		%	2,4%	,4%	2,8%
	Köyümüz boşaltıldığı için	Sayı	222	92	314
		%	21,8%	9,0%	30,8%
	Güvenli bir ortamda yaşamak için	Sayı	130	79	209
		%	12,8%	7,8%	20,5%
	Diğer	Sayı	72	15	87
		%	7,1%	1,5%	8,5%
Toplam		Sayı	713	305	1018
		%	70,0%	30,0%	100,0%

(0 Hücre (0 %), Beklenen Frekans 5'ten Küçük Değildir. En Küçük Beklenen Frekans 8.39'dır.

Ki-Kare = 16.610 Ser. Değ.= 6 P (Anlamlılık Düzeyi) = 0.011 $P < 0.05$

Yukarıdaki tabloda kente göç etme nedeni ile yardım alma değişkeni arasındaki ilişki analizi yapılmıştır. GAP Bölgesinde zorunlu göçle kentlere gelen ailelerin önemli bir kısmı yardım kuruluşlarından destek almaktadır. Kaymakamlık, valilik gibi kamu kurumlarından yardım aldığını belirtenlerin toplam oranı % 70'tir. Köyleri boşaltıldığı için kentte göç ettiklerini belirtenlerin oranı % 21.8, güvenli bir ortamda yaşamak için göç ettiklerini belirtenlerin oranı % 12.8'dir. Bu verilere göre zorunlu göç sonucu kentte gelenlerin % 34.6'sı valilik veya kaymakamlıktan yardım almaktadır. Bu bilgilere göre zorunlu göç sonucu kentlere göç edelerin devletin ve diğer yardım kuruluşlarının desteği ile ayakta durmaktadır.

Ki-Kare ilişki analizinde çıkan sonuç ($P < 0.05$) % 5'ten küçük olduğundan istatistiksel bakımından söz konusu değişkenler arasında anlamlı ilişki vardır. Bu verilere göre araştırma hipotezi H_{20} kabul edilmiştir.

Tablo 125: "Kente Göç Etme Nedeni" İle "Sosyal Güvence Türü" Arasındaki İkili İlişki

			Sosyal güvence türünüz?					Toplam
			Emekli Sandığı	Bağkur	SSK	Tarım Bağkur	Yeşil Kart	
Neden Kente Göç Ettiniz?	Bulduğum yerde geçinemediğim için	Sayı	28	7	13	14	49	111
		%	2,8%	,7%	1,3%	1,4%	4,8%	10,9%
	Yeni bir iş bulmak/ yeni bir iş kurmak için	Sayı	36	5	49	18	44	152
		%	3,5%	,5%	4,8%	1,8%	4,3%	14,9%
	Daha iyi gelir elde etmek için	Sayı	27	8	38	12	32	117
		%	2,7%	,8%	3,7%	1,2%	3,1%	11,5%
	Çocuklarımın eğitimi için	Sayı	6	0	5	5	12	28
		%	,6%	,0%	,5%	,5%	1,2%	2,8%
	Köyümüz boşaltıldığı için	Sayı	61	36	63	59	95	314
		%	6,0%	3,5%	6,2%	5,8%	9,3%	30,8%
	Güvenli bir ortamda yaşamak için	Sayı	30	20	64	34	61	209
		%	2,9%	2,0%	6,3%	3,3%	6,0%	20,5%
	Diğer	Sayı	21	2	28	13	23	87
		%	2,1%	,2%	2,8%	1,3%	2,3%	8,5%
Toplam		Sayı	209	78	260	155	316	1018
		%	20,5%	7,7%	25,5%	15,2%	31,0%	100,0%

(2 Hücre (5.7 %), Beklenen Frekans 5'ten Küçük Değildir. En Küçük Beklenen Frekans 2.15'dir.

Ki-Kare = 60.014 Ser. Değ.= 24 P (Anlamlılık Düzeyi) = 0.000 $P < 0.05$

Kente göç etme nedeni ile sosyal güvence türü arasındaki ilişkinin analiz edildiği tablodaki verilere bakılınca sosyal güvencenin varlığı yüksek oranda olduğu görülmektedir. Sosyal Güvencesi Emekli Sandığı olanların sosyal güvencesi toplam oranı % 20.5, Bağ-kur olanların oranı % 7.7, SSK olanların % 25.5, Tarım Bağ-kur olanların oranı % 15.2, Yeşil Kart olanların oranı % 31'dir. Tarım Bağ-Kur ile yeşil kart sosyal güvencesine sahip olanların toplam oranı % 46.2'dir. Tarım Bağ-kur ve Yeşil kart sosyal güvence türü genelde kırsal kesimde çalışanların sahip olduğu bir sosyal güvence türüdür. Bu nedenle GAP Bölgesindeki kentlerde çalışanların tarımsal kesim ağırlıklı işlerde çalıştığı söylenebilir. Böyle bir ilişki insanların kentleşmesini olumsuz yönde etkilemektedir.

Bu tablodaki Ki-Kare ilişki analizinden çıkan sonuç ($P < 0.05$) % 5'ten küçük olduğundan anlatılan değişkenler arasında istatistiksel bakımından anlamlı ilişki vardır. Tablo 126'daki verilere göre araştırma hipotezi H_{21} uygun görülmüştür.

J. Kente Göç Etme Nedeni İle Köye Geri Dönme İsteği Arasındaki İlişki

Tablo 126: "Kente Göç Etme Nedeni" İle "Köye Geri Dönme İsteği" Arasındaki İkili İlişki

		Eğer güvenli ortam oluşturulursa köyünüze geri dönmek ister misiniz?		Toplam	
		Evet	Hayır		
Neden Kentte Göç Ettiniz?	Bulduğum yerde geçinemediğim için	Sayı	55	56	111
		%	5,4%	5,5%	10,9%
	Yeni bir iş bulmak/ yeni bir iş kurmak için	Sayı	76	76	152
		%	7,5%	7,5%	14,9%
	Daha iyi gelir elde etmek için	Sayı	84	33	117
		%	8,3%	3,2%	11,5%
	Çocuklarımın eğitimi için	Sayı	11	17	28
		%	1,1%	1,7%	2,8%
	Köyümüz boşaltıldığı için	Sayı	161	153	314
		%	15,8%	15,0%	30,8%
	Güvenli bir ortamda yaşamak için	Sayı	109	100	209
		%	10,7%	9,8%	20,5%
	Diğer	Sayı	28	59	87
		%	2,8%	5,8%	8,5%
Toplam		Sayı	524	494	1018
		%	51,5%	48,5%	100,0%

(0 Hücre (0 %), Beklenen Frekans 5'ten Küçük Değildir. En Küçük Beklenen Frekans 13.59'dır.

Ki-Kare = 34.309

Ser. Değ.= 6

P (Anlamlılık Düzeyi) = 0.000

$P < 0.05$

Kente göç etme nedeni ile köyüne geri dönme isteği arasındaki ilişkinin analiz edildiği tablodaki verilere bakılınca güvenli ortamın oluşturulması durumunda köye geri dönmek isteyen % 51.5'in % 15.8'i köyü zorla boşaltıldığı için, % 10.7'si güvenli bir ortamda yaşamak için kente geldiğini belirtenlerin geri dönmek istediği belirtilmiştir. Bu verilere göre zorunlu göç sonucu kentlere gelenlerin güvenli ortamın oluşturulması durumunda kentlere gelenlerin köye dönme isteği hala yüksek oranda seyretmektedir.

Normal koşullarda kırsal alandan kentlere göç etmenin bir altyapısı ve hazırlığı vardır. Zorunlu göç sonucu kentlere göç edenlerde kentlere göç etmenin ne altyapısı ne de hazırlığı vardır. Bu tür göçlerle kentlere gelen insanlar kentte yaşama ortamına

alışkın olmadığı için imkanların el vermesi durumunda köyüne geri dönmek istemektedir.

Ki-Kare ilişki analizinden çıkan sonuç ($P < 0.05$) % 5'ten küçük olduğundan anlatılan değişkenler arasında istatistiksel bakımından anlamlı ilişkinin varlığı görülmektedir. Bu verilere göre araştırma hipotezi H_{22} kabul edilmiştir.

K. Kentleşme Durumu İle Kültürel Faaliyetlere Katılma Bakımından Kentlere Özgü Değişim Arasındaki İlişki

Tablo 127: "Kentleşme Durumu" İle "Kültürel Faaliyetlere Katılma" Arasındaki İkili İlişki

		Sinema, Tiyatro, Konser ve çeşitli gösterilerin yapıldığı kültür merkezlerine gidiyor musunuz?		Toplam		
		Evet	Hayır			
Ne Zamandan beri Bulduğunuz Kentte Yaşamaktasınız?	Doğduğumdan beri	Sayı	96	267	363	
		%	9,4%	26,2%	35,7%	
	1960 - 1970 göç ettiğimden beri	Sayı	16	22	38	
		%	1,6%	2,2%	3,7%	
	1971 - 1980 göç ettiğimden beri	Sayı	96	98	194	
		%	9,4%	9,6%	19,1%	
	1981 - 1990 göç ettiğimden beri	Sayı	105	202	307	
		%	10,3%	19,8%	30,2%	
	1991 - 2000 göç ettiğimden beri	Sayı	29	46	75	
		%	2,8%	4,5%	7,4%	
	2001'den sonra	Sayı	23	18	41	
		%	2,3%	1,8%	4,0%	
	Toplam		Sayı	365	653	1018
			%	35,9%	64,1%	100,0%

(0 Hücre (0 %), Beklenen Frekans 5'ten Küçük Değildir. En Küçük Beklenen Frekans 13.62'dir.

Ki-Kare = 38.214 Ser. Değ. = 5 P (Anlamlılık Düzeyi) = 0.000 $P < 0.05$

Yukarıdaki tabloda kentte yaşama değişkeni ile kültürel faaliyetlere katılma değişkeni arasındaki ikili ilişki analizi yapılmıştır. Doğduğundan beri bulunduğu kente yaşadığını belirtenlerin % 9.4'ü sinema, tiyatro, konser gibi kültürel etkinliklerin yapıldığı yere gittiğini belirtirken, bu tür kültürel etkinliklerin yapıldığı

yerlere gitmediğini belirtenlerin oranı % 26.2'dir. Sinema, tiyatro, konser gibi kültürel etkinliklere katılanların oranı % 35.9 olmasına karşılık kültürel etkinliklere katılmadığını belirtenlerin oranı % 64.1'dir. Kültürel faaliyetlere katılma bir alışkanlık ve entelektüel bir faaliyet ise GAP Bölgesinde böyle bir alışkanlık ve ihtiyaç duyulmamaktadır. Verilerden anlaşıldığı gibi kültürel faaliyetlere katılma oranı düşüktür.

Ki-Kare ilişki analizinden çıkan sonuç ($P < 0.05$) % 5'ten küçük olduğundan anlatılan değişkenler arasında istatistiksel bakımından anlamlı ilişki vardır. Tablo 128'deki verilere göre araştırma hipotezi H_{23} kabul edilmiştir.

L. Kentleşme Durumu İle Zorunlu Eğitimden Sonra Çocuğun Okutulması Arasındaki İlişki

Tablo 128: "Kentleşme Durumu" İle "Zorunlu Eğitimden Sonra Çocuğun Okutulması" Arasındaki İkili İlişki

			Çocuğunuzun zorunlu eğitimden sonra okumasını ister misiniz?		Toplam	
			Evet	Hayır		
Ne Zaman dan Beri Bulunduğunuz Kentte Yaşamaktasınız?	Doğduğumdan beri	Sayı	316	47	363	
		%	31,0%	4,6%	35,7%	
	1960 - 1970 göç ettiğimden beri	Sayı	32	6	38	
		%	3,1%	,6%	3,7%	
	1971 - 1980 göç ettiğimden beri	Sayı	166	28	194	
		%	16,3%	2,8%	19,1%	
	1981 - 1990 göç ettiğimden beri	Sayı	253	54	307	
		%	24,9%	5,3%	30,2%	
	1991 - 2000 göç ettiğimden beri	Sayı	57	18	75	
		%	5,6%	1,8%	7,4%	
	2001'den sonra	Sayı	30	11	41	
		%	2,9%	1,1%	4,0%	
	Toplam		Sayı	854	164	1018
			%	83,9%	16,1%	100,0%

(0 Hücre (0 %), Beklenen Frekans 5'ten Küçük Değildir. En Küçük Beklenen Frekans 6.12'dir.

Ki-Kare = 10.530

Ser. Değ. = 5

P (Anlamlılık Düzeyi) = 0.002

P < 0.05

Kentleşme ile çocuğun zorunlu eğitimden sonra okumasını isteme değişkenleri arasındaki ilişkinin analiz edildiği tablodaki verilere göre zorunlu eğitimden sonra çocukların okumasını isteyenlerin oranı % 83.9 olmasına karşılık zorunlu eğitimden sonra çocuğunun okumasını istemeyenlerin oranı % 16.1'dir. Doğduğundan beri bulunduğu kentte yaşamakta olanların % 31'i zorunlu eğitimden sonra çocuğunu okutmak istemesine karşılık % 4.6'sı zorunlu eğitimden sonra çocuğun okumasını istememektedir. Uzun süreli de olsa iyi bir eğitimden sonra kamu kurumlarında iş bulmanın eğitime verilen önemi artırdığı söylenebilir.

Bu tablodaki Ki-Kare ilişki analizinden çıkan sonuç ($P < 0.05$) % 5'ten küçük olduğundan anlatılan değişkenler arasında istatistiksel bakımından anlamlı ilişki bulunmaktadır. Tablo 129'daki verilere göre araştırma hipotezi H_{24} uygun görülmüştür.

Tablo 129: "Kentleşme Durumu" İle "Zorunlu Eğitimden Sonra Kız Çocuklarının da Erkek Çocukları Gibi Okutulması" Arasındaki İkili İlişki

			Kız çocuklarınızın da erkek çocuklarınız gibi okuyup yükselmesini ister misiniz?		Toplam	
			Evet	Hayır		
Ne Zaman dan beri Bulduğunuz Kentte Yaşamaktasınız?	Doğduğumdan beri	Sayı	184	179	363	
		%	18,1%	17,6%	35,7%	
	1960 - 1970 göç ettiğimden beri	Sayı	19	19	38	
		%	1,9%	1,9%	3,7%	
	1971 - 1980 göç ettiğimden beri	Sayı	100	94	194	
		%	9,8%	9,2%	19,1%	
	1981 - 1990 göç ettiğimden beri	Sayı	165	142	307	
		%	16,2%	13,9%	30,2%	
	1991 - 2000 göç ettiğimden beri	Sayı	31	44	75	
		%	3,0%	4,3%	7,4%	
	2001'den sonra	Sayı	18	23	41	
		%	1,8%	2,3%	4,0%	
	Toplam		Sayı	517	501	1018
			%	50,8%	49,2%	100,0%

(0 Hücre (0 %), Beklenen Frekans 5'ten Küçük Değildir. En Küçük Beklenen Frekans 18.70'dir.

Ki-Kare = 4.590

Ser. Değ.= 5

P (Anlamlılık Düzeyi) = 0.004

$P < 0.05$

Kentleşme ile zorunlu eğitimden sonra kız çocuklarının da erkek çocukları gibi okutulması değişkenleri arasındaki ilişkinin analiz edildiği tablodaki veriler

değerlendirildiğinde zorunlu eğitimden sonra kız çocuklarının da erkek çocukları gibi okutulması yönünde önemli bir eğilim bulunmamaktadır. Zorunlu eğitimden sonra kız çocuklarının da erkek çocukları gibi okutulmasını isteyenlerin oranı % 50.8'dir. Kız çocuklarının erkek çocukları gibi okutulmasını istemeyenlerin oranı % 49.8'dir. Bu verilere göre GAP Bölgesinde erkek çocukları gibi kız çocuklarının da okuması istenmemektedir. Bu durum GAP Bölgesindeki kentlerin önemli bir kısmında kız çocuklarının okutulması bakımından hala geleneksel kırsal kesimdeki alışkanlıkların devam ettiğini göstermektedir.

Ki-Kare ilişki analizinden çıkan sonuç ($P < 0.05$) % 5'ten küçük olduğundan anlatılan değişkenler arasında istatistiksel bakımından anlamlı ilişki bulunmaktadır. Bu verilere göre araştırma hipotezi H_{25} kabul edilmiştir.

M. Kentleşme Durumu İle Siyasi Tercihlerde Bulunma Arasındaki İlişki

Tablo 130: "Kentleşme Durumu" İle "Siyasi Tercihlerde Bulunma" Arasındaki İkili İlişki

		Siyasi Tercihinizi Yaparken Neye Dikkat Edersiniz (Partiye ve parti liderine)		Toplam		
		Seçilmemiş	Seçilmiş			
Ne Zamandan Beri Bulduğunuz Kentte Yaşamaktasınız?	Doğduğumdan beri	Sayı	57	306	363	
		%ı	5,6%	30,1%	35,7%	
	1960 - 1970 göç ettiğimden beri	Sayı	5	33	38	
		%ı	,5%	3,2%	3,7%	
	1971 - 1980 göç ettiğimden beri	Sayı	20	174	194	
		%ı	2,0%	17,1%	19,1%	
	1981 - 1990 göç ettiğimden beri	Sayı	73	234	307	
		%ı	7,2%	23,0%	30,2%	
	1991 - 2000 göç ettiğimden beri	Sayı	6	69	75	
		%ı	,6%	6,8%	7,4%	
	2001'den sonra	Sayı	4	37	41	
		%ı	,4%	3,6%	4,0%	
	Toplam		Sayı	165	853	1018
			%ı	16,2%	83,8%	100,0%

(0 Hücre (0 %), Beklenen Frekans 5'ten Küçük Değildir. En Küçük Beklenen Frekans 6.16'dır.

Ki-Kare = 23.231 Ser. Değ. = 5 P (Anlamlılık Düzeyi) = 0.000 $P < 0.05$

Kentleşme değişkeni ile siyasi tercihlerde bulunma değişkeni arasındaki ilişkinin analiz edildiği tablodaki verilere bakıldığında siyasi tercihlerin parti ve parti liderine göre ağırlıklı olarak yapıldığı yönünde görüş belirtilmiştir. Parti ve parti

liderine göre siyasi tercihin yapılması hem doğduğundan beri bulunduğu kentte yaşayanlar arasında hem de sonradan kentte göç edenler arasında önemli bir ağırlığa sahiptir. Parti ve parti liderine göre siyasi tercihinin belirtenlerin oranı % 83.8'in % 30.1'i doğduğundan beri bulunduğu kente yaşamakta olanların tercihidir. Bu veriler insanların bireysel olarak düşünüp kendi menfaatlerine göre siyasi tercihte bulunmalarından çok geleneksel olarak gördükleri değerlere göre tercihte bulduklarının göstergesi olarak değerlendirilebilir. Geleneksel değerlere göre hareket etmek insanların kentleşmediğini göstermektedir.

Ki-Kare ilişki analizinden çıkan sonuç ($P < 0.05$) % 5'ten küçük olduğundan anlatılan değişkenler arasında istatistiksel bakımından anlamlı ilişki vardır. Tablodaki verilere göre araştırma hipotezi H_{26} kabul edilmiştir.

N. Kentleşme Durumu İle Sivil Toplum Kuruluşlarına Üyelik Arasındaki İlişki

Tablo 131: "Kentleşme Durumu" İle "Siyasi Partilerin Gençlik Kolları, Dernek ve Vakıf Gibi K Sivil Toplum Kuruluşlarına Üyelik" Arasındaki İkili İlişki

			Kent konseyi, siyasi partilerin gençlik kolları, dernek ve vakıf gibi kuruluşlara üyeliğiniz var mı?		Toplam	
			Hayır, bu tür kuruluşlara hiç üye olmadım	Evet, bu tür kuruluşlara üyeliğim var		
Ne Zaman ber Bulduğunuz Kentte Yaşamaktasınız?	Doğduğundan beri	Sayı	283	80	363	
		%ı	27,8%	7,9%	35,7%	
	1960 - 1970 göç ettiğimden beri	Sayı	27	11	38	
		%ı	2,7%	1,1%	3,7%	
	1971 - 1980 göç ettiğimden beri	Sayı	136	58	194	
		%ı	13,4%	5,7%	19,1%	
	1981 - 1990 göç ettiğimden beri	Sayı	242	65	307	
		%ı	23,8%	6,4%	30,2%	
	1991 - 2000 göç ettiğimden beri	Sayı	57	18	75	
		%ı	5,6%	1,8%	7,4%	
	2001'den sonra	Sayı	32	9	41	
		%ı	3,1%	,9%	4,0%	
	Toplam		Sayı	777	241	1018
			%ı	76,3%	23,7%	100,0%

(0 Hücre (0 %), Beklenen Frekans 5'ten Küçük Değildir. En Küçük Beklenen Frekans 9.00'dir.

Ki-Kare = 6.415

Ser. Değ.= 5

P (Anlamlılık Düzeyi) = 0.008

P<0.05

Kentte yaşama değişkeni ile kent konseyi, siyasi partilerin gençlik kolları, dernek ve vakıf gibi kuruluşlara üyelik değişkeni arasındaki ilişkinin analiz edildiği tablodaki verilere bakıldığında kent konseyi, siyasi partilerin gençlik kolları, dernek ve vakıf gibi sivil toplum kuruluşlarına üyeliğin az olduğu görülmektedir. Bu tür sivil toplum kuruluşlarına üyelik oranının % 23.7 olmasına karşılık üye olmamanın oranı % 76.3'tür. Toplumda sivil toplum kuruluşlarına üyeliğin az olması insanların kentleşmesi ile ilgili bir durumdur. Kentleşme oranının yüksek olduğu toplumlarda sivil toplum kuruluşlarına üyelik de yüksektir; kentleşmenin düşük olduğu toplumlarda söz konusu kuruluşlara üyelik oranı da düşük düzeydedir. Sivil toplum kuruluşlarına üyelik hem dayanışma duygusunun gelişmesi hem de kişilerin menfaatini koruması bakımından önemlidir. Genelde gelişmiş ülkelerde sivil toplum kuruluşlarına üyelik fazla olmasına karşılık gelişmekte olan ülkelerde üyelik daha azdır. Bu veriler GAP Bölgesinde kentleşme oranının düşük olduğunu göstermektedir.

Ki-Kare ilişki analizinden çıkan sonuç ($P < 0.05$) % 5'ten küçük olduğundan belirtilen değişkenler arasında istatistiksel bakımından anlamlı ilişkinin bulunduğu belirtilebilir. Bu verilere göre araştırma hipotezi H_{27} kabul edilmiştir.

O. Hipotez Testlerinin Sonuçları

- Düzensiz kentsel yapılaşma ile kent imar planlarına aykırı yapılaşma arasında anlamlı ilişki bulunmaktadır. Kentteki yapılaşmanın düzensiz olduğunu belirtenlerin % 58.5'i, kısmen düzensiz olduğunu belirtenlerin % 6.9'u, imar kurallarına aykırı yapılar, kaçak yapılaşma ve gecekonduların kentin % 60'nı oluşturduğunu belirtmiştir. Ki-Kare ilişki analizinde çıkan sonuç değeri ($P < 0.05$) % 5'ten küçük olduğundan kentteki yapılaşma ile imar kurallarına aykırı yapılar, kaçak yapılaşma ve gecekondulaşma arasında istatistiksel bakımından anlamlı ilişki bulunmaktadır. Buna göre H_1 hipotezi kabul edilmiştir.

- Kentteki yapılaşmanın düzensizliği ile imarlı arsanın yetersiz olması arasında anlamlı ilişki bulunmaktadır. Kentteki yapılaşmanın düzensiz olduğunu belirtenlerin % 74.4'ü düzensiz kentsel yapılaşmanın imarlı arsa eksikliğinden kaynaklandığını belirtmiştir. Kentteki yapılaşmanın düzensizliği ile imarlı arsa

eksikliği değişkenleri arasında yapılan Ki-Kare ilişki analizden çıkan sonuç değeri ($P<0.05$) % 5'ten küçük olduğundan anlatılan değişkenler arasında anlamlı ilişki bulunmaktadır. Bu verilere göre H_2 hipotezi kabul edilmiştir.

- GAP Bölgesinde aşırı nüfus artışı ile düzensiz kentsel gelişme arasında anlamlı ilişki bulunmuştur. GAP Bölgesinde nüfus artışının kentleşmeyi olumsuz etkilediğini ve düzensiz yapılaşmaya neden olduğunu belirtenlerin toplam oranı % 62.2'dir. Kentteki düzensiz yapılaşma ile nüfus artışının kentleşmeyi nasıl etkilediği değişkenleri arasında yapılan Ki-Kare ilişki analizinde ortaya çıkan sonuç değeri ($P<0.05$) % 5'ten küçük olduğu için belirtilen değişkenler arasında anlamlı ilişki bulunmuştur. Buna göre H_3 kabul edilmiştir.

- Kentteki yapılaşma ile kanalizasyon, içme ve kullanma suyu şebekesi, yağmur ve atık suyunu uzaklaştıran ızgara sistemi arasında istatistiksel bakımdan anlamlı ilişki bulunmaktadır ($P<0.05$). Kentteki yapılaşmanın düzensiz olduğunu belirtenlerin % 62.2'si aynı zamanda içme ve kullanma suyu şebekesinin yetersiz olduğunu belirtmiştir. Kentteki yapılaşmanın düzensiz olduğunu belirtenlerin % 70.1'i atık ve yağmur suyunu uzaklaştıran ızgara sisteminin yetersiz olduğunu belirtmiştir. Ki-Kare ilişki analizinden ortaya çıkan sonuç değeri ($P<0.05$) % 5'ten küçük olduğundan söz konusu değişkenler arasında anlamlı ilişki bulunmaktadır. Buna göre H_4 Hipotezi kabul edilmiştir.

- Düzensiz kentsel yapılaşma ile evin inşaat ve iskan ruhsatının bulunmaması arasında anlamlı ilişki bulunmaktadır. Kentteki yapılaşmanın düzensiz olduğunu belirtenlerin % 64.8'i evinin inşaat ve iskan ruhsatının olmadığını belirtmiştir. Ki-Kare ilişki analizinden ortaya çıkan sonuç değeri ($P<0.05$) % 5'ten küçük olduğundan belirtilen değişkenler arasında anlamlı ilişki bulunmaktadır. Bu verilere göre H_5 Hipotezi kabul edilmiştir.

- Konut açığının giderilmesi ile belediyelerin/devletin ucuz satılık/kiralık konut sunması, toplu konut üretimini teşvik etmesi arasında anlamlı ilişki bulunmaktadır. Ki-Kare ilişki analizinde ortaya çıkan sonuç ($P<0.05$) % 5'ten küçük olduğundan söz konusu değişkenler arasında anlamlı ilişki bulunmaktadır. Bu verilere göre H_6 hipotezi kabul edilmiştir.

- Kentteki düzensiz yapılaşma ile yollar ve kaldırımların yapılı olmaması, kentsel yapı standartlarındaki asgari genişlikte bırakılmamış olması arasında anlamlı ilişki bulunmaktadır. Kentteki yapılaşmanın düzensiz olduğunu belirtenlerin % 68.7'si yollar ve kaldırımların yapılı olmadığını belirtmiştir. Kentteki yapılaşmanın düzensizliği

ile yollar ve kaldırımların yapılı olmaması değişkenleri arasındaki Ki-Kare ilişki analizinde ortaya çıkan değer ($P<0.05$) % 5'ten küçük olduğundan bu değişkenler arasında istatistiksel bakımdan anlamlı ilişki bulunmaktadır. Buna göre H_7 hipotezi kabul edilmiştir.

- Kentteki düzensiz yapılaşma ile parklar, çocuk oyun alanları ve yeşil alanların varlığı arasında anlamlı ilişki bulunmaktadır. Kentteki yapılaşmanın düzensiz olduğunu belirten % 74.5'i çocuk oyun alanları ve parkların yetersiz olduğunu belirtmiştir. Kentteki yapılaşmanın düzensizliği ile çocuk oyun alanları ve parkların yetersizliği değişkenleri arasında yapılan Ki-Kare ilişki analizinde ortaya çıkan anlamlılık değeri ($P<0.05$) % 5'ten küçük olduğundan söz konusu değişkenler arasında anlamlı ilişki bulunmuştur. Bu verilere göre H_8 hipotezi kabul edilmiştir.

-Kentteki düzensiz yapılaşma ile gecekondular arasında anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır. Kentteki yapılaşmanın düzensiz olduğunu belirtenlerin % 60'ı düzensiz yapılaşmanın gecekondularından kaynaklandığını belirtmiştir. Kentteki yapılaşmanın düzensizliği ile gecekonduların değişkenleri arasında yapılan Ki-Kare ilişki analizinde bulunan sonuç değeri ($P<0.05$) % 5'ten küçük olduğundan bu iki değişken arasında anlamlı ilişki bulunmuştur. Buna göre H_9 hipotezi kabul edilmiştir.

- Düzensiz kentsel yapılaşma ile gecekondulardan rant elde etmek arasında anlamlı ilişki vardır. Kentteki yapılaşmanın düzensiz olduğunu belirtenlerin % 67.6'sı düzensiz yapılaşmanın gecekondulardan rant elde etmekten ileri geldiğini belirtmiştir. Kentteki yapılaşmanın düzensizliği ile gecekondulardan rant elde etme isteği değişkeni arasında yapılan Ki-Kare ilişki analizinde bulunan sonuç değeri ($P<0.05$) % 5'ten küçük olduğundan belirtilen değişkenler arasında anlamlı ilişki olduğu saptanmıştır. Bu verilere göre H_{10} Hipotezi kabul edilmiştir.

- Düzensiz kentsel yapılaşma ile belediyelerin ve kamu kurumlarının denetim eksikliği arasında anlamlı ilişki bulunmaktadır. Kentteki yapılaşmanın düzensiz olduğunu belirtenlerin % 70.2'si düzensiz yapılaşmanın nedenini belediyelerin ve kamu kurumlarının denetim eksikliği olduğunu belirtmiştir. Ki-Kare ilişki analizinden çıkan sonuç değeri ($P<0.05$) % 5'ten küçük olduğundan söz konusu değişkenler arasında anlamlı ilişki bulunmaktadır. Bu verilere göre H_{11} hipotezi kabul edilmiştir.

- Kentte yaşama ile aile planlaması yapma arasında anlamlı ilişki bulunmuştur. Ki-Kare ilişki analizinde bulunan sonuç değeri ($P<0.05$) % 5'ten küçük olduğundan anlatılan değişkenler arasında anlamlı ilişki bulunmuştur. Buna göre H_{12} hipotezi kabul edilmiştir.

- Toplumsal değerlerde kentlere özgü değişim ile düğün, sünnet, nişan gibi sosyal etkinliklerin kentlerde ilgili yerlerde kapalı mekanlara yapılması arasında anlamlı ilişki bulunmaktadır. Ki-Kare ilişki analizi sonucu ortaya çıkan değer ($P < 0,05$) % 5'ten küçük olduğundan belirtilen değişkenler arasında anlamlı ilişki bulunmaktadır. Bu verilere göre H_{13} hipotezi kabul edilmiştir.

- Toplumsal değerlerde kentlere özgü değişim ile çocukların meslek seçimi, giyim kuşamları konusunda kimin karar vereceği arasında anlamlı ilişki bulunmaktadır. Ki-Kare ilişki analizinde bulunan sonuç değeri ($P < 0,05$) % 5'ten küçük olduğundan belirtilen değişkenler arasında anlamlı ilişki bulunmaktadır. Bu verilere göre H_{14} hipotezi kabul edilmiştir.

- GAP Bölgesinde kentlere göç etme nedeni ile sanayileşme arasında anlamlı ilişki yoktur. Ki-Kare ilişki analizinde ortaya çıkan sonuç değeri ($P > 0,05$) % 5'ten büyük olduğundan kentte göç etme nedeni ile sanayileşme arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Buna göre H_{15} hipotezi kabul edilmemiştir.

- Kentlerde iş bulamama ile tarımsal işlerde mevsimlik işçi olarak çalışma arasında anlamlı ilişki bulunmaktadır. Ki-Kare ilişki analizinden çıkan sonuç değeri ($P < 0,05$) % 5'ten küçük olduğundan belirtilen değişkenler arasında anlamlı ilişki bulunmuştur. Bu verilere göre H_{16} hipotezi kabul edilmiştir.

- GAP Bölgesinde kentleşme geliştiği halde sanayileşme gelişmemektedir. GAP Bölgesinde kentleşme ile sanayileşme arasında olumsuz bir ilişki vardır. Ki-Kare ilişki analizinde söz konusu değişkenler arasında ortaya çıkan sonuç değeri ($P < 0,05$) % 5'ten küçük olduğundan belirtilen değişkenler arasında anlamlı ilişki bulunmaktadır. Buna göre H_{17} hipotezi kabul edilmiştir.

- Toplumsal değerlerde kentlere özgü değişim ile borç para ihtiyacının akraba/tanıdıklardan karşılama arasında anlamlı ilişki bulunmaktadır. Ekonomik, sosyal ve zorunlu nedenlerden dolayı kentlere göç ettiğini belirtenlerin % 80'i borç para ihtiyacını akrabalarından/tanıdıklarından karşıladığını belirtmiştir. Ki-Kare ilişki analizinde ortaya çıkan sonuç değeri ($P < 0,05$) % 5'ten küçük olduğundan belirtilen değişkenler arasında anlamlı ilişki bulunmaktadır. Bu verilere göre H_{18} hipotezi kabul edilmiştir.

- Toplumsal değerlerde kentlere özgü değişim ile borç para ihtiyacının banka/finans kuruluşlarından karşılama arasında anlamlı ilişki bulunmaktadır. Ekonomik, sosyal ve zorunlu nedenlerden dolayı kentlere göç ettiğini belirtenlerin % 44,9' borç para ihtiyacını bankalardan/finans kuruluşlarından karşıladığını belirtmiştir.

Ki-Kare ilişki analizinde ortaya çıkan sonuç değeri ($P<0.05$) % 5'ten küçük olduğundan belirtilen değişkenler arasında anlamlı ilişki bulunmaktadır. Bu verilere göre H_{19} hipotezi kabul edilmiştir. Normal koşullarda kentli insanların borç para ihtiyacını bankalardan/finans kuruluşlarından karşılaması beklenir. Borç para ihtiyacının düşük oranda bankalardan/finans kuruluşlarından karşılanmasının nedeni kentlileşmede sorunların yaşandığını göstermektedir.

- Kente göç etme nedeni ile devletten/belediyelerden ve yardım kuruluşlardan yardım alma arasında anlamlı ilişki bulunmuştur. Ekonomik, sosyal ve zorunlu nedenlerden dolayı kentlere göç ettiğini belirtenlerin % 70'i devletten/belediyelerden veya yardım kuruluşlarından yardım aldığını belirtmiştir. Neden kente göç ettiniz değişkeni ile devletten/belediyelerden veya yardım kuruluşlarından yardım alındığı değişkenleri arasındaki Ki-Kare ilişki analizinden ortaya çıkan sonuç değeri ($P<0.05$) % 5'ten küçük olduğundan belirtilen değişkenler arasında anlamlı ilişki bulunmaktadır. Bu verilere göre H_{20} kabul edilmiştir.

- Kente göç etme nedeni ile sosyal güvence türü arasında anlamlı ilişki bulunmuştur. Neden kente göç ettiniz değişkeni ile sosyal güvencenizin türü nedir değişkeni arasındaki Ki-Kare ilişki analizinden çıkan sonuç değeri ($P<0.05$) % 5'ten küçük olduğundan belirtilen değişkenler arasında anlamlı ilişki bulunmaktadır. Bu verilere göre H_{21} hipotezi kabul edilmiştir.

- Kente göç etme nedeni ile zorunlu göçten dolayı göç edenlerin güvenliğinin sağlanması durumunda geri dönme isteği arasında anlamlı ilişki vardır. Ki-Kare ilişki analizinden çıkan sonuç değeri ($P<0.05$) % 5'ten küçük olduğundan belirtilen değişkenler arasında anlamlı ilişki bulunmuştur. Bu verilere göre H_{22} hipotezi kabul edilmiştir.

- Kültürel etkinliklere katılma ile toplumsal değerlerden kentlere özgü değişimin olması değişkenleri arasında anlamlı ilişki bulunmaktadır. Ki-Kare ilişki analizinden çıkan sonuç ($P<0.05$) % 5'ten küçük olduğundan anlatılan söz konusu değişkenler arasında anlamlı ilişki bulunmuştur. Buna göre H_{23} hipotezi kabul edilmiştir.

- Kentlileşme ile çocuğunun zorunlu eğitimden sonra okumasını isteme değişkenleri arasındaki anlamlı ilişki vardır. Ki-Kare ilişki analizinden çıkan sonuç değeri ($P<0.05$) % 5'ten küçük olduğundan belirtilen değişkenler arasında anlamlı ilişki bulunmaktadır. Bu verilere göre H_{24} hipotezi kabul edilmiştir.

- Kentleşme ile kız çocuğunun da erkek çocuğu gibi okumasını isteme değişkenleri arasında anlamlı ilişki vardır. Ki-Kare ilişki analizi sonucunda ortaya çıkan değer ($P < 0.05$) % 5'ten küçük olduğundan söz konusu değişkenler arasında anlamlı ilişki bulunmaktadır. Bu verilere göre H_{25} hipotezi kabul edilmiştir.

- Kentleşme ile siyasi tercihlerde bulunma değişkenleri arasında anlamlı ilişki bulunmaktadır. Ki-Kare ilişki analizinden çıkan sonuç ($P < 0.05$) % 5'ten küçük olduğundan anlatılan değişkenler arasında anlamlı ilişki bulunmuştur. Bu verilere göre H_{26} hipotezi kabul edilmiştir.

-Kentleşme ile kent konseyi, siyasi partilerin gençlik kolları, dernek ve vakıf gibi sivil toplum kuruluşlarına üyelik değişkenleri arasında anlamlı ilişki bulunmaktadır. Ki-Kare ilişki analizi sonucuna göre ortaya çıkan sonuç değeri ($P < 0.05$) % 5'ten küçük olduğundan söz konusu değişkenler arasında anlamlı ilişki bulunmuştur. Bu verilere göre H_{27} hipotezi kabul edilmiştir.

IV. GAP BÖLGESİNDE ÇARPIK KENTLEŞME VE GECEKONDULAŞMADAN DOĞAN SORUNLAR

Plansız, düzensiz, kaçak yapılaşmanın ve gecekonduların olduğu semtlerde çeşitli kentsel sorunlar yaşanmaktadır. Konut, arsa, kanalizasyon, yağmur ve atık suyu uzaklaştıran ızgara sistemi, yol ve kaldırımların yapılmaması gibi sorunlar düzensiz, kaçak yapılaşma ve gecekondu semtlerinde yaşanan sorunların başında gelmektedir. Kırsal alandan kentlere göç eden insanların kentleşmesi beklenirken GAP Bölgesinde nüfusu 100 binin altında olan kentler köylere dönüşmüştür.

1. Konut Sorunu

Kentlerde doğumlarla ölümler arasındaki farkın doğumlar lehine olduğu durumlarda ve kırsal alandan kentlere gelen göçlerle nüfus artmaktadır. Artan nüfusla birlikte doğal olarak konutlara olan talebi artırdığından konutların fiyatını yükseltmektedir. Kırsal alandan gelen yoksul ve dar gelirli aileler bir yandan kentlerdeki planlı ve düzenli konutları alamadığından, diğer yandan konut ihtiyacını gidermek zorunda olduklarından konut ilişkisi, kanun, kural ve plan gibi düzenleyici normları delmiştir (Aykaç, 1985: 258). Böylece plansız, projersiz ve düzensiz konutlar ortaya çıkmaktadır.

GAP Bölgesinde 1980'li yıllardan itibaren kırsal alandan kentlere göç eden ailelerin çoğu yoksulluk, kırsal alanda geçinememe ve zorunlu nedenlerden dolayı yerinden olmuş aile durumundadır. Bunların kentlerde planlı ve düzenli konutları satın alabilme veya kiralama gibi bir durumu yoktur. Devlet ya da yerel yönetimler bu nitelikteki ailelerin konut ihtiyacını gidermesine yardımcı olmadığı ya da olmadığı için bölgede konut ihtiyacı çok artmıştır. Yasal yollardan giderilemeyen konut ihtiyacı plansız, düzensiz, kaçak yapılaşma ve gecekonduyla giderilmiştir. Bu tür yapılaşmanın olduğu semtlerde ulaşım, eğitim, sağlık, güvenlik gibi birçok sorun ortaya çıkmaktadır.

Konut sorunu genelde konut talebi ve konut ihtiyacı şeklinde ortaya çıkmaktadır. Konut talebi ailelerin ekonomik ve sosyal durumundan kaynaklandığı halde, konut ihtiyacı ailelerin barınma ihtiyacından kaynaklanmaktadır. Konut ihtiyacı, ailelerin ödeme gücünden bağımsız olarak mutlaka giderilmesi gereken bir ihtiyaçtır. GAP Bölgesinde konut sorunu, konut ihtiyacının giderilmesi şeklinde ortaya çıkmıştır.

GAP Bölgesinde nüfus artışı hem kırsal alanda hem de kentlerde Türkiye'deki nüfus artışından fazla olduğu halde konut üretimi Türkiye'deki ortalama konut üretiminden daha azdır. 1984 yılında Türkiye'de her 100 kişiye ortalama 12 konut düşerken GAP Bölgesinde her 100 kişiye ortalama 6.5 konut düşmektedir. 2000 yılında Türkiye'de her 100 kişiye ortalama 24 konut düşerken GAP Bölgesinde 13.7 konut düşmektedir (DİE, 2004: 64). Görüldüğü gibi GAP Bölgesinde her 100 kişiye düşen konut sayısı Türkiye'de her 100 kişiye düşen konut sayısının yarısı kadardır. Bu sonuç bölgede aşırı konut açığının olduğunu göstermektedir.

Yukarıda tablo 30 ve 31'de belirtildiği gibi bölge kentlerinde 1990-2010 tarihleri arasında verilen yapı kullanım ruhsatları yapı inşaat ruhsatlarının yarısını bile oluşturamamaktadır. Aynı tarihlerde verilen konut inşaat ruhsatları konut ihtiyacının yarısından daha azdır. Bölge kentlerinde hem nüfus artışı hem de kırsal alandan gelen göçlerden dolayı yoğun konut ihtiyacı ve konut sorunu yaşanmaktadır.

Bölgedeki konut sorunundan dolayı kent imar planları delinmekte, verilen konut inşaat ruhsatlarına uyulmamaktadır. Diyarbakır'da hektar başına 308 kişi olarak planlanan alanda yoğun yapılaşma ve konut ihtiyacından dolayı bu sayı 1430 kişi/hektara çıkmış, 2+1 ve 5+1 olarak hesaplanan kat yüksekliği fiiliyatta 7+1 ve 8+1 katlara çıkmıştır (Bağlı, Binici, 2005: 111). Bölgenin diğer metropol kentleri olan Gaziantep ve Şanlıurfa'da da benzer durumlar yaşanmaktadır.

Anket uygulamasında katılımcıların % 80'ni, kentin % 60'nı oluşturduğunu belirtmiştir. Anket uygulamasında kentteki yapılaşmanın düzensiz ve gecekondulardan oluştuğunu belirtenlerin toplam oranı % 87.4'e ile yüksek bir oran oluşturmaktadır.

Türkiye İnşaat Mühendisleri Odasının 2008 yılında GAP Bölgesinde konut ile ilgili yaptığı bir araştırmada 2000-2008 tarihleri arasında Adıyaman'da 25.254 konut, Diyarbakır'da 41.110 konut, Gaziantep'te 65.281 konut, Mardin'de 27.423 konut, Siirt'te 6.914 konut, Şanlıurfa'da 54.335 konut, Şırnak'ta 13.486 konut açığı vardır (TMMOB, 2008: 7). Bu araştırmanın sonuçlarına göre GAP Bölgesinde 2000-2008 tarihleri arasında toplam 231.803 konuta ihtiyaç vardır. GAP Bölgesindeki kentlerde hala geniş aile yapısı egemen olduğundan ortalama hanehalkı büyüklüğü 6.5-7 kişi olduğu kabul edilirse bölgede yaklaşık 1.500 bin insanın konut ihtiyacı içinde olduğu belirtilebilir.

2. Arsa Sorunu

Kent imar planlarına uygun konut yapmak, izinsiz/kaçak yapılaşmaya meydan vermemek için konut ihtiyacını karşılayacak kadar arsa üretmek gerekir. Bizim gibi gelişmekte olan ülkelerde kent nüfusu sürekli arttığından, imar planlarına uygun ve düzenli konutlar üretmek için daha çok arsaya ihtiyaç vardır. Konut ihtiyacını giderecek kadar arsa üretilmemesinin sonucu plansız, izinsiz, düzensiz yapılaşma ve gecekondulaşmaya yol açmak demektir. Bu tür bir yapılaşma ise çarpık kentleşme olarak nitelendirilebilecek bir yapılaşmadır. Kentlerde konut ihtiyacını giderecek kadar arsa üretilmemesi durumunda arsa spekülasyonunun önü ve haksız kazanç elde etmenin arkası kesilmez.

Ülkemizde hem 1982 Anayasasına göre hem de belediye mevzuatına göre belediyelerin arsa üretme yetkisi vardır. 1982 Anayasasının 35. Maddesinde mülkiyet hakkının kamu yararına aykırı olamayacağı belirtilmiştir. Arsa spekülasyonu kamunun yararına uygun olmayan bir durum olduğu için dolaylı olarak 1982 Anayasasının arsa spekülasyonunu engellediği sonucuna varılabilir. Ayrıca anayasanın 23. Maddesi "sağlıklı ve düzenli kentleşmeyi düzenlemek amacıyla" yerleşme ve seyahat özgürlüğünün sınırlandırılabilirliği belirtmiştir. Anayasadaki bu düzenlemenin arsa spekülasyonunu kapsadığı belirtilmektedir (Keleş, 2010: 538).

Kentlerde arsa sorunu genelde iki şekilde ortaya çıkmaktadır. Birincisi kamusal hizmetlerin sunumu için kamu kurumlarının üzerine inşa edileceği arsaları bulmak; diğeri arsa genel fiyatlarının yükselmesidir. Arsa/toprak tekrar üretilemeyecek bir mal olduğu için spekülasyona açık ve kısa sürede değerinin çok artmasına müsait bir gayrimenkuldür. Eğer kentlerde yapılaşma ihtiyacını karşılayacak kadar arsa üretilmezse arsa fiyat artışlarının önüne geçmek çok zordur. Ankara'da 1924-1969 tarihleri arasında fiyatlar genel düzeyinde 14 kat artış olurken aynı sürede arsa fiyatları 1.144 kez artış göstermiştir (Aykaç, 1985: 260).

29.09.2005 tarihinde 5393 Sayılı Belediye Yasasının 69. Maddesine dayanılarak çıkarılan "Belediyelerin Arsa, Konut ve İşyeri Üretimi, Tahsisi, Kiralaması ve Satışına Dair Yönetmelik" belediyelerin arsa üretebileceğini yasal olarak belirtmiştir (Üçışık, 2006: 18).

Anket uygulamasında kentteki düzensiz yapılaşma ve gecekondulaşmanın arsa eksikliğinden kaynaklandığı belirtilmiştir. Anket uygulamasında Tablo 56'daki verilere göre katılımcıların % 88.4'ü kentteki düzensiz yapılaşma ve gecekondulaşmanın altyapısı yapılmış imarlı arsa eksikliğinin neden olduğu belirtilmiştir.

Yukarıda belirtildiği gibi GAP Bölgesinde özellikle büyük kentlerde kentsel nüfus çok hızlı artmaktadır. Nüfusu 100 bini üzerinde olan kentlerde 1980'den 2010 kadar kentsel nüfus 2-3 kat artış göstermiştir. GAP Bölgesinde 1980'li yıllardan itibaren kentsel nüfus bu kadar çok artmasına rağmen belediyelerin kent imar planları dışında arsa üretmek ve stok etmek gibi bir çalışması yoktur. Anket uygulaması sırasında Diyarbakır, Gaziantep ve Şanlıurfa Belediye yetkilileriyle yapılan görüşmelerde belediyelerin arsa stokları olmadıkları görülmüştür.

3. Altyapı Sorunları

Alt yapı kanalizasyon, içme-kullanma suyu şebekesi, elektrik-telefon kablolarını kapsadığı gibi yağmur ve atık suyu uzaklaştıran ızgara sistemini de kapsamaktadır. 1980'den sonra GAP Bölgesindeki büyük kentlerin hepsi bölgenin ekonomik ve zorunlu şartlarından dolayı çok göç almıştır. Kısa sürede nüfusu iki üç kat artış gösteren kentlerin alt yapısı kent halkına hizmet verebilecek yeterlilikten çıkmıştır. 1990'lı yılların başında özellikle terörden kaynaklanan zorunlu göçü en çok

alan kentlerin başında gelen Diyarbakır'ın fiziki alt yapısının kentin ancak üçte birine hizmet verebilecek durumda olduğu belirtilmiştir (MMOB, 1998: 77).

Şanlıurfa'nın Bozova, Hilvan ve Akçakale kentlerinin (ilçe) çoğu semtlerinde hala kanalizasyon yoktur. Akçakale Belediye Başkanının 2011'de verdiği bilgiye göre toplam 3.500 metre olan kentin kanalizasyon yapımı bu yılın sonunda bitirileceği belirtilmiştir (<http://www.akcakale.bel.tr/2011>).

Altyapı eksikliği halk sağlığını ciddi anlamda tehdit ederek çeşitli salgın hastalıklara neden olabilir. Altyapı sorunları kent içi ulaşımı ve trafik akışını da olumsuz etkilemektedir. GAP Bölgesinde Diyarbakır, Gaziantep ve Şanlıurfa gibi büyük kentlerde gittikçe altyapı sorunları artmaktadır.

1980'den 2010 kadar vilayet konumundaki kentlerden Kilis hariç diğer kentlerin tamamında 3-4 kat nüfus artışı olmuştur. Bu süre zarfında daha fazla nüfus artışı olan kentlerde vardır. 1990-2010 tarihleri arasında Şırnak'a bağlı Silopi kentinin (ilçe) nüfusu 10 kattan daha fazla artış göstermiştir. Kısa sürede nüfusun büyük kentlerde birikmesi, kırsal alandaki yoksulluk ve gizli işsizliğin kentlere taşınmasına yol açmaktadır. Böyle durumlarda gecekondu, kaçak yapılaşma çarpık kentleşme gelişmektedir (Keleş, 1997: 82).

Altyapı hizmetleri yapılış itibariyle pahalı hizmetlerdir ve açıktan görünmediği için kısa sürede siyasetçilere rant sağlamamaktadır. Kentlerin geniş alana yayılması altyapı hizmetlerini daha da pahalı hale getirmektedir. 2005'te çıkarılan 2516 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Yasasıyla bu nitelikteki kentlerin sınırları daha da genişlemiştir. Son düzenleme ile Büyükşehir Belediyelerinin sınırları genişlediğinden Diyarbakır Büyükşehir Belediyesinin 125.600 hektara altyapı hizmeti götürme mecburiyeti vardır (Bağlı, Binici, 2005: 112).

Diyarbakır'da yapılan araştırmada kentin kanalizasyon sisteminin kent nüfusunun ancak % 53'ü ihtiyacını karşılayabilecek yeterlilikte olduğu belirtilmiştir (Göktür, Atilla, 1996: 363).

Anket uygulamasında yağmur ve atık suyunu uzaklaştıran ızgara sisteminin yeterli olmadığını belirtenlerin (tablo) oranı % 81'dir. Yollar ve kaldırımların ihtiyacı karşılamadığını belirtenlerin oranı % 80.1'dir. Bu bilgilere göre katılımcıların % 80'den fazlası altyapı hizmetini yetersiz bulmuştur.

Saha çalışması sırasında edinilen bilgiye göre 2005'teki düzenlemeden sonra Gaziantep Büyükşehir Belediyesinin sınırları 150 bin hektarı, Şanlıurfa Belediyesinin sınırları 90 bin hektarı geçtiği belirtilmiştir. Söz konusu belediyelerin belirtilen bu

kadar geniş alana altyapı hizmetini götürme mecburiyeti merkeze uzaklığından dolayı zaten pahalı olan altyapı hizmetlerini daha da pahalı hale getirmiştir.

4. Büyük Kentlerin Çevresindeki Tarım Arazilerinin Korunamaması

Sorunu

Ülkemizde verimli tarım topraklarının imara açılması bütün büyük kentlerin çevresinde görülebilen bir sorundur. Büyük kentlerde konut açığının büyük boyutlara ulaşmasına paralel olarak bu kentlerin çevresindeki en verimli tarım arazileri konut ve sanayi yapımı için imara açılmaktadır. GAP benzeri bir proje ile kalkınan Çukurova Bölgesi'nde Adana, Mersin ve Tarsus çevresinde birinci sınıf tarım arazisinin konut ve sanayi kuruluşlarının yapımı için imara açılmıştır (Görmez, 1991: 38). Çukurova Bölgesi'ne benzer bir uygulama da GAP Bölgesinde büyük kentlerin çevresindeki verimli tarım arazilerinin imara açılmasıyla yapılmaktadır.

Normal koşullarda tarımsal arazilerin imara açılması ve bu arazilerde yapı yapılması yasaktır. GAP Bölgesindeki büyük kentlerin çevresindeki tarım arazileri için bu yasa çoktandır delinmiş durumda. Örnek olması için Diyarbakır, Gaziantep ve Şanlıurfa'daki bazı uygulamaları belirtmek gerekirse; anket uygulaması sırasında yapılan gözleme göre, Şanlıurfa'dan Diyarbakır'a giderken kentin girişinde anayolun güney kısmında kooperatifler adında çok sayıda kooperatif ve konutlardan oluşan büyük konut semti en verimli tarımsal arazilerin tam ortasına kurulmuştur. Gaziantep'te kentin güneydoğusunda Kilis yolu üzerinde ve kentin güneybatısında yer alan üniversite kampusunun yolunda en verimli tarımsal araziler yapılaşmaya açılmıştır. Şanlıurfa'da kentin doğusunda Mardin yolunun güneydoğusunda birkaç mahalle (Paşabağı, Korukent, Yeşilnacar, Villalar) ile birlikte binlerce konuttan oluşan Ceylan Kent ve Köylü Kent, kuzeyden Harran Ovası'nın girişi sayılan en verimli sulu arazisinin tam ortasına dikilmiştir.

GAP Bölgesinde 1990'dan sonra Diyarbakır, Gaziantep, Şanlıurfa ve Batman'da yerleşime açılan yerler genelde verimli tarım arazileridir. Diyarbakır'da 1990'lı yıllarda yeni yerleşime açılan Dicle Kent, Kayapınar, Peyas, Gaziler ve Kantar Semtleri en verimli tarımsal arazi üzerine kurulmuş konut alanlarıdır (Bağlı, Binici, 2005: 93).

Ülkemizde tarım toprakları sadece konut alanları için kullanılmamaktadır. Organize sanayi bölgelerinin önemli bir kısmı tarım toprakları üzerine kurulmuştur.

Diyarbakır'da sanayi kuruluşlarının % 60'ı, Gaziantep'te sanayi kuruluşlarının % 90'nın verimli tarım arazisi üzerine kurulu olduğu belirtilmektedir (Keleş, 1997: 87).

GAP Bölgesinde hızlı kentleşme ile başlayan yoğun ve yasa dışı yapılaşma tarım topraklarının amaç dışı kullanılmasına yol açmaktadır. Diyarbakır ve Gaziantep'te görüldüğü gibi Şanlıurfa'nın Akçakale, Harran, Suruç ve Viranşehir kentlerinde (ilçe) fabrikalar birinci sınıf verimli tarım arazisinin üzerine kurulmaktadır.

5. Park, Bahçe, Çocuk Oyun Alanları ve Yeşil Alanların Yetersizliği Sorunu

Kentlerde insanların eğlenmesi, dinlenmesi, boş vakitlerini dinlenerek geçirmesi için yeşil alan, bahçe, park ve çocuk oyun alanlarının bırakılması yasal bir zorunluluktur. Kentlerde bir hektarlık yerleşme alanında ne kadarlık park, yeşil alan ve çocuk oyun alanının bırakılacağı imar mevzuatında ve kent imar planlarında belirtilmiştir. Bu konuda dünyada evrensel bir kural olmamakla birlikte genel kabul gören bazı evrensel uygulamalar vardır. Örneğin her 30 ila 60 aile için en az bir çocuk oyun alanının olması gerekir. Kişi başına yeşil alan olarak önerilen standartlar İtalya'da 8 metre kare, İngiltere'de 14 metre kare, ABD'de 34 metre kare olarak belirtilmiştir (Eker, Ersoy, 1985: 141-143).

Yasal düzenleme bakımından bu konuda Türkiye dünyadaki uygulamalardan geride kalmamıştır. Türkiye'de kentlerde kişi başına düşmesi gereken yeşil alan 8 metre kare olarak bırakılması uygun görülmüştür. Yasal olarak düzenleme böyle olmasına rağmen uygulama böyle değildir. 1985'te Gaziantep'te kent merkezinde kişi başına düşen yeşil alanın 1.92 metre kare olduğu belirtilmiştir (Eker, Ersoy, 1985: 153). 1985'ten sonra Gaziantep'in aldığı yoğun göçten ve yoğun yapılaşmadan dolayı kentte kişi başına düşen yeşil alan miktarında büyük bir değişiklik olmamıştır. GAP Bölgesinin en gelişmiş kenti Gaziantep'te park ve yeşil alan konusunda durum böyle iken diğer kentlerde park, çocuk oyun alanları ve yeşil alanlar daha da azdır.

Diyarbakır'da imarlı görülen 65 hektarlık 8 bölgede imar planında park, çocuk oyun alanları, yeşil alan olarak bırakılan 119. 200 metre karelik alan konut yapıla yapıla geriye sadece 17.350 metre kare olarak kalmıştır. Kent imar planlarında park, çocuk oyun alanı ve yeşil alan olarak bırakılan alanlar konut yapıldığı için kentte yeşil alan nerede ise kalmamış, kent merkezinde kişi başına düşen aktif yeşil alan 2 metre kare civarında olduğu belirtilmiştir (Bağlı, Binici, 2005: 111).

Saha çalışmasında ortaya çıkan sonuca göre katılımcıların büyük bir kısmı kentte park ve yeşil alanın eksik olduğunu belirtmiştir. Tablo 47'deki verilere göre katılımcıların % 80'ininden fazlası kentte yeşil alan, çocuk oyun alanları, park ve bahçeleri yetersiz olduğunu belirtmiştir.

6. Çevre Sorunları

Hızlı kentleşme ile birlikte çevre tahrip edilmekte ve çevre sorunları ortaya çıkmaktadır. Genel olarak çevre sorunları havada, suda ve toprakta meydana gelen kirlilik ve bu kirliliğin olduğu çevrede insanların sağlığını tehdit etmesi şeklinde belirtilebilir (Görmez, 2003: 17). Sanayileşme, turizm, kentleşme ve nüfusun kentlerde birikmesi çevre sorunlarına yol açan etmenler olarak görülmektedir.

Kentlerdeki çöpler, sanayi ve tıbbi atıklar, petrol ürünleri atıkları, açıktan akan lağım suları, kışın kullanılan kalitesiz kömürden çıkan duman ve gazlar, atık ve yağmur suları önlem alınmazsa ciddi çevre sorunlarına neden olabilir. İmar planları dışındaki yerleşme ve yapılaşma tarım topraklarının kirlenmesine ve kullanılmamasına sebep olduğu için çevre sorunları arasında yer almaktadır.

Düzensiz yapılaşma ve gecekondulaşma kışın ısınmak için kullanılan düşük kaliteli yakıttan ve konutların çok iç içe olmasından dolayı hava akımının yeterli olmamasından ötürü çevre sorunlarından hava kirliliğine yol açmaktadır. Bu nedenle kentlerde gecekondulaşma ve kaçak yapılaşma çevre sorunları arasında gösterilmektedir (Görmez, 1991: 39).

Türkiye Çevre Vakfı tarafından 1998-2003 tarihleri arasında Adıyaman, Diyarbakır ve Gaziantep'te yapılan bir araştırmada bu kentlerde kış aylarında hava kirliliğinin arttığı, bu kentlerdeki hava kirliliğinin Türkiye'deki hava kirliliğinin çok üstünde olduğu belirtilmiştir (TÇV, 2003: 47). GAP Bölgesindeki büyük kentlerin yarısından çoğunu oluşturan gecekondu bölgelerinde yoksul ve dar gelirli aileler kışın ısınmada çok düşük kalitede kömür kullandığı için sobalardan çıkan duman ve gazlar insan sağlığını tehdit eden ciddi çevre sorunlarına yol açmaktadır.

Barajlarda suyun tutulması, suyun kalitesini bozabileceği gibi su altında kalan alanlardaki çevrede bir denge unsuru olan canlıların yok olması öngörülmeven çevre sorunlarına yol açabilir. Barajlarda su tutulması ve su kalitesinin bozulması, sulama faaliyetleri sonucu su ile geçebilecek hastalıkların ortaya çıkması önemli çevre sorunları olarak belirtilmektedir (TÇV, 2003: 134).

GAP Bölgesinde büyük kentlerde tarım arazisi hem konut alanında hem de sanayi alanında kullanılarak tarım toprağı kirletilmektedir. Kışın düşük kaliteli kömür kullanılarak sobalardan çıkan karbondioksit (CO₂) ve diğer gazlar havayı kirletmektedir. Barajlarda suyun tutulması suyun kalitesini bozmakta, sulama faaliyetleri sonucu kullanılan ilaçlar suya karışarak insanları ve diğer canlıların sağlığını tehdit eden sorunlara yol açabilmekte, kentlerde park, bahçe ve ekili alanların ilaçlanması çeşitli çevre sorunlarına yol açabilmektedir.

7. Kentleşme Hızının Sanayileşme Hızından Fazla Olması Sorunu

GAP Bölgesinde 1980'li yılların başından itibaren başlayan hızlı kentleşme süreci 1990 ve 2000'li yıllarda hız kesmeden devam etmiştir. 2010'da bölgede hızlı kentleşme süreci yavaşlamış olsa da ülkedeki kentleşmenin genel gelişme seyrine bakılarak bu sürecin devam edeceğini söylemek mümkündür.

GAP Bölgesinde kentleşmenin gelişeceği söylenebilir ama sanayileşmenin gelişip gelişmeyeceğı bilinmiyor. 1980'den sonra sağlanan bütün teşviklere rağmen bölgede ciddi anlamda sanayileşme gelişmedi ve kentleşme hızının çok gerisinde kaldı. Bu nedenle bölgede bundan sonra sanayileşmenin gelişip gelişmeyeceğı belirsizleşiyor.

a) 1980-2010 Tarihleri Arasında GAP Bölgesinde Kentleşme Hızı

Tablo 132: 1980-2010 Tarihleri Arasında GAP Bölgesinde İl Konumundaki Kentlerde Kentleşme Hızı ve Oranındaki Gelişimin Türkiye'de Kentleşme Hızı ve Oranındaki Gelişim İle Karşılaştırılması

Nüfus Sayım Yılları	1980	1990	2000	2010
Adıyaman Toplam Nüfus	367.595	515.131	623.811	590.935
Kent Nüfusu	116.986	219.304	338.939	347.236
Kentleşme Hızı %	8.5	8.5	5.5	3
Batman Toplam Nüfus	--	344.669	456.734	510.200
Kent Nüfusu	--	194.664	304.166	373.388
Kentleşme Hızı %	--	5.7	5.7	2.3
Diyarbakır Toplam Nüfus	778.150	1.094.996	1.362.708	1.528.958
Kent Nüfusu	374.264	600.640	692.167	1.090.172
Kentleşme Hızı %	5.7	6.1	1.6	5.8
Gaziantep Toplam Nüfus	808.697	1.140.594	1.285.249	1.700.763
Kent Nüfusu	512.745	821.127	1.009.126	1.501.566
Kentleşme Hızı %	5.6	6.1	2.3	4.9
Kilis Toplam Nüfus	--	130.198	114.724	123.135
Kent Nüfusu	--	87.219	74.985	85.923
Kentleşme Hızı %	--	-1.4	2.0	2.0
Mardin Toplam Nüfus	564.967	557.727	705.098	744.606
Kent Nüfusu	192.004	249.032	391.249	428.899
Kentleşme Hızı %	6.1	5	5.8	1.0
Toplam Nüfus	445.483	243.435	263.676	300.695
Kent Nüfusu	183.804	110.139	152.522	181.410
Kentleşme Hızı %	6.6	-4.0	3.9	1.9
Şanlıurfa Toplam Nüfus	602.736	1.001.455	1.443.422	1.663.371
Kent Nüfusu	282.419	551.124	842.129	922.539
Kentleşme Hızı %	4.0	9.6	5.3	1.0
Şırnak Toplam Nüfus	--	262.006	353.197	430.109
Kent Nüfusu	--	125.264	211.328	269.494
Kentleşme Hızı %	--	6.9	6.9	2.8
GAP Toplam Nüfus	3.567.630	5.159.464	6.608.619	7.592.772
Kent Nüfusu	1.662.222	2.873.801	4.143.136	4.981.124
Kentleşme Hızı %	5.9	7.3	4.5	2.1
Türkiye Toplam Nüfus	44.736.957	56.473.035	67.803.927	73.772.988
Kent Nüfusu	19.645.007	33.656.275	44.006.274	56.222.356
Kentleşme Hızı %	4.4	7.2	3.1	2.8

Kaynak: 1- DİE (GNS-Adıyaman), 2000: 44, 2- DİE (GNS-Batman), 2000: 39, 3- DİE (GNS-Diyarbakır), 2000: 44, 4- DİE (GNS-Gaziantep), 2000: 42, 5- DİE (GNS-Kilis), 2000: 31, 6- DİE (GNS-Mardin), 2000: 44, 7- DİE (GNS-Siirt), 2000: 44, 8- DİE (GNS-Şanlıurfa), 2000: 44, 9- DİE (GNS-Şırnak), 2000: 39, 10-TÜİK (ADNKS), 2010: 21-47, 11- DİE (GNS-Türkiye, Nüfusun Ekonomik ve Sosyal Nitelikleri), 2000: 46, eserlerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Not: Burada kentleşme hızı tablo 11'deki formül ($P_{n+t} = P_n \times e^{rt}$) ve yöntemine göre hesaplanmıştır. Tablo 11'in altında formülle ilgili açıklama olduğu için burada açıklama yapılmamıştır.

Tablodaki veriler değerlendirildiğinde GAP Bölgesinde kentleşme hızı 1980 yılına kadar inişler çıkışlar izlemekle birlikte 1980'den sonra sürekli Türkiye'deki kentleşme hızından daha fazla olmuştur. 1980'de Türkiye'nin kentleşme hızı % 4.4

olmasına karşılık GAP Bölgesinde kentleşme hızı % 5.9 olmuştur. 1990'da % 7.2 olan Türkiye'nin kentleşme hızına karşılık GAP Bölgesinde kentleşme hızı % 7.3, 2000'de % 3.1 olan Türkiye'nin kentleşme hızına karşılık GAP Bölgesinde kentleşme hızı % 4.5 olmuştur. 2010 yılında GAP Bölgesinde kentleşme hızı Türkiye'deki kentleşme hızının biraz altında kalmıştır. Bu durumu bölgedeki kentlerde sanayileşme ve istihdam alanının olmasından dolayı bölge dışına göç vermekle açıklamak mümkündür. Bölgenin metropol kentleri olan Diyarbakır'da kentleşme hızı 1980'de % 5.7, 1990'da, % 6.1, 2000'de % 1.6, 2010'da % 5.8 olmuş bölgenin diğer bir metropol kenti olan Gaziantep'te kentleşme hızı 1980'de % 5.6, 1990'da % 6.1, 2000'de % 2.3, 2010 yılında % 4.9 olarak gerçekleşmiştir. GAP'ın merkezi olarak kabul edilen Şanlıurfa'da kentleşme hızı 1980'de % 4.0, 1990'da % 9.6, 2000'de % 5.3, 2010 yılında %1.0 oranında artış göstermiştir. Görüldüğü gibi 1980'den sonra GAP Bölgesinde kentleşme hızı hem genel olarak hem de metropol kentler düzeyinde Türkiye'deki kentleşme hızından daha fazla olmuştur.

1980'de GAP Bölgesinde il ve ilçe merkezi olarak 56 kent bulunmaktadır. 1980'den sonra hızlı kentleşme sürecinde bölgede kent nüfusundaki artışa paralel olarak kent sayısında da artış olmuştur. 1980'de 56 olan kent sayısı 1990'da 75'e çıkmıştır. 1980 ile 1990 tarihleri arasında bölgede bulunan kent sayısında % 50'ye yakın artış olmuştur. 2000 yılında 78'e çıkan kent sayısı 2010 yılında 80'e çıkmıştır.

b) 1980-2010 Tarihleri Arasında GAP Bölgesinde Sanayileşmenin Gelişmesi

Ülkemizde sanayileşmenin göstergelerinden birisi de kentlerde organize sanayi bölgesinin kurulması ve buralarda kurulan fabrikaların üretimde bulunmasıdır. Aşağıdaki tabloda GAP Bölgesinde bulunan organize sanayi bölgeleri toplu halde verilmiştir.

Tablo 133: GAP Bölgesindeki Organize Sanayi Bölgeleri

Organize Sanayi Bölgesi	Parsel Adedi	Parsel Büyüklüğü	Kullanılan Parsel Sayısı	Boş Parsel
Adıyaman	80 – 150 Parsel	5.000 m ²	76 Parsel	4 Parsel
Batman	76 – 150 Parsel	1.3 Hektar	30 Parsel (Kiralanmış)	46 Parsel
Diyarbakır	186 Parsel	5.000 m ²	93 Parsel	93 Parsel
Gaziantep (4 Organize Sanayi Bölgesi Var)	757 Parsel	5.000 m ²	581 Parsel	176 Parsel
Kilis	50 Parsel	5.000 m ²	50 Parsel	Yok
Mardin	160 Parsel	2.000 m ²	90 Parsel	70 Parsel
Siirt	181 Parsel	4.000 m ²	-	-
Şanlıurfa	295 Parsel	5.000 m ²	295 Parsel	Yok
Şırnak (Organize Sanayi Bölgesi Kuruluş Aşamasındadır)	-	-	-	-

Kaynak: GAP-GİDEM, 2005: 47-95

2005 yılında GAP Bölgesinde organize sanayi bölgeleriyle ilgili yapılan bir araştırmada bölgedeki sanayileşmeyi ortaya koymaktadır. 2005 yılı sonu itibariyle Adıyaman'daki organize sanayi bölgesinde bulunan toplam 80 adet parselden 76 parseli kullanılmış, gerisi boş beklemektedir (GAP-GİDEM, 2005: 47).

Adıyaman Organize Sanayi Bölgesindeki kullanılan 76 parselde 4040 kişinin çalıştığı belirtilmiştir (<http://www.adiyaman.gov.tr/yatirimlar/2008>).

Batman organize sanayi bölgesinde bulunan 76 parselden 30'u kullanılmış (kiralanmış) geri kalan 46'sı boş beklemektedir (GAP-GİDEM, 2005: 53).

2005 yılı sonu itibariyle Diyarbakır organize sanayi bölgesinde bulunan toplam 186 parselden 93 parseli kullanılmış, 93 parsel ise boş beklediği belirtilmektedir (GAP-GİDEM, 2005: 59).

Gaziantep organize sanayi bölgesinde bulunan toplam 757 parselden 581 parseli kullanılmış, 176 parseli boş beklemektedir (GAP-GİDEM, 2005: 65). Organize sanayi bölgesindeki 581 faal parseliyle sanayisi gelişmiş kent Gaziantep'tir. Gaziantep organize sanayi bölgesinde 73.500 kişinin çalıştığı belirtilmektedir (http://www.gaziantep.gov.tr/ekonomi_istatistikleri/2010).

GAP Bölgesinde sanayileşme bakımından Gaziantep'i Şanlıurfa takip etmektedir ama Gaziantep'te sanayide istihdam edilen 73.500 kişiye karşılık Şanlıurfa'da sanayide istihdam edilen 8.500 kişidir.

Kilis organize sanayi bölgesinde bulunan 50 parsel iş yerinin tamamı kullanılmıştır (GAP-GİDEM, 2005: 71). Ancak yeni organize sanayi bölgesinin kurulması çalışmaları bulunmamaktadır.

Mardin organize sanayi bölgesinde bulunan 160 parsel iş yerinden 90'nı kullanılmış 70'i boş beklemektedir (GAP-GİDEM, 2005: 77). Mardin organize sanayi bölgesinde 2010 sonu itibariyle 160 parselin 90 parselinin kullanıldığı, bu parsellerdeki faal iş yerlerinde toplam 3.500 kişinin istihdam edildiği belirtilmiştir (<http://www.mardin.gov.tr/web/ekonomi/2010>).

Siirt organize sanayi bölgesinde bulunan 181 parselin tamamı boş beklemektedir (GAP-GİDEM, 2005: 83).

Şanlıurfa organize sanayi bölgesinde bulunan 295 parselin tamamı kullanılmıştır (GAP-GİDEM, 2005: 89). Şanlıurfa organize sanayi bölgesinde bulunan 295 parselin tamamı kullanılmıştır. Bu parsellerde faaliyette bulunan işletmelerde çalışan işçilerin toplam 8.500 kişi olduğu belirtilmiştir (<http://www.suosb.org/hakkimizda/2009>).

Şırnak'ta organize sanayi bölgesi henüz yapım aşamasında olduğu için iş yeri parseli bulunmamaktadır. Bölge sanayileşmesinde dikkat çeken özellik, Gaziantep organize sanayi bölgesinde bulunan sanayi kuruluşlarının (581) diğer 8 kentte bulunan organize sanayi kuruluşlarına (634) nerede ise eşit olmasıdır. Diğer bir ifade ile Gaziantep organize sanayi bölgesinde bulunan sanayi kuruluşları diğer 8 kentin organize sanayi bölgesinde bulunan sanayi kuruluşlarının toplamına yakındır. Bu araştırmanın sonuçları GAP Bölgesinde Gaziantep hariç diğer kentlerde sanayinin gelişmediğini göstermektedir.

Yukarıdaki iki tablo (133, 134) birlikte değerlendirildiğinde 1980'den 2010'a kadar GAP Bölgesinde kentlerin nüfusu ve kent sayısı kısaca kentleşme hızı arttığı halde sanayileşme hızında gelişme olmamıştır.

Tablodaki bilgilerden anlaşıldığı gibi Batman'da kiralanan organize sanayi bölgesindeki parseller dikkate alınmazsa GAP Bölgesinde il konumundaki kentlerin % 30'unda (Batman, Siirt, Şırnak) henüz organize sanayi bölgesi faal değildir. Sanayileşmenin gelişmediği kentlerde insanlar geçinmek için sanayi dışı marjinal işlerde ya da kırsal alanda tarımsal işlerde mevsimlik işçi olarak çalışmaktadır. Böyle bir gelişme insanların ekonomik ve sosyal yönlerden kentlileşmesini ve kentle bütünleşmesini engellemektedir.

Bir bölge herhangi bir ülke ya da bölgede sanayileşme gelişmediği halde nüfusun % 30'dan fazlası kentlerde toplanmışsa orada sanayi dışı kentleşmenin geliştiği belirtilmektedir (Yıldız, 2008: 35). Bu niteleme tam da GAP Bölgesindeki kentleşmeye uymaktadır. Bölgede Gaziantep hariç kentleşme ile birlikte sanayileşmenin geliştiği kent yoktur. Bölgede bulunan il dışındaki diğer kentler sanki bir gecede kurulmuş çadır kent niteliğindedir. Bölgedeki ilçelerde sanayi ve büyük çaplı atölye işletmeciliği bulunmamaktadır.

8. Bölgede Küçük Kentlerin Gelişmemesi Sorunu

GAP bölgesinde metropol nitelikteki kentler büyümeye devam ederken küçük kentler ya yerinde saymakta ya da gelişmemektedir. GAP'ın uygulanmaya başlamasından sonra yani 1990-2010 tarihleri arasında Diyarbakır, Gaziantep ve Şanlıurfa gibi büyük kentlerin nüfusu iki-üç kat artarken, nüfusu 20 binin altında olan kentlerde gelişme olmamaktadır. GAP Bölgesinde nüfusu 20 binin altında olan kentlerde ya nüfus artmamakta ya da yerinde saymaktadır. Böyle bir gelişme nüfusun kentler arasında dengesiz dağılımına yol açmaktadır.

1990-2010 tarihleri arasında GAP Bölgesinde nüfusu 20 binin altında olan kentlerin nüfusu ve gelişimi aşağıdaki tabloda toplu halde gösterilmiştir.

Tablo 134: 1990-2010 Tarihleri Arasında GAP Bölgesinde Merkez Nüfusu 20 Binin Altında Olan Kentlerdeki Demografik Gelişme

Nüfus Sayım Yılları	1990		2000		2010	
	Toplam	Kent	Toplam	Kent	Toplam	Kent
Sincik	19 524	2 503	21 828	5 274	20 418	4 262
Samsat	11 451	3 354	12 541	6 917	9 872	4 367
Çelikhan	19 087	8 033	20 271	11 306	15 426	8 263
Tut	13 714	6 466	15 784	7 213	11 383	3 984
Gerger	32 587	3 854	27 208	4 223	24 622	3 235
(Batman) Beşiri	32 803	5 456	33 106	8 554	30 184	8 058
Sason	32 413	6 847	36 719	9 705	32 644	10 805
Gercüş	33 890	8 116	31 994	8 451	23 330	4 869
Hasankeyf	10 254	4 399	7 493	3 669	6 796	2 951
(Diyarbakır) Kulp	50 482	7 472	40 454	15 825	36 939	10 119
Dicle	35 980	5 414	39 861	9 861	40 965	8 436
Kocaköy	12 985	4 244	13 069	5 678	15 452	5 764
Çınar	50 445	10 080	58 583	13 282	68 950	11 666
Çüngüş	17 067	3 935	15 521	4 708	14 093	2 495
Hani	28 703	10 266	31 794	10 918	31 591	8 146

Eğil	20 251	4 803	21 631	4 827	23 366	5 046
Lice	47 088	12 227	24 877	11 927	26 791	9 644
Çermik	49 107	16 531	46 050	15 843	50 134	17 962
Hazro	23 971	8 728	18 755	6 189	17 567	4 488
(Gaziantep) Nurdağı	30 973	7 048	38 472	10 866	37 630	16 488
Karkamış	15.245	3 430	13 774	4 412	11 097	2 998
Oğuzeli	34 215	9 983	33 162	11 527	29 123	16 534
Yavuzeli	23 955	6 864	24 409	7 743	21 478	3 992
Araban	36 773	14 275	31 819	10 666	32 213	9 863
(Kilis) Musabeyli	14 364	668	13 895	1 555	14 550	9 05
Polateli	5 582	473	5 450	683	5 523	1 011
Elbeyli	8 446	2 001	7 992	2 077	6 688	1 898
(Mardin) Yeşilli	14 561	10 451	22 026	19 700	17 534	13 833
Dargeçit	28 744	10 079	27 611	16 541	27 828	14 700
Derik	45 860	13 201	55 278	19 806	58 213	19 966
Savur	33 533	6 244	34 402	7 817	31 817	7 170
Mazıdağı	30 276	9 526	27 434	11 194	33 184	10 436
Ömerli	21 741	7 152	14 584	7 197	15 010	6 289
(Siirt) Baykan	27 387	5 169	31 500	8 883	28 195	5 556
Eruh	27 309	5 929	15 455	7 226	18 755	8 742
Pervari	26 431	5 178	28 034	5 737	32 953	5 265
Aydınlar	5 643	2 789	5 054	2 981	3 930	1 885
Şirvan	26 138	5 541	21 999	5 549	23 802	4 109
(Şanlıurfa) Harran	29 592	2 267	56 258	8 784	65 697	6 213
Bozova	54 637	16 745	65 842	19 848	58 230	11 917
Halfeti	36.58	4.128	34.402	2.766	39 835	8 457
(Şırnak) Beytüşşebap	18 651	4 253	20 659	6 633	17 537	5 231
Uludere	28 687	6 289	35 158	7 928	34 518	7 326
Güçlükonak	12 878	3 305	10 300	4 111	9 576	3 072

Kaynak:1-DİE (GNS-Adıyaman), 2000: 61, 2-DİE (GNS-Batman), 2000: 55, 3-DİE (GNS-Diyarbakır), 2000: 61, 4-DİE (GNS-Gaziantep), 2000: 59, 5-DİE (GNS-Kilis), 2000: 31, 6-DİE (GNS-Mardin) 2000: 61, 7-DİE (GNS-Siirt), 2000: 61, 8-DİE (GNS-Şanlıurfa), 2000: 61, 9-DİE (GNS-Şırnak), 2000: 55, 10-TÜİK (ADNKS), 2010: 21-47 eserlerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Atatürk Barajı'nın 1990'da bitmesiyle sulu tarıma geçildiği için GAP Bölgesindeki kentlerde nüfus artışı olmuştur. Son 25-30 yılda bölgedeki birçok kent nüfusu birkaç kat artış göstermiştir. Ancak GAP Bölgesindeki kentlerde nüfus artışı bütün kentlerde değil sadece bazı kentlerde olmuştur. Nüfusu 20 binin altında olan kentlerde önemli oranda nüfus artışı olmadığı gibi bu nitelikteki birçok kent nüfusu ya azalmaktadır ya da yıllarca yerinde saymaktadır.

Bu tablo GAP Bölgesinde çarpık kentleşmenin geliştiğini gösteren iyi bir örnek olarak gösterilebilir. Bir yandan birkaç kent sürekli göç alarak büyümeye devam ederken diğer yandan nüfusu yerinde sayarak ya da gerileyerek yerinde sayan yığınlarca kent yan yana durmaktadır. Nüfus bakımından bölgedeki birkaç büyük ulaşım, trafik, konut, arsa, altyapı ve çevre koruma gibi sorunlarla uğraşırken diğer yandan bölgedeki kentlerin dörtte üçünden fazlası gelişme sorunuyla uğraşmaktadır.

Nüfusu bir milyon ile üç-beş bin olan iki kentin yan yana gelmesi çarpık kentleşmeyi yansıtabilecek iyi bir örnek olarak gösterilebilir. İşte bu tablo GAP Bölgesindeki kentleşmenin bu niteliğini gösterebilecek durumdadır.

9. İşsizlik Sorunu

İşsizlik kentleşme sorunu değilmiş gibi algılanabilir. Ama işsizlik oranı kentleşme oranının yükselmesi ile birlikte artıyorsa kentleşme sorunlarından bir olarak kabul edilebilir. Aşağıdaki tabloda GAP Bölgesindeki işsizlik oranı ile kentleşme oranı arasında böyle bir ilişkinin olduğu görülmektedir.

Tablo 135: 1980-2010 Tarihleri Arasında GAP Bölgesindeki İşsizlik Oranındaki Artış

	1980	1990	2000	2010
	İşsizlik Oranı %	İşsizlik Oranı %	İşsizlik Oranı %	İşsizlik Oranı %
Adıyaman	3.7	7.5	11.1	14.5
Batman	-	8.6	17.4	17.6
Diyarbakır	7.1	11.5	14.2	14.5
Gaziantep	3.6	7.7	11.4	14.5
Mardin	3.2	9.0	13.0	17.6
Siirt	4.3	6.6	10.7	17.6
Şanlıurfa	4.0	7.7	14.5	14.5
Şırnak	-	3.7	10.7	17.6
GAP	4.31	7.78	12.87	16.03

Kaynak: 1-DİE(GNS-Adıyaman), 2000: 52, 2-DİE (GNS-Batman), 2000: 46, 3-DİE (GNS-Diyarbakır), 2000: 52, 4-DİE (GNS-Gaziantep), 2000: 51, 5-DİE (GNS-Siirt), 2000: 53, 6-DİE (GNS-Mardin), 2000: 53, 7-DİE (GNS-Şanlıurfa), 2000: 53, 8-DİE (GNS-Şırnak), 2000: 46, 9-TÜİK (TRC1), 2010: 76, 10-TÜİK (TRC2), 2010 : 68, 11- TÜİK (TRC3), 2010: 76

Not: Tablodaki 2010 verileri TÜİK bölgesel düzeyde hazırladığı için bölgesel düzeyde alınmıştır. Bu nedenle aynı grupta illerin verileri aynı olmuştur.

GAP Bölgesinde 1980'li yıllardan itibaren gelişen kentleşme ile birlikte işsizlik oranında da artış olmuştur. GAP Bölgesinde nüfus artış sorunu gibi işsizlik de diğer bölgelerden her zaman daha fazla olmuştur. Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi 1980'den 2010 kadar GAP Bölgesindeki işsizlik oranı Türkiye'deki işsizlik oranının çok üstündedir. 1980 yılında Adıyaman'da % 3.7 olan işsizlik oranı 2000 yılında % 11.1, 2010 yılında 17.2'ye çıkmıştır. Diyarbakır'da 1980 yılında % 7.1 olan işsizlik oranı 2000 yılında % 14.2'ye, 2010 yılında % 18.8'e çıkmıştır. Gaziantep'te 1980 yılında % 3.6 olan işsizlik oranı 2000 yılında % 11.4'e, 2010 yılında % 17'ye, Şanlıurfa'da 1980 yılında % 4, 2000 yılında % 14.5, 2010 yılında % 18.8'e çıkmıştır (TÜİK, 2010: 188).

GAP Bölgesinde kentleşme ile birlikte işsizlik oranı da artmaktadır. Kentlerde sanayide iş bulamayanlar marjinal sektöre kaymakta, sanayinin gelişmemesi kentlerde gizli işsizliği artırmaktadır (Bayhan, 1996:184).

Tablodaki veriler GAP Bölgesindeki işsizlik oranlarının artışını gösterdiği gibi 1980'den sonra GAP Bölgesinde kentleşmenin geliştiğini de göstermektedir. 1980'den önce GAP Bölgesinde tarımsal kesim ağırlıklı olduğu için çalışan nüfusun büyük bir kısmı tarımdaki işlerde istihdam edildiğinden dolayı işsizlik oranı düşüktür. Tablodaki verilerden anlaşıldığı gibi 1980'li yıllardan itibaren nüfusun kentlere göç etmesi ile birlikte kentleşme oranının yükselmesi ile birlikte işsizlik oranı da yükselmektedir. Bu ilişki aynı zamanda GAP Bölgesinde hızlı kentleşme sürecinin 1980'li yıllarda başladığını göstermektedir.

10. Kentleşmeme Sorunu

Kentleşme kavramı kimliksel bir dönüşümü içermekte, değer yargılarda davranış kalıplarında ve gündelik yaşam alanında kentsel toplumla bütünleşmeyi ve bireyin belli özelliklerle donanmış olmasını ifade etmektedir (Genç, 1996: 313).

Kentleşme bir bakıma bireylerin örgütler aracılığıyla toplumsal yaşama adapte olması, birey-birey ilişkisi yerine birey-örgüt ve örgüt-örgüt ilişkisinin alması, bireylerin örgütlerin gerektirdiği bilgi ve beceri ile donanması ve kentlere özgü ilke, değer ve amaçları benimsemesi süreci olarak belirtilebilir (Erol,Özdemir,Nair,2996: 342)

Ülkemizde kentlileşmenin kriterlerinden birisi de kırsal alandan kentlere gelen insanların kentsel kültürün yaşandığı ortama girmek ve apartman dairesinde yaşamaktır (Erman, 1996: 306).

Kentlileşme, kırsal alandan kentlere göç eden insanların eski davranış ve tavırlarını bırakarak, kentsel değerleri benimseyip kentlere özgü davranışlar edinmesidir. Kentlileşme, kişilerin kentsel yaşam içinde diğer insanlarla etkileşimleri sonucu ortaya çıkan bir kültür değişmesi olarak belirtilebilir. Sosyolojik anlamda kentlileşmek dar mekanlı bir toplumsal yaşamdan geniş mekanlı bir toplumsal yaşama ortamına geçiş ve geniş mekanlı yaşama ortamında yeni sosyal ilişkiler ve bu hayat biçiminin gerektirdiği formel ilişkiler içine girmektir (Erkan, 2004: 25).

Kentlileşme yeni tavır ve davranış edinmeyi gerektirdiğinden belli bir süre gerektirir. Gecekondu bölgelerinde yaşayanların kentlileşmesinin dört aşmadan geçtiği belirtilmektedir. Birinci aşama kentsel yaşantıya alışmanın hazırlık aşamasıdır ve bu aşamada kentli insanlar gibi giyinme ve onların alışkanlıklarını benimseme sürecidir. İkinci aşama elektrik, su ve ulaşım gibi kamu hizmet ve imkanlarını kabul etme, yiyecek, giyecek gibi ihtiyaçlarını dükkanlardan satın alarak giderme alışkanlığını kazanma sürecidir. Üçüncü aşama kentli insanlarla ilişki kurma ve onlarla bazı mekanları paylaşma aşamasıdır. Dördüncü aşama kentlileşen insanların kendilerini tamamıyla kente ait hissetme ve köyüne yabancılaşma aşaması şeklinde belirtilmiştir (Karpat, 2003: 15).

GAP Bölgesinde zorunlu göç ile kentlere gelen insanlar psikolojik ve ekonomik olarak kentsel yaşantıya hazır olmadıklarından kentlileşme sürecini sıkıntılı olmaktadır. Bu sıkıntıların yanında bir de bazı belediyelerin bilerek ya da bilmeyerek icraatları kentlileşme sürecini engellemektedir. Örneği Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi 2002 yılında her mahalleye bir tandır fırını açma projesi başlatmıştır. Söz konusu belediyenin bu icraatı köylülük zihniyetinin kente taşınması dolayısıyla kentlileşme sürecini uzatan bir girişim olarak değerlendirilebilir (Bağlı, Binici, 2005:118).

Kentlileşmek aile yapısında, ekonomik faaliyetlerde, sosyal ilişkilerde, siyasal ve kültürel faaliyetlere katılma alanlarında belirgin olarak ortaya çıkmaktadır.

GAP Bölgesinde, hem TÜİK'in istatistiki verileri hem de saha çalışmasından çıkan sonuçlar kentlerde henüz geniş aile yapısından çekirdek aile yapısına geçilmediğini göstermektedir.

Tablo 25’de TÜİK’in GAP Bölgesinde hanehalkı büyüklüğü ile ilgili verileri bölgede hala geniş aile yapısının devam ettiğini göstermektedir. Tabloda 25’deki verilere göre 1955’te 6.02 olan hane halkı büyüklüğü daha sonraki yıllarda hep yükselmiş, 2010’da bölgede hane halkı büyüklüğü 6.80’e olmuştur.

Anket uygulamasında ailesinin 6 ve daha fazla kişiden oluştuğunu belirtenlerin oranı % 77.5’dir (tablo 58). Bu veriler hem anketteki sonuçların TÜİK’in verileriyle uyduğunu göstermekte hem de aile GAP Bölgesindeki kentlerin büyük bir kısmında aile yapısı bakımından kentlere özgü değişimin olmadığını göstermektedir.

Ekonomik bakımından kentleşmek kentlere ait işlerde çalışmak ve bu işlerden elde ettiği gelire geçimini sağlamaktır. GAP Bölgesinde kentleşmenin gelişmesi ile birlikte sanayi gelişmediği için insanlar sanayide iş bulamadığından kentlerde yaşamasına rağmen kırsal alanda tarımsal işlerde mevsimlik işçi olarak çalışmaktadır.

Saha çalışmasında kentin dışında tarımsal kesime ait mevsimlik işlerde (pamuk, fındık, patates, soğan, domates toplama gibi) ailece çalışıyor musunuz? sorusuna katılımcıların % 60.2’si evet diye cevap vermiştir (Tablo 80). Saha çalışmasında sanayide çalışan kimselerinin olmadığını belirtenlerin toplam oranı % 80.8’dir (tablo 81). Bu veriler GAP Bölgesindeki kentlerde yeterli sanayi kuruluşunun olmadığını kentleşmenin gelişmesi ile birlikte sanayileşmenin gelişmediğini ortaya koymaktadır.

Saha çalışmasında, aile bireylerinin davranışları, giyim kuşamları, sokağa çıkmaları konusunda kim karar vermektedir? Sorusuna herkes kendisi karar verir diyenlerin oranı % 42, anne-baba karar verir diyenlerin oranı % 36.8, ortaklaşa karar veririz diyenlerin oranı % 14.6’dır. Bu konuda anne-babanın karar verdiğini belirtenlerin oranı ile ortaklaşa karar veririz diyenlerin toplam oranı % 51.4’dir (tablo 60). Bu verilere göre bölge kentlerinde aile bireylerinin giyim kuşamları ve sokağa çıkmaları konusunda kırsal alandaki değer yargılara göre hareket edildiği görülmektedir. Çocukların evliliği konusunda anne-babanın karar vermesi gerektiğini belirtenlerin oranı % 50’dir. Kırsal alandaki geleneksel toplumlarda genelde anne-baba gibi aile büyükleri ailenin üyeleri adına karar verirler. Düğün, sünnet ve nişan gibi etkinliklerin düğün salonunda değil de sokakta yapıldığını belirtenlerin oranı % 64.5’tir (tablo 68). Bayanların ev dışındaki işlerde çalışmasını istemeyenlerin oranı % 62.3 (tablo 71), ailevi meselelerde kadınların sözünün dinlenilmediği belirtenlerin oranı % 50’den fazladır (tablo 72). Bütün bu veriler bir arada değerlendirildiğinde

GAP Bölgesindeki kentlerde sosyal ilişkiler bakımından insanların büyük bir kısmında kentlere özgü değişimin olmadığı ve kentsel değer yargılarına göre davranılmadığı göstermektedir.

Kentlerde sanayide iş bulamama ve kırsal alandaki tarımsal işlerde mevsimlik işçi olarak çalışma durumu ekonomik faaliyetler bakımından GAP Bölgesinde kentlere özgü değişimin olmadığını göstermektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLERİ

Kentleşme dar anlamda kentlerin nüfus ve sayı bakımından artışını ifade etmek için kullanılmaktadır. Ancak kentleşme sadece nüfusun kırsal alanda çözülmesi ve kentlerde yoğunlaşması olayı değildir. Kentleşmenin toplumun ekonomik ve sosyal yapısında kentlere özgü değişimi ifade etmek için de kullanıldığı daha önce belirtilmiştir. Bu nedenle kentleşme olgusunu tam anlamıyla ortaya koyabilmek için geniş anlamda tanımlanmasına ihtiyaç vardır.

Geniş anlamda kentleşmenin tanımında toplumun ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal yönlerdeki değişimi dikkate alınmıştır. Buna göre geniş anlamda kentleşme, sanayileşme ve ekonomik gelişmeye bağlı olarak kentlerin sayısının artması, mevcut kentlerin büyümesi, sosyal alanda örgütlenmenin gelişmesi, ekonomide işbölümü ve uzmanlaşmanın artması, bireyler arası davranış ve ilişkilerde kentlere özgü değişimin olması, nüfusun kent adı verilen yerleşim birimlerinde yoğunlaşması süreci olarak belirtilebilir (Keleş, 2010: 27).

Türkiye 1950'li yılların başından itibaren hızlı kentleşme sürecine girmiştir. Bu süreçte kentleşme, genel olarak iç göçlere dayalı, ülkenin batı kısmında yer alan büyük kentlere yönelik, sanayileşmeye dayanmadan, kırsal alanın iticiliği, kentlerin görece de olsa çekiciliğine dayanmaktadır (Kavruk, 2002: 63).

1948'de başlayan Marshall yardımının etkisi ile tarımsal alana traktör girmiş, kara yolları yapılmaya başlanmış, böylece köylerle kentler arasında ulaşım kolaylığı sağlanmıştır (http://tr.wikipedia.org/wiki/Marshall_Plan%C4%B1/2011). Kara yollarının yapılmasıyla köyler ile kentler arasında sağlanan ulaşım kolaylığı kırsal alandan kentlere göçü hızlandırmıştır. Tarımsal alana traktörün girmesiyle kırsal alanda ortaya çıkan işsizlik ve gizli işsizlik, kara yolları yapımının ulaşımda sağladığı kolaylık Türkiye'de kentleşmenin gelişmesini tetiklemiştir. Bir traktörün tarım kesiminden ayırdığı işçi sayısının 3 ila 9 kişi arasında olduğuna dair tahminler yapılmaktadır. Ortalama bir hesapla bir traktörün 6 işçiyi tarım kesiminden ayırdığı göz önünde bulundurulursa 1950'lerden 2000'li yıllara kadar 9-10 milyon tarım işçisinin bu nedenle kentlere göç ettiği söylenmektedir. 1950'de % 25 olan kentsel nüfus oranı 1975'te % 41.4'e çıkmış, 1950-1975 arasındaki 25 yıllık sürede kentleşme oranı iki katına yakın artış göstermiştir. 1950'li yıllarda başlayan hızlı kentleşme süreci 1960'lı ve 1970'li yıllarda aynı şekilde devam etmiş, 1980'li yıllarda kısmen yavaşlayan kentleşme süreci kısa bir süre sonra yeniden hızlanmıştır (Keleş, 2010: 56- 66).

Türkiye’de 1950’li yıllardan itibaren başlayan kentleşme alanındaki bu hareketlilik sadece nüfusun kırsal alandan kentlere göç etmesi olayı değildir; aynı zamanda toplumun ekonomik ve sosyal yapısında kentlere özgü değişimin başlangıcı olarak değerlendirilebilir. Gerçekten 1950’li yıllardan itibaren toplumun önemli bir kısmı kentlere göç ederek tarım toplumu yerine sanayi toplumu olmaya, genç nesillerin okumasına önem vererek eğitilmiş bir neslin yetişmesine, çalışanların bir araya gelip sendika kurarak ve sivil toplum kuruluşlarına üye olarak örgütlü bir toplum olmaya yönelmiştir. Kentleşmede alanındaki bu tür gelişmeler toplumun ekonomik, sosyal ve siyasal yapı ve kurumları üzerinde etkili olmuştur.

GAP Bölgesi 1980’li yıllardan itibaren hızlı kentleşme sürecine girmiştir. 1980’li yıllar hem GAP’ın başlangıç yıllarıdır hem de terörün başladığı yıllardır. Ekonomik faktörlerin yanında bu iki faktör de göçe neden olduğu için GAP Bölgesinde kentleşmenin gelişmesinde etkili olmuştur.

1927 genel nüfus sayımında 900.015 bin olan GAP Bölgesinin nüfusu, 2010 ADNKS sonuçlarına göre 7.592.772’ye çıkarak 8.5 kat artış göstermiştir. GAP Bölgesi sürekli bölge dışına göç veren bölgelerimizin başında gelmektedir. 1927-2010 tarihleri arasında Türkiye’de nüfus artışı 5.5 kat olmuştur (DİE, 1927: 2, TÜİK, 2010: 2). GAP Bölgesinin sürekli göç verdiği göz önünde bulundurulursa belirtilen tarihler arasında bölgedeki nüfus artışının Türkiye’deki nüfus artışının iki katı olduğu söylenebilir.

1980’li yılların başından itibaren bölgede hem ekonomik nedenlerden hem de zorunlu nedenlerden dolayı yoğun göç yaşanmıştır. Zorunlu göçün en önemli nedeni terör ve güvenlik olaylarıdır. Zorunlu göçten dolayı Doğu ve Güney Doğu Anadolu Bölgesinde 3 binden fazla köy ve mezra gibi yerleşim yerinin güvenlik nedeniyle boşaldığı belirtilmektedir (Özer, 2000: 61).

1980’de başlayan 1990’lı yıllarda yoğunlaşan terör olayları GAP Bölgesinde kırsal alandan kentlere göçü zorunlu hale getirmiştir. 1980-1990 yılları arasında bölgedeki göçler daha çok Diyarbakır, Gaziantep ve Şanlıurfa gibi büyük kentlere olmuştur (Akşit ve Diğerleri, 1994: 3).

Terör olaylarından dolayı kırsal alandan kentlere göç eden insanların ilk uğrak yeri genelde Diyarbakır olduğu belirtilmiştir. 1985-2005 tarihleri arasında Diyarbakır’ın 300 bin kişilik göç aldığı belirtilmektedir (Bağlı, Binici, 2005: 106).

1980 genel nüfusu sayımı sonuçlarına göre bölgede nüfusu 100 bini geçen kent (Adıyaman, Diyarbakır, Gaziantep, Mardin, Siirt, Şanlıurfa) sayısı 6 iken (DİE,

1980: 26-39), 2010 ADNKS sonuçlarına göre nüfusu 100 bini geçen kent (Adıyaman, Kahta, Batman, Diyarbakır, Bismil, Ergani, Gaziantep, Nizip, Kilis, Mardin, Midyat, Nusaybin, Kızıltepe, Siirt, Şanlıurfa, Siverek, Suruç, Viranşehir, Cizre, Silopi) sayısı 20'ye çıkmıştır (TÜİK, 21-48).

Hızlı kentleşme sürecine bağlı olarak bölge genelindeki kent sayısında artış olmuştur. Ülkemizde il ve ilçe merkezleri kent kabul edildiğine göre 1970 genel nüfus sayımı sonuçlarına göre GAP Bölgesinde 56 olan kent sayısı (DİE, 1970: 5-19), 1980 genel nüfus sayımı sonuçlarına göre 58'e çıkmıştır (DİE, 1980: 26-39), 1980'de bölgede 58 olan kent sayısı kentleşme hızına bağlı olarak artmış, 1990 genel nüfus sayımı sonuçlarına göre bölgedeki kent sayısı 75'e çıkmıştır (DİE, 1990: 23-36). 2000 yılı genel nüfus sayımı sonuçlarına göre 78'e çıkan bölgedeki kent sayısı (DİE, 2000: 6-25), 2010 ADNKS sonuçlarına göre 80 olmuştur (TÜİK, 2010: 21-48). GAP Bölgesinde hızlı kentleşme sürecinde belediye sayısında da sürekli artış olmuştur. 1992'de 161 olan belediye sayısı 2005 yılında 195'e çıkmıştır (<http://www.gap.gov.tr/faaliyetler/cevre--fiziksel-gelisme-/kentsel-altyapi/belediye-sayisi/2011>).

1980'li yıllarda başlayan hızlı kentleşme sürecinde GAP Bölgesinde ortalama kent büyüklüğünde artış olmuştur. Bölgede ortalama kent büyüklüğü (kentsel nüfusun toplanarak kent sayısına bölünmesi ile aritmetik ortalamanın tespiti şeklinde bulunmuştur) 1980'de 29.682 olan ortalama kent büyüklüğü 1990'da 38.317 olmuştur. 2000 yılında 53.117 olan ortalama kent büyüklüğü, 2010 yılında 62.264 olmuştur.

GAP Bölgesinde 1980 genel nüfus sayımı sonucuna göre % 36.5 olan kentleşme oranı 1990 genel nüfus sayımı sonucuna göre % 53.5, 2000 yılı genel nüfus sayımında % 56.0 olmuştur (Keleş, 2010: 64). 1980'den itibaren GAP Bölgesinde kentleşme oranında düzenli ve önemli oranda artış olmuştur. 2000 yılında % 56 olan kentleşme oranı 2010 yılında % 66'ya çıkmıştır (TÜİK, 2010: 21-48).

Bölgede kentsel nüfusun yükünü birkaç büyük kent çekmektedir. Kentsel nüfus Diyarbakır, Gaziantep ve Şanlıurfa kent merkezinde yığılmış durumdadır. 1980 genel nüfus sayımında bölgede kentsel nüfus 1.662. olmasına karşılık, Diyarbakır'ın 235.617, Gaziantep'in 374.290, Şanlıurfa'nın 147.488 olarak toplam 757.395 olmuştur. 1980'de bu üç kentin nüfusu bölgedeki kentsel nüfusun % 47.17'sini oluşturmuştur (DİE, 1980: 4). 1990 genel nüfus sayımında GAP Bölgesinin kentsel nüfus 2.956.801 olmasına karşılık Diyarbakır'da kent merkezinin nüfusu 381.144,

Gaziantep'in merkez nüfusu 602.102, Şanlıurfa'nın merkez nüfusu 276.172 olarak toplam 1.259 bine çıkmıştır. 1990'da bu üç kentin merkez nüfusu bölgedeki kentsel nüfusun % 43 oluşturmuştur. (DİE, 1990: 24). 2000 genel nüfus sayımı sonuçlarına göre bölgedeki kentsel nüfus 4.013.136 olmasına karşılık Diyarbakır merkezin nüfusu 545.145, Gaziantep'in merkez nüfusu 853.238, Şanlıurfa'nın merkez nüfusu 385.762 olmuştur. 2000 yılında bu üç kentin merkez nüfusu 1.783.000 olarak bölgedeki kentsel nüfusun % 44.4'nü oluşturmuştur (DİE, 2000: 59-61). 2010 ADNKS sonuçlarına göre GAP Bölgesinde kentsel nüfus 5.195.124 yükselmesine karşılık Diyarbakır merkezinin nüfusu 893.982, Gaziantep'in merkez nüfusu 1.370.127, Şanlıurfa'nın merkez nüfusu 498.876 olarak 2.761.286 bine yükselmiştir. 2010 ADNKS sonuçlarına göre Diyarbakır, Gaziantep ve Şanlıurfa kent merkezinin nüfusu GAP Bölgesindeki kentsel nüfusun % 53.14'nü oluşturmuştur (TÜİK, 2010: 28-44). Görüldüğü gibi GAP Bölgesinde kentsel nüfusun yükünü bu üç kent merkezi çekmektedir.

2010 ADNKS sonuçlarına göre GAP Bölgesinde il ve ilçe merkezi olarak 80 kent bulunmaktadır. İl ve ilçe merkezi olması dolayısıyla 80 kentten sadece 16 kentin (Diyarbakır ve Gaziantep Büyükşehir Belediyesinin bünyesindeki ilçeler bu kentlere dahil edilmiştir) nüfusu 100 bini geçmiştir. Yani nüfusu 100 bini geçen kent sayısı GAP Bölgesindeki bütün kentlerin (il ve ilçe merkezi) sadece % 20'sini oluşturmaktadır. Bu oran aynı zamanda GAP Bölgesindeki kentlerde gelişme durumunu da göstermektedir. Bu verilere göre bölgedeki kentlerin sadece % 20'si gelişirken diğer % 80'ni gelişmemektedir.

Hızlı kentleşme sürecinde bölgedeki kimi kentlerde aşırı nüfus artışı olurken kimi kentlerde nüfus artışı olmamıştır. GAP Bölgesinde 1980'li yıllarda başlayan hızlı kentleşme sürecinde kimi kentler ani ve çok hızlı bir şekilde büyümüştür. Örneğin, Diyarbakır'ın Kayapınar Beldesi (büyükşehir belediyesinin alt belediyesi) 1991'de belediyelik olduğunda 3 bin nüfusu vardı. 2000 yılında 68 bin olan Kayapınar'ın nüfusu 2011 yılında 150 bin civarında olduğu belirtilmektedir (<http://www.kayapinar.gov.tr/kayapinar-ilcesi/2011>). Bu verilere göre son 20 yılda Kayapınar'ın nüfusu 50 kat artış göstermiştir. Başka bir örnek vermek gerekirse; 1994'te Şanlıurfa'nın Karaköprü Beldesinde (bu belde Şanlıurfa Belediyesi sınırları içindedir ama Şanlıurfa Belediyesi henüz büyükşehir belediyesi olmadığı için bu belediyeye bağlı değildir) belediye teşkilat kurulduğunda nüfusu sadece 4 bin idi. 2010 Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi sonuçlarına göre, hızlı kentleşme sürecinde

Karaköprü Beldesinin nüfusu 60 bini geçtiği belirtilmektedir (http://www.karakopru.bel.tr/news_detail.php?id=300/2011). Bu veriler son 15 yılda Karaköprü'nün nüfusunun 15 kat arttığını göstermektedir. Bu verilerden de anlaşıldığı gibi bölgedeki kentler arasında son derece dengesiz ve orantısız nüfus artışı yaşanmaktadır. 1980'li yıllarda başlayan hızlı kentleşme sürecinde yukarıdaki örneklerde görüldüğü gibi kimi kentlerin nüfusu 20 kattan fazla (Diyarbakır'ın Karapınar ve Şanlıurfa'nın Karaköprü ilçeleri) artış gösterirken kimi kentlerin (Adıyaman'ın Sincik, Diyarbakır'ın Hazro, Köcaköy, Gaziantep'in Karkamış, Kilis'in Musabeyli, Elbeyli İlçeleri gibi) nüfusu yerinde saymaktadır. GAP Bölgesinde kentleşmenin gelişimi genelde nüfusun kırsal alandan büyük kentlere göç etmesi şeklinde olmuştur. 1980'li yıllardan itibaren kırsal alandan kentlere başlayan göç bölgenin bütün kentlerine değil, metropol nitelikteki büyük kentlere olmuştur. Bu nedenle bölgedeki büyük kentler gelişirken küçük kentler ya yerinde saymakta ya da gelişmemektedir. GAP Bölgesinde Diyarbakır, Gaziantep ve Şanlıurfa sürekli göç alarak büyürken, Şırnak, Siirt ve Kilis gibi kentler sürekli göç vererek gelişmemektedir. Bölgede büyük kentlerin sürekli göç alması, küçük kentlerin göç vermesi nüfusun kentler arasında dengesiz dağılımına dolayısıyla çarpık kentleşmeye yol açmaktadır.

Düzenli ve sorunsuz kentleşmenin gelişmesi kent imar planlarının zamanında yapılması ve uygulanmasıyla mümkün olabilir. Ülkemizde kent imar planı yapmak belediyeler açısından yasal bir zorunluluktur ama bu zorunluluk bütün belediyeler için değil, 3194 Sayılı İmar Yasasına göre son genel nüfus sayımında merkez nüfusu 10 bini geçen belediyeler için söz konusu olmaktadır. Kent imar planı teknik bir iş olduğundan belediyelerin bu planı hazırlaması için mimar, mühendis ve şehir plancısı gibi teknik personel istihdam etmesi gerekir. Ülkemiz koşullarında nüfusu 20 binin altında olan belediyelerin ekonomik sıkıntılardan dolayı teknik personel istihdam etme imkanı olmadığından kent imar planını teknik olarak yapacak imkanı yoktur. 2010 ADNKS sonuçlarına göre GAP Bölge'sindeki 80 kentten 44'ünün (% 55) nüfusu 20 binin, 33'ünün nüfusu 10 binin altındadır (TÜİK, 2010: 21-48). Bu bilgilere göre GAP Bölge'sindeki kentlerin % 55'i teknik personel yetersizliğinden dolayı kent imar planı yapamayacak durumdadır. Ayrıca nüfusu 10 binin altında olan belediyelerin 3194 Sayılı İmar Yasasına göre kent imar planı yapma mecburiyeti olmadığından GAP Bölgesindeki 80 kentten 33'ü yani % 41.25'i yasal olarak kent imar planı yapmak

zorunda değildir. Dolayısıyla GAP Bölgesindeki kentlerin % 50'sinden fazlası plansız yapılaşma ile karşı karşıyadır.

Diyarbakır'da 1996'da kent imar planında yeşil alan olarak bırakılan 119.200 metre karelik alan kent imar planında yapılan değişikliklerle söz konusu alan, her imar planı değişikliği ile konut alanı olarak kullanıla kullanıla sadece 17.350 metre kare kalmıştır. Diyarbakır'ın en eski yerleşim yeri olan Suriçi semtinin gecekondularla dolduğu, en iyi imar ıslah planı ile dahi düzeltilemeyecek duruma geldiği belirtilmiştir. GAP Bölgesinde büyük kentlerdeki nüfusun yarısından fazlası gecekondularda yaşamaktadır. Diyarbakır'daki konutların % 50'sinden fazlasının imar mevzuatına aykırı yapılardan meydana geldiği belirtilmektedir (Bağlı, Binici, 2005:111- 120).

Diyarbakır'ın Suriçi, Kayapınar ve Bağlar belediyesi sınırları içindeki kaçak yapılaşma ve gecekondular en iyi imar ıslah planı ile dahi onarılamayacak duruma gelmiştir. Kaçak yapılaşma ve gecekondulaşma kentteki planlı ve düzenli yapılaşmayı çok geçmiştir. Bu semtlerde binalar arasındaki mesafe o kadar dar ki bir yangın esnasında iki itfaiye erinin yan yana yürüebileceği kadar boşluk dahi bırakılmamıştır (Göktürk, 1996: 363). Dolayısıyla bölgenin en büyük metropol kentlerin başında gelen Diyarbakır'da top yekun bir çarpık yapılaşma söz konusudur.

Gaziantep'in kuzeybatısında bulunan büyük mahallelerden Hacıbaba, Karşıyaka, Mevlana, Cinderesi Mahalleleri, doğu ve güney kısmında bulunan Çıksoruk, Girne, 60. Yıl, Şegreköstü Mahalleleri, güney batısında bulunan Perlikaya, Ünalı, Yavuzlar, Selahattini Eyübi, Cumhuriyet Mahallelerinin tamamı düzensiz, kaçak yapılaşma ve gecekondulardan oluşmaktadır. Gaziantep'i kuzeyden, doğudan ve güneyden saran bu semtlerdeki binlerce konutun arasında ne bir park ne de yeşil alan bulmak mümkün değildir. Bu semtlerdeki arsanın tamamı bina yapımı için kullanılmış, hatta küçük arsalar sokaktan katmak için sokaktan bile çalıntı yapılmış, bu semtlerde zaten çok dar olan sokaklar çalıntıdan sonra daha da daralarak içine girilemeyecek duruma gelmiştir. Kaçak yapı ve gecekonduların olduğu semtlerde hiçbir kentsel yapı standardı yoktur. Gaziantep'te kaçak yapılaşma ve gecekonduların olduğu semtlerde böyle olumsuzluklar yaşanırken kent merkezindeki semtlerde kentleşme adına iyi şeyler olmamaktadır. Kent dışında 30 metre genişlikte başlayan caddeler kent merkezine geldiğinde 5-6 metreye kadar daralmaktadır. Saha çalışması sırasında yapılan gözleme göre, Gaziantep'te 35 metre genişlikte başlayan İnönü Caddesi'nin kent merkezine geldiğinde, Devlet Hastanesinin önünde tek

araçlık gidiş ve geliş kadar daraldığı, bunun da 5-6 metre genişlikte olduğu gözlenmiştir. Gaziantep'te kent merkezindeki en işlek caddelerin çoğu tek araçlık gidiş ve geliş kadar dardır. Düzenli gibi görünen Gaziantep'e yakından bakılınca son derece çarpık bir yapılaşmanın olduğu görülmektedir. Ek-2'de gösterilen resimler kentteki düzensiz yapılaşma konusunda ip ucu vermektedir.

Şanlıurfa'nın kuzey batısı, güney batısı, güneyi ve güney doğusu kaçak yapı ve gecekondularla sarılmış durumdadır. Şanlıurfa'nın kuzeyini kaplayan Sigorta, Süleymaniye, Bağlarbaşı, Devteyşti, Mevlana Mahalleleri, güney batısını kaplayan Heleplibahçe, Yakubiye, Şih Maksut Mahalleleri, güney doğusunu kaplayan Eyübiye, Beykapısı, Sırrın, Köylü Kent büyük mahallelerinin tamamındaki konutlar gecekondular ve kaçak yapılardan oluşmaktadır. Bu semtlerdeki binlerce konut arasında ne bir park, ne bir çocuk oyun alanı ne de en ufak bir yeşil alan bulmak mümkün değildir. Bu semtlerde daracık sokaklarda iç içe giren binlerce düzensiz konut bulmak mümkündür. Bu semtlerdeki caddelerde kaldırım yok, gecekonduların sahipleri arsasına katmak için her iki taraftan da sokaktan çalmış, sokak içine girilemeyecek kadar daralmıştır. Şanlıurfa'da kentin çevresindeki düzensiz yapılaşma ve gecekonduların olduğu semtlerde böyle olumsuz gelişmeler yaşanırken, kent merkezinde kentleşme adına iyi şeyler olmamaktadır. Şanlıurfa'nın en eski merkezi yerleşim yeri olan Haşimiye Semtinde yoğun yapılaşmadan dolayı kent nefes alamayacak derecede plansız, düzensiz, kaçak yapılaşma ve gecekondulaşmadan dolayı boğulmuş durumdadır.

Şanlıurfa'da kentin ana bulvarı konumundaki Cumhuriyet Caddesi Abidiye Kavşağı'nda 24 metre genişlikte başladığı halde kent merkezinde Sarayönü Semtinde tek aracın gidiş ve geliş kadar daralmaktadır. Ek-2'deki resimlerde görüldüğü gibi Şanlıurfa'da kentin merkezindeki en işlek caddelerin çoğu tek araçlık gidiş ve geliş kadar dardır.

Bölgede Gaziantep hariç diğer kentlerde kentleşme ile birlikte sanayileşme gelişmemektedir. Bölge kentlerinde sanayileşme gelişmediği için istihdam alanları çok sınırlıdır. Nüfusu 20 binin altında olan kentlerde insanlar geçinebilmek için kırsal alandaki tarımsal işlerde mevsimlik işçi olarak çalışmaktadır. Bölgedeki küçük kentlerle kırsal alan arasında var olan bu durum insanların kentlileşmesini engellediği gibi toplumun ekonomik ve sosyal yapısında kentlere özgü değişimin olmasını da engellemektedir. Sanayileşmenin gelişmemesinden dolayı bölgedeki birçok kent (özellikle küçük kentler) sanki bir gecede kurulmuş çadır kent niteliğindedir.

GAP Bölgesindeki büyük kentlerin dışındaki diğer kentlerin çoğu kentleşme özelliklerinden yoksundur. Çünkü küçük kentlerde tarım dışı üretim yapılamamakta ve kentlere özgü olan sanayi, ticaret, hizmet sektörü ve büyük çaplı atölye işletmeciliği bulunmamaktadır. Özellikle küçük kentlerde yaşayanlar ekonomik bakımından kırsal alanla ilişkisini kesemedikleri için kent ekonomisi tarım ve hayvancılığın ağır bastığı bir durum arz etmektedir. Küçük kentlerde sanayi kuruluşları bulunmamaktadır ve insanlar kentlere özgü iş kollarından gelir elde edememektedir. Hizmet sektöründe yoğunlaşan nüfus düşük gelirle çalışmakta ya da marjinal işlerde çok düşük fiyatlarla çalışmak zorunda kalmaktadır. Bölge kentlerinin % 55'ni oluşturan nüfusu 20.000'in altında olan kentlerde marjinal işler de sınırlı olduğundan bu kentlerdeki insanlar kentlere özgü işlerde çalışarak gelir elde edememektedir. Böyle nitelikte olan kentlerde yaşayan ailelerin çoğu bölge dışındaki tarıma dayalı işlerde mevsimlik işçi olarak çalışmaktadır. Bölgede kırsal alanla küçük kentler arasında var olan bu durum nüfusun kentleşmesine engel oluşturmaktadır.

GAP Bölgesinin top yekun bir çarpık kentleşme ile karşı karşıya olduğu söylenebilir. Diyarbakır, Gaziantep ve Şanlıurfa gibi büyük kentlerdeki daracık sokakların, kent merkezindeki tek gidiş-tek gelişli caddelerin, onca bina arasında nasıl ve ne kadar sürede düzeleceğini bilmek mümkün değildir. Söz konusu kentlerdeki çarpık yapılaşmayı en iyi kent imar ıslah planı ile gidermek bile mümkün değildir. GAP Bölgesindeki kentlerin yapılaşma durumuna bakılınca sanki Alman Profesörün Türkiye'deki kent imar planları hakkında söyledikleri gerçekleşmiş gibidir.

Günümüzde bölgenin metropol kentleri olan Diyarbakır, Gaziantep ve Şanlıurfa'da plansız, düzensiz, kaçak yapılaşma ve gecekondulaşma planlı ve düzenli yapılaşmayı geçmiş durumdadır. GAP Bölgesinde kentleşmede gelinen noktada belediyeler plansız, düzensiz, kaçak yapılaşma ve gecekondulaşma sonucu oluşan sorunları çözmekle uğraşmaktadır. Kentlerde biriken konut, arsa, altyapı, ulaşım, çevre gibi sorunlara çözüm getirme çabasından dolayı belediyeler kentin geleceği ile ilgili başka önemli projeler yapamamaktadır.

GAP Bölgesinde Çarpık Kentleşme ve Gecekondulaşmadan Doğan Sorunların Çözümüne İlişkin Öneriler:

- GAP Bölgesinde kentsel nüfusun yükünü Diyarbakır, Gaziantep ve Şanlıurfa çekmektedir. TÜİK'in nüfus sayımı ile ilgili verilerine göre 1980-2010

tarihleri arasında bu üç kent merkezinin nüfusu GAP Bölgesindeki kentsel nüfusun ortalama % 50'ni oluşturmaktadır. Bölgede nüfusun Diyarbakır, Gaziantep, Şanlıurfa gibi belli bazı kentlerde yığılmaması ve dengesiz dağılmaması için ulusal kentleşme politikalarıyla çelişmeyen bölgesel kentleşme politikası yapılmalıdır. Oluşturulacak bölgesel kentleşme politikası ile nüfusun sınırlı kentlerde yığılması önlenebileceği gibi gelişme potansiyeli olan küçük ve orta büyüklükteki kentlerin gelişmesi de sağlanabilir. Böylece nüfusun bölge genelinde dengeli dağılımı sağlanarak büyük kentlerde aşırı nüfus yığılmasından kaynaklanan sorunların önüne geçilebilir. Örneğin Gaziantep'e daha fazla nüfusun gelmesini önlemek ve kent merkezine fazla nüfusun yığılmasından kaynaklanan sorunların önüne geçebilmek için Gaziantep'te yeni organize sanayi bölgesinin kurulması durdurulmalı, sanayisi teşvik kapsamında çıkarılmalıdır. Gaziantep yerine Nizip'te organize sanayi bölgesi kurulmalı, Nizip'teki sanayi, teşvik kapsamına alınmalıdır. Böylece Gaziantep'in aşırı büyümesi önlenebileceği gibi orta büyüklükte bir kent olan Nizip'in (2010 ADNKS sonuçlarına göre merkez nüfusu 100 bin) gelişmesi sağlanabilir ve bölge düzeyinde kentler arasında dengeli nüfus dağılımı gerçekleşmiş olur. Şu anda Gaziantep'te 5. Organize Sanayi Bölgesi kurulmaktadır (<http://www.gaosb.org/2011>) ama kenttin fiziki yapısı (alt ve üst yapılaşması) mevcut nüfusu kaldıramadığı gibi yeni gelecek nüfus da barındıracak durumda değildir. Nüfus bu şekilde Gaziantep'e gelmeye devam ederse ve her hangi bir önlem alınmazsa Gaziantep'in sınırları genişleyecek ve gelecek 30-40 yılda Nizip, Oğuzeli ve Yavuzeli gibi yakın çevresindeki kentlerle (ilçe) birleşerek, 4-5 milyon nüfuslu devasa bir alanda bir kentsel bölge olacaktır. Daha önce belirtildiği gibi kentsel bölgelerin sorunları büyükşehirlerin sorunlarından daha ağır olacaktır.

- Konut sorununa çözüm bulmak, izinsiz/kaçak yapılaşmayı ve gecekondulaşmayı önlemek ve düzenli konutların yapılmasını sağlamak için ulusal konut politikasıyla çelişmeyen bölgesel konut politikası geliştirilmelidir. Bölgesel konut politikası bölgenin ekonomik ve sosyal şartlarına uygun olmalıdır. GAP Bölgesi Türkiye'nin en geri kalmış bölgelerinden birisi olduğu için kişi başına düşen yıllık milli gelir düşüktür. Bu nedenle üretilecek konutların ucuz ve vatandaşların alabilecekleri fiyatta olmasına dikkat edilmelidir. Ayrıca bölgede hala geniş aile tipi vardır ve konut yapımında bu özelliğe dikkat etmek gerekir. Konut ihtiyacının giderilmesi için toplu konut yapımına öncelik verilmelidir. Toplu konut sayesinde hem geniş halk kitlesi konut sahibi olabilmekte hem de toplu yapımdan dolayı konut maliyetleri düşmektedir. Konut ihtiyacının giderilmesinde konut kooperatifçiliği önemli rol

oynayabilir. Konut kooperatifleri bir nevi toplu konut üreterek hem düşük maliyetli konut üretebilmekte hem de geniş kitlelerin konut sahibi olabilmesini sağlamaktadır. Konut kooperatiflerine hazine arazisinden karşılıksız arsa tahsis etme ve kredi imkanları sunma, dolaylı olarak toplu konut üretimini teşvik etmektir. Kooperatif sayısı bakımından GAP Bölgesi Türkiye'deki bölgeler arasında en son sırada yer almaktadır (Alkan, 1997: 153). Sabit ve dar gelirli ailelerin ucuz yoldan konut sahibi olabilmesi için GAP Bölgesinde konut kooperatiflerinin sayısının artırılması gerekir. Bölge belediyelerinin konut kooperatiflerini teşvik etmesi, gerekirse ortak olarak sayısını artırması gerekir.

Sabit ve dar gelirli vatandaşlar için belediyelerin ucuz satılık ya da kiralık konut üretmesi de konut ihtiyacının giderilmesinde önemli rol oynamaktadır. Ülkemizde mevzuat müsait olmasına rağmen belediyelerin dar gelirli kesime yönelik ucuz konut üretme konusunda üzerine düşen görevi yaptığı söylenemez (Üçışık, 2006:18). Oysa belediyelerin ucuz kiralık ya da satılık konut üretmesi hem konut açığını giderebilir hem de planlı ve düzenli kentleşmenin gelişmesi sağlanabilir. GAP Bölgesinde belediyeler toplu konut üretim işini TOKİ'ye havale etmiş durumdadır. Anket uygulaması sırasında Diyarbakır, Gaziantep ve Şanlıurfa belediyesinin konut üretimi ile ilgili bir çalışmasının olmadığı görülmüştür.

Konut ihtiyacının giderilmesinde kentsel dönüşüm projeleri de önemli rol oynayabilmektedir. Genelde gecekonduların yıkılarak yerine planlı ve düzenli konutların yapılması şeklinde uygulanan kentsel dönüşüm projeleri ile toplu konut yapılarak daha çok ailenin ucuz maliyetli konuta sahip olması sağlanmaktadır.

Kentsel dönüşüm projeleri 20. yüzyılda ortaya çıkmış, İkinci Dünya Savaşında Avrupa'da yıkılıp yakılan kentlerin yenilenmesinde kullanılan bir yöntemdir. Gelişmekte olan ülkelerde ise daha çok gecekonduların yerine planlı ve düzenli konutların yapılması için uygulanmaktadır.

Kentsel dönüşüm projeleri sadece gecekondular için kullanılmamakla birlikte gelişmekte olan ülkelerde daha çok gecekondular bölgelerinde uygulanmaktadır. İlk yapıldığında kent merkezinden uzak ve arsası kıymetsiz olan gecekondular kentsel gelişme ve büyümeye bağlı olarak kent merkezindeki arsalar gibi kıymetli hale gelmiştir. Bu nedenle gecekondular arsasına talep artmıştır. Gecekondular semtlerinde kentsel dönüşüm projelerinin uygulanması bu semtlerdeki ekonomik, sosyal ve kültürel sorunlara çözüm getirebilir ve buralardaki sosyal hayata canlılık getirebilir (İsbir, 1991: 89).

Kentsel dönüşüm projelerinin daha çok kitleye fayda sağlanması ve kamunun menfaatinin ön planda olması için bu projelerin belli bir plan ve program çerçevesinde yapılması gerekir. Gelişmiş ülkelerde bu projelerin uygulanmasıyla, yoksulluk yuvaları ortadan kaldırılır, projenin uygulanacağı kent merkezindeki yerel yönetim ekonomik yönden güçlendirilir. Böylece kentin yıkılan, yıpranan, terk edilen alanlarında koruma, canlandırma ve yeniden geliştirme faaliyetleri hayata geçmiş olur (Keleş, 2010:430)

-Belediyelerin kent nüfus artışına ve kentsel gelişmeye uygun çok miktarda ucuz imarlı arsa üretmesi gerekir. Konut maliyetinin içinde arsa önemli bir yer tutmaktadır. Büyük kentlerde ana caddelerin üzerindeki konutların maliyetinde arsa payı % 60'a kadar çıkabilmektedir. Belediyelerin bu tür gelişmelerin önüne geçebilmesi için arsa maliyetinin konut maliyeti içindeki payının % 20'yi geçmeyecek şekilde çok miktarda arsa üretmesi gerekir. Kent merkezindeki arsalarda belli bir süre yapının yapılmaması durumunda belediyelerin müdahale ederek gerekirse bu tür arsaları kamulaştırması gerekir. Kent merkezinde kamu arsa ve arazileri satılmamalıdır. Kamunun elindeki arsa ve araziler toplu konut yapımı için kullanılmalıdır. Arsa fiyatlarının aşırı artmasını önlemek için belli sürede yapı yapma mecburiyeti getirilmeli, boş bekletilen arsalardan ek vergi alınmalıdır (DPT, 2001: 3). Anket uygulaması sırasında yapılan gözleme göre konut alanı içinde kalan Gaziantep'te Kilis yolu üzerinde, Diyarbakır'da Mardin ve Batman yolu üzerinde, Şanlıurfa'da Harran yolu üzerinde onlarca dönüm arazi boş beklemektedir. Söz konusu belediyeler ek vergilerle böyle boş bekletilen arsalarda konut yapımını zorunlu getirebileceği gibi kenttin gereksiz yere geniş alana yayılmasını da önleyebilir. Belediyelerin imarlı arsa üretimini teşvik etmek için imarsız gelişen yerlere altyapı hizmeti götürmemesi gerekir (DPT, 2001: 4).

- Bölgede plansız, düzensiz, kaçak yapılaşma ve gecekondu yapımının önlenmesi için nüfus artışı ve kentleşme oranının gelişmesine uygun esnek ve kısa süreli kent imar planları yapılmalıdır. Kent imar planlarının düzenli kentleşmenin gelişmesine imkan vermesi ve toplumsal menfaate uygun olması için imar planlarının hazırlanmasında belediye yetkilileri ile birlikte kentteki şehir plancıları odası, mimar ve mühendisler odası gibi meslek mensuplarının temsilcisi ile sivil toplum kuruluşlarının temsilcinin bulunması gerekir. Kısaca kent imar planlarının bazı çıkar gruplarının menfaatine göre değil kent halkının menfaatine uygun olarak hazırlanması için belediye bünyesinde oluşturulacak ve üyeleri belediyenin teknik personeliyle birlikte kent planlaması konusunda uzman olan kuruluşlarının temsilcisi

ve sivil toplum kuruluşların en az bir temsilciden oluşan kent imar komisyonu tarafından hazırlanması gerekir.

- Altyapı hizmetleri kent hizmetleri içinde en pahalı olan hizmetlerdir. Bu hizmetler diğer hizmetler gibi açıkta görünmediği gibi siyasetçilere en az menfaat sağlayan hizmet türleridir. Bu nedenle belediye başkanları alt yapı hizmetlerine öncelik verme konusunda çok istekli değildir. Büyük kentlerin geniş alana yayılması altyapı hizmetlerini pahalılaştırmaktadır. GAP Bölgesinin metropol kentleri olan Diyarbakır, Gaziantep ve Şanlıurfa'da yerleşim gereksiz yere geniş alana yayılarak altyapı hizmetlerini pahalı hale getirmiştir. Belediyelerin bu sorunun önüne geçebilmesi için öncelikle kentin gereksiz yere geniş alana yayılmasının önüne geçmesi gerekir. Kentin gereksiz yere geniş alana yayılmasının önlenmesi için boş arsalarda belli sürede yapı yapma mecburiyeti getirilmeli, belli süreden fazla boş bekletilen arsalardan yüksek oranda ek vergi alınması gerekir. Altyapı hizmetleri için hükümetin yerel yönetimlere ek kaynak ayırması gerekir. Belediyelerin bütçesinde altyapı hizmetleri için ödenek ayrılmalı ve bu ödenek sadece altyapı hizmetlerinde kullanılmalıdır. Altyapı hizmetleri herhangi bir yerleşim yerinde yerleşime geçilmeden önce yapılmalıdır. Ülkemizde alt yapı hizmetleri koordineli yapılmadığı için bir birine engel teşkil etmekte ve kısa sürelerle tamir edilmektedir. Gelişmiş ülkelerde asfalt yenileme ve tamir etme ömrü ortalama 10 yıl olduğu halde ülkemizde ortalama 2 yılda bir asfalt tamirata yapılmaktadır (Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Kentleşme Şurası, Cilt I 2009: 129).

- Büyük kentlerin çevresindeki tarımsal arazilerin korunması için oluşturulacak bölgesel kentleşme politikası ile nüfusun orta büyüklükteki kentlere yönlendirilmesiyle söz konusu topraklar korunabilir. Ayrıca kent imar planları ile kentlerin çevresindeki kıraç ve tarıma uygun olmayan araziler imara açılarak tarım toprakları korunabilir. Belediyelerin mülki idare amirleri ve mahalle muhtarlarıyla işbirliği yaparak sıkı bir denetimle tarımsal araziler üzerine kesin yapı yasağı getirerek tarım toprakları korunabilir. Günümüzde Diyarbakır, Gaziantep ve Şanlıurfa'da en verimli tarımsal araziler konut ve sanayi için yerleşime açılmaktadır. Ülkemizde tarım topraklarının korunması denilince erozyonunu önlenmesi akla gelmektedir. Oysa binlerce gecekondü ve kaçak yapılar verimli tarım arazileri üzerine kurulmuştur (Yavuz, 1980: 88-89).

- Kent imar planında bir hektarlık alana kaç konutun yapılacağı ve buraya ne kadar insanın yerleşeceği belirtilerek daha fazla yapılaşmaya müsaade etmemekle

kentlerde park, bahçe ve yeşil alan eksikliği giderilebilir. Kent imar planı yapıldıktan sonra değiştirilmemelidir. Kent imar planındaki değişiklikler çok sıkı kurallara bağlanmalı ve kent imar planlarındaki değişikliklere karşı yargı yolu açılmalıdır. Gaziantep'te kişi başına düşen yeşil alanın 2 metre kare civarında olduğu belirtilmiştir (Eker, Ersoy, 1985: 153). Diyarbakır'da park, çocuk oyun alanları ve yeşil alan olarak bırakılan 119. 200 metre karelik alan daha sonra kent imar planlarında yapılan değişikliklerle sadece 17.350 metre kare olarak kalmıştır. Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi sınırları içinde kişi başına düşen aktif yeşil alan 2 metre kare civarında olduğu belirtilmiştir (Bağlı, Binici, 2005: 111). Bu nedenle kent imar planları yapıldıktan sonra değiştirilmeden uygulanması gerekir. Kent imar planlarındaki değişiklikler çok sıkı kurallara bağlanmalı, kent imar planlarının değiştirilmesi durumunda vatandaşların yargı yoluna baş vurma yolları açık tutulmalıdır.

- Ulaşımın kolaylıkla sağlanabilmesi ve gelecekte sorunlara yol açmaması için caddelerin geniş bırakılması gerekir. Rahat ve kolay ulaşımı sağlamak için imkanlar çerçevesinde metro gibi yer altı sisteminden yararlanılması gerekir. Konut yapmak için caddelerden çalanlar cezalandırılmalı ve caddeden çalınan kısım mutlaka geri alınmalı ve tekrar caddeye katılmalıdır. Şu anda bölgedeki metropol kentler olan Diyarbakır, Gaziantep ve Şanlıurfa'da caddelerden çalan çok sayıda konut ya da iş yeri vardır.

- Kentlerde çevre sorunlarının önlenmesi için her şeyden önce tarım topraklarının yerleşime açılması kesinlikle yasaklanması gerekir. Tarım topraklarını yerleşime açan kişi ya da kuruluşlar ağır yaptırımlarla cezalandırılmalıdır. Kentlerde açıktan akan atık ve yağmur suyunun insan sağlığını tehdit etmemesi ve çevre kirliliğine yol açmaması için bu suyu tahliye eden ızgara sisteminin kurulması gerekir. GAP Bölgesindeki kentlerde atık ve yağmur suyunu uzaklaştıran ızgara sistemi yok denecek kadar azdır. Kentlerde hava kirliliğinin önüne geçebilmek için binalarda ısınmak için kullanılan yakıtın kaliteli olması ve binalara filtre sisteminin takılması mecburiyeti getirilmelidir.

- İşsizliği önlemek, kentsel gelişmeye paralel sanayinin gelişmesini sağlamak için organize sanayi bölgeleri kurulmalı, bu bölgelerin altyapısı hemen tamamlanmalıdır. Sanayinin gelişmesi için girişimcilere çeşitli teşvikler verilmelidir. Gecekondu semtlerindeki insanların çoğu herhangi bir meslek ya da zanaat dalında istihdam edilemeyecek kadar eğitimsizdir. Sonradan kentlere gelenlerin kentte uyum sağlaması için bu semtlerde ortak yaşam alanları kurmakla birlikte meslek ve beceri

kursları düzenlenmelidir. Bu kurslara halk eğitim merkezi ve belediyeler öncelik etmelidir.

- Kırsal alandan gelen insanların kentleşmesi için ortak sosyal paylaşım alanları oluşturulmalıdır. Bunlar parklar, aile yaşam merkezleri, düğün ve taziye evleri, kültürel ve sportif faaliyetlerin yapıldığı yerler olabilir. Bu tür semtlerde insanların daha kolay kentleşmesi için belediye öncülüğünde tiyatro, sinema gibi etkinlikler ücretsiz düzenlenmelidir.

KAYNAKÇA

ABERCMBİE, Patrick : **Town and Contry Planning**, London, 1959

AKBAŞ, Mustafa: **"GAP ve Sanayileşme"**, GAP İktisat, İşletme, Finans Dergisi, Sayı 1, Haziran 1999, Şanlıurfa

AKDEMİR, Mehmet: **Gecekonduların İslah Projeleri, Uygulamaları ve Hazine Taşınmaz Mallarla İlişkileri**, Maliye Bakanlığı Yay., Ank., 1998

AKŞİT, Bahattin, AYATA, Sencer : **"GAP Bölgesi Nüfus Hareketleri Araştırması"**, GAP B.K.İ.B. Yay., Ank., 1994

AKŞİT, Bahattin: **Köy, Kasaba ve Kentlerde Toplumsal Değişme**, Turhan Kitabevi, Ankara, 1985

AKŞİT, Bahattin, AYATA, Sencer : **"GAP Bölgesi Nüfus Hareketleri Araştırması"**, GAP B.K.İ.B. Yay., Ank., 1994

AKTÜRE, Sevgi: **19. Yüzyıl Sonunda Anadolu Kenti Mekansal Çözümlemesi**, ODTÜ Mimarlık Fak. Yay., Ank., 1981

AKIN, Emine : **Bir Bölgesel Kalkınma Yönetimi Olayı : GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı** Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, TODAİE, Ankara, 1999

ALKAN, Ayten: **Türkiye'de 1980'den Sonra Dar Gelirlilerin Konut Sorunu ve Konut Kooperatifleri**, Kent-Koop Yay., İmal Yayınevi, Ank., 1998

ALGAN, Neşe: **"GAP Bölgesinde İç Göçler Dış Göçler ve Kentleşme Açısından Bir Değerlendirme"**, Çük. Üni. İ. İ.B.F. Dergisi, C. 5, Sayı. 1, Adana, 1995

ALKIŞER, Yasemin, YÜREKLİ, H. : **"Devlet Konutu"**, İTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi, İst., 2003

ALMOND, G. A. And VERBA, Sidney : **The Civic Culture**, Prinçton: N.J. Prinçton Ünivercity Press, 1963

ALPAR, İstiklal, YENER, Semira : **Gecekondu Araştırması**, DPT Yay., Ank., 1991

ALTABAN, Özcan: **Yeni Yerleşim ve Konut alanlarında Yaşam Çevresi Üzerine**, BM Türk Derneği 1987 Yıllığı, BMTD Yay., Ank.,1988

ALTABAN, Özcan: **Kent Planlamada Yeni Gündem : Çevre ve Katılım**, ALF Mat., Ankara, 1994

Ankara Kalkınma Ajansı: **Altındağ'ın Sosyo-Kültürel Dokusu**, Ankara Kalkınma Ajansı Araştırma Projesi, Repro Yay., Ankara, 2011

ARSEVEN, Doğan : **Alan Araştırma Yöntemi**, Gül Yay., Ank., 1993

ARTHUR, Lewis W. : **The Theory of Economic Growth**, George Allen and Unwin, 1955

ASLAN, Ramazan :**“Gecekondulaşmanın Evrim”**, Mimarlık Dergisi, C.6, S. 38, Ank.,1989

AVCI, İlhan : **“GAP’a Genel Bakış”**, Bilim ve Teknik Dergisi, C:25, S:292, TÜBİTAK Yay., Ankara, 1992

AYKAÇ, Burhan: **“ Kentleşmenin Yarattığı Sorunlar ve Çözüm Yolları”**, İller ve Belediyeler Dergisi, Y. 41, Mayıs- Haziran 1985

AKKAYAN, Taylan : **Göç ve Değişme**, İst. Üni. Edebiyat Fak. Yay., İst., 1979

BAL, Hüseyin: **Kentsel Yapı ve Kentleşme Süreci (Isparta-Van Karşılaştırılması)**, Fakülte Kitabevi, Isparta, 2003

BALCI, Hüseyin : **Bilimsel Araştırma Teknikleri**, Ank., 2004

BAŞBAKANLIK: **GAP Bölgesi Hareket Planı 1993-1997**, Başbakanlık Basımevi, 1993

BAŞBAKANLIK: **GAP Eylem Planı**, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 2008

BAŞBAKANLIK: **Her Yönüyle GAP**, Başbakanlık Basımevi, 2001

BAYAR, Yaşar: **Şehirleşmede İnsani Ölçü ve Jakobenlik**, Eser Mat., Erzurum, 2004

BAYHAN, Vehbi: **“Türkiye’de İç Göçler ve Anomik Kentleşme”** Göç ve Toplum, DİE Yay., Ank., 1996

BAYRAKTAR, Erdoğan: **Gecekondu ve Kentsel Yenileme**, Ekonomik Araştırmalar Merkezi Yayınları, Ankara, 2006

BAYRAKTAR, Erdoğan: **Kentleşme, Yapı ve Konut**, Seçkin Yay., Ankara, 2006

BARUT, Mehmet: **“Geçiş Toplumu ve Kent”**, Artı Bilim Kültür Dergisi, Adana, 19 Mart, 1994

BADEMLİ, Raci: (Der. Melih ERSOY) **Kentsel Planlama Kuramları**, İmge Kitabevi, Ankara, 2007

BADEMLİ, Raci: **Kentsel Planlama ve Tasarım**, TMMOB Şehir Plancıları Odası Yay., Ankara, 2005

BAĞLI, Mazhar, BİNİCİ, Abdulkadir: **Kentleşme Tarihi ve Diyarbakır Kentsel Gelişimi**, Bilim Adamı Yay., Ankara, 2005

BİLGİLİ, Ahmet, AYDOĞAN, Feramuz, GÜNGÖR, Celil : **“Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Zorunlu Göç Olgusunun Sosyolojik Çözümlemesi”**, Toplum ve Göç- II. Sosyoloji Kongresi, DİE Yay., Ankara, 1996

Bayındırlık ve İskan Bakanlığı: **3194 Sayılı İmar Kanunu ve Yönetmelikleri**, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Yay., Ankara, 2007

Bayındırlık ve İskan Bakanlığı: **Kentleşme Şurası 2009, Komisyon Raporları, Cilt I**, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Yay., Ankara, 2009

Bayındırlık ve İskan Bakanlığı: **Kentleşme Şurası 2009, Komisyon Raporları, Cilt II**, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Yay., Ankara, 2009

Bayındırlık ve İskan Bakanlığı: **Kentleşme Şurası 2009, Komisyon Raporları, Cilt III**, Bay. ve İskan. Bakan. Yay., Ankara, 2009

BEGEL, Egon Ernest : **Kentlerin Doğuşu** (Çev.: Özden ARIKAN), Kent ve Kültürü, Yapı Kredi Yay., Ank., 1996

BENEVOLO, Leonardo : **Avrupa Tarihinde Kentler** (Çev.: Nur NİRVEN) Nobel Yay., Ank., 2000

BİLGİLİ, Ahmet, AYDOĞAN, Feramuz, GÜNGÖR, Celil: **“Doğu Anadolu Bölgesinde Zorunlu Göç Olgusunun Sosyolojik Çözümlemesi: Van Örneği”**, Göç ve Toplum, DİE Yay., Ank., 1996

GÜNDÜZ, Mustafa, YETİM, Nalan: **“ Terör ve Göç”** Toplum ve Göç-II. Sosyoloji Kongresi, DİE Yay., Ankara, 1996

BULUT, Yakup: **GAP Bölgesinde Kentleşme**, Nobel Yay., Ank., 2005

BUMİN, Kürşat: **Demokrasi Arayışında Kent**, Ayrıntı Yay., İst., 1990

BORUKHOW, Eli : **“City Size and Transportation Costs”**, Journal of Political Economy, Vol: 81, No 5 (September-October) 1973

BURGESS, Eanest W. : **“The Growth of the City: An Introduction to a Research Project”** M. Malcolm (Der.), The City Cultures Reader, New York and London, 2004

BOZKURT, Süreyya: **“ GAP ve Eğitim”**, GAP İşletme, İktisat, Finans Dergisi, Yıl 1, Sayı 1, Şanlıurfa, 1999

CANPOLAT, Hasan: **Türk Belediyeciliğinde Ölçüt ve Model Sorunu**, Mahalli İdareler Kontrolörleri Derneği Yay., Ank., 2002

CASTELL, Manuel: **Kent, Sınıf, İktidar** (Çev. : Asuman ERENDİL), Bilim ve Sanat Yay., Ank., 1997

CARTER, H. : **An Introduction to Urban Historical Geography**, Edward Arnold Press, London, 1983

COŞKUN, Recai: **Kent ve İnsan- Yerel Siyaset Çözümleneleri**, Okutan Yay., İst., 2007

COLE, W. E. : **Urban Society**, Boston: Houghton Mifflin Co., 1958

ÇADIRCI, Ali: “ **GAP Enerji ve Sosyal Sektörler**”, GAP İşletme, İktisat, Finans Dergisi, Yıl 1, Sayı 1, Şanlıurfa, 1999

ÇEVİK, H. Hüseyin : “**Konut Politikası**”, 1980-2003 Türkiye'nin Dış, Ekonomik, Sosyal ve İdari Politikaları, Siyasal Kitabevi, Ank., 2003

ÇUKURÇAYIR, M. Akif: **Siyasal Katılma ve Yerel Demokrasi**, Yargı Yay., Ankara, 2000

DAĞLI Bekir :“**GAP'ın Getirecekleri**”, GAP İşletme, İktisat, Finans Dergisi, Yıl 1, Sayı 1, Şanlıurfa, 1999

DANIELSON, M.N. and KELEŞ, Ruşen : **The Politics of Rabit Urbanization** London: Holmes Meyer, 1985

DİE: **1927 Genel Nüfus Sayımı**, DİE Yay., Ank., 1927

DİE: **1935 Genel Nüfus Sayımı**, DİE Yay., Ank., 1935

DİE: **1940 Genel Nüfus Sayımı**, DİE Yay., Ank., 1940

DİE: **1945 Genel Nüfus Sayımı**, DİE Yay., Ank., 1945

DİE: **1950 Genel Nüfus Sayımı**, DİE Yay., Ank., 1950

DİE: **1965 Genel Nüfus Sayımı**, DİE Yay., Ank., 1965

DİE: **1970 Genel Nüfus Sayımı**, DİE Yay., Ank., 1970

DİE: **1975 Genel Nüfus Sayımı**, DİE Yay., Ank., 1975

DİE: **1980 Genel Nüfus Sayımı**, DİE Yay., Ank., 1980

DİE: **1985 Genel Nüfus Sayımı**, DİE Yay., Ank., 1985

DİE: **1990 Genel Nüfus Sayımı**, DİE Yay., Ank., 1990

DİE: **2000 Genel Nüfus Sayımı**, DİE Yay., Ank., 2000

DİE: **2000 Genel Nüfus Sayımı, Nüfusun Ekonomik ve Sosyal Nitelikleri**, DİE Yay., Ank., 2000

DİE: **2000 Genel Nüfus Sayımı 02 Adıyaman**, DİE Yay., Ank., 2002

DİE: **2000 Genel Nüfus Sayımı 72 Batman**, DİE Yay., Ank., 2002

DİE: **2000 Genel Nüfus Sayımı 21 Diyarbakır**, DİE Yay., Ank., 2002

DİE: **2000 Genel Nüfus Sayımı 27 Gaziantep**, DİE Yay., Ank., 2002

DİE: **2000 Genel Nüfus Sayımı 79 Kilis**, DİE Yay., Ank., 2002

DİE: **2000 Genel Nüfus Sayımı 47 Mardin**, DİE Yay., Ank., 2002

DİE: **2000 Genel Nüfus Sayımı 56 Siirt**, DİE Yay., Ank., 2002

DİE: **2000 Genel Nüfus Sayımı 63 Şanlıurfa**, DİE Yay., Ank., 2002

DİE: **2000 Genel Nüfus Sayımı 73 Şırnak**, DİE Yay., Ank., 2002

DİE: **1980-2003 İl Göstergeleri**, DİE Yay., Ank., 2004

DİE: **Bölgesel Göstergeler**, DİE Yay., Ank., 2006

DİNÇER, Bülent, ÖZASLAN, Metin, KAVASOĞLU, Taner : **İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması**, DPT Yay., Ank., 2003

Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi : **1937, 1965, 1985 Kent İmar Planı Raporları**, Dampo Mimarlık Planlama, Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Yay., Diyarbakır, 2007

DURUGÖNÜL, Esmâ : **"Sosyal Değişme, Göç ve Sosyal Hareketler"** Göç ve Toplum-II. Sosyoloji Kongresi, DİE Yay., Ankara, 1996

DURKHEİM, Emile : **The Division of Labor in Society**, London: Collier Macmillan, 1969

DPT: **Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı**, DPT Yay., Ank., 1963

DPT: **İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı**, DPT Yay., Ank., 1968

DPT: **Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı**, DPT Yay., Ank., 1973

DPT: **Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı**, DPT Yay., Ank., 1978

DPT: **Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı**, DPT Yay., Ank., 1985

DPT: **Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı**, DPT Yay., Ank., 1990

DPT: **Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı**, DPT Yay., Ank., 1996

DPT: **Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı**, DPT Yay., Ank., 2000

DPT: **Konut Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, DPT Yay., Ank., 2001

DPT: **Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı**, DPT Yay., Ank., 2007

ELMAS, Gülen: **Kürselleşme Sürecinde Bölgesel Dengesizlikler AB ve Türkiye**, Nobel Yay., An., 2001

ELKINS, H.T. : **The Urban Explosion**, London, 1975

ERCAN, Fuat: **Sermaye Birikimi-Planlama İlişkileri Açısından GAP ve Anadolu Kaplanları**, GAP Ve Sanayi Kongresi Bildiriler Kitabı, TMMOB Makine Mühendisleri Odası, Yayın No 231, Diyarbakır, 1999

ERGEN, Cafer, BÖKE, Veli: **Kaçak Yapı**, Seçkin Yay., Ankara, 2006

EROL, Metin, ÖZDEMİR, Nesrin, NAİR, Güney : **Kentsel Bütünleşme Üzerine Köy-Kent Farklılaşması ve Aile Kurumunun Etkileri: Sivas Örneği**, Toplum ve Göç-II. Sosyoloji Kongresi, Mersin, 1996

ERKAN, Rüstem : **Kentleşme ve Sosyal Değişme**, Bilim Adamı Yayınları, Ankara, 2004

ERKAN, Rüstem : “**GAP Bölgesinde Nüfus Hareketleri ve Göç**”, GAP Yöresinde Nüfus, Çevre ve Kalkınma Konferansı, TÇV Yay. Ank., 2001

ERKAL, Mustafa E. :”**Bölge Gelişmesi ve Bölgeler Arası Dengesizlik**”, Sosyoloji Konferansları, 16. Kitap, İst., 1978

ERTÜRK, Hasan, SAM, Neslihan: **Kent Ekonomisi**, Ekin Yay., Bursa, 2009

ERCAN, Fuat: “**Bölgesel Kalkınma Sorununa Bütünsel Yaklaşım İçin Bir Çerçeve**” GAP Ve Sanayi Kongresi Bildiriler Kitabı, TMMOB Makine Mühendisleri Odası Yayın No 231, Diyarbakır, 1999

ERJEM, Yaşar: **Mersin’de Göç, Kentleşme ve Sosyal Problemler**, Mersin Valiliği Yay., Mersin, 2009

ERMAN, Tahire: “**Şehirli Olmak Ya da Köylü Kalmak: Kentteki Kır Göçmeninin Kendini Tanımlaması Olayı**” Toplum ve Göç, DİE Yay.,Ankara, 1996

ERSOY, Melih: (Der. Melih ERSOY) **Kentsel Planlama Kuramları**, İmge Kitabevi, Ankara, 2007

EROĞLU, Hamza: **İdare Hukuku**, Işın Yay., Ankara, 1994

EROL, Mehmet: “ **GAP Nedir?, Nerededir? Amaçları Nedir?**”, GAP İşletme, İktisat, Finans Dergisi, Yıl 1, Sayı 1, Şanlıurfa, 1999

ERKUN, Sefa: “**Türkiye’de İlk Ağır Sanayi Yerleşimi: Karabük’ün Kuruluş Dönemi**” Dünya Şehircilik Günü Kolokyumları- Kentleşme Sanayileşme, Etkileşimi, Karayol. Gen. Müd. Mat., Ank., 1985

ERYILMAZ, Bilal: **Kamu Yönetimi**, Erkam Matbaası, İst., 2002

ERYILMAZ, Atilla, YALBURDAK, Mehmet: **Konut Sektör Raporu**, SPD Başkanlığı-DPT Yay. Ank., 1982

EKER, Fatma, ERSOY, Melih: **Kent Planlamada Standartlar**, ODTÜ Yay., Ank., 1981

FİDANCI Yasin: "**GAP Altyapı, Ulaşım, Tarım**", GAP İşletme, İktisat, Finans Dergisi, Yıl 1, Sayı 1, Şanlıurfa, 1999

GAP: **GAP Hareket Planı**, GAP Yay., Ank., 1993

GAP: **Her Yönüyle GAP**, GAP Yay., Ank., 2001

GAP: **GAP Kırsal Kalkınma Projesi**, GAP Yay., Ank., 2004

GAP-GİDEM: **Güneydoğu Anadolu Bölgesi Yatırım Rehberi**, GAP Yay., Ank., 2005

GAP: **2006 Yılı Faaliyet Raporu**, GAP Yay., Ank., 2007

GAP: **2007 Yılı Faaliyet Raporu**, GAP Yay., Ank., 2008

GAP: **GAP Stratejik Plan (2008-2012)**, GAP Yay., Ank., 2008

GAP: **GAP Eylem Planı (2008-2012)**, GAP Yay., Ank., 2008

GAP: **GAP İl İstatistikleri**, GAP Yay., Ank., 2008

GAP: **2008 Yılı Faaliyet Raporu**, GAP Yay., Ank., 2009

GAP: **2009 Yılı Faaliyet Raporu**, GAP Yay., Ank., 2010

GAP: **2010 Yılı Faaliyet Raporu**, GAP Yay., Ank., 2010

Gaziantep Büyükşehir Belediyesi: **İmar Yönetmeliği**, Gaziantep, 2008

Gaziantep Büyükşehir Belediyesi: **Gaziantep'te Planlama Süreci**, Gaziantep Büyükşehir Belediyesi, 2000

Gaziantep Valiliği: **Gaziantep İl Yıllığı**, Gaziantep Kültür Müd. Yay., Gaziantep, 2002

GENÇ, Ernur: "**Kentleşme**", Geleneksel-Modern Geriliminde Kimlikler, Göç ve Toplum-II. Sosyoloji Kongresi, DİE Yay., Ankara, 1996

GERAY, Cevat : "**Toplu Konut Sorunları ve Siyaseti**", (XIII. İskan ve Şehircilik Haftası Konferansları, 25-26 Mart 1982), Ank. Üni. SBF Yay. 523, İskan ve Şehircilik Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, No 15, Ankara, 1983

GERAY, Cevat: **Belediye Kurulmasında Uyulacak Ölçütler ve Yöntem**, Türk Belediyecilik Derneği Yay., Ank., 2000

GERAY, Cevat: **Kooperatifçilik Temel Bilgileri**, Türk-İş Yay., Ank., 1985

GÜREL, Sümer: **Kent Planlamasına Giriş ve Çevre Kavramı**, ÖDTÜ Yay., Ank., 1980

GÜRPINAR, Ergun : **Kent ve Çevre Sorunlarına Bakış**, Der Yay., İst., 1993

GÜMGÜM, Bahattin: "**GAP İle Oluşabilecek Çevre Sorunları ve Çözüm Önerileri**", GAP'ın Ekolojiye ve Tarıma Etkileri, TÇV Yay. Ank., 1997

Gümrük ve Ticaret Bakanlığı : "**2010 sonu itibariyle illere göre Türkiye'deki kooperatif ve üye sayısı**" Müracaat Üzeri Verilen Bilgiler (Tarih 25.01.2011 ve Sayı: B.09.0.MHG.0.14.02.00-345.06/)

GÜNLÜ, Ramazan: "**Türkiye'de Kentsel Değişimler ve Siyasal Bilinç**" Kentleşme Göç ve Yoksulluk, Editör, A.Alpay DİKMEN, 7.Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi, İmaj Yayınevi, Ankara, 2002

GOTTDIENER, M. and BUDD, L., **Key Concepts in Urban Studies**, London: Sage Publications, 2005

GÖZÜBÜYÜK, Şeref : T.C. **1982 Anayasası**, Turhan Kitabevi, Ank., 2004

GÖKTÜRK, Atilla: "**Zorunlu Göç ve Bir Kent: Diyarbakır**", II.Ulusal Sosyoloji Kongresi Toplum ve Göç, DİE ve Sosyoloji Derneği, Mersin, 1996

GOLDTHORPE, E. J.: **The Sociology Of The Third World: Disparity and Involment**, Cambridge University Press, Cambridge, 1975

GOODALL, Brian : **The Economics Of Urban Areas**, Oxford : Pergamon Press, 1972

GÖÇER, Orhan : **Şehirciliğe Giriş**, Denizkuşları Matbaası, Konya, 1979

GÖRMEZ, Kemal: **Kent ve Siyaset**, Gazikitabevi Yay., Ank., 1997

GÖRMEZ, Kemal: **Çevre Sorunları ve Türkiye**, Gazikitabevi, Ankara, 2003

GÖRMEZ, Kemal: **Bir Metropol Kent Ankara Sosyal Yapı-Kimlik-Yaşam**, Odak Yay., Ankara, 2004

GÖRMEZ, Kemal : **“Konut, Emlakbank ve Toplu Konut İdaresi”** Karınca Dergisi, Yıl 59, Sayı 682, Ank., Ekim 1993

GÖRMEZ, Kemal : **“İstanbul’da Konut ve Gecekondu Sorunu ve Öneriler”** Karınca Dergisi, Yıl 60, Sayı 693, Ank., Eylül 1994

GÖRMEZ, Kemal : **“Türkiye’de Devletin Önderliğinde Toplu Konut Girişimleri”** Karınca Dergisi, Yıl 557, Sayı 654, Ank., Haziran 1991

GÖRMEZ, Kemal : **“Türkiye’de Gecekonduların Konut Yapısı ve Özellikleri”** Karınca Dergisi, Yıl 57, Sayı 659, Ank., Kasım 1991

GÖRMEZ, Kemal : **“Türkiye’de Kentleşme ve Çevre Sorunları”** Karınca Dergisi, Yıl 58, Sayı 663, Ank., Mart 1992

GÖRMEZ, Kemal : **“Çevre Sorunları ve Konut”** Karınca Dergisi, Yıl 57, Sayı 656, Ank., Ağustos 1991

GÖRMEZ, Kemal : **“1990 Yılında Konut”** Karınca Dergisi, Yıl 56, Sayı 647, Ank., Kasım 1990

GÖRMEZ, Kemal : **“Konut ve Emlakbank”** Karınca Dergisi, Yıl 59, Sayı 675, Ank., Mart 1993

GÖKÇE, Birsen: **Gecekondü Gençliği**, Hac. Üni. Yay., Ank., 1976

GÖKSU, Turgut : “**Göç Politikası**” 1980-2003 Türkiye’nin Dış, Ekonomik, Sosyal ve İdari Politikaları, Siyasal Kitabevi, Ank., 2003

GÖZE, Ayferi: **Siyasal Düşünceler Tarihi**, Fakülteler Matbaası, İst., 1983

<http://www.akcakale.bel.tr/06.10.2011>

<http://www.adiyaman.gov.tr/yatirimlar/2008>

http://www.gaziantep.gov.tr/ekonomi_istatistikleri/2007

<http://www.gap.gov.tr/gap/gap-nedir/2011>

<http://www.gap.gov.tr/gap/gap-in-tarihcesi/2011>

<http://www.gap.gov.tr/gap/gap-in-yonetimi/2011>

<http://www.gap.gov.tr/gap/gap-in-hedefleri/2011>

<http://www.gap.gov.tr/gap/gap-master-plani/2011>

<http://www.gap.gov.tr/gap/gap-son-durum/2010>

<http://www.gap.gov.tr/gap/gap-bolgesinin-sosyo-ekonomik-ozellikleri/2010>

<http://www.ekonomitimes.com/gap/4.10.2011>

<http://finanshaber.mynet.com/detay/ekonomi/memura-sark-hizmeti-gorundu/2011>

<http://www.mardin.gov.tr/web/ekonomi/2010>

htt://www.adiyaman.gov.tr : Adıyaman Valiliği, **Adıyaman’da Sosyal Hayat**, 2009

htt://www.adiyaman.gov.tr : Adıyaman Valiliği, **Adıyaman’da toplu Konut**, 2008

<http://www.sahinbey.gov.tr> : Şahinbey Kaymakamlığı, İlçe Tanıtımı Genel Bilgiler, 2009

<http://www.milliyet.com.tr> : **Şanlıurfa'da Bir Akademisyenin 9 Yıllık Serencamı**, 2007

<http://www.olay.com.tr> : **Şanlıurfa'da Kentsel Gelişim Üzerine Bir Röportaj**, 2008

<http://www.suosb.org/hakkimizda/2009>

<http://ansiklopedika.org/Tahran/2010>

tr.wikipedia.org/wiki/Karaçi/2010

<http://www.brezilyakonsolosluqu.com/brezilya-hakkinda2010>

<http://tr.wikipedia.org/wiki/Roma/4.11.2011>

www.tarihbilinci.com/sayfa/tarihbilimi/tarihdevirleri.htm/2011

<http://www.turkforum.net/-kuram-nedir/12.10.2011>

[http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/10.2.2011-\(6200 Sayılı Yasa\)](http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/10.2.2011-(6200 Sayılı Yasa))

<http://www.ekanun.net/kanunlar/kanunlar/27.10.2009> (3647 Sayılı Yasa)

<http://www.portakal.com/haberler/gundem/gokcek-ankara-da-artik-tunel-yollarin-yapilmasinin-zamani-geldi-17.1.2010>

<http://www.gaosb.org/2011>

http://www.istanbulburda.com/iETT_havabus_hitmete_giriyor/1.12.2010

<http://kitaplar.ankara.edu.tr/dosyalar/pdf/074.pdf/2011>

<http://www.ekanun.net/550-sayili-kanun-hukmunde-kararname/> (3.6.1995)

<http://www.hukuki.net/kanun/2.3.1984> (2985 Sayılı Yasa)

<http://www.bilgi-rehberi.com/kanunlar/kanun/8.7.1981> (2487 Sayılı Yasa)

HATT, Paul K., REISS, Albert J. : “**Kentsel Yerleşmelerin Tarihi**”, 20. Yüzyıl Kenti, (Der. ve Çev., Bülent DURU-Ayten ALKAN), Ank., 2002

HAZAR, Nurettin: **Kooperatifçilik Tarihi**, Tarım Kredi Kooperatifleri Yardımlaşma Birliği Yay. Ankara, 1970

HELLE, Hans Jürgen: (Çev.:Zeynep AYGEM) **Kent ve Kültürü**, Yapı Kredi Yay., Ank., 1996

HEPER, Metin : **Gecekondu Policy in Turkey**, İstanbul: Boğaziçi Ünivercity Publications, 1978

HENDERSON, William L., LEDEBUR, Larry C., **Urban Economics: Processes and Problem**, John Wiley and sons, Inc. New York, 1972

IŞIK, Oğuz: **Kent Planlamada Yeni Gündem** : Çevre ve Katılım, ALF Mat., Ankara, 1994

İSBİR, Eyüp : **Şehirleşme ve Meseleleri**, Gazi Büro Yay., Ankara, 1991

İSBİR, Eyüp, AÇMA, Bülent: **Kentleşme ve Çevre Sorunları**, Anadolu Üni., Yay., Eskişehir, 2005

İMGA, Orçun, OLGUN, Hakan: “**İlhan Tekeli ile Kent Üzerine**”, İdeal Kent, Kent Araştırmaları Dergisi, Mayıs, 2010

İNANKUL, Şule: **Türkiye’de Kentleşme-Sanayileşme**, İst. Tek. Üni. Yay., İst., 1985

JEAN-LOUIS, HUOT, : **Kentlerin Doğuşu** (Çev.: Ali Bektaş GİRGİN), İmge Kitabevi, Ank., 2000

Jean-Paul, THALMANN, Dominique, VALBELLE, Jhon, RICH, A. Wallage-HANDRILL: **Antik Dünyada Kırsal Ve Kent** (Çev.: Lale ÖZGENEL) Homer kitabevi, İst., 2000

JONES, Emrys : **Town and Cites**, Oxford University Press, London, 1976

KARAER, Tacettin, ÖKTEM M. Kemal: “**Güney Doğu Anadolu Projesinin Yönetmel Boyutu Üzerine**”, Amme İdaresi Dergisi, C: 21, Sayı:2, Ankara, 1988

KASAPÖĞLU, Aytül: “**Karayollarının Teknoloji ve Çevre Etkileşimi: Arazi Kullanımı ve Nüfus Hareketleri**”, Göç ve Toplum, Sos. Der. Yay., Ankara, 1997

KARABEY, Haydar: **Kentsel Olgu**, Ankara, 1980

KARASAR, Niyazi: **Bilimsel Araştırma Yöntemi**, Nobel Yay., Ank., 2009

KARAYALÇIN, Murat: **Konut Bunalımı Kent Rantları ve Proje Muhafızları**, İmge Kitabevi, Ank., 2010

KARTAL, S. Kemal: **Ekonomik ve Sosyal Yönleriyle Türkiye’de Kentleşme**, Adım Yay.,Ank., 1992

KARPAT, Kemal: **Türkiye’de Toplumsal Dönüşüm** (Çev.: Abdülkerim Sönmez) İmge Kitabevi ,Ankara, 2003

KARPAT, Kemal : **The Gecekondü: Migration and Urbanization**, London, Cambridge Üniversity Press, 1976

KAVRUK, Hikmet : **Anakent’e Bakış**, Hizmet İş Sendikası Yayınları, Şelale Mat., Ankara, 2002

KAYA, Erol ve Diğerleri: **Modern Kent Yönetimi**, Okutan, Yay., İst., 2007

KAYAN, Ahmet : “ Son Bilgiler Işığında GAP Projesinin Gerçekleşme Oranı ve GAP’tan Beklentiler”, IV. Genç Bilim Adamları Sempozyumu, Mayıs-2012, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2012

KAYASU, Serap: **Yerel/Bölgesel Ekonomik Kalkınma ve Rekabet ve Diğerleri Gücünün Artırılması**, İTO Yay., İst., 2003

KELEŞ, Ruşen: **Kentleşme Politikası**, İmge Kitabevi, Ankara, 2002

- KELEŞ, Ruşen: **Kentleşme Politikası**, İmge Kitabevi, Ankara, 2010
- KELEŞ, Ruşen: **Yerinden Yönetim ve Siyaset**, Cem Yay., Ank., 1994
- KELEŞ, Ruşen: **100 Soruda Türkiye’de Şehirleşme, Konut ve Gecekondu**, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1983
- KELEŞ, Ruşen: **Kentleşme ve Konut Politikası**, Ank. Üni. SBF Yay., Ank., 1984
- KELEŞ, Ruşen: **TMMOB Antalya Şubesi III. Dönem Açış Konuşması**, Ant., 1991
- KELEŞ, Ruşen: **Kentbilim Terimleri Sözlüğü**, 2. Bası, İmge Kitapevi, Ank., 1998
- KELEŞ, Ruşen: **Kentleşme Sürecinde Türkiye**, KOSİAD Yay., Ank., 1996
- KELEŞ, Ruşen : **“Nüfus, Çevre ve Kentleşme”** Nüfus, Çevre ve Kalkınma Konferansı, TÇV Yay., Ank., 1997
- KELEŞ, Ruşen: **Şehirciliğin Kuramsal Temelleri**, Ank. Üni. SBF Yay., Ank., 1972
- KELEŞ, Ruşen, HAMAMCI CAN : **Çevrebilim**, İmge Kitabevi, Ank., 2002
- KEZER, Aydın: **Türk ve Batı Kültüründe Siyaset Kavramı**, Kül. Ve Turizm Bakanlığı Yay., Ank., 1987
- KIŞLALI, A. Taner: **Siyaset Bilimi**, İmge Kitabevi, Ank., 2000
- KURT, Kazım: **“GAP’ta Su ve Toprak Kaynakları”**, GAP İşletme, İktisat, Finans Dergisi, Yıl 1, Sayı 1, Şanlıurfa, 1999
- KURT, Hacı: **“Kentsel ve Çevresel Sorunların Çözümünde Ütopyacıların Mirası”**, Kent ve Politika, (Ed.: Ayşegül MENGİ), Ruşen KELEŞ’e Armağan, İmge Kitapevi, Ankara, 2007

KOÇ, Hülya: **Kentsel Konut Sunumunda Konut Kooperatiflerinin Etkinlikleri Üzerine Bir Araştırma : İzmir Örneği**, Dokuz Eylül Üni. Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir, 1989

KONGAR, Emre: **21. Yüzyılda Türkiye**, Remzi Kitabevi, İst., 1998

KONGAR, Emre: **Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği**, Remzi Kitabevi, İst., 1985

KONGAR, Emre, BERKSOY, Taner: **İstanbul Halkının Günlük Yaşam Biçim ve Tüketim Davranışları**, İst., Ticaret Odası Yay., İst., 1990

KORUM, Uğur: **"1980 ve 1981 Konut Piyasası"**, Konut 81., Kent-Koop Yay., Ank., 1982

KIRAY, Mübeccel: **Kentleşme Yazıları**, Bağlam Yay., İst., 2007

LAMPARD, E., **"Historical Aspects of Urbanization"**, Hausser, D., Schnore, L., (Ed.), The Study of Urbanization, John Wiley and Sons, Inc., 1967

LAPİDUS, Ira : **"Muslim Cites and Islamic Societies"**, Middle Eastern Cites, University Of California Press, 1969

LEFEBVRE, Henri: **The Production Of Space**, (Translated By Donald Nicholson-Smith), Oxford: Blackwell, 1991

LEFEBVRE, Henri: **Fight to the City**, In E. Kofman and E. Ledas (Ed.), Writings on Cities, Oxford: Blackwell, 1996

MAYER, Margit : **"Manuel Castells' the City and the Grassroots"**, **International Journal of Urban and Regional Research**, 2006

MAZRUI, M. Ali: **"Sosyal Darwinizmden Günümüze Modernleşme Teorilerine: Bir Tahlil Geleneği"** Sosyoloji Yazıları (Der.: İhsan Sezal), Ağaç, Yay., İst., 1991

MENĞİ, Ayşegül: **Küresel Çevre Sorunları ve Politikası**, Mül. Bir.Vak.Yay., Ankara, 1999

MENGİ, Ayşegül, KELEŞ, Ruşen: **İmar Hukukuna Giriş**, İmge Kitabevi, Ankara, 2003

MENGİ, Ayşegül, ALGAN, Nesrin,: **Küreselleşme ve Yerelleşme Çağında Bölgesel Sürdürülebilir Gelişme, AB ve Türkiye Örneği**, Siyasal Kitabevi, Ank., 2003

MEYERSON, Martin: **Kent ve Kültürü** (Çev.: Yurdanur SALMAN) , Yapı Kredi Yay., Ank., 1996

Mimarlar Odası Ankara Şubesi : **Türkiye’de Kentleşme**, Mimarlar Odası Ankara Şubesi Yay., Ankara, 1971

MILLS, Edvin S. : **Studies in the Structure of the Urban Economy**, Baltimore: Johns Hopkins Press for Resources for the Future, 1972

MUTLUER, Mustafa: **Kentleşme Sürecinde İzmir’de Toplu Konut Uygulamaları ve Sorunları**, Ege Üni., Yay., İzmir, 2000

MUMFORD, Lewis : **The City In History**, London, 1975

MORTAN, Kenan, ÇAKMAKLI, Cemil: **“Sanayi, Kent, Konut”**, Kentleşme-sanayileşme Etkileşimi, 9. Dünya Şehircilik Günü, Eskişehir, 6,7,8 Kasım, 1985

NOURSE, Hugh O. : **Regional Economics**, New York: McGraw Hill Book Company, 1968

OKUTAN Atakan: **Türkiye’de Kentleşme ve Siyasal Yapı**, Ekin Matbaacılık, Ankara, 1995

OKTAY, Derya: **“Kıbrıs’taki Kentler, Kentsel Politikalar ve Yeni Açılımlar”** Kent ve Politika, (Ed.: Ayşegül MENGİ) Ruşen KELEŞ’e Armağan, İmge Kitabevi, Ankara, 2007

OZANKAYA, Özer: **Toplum Bilimine Giriş**, S Yay., Ank., 1982

ÖZBİLEN, Vedat: **“Güneydoğu Anadolu Projesi ve Sanayileşme”** GAP ve Sanayi Kongresi, TMMOB Makine Makine Mühendisleri Odası, Özkan Mat., Ank., 1999

ÖZBUDUN, Ergun: **Türkiye’de Siyasal Değişme ve Siyasal Katılma**, Ank. Üni. Hukuk Fak.,Yay., Ank., 1989

ÖZDAMAR, Kazım: **Modern Bilimsel Araştırma Yöntemleri**, Kaan Kitabevi, Eskişehir,2003

ÖZİNAN, Cemil: **“Kentlerde Hızlı Büyümenin Getirdiği Sorunların Konuta ve Mekansal Yaşantıya Etkisi, Gaziantep Örneği**, Gazi Üni. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ank., 1997

ÖNAL, Tansel : **Kentteki (Diyarbakır) Yapı Stoğunun Değerlendirilmesi**, TMMOB Diyarbakır Kent Sempozyumu, 24–26 Nisan, Bildiriler Kitabı, Diyarbakır, 2009

ÖNER, Sevil, KAÇMAZOĞLU, Bayram : **“Güneydoğu Anadolu ve Göç”** Toplum ve Göç, II. Ulusal Sosyoloji Kongresi, DİE Yay., Ank., 1996

ÖZER, Ahmet: **Kentleşme ve Yerel Yönetimler**, Ürün Yay., Ankara, 2000

ÖZER, M. Akif: **Yeni Kamu Yönetimi, Teoriden Uygulamaya**, Platin Yay., Ank., 2005

ÖZER, İnan:” **Türkiye’de Kentleşme Hareketini Doğuran Nedenler**”, Cum. Üni. Sosyal Bilimler Dergisi, S. 2, Sivas, 1984

ÖZTÜRK, Mehmet: **Sinemasal Kentler**, Om Yay., İst., 2002

PARKER, S., **Urban Theory and The Urban Experience**, London and Newyork: Routledge, 2004

PAYNE, G. : **Urban Housing in the Third World** Leonard Hill Co Ltd., 1977

PEYNİRCİOĞLU, Nevin: **“Kalkınma Planlarında Gecekondu Meselesinin Şehirleşme ve Konut Sektörü İle İlişkisi”**, Göç, Kent ve Gecekondu

(Der.: Yurdanur DÜLGEROĞLU-YÜKSEL ve Zeynep KEREM),
Birsen Yay., İst., 1998

PEYNİRCİOĞLU, Nevin, ÜSTÜNİŞİK, Belma: **Gecekondu Sorunu ve Çözüm Önerileri**, DPT Yay., Ank., 1994

PEYNİRCİOĞLU, Nevin, ÜSTÜNİŞİK, Belma: **Kentsel Gelişmenin Yönlendirilmesi Açısından Belediyeler ve Konut Üretimi**, DPT Yay., Ank., 1994

PEYNİRCİOĞLU, Nevin, DANIŞOĞLU, Bülent: **İl Merkezlerinin Konut Durumu ve Toplu Konut Fonu Kredilerinin Dağılımı**, DPT Yay., Ank., 1988

PIRENNE, Henri: **Orta Çağ Kentleri** (Çev. ŞADAN Karadeniz), İletişim Yay., İst., 2000

PULAT, G.: **Dar Gelirli Kentlilerin Konut Sorunu ve Soruna Sosyal İçerikli Mekansal Çözüm Arayışları**, Kent-Koop Yay., Volkan Mat., Ank., 1992

R. G. : Resmi Gazete, 28 Temmuz, 1984, No: 18472

R. G. : Resmi Gazete, 17 Mart 1984, Sayı 18344

R. G. : Resmi Gazete, 14 Temmuz 1987, No:19517

R. G. : Resmi Gazete (**Belediyelerin Arsa, Konut ve İşyeri Üretimi, Tahsisi, Kiralaması ve Satışına Dair Genel Yönetmelik**), 29 Eylül 2005, No: 25951

R. G. : Resmi Gazete, 6 Kasım 1989, No: 20334, KHK No: 388

RİCHARDSON, Hanry W. : **Urban Economics**, Illinois: The Dryden Press, 1978

RİCHARDSON, Hanry W. : **Element of Regional Economics**, Middlesex: Penguin, 1969

SAKMAN, Erdoğan, SORAL, Erdoğan : **Bölgesel Planlama**, DPT-İPD Yurtiçi Çalışmalar Servisi Ank., 1966

SENCER, Yakut: **Türkiye’de Kentleşme**, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1979

SEVGİ, Cezmi: “**Hızlı Kentleşmenin Fiziki Mekana Yansımasıyla Ortaya Çıkan Sorunlar: İzmir Örneği**”, Göç, Kent ve Gecekondu (Der.: Yurdanur DÜLGEROĞLU-YÜKSEL, Zeynep KEREM), Birsan Yay., İst., 1998

SEYİDOĞLU, Halil: **Bilimsel Araştırma ve Yazma Elkitabı**, Güzem Yay., İst., 2000

SEZAL, İhsan: **Şehirleşme**, Ağaç Yayıncılık, İst., 1992

SİMİTH, Neil : “**New Globalizm, New Urbanizm: Gentrification as Global Strategy**”, Antipode, 2002

SJOBORG, Gideon : “**Sanayi Öncesi Kent**” (Çev. Bülent DURU, Ayten ALKAN) Yirminci Yüz Yıl Kenti (Derleme ve Çeviri), İmge Kitabevi, Ankara, 2002

SJOBORG, Gideon : **The Preindustrial City**, The Free Press, New York, 1960

SOYDAN, Oğuz: **Türk Kooperatifçiliğinin Dünü Bugünü Yarını**, Konut Birlik Yay., Ankara, 1990

SÖNMEZ, Mustafa : **Bölgesel Eşitsizlik (Türkiye’de Doğu-Batı Uçurumu)**, Mart Matbaacılık, İst., 1998

SUHER, Hande: **Şehircilik**, İst. Tek. Üni. Yay., İst., 1996

Şanlıurfa Belediyesi : **1990 Şanlıurfa Koruma Amaçlı İmar Planı**, Şanlıurfa Belediyesi, Şanlıurfa, 1990

Şehit Kamil Belediyesi: **1992 Gaziantep Nazım İmar Planı Araştırma Raporu**, Şehit Kamil Belediyesi Yay., Gaziantep, 1992

ŞEKER, Murat: **Güney Doğu Anadolu Projesi, Sosyal ve Ekonomik Sorunlar**, V Yay., Ank., 1987

ŞENGÜL, H. Tarık: (Derleyen Melih ERSOY) **Kentsel Planlama Kuramları**, İmge Kitabevi, Ankara, 2007

ŞENYAPILI, Önder: **Bütünleşmemiş Kentli Nüfus Sorunu**, ODTÜ Yay., Ank., 1978

ŞENYAPILI, Tansı: **Bütünleşmemiş Kentli Nüfus Sorunu**, ODTÜ Yay., Ank., 1978

ŞENYAPILI, Tansı: **Cumhuriyetin 75. Yılı (75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık)**, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İst., 1998

TALAS, Cahit: **Toplumsal Politikaya Giriş**, S Yayınları, Ankara, 1981

TANERİ, Ergün : **Bölge Planlama**, YÜ Yayını, No: 186, Doğan Matbaası, İst., 1986

TARGAN, Sönmez: **Türk Kooperatifçiliğinin Dünü Bugünü Yarını**, Konut Birlik Yay., Ankara, 1990

TANKUT, Gönül: "**Kentler**", Bilim ve Teknik Dergisi, TÜBİTAK Yayınları, Aralık, 2002

TAYLOR, G. : **Urban Geography**, London, 1949

TURAN, Nurcan: **Konut Sorununun Çözümünde Bir Alternatif Olarak Konut Kooperatifleri ve Eskişehir İlindeki Konut Kooperatiflerinin Sosyo-Ekonomik Analizi**, Anadolu Üni. Yayınları, Eskişehir, 1999

TUNBUL, Mete: **Türkiye'de Bölge Planlama Çalışmaları İçin Geçerli Olabilecek Bir Bölge Ayırımı Önerisi**, DPT Yay., Ankara, 1991

TEKELİ, İlhan: **Modernite Aşılırken Kent Planlaması**, İmge Kitabevi, Ankara, 2001

TEKELİ, İlhan: **Bölge Planlama Üzerine**, İTÜ Matbaası, Gümüşsuyu, İst., 1972

TEKELİ, İlhan: **“Planlama Meslek Alanı: Geçmişten Geleceğe”**, 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 31. Kolokiyumu TMMOB Şehir Plancıları Odası, Ank., 2007

TEKELİ, İlhan, ORTAYLI İber: **Türkiye’de Belediyeciliğin Evrimi**, 1. Kitap, Ankara, 1978

TEKELİ, İlhan, GÜLÖKSÜZ, Yeğit : **“Kentleşme, Kentlileşme ve Türkiye Deneyimi”**, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, C. 5, İletişim Yay., Ank., 1983

TÇV: **Türkiye’nin Çevre Sorunları**, TÇV Yay., Ankara, 2003

TDK: **Türkçe Sözlük**, TDK Yay., Ankara, 1988

TÜREL, Ali: **“Türkiye’de Devletin Konut Sektörünü Destekleme Mekanizmaları”**, Planlama Dergisi, Sayı 15, Ank., 1997

TMMOB: **Konut Raporu**, Teknik Güç Dergisi, TMMOB Yay., Ankara, 2008

TMMOB: **Konut Raporu**, Teknik Güç Dergisi, TMMOB Yay., Ankara, 2009

TMMOB: **GAP Bölgesi Göç Raporu**, TMMOB Yay., Ank., 2000

TÜİK,: **Bölgesel Göstergeler TRC Güneydoğu Anadolu**, TÜİK Matba., Ank., 2008

TÜİK,: **Bölgesel Göstergeler TRC1 Gaziantep, Adıyaman, Kilis**, TÜİK Matba., Ank., 2008

TÜİK,: **Bölgesel Göstergeler TRC2 Şanlıurfa, Diyarbakır**, TÜİK Matba., Ank., 2008

TÜİK,: **Bölgesel Göstergeler TRC3 Mardin, Batman, Şırnak, Siirt**, TÜİK Matba., Ank., 2008

TÜİK: **Türkiye İstatistik Yıllığı**, TÜİK Yay., Ank., 2009

TÜİK: **Türkiye İstatistik Yıllığı**, TÜİK Yay., Ank., 2010

TÜİK: **2007 GAP İl İstatistikleri**, TÜİK Yay., Ank., 2007

TÜİK: **2007 Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi**, TÜİK Yay., Ank., 2007

TÜİK: **2008 Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi**, TÜİK Yay., Ank., 2008

TÜİK: **2009 Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi**, TÜİK Yay., Ank., 2009

TÜİK: **2010 Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi**, TÜİK Yay., Ank., 2010

TÜİK: **İstatistiklerle Kadın**, TÜİK Yay., Ank., 2010

TÜİK: **Hane Halkı İşgücü İstatistikleri**, TÜİK Yay., Ank., 2010

TÜİK (Talep Üzerine Verilen Yazı) : **1990-2010 tarihleri arasında GAP Bölgesinde verilen konut yapı ve iskan ruhsatları**, 27.07.2011 Tarih ve Sayı B.22.1.TÜİ.0.78.01.01-622.02-5029)

TOLON, Barlas: **Toplum Bilimlerine Giriş**, Savaş Yay., Ank., 1983

TORTOP, Nuri, İSBİR, Eyüp, AYKAÇ, Burhan : **Yönetim Bilimi**, Yar. Yay., Ank., 2005

TORTOP, Nuri, AYKAÇ, Burhan, YAYMAN, Hüseyin, ÖZER, Akif: **Mahalli İdareler**, Nobel Yay., Ankara, 2006

TOPAL, Kadir: **“Kurumsal Olarak Kent Nedir ve Türkiye’de Kent Neresidir”**, Dokuz Eylül Üni., Sos. Bil. Ensti. Der. , Cilt 6, Sayı 1, İzmir, 2004

TUNA, Korkut: **Şehirlerin Ortaya Çıkışı ve Yaygınlaşması Üzerine Sosyolojik Bir Deneme**, İst. Üni. Edebiyat Fak. Yay., İst. 1987

ÜÇİŞİK, Fehim: **Konut Sorunu ve Çözüm Önerileri**, Ötükent Neşriyat, İst., 2006

ÜNER, M. EMİN: **Osmanlıdan Cumhuriyete Urfa Tarihi**, Atalay Matbaa., Ankara, 2009

VANLI, Ş. : **“Konutun Bilimsel Olmayan Kısa Hikayesi”**, İTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi, İst., 2003

WIRTH, Louis : **On Cities and Social Life**, 2. İmpression, The Üniversity Of Chicago Press, Chicago, 1969

WEBER, Max : **The Çity, Illinois**: Glencoe Free Press, 1958

YASA, İbrahim: **Ankara'da Gecekondular Aileleri**, Akın Matbaası, Ankara, 1966

YAVUZ, Fehmi: **Kentsel Topraklar Ülkemizde ve Başka Ülkelerde**, Ank., Üni. SBF Yay., Ankara, 1980

YAVUZ, Fehmi, KELEŞ, Ruşen, GERAY, Cevat: **Şehircilik Sorunlar-Uygulama ve Politika**, Sevinç Matbaası, Ankara, 1973

YAYINOĞLU, Pınar, Eraslan, Susar, A. Filiz: **Kent, Görsel Kimlik ve İletişim**, Umuttepe Yay., İzmit, 2008

YILDIZ, Engin: **Gecekondular Sineması**, Doruk Matbaacılık, İst., 2008

YILDIZ, Selami: **Peygamberler Diyarı Urfa**, Atalay Matbaa., Ankara, 2009

YÖRÜKAN, Turhan: **Gecekondular ve Gecekondular Bölgelerinin Sosyo-Kültürel Özellikleri**, Nobel Yayını, Ankara, 2006

Ek - 1 : Anket Formu**ANKET YÖNERGESİ**

Değerli Katılımcı!

Bu araştırma bir doktora tezinde kullanılmak üzere tamamen bilimsel bir amaç için yapılmaktadır. Bu araştırmada GAP Bölgesindeki kentlerin mevcut durumunu tespit etmek, düzensiz kentleşme ve gecekonduların nedenleri araştırılacaktır. Bu nedenle vereceğiniz cevaplar GAP Bölgesinde kentleşmenin mevcut durumunu tespit etmede ve çarpık kentleşme ve gecekonduların nedenlerini tespit etmede çok önemli olacaktır. Anketimiz için ayıracağınız zaman ve vereceğiniz değerli bilgiler için şimdiden çok teşekkür ederiz.

Anket sorularının cevaplandırılmasında kişisel bilgileriniz istenmemektedir. Bu anketin bilimsel bir araştırma dışında başka hiçbir amacı yoktur. Verilen bilgilerin belirtilen amacın dışında kullanılmayacağını taahhüt ederim. İsterseniz bu taahhütname sayfasını yanınıza alabilirsiniz.

Araştırmayı Yapan

Ahmet KAYAN (Araş. Gör.)

Gazi Üni. Sos. Bil. Ens.

Beşevler/Ankara

e-mail: akay63636@yahoo.com

Tel: 0507 297 34 85

A. Araştırmanın Bağımsız Değişkenlerine İlişkin Frekans Dağılımı**1. Cinsiyetiniz Nedir?**

- a) Kadın
- b) Erkek

2. Kaç Yaşındasınız?

- a) 20 - 25 yaş arası
- b) 26 - 30 yaş arası
- c) 31 - 35 yaş arası
- d) 36 - 40 yaş arası
- e) 41 - 50 yaş arası

3. Eğitim Durumunuz Nedir?

- a) Okuryazar değil
- b) Okuryazar
- c) İlköğretim Okulu Mezunu
- d) Lise ve Dengi okul mezunu
- e) Üniversite Mezunu
- f) Lisansüstü Mezunu

4. Mesleğiniz Nedir?

- a) Memur
- b) İşçi
- c) Esnaf
- d) Çiftçi
- e) Öğrenci
- f) Emekli
- g) Serbest Meslek
- h) Ev Hanımı
- l) Gündelik / Mevsimlik İşçi
- i) İşsiz
- j) Diğer

B. Kentleşmenin Mevcut Durumunu Tespit Etmeye İlişkin Görüşler**5. Sizce Kentinizdeki Yapılaşma Nasıldır?**

- a) Düzenli
- b) Kısmen Düzenli
- c) Düzensiz
- d) Kısmen Düzensiz

6. Kentinizdeki Plansız, Programsız, Düzensiz, Kaçak Yapılaşma ve Gecekondulaşma Kentteki Konutların % Kaçını Oluşturmaktadır?

- a) %20
- b) %30
- c) %40
- d) %50
- e) %60
- f) %70 ve daha fazla

7. Belediyenin Sunduğu Aşağıdaki Hizmetler İhtiyacınızı Karşılacak Durumda Mı?

	Evet	Hayır
Ulaşım Hizmetleri		
24 Saat boyunca içme/kullanma suyunun akması		
Halk ekmek büfe hizmetleri		
Temizlik Hizmetleri		
Belediye hizmetlerinin yayın yoluyla halka duyurulması		
Belediyenin çarşı, pazar ve esnafı denetleme hizmetleri		

8. Park, Bahçe, Yeşil Alan ve Çocuk Oyun Alanları İhtiyacınızı Karşılacak Durumda Mı?

	Evet	Hayır
Sosyal aktivite (Yeşil Alan)		
Sosyal Aktivite (Çocuk Oyun Alanları)		
Sosyal Aktivite (Bahçe)		
Sosyal Aktivite (Park)		

9. Aşağıdaki Belirtilen Altyapı Hizmetleri İhtiyacınızı Karşılacak Şekilde Veriliyor Mu?

	Evet	Hayır
Alt yapı hizmeti (Telefon Kablolu)		
Alt yapı hizmeti (Kanalizasyon)		
Alt yapı hizmeti (Elektrik)		
Alt yapı hizmeti (İçme Suyu Şebekesi)		
Alt yapı hizmeti (İnternet)		
Alt yapı hizmeti (Telefon Kablosuz)		
Alt yapı hizmeti (Yağmur/Atık Suyunu Uzaklaştıran Izgara Sistemi)		
Alt yapı hizmeti (Yollar/Kaldırımlar)		
Alt yapı hizmeti (Kablolu yayın)		

10. Kentinizdeki Yollar ve Kaldırımlar Yapılı Mı?

- a) Evet
- b) Hayır
- c) Kısmen Yapılı

11. Oturduğunuz Semtte Caddeler Üç Araç, Yanyana Geçebilecek Genişlikte Mi?

- a) Evet
- b) Hayır

12. Semtinizdeki Konutlar Daha Çok Hangi Niteliktedir?

- a) Gecekondu niteliğinde
- b) Düzenli konut niteliğinde

13. Oturduğunuz Konutun Tipi Nedir?

- a) Apartman Dairesi
- b) Gecekondu
- c) Bahçeli Ev (Villa, Banliyö Evi)
- d) Tek Odalı Ev
- e) Müstakil Ev (Eski Ev, Tarihi Ev)

14. Evinizin Kullanım Alanı Ortalama Kaç M²'dir?

- a) 50 m²'nin altındadır
- b) 50 – 75 m² arası
- c) 76 – 100 m² arası
- d) 101 – 125 m² arası
- e) 126 – 150 m² arası
- f) 151 m² ve daha fazla

15. Evin İskan Ruhsatı Var Mı?

- a) Evet
- b) Hayır

16. Binanızın Yeşil Alanı Arsanızın Ortalama % Kaçını Oluşturmaktadır?

- a) %20
- b) %30
- c) %40
- d) %50
- e) %60
- f) %70 ve daha fazla

E. Düzensiz Kentleşmenin Nedenlerini Tespite Yönelik Görüşler

17. Sizce GAP Bölgesindeki Kentlerde Düzensiz Yapılaşmanın Nedeni Nedir?

(nedeni altına x işareti koyun, birden fazla nedeni işaretleyebilirsiniz)

	Nedeni seçilmiş	Nedeni seçilmemiş
Alt yapısı yapılmış ihtiyacı karşılayacak kadar imarlı arsa üretilmemesi		
Belediye'lerin ve kamu kurumlarının denetim eksikliği		
Kaçak yapılaşmanın görmezlikten gelinmesi		
Belediye'lerin/devletin toplu konut üretimini teşvik etmemesi		
Gecekondulardan rant elde edilmek istenmesi		
Kent İmar Planlarının Yetersiz Olması		
Gecekondu afları		
Bölgenin ekonomik şartları, yani kırsal alandan kentlere gelen sabit ve dar gelirli vatandaşların planlı ve Düzenli konutlardan satın alamaması		
Kent imar planına aykırı yapılaşma		
Belediyelerin ya da devletin sabit ve dar gelirli vatandaşlara yönelik ucuz satılık/kiralık konut ürememesi		

18. Sizce GAP Bölgesinde Nüfus Artışı ve Kırsal Alandan Kentlere Göç Kentleşmeyi Nasıl Etkilemiştir?

- a) Olumlu etkilemiştir, göçle birlikte düzenli kentleşme gerçekleşmiştir
b) Olumsuz etkilemiştir, göçle birlikte imar kurallarına aykırı, kaçak yapılaşma ve gecekondulaşma artmaktadır

19. Sizce İzinsiz/Kaçak Yapılaşma ve Gecekondulaşmayı Nasıl Önlenabilir? (önlem altına x işareti koyun, birden fazla önlemi işaretleyebilirsiniz)

	Önlem Seçilmiş	Önlem Seçilmemiş
Belediye'lerin imarlı ucuz arsa satmasıyla		
Belediye'lerin, devletin (valilik, kaymakamlık gibi) ve mahalle muhtarlarının işbirliğiyle yapacakları sıkı denetimle		
Boş bekletilen arsalardan fazla vergi almakla		
Belediye'lerin halk konut yaparak ucuza kiraya vermesi ya da satmasıyla		
Zamanında kent imar planlarının yapılmasıyla		
Kent toprağından (arsalardan) doğan rantın vergi, belli süre içinde yapı yapma zorunluluğunun getirilmesi, gayrimenkul mükellefiyeti gibi yollarla kent halkına kazandırılmasıyla		
Devlet'in ve belediyelerin kredi ve nakdi yardım desteğıyle		
Belediye'lerin teknik yardım ve desteğıyle		
Kaçak yapılaşma ve gecekondulaşmanın yasaklanmasıyla		
Mevcut gecekondulaşma ve kaçak yapıların yıkılmasıyla		

F. Aile Yapısında Kentlere Özgü Değışime İlişkin Görüşler

20. Aileniz Toplam Kaç Kişiden Oluşmaktadır?

- a) 2 g) 7
b) 3 h) 8
c) 4 l) 9
d) 5 i) 10

e) 6

j) 11+

21. Çok Eşliliğe Nasıl Bakıyorsunuz?

- a) Çok eşlilik iyi bir şeydir olabilir
- b) Çok eşlilik kötü bir şeydir olmamalı
- c) Çevremizde çok eşli olanlar var ve iyi geçiniyorlar, bu nedenle normal karşılanmalı
- d) Çevremizde çok eşliler var hiç geçinmiyorlar, be nedenle olmamalı

22. Aile Planlamasını Yapıyor Musunuz?

- a) Evet
- b) Hayır

G. Sosyal İlişkilerde Kentlere Özgü Değişime İlişkin Görüşler**23. Aile Bireylerinin Giyim Kuşamları ve Sokağa Çıkmaları Konusunda Kim Karar Vermektedir?**

- a) Herkes kendisi karar verir
- b) Anne-Baba karar verir
- c) Ortaklaşa karar veririz
- d) Çevremize göre karar veririz
- e) Diğer

24. Çocuklarınız Meslek Seçimine ve Sosyal Faaliyetlere Katılmasına Kim Karar Vermektedir?

- a) Çocuklarımız her konuda kendileri karar veriyor
- b) Her konuda söz büyüklerininindir. Bu konularda biz karar veririz
- c) Bu konularda birlikte karar veririz

25. Siz Nasıl Evlendiniz?

- a) Görücü usulüyle
- b) Birbirimizi görerek, tanışarak evlendik
- c) Akraba olduğumuz için görüşmeden evlendik
- d) Büyüklerimizin kararıyla
- e) Diğer

26. Çocuklarınız Evlenirken Neye Dikkat Etmelerini İstersiniz?

- a) Anne- Babasını dinlemesini
- b) Akraba olmasını

- c) Tanıdık olmasını
- d) Çocuklar yerine Anne-Babasının karar vermesini
- e) Çocukların kendi karar vermesini

27. Yörenizde Kız Çocuklarının Evlendirilmesinde Başlık Parası Alınıyor Mu?

- a) Evet
- b) Hayır

28. Günlük Çöplerinizi Nereye Bırakıyorsunuz?

- a) Kendi çöp kutumuza
- b) Kapıcının alması için kapının önüne
- c) Binamızın çöp bidonu olmadığı için çöplerin biriktiği yere
- d) Başka Yere

29. Halı, Kilim, Yün Gibi Eşyalarınızı Nerede Yıkıyorsunuz?

- a) Evde
- b) Kapının önünde
- c) Mahallede uygun yerlerde
- d) Halı yıkama fabrikalarında
- e) Kentin dışında başka yerde

30. Düğün, Sünnnet, Nişan Gibi Etkinlikleri Nerede Yapıyorsunuz?

- a) Düğün salonlarında
- b) Mahallemizdeki boş alanlarda
- c) Evimizin önünde, sokakta
- d) Köyümüzde

31. Günlük Ekmek İhtiyacınızı Nasıl Karşılıyorsunuz?

- a) Evde Kendimiz Yaparak
- b) Yakında Bulunan Tandır Fırında Kendimiz Yaparak
- c) Fırına Hamur Göndererek
- d) Fırından Satın Alarak
- e) Halk Ekmek Büfesinden Satın Alarak

32. Haftalık Sebze-meyve ve Kuru Gıda İhtiyacınızı Nereden Karşılıyorsunuz?

- a) Marketlerden
- b) Mahalle Bakkalından
- c) Semt Pazarlarından
- d) Ayda Bir Köyden

33. Bayanların Ev Dışındaki İşlerde Çalışmasına Müsaade Eder Misiniz?

- a) Evet
- b) Hayır

34. Evinizde Ailevi Meselelerde Bayanların Sözü'nün Dinlenir Mi?

- a) Evet
- b) Hayır
- c) Bazen

35. Aileye Mal/Mülk Alım-Satımında Kim Karar Vermektedir?

- a) Baba
- b) Anne
- c) Çocuklar
- d) Ortaklaşa, yani ailenin bütün üyeleri

36. Çalışma ve Gıda Maddelerinin Alımı Gibi Konularda Köyle Bağlantınız Var Mı?

- a) Evet, çocuklar köye tatile gidiyor
- b) Evet, köyden kuru gıdamız geliyor
- c) Evet, köye çalışmaya gidiyoruz
- d) Hayır, köyle bağlantımız yok

H. Ekonomik Faaliyetlerde Kentlere Özgü Değişime İlişkin Görüşler

37. Sizce GAP Bölgesinde Kentleşme İle Sanayileşme Arasında Nasıl Bir İlişki Vardır?

- a) Olumlu bir ilişki vardır, bölgede kentleşme ile birlikte sanayileşmede gelişmektedir
- b) Olumsuz bir ilişki vardır, bölgede kentleşme geliştiği halde sanayileşme gelişmemektedir

38. Ne zamandan beri bulunduğunuz kentte yaşamaktasınız?

- a) Doğduğumdan beri
- b) 1960 - 1970 göç ettiğimden beri
- c) 1971 - 1980 göç ettiğimden beri
- d) 1981 - 1990 göç ettiğimden beri
- e) 1991 - 2000 göç ettiğimden beri
- f) 2001'den sonra

39. Bulduğunuz Kentte Neden Göç Ettiniz?

- a) Bulduğum yerde geçinemediğim için
- b) Yeni bir iş bulmak/ yeni bir iş kurmak için
- c) Daha iyi gelir elde etmek için
- d) Çocuklarımın eğitimi için
- e) Köyümüz boşaltıldığı için
- f) Güvenli bir ortamda yaşamak için
- g) Diğer

40. Köyde tarla, bağ, bahçe gibi mal varlığınız var mı?

- a) Var, köydeki akrabalar, ortaklar işletiyor
- b) Var, yazın kendimiz gidip işletiyoruz
- c) Var, ama boş beklemektedir
- d) Yok, şehre gelirken sattık

41. Güvenlik sağlanırsa köyünüze geri dönmek ister misiniz? (Zorla göç edenler cevaplayacak)

- a) Evet
- b) Hayır

42. Tarımsal kesime ait mevsimlik işlerde ailece çalışıyor musunuz?

- a) Evet
- b) Hayır

43. Ailenizde sanayi sektöründe (tarım dışı) çalışan kimse var mı?

- a) Yok, kentimizde yeterli sanayi kuruluşları yok
- b) Yok, sanayi nitelikli eleman istiyor
- c) Yok, sanayide iş bulunmuyor
- d) Var, ama ücreti çok düşük
- e) Var

44. Aylık geliriniz (kira, faiz, maaş vb tümü) ne kadardır?

- a) 500 - 600 TL arası
- b) 601 - 750 TL arası
- c) 751 - 1000 TL arası
- d) 1001 - 1500 TL arası
- e) 1501 - 2000 TL arası
- f) 2001 TL ve daha fazlası

45. Borç Paraya İhtiyacınız Olduğunda Kimlerden Alırsınız?

- a) Akrabalarım
- b) Komşularım
- c) Arkadaşlarım
- d) Tanıdıklarım
- e) Bankalardan

46. Yardım Aldığınız Kuruluş Var mı?

- a) Evet, Kaymakamlık / Valilik / SYDV
- b) Evet, Gönüllü yardım kuruluşları
- c) Evet, Belediye
- d) Komşular, Hayırseverler
- e) Hayır, hiç yardım almıyorum

47. Sosyal güvenceniz var mı?

- a) Yok
- b) Var

48. Sosyal Güvence Türünüz Nedir?

- a) Emekli Sandığı
- b) Bağ-kur
- c) SSK
- d) Tarım Bağ-kur
- e) Yeşil Kart

I. Kültürel Faaliyetlere Katılma Bakımından Kentlere Özgü Değişime İlişkin Görüşler**49. Sinema, Tiyatro, Konser ve çeşitli gösterilerin yapıldığı kültür merkezlerine gidiyor musunuz?**

- a) Evet
- b) Hayır

50. Düzenli (günlük, haftalık) olarak gazete, dergi, kitap gibi yayınları alıyor musunuz

- a) Evet
- b) Hayır

51. Evinizde internet var mı?

- a) Evet
- b) hayır

52. Günlük Haberleri Nereden Öğreniyorsunuz?

- a) Televizyon
- b) Gazete ve Dergilerden
- c) Komşulardan
- d) Kahveden
- e) Arkadaşlarımdan
- f) Diğer

J. Çocukların Okuması ve Eğitime Verilen Önem Bakımından Kentlere Özgü Değişime İlişkin Görüşler

53. Çocuğunuzun zorunlu eğitimden sonra okumasını ister misiniz?

- a) Evet
- b) Hayır

54. Çocuğunuz üniversite okuyunca, çocuğunuzun hayatının olumlu yönde değişimine inanıyor musunuz?

- a) Evet, çocuğumun hayatı çok daha iyi olacak
- b) Hayır, çocuğumuzun hayatı bizimkilerden çok daha iyi olmayacak
- c) Evet, çocuk bize göre daha iyi koşullarda yaşayacak
- d) Hayır, çocuğumuzun hayatında hiçbir değişiklik olmayacak

55. Kız çocuklarınızın da erkek çocuklarınız gibi okuyup yükselmesini ister misiniz?

- a) Evet
- b) Hayır

K. Siyasi Tercihlerde Bulunma Konusunda Kentlere Özgü Değişime İlişkin Görüşler

56. Ailenizde seçim zamanında siyasi kararlar nasıl verilir?

- a) Aile reisi karar verir, ailenin diğer fertleri ona uyar
- b) Ailemiz demokrat bir ailedir herkes kendisi kararını verir
- c) Aile büyükleri karar verir, diğerleri onlara uyar
- d) Aşiret büyükleri karar verir, diğerleri onlara uyar
- e) Şeyh karar verir, diğerleri ona uyar
- f) Diğer

57. Siyasi Tercihinizi Yaparken En Çok Neye Dikkat Edersiniz?

- a) Seçilecek Kişinin Bize Hizmet Getirmesine
- b) Seçilecek Kişinin Tanıdık Olmasına

- c) Seçilecek Kişinin İdeolojisine
- d) Seçilecek Kişinin Aşiretimizden Olmasına
- e) Partiye ve Parti Liderine

58. Sizce semtinizde, halk siyasi olaylara ve siyasetçilere duyarlı mıdır?

- a) Evet
- b) Hayır

L. Sivil Toplum Kuruluşlarına Üyelik Bakımından Kentler Özgü Değişime İlişkin Görüşler

59. Kent konseyi, siyasi partilerin gençlik kolları, dernek ve vakıf gibi kuruluşlara üyeliğiniz var mı?

- a) Hayır, bu tür kuruluşlara hiç üye olmadım
- b) Evet, bu tür kuruluşlara üyeliğim var

60. Eğer herhangi bir sivil toplum kuruluşuna üye değilseniz nedeni aşağıdakilerden hangisidir?

- a) Güvenmediğim için üye olmuyorum
- b) Tanımadığım için üye olmuyorum
- c) Faydalı olacağına inanmadığım için üye olmuyorum
- d) Maddi durumum uygun olmadığı için üye olmuyorum
- e) Diğer nedenler

Ek - 2 : Alan Araştırmasının Yapıldığı Kentlerde Düzensiz Kentleşmeyle İlgili Görsel Örnekler

Diyarbakır, düzensiz/çarpık yapılaşma örneği; sokak o kadar dar ki karşı sokaktaki binaya neredeyse el uzatılırsa ulaşılabilir kadar dardır

Diyarbakir, düzensiz/çarpık yapılaşma örneği, dar olan sokak çalıntıdan sonra daha da daralmıştır. Diyarbakir'da düzensiz yapılaşma ve gecekondulaşmanın olduğu semtlerde böyle yüzlerce sokak bulmak mümkündür.

Diyarbakır, imar kurallarına aykırı çarpık yapılaşma örneği, imar kurallarına göre 4 katlı binaların yan bahçeye mesafesi 6 metre olmalıdır (Gaziantep Büyükşehir Belediyesi, İmar Yönetmeliği, 2008:29). Bu durumda iki bina arasında 12 metre mesafenin bulunması gerekirken bu binalar arasında 4 metre mesafe ancak bulunmaktadır. Diyarbakır’da bu şekilde yapılmış yüzlerce apartman bulmak mümkündür. Eski yapılardaki çarpıklık yeni yapılarda da devam etmektedir.

Diyarbakır, Medine Bulvarı ve Tunç Apartmanı. Apartmanının arkadan görünümü. Bina bulvarın tam ortasına yapılmıştır. Diyarbakır-Elazığ yolu üzerinde bulunan bu binaya benzer çok sayıda binanın Diyarbakır-Şanlıurfa ve Diyarbakır-Mardin yolu üzerinde de bulunduğu belirtilmektedir (Bağlı, Binici, 2005: 117)

Diyarbakir, Suriçi düzensiz kısım genel görünüm, konutlar üst üste yığılmış durumda

Diyarbakir, Suriçi kısmen düzenli kısım genel görünümü. Yoğun yapılaşmadan dolayı ne bir park ne de yeşil alan kalmamıştır.

Şanlıurfa, Abidiye Kavşağında 24 metre olarak başlayan bu cadde (Cumhuriyet Caddesi) belediyenin önünde 2 araçlık gediş-gelişi (6-7metre) kadar daralmış, kent merkezinde Şanlıurfa belediyesinin yaptırdığı (sağdaki bina) Ahmet Bahçivan iş merkezi önünde tek araçlık gidiş-gelişi kadar daralmaktadır.

Şanlıurfa, 12 Eylül Caddesi, kentnin en işlek caddelerinden birisi, cadde sadece bir aracın geçişi kadar geniştir. Bir kaza ya da arıza durumun trafik tıkanıyor.

Şanlıurfa, düzensiz/kaçak yapılaşma örneği, kentin kuzeyinde bulunan Sigorta, Süleymaniye, Bağlarbaşı, Devteyşti Mahallelerinde yoğun yapılaşmadan dolayı konutlar arasında ne bir park ne de yeşil alan bulunmamaktadır. Kentin kuzeybatısında bulunan Haleplibahçe, Yakubiye, güneyinde bulunan Eyübiye Semtlerinde de yapılaşma durumu böyledir.

Şanlıurfa, kuzey-batı tarafından kenttin çevresi kaçak yapı ve gecekonduyla kaplanmıştır.

Şanlıurfa, güney-doğu tarafından kentnin çevresi kaçak yapı ve gecekondularla sarılmış durumda.

Gaziantep, kent merkezindeki en işlek caddelerden Hürriyet Caddesi tek araçlık geçiş kadar genişliktedir.

Gaziantep, kent merkezindeki en işlek caddelerinden Karagöz Caddesi. Caddenin genişliği sadece tek araçlık geçişi kadardır.

Gaziantep, kent merkezindeki ana caddelerden Mütercim Asım Caddesi, cadde sadece bir araçlık gidiş-geliş genişliğindedir. Gaziantep'te kent merkezinde böyle dar olan çok sayıda cadde vardır.

Gaziantep, düzensiz yapılaşma ve gecekondulaşma, adeta üst üste yığılmış yüzlerce konutun arasında ne bir metre kare boşluk var ne de yeşil alan var. Kentin kuzeyindeki Hacıibaba, Mevlana, Cinderesi, Yunusemre, Karşıyaka Mahallerinin hepsindeki yapılaşma böyledir.

Gaziantep, düzensiz yapılaşma ve gecekondulaşma, adeta üst üste yığılmış yüzlerce konutun arasında ne bir metre kare boşluk var ne de yeşil alan var. Kentin güneydoğusunda bulunan Perlikaya, Ünalrı, Selahatini Eyübi, Düztepe Mahallerinin hepsinde yapılaşma böyledir.

Gaziantep, gecekondulardan manzaralar, kentin doğu ve güney kısmında bulunan ıksoruk, Girne, 60. Yıl, Őhrekst Mahallelerindeki konutların % 80 kaçak yapı ve gecekondu niteliğindedir.

ÖZET

“GAP Bölgesinde Çarpık Kentleşme ve Gecekondu Sorunları, Diyarbakır, Gaziantep ve Şanlıurfa Örneği” adlı tez çalışma iki kısımdan oluşacak şekilde tasarlanmıştır. Çalışmanın birinci kısmını oluşturan ilk üç bölüm, daha önce yapılmış olan kuramsal bilgilere ve bölge ile ilgili istatistikî verilere dayalı olarak yapılmıştır. Çalışmanın ikinci kısmını oluşturan dördüncü bölüm bölgenin metropol kentleri olan Diyarbakır, Gaziantep ve Şanlıurfa kent merkezinde yapılan ampirik çalışmaya dayalı olarak yapılmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde kuramsal düzeyde kentleşme ile ilgili temel kavramlar çerçevesinde kent kavramı, tarihsel süreçte ilk kentlerin ortaya çıkışı, kent kuramları, kent planlaması, tarihsel süreçte kentlerin özellikleri anlatılmıştır. Kentleşme kavramı, kentleşmenin tarihsel gelişimi, sanayi devriminden önce ve sanayi devriminden sonra kentleşme anlatıldıktan sonra, gelişmiş ülkelerde ve gelişmekte olan ülkelerde kentleşmenin gelişimi açıklanmıştır. Kentleşme ile ilgili bu genel açıklamalardan sonra çarpık kentleşme ve çarpık kentleşmenin nedenleri anlatılmıştır. Kentleşme ile ilgili bu temel bilgilerden sonra Türkiye’de kentleşme mevzuatı, kentleşmenin gelişimi, kentleşme nedenleri, kentleşme politikası ve kentleşmenin özellikleri anlatıldıktan sonra birinci bitirilmiştir.

İkinci bölümde GAP Bölgesinde kentleşme ve çarpık kentleşmenin nedenleri anlatılmıştır. GAP bir bölge kalkınma planı olduğu için bölge kavramı, bölge planlaması ve bölge planlamasının kentleşmeyle ilişkisi kısaca belirtilmiştir. GAP Bölgesinde kentleşmenin gelişimi bakımından 1927’deki ilk nüfus sayımından 2010 ADNKS sonuçlarına kadar bölgede nüfus artış hızı, kentleşme oranı ve kentleşme hızı Türkiye ile karşılaştırmalı olarak açıklanmıştır. GAP Türkiye’nin en iddialı bölgesel kalkınma projelerinden birisi olduğu için bin yıllık rüyanın gerçekleşmesi olarak nitelendirilmektedir. 1990’lı yılların başından itibaren GAP’ın uygulanma başlamasıyla bölgede kentlerin nüfusu, sayısı ve kentleşme oranı yükselmiştir. GAP Bölgesinde kentleşmenin gelişimini detaylı olarak ortaya koyabilmek için 1990-2010 tarihleri arasında bölgede bulunan 80 kentte tek tek nüfus artış hızı, kentleşme oranı ve kentleşme hızı Türkiye ile karşılaştırmalı olarak anlatılmıştır. GAP Bölgesinde kent büyüklüğüne göre ve kent sayısındaki gelişmeye göre kentleşme anlatıldıktan sonra bölgeye has kentleşme nedenleri belirtilmiştir. Bu bölüm GAP Bölgesinde çarpık kentleşme ve çarpık kentleşmenin nedenleri anlatıldıktan sonra bitirilmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde GAP Bölgesinde gecekondulaşma ve gecekondulaşmanın nedenleri anlatılmıştır. Gecekondu bir barınak türü olduğundan öncelikle konut ve gecekondu kavramları hakkında açıklama yapılmıştır. Türkiye’de gecekonduların ortaya çıkışı ve nedenleri anlatıldıktan sonra Cumhuriyet tarihi boyunca gecekonduların kronolojik gelişimi ve özellikleri belirtilmiştir. Gecekonduları önleme çabaları belirtildikten sonra gecekondu politikaları hakkında bilgi verilmiştir. GAP Bölgesinde barınma koşulları, konut ve gecekondu konuları hakkında açıklama yapıldıktan sonra, bölgede gecekondulaşmanın nedenleri anlatılarak üçüncü bölüm bitirilmiştir.

Çalışmanın dördüncü ve son bölümünde GAP Bölgesinin metropol kentleri olan Diyarbakır, Gaziantep ve Şanlıurfa kent merkezinde yapılan ampirik çalışma anlatılmıştır. Çarpık kentleşme, alt ve üst yapıyı kapsayan fiziki yapılaşmadaki düzensizlik ve kentsel yapı standartlarına aykırı yapılaşma ile toplumun ekonomik ve sosyal yapısında kentler özgü değişimin olmaması olarak görüldüğünden anket soruları bu konuları kapsayacak şekilde hazırlandığından biraz fazla olmuştur. Ancak kentleşmenin ilişkili olduğu konular göz önünde bulundurulduğunda anket sorularının hacminin normal olduğu görülmektedir. Anket uygulamasıyla kentleşmenin mevcut durumunu ve plansız, düzensiz, kaçak yapılaşma kısaca çarpık kentleşme ve gecekondulaşmanın nedenleri tespit etmek istenmiştir. GAP Bölgesinde çarpık kentleşme ve gecekondulaşmadan doğan sorunlar anlatıldıktan sonra çalışma sonuç kısmı ile bitirilmiştir.

ABSTRACT

This thesis study, "Unplanned urbanization and slum problems in the GAP Region, Diyarbakır, Gaziantep and Şanlıurfa examples" is designed to have two sections. The first three chapters that constitute the first part of the study is based on the theoretical knowledge from previous studies and statistical data about the region. The fourth chapter of the study that constitute the second part includes the empirical study about the metropolitan cities of the region; Diyarbakır, Gaziantep and Şanlıurfa.

In the first part of the study; the city concept, the emergence and features of cities in the historical process, urban theories and urban planning are described. After describing the concept of urbanization, historical development of urbanization and the urbanization before and after the Industrial Revolution, the development of urbanization in the developed and developing countries is described. After these general explanations, unplanned urbanization and its reasons are described. Upon giving this basic information, the first part of the study is completed with the urbanization legislation, the development of urbanization, the causes of urbanization, the policy of urbanization and characteristics of urbanization.

The second part of the study describes urbanization and the reasons of unplanned urbanization in the GAP Region. As GAP is a regional development plan, the concept of region, regional planning and its relation with urbanization is briefly noted. The development of urbanization in the GAP region is defined with the comparison of the population growth rate, the urbanization rate and the speed of urbanization with the rates of Turkey from the first census in 1927 till 2010 ABPRS results. GAP is one of Turkey's most ambitious regional development projects and is classified as a real dream for the thousand years. With the start of implementation of the GAP in the early 1990s the population and the number of cities and rate of urbanization has increased. To show the development of urbanization in the GAP region between 1990-2010 in detail, the rate of population growth rate, urbanization rate and urbanization speed in 80 cities one by one are explained in comparison with Turkey. After explaining the urbanization in the region in terms of the development in city sizes and their populations, the features of urbanization particular to the region are indicated. This part is completed after explaining the unplanned urbanization and its reasons in the GAP region.

In the third section of the study squatting in the region and causes for it are described. Since squatter houses are a type of shelter, first of all the concepts of housing and squatters are indicated. After explaining the emergence of slums and its reasons throughout the history of the Republic, the development of slums and their properties are listed chronologically. Upon having explaining the efforts to prevent slums some information about the slum policies is provided. After explaining the housing conditions, the housing and slums in the GAP region, by explaining the reasons of squatting in the region the third section is completed. In the fourth and the last part of the study the empirical study about the metropolitan cities of the regions Diyarbakır, Gaziantep and Şanlıurfa is explained. Since unplanned urbanization is described as the irregularities covering infrastructure and superstructure and construction contrary to the standards of urban construction, the questions in the questionnaire are a little bit much because they have been prepared to cover all of these issues. However, when the issues associated with urbanization are considered, it can be seen that the amount of the questions in the survey is normal. It is wanted to identify the current status of the urbanization, unplanned, irregular and illegal urbanization, briefly and the reasons of unplanned urbanization with the questionnaire. After explaining the problems caused by unplanned urbanization and squatting in the GAP Region study was completed with the conclusion part.